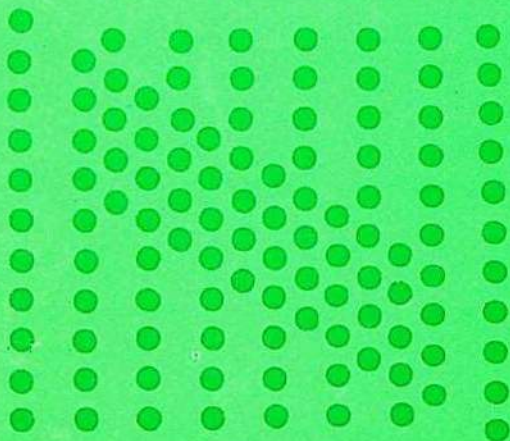

RAZPRAVE IN GRADIVO 26-27

TREATISES
AND
DOCUMENTS

INŠTITUT ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA V LJUBLJANI
INSTITUT FOR ETHNIC STUDIES

RAZPRAVE IN GRADIVO • LJUBLJANA • 1992

RAZPRAVE IN GRADIVO 26-27

**TREATISES
AND
DOCUMENTS**

**INŠTITUT ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA V LJUBLJANI
INSTITUT FOR ETHNIC STUDIES**

RAZPRAVE IN GRADIVO • LJUBLJANA • 1992

RAZPRAVE IN GRADIVO - TREATISES AND DOCUMENTS
Revija za narodnostna vprašanja - Journal of Ethnic Studies

Izdajateljski svet - Council of Publishers

Ciril Baškovič, Hajos Ferenc, dr. Vladimir Klemenčič, dr. Peter Klinar,
mag. Vera Klopčič, Amalija Petronio Bertoni, Peter Winkler

Uredniški odbor - Editor Board

dr. Darko Bratina, mag. Boris Jesih, mag. Vera Klopčič, dr. Miran Komac,
Marinka Lazič, dr. Avguštin Malle, dr. Albina Nečak Lük, Janez Stergar

Glavni urednik - Editor in Chief

mag. Vera Klopčič

Odgovorni urednik - Editor in Charge

mag. Boris Jesih

Tehnični urednik - Technical Editor

Marinka Lazič

Prevodi - Translation

Meta Gostinčar Cerar, Jana Kranjec Menaše

Založil in izdal - Published and edited by

Inštitut za narodnostna vprašanja - Institut for Ethnic Studies
SLO, 61000 Ljubljana, Erjavčeva 26, tel.: (061) 210-823, 210-879,

Revijo sofinanciral - Co-financed by

Ministrstvo za znanost in tehnologijo

Po mnenju Ministrstva za kulturo Republike Slovenije št. 416 - 36/94 mb šteje
revija Razprave in gradivo za proizvod, od katerega se plačuje 5 % davek od
prometa proizvodov.

Naklada - First Printing

700 izvodov - 700 copies

Tisk - Printed by

Eurota d.o.o.

Ljubljana, 1992

K A Z A L O

<i>Mitja Žagar:</i> Staus and protection of national communities (ethnic minorities) in the constitution of the Republic of Slovenia (basic information)	5
<i>Peter Gstettner, Vladimir Wakounig:</i> Intercultural learning as a tool for living together in a democracy based on respect for human rights	21
<i>Marjan Sturm:</i> Evropa reglj, kultur in jezikov	32
<i>Marija Jurič Pahor:</i> "Biti hočemo enoten narod bratov" - Sla po kolektivni identiteti kot odraz družbeno pogojenih incestuoznih fantazij	38
<i>Miran Komac:</i> Od pasivne k aktivni emigraciji	51
<i>Pavel Stranj:</i> Kanalska dolina. Kritična analiza ocen etnične strukture prebivalstva	72
<i>Albina Nečak Lük:</i> Literacy acquisition in a bilingual school	110
<i>Sonja Novak Lukanovič:</i> Jezik manjšine in izobraževanje	118
<i>Renata Mejak:</i> O odnosu staršev do dvojezične šole v Lendavi	125
<i>Vera Klopčič:</i> The ethnic structure of ex Yugoslavia	149
<i>Vera Kržišnik Bukič:</i> O Slovencih na območju Jugoslavije izven Slovenije po popisih prebivalstva 1921-1991	172
<i>Wolfgang L. Gombocz:</i> Outlawed: The Republic of Austria's Permanent violations of human rights in Styria	200

<i>Katarina Munda Hirnök:</i> Vzroki in razvoj poljedelskega zaposlovanja med porabskimi Slovenci na Madžarskem	238
<i>Marijana Sukič:</i> Od Prijatelja do Slovenskih utrinkov (Informiranje v slovenskem jeziku med porabskimi Slovenci)	249
<i>Fulvio Šuran:</i> "La minoranza nazionale italiana tra demagogia e democrazia"	254
<i>Karmen Medica:</i> Regionalizem-pro et contra	263
<i>Srđa Orbanic, Nataša Mussizza Orbanic:</i> Regionalismo istriano: finzione da fine millennio	270
<i>Samo Kristen:</i> Nemci v Sloveniji po letu 1945. (Statistični oris)	276
Pravni položaj narodnosti/narodnih manjšin v Sloveniji	287
<i>Marinka Lazič:</i> Bibliografije in biografije delavcev Inštituta za narodnostna vprašanja 1989-1992	303
Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji	330

MITJA ŽAGAR

**POSITION AND PROTECTION OF ETHNIC MINORITIES IN THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA
(basic information)**

I. Introduction

The Republic of Slovenia is a small new state in Central Europe, independence and sovereignty of which were officially internationally recognized in January 1992;¹ it is also an UN member-state.² Slovenia lies in the North-West of the territory of the former Yugoslavia, and borders on Italy, Austria, Hungary, and Croatia.³

Looking from the ethnic perspective, the population of the Republic of Slovenia is a rather homogenous one in comparison with some other states.⁴ At the same time, it should be stressed that also the population of Slovenia is ethnically plural to a certain extent as it is the case with all other existing states in the present world; surely, the existing ethnic and cultural plurality of the population and ethnic policy of the country in different historical periods have conditioned its specific development.

Beside Slovenes who constitute almost 90% of the population, the following ethnic minorities are living autochthonously in the territory of Slovenia: Hungarian, Italian and Roma (Gypsies) communities, and altogether some hundreds of autochthonous Croats, Serbs, Germans (Austrians) and Jews. The rest of the population are immigrants from all over the former Yugoslavia who came to Slovenia mostly as economic immigrants in the post World War II period. Slovenia was traditionally the most developed part of the former Yugoslavia to which people from the less developed parts of the country immigrated. On the other hand, many Slovenes emigrated from the country - most of them for economic reasons. In the post World War II period the inflow of population was larger than outflow, and Slovenia was an immigrant society within the former Yugoslavia; this processes have influenced some specific changes in the traditional ethnic structure of Slovenia. After Slovenia became an independent state, most of

1. Some states recognized the independence of Slovenia already in 1991 (e.g. Baltic states, Croatia, Vatican), but the major turning-point was the collective recognition of the independence of Slovenia and Croatia by the European Community in January 1992, which some 100 states followed suit.

2. After her official recognition by the USA in April 1992, Slovenia became an UN member-state together with Bosnia and Hercegovina and Croatia in late Spring 1992.

3. Its international borders with Italy, Austria and Hungary are undisputed and well defined, but there may be certain problems in finally defining the border with Croatia. Slovenia - although having a certain part of something more than 40 km of the Adriatic coast and also the international port of Koper/ Capodistria - is in practice a land-locked country because she doesn't have direct access to the international waters; there would have been no difficulties, had it not been for certain problems in relations with the Republic of Croatia. Namely, because of some unrealistic and thoughtless proposals of both sides the negotiations to solve existing transportation and fishing problems that should have been bare formality became rather complicated and any kind of a reasonable solution was made more difficult to achieve.

4. Comparing Slovenia to all other new states in the territory of the former Yugoslavia, her population is surely the most ethnically homogenous one.

immigrants who permanently lived there applied for a Slovene citizenship, and large majority of them who had permanent residence in Slovenia in December 1990 were granted it.

Table 1:
Ethnic communities in Slovenia and ethnic structure of the population in 1991⁵

The Republic of Slovenia (area: 20,256 sq km)		
Total population in 1991	1,962,606	100.0 %
Slovenes	1,718,318	87.6 %
Hungarians	8,499	0.4 %
Italians	3,063	0.2 %
Roma (Gypsies)	2,282	0.1 %
*Yugoslavs ⁶	12,237	0.6 %
Immigrant communities ⁷	cca. 190,000	cca. 10.0 %

In addition to the already mentioned changes in the ethnic structure of the population of Slovenia in the period after World War II, the recent development has contributed to some new and additional changes. Namely - in the Fall of 1992, there are between 70,000 and 100,000 refugees from Bosnia-Herzegovina and Croatia in the Republic of Slovenia because of the war in the territory of the

5. Data from: Svein MONNESLAND, *For Jugoslavia og etter: Nye stater - gamle nasjoner* (1992); Sypress Forlag, Oslo 1992; Bulletin of the Statistical Office of the SFRY, Belgrade 1991.

6. Though non such nation or distinct ethnic group - with common language, culture, history, territory, religion, etc. - actually existed in the former Yugoslavia historically, there were 1,219,045 people or 5.4% of the total population of the former Yugoslavia in 1981, and 700,400 people or 3% of the total population of the former Yugoslavia in 1991 who declared themselves "Yugoslavs" (Yugoslavs by nationality). The introduction of this category was probably influenced partly by the communist ideology according to which the importance of nations and ethnicity in the today's sense should have been diminishing; at the same time, this category offered a possibility of collective identification especially to some children from ethnically mixed marriages who could not have identified themselves with any other individual ethnic group in the former Yugoslavia; they identified themselves with the multi-ethnic Yugoslav community. This category was introduced in the census in 1961 when 1.7% of the total population declared themselves Yugoslavs; with the rise of nationalism at the end of 1960s and the beginning of 1970s their number and share decreased in 1971 to 1.3%; in 1970s and the first half of 1980s their number and share have been growing, and at the end of 1980s and the beginning of 1990s their number and share decreased again. Although the former Yugoslavia no longer exists, certain number of people in all parts of its territory still declare themselves Yugoslavs; taking into consideration the present development it can be expected that their number and share in the population of new states will further decrease.

7. In 1991 the ethnic structure of the immigrant population that represents almost 11 % of the population in Slovenia was as follows:

Croats	53,688	2.7 %
Serbs	47,097	2.4 %
Muslims	26,725	1.4 %
Macedonians	4,412	0.2 %
Montenegrins	4,233	0.2 %
Albanians	3,558	0.2 %

In this context it should be mentioned, that also the small number of Croats and Serbs who autochthonously live in Slovenia are included in the presented data.

former Yugoslavia.⁸ It is very likely that at least some of them will decide to stay in Slovenia - regardless of what the development and outcome of this tragic war will be. Regarding the ethnic structure of the population of Slovenia, this will further increase the numerical size and share of the ethnically diverse and plural immigrant communities in the society.⁹

1.1.

This paper presents some aspects of the constitutional regulation of ethnic relations and some elements of ethnic policy in the Republic of Slovenia. In this context, some theoretical and political questions and background of the constitutional regulation of ethnic relations are presented in the second section. In the third section, special attention is paid to the concept of constitutional protection of autochthonous ethnic minorities and to the presentation of constitutional provisions. In the fourth section, some aspects of the position of immigrant communities are presented and commented. And the conclusion brings some comments on the possible future development.

II. The constitution of the Republic of Slovenia: regulation of ethnic relations and protection of ethnic minorities

The Constitution of the Republic of Slovenia was adopted by its parliament in December 1991 - after the independence of the republic had already been achieved in the practice, and just before the already announced official recognition by the EC and its member states took place.¹⁰ This constitution enacts the constitutional basis of the new democratic Slovene state with a multi-party parliamentary system; its second part - the charter of human rights and fundamental freedoms shall provide the main normative basis for democracy and democratic nature of the political system. It is in this context, that also special rights of ethnic minorities are regulated constitutionally.

The establishing of the independent Slovene state in the process of dismantling of the former Yugoslavia should be understood as the realization of the right to self-determination elaborated and guaranteed by the Public Internation-

8. The seriousness of the problem of refugees in Slovenia may be more present if we compare the number of refugees with the total population of Slovenia: in the Fall 1992 refugees in Slovenia represent the share of some 5 % of the total population.

9. To present some trends and changes in the ethnic structure of the population of Slovenia especially in the late 1980s and early 1990s, the following data may be interesting. In 1981 the total population of Slovenia was 1.891.864. Out of this number, there were 1.712.455 or 90,52 % of Slovenes, 9.496 or 0,50 % of Hungarians (mostly in Prekmurje), 2.187 or 0,12 % of Italians (mostly in Primorska in Istria peninsula), and 1.435 or 0,08 % of Romanians. Some 7 % of the population were members of the other "Yugoslav nations and nationalities" - who mostly came to Slovenia as immigrant workers; among them there were: Croats (some more than 55 thousands), Serbs (some more 42 thousands), Muslims (some 13 thousands), Montenegrins (some more than three thousands), Albanians (some two thousands); etc. 26.263 inhabitants declared themselves as "Yugoslavs by nationality" in 1981, which was some 1,4 % of the total population in Slovenia. (Data from: Statistični godišnjak Jugoslavije - 1988 (The Statistical Yearbook of Yugoslavia - 1988), Year XXXV, Savezni zavod za statistiku, Beograd 1988.) The situation in 1991 is presented in the Table 1 which shows data in the time of census in the early Spring of 1991. With the inflow of refugees it may be expected that the number and share of Croats and especially Muslims (Bosnians) will increase considerably.

10. See: The Constitution of the Republic of Slovenia - Ustava Republike Slovenije, Uradni list Republike Slovenije - Official Gazette of the Republic of Slovenia, No. 33/1991. The official English translation of the constitution was published in the Fall 1992: Constitution of the Republic of Slovenia, časopisni zavod Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana 1992.

al Law;¹¹ also, the Preamble to the Constitution of the Republic of Slovenia stresses that the independence of the republic is based "on the fundamental and permanent right of the Slovenian people to self-determination."¹² Such a decision was confirmed by the referendum that took place on December 23rd, 1990 when an overwhelming majority voted in favour of the independence of Slovenia.¹³

Taking into consideration all the work on amending the Constitution of the (Socialist) Republic of Slovenia (from 1974) in the late 1980s and early 1990s that actually created constitutional basis for the first post World War II multi-party elections in Slovenia in the Spring of 1990, and for the reform of the political system, the whole process of preparing and drafting of the new Slovene constitution was going on for more than two years. Many different issues and questions were discussed in this process, and special attention was paid also to the constitutional regulation of protection of ethnic minorities. Although Slovenia is ethnically relatively homogenous, the fact that ethnic plurality exists there has always been recognized in constitutional discussions; several different proposals and opinions have been discussed in this context, and the adopted solution was formed as a compromise acceptable to all participating parties. A very important role in drafting and formulating of constitutional provisions was played by the representatives of ethnic minorities in the republic parliament and its Constitutional Commission.

II.1. Ethnic communities

In Slovene politics and in the Constitutional Commission of the parliament, following the practice of most of the states in the world and the usually existing division, the distinction was made between autochthonous ethnic communities who live traditionally in a certain territory and immigrants (immigrant communities) who came to this territory relatively recently. Based on such a concept, it was decided that the special constitutional collective protection was to be guaranteed only to autochthonous ethnic minorities in Slovenia.

To avoid the possible misunderstanding, the definition of traditional ethnic minorities should be explained; such a definition was obviously accepted and

---

11. There are many controversies connected with the concept and realization of this right and its relations to some other basic rights provided by the International Public Law (e.g. territorial integrity and sovereignty of states). In this context it should be stressed that the right of "Yugoslav nations" to self-determination was mentioned also in the Basic Principles of the Constitution of the Socialist Federative Republic of Yugoslavia from 1974, but it was not elaborated in the normative part of the constitution. Although this right of "Yugoslav nations" had been guaranteed already by the Constitution of the Federal People's Republic of Yugoslavia from 1946 many thought that this right had been consumed by the creation of the multi-national Yugoslav federation during and after World War II. They argued that the proof of their position was that there were no procedural provisions in any of the post World War II Yugoslav constitutions that would have provided and regulated the procedure of realizing this right of "Yugoslav nations".

12. Quotation: The Preamble of the Constitution of the Republic of Slovenia (1991).

13. The right to participate in the referendum was given to everyone (to every Yugoslav citizen) permanently living in the territory of the Republic of Slovenia who had a voting right. Taking into account the participation of the people and the results of the referendum it may be stated that most of the population of Slovenia regardless their ethnic origin and identity voted in favour of the sovereignty and independence of the Republic of Slovenia. At the time of the referendum it was thought that the sovereignty and independence of Slovenia could have been realized within the Yugoslav confederation or a kind of very loose Yugoslav union, which later on proved to be impossible.

used also by the Constitutional Commission of the Slovene parliament. An ethnic (national) minority can be defined as (1) a part of a certain nation that as (2) a specific, distinct and formed ethnic community (group) (3) lives in a common territory outside the borders of the nation state of its nation - usually as (4) a consequence of specific historical (social, political, military, administrative, etc.) development. Beside these four elements that formulate the basic common definition of ethnic minorities - as it is usually used in different international documents dealing with or regulating these questions - the fifth element is often mentioned as an additional criterion in theory, but also in political and legal practice. This element is: (5) autochthonous settlement of a certain ethnic minority in a certain territory - in a certain multi-ethnic community.¹⁴

At the same time, the terminology used by the Constitution of the Republic of Slovenia in the context of ethnic minorities needs to be explained. Instead of the term "ethnic (national) minority" the term "ethnic community" is strictly used in the text of the constitution. The decision to use this term was not accidental, but had its theoretical and political background: the term "minority", as it is usually used in everyday life and political practice, has certain - mostly negative connotation connected not only with the quantitative but also qualitative characteristics of this phenomenon; to avoid the possible negative connotation of the use of the term "minority" in the connection with ethnic minorities, the more politically neutral term "ethnic community" was chosen as it was initiated also by the representatives of ethnic minorities in Slovenia in the Constitutional Commission.¹⁵ It is because of these reasons that the term "ethnic community" is used in the Constitution of the Republic of Slovenia in articles that define special rights of Italian, Hungarian and Roma - Gypsy ethnic communities.

11.2. The positive concept of protection of ethnic minorities

There were many discussions concerning the concept of protection of ethnic minorities in Slovenia. Different concepts were presented and advocated in the process of drafting of the Constitution; they ranged from the opinion that every kind of special protection of ethnic minorities is incompatible with the basic principle of equality before law for all as the main principle of liberal

---

14. The problem may be to decide how long it is required for a certain ethnic community to live in a certain territory before it may be considered an autochthonous ethnic community. The status of autochthonous ethnic community in multi-ethnic communities that guarantee a certain special protection of ethnic minorities is a precondition for a certain ethnic community and its members to be entitled to these rights. This is always also a political question, and should be observed from this perspective.

More see e.g.: Ernest PETRIČ, *Mednarodnopravno varstvo narodnih manjšin* (The Protection of Ethnic Minorities by the International Law), Založba Obzorja, Maribor 1977, pp. 89-104; Mitja ŽAGAR, *Sodobni federalizem - s posebnim poudarkom na asimetrični federaciji v večnacionalnih državah* (Modern Federalism: The Model of Asymmetrical Federation in Multi-National States), Doktorska disertacija (PhD dissertation), Pravna fakulteta, Ljubljana 1990, pp. 292-294.

15. In the former Yugoslavia the term "ethnic (national) minority" was also avoided because of its possible negative connotation. Instead of the term "ethnic minority" the term "nationality" was used in the Yugoslav constitutional and political practice. Although such a practice of the use of the term "nationality" was not unknown in the world, it was often criticized due to the fact that the term "nationality" may have different meanings. Namely, the term "nationality" might be used to determine someone's ethnic origin or belonging, to determine certain specific ethnic group, but also to refer to someone's belonging to a certain state (citizenship).

democracy,¹⁶ over proposals to implement an absolute reciprocity taking into consideration the position and rights of Slovene minorities in the neighbouring countries, to the proposals that all the possible special rights should be guaranteed constitutionally.¹⁷ At the end, the consensus was reached that the level of the protection of ethnic minorities should not have decreased comparing to the level of protection of ethnic minorities guaranteed by the constitution of the (Socialist) Republic of Slovenia (from 1974, and amended later). This was also in the accordance with the statements and assurances of some leading Slovene politicians before the referendum on independence of Slovenia in December 1990. Concerning the role of the state in realizing special rights of ethnic minorities and their members this meant that the, so called, "positive concept of protection of ethnic minorities and their members" was accepted to a large extent by the Constitution of the Republic of Slovenia (from 1991).

The whole "positive concept" was developed as a theoretical concept and is based on the division of human rights in the law to rights of "positive" and to "rights of negative status." To explain this division in a very simple way one could say that the rights of negative status entitle their subjects to the protection of the state in cases these rights are violated by someone else; on the other hand, the rights of the positive status entitle their subjects to demand certain action from the state to realize them.

Based on this division, the "positive concept of protection of ethnic minorities and their members" means that the special obligation of the state exists to act in order to assure the realization of special rights of ethnic minorities and their members. This concept is based on two main characteristics:

---

16. Supporters of this view argued that any kind of discrimination of everyone, including the positive discrimination, means the violation of the principle of equality before law. They claimed, that any kind of discrimination - being it "positive" or "negative" - establishes inequality of individuals; they didn't accept arguments that minorities were objectively in less favourable position within the political system simply because of the fact that they were minority and their influence on political decision-making process was limited by this fact. The argument, that in case that they did not have any kind of special position guaranteed by the constitution and legal system they would try to find different channels outside the formal system to influence the decision-making and that this would cause further differentiation among minority groups concerning their material resources and influence, was not accepted by them.

17. Special rights of minorities are advocated as important means that could assure equality in a society by providing equal initial (starting) positions and similar opportunities for all or almost all social groups and individuals; in the society of objectively existing inequality, such selective approach should assure - at least - a certain level of equality. Various socially deprived groups and individuals are not usually in a position to realize their equal rights existing in a legal system if they are not granted and guaranteed their special (additional) rights; that is why human right activists are calling for special protection and rights of minorities and other socially deprived groups and their members. They are stressing also the fact that the very existence of special rights of minorities in a certain constitutional and legal system by itself could not provide and assure the realization of such rights and the realization of the basic principle of equal rights for everybody in the practice; to assure the realization of special rights of minorities, there is an urgent need for the obligation of a state to provide and guarantee realization of special rights of minorities (and other socially deprived groups) and their members.

(i) it establishes minorities as distinct communities¹⁸ and their members as individuals as active and equal collective and individual subjects in a plural society and its political system. In order to realize and assure the realization of special rights and an equal position of minorities and their members in society, their representation and an active and decisive role in decision-making processes in the institutions of political system should be provided and guaranteed by the constitution and the legal system of a certain state;

(ii) it requires a specific active role of a state in the field of protection of ethnic minorities.¹⁹ Namely, special obligations of a state shall be provided by the constitution and the legal system in order to assure realization of special rights of minorities. This obligation of a state - its institutions and organs - to act in order to realize special rights of minorities shall be established by its constitutional and legal system alone; no special or additional claims or requests of minorities are required. The very fact, that the state wouldn't have acted in such a case, would establish a violation of the law by the state and its - moral and legal - responsibility for (possible) consequences.

As it has been mentioned, this concept has mostly been developed as a theoretical concept, and has as such been only fragmentally introduced, used and developed in constitutional and legal systems and in the practice of very few states.²⁰ Some elements of this concept introduced in the Constitution of the Republic of Slovenia (1991) will be presented later in the article.

II.2.1. Dual nature of the rights of ethnic minorities

In this context something should also be said about the dual nature of special rights of ethnic minorities and their members. In their complexity, these rights are at the same time both -collective and individual rights. As collective rights they belong to ethnic (national) minorities as distinct communities; as

---

18. When the term "distinctive" or "distinct community" is used, I'm referring to the existence of different ethnic, linguistic, religious, cultural or other specific communities (groups, societies) in a certain country; such communities could be distinguished on the basis of their ethnic, lingual, religious, cultural or other characteristics that are different from the characteristics of other citizens and communities in a country. The term "distinct community" is in this article used in a way as it is usually used in Canada to describe ethnic and other diversities in the Canadian society; such diversities (specific characteristics) used to define "distinct communities", could be found in every bi- or multi-ethnic, bi-or multi-lingual, bi- or multi-religious, bi- or multi-cultural society.

19. This goes far beyond the classical concept which doesn't require an obligatory active role by (and of) the state; the classical concept assures possibilities for every individual member of ethnic (national) minorities and for some organizations of minorities to sue everyone who violates any of these rights. In some cases there might also be an obligation for the state to prevent violations of special rights of minorities (and all other human rights) that is provided by the constitution and legal system. Human rights including the rights of minorities are, in this context in these countries, understood mostly if not exclusively as individual rights.

20. Some elements of this concept have been introduced in legal systems and in political practice in Canada, the former Yugoslavia and Slovenia; some other states may sometimes use certain elements of a "positive concept" in their minority policy - mostly in the field of education of members of minorities (in their own language in order to preserve and develop their distinctive culture). Such a concept is advocated also by members and/or representatives of ethnic minorities, by some organizations (associations) of ethnic minorities, and by some experts and scholars, but it is not accepted broadly and well by states (and their institutions) and different politicians (especially members of national political parties).

individual rights they belong to every member of a certain ethnic minority. Concerning their nature, some of the rights are realized mostly as collective rights while others are realized mostly as individual rights.²¹

The implementation of a "positive concept of protection of minorities" establishes an obligation of the state to act to assure the realization of these rights in their complexity both as individual and collective rights. The nature and a way of realizing of a certain right (in every specific case) would condition concrete obligations of a state in order to realize such a right.

In this context it should be mentioned that that kind of division of rights is not generally accepted. Some argue, that all human rights are in their nature only individual rights. They don't agree with the argument that all collective rights do have their individual dimension and application but as such by their nature they are collective rights of a certain community.²²

In the present Slovene Constitution dual nature of special rights of ethnic communities is accepted. This can also be seen in the specific wording of constitutional provisions. Though the Constitution introduces these rights as special rights of "autochthonous ethnic communities" the provisions acknowledge the dual nature of these rights and guarantee them to both - to ethnic communities as collective subjects and to their members as individual subjects.

11.3. Dimensions of ethnic policy

Ethnic policy of every state should be observed in the context of its specific situation and its general policy. Usually there are many different factors that influence the shaping of ethnic policy and its contents.

The ethnic minority policy may be considered a classical and central issue of ethnic policy of ethnically plural societies. There are certain international standards that have been developed in this context and can be used as yard-sticks in analyzing a concrete ethnic minority policy of every state. It should be stressed that ethnic minority policy of contemporary states and also their legal regulation of (special) rights and social position of ethnic minorities usually have two main dimensions:

(i) internal dimension: Formation, nature and realization of the ethnic minority policy and of ethnic minority legislation are very much influenced by specific political interests of major "political players and factors"²³ within a certain society. If the level of tolerance and democracy in a certain multi-ethnic society is high, if social and political conditions are stable, and if relations and cooperation between (among) ethnic groups are relatively intense and stable, then possibilities to develop favourable policy and legislation for ethnic minorities are much better than in unstable and intolerant societies. Especially, in a situation of social and economic, but also political and moral crisis in multi-ethnic socie-

21. E.g.: The right to education in the language of minorities belongs simultaneously to both - to a certain ethnic minority as a distinctive community and to every individual member of such a minority. By establishing of an appropriate educational system this right would be realized as a collective right of a certain minority; by giving the possibility to attend a bi-lingual school or educational program and/or a school or educational program in the language of a minority such a right would be realized as an individual right of every member of a certain minority.

22. In our case, they would argue that members of minorities do have certain rights while minorities as collective subject are not entitled to any special rights.

23. Such as political parties, pressure groups and lobbies - including lobbies of ethnic minorities, influential associations and mass organizations, religious and cultural organizations, etc.

ties which often produces and/or strengthens nationalism and nationalist policies, ethnic minorities are often used as scape-goats blamed for all problems and presented as "national enemies."²⁴ In this context we should once again stress the importance of ethnic tolerance and equality for the existence and level of development of democracy in a certain multi-ethnic society, and we can state that practice and policy of intolerance - including ethnic intolerance (so characteristic for nationalist policy) - may endanger the very existence of democracy by requesting, often artificial, unity, total obedience and subordination to certain idea, ideology or policy, and by destroying all different kinds of social pluralism.

(ii) international (external) dimension: International impacts of ethnic minority policy and legislation of a certain state should be observed especially from two aspects and at two levels:

- on the one side, there is a bilateral impact of the ethnic minority policy and legislation on relations and cooperation between states. Relations between two states and the foreign policy of a certain nation state in such a bilateral relations may well be influenced and even conditioned by the ethnic policy of the other state; the position and rights of "her" (its) ethnic minority guaranteed by the constitution and legal system and realized in the practice are namely influenced by the nature and content of the existing ethnic minority policy of the other state. It is very likely, that bilateral relations between two states are better if the rights and social position of (their) ethnic minorities are well regulated in respective states, and the ethnic minority policy of states is favourable and positive for minorities, and vice versa;

- on the other side, there is a general (or multilateral) international impact of the ethnic minority policy and legislation on international relations of the state and on its position within the international community. Both, ethnic minority policy and legislation in this field were traditionally and mostly still are considered internal affairs of each state that should not effect its international relations and position - with the exception of the already mentioned impact on bilateral relations of two states. Some general international (especially legal) standards of position and protection of ethnic minorities²⁵ in multi-ethnic states have been

24. The case of Jews, Romas (Gypsies) and some other ethnic groups in the time of the Nazi Germany, and the tragic consequences of the nazi ethnic policy are often quoted in this context as the most extreme example, but many other examples could be found in almost all historical periods in different parts of the world. Usually, the consequences of such ethnic policies are tragic and because of them problems grow even larger, but they are often used as nationalist policies can (relatively easily and successfully) mobilize large masses of dissatisfied people - (mis)using their national identity as one of the main existing collective identities to back certain political party or stream.

25. Standards of special protection of ethnic, cultural, linguistic, racial and/or religious minorities that have been developed by the international law are based on the conception of human rights and fundamental freedoms, and shall guarantee and promote all the rights that assure these minorities as collective subjects their specific existence, originality and development; all this shall assure individual members of such minorities the equality in enjoying and exercising all personal, political, economic, social and cultural rights. Such special rights that should assure the protection, equal social status and development of ethnic minorities are e.g.: equal dignity and rights - "without distinction of any kind, such as race, colour, sex, language, religion, political and other opinion, natural or social origin, property, birth or other status" (Universal Declaration of Human Rights, Article 1, Par. 1); the right to use the language of ethnic minority (also in official businesses with the state administration); the right to education in the language of the minority; right to cultural originality and to

developed - especially in the post WW II period, but also their implementation has been mostly considered as a part of internal affairs of each state. Some violations of these rights and mistreating of ethnic minorities have provoked critical reactions and condemnation of certain international fora and some states, and there has (relatively often) been some pressure by international public and media - but very seldom some concrete diplomatic and political actions of international community have been taken.²⁶ Bad public image of a certain state may have influenced its international position and may have caused certain problems in its political, economic, cultural, sports, etc. relations and exchanges with other states - but these were more or less the only consequences. Yet lately, the international praxis has changed to a certain extent: the violations of ethnic (minorities') rights are important issue on political agenda in international relations, and in few cases the international community even - in different ways - intervened because of them in certain states.²⁷

These basic characteristics of ethnic minority policy are valid also in the case of Slovenia. In this context it should be mentioned, that the ethnic minority policy of a certain state may be considered a very important factor of bilateral relations and cooperation with neighbouring countries.

An important part of ethnic policy of a certain state is policy on immigrants and immigrant communities. These questions are especially important in Slove-

---

development; etc. In certain specific cases, ethnic minorities may claim and should be acknowledged also the right to self-determination (including the secession from the state(s) where they live) when their rights and equal social position are violated and/or negated, when their very existence is not recognized or is denied, when their culture, originality and the very existence are endangered and their specific development prevented or made impossible by the state's policy and activities. These standards are based on and provided by some basic international legal documents (such as the UN Charter, the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, some other resolutions and covenants within UN), peace treaties and some other bilateral or multilateral international treaties, documents of peace and other international conferences (e.g. CECS documents), etc. (See e.g.: Ernest PETRIČ, *Mednarodnopravno varstvo narodnih manjšin (The Protection of Ethnic Minorities by the International Law)*, Založba Obzorja, Maribor 1977, pp. 77-140, 228-241; Ernest PETRIČ, *Pravica do samoodločbe, mednarodni vidiki (The Right to Self-Determination: International Aspects)*, Založba Obzorja, Maribor 1984, pp. 91-96; Mitja ŽAGAR, *Sodobni federalizem - s posebnim poudarkom na asimetrični federaciji v večnacionalnih državah (Modern Federalism: The Model of Asymmetrical Federation in Multi-National States)*, Doktorska disertacija (PhD dissertation), Pravna fakulteta, Ljubljana 1990, pp. 292-294, 319-321.)

26. Such an exception were (by UN adopted) sanctions against the South African Republic because of its ethnic policy and system of apartheid. These sanctions were aimed at pressing on the South African regime to abolish the apartheid and present development shows that they may have had certain effect. At the same time it has to be stressed that these sanctions have - all the time - been violated both by states and companies because of their (especially economic) interests.

27. The most evident example of such actions of the international community were sanctions against Iraq because of its treating of Kurdish minority - that led to an international (humanitarian) intervention in the north of the state (in the territory where Kurds live) and to the establishment of internationally controlled (so called) "no fly zone" that should prevent use of the Iraqi air forces against Kurds. In september similar "no fly zone" was implemented in the south of Iraq in order to protect Shi-ite minority from the air attacks by Baghdad government which accused them of being pro-Iran and of undermining Iraq state.

The issue of the protection of ethnic minorities was stressed by the international community also in the case of the Yugoslav crisis, when the satisfactory level of guarantees and of protection of ethnic minorities was put up (by the EC on the basis of the report of the international expert consulta-

nia in the context of the Yugoslav crisis; immigrant policy, and the question of constitutional and legal regulation of position and possible special rights of immigrant communities play (and will play) important role in bilateral relations and cooperation among the new states in the territory of the former Yugoslavia.

The international standards of protection of immigrants and immigrant communities are relatively few and low; this is reflected also in the position of immigrants and immigrant communities in immigration societies. The situation of immigrants in new states in the territory of the former Yugoslavia is specific due to the fact that they were all Yugoslav citizens, but with the establishment of new states they suddenly became foreigners and immigrants. Such a situation in the time of dismantling of multi-ethnic states has not been unknown in the past - e.g. dismantling of Austro-Hungarian state; basically, in all these cases similar solutions have been used as are applied by the new states in the territory of the former Yugoslavia.

At the same time it should be stressed, that the policy on immigrants and immigrant communities in Slovenia will play an important role in the bilateral relations among the new states in the territory of the former Yugoslavia. On the other hand, the internal dimensions of the policy on immigrants and immigrant communities are important in the context of the future democratic development of Slovenia.

III. Constitutional protection of ethnic communities²⁸

In the context of studying the position and special rights of ethnic minorities in this article, it is especially important that the special rights of Italian and Hungarian national communities (minorities) are provided and regulated by the Constitution of Slovenia (1991) in the Article 64; their realization shall be morally and materially supported by the state, which should also assure their participation in the political system at all levels of the political system - at the local level (LG) and at the level of the republic in National Assembly. The constitution further provides that:

"Statutes, regulations and other legislative enactments which exclusively affect the exercise of specific rights enjoyed by the Italian or Hungarian ethnic communities under this Constitution, or affecting the status of these communities, may not be enacted without the consent of the representatives of the ethnic community or communities affected."

"...The rights of both ethnic communities and of their members shall be guaranteed without regard for the numerical strength of either community."²⁹

...tive commission led by Badinter) as one of the main (pre)conditions to recognize the independence of newly established states - former Yugoslav republics.

28. For a more precise elaboration of special rights of minorities, see the selected articles of the Constitution of the Republic of Slovenia in an appendix to this journal.

29. Special rights of both the ethnic communities - autochthonous ethnic minorities living in the territory of the Republic of Slovenia (Italians in the South-West close to Italian border in the Primorska region; Hungarians in the North-East close to Hungarian border in the Prekmurje region) - are regulated by the Article 64 "Special Rights of the Autochthonous Italian and Hungarian Ethnic Communities in Slovenia" of the Constitution of Slovenia (1992). Quoted in the text is the Paragraph 5 and a part of the Paragraph 4 of this Article.

It is important to mention, that the term "ethnic communities" was chosen instead of the term "ethnic minorities" on the initiative of the members of both mentioned ethnic communities in order to

The constitution guarantees that these two ethnic communities shall always be represented directly by one deputy each in the National Assembly - which is a House (Chamber) of Representatives in the republic parliament.³⁰

It is an important development, that the status and special rights of the Roma-Gypsy ethnic communities in Slovenia are constitutionally guaranteed and shall be determined by a special statute.³¹ In this context it is important to stress, that Roma ethnic communities are considered one of the autochthonous ethnic communities in Slovenia (though they do not have the mother state with which they could exercise special connections); their status and rights are defined in a specific way because of the facts that Roma ethnic communities live all over the territory of the Republic of Slovenia, that they haven't developed common autonomous ethnic organizations or bodies, and that their common identity and consciousness are currently being built. The statute shall establish - with a direct participation of representatives of Roma communities in Slovenia

---

...avoid negative connotations that the term "minority" might have had in the political context and in understanding of their position.

30. See e.g.: Paragraph 3 of the Article 80 of the Constitution of the Republic of Slovenia (1991). A special law (statute, act of the parliament) should regulate the elections of deputies of the republic parliament and also of the representatives of both ethnic communities in it; such a law shall be adopted by a two-thirds majority of all deputies - and according to the already mentioned general provision (Paragraph 5 of the Article 65) representatives of both ethnic communities shall have a decisive say in defining the electoral procedure for the representatives of these communities.

In this context, it should be mentioned that different options were discussed during the process of preparing and adopting of this constitution concerning the representation of both ethnic communities in the republic parliament. There was also the proposal that each of two ethnic communities should have been entitled to elect two or even more deputies (members of parliament) to the house of representatives of the parliament which would have made it possible that the plural structure of both communities (including political pluralism among members of both communities) would have been reflected in the parliament; when it was decided that the number of members of parliament would be reduced from the initially proposed number (to almost one-third of it), it was agreed that also the number of guaranteed direct representatives of both communities would be reduced - taking into consideration also the share of both communities in the total population.

The representation of both ethnic communities in the republic parliament is constitutionally guaranteed regardless of the number of members of these communities and/or their share in the total population of Slovenia. Besides, the possibility exists - and it will very likely be realized - that some additional deputies who are members of both ethnic communities will be elected to the parliament. Namely, the proclaimed ethnic policy of some political parties may be the reason, that some members of both ethnic communities will run on lists of different political parties as their candidates; these candidates - if elected as deputies - will not have the status of special representatives of ethnic minorities in the parliament, but it is very likely that they are going to present and promote also certain specific interests of their ethnic communities - and the chance to realize their proposals and to assure the needed majority to adopt certain decisions will be even better if they are supported by different political parties.

31. See: Article 65 "The Status and Special Rights of Gypsy Communities in Slovenia" of the Constitution of the Republic of Slovenia (1991).

The Roma - Gypsy communities live autochthonously in the territory of Slovenia, and its members are living in different parts of Slovenia (most of them in the Prekmurje and in the Dolenjska region). Some of them still live traditionally as travelers and traveling craftsmen (especially in the Dolenjska region and some families also in other parts of the republic), and some of them have changed their style of living and live in the permanent settlements. Their economic and social situation is often very difficult, and there are many social problems (unemployment, breaking of the law, etc.). Often, there are some problems especially with the travelling families and their integration in a certain local community, where Romas - Gypsies are (because of their way of living) seen as unwanted invaders who disturb the normal life of the local community.

- such a protection of Roma minorities that would correspond to their actual situation, interests, needs and wishes.³²

IV. Immigrant communities in Slovenia

A potential weakness of the new Slovene constitutional system in the field of inter-ethnic relations might lie in the fact that the Constitution anticipates status and special rights only for autochthonous national minorities, while it does not specifically deal with the status and special collective rights of members of other "Yugoslav nations" living in Slovenia - the majority of whom became Slovene citizens.³³

As Slovene citizens or foreign immigrants in Slovenia the members of immigrant communities have all individual rights; those immigrants who got the Slovene citizenship are also guaranteed all those rights that belong specifically and exclusively to Slovene citizens. This means, that general constitutional provisions listed in the annex of this text apply to them: they may establish their ethnic organizations and associations, use their language and script, express

---

32. To elaborate the reasons that led to the decision that special status and special rights of the Roma - Gypsy community in Slovenia are regulated in a specific way (in a different way than that of Italian and Hungarian ethnic communities) in more detail, the following reasons shall be mentioned: the Roma community in Slovenia is relatively small (few hundreds) and very dispersed in the territory (which is a very different situation compared to that of other two autochthonous ethnic communities); there is a little sense of common identity among the members of the community and not much has been done to develop and promote their specific culture; the level of the education among the members of this ethnic community is low, and yet in the last twenty years there have been some attempts to include their language and culture in the educational programs in primary schools in the local communities where they live (many problems concerning the education of Roma children were connected with the fact that they didn't speak Slovene language, and that they were not traditionally socialized in a way that would be compatible with the one in schools); there are hardly any forms of cultural, social and political integration of this community, and also some of the existing (mostly cultural) associations find it difficult to cooperate; etc. All these were the reasons, that it was decided that a special statute shall regulate their status and special rights. This should be done in a way which will enable them to realize these rights - and will be agreed by the community itself, as it is very obvious that their specific situation will have to be respected when the legislation on their status and special rights is going to be prepared and passed.

33. Members of the other former "Yugoslav nations" in Slovenia represent some 10 % of the population. Most of them came to Slovenia as economic migrants from other parts of the former Yugoslavia - mostly in the post WW II period. Some of them were to stay temporarily to economically support their families (their families were still living in the republic of their origin); but most of them settled in Slovenia, where they created their families. Also, some of them who decided to stay permanently came to Slovenia with their families - or brought them later on. A large part of those who came to Slovenia to stay there permanently, applied for the Slovene citizenship after Slovenia became the independent state - and most of them were given it on the basis of the Slovene legislation on citizenship.

Namely, the Article 40 of the Law on the Citizenship of the Republic of Slovenia (Uradni list RS - Official Gazette of the Republic of Slovenia, No. 1/1991) provided for every citizen of the former Yugoslavia who had a permanent residence and actually lived in the territory of the Republic of Slovenia on 23 December 1990 (the day of the Plebiscite on the Independence and Sovereignty of Slovenia) and who applied for the Slovene citizenship within six months after the adoption of this law (25 June 1991) a special procedure to be granted the citizenship. Their applications could have been refused if they participated actively in the aggression against Slovenia (as members of the Yugoslav federal army in the - so called - "Ten Days War"). After the period of six months decided by the law, everyone can apply for the Slovene citizenship on the basis of general

and develop their specific ethnic culture; they may freely express their ethnic identity, and this should not be any factor of their discrimination - at the same time they should not be forced to express their ethnic affiliation.

Though their collective rights as distinct ethnic immigrant communities are not established and guaranteed constitutionally, in the practice there are some primary schools that operate in the language of immigrants in the larger centres where there is a large concentration of immigrants. Also some other services and rights for immigrants and distinct immigrant communities could be provided by the concrete ethnic policy (possibly based on social consensus) although they are not provided constitutionally.

It is very likely that certain problems may be expected in the ethnic policy on immigrants in Slovenia. Namely, those immigrants who became Slovene citizens will claim very likely collective ethnic rights for distinct immigrant communities similar to those of autochthonous ethnic minorities; the main problems in this context will be that members of certain immigrant communities live in different parts of the territory of Slovenia,³⁴ that there are many diverse immigrant communities living in Slovenia, that it will be rather difficult to establish appropriate autonomous ethnic organization of specific ethnic communities. At the same time it may be expected - also taking into consideration trends and developments in the other parts of Europe - that there will be certain reservations by the autochthonous communities; an important limitation in this context will be also economic crisis and all its impacts. In the case, that immigrant commu-

---

...conditions: 18 years of age; 10 years of living in Slovenia and of these at least last 5 years permanently; an applicant should have a permanent residence and sources of support (employment) in Slovenia; he or she should not be sentenced to a one year or more imprisonment for a major crime in the country of his/her origin; he/she should be able to communicate in the Slovene language; a dual citizenship should be avoided; the residency permit for foreigners should not have been refused to the applicant previously; granted citizenship to the applicant shall not represent any danger for public order, security and defence of the Republic of Slovenia. (Article 10 of the above mentioned law.)

All constitutionally defined individual rights are guaranteed to every citizen and most of them are guaranteed also to foreigners living in the territory of Slovenia in accordance with the constitution and the law. So, members of other former "Yugoslav nations" who are Slovene citizens and who live in different parts of the territory of the republic enjoy all individual rights - including the right to cultural associations in order to prevent and develop their ethnic culture. Special status and special (individual and collective) rights are guaranteed only to autochthonous (Italian, Hungarian and Gypsy - Roma) ethnic communities by the constitution - and the obligation of the state to assure and realize their status and these rights is also constitutionally established; but the constitution doesn't guarantee any special individual or collective rights to members of other ethnic communities who didn't live autochthonously in the territory of Slovenia - and no special obligation of the state is established in this context.

On the other hand, those members of the former "Yugoslav nations" who live in Slovenia permanently but are not Slovene citizens (because they didn't apply for the citizenship or because they were not granted it) are in their legal status foreigners, and enjoy all the rights that the constitution and legislation provide for foreigners - including the right to cultural association as one of their individual rights.

34. Their concentration is relatively big in certain bigger traditional industrial centres; immigrants in some of these centres (e.g. Ljubljana, Maribor, Velenje, Jesenice, Koper, etc.) represent substantial share of local population, but mostly immigrants are not ethnically homogenous and are originating from different parts of the former Yugoslavia and are of different ethnic origin.

nities will push hard for their special status, a rise of Slovene nationalism and escalation of ethnic tensions in Slovenia could also be expected.

IV.1. Refugees

The fact that there are several thousands of refugees in Slovenia will influence the future development in many ways. Certain number of the refugees who will stay in Slovenia permanently will contribute to the change of the ethnic structure of the population of Slovenia. In this context, it is not so important whether they are going to be given Slovene citizenship (if they apply for it) or not; the main question is how the ethnic policy of Slovenia will handle the specific situation and problems. Namely, the questions of the education in the language of refugees, questions of their ethnic identity, the possibilities for their cultural life and development, possibilities of integration into the Slovene society for those who will decide to stay, etc. are only some additional questions and problems to be handled by the ethnic policy of Slovenia in the near future.

At the same time it shall be stressed, that the very presence of refugees in Slovenia combined with worsening economic and social situation in Slovenia may contribute to some problems in inter-ethnic relations in Slovenia; such conditions may easily cause the rise of nationalism in Slovenia and the shaping and escalation of ethnic conflicts.

V. Conclusion: some final remarks

But for some minor excesses, there have been no ethnic conflicts reported from Slovenia. Slovenia's ethnic policy is considered open, and rather tolerant. Certain cases of ethnic tensions, and presence of nationalism and certain elements of nationalist policies do exist on the other hand, and to a certain extent they do influence ethnic policy.

The constitutional protection and regulation of special rights of autochthonous ethnic communities (minorities) may be considered good, and the standards provided are much higher than international. The main question in the future is, how these provisions are going to be realized in practice; certain problems may surely be expected in this context.

It may be expected in the future that at least some large distinct ethnic immigrant communities in Slovenia will demand the same status and collective rights as they are guaranteed to indigenous (autochthonous) ethnic minorities. But such a development isn't very likely in the near future.

The fact that Slovenia is a multi-ethnic and multi-cultural community, and that an important part of this plurality is contributed by various immigrant communities is yet to be accepted fully by the Slovene ethnic policy. In this context, the development of ethnic policy and of some of its aspects may be considered a gradual long-term process. This process will be influenced by the general situation in Slovenia, and especially by its economic and social development. It will at least to a certain extent depend on the future development in the territory of the former Yugoslavia and on the process of managing and resolving of the Yugoslav crisis. The future development of international protection of ethnic minorities and immigrants, and of regulation and protection of immigrants and (distinct) immigrant communities in the practice of other states and at the international level should also be considered important factors in this context.

Povzetek

POLOŽAJ IN VARSTVO ETNIČNIH SKUPNOSTI V USTAVI REPUBLIKE SLOVENIJE

Prebivalstvo Slovenije je etnično dokaj homogeno, saj vse avtohtone narodne skupnosti predstavljajo manj kot 1% in imigrantske skupnosti kakšnih 10% od slabih 2 milijonov prebivalstva.

Ustava RS zagotavlja visoke standarde varstva avtohtonih manjšin ter njihovo politično participacijo: pravice manjšin -vključno z neposrednim predstavljanjem italijanske in madžarske narodne skupnosti v republiškem parlamentu- so zagotovljene ne glede na njihovo število. Ustavno varstvo manjšin temelji na "pozitivnem konceptu zaščite manjšin", ki terja aktivno vlogo in odgovornost države za uresničitev posebnih pravic in položaja avtohtonih narodnih skupnosti-Italijanov, Madžarov in Romov.

Imigrantskim skupnostim ustava ne zagotavlja takega kolektivnega varstva, čeprav se zdi verjetno, da ga bodo posamezne skupnosti terjale. Imigranti kot posamezniki uživajo vse individualne pravice, vključno s pravico do združevanja za uresničevanje njihovih specifičnih interesov; sedanje politične rešitve pa zagotavljajo tudi izobraževanje v njihovem jeziku.

Veliko število beguncev iz Bosne in Hercegovine ter iz Hrvaške, ki so trenutno v Sloveniji zaradi krize na ozemlju bivše Jugoslavije, bo verjetno dodatno vplivalo na spreminjanje etnične situacije v Sloveniji.

PETER GSTETTNER
VLADIMIR WAKOUNIG

INTERCULTURAL LEARNING AS A TOOL FOR LIVING TOGETHER IN A DEMOCRACY BASED ON RESPECT FOR HUMAN RIGHTS

1. Rebuilding Europe by learning from the past

The developments in Europe which only recently provided a reason for general rejoicing and euphoria now give cause for alarm. The rebuilding of the "Common European Home" has exposed remnants of old ruins which are clearly not good foundations for democracy. The rebuilding process has also highlighted the new walls springing up where individuals and groups seek to trace borders around their identities and anxiously safeguard them.

While these attempts at demarcating identities continue, new buzz-words and phrases such as "Europe of the regions" or "European ethnic group rights" are being floated into the general atmosphere of insecurity. This not only stirs hopes for further possible development of the "Common European Home" but also reveals the actual democratic deficits of Western European states and the sore points of representative multiparty democracy. Our insecurity must make the countries of Eastern and Southern Europe which we in the West like to classify as being "on the road to democracy" well aware that all is not well with the ways things are done in Western democratic states and that the latter are hardly suitable for unquestioning duplication and emulation.

The "failure of the state" is the term now applied to cases where the state frequently demonstrates its inability to come to grips with the causes of problems of social inequality and to produce forward-looking economic and social structures. States show a decided "inability to act" when faced with developments with ecologically catastrophic implications. We only have to look at the helplessness and inactivity of political and state security institutions in finding some kind of effective countermeasures against ever more brutal criminal attacks on foreigners and asylum-seekers, anti-semitism which is worryingly on the increase in both Western and Eastern Europe, growing racial harassment of Sinti, Romanies and other "foreign" groups, to see that the capacity of states to govern and direct in the areas of society and democratic politics is clearly underdeveloped.

While some claim that this potential for racial violence is limited to a small and radical minority and can be "explained" by national chauvinism or inborn instinct, others take the view that it is a "scandal" for democratic society and draw parallels with the pogroms of the so-called Kristallnacht of 1938. Those warning that "militant chauvinism" is growing into an "international epidemic on a global scale" include Lev Kopelev who in February 1990 issued an urgent appeal to Western democratic states to put Eastern European countries on the right track to critical self-enlightenment and international understanding: "Use the knowledge and experience you have drawn from (German) history to help them find their own way back to the truth and true human understanding. A precautionary anti-nazi clarification is now needed, as a matter of life and death on both sides of the fence." (An abridged version of his letter is published in: KOENEN / HIELSCHER 1991, p. 11-13)

This comment is a strong indication that, if countries and regions are to develop an open, multi-ethnic identity and a deep awareness of the meaning of fundamental human rights, enlightened learning in democratic states must always be based on objectives designed to combat racism and fascism. Kopelev's comments are also relevant to the context of our discussion, in that anti-fascism, in the sense of "learning from one's own history", is part of a programme of enlightenment which is currently not placed very highly on the West's syllabus. Even in our country, the history of human rights infringements is rather more suppressed than taught. Descriptions of the systematic annihilation of minorities and individuals in the Third Reich are neglected, the state-legitimised racism of the fascist dictatorship is regarded rather as an "accident of history" and the perpetrators and accomplices of the system of that time are now seen as its "first victims". Views which discredit the objectives of anti-fascist education benefit right-wing extremists who go one step further, interpreting anti-fascism as an attempt at re-education. For these people, who clearly wish to learn nothing from the past, the fascist education system of the Third Reich is just as much a model for today as the militant anti-communism and anti-bolshevism of the day which the nazis used as a pretext for their bloodthirsty pillaging throughout the European continent.

2. The need for decentralisation and democratisation

The collapse of the great Eastern power-blocks and mega-states has also made the notion of the state as an over-powerful and untouchable body of control and regulation popular in the West. This notion is also the reason for the disillusionment with the state experienced by many citizens, who are above all shut out by increasingly bureaucratic processes and growing central power in party apparatus and political decision-making bodies and are now turning to territories which are more local and more familiar to them. But alternatives to established control by central state bureaucracies are hardly likely to be found in proclaiming one's differences, drawing up territories and adapting the aforementioned state control to regional politics.

Demands for the functional and geographical decentralisation of state and political institutions are doubtless justified; nevertheless, comparing decentralisation and democratisation and equating "Europe of the regions" with "Europe of human rights" would be disastrous since one does not guarantee the other. Bureaucratic meddling and everyday indoctrination through decrees and laws will not be stopped by decentralised "Europe of the regions" but will continue to tie up free interactive space for the open promotion of understanding, exchange and interrelationships in red tape. In education, in any case, adherence to the constitutional line, whose decrees and paragraphs have, in our region, restricted minority rights to a specific territory and firmly fixed ethno-political language boundaries even in school education, is a clear indication of the unbroken "lawyers' monopoly" in the field of communication between human beings. This is just another obstacle in the struggle for conflict-solving understanding and the concrete exercise of learning for human rights.

The objective of introducing democratic processes which imply individuals' increased involvement in social developments and greater freedom to decide on their own living conditions, must also seek to protect everyday life from

further state meddling (particularly as far as areas of interethnic relations and understanding are concerned) - even when prescriptions and decrees of this nature have "only" local or regional significance. Freeing the areas in which people can interact with one another from alienating regulations and threatening sanctions must be a priority task, even if the high priests of politics pretend that such new laws are aimed at remedying some of the above-mentioned democratic deficits or claim to be making amends for the state's inability to act.

The current focal points of social and ethnic conflicts in Europe show that it is the very countries which flew the colours of decentralisation and local autonomy whose reaction has been most typical of a national state and central power: new state boundaries are being defined or old ones revised, national guards and territorial armies are being armed, nationalistic historical myths are being revived, the numbers killed by fascist genocide and ethnic destruction are being totted up for either side, "property rights" are validated and others presumed and so on. Moreover, current examples, which we assume to be common knowledge, demonstrate that those newly created regions or states laying claim to the freedom to run their own foreign policy in respect of neighbours and their own home affairs with regard to minorities, have neither the mechanisms required to resolve conflicts nor an evolved method for information exchange and much less so any coordinated levels of interethnic understanding. This leads us to the following hypothesis: if we leave the "Europe of the regions" to those who sound off loudest in populist terms and push their ideas hardest, then the result, in all probability, would be anything but peaceful and transfrontier "Europe of human rights".

3. The disastrous orchestration of nationalism

Wishful thinking and future promises contrast with a reality where borders are being defined and the true meaning of "openness" and "autonomy" made clear. This reality is typified - both in East and West - by the political orchestration of a dusted-off nationalism and the closely related struggle for independence. The taking up of the "national cause" is also seen as the answer to the progressive multicultural nationalisation of Europe, and in such a way that the answer is taking the form of pressure to believe in nation from above and of a highly emotional local patriotism pushed from below. The "right of self-determination of the peoples" is played off against the "protection of human rights from the viewpoint of the potential victims" (György Konrad). The "right of self-determination of the peoples" is regarded as an effective and politically legitimate tool with which to create ethnically homogeneous territories. When "majority democracies" reach for this tool, their action is certainly rather more immune to criticism than was the case for previously fallen single-party dictatorships.

Nationalism (more in the East) and similarly federalism with a national flavour (more in the West) do not change the fact that the political elite have, and are holding on to, the monopoly over power, which is another reason why there are no structural changes in the "organised dissatisfaction" (Dieter Senghaas) in society. The basic structure of man's mastery over men, of dominance and subordination, of command and obedience is obscured by new national consciousness and by the self-conscious hooray-patriotism of the "Europe of the regions", but has become no less effective for all that. Neither the politically

active or those affected by their activity seem to realise what they are doing and what is happening to them.

The political function of the media-driven and recurrent seizure of the supposed "fundamental right" to self-determination of the people is quite clear: transregional, transfrontier education policy aims and duties, such as bilingualism and peaceful coexistence on the ground, intercultural learning as a means of getting to know one's neighbours and building links between peoples, ethnically mixed teaching in open schools, etc. is being withdrawn from broad politico-social thematics, dismissed and classed as an "also-ran".

4. Europe is breaking up as we speak

Developments in the crisis areas of Europe show that notions of regional autonomy with a national flavour have worked their way into a position from which they can be used to demand new boundary demarcations, create new reserves for ethnic minorities and reformulate images of the "enemy". Both the strengthening of ethnocentric self-awareness and the creation of new power monopolies within regions (local summary courts, territorial armies, regional armed forces and security organs) fall neatly into the old structure in which one group fought for power and supremacy over another. National ideals do not therefore mirror those of democracy. It is rather more the case that "nationalism and democracy are qualitatively two different and unrelated things. Nationalism is a conglomerate of feelings whereas democracy is a form of government" (O'Brien 1991, p. 37). If this is true, then nationalism cannot be regarded as a purely functional means of founding a state identity and loyalty which can be switched off as soon as its task is complete.

The advent of a notion of "Europe of the regions" is indicative of the education policy deficiencies of this concept. What is lacking here is precisely what is needed to master current conflicts and build lasting peace, i.e. the demilitarisation and defusing of violent conflicts involving nationalities and minorities in the regions. It is typical of the current trend towards regionalism that its advocates fail to mention the prominent role of solidarity in a changing Europe, solidarity in the form of support for initiatives on the equal distribution of wealth, for programmes aimed at erasing images of the "enemy", for the implementation of intercultural learning and for the fight against racism in everyday life.

Looking into the future, we can see - and this is still less of a threat to peace in the West than it is in the East - that the revival of nationalism is bringing the risk of expansionist tendencies with it. And these tendencies are not only destabilising but also a very real threat to peace. The unification of Germany sparked worries among German nationals in Austria that they had been left behind in a small country. Other fears were probably stirred in other neighbouring countries. Additional comments such as "in the new Europe, no stone will rest on another" (Joerg Haider, FPÖe federal party boss, in an interview printed in the AULA, Volume 12/1990, p.18) are not exactly calculated to build faith in the free play of national forces in the reconstruction of Europe.

The danger of a lasting or recurrent destabilisation of security and peace in Europe is further reinforced by the predominant policy of "ethnicisation". The policy of ethnicisation, i.e. the diversion of frustrations arising from economic inequality and social misery into nationalist conflict, is the ideological foundation for discord, disputes and war between neighbouring peoples and regions. The

pattern of military intervention to settle issues of national and hegemonious rivalry on a given territory then becomes accepted.

From this perspective, the much-vaunted new European order seems to be tantamount to playing with fire, risking rekindling national instincts and myths born of blood and soil which were thought to have disappeared a long time ago. Today, this zeitgeist of the extreme right is offensively manifested and popularised by right-wing European politicians whose number includes the liberal-nationalist top echelon of the FPÖ. They are joined by a voice from the so-called liberal-nationalist camp in Austria: "Something has been suppressed and stereotyped for over seventy years and is now powerfully and quite naturally refinding its voice and demanding its right to live. That something consists of the peoples and tribes who wish to live in their own way, with their own blood traditions on their own land. This is an evidence and also a human right!" - that is the view of the editor of the AULA (Volume 9/1990, p.3), Werner Widmann, who also collaborates on the Kaernten FPÖ party newspaper "Kaerntner Nachrichten". What this man is getting at with his "human right to blood and soil" is not too clear, but he certainly believes (and would like to think) that the "Europe of the regions" should in no circumstances be multicultural, since "multicultural" is equated with "infiltration by foreigners" and "melting pot".

5. Intercultural learning is not a concept for political action

Many see the concept of "intercultural learning" as a magic formula which is suddenly on everyone's tongue and even frequently used by those in favour of the segregation and exclusion of minorities. Owing to the ubiquitous appearance of intercultural learning in current socio-political issues and discussion, there is an increasing danger that people will lose sight of the real, intended and potential meaning of this concept.

We feel that this is all the more reason to rethink the possibilities and limitations of intercultural learning from a critical viewpoint. Intercultural learning is no remedy for the failures of political strategies and acts which are the responsibility of those that govern. Nor must it be interpreted as a political procedural concept useful for the study and solution of structural questions and social problems. Intercultural learning can have little effect on social realities if those who act on a political level do not show willing to break down economic and social inequalities existing between different sectors of the population and reverse the tendency to push minorities to the fringe of society. The needs of the people who cannot lead decent human lives in a multicultural society, who are discriminated against because of their colour, threatened because of their social and political status as refugees or foreigners, cannot be palliated or satisfied by relying on pedagogically sourced intercultural concepts. In a society founded on a constitution which permits racist and xenophobic activities and measures and does not guarantee social and legal equality for immigrants or foreigners, calls for calm and tolerant coexistence with these so-called outsiders go unheeded.

6. Intercultural learning and human rights

Our seminar too, with its set objective of discussing the theme "Intercultural learning for human rights", has its limitations and restrictions, particularly with

regard to influencing political structures which ultimately govern the coexistence of different peoples with laws and decrees. These limitations in terms of political influence do not however mean that we should withdraw into our expert shells and bemoan our helplessness in the face of discrimination and xenophobia. On the contrary, we feel it all the more important when discussing the topic of "Intercultural learning" to abandon the narrow self-image of conventional pedagogical circles. The intercultural learning concept, which serves as a basis for a new model of society emphasising human values and guaranteeing human rights, must be introduced as an institutional practice which promotes the consideration of others and other lifestyles. Efforts made in intercultural learning will bear no political or pedagogical consequences unless measures to combat incitement to hatred and incrimination of minorities are immediately considered and put into effect.

A democratic multicultural society must be built upon universal republican values, as is the case with human rights. However, states and countries which build their self-image on the "national identity" cannot proceed on the assumption that human rights are available to all their citizens. The coexistence and unity of people in a national state are not governed on the basis of human rights but on the basis of so-called communities of origin which are ethically defined.

Since intercultural learning communicates universally applicable values which become valid only when recognition is given to a nation or ethnic community, it is incompatible with nationalism of any tenor. Whereas intercultural learning - in its true sense - attempts to build identities through human values and human rights, the process resulting from the national identity approach involves "the division of ingroup and outgroup and the corresponding enhanced esteem of one's own nation." (PFAHL-TRAUGHBER 1990, p. 94.)

Political and pedagogical concepts centring on the consolidation of "national membership" are a smoke-screen for the fiction of cultural purity and unity. The thought processes of intercultural learning demand a departure from this fixed view. This is why particularly those who strive for a homogeneous society graded from a national point of view see intercultural learning as a threat to "national unity". The introduction of intercultural principles means that the conventional models of hierarchy based on identifying individuals with the "state nationals" or the majority population must be dropped. Neither being a state national, nor proof of state citizenship nor assimilation of individuals to "sets of values" held dear by state nationals can be criteria entitling people to enjoy basic rights. The ONLY criterion for intercultural learning must embrace human values and human rights.

Intercultural learning seeks the causes of inequality, rights violations and discrimination. The best way to fight against disregard for human rights is to highlight cases of inequality in society and its institutions and make an issue of them. Intercultural learning is often perceived as an unpleasant, oppositional form of education, a pedagogy which does not yield to political hierarchy but calls it into question.

7. Learning to live in peace and without violence

One of the most important tasks of intercultural learning is teaching people to live in peace, to adopt the values of non-violence and social justice. Wars and acts of violence happen first in people's minds before becoming reality. It is a

fact that foreigners, immigrants and minorities live in a constant state of threat and discomfort in nearly every country. This finds its expression not only in forms of institutionalised violence (such as being expelled from one's accommodation or being sacked from one's job) but also personal violence (taunts, attacks, murder). Declarations of war on foreigners harboured in the minds of the native population are above all triggered and fed by the tendentious statements and distorted interpretations advanced by politicians and the mass media. Foreigners are rendered responsible for criminal deeds, they are blamed for environmental pollution and the dereliction of our cities, they are accused of taking jobs from the native population. Phrases such as "flood of immigrants", "tidal wave of asylum-seekers", "too many foreigners", "infiltration" etc are to be found in the daily vocabulary of political agitators. They are battle-cries, vehicles of hatred and an incitement to people to perpetrate violence upon those who have been stigmatised with these phrases.

Intercultural learning must oppose such simplifying models of interpretation through the committed teaching of peace. Critical peace-oriented education is directed against social injustice and exposes the conditions which give rise to contempt, discrimination and intolerance. Appeals for peace made to individual peoples and peace negotiations will only be convincing if we are all made aware of socially unjust structures in our own society and these structures are eliminated. International peace missions in particular will only be credible if we strive for policies at home which guarantee peace for migrant foreigners or those seeking sylum.

Intercultural learning aspiring to educate people in the virtues of peace can only be effective on a social level if it reaches beyond the narrow confines of the conventional pedagogical remit. While it is true that schools form an important basis for all learning processes, education promoting peace and non-violence must be dispensed in all institutions providing education or further education and capable of influencing public opinion.

The level of democracy in a state will be measured by its investment in peace-oriented education and how and to whom it guarantees the right of peaceful existence. Despite the horrors of Auschwitz and the Holocaust, peace studies have never figured strongly in post-1945 education policy. We are now seeing the results of many years of neglect of peace studies in action. The failure of politicians in negotiations between hostile groups is certainly due to the fact that these politicians have themselves never benefited from peace studies and nor have they envisaged any in their educational programmes.

8. The role of the media within an intercultural public

Public media are among the influencing factors of society which have a lasting effect on the political climate and community life. Life in a multicultural society greatly depends on how the media respond to the new requirements of this society and what kind of image of the latter they present to the public. The way in which information is transmitted and presented is not free of constraints which are imposed by economic and political structures.

The image of multicultural society in the mass media closely reflects the expectations, "vision" and anxieties of those in power and is shaped by the predominant political pragmatism of the moment. Multicultural society oscillates between a "vision of horror", a "driving force in society" and a "means to com-

pensate for the ageing of the native population". In each case, such images are passed on to the general public with information on the conditions in which multiculturalism might be acceptable and which dangers it conceals. In this respect, even ethnic conflicts are considered as an effective product with which opinion-formers can influence the masses and demonstrate their strength and monopoly of definitions. There is certainly no shortage of examples which show how so-called conflicts of nationality are garrulously passed on by the media, how wars and their outcomes are perceived chiefly as a result of media coverage. Xenophobia and racism should therefore be seen as the "consequence of a political and media-driven experiment with anxiety" (LARCHER 1991, p. 18).

It should be noted that the media make particular use of two types of reporting, both of them aimed at discrimination and segregation:

a) There is no reporting about foreigners and minorities. Their existence is ignored.

b) Any reporting concerning foreigners and minorities is linked to a specific problem. In this case, their existence is interpreted as a cause of social conflict, and they are downgraded to problem-cases and trouble-makers.

Media practices of this type wreck any attempts at intercultural communication. Even the interethnic relations and intercultural co-operation work which has been built up to a certain degree is under threat because many people do not wish to be equated with or named in the same breath as groups which appear only to cause trouble and to be "collective causes of social unrest" (HALL 1989). The implementation of intercultural relations will only be possible if the right to free self-expression and the right to transmit and receive information are guaranteed to all the people living in a country, and particularly to the groups which have been ignored or pushed to the fringe of society by the media for so long.

The greater the re-orientation of the media scene and media practices towards human rights and the promotion of human values, the stronger the possibility of implementing intercultural learning in a multicultural society. Such a re-orientation must take the following points into account:

* Access by individual minorities to the media must not be hampered, but actively encouraged. A protected area, free from commercial influence, must be created so that minorities, too, can run their own media in their own languages. The presence of minority languages in public media is useful in shaping the identity of contemporary society and helps preserve and further develop these minority languages.

* The equality of languages and cultures should be underlined with the promotion of bilingual and multilingual media (local radio programmes, newspapers and television broadcasts). Multilingual media are a vital expression of the multicultural nature of a society. They help overcome the barriers to communication built by stereotyping. Furthermore, multilingual media provide a particularly good means of understanding one's own cultural narrowness and going beyond it.

* Those working in the media should be obliged to follow the principle of intercultural communication. In both media research and reporting, anything which discriminates against minorities, places them at a disadvantage or downgrades them to mere objects, must be avoided. In particular, critical media work should combat everyday racism and highlight the dangers of downplaying racist attitudes and acts.

* The training of journalists from individual minority groups should be strongly encouraged. Intercultural communication can only become a reality if the native or majority population gives up its cultural imperialism and policy of paternalistic representation and yields some of its power to minorities/foreigners. The latter must be given the means to express themselves, to forward their interests in intercultural matters and to pass on information to the public from their own viewpoint.

9. Multilingualism as a future educational concept for all

The unrestricted presence of bilingualism and multilingualism in society is one of the essential criteria for a democratically organised and constituted society.

The degree of importance which a state attaches to a minority language is an indication of current policy on language and minorities. Even in Western democracies, ethnic minorities and their languages are generally relegated to the fringe of society and implicitly urged to use the language spoken by the majority population.

Society's contempt for minority languages (eg the lack of education in minority languages, no multilingual signs, limited language skills of employees in the administration, etc) is an expression of political hierarchy and a subtle form of cultural and institutional racism (cf SKUTNAB-KANGAS, 1988).

Language does not only function as a means of communication. It builds and reinforces identities in every respect. Its significance in personal development, the importance of its role in the development and stability of ethnic and cultural identities and its social status derived from its presence and use in the relevant public areas are unquestionable. In view of this fact, it is understandable that language policy has become a politically sensitive area. Development prospects for minorities greatly depend on the extent to which the measures affecting social structures are intended to undermine or support minority languages.

A modern educational and schools policy which serves the interests of human rights and prepares citizens for life in a multicultural society, must inevitably include the concept of bilingual or multilingual education. Today's national state-motivated curricula based on monolingualism, for example, are clearly unprepared for Europe. They make no provision for the teaching tolerance, openness and understanding. Qualification in several languages should therefore become a reality in all educational institutions (nurseries, elementary schools, secondary schools, universities, job training centres). And such a reality draws a clear distinction between the practice of ethnic segregation and linguistic classification and the principles of intercultural learning for human rights.

10. A Europe of human rights in perspective

A Europe without violence, a "Europe of human rights" is only imaginable in a multicultural Europe which has learnt the lessons of history and freed itself from internal and external boundaries, old and new. Meeting the accumulation of ethnic conflicts and racist outrages with national ideology and military armament (with multinational forces or a national guard or territorial army, it makes no difference) is just as wrong as a political build-up on both sides oriented

towards unilateral plans for autonomy and secession. The only possible correct action is to introduce democracy into all areas of life and politics, and since history has shown us that, even in relatively well developed representative democracies, nationalism can reach unthinkable proportions, inevitably leading to schisms and violence, the introduction of democratic processes must abandon the practice of delegating power to the top on a voting machine basis.

Interethnic links, transfrontier meshing of autonomous movements (women's movements, peace movements, ecology movements, etc), a new intercultural openness, new forms of conflict settlement and levels of communication, guidance and pressure through international, transfrontier organisations, new negotiating bodies and arbitration courts to settle questions of denied human rights and racial discrimination and many other political innovations of this type will be necessary. It is essential that the countries formerly of the "Eastern Bloc" are also included in these deliberations, regardless of the stage they have reached in transformations into a market economy. The West must stop arrogantly defining these evolutionary steps as taking the "road to Europe", as these very countries illustrate how disastrous it is to believe that, with the introduction of free elections and a free market economy, national ambitions would be instantly fulfilled and old ethno-political scores could be settled. National populists and regionalists in the West have unfortunately omitted to point out this erroneous belief and draw the necessary conclusions from it.

It may well be, as claimed in a headline in an Austrian daily newspaper, that "multiculturalism does not win votes" (Der Standard, 14.10.91). But multiculturalism should not be held in check either. A correctly understood multicultural education is the right pedagogical solution to the challenges of the new Europe, in every respect.

Povzetek

MEDKULTURNO UČENJE KOT SREDSTVO DEMOKRATIČNEGA SOŽITJA NA PODLAGI ČLOVEKOVIH PRAVIC

Do pred nedavim je evropski razvoj ljudi navdajal z optimizmom in evforijo. Dogajanja v zadnjih dveh letih, predvsem pa v neposredni preteklosti in sedanjosti, so več kot vznemirljiva. Ob prezidavi "skupne evropske hiše", se vedno bolj kažejo stare razvaline, ki nikakor ne pospešujejo demokracije, marveč silijo k ponovnemu vzpostavljanju zidov in s tem k razmejevanju med raznimi skupinami in narodi. Razpad starih sistemov in mega-držav na vzhodu in jugovzhodu Evrope ni pomenil vzpostavitve demokratičnih struktur kot se je to napovedovalo in obljubljalo.

Aktualna žarišča socialnih in etničnih konfliktov dokazujejo, da sta se v deželah, ki so decentralizacijo in avtonomijo proglasile za svoj novi politični program, razpasla hudi nacionalizem in oblastni centralizem: začrtujejo se nove meje, oborožujejo se nacionalne in teritorialne obrambe, oživljajo se stari nacionalni in zgodovinsko obarvani miti, obujajo se nove teritorialne zahteve, etnično čiščenje postaja nova strategija genocida in etnocida. Vse bolj jasne konture dobiva domneva, da če prepustimo "Evropo regij" tistim, ki to najbolj glasno in populistično oznanujejo in jo hočejo uveljaviti, da potem po vsej verjetnosti v tej Evropi ne bo prostora za mir in človekove pravice.

Krizne regije v Evropi pa tudi potrjujejo, da nacionalni koncepti teritorialne avtonomije niso zmožne ohraniti mir in pospešiti demokratizacijo življenskih okoliščin. Čedalje bolj očitna postaja tudi puhlost ideje o "Evropi regij". Kajti ta je doslej brez vsakih vsebinskih zahtev po novih izobraževalnih konceptih, ki bi se naj osredotočili na ključne probleme mirovne vzgoje, demilitarizacije in reševanja nacionalnih in manjšinskih konfliktov.

Tipično za zagovornike trenutnega regionalizma je, da ob vseh teh socialnih in političnih spremembah nočejo govoriti o solidarnosti, o medsebojnem podpiranju za pravičnejšo razdelitev ekonomskih resursov, o boju proti rasizmu in medkulturni vzgoji.

Medkulturna vzgoja ni nadomestek za zgrešene politične strategije. Tudi ni navodilo za politična dejanja, za reševanje socialnih problemov in strukturnih vprašanj. Medkulturno vzgojo pojmuje kot eno izmed možnosti, podpirati družbeni načrt, pri katerem gre za človekovo dostojanstvo in za upoštevanje človekovih pravic. Ta prizadevanja ostanejo tako politično kot tudi pedagoško brezuspešna, če se obenem ne zoperstavimo kriminaliziranju in zaničevanju različnih manjšin.

MARJAN STURM

EVROPA REGIJ, KULTUR IN JEZIKOV (med nacionalizmom in interkulturnim srečanjem)

Bivši generalni sekretar nemške CDU Heiner Geissler je razvoj sodobne Evrope označil takole: "V Nemčiji bo sosed Belgijec, poklicni kolega Turek, snaha Danka in kolega v društvu Španec ali Madžar. Če danes se izvršuje evropeizacija, celo internacionalizacija našega življenja. Evropska raznolikost produktov, (hrane in pijače, literature, glasbe in likovne umetnosti, znanosti, mode in oblikovanja), bo -in to je novo-masovno doživetje vsakdana. To so znaki že obstoječe in rastoče multikulturne družbe". Geissler pravi, da bo družba Evropske skupnosti multikulturna. Kdor bo hotel biti gospodarsko uspešen, bo moral poznati jezike in kulture, življenski stil in mentaliteto teh dežel. To ne velja samo za tehnike in poslovneže, temveč bodo morali evropsko misliti in delati tudi kvalificirani delavci in nameščenci.

Jens Geier v svojih razmišljanjih multikulturno družbo takole označuje: "Medsebojno priznanje študijskih zaključkov in diplom, po uvedbi svobodne izbire delovnega mesta (Niederlassungsfreiheit) v 70-letih bo zdaj omogočalo, da bo imel vsak Evropejec možnost, da se poteguje v okviru Evropske skupnosti za delovno mesto. Torej bo normalno, da bodo poleg nas delali Irci in Belgijci, da bomo imeli italijanskega zdravnika in Francozinjo za davčno napovedovalko. Stiki z ne-Nemci tudi z visoko kvalifikacijo bodo vsakdanjost in s tem bo multikulturni značaj družbe konkreten. To je vso Evropo obsegajoč proces".

Umberto Eco je razvil konkretno vizijo za delno področje evropske integracije, ko je o programu ERAZMUS (to je izmenjava študentov in znanstvenikov) povedal sledeče: "Ta projekt bo povzročil, da bo vsak študent Evropske skupnosti živel eno leto v inozemstvu. Pri tej migraciji tisočev študentov bo prišlo do desettisoč mešanih zakonov. Po obdobju tridesetih let bi bile evropske elite evropske v pravem smislu besede".

V svojih uvodnih razmišljanjih naj citiram še enega Nemca, dr. Petra Glotza, ki je v svoji knjigi "Der Irrweg des Nationalstaats" povedal: "Zadnje desetletje 20. stoletja bo za Evropo pomenilo velik spor med evropeizacijo in nacionalizmom. Hkrati bo to tudi ponovno rojstvo trde desnice... Po 40 letih, v katerih sta obe supersili Evrope obvladali, popuščajo na vseh koncih pasovi in vrvi. Lahko bi to imenovali vrnitev k raznolikosti. Bo bolj zanimivo, a tudi bolj nevarno".

Če torej verjamemo omenjenim avtorjem, potem bomo tudi pri nas v Avstriji in na Koroškem morali računati s tem, da se bo naše življenje z vstopom v Evropsko skupnost še bolj evropeiziralo oz. internacionaliziralo. Dipl. ing. s Portugalske se bo npr. kot strokovnjak za gradbena vprašanja lahko potegoval za delovno mesto v okrajnem glavarstvu v Velikovcu. Migracijski tokovi bodo postavili vprašanje sožitja, vprašanje odnosov in sploh nacionalno vprašanje v novo luč. To se mi zdi pomembno tudi za vprašanja, ki jih danes obravnavamo. Gre torej za to, ali bomo vprašanja sožitja reševali z metodami 19. stoletja, ali pa bomo našli našemu času ustrezne vzorce.

Prejemnik mirovne nagrade nemškega knjigotrštva za leto 1991 Madžar Gyoergy Konrad je v svojem sijajnem govoru v Frankfurtu dejal: "Spričo absolutne resnice, da so ljudje prek skupnih interesov in danosti povezani v svetov-

nem merilu, je mogoče relativizirati vse nacionalne in kulturne razlike. V patetičnem podrejanju splošnih resnic in splošnih zakonov delnim resnicam in zakonom je prepoznavno skupno bistvo nacionalizma, komunizma, fundamentalizma in političnih ideologij".

Konradov kolega, nemški pisatelj Heinrich Mann, je približno 60 let poprej v svoji knjigi "Der Hass" radikalno obračunal z nacionalizmom: "Življenje je proti nacionalizmu, vsa živeča dejstva in zahteve so nadnacionalni, nacionalizem je dokončno obtičal tako politično kot ekonomsko, ne varuje več nobene države in uničuje ljudi". In dalje: "Na nacionalizem se sklicujejo vsi, ki povzročajo človeško nesrečo in jo izkoriščajo, je idejno opravičilo, kadar so ljudje v njihove nacionalne meje stisnjeni, morajo gladovati, nimajo dela in podivjajo. Opravičuje nered v gospodarstvu in v vojni povečuje dokončni kaos".

Tako Heinrich Mann kot Gyoergy Konrad označujeta 20. stoletje kot stoletja barbarizma, in sicer zaradi tega, ker je v imenu nacionalne suverenosti in nacionalizma bilo storjenih mnogo zločinov.

Armin Pfahl-Traughber pravi, da nacija ni deskriptivni in tudi ne analitični pojem, gre namreč za simbol, ki se ga iz določenih razlogov ne razvozla. Kajti za nejasnim, emocionalnim in iracionalnim pojmom nacije se skriva namen nosilcev, ki o svojih specifičnih interesih trdijo, da so splošni, to pomeni nacionalni. Zaradi tega nacija ni nastala organsko, kot to sugerirajo njeni protagonisti, ideja nacije ni zmagala zaradi lastne moči, temveč ker so jo potrebovali. Funkcija nacionalizma je bila integracija in homogenizacija politično in socialno med seboj ločenih delov družbe. Zato je bila potrebna praktična realizacija ideje nacije s tem, da je prodrla v zavest množice, vplivala v smer poenotenja in individualno doživete realnosti. Vsebinska praznina pojma nacije ni bila ovira za ta učinek, nasprotno, šele ta je omogočila ne samo vsestransko politično uporabnost nacionalizma, temveč je kot taka zbudila tudi kolektivne emocije v smislu integracijske ideologije. Zaradi tega Traughber zaključuje: "Z nacionalizmom, nacijo in nacionalno identiteto je povezano tudi razumevanje države, ki je v diametralnem nasprotju z republikanskim pojmovanjem države. Republiko v modernem smislu legitimirajo univerzalno veljavne vrednote, namreč iz narave človeka izhajajoče individualne politične in socialne temeljne pravice, ki jih priznavamo kot splošno veljavne človekove pravice. Pri Republici gre torej za svetovno univerzalno ureditev, ki načeloma dovoljuje vsakemu človeku, da postane državljan le-te, če se prizna k republikanski ureditvi in se uvršča v njene kulturne tradicije. Nacionalna država temelji na partikularnih provincialnih nacionalnih vrednotah in na razumevanju do drugih nacij. To pomeni, da povezanost državljanov tu ne sloni na osnovi svobode in pravice, temveč na t.i. nacionalni identiteti izvorne skupnosti. Če torej postaneš državljan nacionalne države, moraš pripadati določenemu narodu, kajti država je samo ta narod, in se vzpostavlja z realizacijo svojih tradicij in kultur. Kdor torej propagira nacionalno identiteto, mora dati tudi prednost nacionalnemu patriotizmu pred ustavnim patriotizmom in s tem pripisati človekovim pravicam manjšo vrednost kot narodni pripadnosti".

Zato torej Heiner Geissler zahteva, da morajo namesto etnično nacionalne identitete kot osnove ali vsaj delne osnove za razumevanje države stopiti vsesplošne človekove pravice in ustavni patriotizem. Ustavni patriotizem je v obdobju, ko se narodi zblížujejo, koncept prihodnosti.

Proces migracije v Evropi in v svetu je v teku. Informacijska družba dnevno izravnava kulturne razlike. Zato bo za vsako državo pomembno, da se bodo

ljudje, ki v njej živijo in delajo, z njo identificirali. Ne bo važno, ali bodo vsi istega izvora in iste religije. Nasprotno, kulturna raznolikost bo zvišala diferenciacijo in kvaliteto skupnosti. Do konfliktov bo prišlo, če bodo morali milijoni ljudi v Nemčiji živeti v moderni čparti, v kateri se bo prebivalstvo razdelilo v več slojev vladajočih in podložnikov. Geissler sprašuje, ali naj bo Nemčija Republika ljudi, ki se bodo priznali k državi in ki bodo imeli isto dostojanstvo in iste človekove pravice, ali pa bo šlo za nacionalno državno tvorbo, v kateri ne bo odločilna pravica do univerzalnih človekovih pravic, temveč etnični izvor?

Evropa se torej zbližuje. Komunikacijska družba je privedla do tega, da moramo vzeti na znanje pluralne identitete in večplastno navezanost. Zato spada k človekovim pravicam, da imajo ljudje možnost, da večplastno identiteto tudi živijo. Primarno torej človek ne bo legitimni državljan, zaradi svojega nacionalnega karakterja, temveč zaradi svoje biti, zaradi svoje tu-biti, tu-živeti, pravi Konrad in nadaljuje: "Raznolikosti fundamentalisti ne marejo, od nas zahtevajo enakost, in če se ne priznavamo k uniformizmu, nas imajo za izdajalce. Resničnosti ustreza pluralna identiteta. Vsak nosi razno v sebi. Homogene identitete so nujno zlagane. Zanikajo človeške izkušnje in sugerirajo, da je bolje zamolčati določene naše lastnosti. Kjer je homogena identiteta v modi, tam svoboda ni v modi. Vedno je samoomejevanje na eno identiteto posledica kolektivističnih ideologij.

Z obnovitvijo plemenskega nacionalizma, dajejo intelektualci v roke nezrelim ljudem morilske instrumente. e smo proti vojaškim konfliktom med nacijami, potem se moramo opredeliti za človeštvo. e načelno odklanjamo kozmopolitizem, potem bomo logično opravičevali neko nacionalno vojno". Toliko Konrad.

Vrnimo se k vprašanju identitete, njene opredelitve. V programskem osnutku ZSO sem zapisal, citirajoč Larcherja, Auenheima in Reitererja: "Identiteta ni več pojem, ki bi bil vezan izključno na nacijo ali etnijo. danes bolj razmišljamo o tem, da je identiteta povezana z regijo, z regionalno kulturo, pa tudi z nečim dinamičnim, z nečim, kar ni nesporejmljivo statično skozi stoletja. Sodobno pojmovanje identitete izhaja prav iz tega, da obstajajo regionalne korenine, ki pa jih dialektično izravnava nasprotna sila, centrifugalna nasprotna sila, novi nadregionalizem. Pridobiti identiteto bi torej pomenilo, da se počutiš domačega tako v neki regiji, kakor tudi zunaj nje. To pomeni, da lahko nihaš med ožjo domovino in večjo, širšo kulturo, ki jo označuje prepletenost nacij, ras, jezikov in kultur. Regija s svojimi naravnimi in zgodovinskimi prvinami je centripetalna sila in sicer v ekonomskem, ekološkem in kulturnem smislu: mnogolikost ljudi raznih kultur, ki živijo v neki regiji, pa je centrifugalna sila. Obe sili, enotnosti in monogolnost, velja uravnovešati. Kdor hoče dandanes pridobiti identiteto, ne da bi se sam kastriral, ne da bi se sam omejeval, mora biti doma v obeh, doma v neki regiji in v nadregionalni tvorbi. Le kdor si zna pridobiti to dvojno identiteto, je sploh pridobil identiteto. Identiteta, ki se omejuje na ožjo domovino, danes lahko obstaja le v muzeju ali pod steklom. Identiteta, ki zgolj niha med kulturami, pa pravzaprav sploh ni identiteta, sama od sebe se izgubi. Identiteta torej vedno vsebuje oboje, tako navezanost kakor tudi sposobnost nihanja med kulturami".

Proces evropske integracije vsebuje tudi mnoge nevarnosti, ki so lahko usodne za manjšine in regije. Gre za proces centralizacije in v povezavi s tem za proces popolnega kulturnega, jezikovnega poenotenja. Če namreč kulturo definiramo kot množico življenskih razmer, potem v modreniziranih evropskih državah ne moremo govoriti o bistvenih razlikah med kulturami večin in manjšin. Na Koroškem je to očitno. Živimo isto življenje kot večina, oblačimo se enako,

jemo isto hrano itn.. Celo ljudska kultura večine in manjšine ima svoje skupne regionalne korenine. Primerjajmo ljudske pesmi na Koroškem. V tem smislu je prebivalstvo južne Koroške in najbrž še prek nje v resnici pomešano. Mentaliteta kot izraz regije in zgodovine je podobna. Manjšina in večina se razlikujeta po jeziku, zato je manjšinsko vprašanje v bistvu tudi jezikovno vprašanje.

V procesu evropske integracije obstaja nevarnost "kokakolizacije" našega vsakdana. Tej nevarnosti sta izpostavljeni manjšina kot večina, na to nevarnost je opozoril Alexander Langer, poslanec v evropskem parlamentu, ko je zapisal: "Današnji proces evropskega poenotenja-ki ga ne smemo istovetiti z aktualno, realno obstoječo Evropsko skupnostjo-postavlja ohranitev kulturne, jezikovne, etnične in regionalne raznolikosti pred težko preizkušnjo. Spričo bistveno rastoče nevarnosti izenačitve (Gleichschaltung) in še večjega razhoda med centrom in periferijo bi lahko izkušnje evropskih manjšin in narodnih skupnosti, ki so svojo samouveljavitev branile tudi ob t.i. "napredku" in kljub močnemu asimilacijskemu tudi (koroške večine). To bi bil lahko pomemben prispevek k razvitju posebne evropske specifikke. Če si predstavljamo proces evropskega zблиževanja-ki ne sledi že poznani poti ustanavljanja evropskih nacionalnih držav in ne pomeni unificiranja in ponižanja periferije-potem bo ohranitev vsake raznolikosti in sposobnosti za kulturo pozitivnega sožitja med različnimi skupinami in identitetami pridobila na pomenu in morda pomenila zgled. Manjšine v procesu evropske integracije lahko prispevajo mnogo, kar je tudi za večine pomembno. Identitete ni moč ohraniti z defenzivnimi in enakostranskimi strategijami izločanja ali samoizločanja, temveč bo to uspelo, če sploh bo, le s kompleksno povezavo med notranjim življenjem in sožitjem z drugimi. V tem je tudi pozitivna prilika za medsebojno obogatitev in razvoj: vsak etnični ekskluzivizem privede lahko le do merjenja moči, kjer bo močnejši zmagal."

Perspektiva za manjšine in kulture ni v integraciji v nezgodovinski in naravo ogrožujoči "napredek", temveč v kritični oceni tega razvoja. Manjšine imajo namreč zaradi svojih izkušenj bolj razvit čut za ogrožujoče procese.

Čas, v katerem živimo, ni enostaven, družbeni procesi prihodnjih let bodo predvsem za manjšine odločilni. Modernizacija v povezavi z evropsko integracijo bo zaostрила odnose med centri in periferijo. Tako manjšine kot večine v periferijah bodo ob tem procesu lahko slabo naletele, če se ne bodo dogovorile za skupno protistrategijo. Kakšna naj bi ta strategija bila?

Nekateri politologi pravijo, da proces evropske integracije hkrati vzpodbuja tudi procese po samoodločbi periferije in v tem vidijo nastanek regij. Delovna skupnost Alpe-Jadran bi lahko postala gospodarsko močna regija, čeprav Reiterer, Traar, Gehmacher in Wedenig v svoji študiji "Ein gemeinsames Haus" dokazujejo, da zaenkrat za to še primanjkuje regionalne zavesti in aktualni razvoj v bivši Jugoslaviji nadaljnji razvoj Delovne skupnosti Alpe-Jadran dodatno zavira.

Evropski svet vidi prav v razvoju Evrope regij, kultur in jezikov perspektivo za prihodnost. Evropa regij, kultur in jezikov zaradi tega, ker skoraj nobena evropska država ni etnično-jezikovno homogena in tudi evropske periferije ne. Zato bo vprašanje sožitja odločilnega pomena za uspeh evropskega regionalizma. Evropski svet je zaradi tega postavil zahtevo, da bo moral moderni Evropejec obvladati poleg materinščine še en svetovni jezik in jezik soseda. Večjezičnost za manjšine in večine bo torej eden izmed predpogojev za uspešno evropsko integracijo. Ta razvoj pa sovпада tudi z nameni manjšin.

Dr. Larcher izhaja iz tega, da je ohranitev jezika in s tem povezane kulture za majhno skupino mogoča le, če bo imel ta jezik javno funkcijo v vsakdanu. Kdor manjšinski jezik poriva v privatno sfero, mu jemlje existenco. V privatnosti se lahko razvijejo le privatni jeziki. To so intimni jeziki z visoko emocionalnostjo, a z veliko omejitvijo na kognitivno-intelektualnem področju. To je jezik, ki bogastva resničnega sveta niti ne more poslikati, niti nanj vplivati, ker je omejen na majhen segment življenja. Larcher zagovarja model, ki gradi na etnična, jezikovna nasprotja presegajočih skupnih imenovalcih večine in manjšine, in zato je potrebno, da se večina v nekaj bistvenih vprašanjih zbliža z manjšino. To npr. pomeni, da večina v področju, kjer živi manjšina, vsaj pasivno obvlada jezik manjšine. Pomembno je tudi, da se manjšina in večina dogovorita za skupno videnje zgodovine, da nasprotujeta ustvarjanju legend in heroizacije zgodovine. To bi pomenilo:

a) v zgodovinski prikaz regije je treba vnesti vse dogodke in strukture, ki so privedle do sedanje situacije

b) pri oceni teh dogodkov in struktur je treba preprečiti vsakršno črno-belo slikanje in namesto tega poudarjati relativnost vseh teh procesov.

Le tako bo mogoče s skupno zgodovino ustvarjati to, kar pojmujemo kot presegajočo multikulturno regionalno identiteto, ki bo porok za preživetje manjšin in regij. Kajti če manjšine vztrajajo pri svoji herojski zgodovini, večina pa pri svojem vrednotenju zgodovine, s katerim legitimira tudi manjšini škodljivo politiko, potem to privede do dveh sovražno si nasprotujočih identitet, ki ju ni moč pomiriti oz. spraviti.

Po Larcherju imajo manjšine tri pravice: 1. pravico do javne uporabe lastnega jezika na delovnem mestu, v javnih institucijah; 2. pravico do tega, da večina v jezikovnokulturnih vprašanjih pri de manjšini naproti s tem, da vsaj pasivno obvlada jezik manjšin; 3. pravico do zgodovine, ki pozitivno upošteva tudi identiteto manjšine.

V zvezi s tem pa Larcher vidi tudi dolžnosti manjšine:

1/ dolžnost, skrbeti za lasten jezik in kulturo tudi, če so s tem povezane težave;

2/ dolžnost, omogočiti večini dostop do jezika in kulture manjšine brez nacionalnega priznavalnega principa, lastni jezik ne sme biti tajni jezik, ki se ga uporablja po funkciji razmejevanja;

3/ dolžnost, gledati dalje od lastnega vrtička in delati za skupno zgodovino in skupno identiteto regije. Cilj teh naporov naj ne bi bil etnocentriem skupine, temveč multikulturna identiteta.

Za politiko ta koncept pomeni:

a) socialno-ekonomsko izgraditev regije, ki bo tako atraktivna, da bodo ljudje v tej regiji našli zaposlitev in s tem ustvarili bazo za samozavest regije. Posebnost regije naj bi bila dvojezičnost in večjezičnost za manjšino in večino. Izobraževalni sistem mora zagotoviti iste možnosti za oba jezika. Interkulturno učenje, ta še posebej upošteva sožitje nad večino in manjšin, je predpogoj;

b) sožitje med večino in manjšino naj bi se gradilo na podlagi ustavnega patriotizma in človekovih pravic. S tem bi končno prenehala medsebojna sumničenja glede zvestobe do domovine itd.;

c) koncept multikulturalnosti ne zanika materinščine in jezikovne ter kulturne tradicije, iz katere izhaja posameznik, nasprotno, na temeljih prvotnega jezika gradi

odprtost v svet. To pomeni, da se je treba in to govorim posebej za koroške Slovence-slovenščine pošteno naučiti, zato pa sta potrebni ustrezna družbena socialno-ekonomska in izobraževalna infrastruktura ter primerno vzdušje za enakopravnost kultur in jezikov, neglede na številčnost njihovih nositeljev;

d) v zadnjih 200 letih je model nacionalno-državne ideologije služil v prvi vrsti temu, da je narode razmejeval. Naš čas pa postavlja druge zahteve in zahteva druge modele združevanja ljudi. Zgodovina je pokazala, da je nacionalizmom uspelo v kriznih časih združevati ljudi. Ni jim pa uspelo rešiti vprašanj sožitja. Vse prej je v imenu nacionalizma tekla kri. Iščimo skupaj rešitve na osnovi primarnih človekovih pravic in humanosti.

Literatura:

- 1/ Geier Ness, Perik; Vielfalt in Einheit, Schuren - Presseverlag 1991
- 2/ Glotz Peter, Der Irrweg des Nationalstaates, Deutsche Verlagsanstalt GmbH, Stuttgart, 1990
- 3/ Konrad Gyorgy, Sondermeinungen eines Urlaubes, Frankfurter Allgemeine Zeitung, 14.10.1991
- 4/ Gstettner Peter, Wakounig Vladimir: Mut zur Vielfalt, Drava 1991
- 5/ Larcher Dietmar, Fremde in der Naeh, Drava, 1991
- 6/ Mann Heinrich, Der Hass, Fischer Taschenbuch, 1987
- 7/ Multikultopia, Gedanken zur multikulturellen Gesellschaft, Avon-Verlag, 1991
- 8/ Pfahl-Traughber Armin, nationalismus: Eine antidemokratische Integrationsideologie, Vergaenge, Nr. 106, 1990, Hef 4
- 9/ Reiterer, Traar, Gehmacher, Wedenig: Ein gemeinsames Haus, Schuren-Presseverlag 1991

Summary

THE EUROPE OF REGIONS, CULTURES AND LANGUAGES

In view of the solution of the dealt with problems, the following objectives are given particular emphasis in the article:

First of all, there is social and economic development of the region, which should be attractive enough for people to find employment there, thus creating the base for self-confidence of the respective region. Bilingualism and multilingualism for minority and majority are to become region's specialities. Educational system should secure equal chances for both the languages. Intercultural learning, the characteristic of which is particular respect for the coexistence between majority and minority, is the necessary precondition.

Coexistence between majority and minority should be based upon constitutional patriotism and human rights. The concept of multiculturalism denies neither mother tongue nor language and cultural tradition, from which an individual originates; on the contrary, openness towards the world should always be built on the basis of original language.

In the last two hundred years, the model of national and state ideology served primarily to separate nations. Our period, however, sets different claims and calls for other models of people's associating. History proved that nationalisms succeeded in bringing people together in the times of crises. But the question of coexistence has never been solved. Many a bloodshed was committed on behalf of nationalism. Let us seek together for solutions, based on primary human rights and humaneness.

MARIJA JURIČ-PAHOR

'BITI HOČEMO ENOTEN NAROD BRATOV'

Etnična identiteta kot odraz družbeno pogojenih incestuoznih fantazij

Etnične identitete kot kraja zaupanja, zavetja, varnosti, skladnosti s samim seboj in okoljem ni. In vendar je: Je sla po harmoniji, po neločljivi enotnosti z "domovino", po tem, "da si zvesto pogledamo iz obraza v obraz, da si sežemo v roke, da se strnemo v *eno vrsto*" (Ivan Cankar 1976 <1918>:129). Je pa tudi želja po avtonomnosti, po suverenosti, po neodvisnosti, skratka, po preseganju enovitih, inertnih meja. Ta navidezni paradoks ostaja ljudem običajno prikrit. Tako zelo, da se ne razkrije niti pozornemu umu. Kar ni naključje. "Sla po (etnični) 'identiteti'" (Sloterdijk 1983) je namreč odgovor na to, kar smo izgubili, česar se ne moremo spomniti. Je posebljena odsotnost, ki prihaja na dan kar sama od sebe" kot incestuozna fantazma odnosno kot "mati", ki se oklepa svojega "objekta", vse dokler se z njim ne spoji v čudežni svet, v "arhaično-mitsko bratovstvo" (Alenka Goljevšek 1987: 119 ff.), ki vse, kar ne spada v njegov okvir, izloča v "ne-brate". V ljudi, ki onemogočajo mir, zlitje v "očiščeno in pomlajeno" občestvo ustrezno geslu: "Naj sinov zarod nov iz vas bo strah sovražnikov." Etnocentrizmi, nacionalizmi, rasizmi ter njim imanentni seksizmi to zgovorno izpričujejo. Njih cilji so očitni: Gospodujoči, zmagoslavni na-ród, nova, (vse bolj enotna) "moška" rasa, porojena iz vsakega posameznega uda, ki (vse)mogočno štrli v "sovražnika", v tisto, kar se mu zdi tuje, in kar mu naj bi pripomoglo do izliva, do odrešujočega zmagoslavja. Zasledovanje takega zmagoslavja pa se znova in znova izkazuje kot napetost, ki je zaznamovana z vsemi simboli načelno nepotešljivih, tesnobnih in sovražnih čustvenih stanj. In ti se razkrivajo v raznoterih pojavnih oblikah" Kot nemirujoči notranji drget ("Kaj zdaj klečiš, strmiš, drhtiš, vreščiš"), kot mora, ki jo človek čuti, ko se zave, da "v tujcev zemljelačnih je oče le črv, ki ga je treba skoro streti"², kot razvneta bojovitost, ki se "razveže v sproščeno samozavest"³, kot "mož", "ki blazen, brez obzira ženi, ki mu blede v rokah umira, huje še se v usta ji vsesa"⁴, kot "narod", ki potrebuje "edinole *telesnega kruha*"⁵, kot ljubica, ob kateri rojijo misli kot "čebele krog sladkega cveta"⁶ kot samota, ki kriči "Hladen sem in gol, kot ti, brat. Sam sem in jalov."⁷, kot up, ki odmika "v neke druge sfere, v nek drugačen svet"⁸, kot "magične besede", ki se v spominu povezujejo z neko "angelsko glasbo"⁹ "Domine Jesu Christe, Rex gloriae libera animus omnium fidelium defunctorum de poenis inferni et de profundo lacu..."⁹ ... Pa tudi kot spoznanje, da tiči za vsemi temi čustvenimi stanji nič drugega kot *mati*. - *njeno* življenje, *njeno*

1. Ivan Gradnik(1982): 195

2. Prav tam: 189

3. Scipio Slataper (1988 <1912>): 53

4. Ivan Gradnik, prav tam: 199

5. Ivan Cankar (1976 <1918>): 127

6. Scipio Slataper, prav tam: 81

7. Prav tam: 37

8. Metka Cotič (1989) 14

9. Prav tam: 55

trpljenje, njena smrt: "Ako se tega ne zaveda, ali noče zavedati, se sama izlušči iz naroda, je tujka v domači hiši" in sodba ji je pisana!" (Ivan Cankar 1976 <1918>:124). Pisana "za problem razkosanega plemena ki se v življenju človeštva ne more uveljaviti, dokler se ne združi v celoto." (Prav tam: 5 ; Cankar se nanaša na problem "Jugoslavije", op. M.J.-P.) . - Na to središčno cankarjanško ugotovitev se nanaša tudi naslednji prispevek.

Zgodovina človeštva, predvsem tista, ki je znana kot patriarhalna, potrjuje: Identiteta odnosnost skladnost s samim seboj je bila in je še zgrajena na odklanjanju in izrinjanju ženskega (materinega spola), ki se je projiciralo na vse, kar je dišalo po drugačnem in tujem. To pa se je moralo, če je bilo v šibkejšem položaju in če je hotelo (pre)živeti, čestokrat podvreči razčlovečujoči nasilni vključitvi: Aristotel je naprimer učil, da so sužnji del gospodujočega naroda. Vse do 18. stoletja je v Evropi in Ameriki potekala razprava o tem, ali so Indijanci sploh ljudje. Konkvistadorjem so se zdeli kreature, ki jih je treba uničiti. Podobne konotacije vsebujejo izrazi kot "goyim", "barbaroi", "nemci" kot sinonimi za ljudstva ali plemena, ki jih niso smatrali za čiste ljudi" (Prim. John Armstrong 1991 <1982>: 42 ff., Stane Južnič 1987: 241 ff.) V Furlaniji-Julijski krajini so Slovenci in Slovenke še danes deležni zmerljivke "s'ciavi". Za svojeglavega človeka potem pravijo "Trmast je kot 's'ciavo", lažniv kot "s'ciavo", trdovraten kot "s'ciavo". Iredentist in literat Scipio Slataper (1988 <1912>: 39) v svojem delu "Il mio Carso"¹⁰ Slovence nagovarja tako:

"Mongol z ličnicami, nabrekli in trdimi kot kamenje, napol v zemljo zarito, pes s svetlomodrimi očmi. Zakaj me gledaš? ... Barbarska je tvoja duša, če pa ti mesto odkupi za pet soldov mleka, postane mehka kot tvoja gmajna, ko jo otrebiš za ped skalovja. Bedasto stojiš v gozdu in čakaš, da se tvoja usoda izpolni. Kaj počneš, pes? Pa se spremeni v razpadajočo mrhovino, ki bo pognojila tvoj nerodovitni Kras. ... ščavo, hočeš z mano? Naredil te bom za gospodarja širnih planjav ob morju. ... In ti mu moraš zavladati, mu postati gospodar." (Prim. tudi" Marija Jurič-Pahor 1992 a)

Dimenzije moči in nasilja v obliki animaličnih, družbeno pogojenih "moških fantazij" (Klaus Theweleit 1977) o vsemogočnosti in veličini stopajo v ospredje. Opozarjajo na ponotranjeno "tiransko instanco"¹¹ (Horatio Amigorena / Marcel Vignar 1977), ki je človek ne uspe vedno zatreti in izrinuti. Pa tudi na to, da se meje v človeku lahko brišejo, še zlasti, če se to oblasti zahoče. In jasno je: "Nihče ni od zunaj. Vsi smo notri. Vsi smo v" (Drago Jančar, Veliki briljantni valček). Vse do paranoje, šovinizma, samo(u)mora: *Ali gremo po svoji poti ali pa pademo v prepad kaosa in norosti. Vemo: samo eno smer imamo. Hrepenenje priti iz 'teme v svetlobo"* (Alfred Rosenberg, cit. po Gisela Berkenbusch 1985)

"Uboga italijanska kri, kri zapečarske mačke. Nima smisla čakati na preži, se plaziti in planiti na plen z naproženimi kremplji: nastavljena polpeta na krožniku se ne bo premaknila. Slabokrvnost ti je zlezla v glavo, ti uboga italijanska kri, in ta

10. Kultna knjiga generacije pred prvo svetovno vojno, ki je utemeljila tržaško literarno pokrajino.

11. "Tiranska instanca" je, psihoanalitsko gledano, takozvani nad-jaz, ki reproducira zunanjo oblast (Amigorena in Vignar se nanašata na totalitarno oblast odnosno na represivni režim militarne diktature, ki se jo vsiljuje svojim "podložnikom"). Le-ta se vsidra v psihično strukturo posameznikov kot sistem kontrol, hierarhij in nadzorovanj. In to tako, da obvladuje človeka kot neka slepa, "naravna sila", odcepljena od slehernega izkustva vzpostavljalo in legitimiralo moderne oblike opaznih spolin in etničnih diferenc. (Prim. Henrietta L. Moore 1990, Stane Južnič 1980).

tvoj Kras ne bo večno napajal z močjo tvojega mesta. Lezi na kamniti tlak svojih cest in čakaj, da te novi vek pohodi." (Scipio Slataper 1988 (1912)*40/41)

"Tirsanska instanca" sili k izbruhu. Kot imaginarna realizacija posameznikovega lastnega jaza, ki "z naproženimi kremplji" sili iz "teme v svetlobo". Kot ponotranjeni fašistični (nacionalistični) agitator, ki mu ni potrebno posebno vedenje ali obvladovanje množične psihologije, saj zadostuje že, da preprosto obrne svoje nezavedno navzven: Svojo "mačko", svojega "s'ciava", svojega "Žida", svojega "tujca" .... svojo "žensko". Njej velja ja nenazadnje vse koprnenje. Njej, ki se je skušala etablirati v zgodovini človeštva onstran spolnih, rasnih, generacijskih in drugih pregrad. Njej, ki jo človek išče prav zato, ker je ni, ker je ne bi smelo več biti - Ali povedano drugače: Povod za ponotranjeno "tirsansko instanco" niso drug(ačn)i odnosno tujci, povod zanjo je izrinjena ženska. Ona je tista, ki opozarja nase' ona je tista, ki goni v smrt' ona je torej tudi tista, ki se je je treba projektivno ubraniti.

"Tujec", piše Julia Kristeva (1990 <1988> 208), "dejansko le redkokdaj sproža tisto grozo in tisti strah, ki ju zbudata smrt, ženski spol ali razbrzdani človešči gon." Ugotovitev se osupljivo sklada z rezultati antropoloških in bioloških raziskav, ki kažejo, da so razlike med posameznimi ljudmi v isti etniji/naciji bistveno večje kot razlike med ljudmi različnih etnij/nacij. (Friedrich Vogel 1990: 217-226, Robert Miles 1991 <1989>: 93 ff.) Novi izsledki genske tehnologije pa bodo verjetno povsem revidirali podobo človeka in njegove zgodovine" Evropejci so med sabo genetsko dosti bolj heterogeni kot si to mislijo. Na vsak način so njihove tozadevne razlike večje od tistih, ki naj bi bile značilne za razmah med Evropejci in Afričani. Znotraj ene populacije so namreč identificiral kar 85 % razlikovalnih karakteristik. (Kurt Langbein/Christian Skalnik/Inge Smolnik v Profilu, št. 32, 1992).

Razlike med etnijami in nacijami se spričo takih rezultatov izkazujejo kot fikcija, ki služi za to, da utrjuje prednostni položaj belega "nadčloveka" na račun drugih. In med slednje ženske vedno spadajo, preko etničnih meja.¹² Krščanski lov na čarovnice ni bil po naključju v teku stoletij edinstven zgled za hujskače in hujskačke proti tistim, ki so bili opredeljeni z nimbusom drugačnih. Zgled se ohranja do danes" V "židih", ki ogrožajo (neo)naciste, v "Bosancu", ki oskrunjuje mlada dekleta, v "Srbu", ki poseeblja zlo, v "prekletih babnicah", ki ne poznajo zvestobe in materinske ljubezni.

Ohranja pa se tudi v priljubljenih ljudskih pravljičah in šegah, ki pričajo o "coprnica" "pehtrih-babah" in slično, ki s trizobi v roki grozijo otrokom, da se

12. Zlasti antropologinje in antropologi so si intenzivno prizadevali za to, da bi razlike med etnijami in med spoloma izpostavili kot zgodovinsko pogojeni družbeni konstrukt, ki služi utrjevanju oblastniških razmerij. Gre za konstrukt, ki so ga posamezniki večinoma ponotranjili do te mere, da ga sprejemajo kot nekaj povsem samoumevnega, če že ne absolutnega. Kategorije kot so to evropsko-afrikanško, moško-žensko naj bi bile potemtakem kategorije nasprotij, ki izvirajo iz poskusov evropejcev in moških, da bi opredelili kot "dru gačn e" in kot pod-človeške tiste ljudi odnosno skupine, ki jih nadvladujejo odnosno, ki bi jih hoteli nadvladovati. Prvotni proces nastajanja spolov se sicer zgublja v obzorjih daleč nazaj sežeče zgodovine, zato ga je tudi težje določiti, medtem ko je, na vprašanje, kako so nastale "rase", z vidika novejšje zgodovine že lažje odgovoriti. Sicer pa, če pustimo ob strani problematiko izvora, lahko ugotovimo, da se je obe vrsti difference v preteklosti in sedanjosti nenehno rekonstruiralo in rekonstruira. V Združenih državah Amerike so nastale rasne razlike v močni meri iz suženjstva in genocida nad staroselci, v Evropi iz migracijske, delovne in reprodukcijske politike 19. in zgodnjega 20. stoletja ter iz kontinuirane institucionalizacije antisemitizma in drugih oblik rasizma. Zgodovinske opise opisuje slične politične procese, s katerimi se je

preplašeni stiskajo v peč. "Čarovnikom" so se nekoč baje prikazovale celo s sekiro v vsaki roki, velikokrat pa tudi v živalski podobi: kot tele, lev, pes. (Prim. Alenka Goljevšek 1988: 32 ff.). Na Koroškem denimo se "zle ženske" pojavljajo tudi kot "trutamore", ki se po navadi spravljajo na otroke, kadar leže na hrbtu, in jim pijejo kri. (Prim. Pavle Zablatnik 1982:13 ff.).¹³ Sicer pa se kaj rade izkazujejo kot seksualno nenasitljiva bitja, ki se na svojih orgiastičnih sabatnih shodih spravljajo celo na zlodeja, na živali, zapeljujejo "poštene" zakonske može ali pa onečiščujejo "nedolžne" fante in dekleta. O tem, kako se naj bi to odigravalo, nazorno razkriva čeligova Lepa Vida v njenem (samo)govoru kraljičinemu sinu (Vida je namreč, kakor v ljudski pesmi, njegova dojilja):

"Roke mi trepetajo, dete. A če jih bom hotela ustaviti, bodo postale trde, prsti se mi bojo krivil vate, ki nimaš še nobene svoje krivde na sebi, dete malo... Kam so te položili? Mar vejo, kakšno mleko teče v požrešna mala usteca? Kakšno usodo ti razliva v drobne žile? Ali vejo, kakšna kri se bo odslej pretakala po mreži tvojega telesca? Dete! Dete zlato!... Vsaka kapljica, vsak droben požirek, je brstič peklenskega nemira, ki te bo po mojem mleku vodilo v neznane kraje, v razpenjene valove, na prod in na breg in spet v valove mračne' v visoke stolpe sveta in brezdušne ravnine, kjer ti srce skoprni, da bi s čelom butal ob ostre robove skal visokih gorovij... To mleko dete nebogljeno, naredi v tebi, da kri zavre, da nima konca, da hrepeni po neskončni poti, ki nima cilja in sama sebi zadostuje ... Okusi, dete, to čezmernost, ... Ne?... Vejice ti drhtijo, dete, princ! Ah, vzemi, ne spusti me še... Ah, ti zlato moje." (cit. po Jože Pogačnik 1988:267/268).

Zgodovina odnosno ljudsko izročilo krščanskega sveta nas potemtakem uči: žensko je kaos, nered. Stopa iz sebe v oskrunjujoči "zlodejevski pakt". Obsedeno je s spolno slo, še več, z gonom po združevanju sploh. Uči nas pa tudi: žensko je treba brzdati, krotiti in pokoriti v imenu "tiranske instance" (Boga očeta), ki združitve ne rabi. To pa zato ne, ker je sama sebi zadosti. Gre za tradicijo, ki se je v teku "procesa civilizacije" nadaljevala in zaostrovala. Z "racionalizacijo" sveta, ustrezno novemu tehno-ekonomskemu redu, je prišla "tiranska instanca" do izrazite veljave in moči. Horkheimer in Adorno (1988 <1944>) v svoji knjigi "Dialektika razsvetljenjstva" med drugim izpostavljata, da se je žensko v tej dobi vse bolj obravnavalo kot del zaslužnjene narave, ki jo je začel nadvladovati človek takorekoč kot nadomestek Boga. Njegovo voljo pa vendarle ni utelešal, saj jo je "aparatus prisile", ki si je lastil vlogo pravega Stvarnika nad svetom, in ne obratno, kot si je to človek kaj rad domišljal. Ta domišljija pa ni vodila le h "prostovoljni pokorščini", ampak tudi k identiteti, ki je postala formalna, prazna, brez vsake ženskosti v sebi. Skratka, postala je fikcija vsevednega "moškega" Jaza, fantazma "Boga", ki se ne moti Kot taka pa se je kaj hitro spreobračevala v resnico samo, v opomin, ki se ga slej ko prej kaj rado diskvalificira v "zmoto narave", v nekaj, kar ni v skladu s "človekom", kar je "demonično", "pošastno", "nerazumljivo", "napadalno", "samohotno", "fanatično", "ekstatično" ..., v nekaj, kar ne bi smelo biti, pa vendarle je:

"Kot skoraj pozabljeni spomin se hipoma pojavlja" Saj tam je ja sovražnik, tam sedi ja človek, in takoj bomo pri njem! To spoznanje nas napolnjuje z divjo,

13. Zanimivo je, da so trutamoro na Koroškem, pa tudi v ostalih slovenskih krajih, preganjali med drugim s "peterokrako zvezdo", ki da je bila na germanskih in slovanskih tleh že od pradavnih časov čarovno obrambno sredstvo za odvracanje raznih nevarnosti. Osebno poznam kar dosti ljudi, ki to "šego" uveljavljajo vse do danes. (Pavle Zablatnik 1982:13 ff.)

besno slo, kot da bi tisto, kar je skrajno napeto in nabreklo, nenadoma zagledalo izhod in se kot kot divji slap spustilo v škriatno rdeče globine. Hitro, hitro, zdaj je treba ubijati! Pred nami je eno samo zveličanje, ena izpolnitev in ena sreča* potoki krvi. (Ernst Juenger, cit. po Klaus Theweleit 1987 <1978>, zv.2:182).

"Sunkoma se izvijem iz obroča rok, ki me stiskajo, utesnjujejo; glavo spodvijem in čutim pekoč rez na vratu...bežim v kočo, zapahnem vrata...Stojim in se tresem kot ranjena žival, ki ne more ubežati svojemu zasledovalcu. ... Trzanje mišic me priklene na lesena tla, v glavi mi vrejo blodnje, občutim tesnobo v želodcu, ki me spominja na lakoto. Vse moči zberem, da planem ven, kjer on še vedno boljše predse, in bolešno zavpijem: Daj, daj, ubij me že enkrat na vselej, da bo konec mojih muk; ne morem, ne morem več tako! Tresem se, streljam z morilskim pogledom, ki se ga zavedam, ki prihaja iz globine mojega telesa. Moj hudič se je preselil vate, moj hudič...tulim, tulim ... " (Metka Cotič 1989:15):

Ko sem bral o Oberdanku ("heroj" tržaškega italijanstva, nezakonski sin slovenske matere op. M.J.-P.), mi je v prsih na vso moč bilo." (Scipio Slataper 1988 <1912>: 58) - "Velikokrat čutim, da mi je strašansko blizu, da je edino resnična režitev za tržaški del moje osebnosti. In včasih tudi za vse." (Prav tam, cit. po Ilse Pollack).

"Moški" Jaz se obrača proti samemu sebi. Izpričuje nemočno sovraštvo ter morilski strah napram "naravi" odnosno ženskemu, ki ga ne more potlačiti nikakršno razsvetljenstvo, nikakršna racionalizacija. Obratno. Žensko sili na dan" Kot gon, kot odkrita ali perverzno prikrita želja po incestu z materjo, ki pa je totalizirana in spojena v Ud. V "samotnega jezdeca", ki ne more priti do tega, kar ga goni. To pa zato ne, ker je to, kar ga žene, in kar v bistvu zasleduje, želja po identičnem, se pravi želja po enem in istem, po "homo" in "auto". Je želja, ki dopušča en sam libido, in ta je asketski in moški. Neprestana latentna in manifestna zatiranje "Hočemo biti enoten narod bratov" (prim. Willibald I. Holzer 1982) to potrujejo. Potrujejo pa tudi, da ima ženska znotraj tako zastavljenega (homoseksualnega) sveta posebno mesto:

"Prevzema funkcijo reprezentantke smrti (spola), kastracije, nad katero si bo moški, v kolikor bo to možno, zagotovil oblast in podložnost tako, da bo v koitusu triumfiral nad (smrtnim) strahom. In to na način, ki ohranja slo kljub ali pa zahvaljujoč se grozi pred dotikom te odsotnosti, te usmrtitve spola, ki ga nadenj kliče ženska." (Luce Irigaray 1980 <1974>:30/31).

Slika, ki jo podaja Luce Irigaray, pride jasno do izraza zlasti v "borbi za narod". V tej borbi se zrcali sla odnosno gon v izraziti meri kot uničujoči oploditveni akt matere - "zemlje", "objekta", "sovražnika": Do oploditve pride tako, da trdo moško jedro (pleme - na rod) vanjo prodre, jo "oplodi" s potoki krvi, tako, da iz nje zrastejo bodoči, novi "moški" rodovi. (Prim. Klaus Theweleit 1987 <1978>, zv. II). Nacionalizmi, rasizmi, seksizmi ta akt podkrepujejo. Tudi tisti in mogoče zlasti tisti, ki se uvrščajo pod vzdevek "ne-dominantni". Njih sla je v tem slučaju praviloma obrnjena navznoter, ker se na zunaj ne sme odnosno ne more obnesti, češ "Kdor se pregreši nad dominantnimi, nima pravice do obstoja, ni več njih del. Sicer pa so tudi ne-dominantni "na-rod" med seboj zamenljivi, zasledujejo lahko tiste, ki opozarjajo nase kot "žrtve", kot ljudje brez zaščite. Poleg tega lahko zasedejo mesto tistih, ki zapadajo v odkrito, navzven obrnjeno razdiralno slo. In sicer takoj, ko se čutijo močni kot norma.

Primer: Slovenke in Slovenci

Pri Slovenkah in Slovencih na splošno velja - implicitno in eksplicitno -, da ima materin spol usodno moč: Odloča o življenju in smrti "malega" naroda, zdaj

tudi že države. Je "simbol za najdragocenejšo, kar imamo, za nekaj, kar daje trdnost; nekaj, kar je znamenje stalnosti in varnosti, nekaj, kar je zelo podobno smislu življenjskega prestajanja", še zlasti na prostoru, ki "ni zlepa ponujal nikakršne drugačne trdnosti" (Matjaž Kmecl 1977: XI) Pa tudi simbol za utelešenje morale, kontinuitete in obstoja naroda. Posvečene so mu številne cerkve in knjige. Obožujejo ga, zamaknjeno in poveljučujoče, bolj kot Boga. Dejstvo, ki deluje tudi kot "trn v peti". Že leta 1575 je protestantski heretik Primož Trubar (prim. Jože Javoršek, ur., 1986: 130) nejevoljno ugotovil, da njegovi sodeželani "vselej več na Divico Marijo ... kličejo" in jo "češče v misli imajo koker Boga oli negu Sinu Jezusa Kristusa". Cankarjevo geslo "mati - domovina - Bog", ki ga Slovenke in Slovenci še vedno zelo spoštujejo, potrjuje to vse do danes. (Prim tudi" Susanne Dermutz/Marija Jurič 1988, Marija Jurič 1988, Marija Jurič-Pahor 1992 b,c)

Ni slučaj, da je ena najizrazitejših karakteristik slovenskega samo(ob)čutenja strah pred materinim posilstvom. Ta strah, ki je druga plat poveličevanja ženske, se asociira z izrojenostjo, degeneracijo, onesnaženjem "narodnega", se pravi moškega telesa. Mobilizira želje, da bi odvezli moč ženskemu Jazu ali ga iztrebili, ter potrebo, da tega le ne bi storili, da bi se lahko z njim spojili v ekstatični, intenzivni, neprenehni sli. Ta (ob)čut(e)na napetost prihaja na dan v raznoraznih, prikritih in neprikritih, molitvah "za mir tar preobrnjenje h bugu"¹⁴, v storijah "o mladeniču, ki je bil po dobroti blažene device Marije rešen hudiča"¹⁵, v pesmih "od groze tega potresa inu potopa"¹⁶, v legendah o "spokorjenju ene imenitne grešnice"¹⁷ in slično. V "Brižinskem spomeniku" (tozadevni zapisi naj bi nastali okrog leta 1000) za take napetosti ponujajo sledeči izhod:

"In mi smo, bratje, klicani in poklicani in nikakor ne moremo pred nikomer obličja skriti niti ubežati, marveč moramo stati pred prestolom božjim s sovražnikom našim, s hudičem starim, ... Naš gospod sveti Kristus, ki je zdravnik teles naših in odrešenik duš naših, je naposled zadnje zdravilo postavil in nam pokazal, kako se lahko pred njim (sc. hudičem) varujemo in se mu zoperstavljamo.

Naši predniki so hudo trpeli, ker so jih topli s šibami, k ognju pritiskali in žgali, in z meči sekali, in po drevju obešali in jih z železnimi kavli raztrgovali. Z našo pravo vero in s pravo izpovedjo pa mi sedaj lahko storimo tisto, kar so oni storili v velikem trpljenju.

Zatorej, sinovi, pokličite božje služabnike ter jim svoje grehe naštejte in izpovedani boste svojih grehov." (prevod: Jože Pogačnik 1980: 94).

14. Marko Kumprecht 1595, cit. po Jože Pogačnik 1980: 112

15. Anonim, okoli 1650, prav tam: 114

16. Anonim 1755, prav tam: 141

17. Maksimilijan Redeskini 1769, prav tam: 222

Do današnjega dne se je - kljub nespremenjenih ciljev (= maščevanje nad "hudičem", "sovražnikom" ali bolje nad tistim, kar asocira na ženskost) - za izhod iz omenjene gonske napetosti izoblikovala dokaj široka paleta fantazem, med njimi seveda še vedno stari, vsevedni in patriarhalno-asketski Bog, pa tudi že slastno-silna in nasilna Boginja "Pornoslavija" (Srbija), ki Slovence požrešno poziva, da je v stanju jih potegniti v svojo "luknjo" in jih izpremeniti v nič. Ali pa jih vabi: "Posilstvo? Kar izvolite... Čakam vas in moj užitek utegne biti večji od vašega." (prim. Alenka Puhar 1992: 121). Sicer pa se Slovenke in Slovenci kaj radi rešujejo pri dokaj nevsiljivih, nežnih, vdanih, zvestih in nedotakljivih zaščitniških figurah, pri "ljubicah iz prejšnjih dni" (Cankar), ki voljno spremljajo svoj na-ród povsod tja, kamor stremlje.

Težnja po spojitvi z materjo je pri Slovencih zaradi specifičnosti njihove/naše zgodovine (izročenost tuji nadvladi, stoletja trajajoče izkoriščanje, revščina, brezpravje ... - prim. Alenka Puhar 1982, Klaus-Boerge Boeckman et al. 1988, Ewald Krainz 1982) močno prisotna. Tako močno, da je prizadeti nikakor ne morejo prepoznati kot to, kar je. Ne dopuščajo, da bi prišla na površje. Ali pa jo odrivajo. In vse to z (nezavednim) namenom, da bi incestuozno razmerje z njo lahko še naprej živeli v obliki pogosto brezpogojne asimilacije, večinoma z močnejšim (prim. Harald Goldmann et al. 1990), ali pa jo prepoznajo samo pri dru(gačn)emu: Pri Srbu, ki naj bi bil utelešenje posiljevalca, pri Korošču, ki da je vdani Hitlerjanec, pri Tržačanu, ki da bi moral biti obseden z gonom po lokalni pripadnosti... Resničnost jim v marsikaterem oziru in neredko izredno brutalno daje prav. Človek se nanjo lahko vse preveč udobno izgovarja in reče "ona je kriva, da se ne morem ločiti od svoje odvisnosti od "matere", ali drugače povedano" resničnost je tista, ki me nenadoma veže na "sovražnika" (mater) kot nosilca falične moči.

Alenka Puhar (1992) v svoji knjigi "Slovenski avtoportret" opozarja, da slovensko zgodovino zadnjih 75 let zaznamuje iskanje partnerjev, ki utelešajo moški princip. Med drugim navaja filozofa Evgena Bavčarja, ki pravi, da so "Slovenci že zmeraj govorili ženski jezik, to je jezik trpnega prilagajanja. Nikdar se niso naučili moške govorice - v nasprotju z Židi, ki so znali oboje." (11). V tej zvezi je posebno poučna tudi njena ugotovitev, da Slovenijo celo po razglasitvi državne neodvisnosti 25. junija 1991 karikirajo kot nedonošenega, slabotnega otroka, kot "kranjskega Janezka", ki bi rad zažarel od samozavesti, od drznosti, od upornosti, ali kot "mlado, a za možitev godno dekle, ki se ji mudi, da bi končno dahnila svoj odločilni da, izkusila razdevičenje, zanosila in poskrbela za nov zarod in s tem za pomlajenje". (174). Ko ta trenutek končno nastopi, ko Janezek v srditem boju s "Srbom" le more dokazati svojo domnevno moškost, sledi tudi sproščujoči krik: "Končno, Evropa, ljubljena Evropa, nas je opazila, končno lahko vidi, da utripamo tudi mi, da smo vredni združitve z njo." Alenka Puhar te dogodke, ne brez seksistično-rasističnega ponosa, komentira tako: "In ko so spopadi minili, se je Slovenija počutila kot očiščen organizem. Prerojena, pomlajena. ... Neizmerno ponosna in samozavestna. ... Ko bi jo takoj po krvavem, a ne pretirano bolečem porodu Evropa vzela v naročje, zavila v zaščitniške roke in potrepkala: 'Kakšno čedno, pridno dete - gotovo bo še kaj iz njega/e' bi se počutila še dosti bolje. Ker se to dolgo ni zgodilo, je vse bolj zaskrbljeno pestovala tesnobno misel: Da ni šlo res za abortus in ne rojstvo? Da nas ne bo zares odplaknilo v kanalizacijo zgodovine, kot so napovedovali privoščljivi, zlobni možje z juga".

Pa vendar. Vse kaže, da tudi Slovenci nismo "nedolžne ovčice": Zapletamo se v pradavni patriarhalni konflikt o tem, kakšno je stanje naše moškosti odnosno naših udov. Ta konflikt prinaša fantazije, v katerih se vedno spet dokazujejo običajni imperativi, ki diktirajo rivalstva med moškimi: "Najmočnejši je tisti, ki prodre najgloblje!". Te imperative določa odnos do matere, kar signalizira strah, da bi nas lahko odplaknilo v kanalizacijo zgodovine. Gre za strah, ki odgovarja želji človeka, da bi skozi maternični vrat prodril do skrivnosti izvora in tako lahko spet oživil intrauterini, predzgodovinski odnos. (Prim. Luce Irigaray 1979 (1977): 23 ff.) Odnos, ki ga človek doživlja kot akt rojstva, ki spominja na splav" ali bo otrok sposoben živeti ali ne? Ali se bo lahko znašel v svetu zunaj maternice ali ne? Ali se bo sam uničil ali ne? - Vprašanja vsekakor, ki spominjajo na močne strahove otroka pred zapustitvijo in ločitvijo, ki jih šele sčasoma lahko pomiri stalna ljubeča skrb osebe, običajno matere. Nenazadnje: Dojenček bi umrl od pomanjkanja ljubezni, če matere ne bi bilo mogoče kar najhitreje nadomestiti . (Prim. Melanie Klein 1972 <1932>: 144 ff.)

V stanju skrajne nemoči in nevarnosti se potrebe po neskaljeni harmoniji stopnjujejo. Zbujajo pa tudi posebej močne tesnobe, ki dajejo čutiti nevarnost pred razkrojem identitetnih meja. Tržaški slovenski pisatelj Boris Pahor (1969¹⁹), žrtev črne italijanske fašistične diktature in zapornik v nemških koncentracijskih taboriščih, to opisuje takole:

"...to je tisto večno drhtenje pred nenajavljeno kaznijo, ki ne veš od kod ne kdaj bo prišla, tista večna skrb, da se je ne boš pravčasno zavedel in prislonil hrbet k zidu, da bi se je ubranil -"

Ana Sadovnik, Korošica slovenskega rodu, ki je morala gledati, kako so nacisti tik pred koncem vojne postrelili njeno družino - sama je smrti za las ušla -, poroča:

"Kadar grmi ali če streljajo z možnarji in čeprav na svoje oči vidim, da ni nič - se ustrašim in zakričim." (V: Dokumentationsarchiv des oesterreichischen Widerstandes in drugi, izd. 1990:447/448).

Travmatični dogodki, ki presegajo zmožnost prenašanja, so pogosto tako odločilni, da se lahko vsaka želja po prvo(bi)tni harmoniji in enotnosti spremeni v razdiralno sovraštvo in prezir, katerega posledica je samomor ali umor, in sicer v domišljiji ali pa tudi v resnici. Prizadeti trpijo zaradi reminiscenc, ki ne izginejo, kar pomeni, da je preteklost v njih latentno vedno prisotna. Kakšen poznejši povod, ki spominja na travmatični dogodek, jo lahko aktualizira in prenese na naslednje generacije. To se kaže denimo v čustvenih stanjih, v katerih skoraj ni trdnosti in stabilnosti. Posledica tega so prisilni poskusi, da bi odrinili etnični izvor, tako da na zunaj ne bi bil opazen. Dejstvo, ki neredko kulminira v "drami čezmerne asimilacije" (Klaus Ottomeyer 1988: 81 ff.) ali pa v potrebi po tem, da si "stalno na preži" (prim. Ewald Englert et al, brez letnice⁴¹) pred tistimi, ki še niso izgubili povezave z materjo, ki so še vedno povezani z njo, menda vrtoglavo in trdno kot skala. Posledica je tudi, da se otroci in vnuki krčevito oklepajo svoje preganjane matere (maternega jezika), da bi ji (mu) tako spet očistili omadeževano čast. Iz tega lahko izhajata jeza, zagrenjenost ter želja po maščevanju nad tistimi, ki so to čast oskrunili odnosno nad tistimi, ki bi naj zanjo odgovarjali. Pa tudi obupanost nad družbo, ki še vedno ne priznava brez pridržkov, da so grozote fašističnega oz. nacističnega nasilja zgodovinsko dejstvo. (Prim. Helmut Nolte 1992, Pavel Fonda 1987, Hans-Martin Lohman, izd. 1984).

Ni slučaj, da je za ozračje med narodnimi skupnostmi še danes značilna negotovost in razdraženost, posebej tedaj, če si stojijo nasproti tisti, ki so svojemu izvoru zavezani, in tisti, ki to niso. Pri tem nastane vtis, kot da govorijo različne jezike - slovenskega, nemškega, italijanskega ... - , čeprav gre za enega samega, tistega, ki človeka obdaja od začetka življenja, ki ga človek vsrka kot materino mleko, ki je torej tudi telesen. Pogosto še preveč telesen. In to celo in mogoče zlasti tedaj, ko že skoraj otrpne v ravnodušje in pozabo. Citati Slataperja to nakazujejo (generacija njegovega očeta je bila s Slovaškega, mati hčerka Nemke iz Bergama). Sam se je med drugim izpričeval tako:

"Ti veš, da se v meni pretaka slovanska, nemška in italijanska kri.

Slovanska kri zbuja v meni čudno otožnost, radoznalost, hrepenenje po zapuščenih gozdovih' željo po nežnosti in ugodju' nenehno in brezmejno sanjavnost. Nemška kri zbuja v meni oslovsko trmo, diktatorsko voljo, neomajno odločnost, nestrpnost pri popuščanju' željo po oblasti, po delu. Vsi ti elementi se stapljajo v italijanski krvi, ki jih harmonično spleta v uglašeno celoto." (Vⁿ Ferruccio Foelkel 1990ⁿ 5)

Človek materi odnosno njenemu jeziku ne more uiti. Vseeno, če pripada dominantnemu narodu ali ne. Drži ga nazaj, če hoče naprej. Besni, če kdo besni proti njemu. Ima moč, ker daje zavetje, pa tudi hrano za sovraštvo do samega sebe in drugih. In vendar njegova zgodovina ni nič drugega kot zgodovina njegove pozabe. Zgodovina, zaradi katere mnogi trpijo. To pa zato, ker služi idealu moške nadvlade, združbe enakih, v kateri se je izrinjena in v onstranske sfere spravljena ženskost izrodila v zmaličen lik etnicitete. Lik, ki izpričuje meje med tem, kar naj bi bilo in tem, kar naj ne bi bilo. Lik, ki ne živi, ki pa vendarle vedno in vedno spet - takorekoč kot "strela z nebes" - pravi "Bratje na plan, 'v sovražnike z oblakov rodu naj na šga trešči grom", "da oblast in z njo čast ... spet naša bosta last!". Pravi pa tudi:

*"Mamka sladká , ljuba sestrá
'Krvavo poljë, brezmejno gorje
Rodilo si ti!
Ker lilo si ti, ker pilo si ti
Potoke krvi." (Simon Gregorčič 1882:131)*

Etnično samodoživetje, tako bi se dalo zaključiti, z etničnostjo kot tako nima veliko opravka. Če najmanj tedaj, ko se jo izpričuje s patriarhalno samovšečnostjo in sovražno srditostjo. Etnično samodoživetje je običajno doživetje, ki razkriva falocentrični privid: Nezavedni "kompleks moškosti", ki temelji na pravadni želji po oživljanju krvnih vezi (incestuozne enotnosti) z materjo, ki bi se rade vzpostavile na novo (praviloma z "objektom", ki je v družbeno močnejši poziciji) ter na izrinjanju in usmrčevanju vsega, kar na to težnjo spominja, češ" obeti (nebeške) sle prinašajo (peklensko) gorje.. Ali povedano drugače" Izpričuje se kot "bratsko"-asketsko slavljenje in čaščenje prepovedane in nedotakljive "svetinje", Madone, ki jo obdaja avra kreaturne, do krvi razgalja-joče matere . Ker je slednja obsojena na smrt, ne bi smela živeti, kaj šele prispeti na dan. Pa vendar. Njena obsodba ni brez odziva:

"Ko sem bil minulo poletje pri njej, sem jo nekoč našel na postelji s takšnim brezupjem na obrazu, da si nisem več upal stopiti bliže. Kakor v živalskem vrtu je ležala tam, podoba živalske osamljenosti, spremenjene v gmoto mesa. Bilo je mučno gledati, kako se je vsa obrnila navzven; vse na njej je bilo izpahnjeno, zmlinčeno, odprto, vneto, zmešnjava črev. In ona me je gledala od daleč z očmi,

kot da sem ... njeno izdrto srce (izpostavil: P.H.).* (Peter Handke 1977 <1977>: 71 o svoji koroškoslovenski materi, ki je naredila samomor).

"Ležim na tleh kot pes v krčih, z nabreklihi živci od potrebe po ljubezni, in stegujem vrat, kot če bi se mi zanka vedno tesneje zadrževala krog vratu. Potem skočim kvišku in strmim v noč. Kje si, lepo bitje ... ?" (Scipio Slataper 1988 <1912>: 79/80).

Kjer se popkovno vprašanje po bivši, arhaično- kreaturni zgodovini le še odpre, kjer ni a priori obsojeno na drug(ačn)ost in tujost, obstaja tudi možnost bolj spravljivega odnosa do sebe, ali bolje, do maščevalnih tegob Uda, ki v sli po "domovini" odnosno po enovitosti na-róda naravnost obsesivno opozarja nase: Kot simptom, ki izpričuje, da je njegov status - reprezentirajo ga tako moški kot ženske - zgolj prevara, ki goni ljudi h kolektivnemu poniževanju in zatiranju ženskega in s tem tudi njih samih. V tej prevari ustrezno nič ni, kar bi bilo z Udom v skladju: On je Eden in Isti, identiteta, ki je totalna in univerzalna, ki poleg sebe ne dopušča nič in nikogar. Človek, ki se ji udinja, je obsojen na lastni propad: Zaželjene enotnosti z materjo ne dobi. In bolj ko jo išče, bolj ko "steguje vrat", bolj opaža, da je "objekt" zanj nedosegljiv, da je kraj onkraj sanj: "podoba živalske osamljenosti, spremenjene v gmoto mesa", "izdrto srce", "zmešnjava črev", "zanka, ki se zadržuje krog vratu"... Opaža pa tudi, da ta identiteta nikakor ni asketska, kot mu to veleva tradicija krščansko-patriarhalnega sveta, obratno, da je spolna, da je "prostor po meri telesnih odprtín" (Eva Bahovec 1991), iztrebek, ki se oprijema "moškosti" ali bolje Uda, s katerim se človek enoti. Skratka, zaznava, da je skladnost z Udom nekaj, kar povzroča (kastracijsko) tesnobo, občutje, da nekaj nepredvidljivo in nerazložljivo vlada nad njim, nekaj, kar ni blažilno odrešilno v svoji pojemajočnosti, ampak strašno v svoji naraščajočnosti. Strašnejše od temine. Itčs the "dark continent" je dejal celo Freud.¹⁸ Odkril ga je v histeriji svojih pacientk. In značilno je, da je sklenil svoje življenje z nedokončano razpravo :Razcep Jaza v obrambnem ravnanju". (prim. Juliet Mitchell 1991: 190).

LITERATURA:

- AMIGORENA, Horatio/VIGNAR, Marcel (1977): Zwischen Aussen und Innen: die tyrannische Instanz. In: Psyche 7, 1979: 610 - 619, 33. letnik
 ARMSTRONG, JOHN A. (1991 <1982>): Pristop k nastanku narodov, v: RIZMAN, RUDI (izd.): Študije o etnonacionalizmu, Ljubljana, S. 39 - 50
 BAHOVEC, Eva D. (1991): Anatomija je usoda, v: Društvo za teoretsko psihoanalizo - izd.: Ženska seksualnost: Freud in Lacan (zbirca Analecta), str. 219-235
 BERKENBUSCH, Gisela (1985): Zum Heulen. Kulturgeschichte unserer Traenen, Berlin

18. V razpravi "Die Frage der Laienanalyse" je Freud (1990 <1926>: 169) zapisal "O spolnem življenju majhne deklice vemo manj kot o dečkovem. Te razlike se nam ni treba sramovati, saj je tudi spolno življenje odrasle ženske dark continent za psihologijo." Freud je zaradi te nejasnosti večinoma izhajal iz predpostavke, da je psihologija ženske preprosto analogna psihologiji moškega. Vrsta psihoanalitikov, zlasti ženskih, je temu oporekala, češ: Čas je, da si ogledamo tudi drugo plat zgodovine, ne samo tisto "po meri moškega" odnosno tisto, ki vidi v ženski samo to, kar hoče videti moški, in to je skorajda nič. (Prim. Luce Irigaray 1980 <1974>, Christiane Olivier 1991 <1980>). Nekateri/e izmed njih so ga upravičevali tako: Če je Freud falocentričen, je to zato, ker je človeški družbeni red, ki ga opazuje skozi posamezni človeški subjekt, patricentričen. Ničesar človeškega potemtakem ne more obstajati pred ali zunaj tega reda. (prim. Juliet Mitchell 1985 <1976>).

- BOECKMANN, Klaus-Boerge/BRUNNER Karl-Michael/EGGER, Mariola/GOMBOS, Georg/ JURIČ, Marija/Dietmar Larcher (1988): Zweisprachigkeit und Identitaet, Klagenfurt/Celovec
- CANKAR, Ivan (1976): Očiščenje in pomlajenje, Ljubljana
- COTIČ, Metka (1989): Cena za majhnost, Ljubljana
- DERMUTZ, Susanne/JURIČ, Marija (1988): Minderheiten-Frauen, v: Slowenische Jahrbuecher 1986 - 1988, Klagenfurt/Celovec, 200 - 244
- DOKUMENTATIONSARCHIV des oesterreichischen Widerstandes: KLUB Prežihov Voranc/INŠTITUT za proučevanje prostora Alpe Jadran - izd. (1990): Spurensuche. Erzaehlte Geschichte der Kaerntner Slowenen, Wien
- ENGLERT, Ewald/MIGSCH, Gertraud/RAINER, Jutta (brez letnice) Vergangenheitsbeaeltigung und Volksgruppenkonflikt in Kaernten, rokopis
- FONDA, Pavel (1987): Psihični procesi in narodnostna identifikacija, v: CLAVO-RA, Ferruccio et al. - izd.: Ednina, dvojina, večina. Petnajst prispevkov k vprašanju identitete, sožitja in življenja v narodnostno mešanem okolju, Trst/Trieste
- FREUD, Sigmund (1969 <1926>): Die Frage der Laienanalyse, v: Freud Sigmund: Darstellungen der Psychoanalyse, Frankfurt am Main
- GOLDMANN, Harald/KRALI, Hannes, OTTOMEYER, Klaus (1992): Joerg Haider und sein publikum. Eine sozialpsychologische Untersuchung, Klagenfurt/Celovec
- GRADNIK, Alojz: (1982)* Pesmi, Ljubljana
- GOLJEVŠEK Alenka (1982): Mit in slovenska ljudska pesem, Ljubljana
- GOLJEVŠEK, Alenka (1987): Arhaičnost : civilnost, v: Nova revija, mesečnik za kulturo, letnik 6, št. 57, str.* 119-129, Ljubljana
- GREGORČIČ, Simon (1882): Poezijem, Ljubljana (faksimilirana izdaja "zlate knjige" ob stoletnici njenega izida izšla pri Založbi Tržaškega tiska v Trstu decembra 1991)
- HANDKE, Peter (1967 <1977>): Žalost onkraj sanj, Ljubljana
- HOLZER, Willibald I. (1982): "Wir wollen sein ein einig Volk von Bruedern!" Voelkische Ordnungspreferenzen und antiliberaler Zielvorstellungen im :Ruf der Heimat", v: Arbeitsgemeinschaft Volksgruppenfrage - izd.: Kein einig Volk von Bruedern. Studien zum Mehrheiten-Minderheitenproblem am Beispiel Kaerntens
- HORKHEIMER, Max/ADORNO, Theodor W. (1944 <1988>):Dialektik der Aufklaerung. Philosophische Fragmente, Frankfurt am Main
- IRIGARAY, Luce (1980 <1974>): Speculum. Spiegel des anderen Geschlechts, Frankfurt am Main
- JAVORŠEK, Jože - ur. (1986): Trubarjevo berilo, Trst/Celovec
- JURIČ, Marija (1988): Der Mann als Ich, die Frau als Wir. Unterschiedliche Weisen ethnische Identitaet auszudruecken. V: BOECKMANN, Klaus-Boerge/BRUNNER Karl-Michael/EGGER, Mariola/GOMBOS, Georg/ JURIČ, Marija/Dietmar Larcher (1988): Zweisprachigkeit und Identitaet, Klagenfurt/Celovec
- JURIČ - PAHOR, Marija (1992 a): "Abel, Abel, wenn Du noch Blut in mir waerst...!"- Zur nationalen Selbstinszenierung Triests. (izide v antologiji o Trstu pri založbi "Umbruch" , Moedling/Wien)
- JURIČ - PAHOR, Marija (1992 b): Ženske in moški v "borbi za narodnost". K problematiki medsebojnega izpostavljanja in nadvladovanja s posebnim ozirom

- na koroški medetnični konflikt, v: Mladje, revija za literaturo, umetnost, družbena vprašanja, šte. 71, Celovec (v izidu)
- JURIČ-PAHOR, Marija (1992 c): "Wir sind ein enig Volk von Bruedern". Anmerkungen zu einem kollektiven Identitätsphantasma. V: Script. Frau Literatur Wissenschaft im alpen-adriatischen Raum, šte. 2, Klagenfurt (v izidu)
- JUŽNIČ, Stane (1980): Kolonializem in dekolonizacija, Maribor
- JUŽNIČ, Stane (1987): Antropologija, Ljubljana
- KLEIN, Melanie (1987 <1932>): Die Psychoanalyse des Kindes, Frankfurt am Main
- KMECL, Matjaž (1977): Ženska v slovenski literaturi ali najlepši lirski komplimenti, v: CEVC, Anica, KMECL, Matjaž, MENART, Janez: Ženska v slovenski sliki in pesmi, Zagreb
- KRISTEVA, Julia (1990 <1988>): Fremde sind wir uns selbst, Frankfurt am Main
- KRAINZ, Ewald E. (1982): Die Angst vor dem Fremden. Tiefenpsychologische Aspekte der Volksgruppenfrage in Kaernten, v: ARBEITSGEMEINSCHAFT VOLKSGRUPPENFRAGE - izd.: Kein enig Volk von Bruedern. Studien zum Mehrheiten-Minderheitenproblem am Beispiel Kaerntens, Wien
- LOHMANN, Hans-Martin - Hg. (1984): Psychoanalyse und Nationalsozialismus. Beitrage zur Bearbeitung eines unbewaeltigten Traumas, Frankfurt am Main
- MEMMI, Albert (1992<1982>): Rassismus, Frankfurt am Main
- MITCHELL, Juliet (1976): Psychoanalyse und Feminismus. Freud, Reich, Laing und die Frauenbewegung, Frankfurt am Main
- MITCHELL, Juliet (1991): Freud in Lacan* Psihoanalitične teorije seksualnih razlik, v: Društvo za teoretsko psihoanalizo - izd.* Ženska seksualnost* Freud in Lacan (zbirca Analecta), str. 171 - 192
- MILES, Robert (1991 <1989>): Rassismus. Einfuehrung in die Geschichte und Theorie eines Begriffs
- MITSCHERLICH, Margarete (1987): Die friedfertige Frau, Frankfurt am Main
- MOORE, Henrietta L. (1990 <1988>). Mensch und Frau sein. Perspektiven einer feministischen Anthropologie
- NOLTE, Helmut (1992): Das Trauma des Genozids und die Institutionalisierung der Erinnerung, v: BIOS, Zeitschrift fuer Biographieforschung und Oral History, zv. 1/1992 (5. letnik)
- OLIVIER, Christiane (1991) <1980>: Jokastes Kinder. Die Psyche der Frau im Schatten der Mutter, Duesseldorf
- OTTOMEYER, Klaus (1988): Ein Brief an Sieglinde Tschabuschnig. Kriegsfolgen, Vergangenheitsbewaeltigung und Minderheitenkonflikt am Beispiel Kaernten. Mit einem Vorwort von Pavel Parin, Klagenfurt/Celovec
- PAHOR, Boris (1969): Odisej ob jamboru, Trst/Trieste
- POLLACK, Ilse (1988): Scipio Slataper und die zerissene Seele von Triest, v: SLATAPER, Scipio (1988 <1912>):Mein Karst. Mit einer Auswahl autobiographischer Prosa, Klagenfurt/Celovec
- POGAČNIK, Jože - ur. (1980): Starejše slovensko slovstvo. Od brižinskih spomenikov do Linhartovega Matička, Maribor
- POGAČNIK, Jože (1988): Slovenska Lepa Vida ali hoja za rožo čudotvorno (Motiv lepe Vide v slovenski književnosti), Ljubljana
- PUHAR, Alenka (1992): Slovenski avtoportret 1918 - 1991, Ljubljana
- SLATAPER, Scipio (1988 <1912>): Moj Karst, Trst
- SLOTTERDIJK, Peter (1983): Kritik der zynischen Vernunft, 2 Baende, Frankfurt

am Main

THEWELEIT, Klaus (1980 <1977>): Maennerphantasien. Frauen, Fluten, Koerper, Geschichte, Frankfurt am Main, Band I, II

VOGEL, Friedrich (1990): Die biologische Grundlage von Gruppenunterschieden beim Menschen, v: DITTRICH, Eckhard J./RADTKE Frank-Olaf: Ethnizitaet. Wissenschaft und Minderheiten, Opladen

ZABLATNIK, Pavle (1982): Od zibelke do groba. Šege in navade na Koroškem, Celovec

Summary

"WE WANT TO BE A UNIFORM NATION OF BRETHEREN" - YEARNING FOR COLLECTIVE IDENTITY AS A REFLECTION OF SOCIALLY CONDITIONED INCESTUOUS PHANTASIES

There's no ethnic identity as a place of trust, shelter, safety, harmony with oneself and one's surroundings. Nevertheless, there is "A yearning for harmony, for inseparable unity with one's 'homeland', for looking faithfully into each other's face, for shaking hands and joining into one and only line" (Ivan Cankar). There is also a wish for autonomy, sovereignty, independence, shortly for surpassing of uniform, inert borders. This seeming paradox usually remains concealed from people - so much so that it is not revealed even to an attentive mind, this being no coincidence. "Yearning for (ethnic) 'identity'" (Sloterdijk) is namely an answer to what we have lost and are unable to remember. It is an absence personified, rising to the surface all by itself as an "incestuous phantasm" or as a "mother", clinging to its "object", until she melts with it into a miraculous world, into "an archaically-mythic brotherhood" (Alenka Goljevšček), which eliminates everyone not belonging within its framework to the group of "non-brothers", that is people who prevent peace, merging into "cleansified and rejuvenated" community in accordance with the slogan: "Let your offspring be the fear of our foes". Ethnocentrism, racism, nationalism together with immanent sexism speak for themselves. Their aims are transparent - "the governing, victorious nation (genus), the new (ever more unified) "masculine" race, born from every individual virile member, protruding (all) mightily into the "enemy", into what seems alien and is supposed to lead to ejaculation, to redeeming triumph. The pursuit of such triumph is ever again bound to turn out as tensity, marked with all symbols of, on principle, insatiate, anguished, and hostile emotional states. Also as a revelation that what is hidden behind all these emotional states is nothing but a phalocentric vision; a subconscious "masculine complex", based upon the ancient tendency for reviving of the incestuous unity with "the mother", that tends to reinstall itself (as a rule with the socially superior "object") and upon elimination and execution of everything reminding of this tendency. In other words: it manifests itself as a "brotherly"-ascetic glorification and praising of the forbidden and untouchable (nation's) sacred object, the Madonna encompassed by an aura of a creaturelike, cruelly ecstatic mother. Since the latter is condemned to death, it has no right to live, let alone manifest itself openly. Nevertheless, this sentence is not without response. The author provides examples of her standpoints from the "more general" history as well as from the specific Slovene history.

MIRAN KOMAC

OD PASIVNE K AKTIVNI EMIGRACIJI**(Zveza slovenskih izseljencev iz Furlanije-Juljske krajine: njen nastanek ter delovanje do potresa leta 1976)**

S tem naslovom mislimo predvsem tole: temeljni elementi politične (sub)kulture se kot oblika zacementiranega zgodovinskega spomina ohranjajo tako okviru populacije, ki ostaja izven migracijskih tokov, kakor tudi znotraj miselnega kroga migrantov. Vendar se zdi, da obstaja med njima bistvena razlika: medtem ko se naložena politična kultura pri "ostajajoči" populaciji ohranja kot statična kategorija, pa lahko pri emigrantih pridobi razvojno komponento. Primerjanje prinesene politične kulture (v prvi vrsti na področju narodnostne identitete) s politično kulturo imigrantskega okolja je pri določenemu sloju emigrantov iz Beneške Slovenije vzbudilo potrebo po primerni valorizaciji elementov narodnostne identitete. In to ne samo v obliki ohranjanja etnično identifikacijskih korenin v imigrantskem okolju v smislu folklornih ostankov, ampak predvsem kot neoporekana možnost izražanja v sferi politike. Drugače povedano: imigrantske politične oblasti niso imigrantom nikoli kratile pobud za ohranjanje določenih etničnih identifikacijskih pokazateljev, kar v izvornem okolju ni bila ravno obče sprejeta praksa. Tako se začenja rahljati pomemben negativen element politične kulture Beneških Slovencev - emigrantov: strah pred javnim izkazovanjem etničnih posebnosti, ki ga emigranti - povratniki (resda po "kapljicah") razkrajajo znotraj obstoječe populacije na izvornem področju. Vrednostno izenačevanje slovenske etnične identitete z nacionalno identiteto večinskega (italijanskega) naroda odpira v sferi politike mnoge nove pristope, ki so mnogo manj "brambovski" (v smislu navezovanja na državo matičnega naroda), saj skušajo pri izhodiščnem nivoju političnega delovanja izhajati iz državljske pripadnosti Italiji.

Drugi pomemben nivo se kaže v relativizaciji večkrat omenjenega pojma "italianissimi". Mnogi beneški emigranti so se na začetku političnega delovanja vključevali v furlanske emigrantske organizacije ter so prav v kompariranju njihovih elementov identifikacije z lastnimi ugotavljali, da so vendarle različni kljub skupnemu državnemu izvoru. To je po eni strani prispevalo h krepitvi "izvornih" etničnih korenin, po drugi strani pa je skupna emigrantska usoda omogočala enakopravno sodelovanje med furlanskimi in slovenskimi združenji v odnosu do italijanske države. Da je k temu nedvomno pripomogel že omenjeni "paritetni" odnos med Furlani in Slovenci v odnosu do Italijanov v prejšnjih zgodovinskih obdobjih, se zdi logično in naravno.

Ko opazujemo migracijske procese znotraj slovenske manjšine v videmski pokrajini v korelaciji z začetki organiziranega združevanja in nastopanja slovenskih emigrantov, se nam iz sociološkega zornega kota nakazuje sledeča ugotovitev:

kot posledica prvega (odhod iz emigrantske družbe) ter predvsem drugega elementa (vključevanje v imigrantsko družbo) migracijske verige, dozori tudi znotraj beneških emigrantov zamisel o združevalni organizaciji. Tako v letu 1968,¹ v švicarskem mestu Orbe ustanovi skupina slovenskih emigrantov

1. Datumi nastanka te organizacije so različni. Nekateri navajajo datum 30. avgust, drugi 31. avgust, tretji pa 31. oktober.

društvo, ki ga poimenujejo "Društvo slovenskih izseljencev Beneške Slovenije/Associazione emigranti Sloveni Friuli-Venezia Giulia".

Vendar "lahkotnost" sociološke interpretacije ne odtehta množice antropoloških, psiholoških ali politoloških faktorjev, s katerimi so se ubadali pobudniki te ideje. Žal je o teh začetkih znanega kaj malo; le iz nekaterih spominskih zapisov izvemo za spekter težav in problemov pobudnikov: "Spominjam se dveh zim, ko smo o božiču hodili po beneških vaseh, v snegu in ledu, da bi organizirali skupščine emigrantov, ki so se vračali k družinam. Koliko nezaupanja smo morali premostiti, pa tudi razne provokacije domačih zaslepljenec in policije! In koliko veselja in petja do pozne ure ob kozarcu in zvoku harmonike, koliko upanja in navdušenja. Potem so nas pota organiziranja Beneških izseljencev peljala v Švico in Belgijo, tovarne in delavnice, na gradbišča in k rudnikom (...)".²

Refleksije o množici pritiskov in nezaupanja nam istočasno govorijo o obilni meri zavednosti, volje ter celo hrabrosti tistega kroga emigrantov, ki so se podali na pot asociacionizma.

Programski cilji tega društva so bili:

- i. združevanje in povezovanje emigrantov;
- ii. zbiranje in organiziranje prireditev, ki bi prispevale k ohranjanju "prinešenih" kulturnih, folklornih in jezikovnih značilnosti;
- iii. udeležba na različnih manifestacijah, v sodelovanju z ostalimi društvi emigrantov iz Furlanije-Juljske krajine, katerih smoter je boj za doseg zaščite pravic emigrantov nasploh.

Društveno/družbeno/politično gibanje se je torej najprej pojavilo med tisto emigrantsko populacijo, ki je bila relativno povezana z emigrantskim okoljem in je lasten status obravnavala kot začasen; ta položaj pa je mogoče prekiniti samo, če se na izvornem prostoru emigracije pričnejo odvijati procesi, ki bodo vzpodbujali ekonomske spremembe ne zgolj za zaustavitev emigracije, ampak tudi za reemigracijo.

Pri koncipiranju programa za realizacijo drugega dela migracijske verige je zelo hitro prišlo do povezovanja ekonomskega in etničnega momenta. Tako pridobi program Društva v letu 1970 nekaj dodatnih elementov in ga je mogoče strniti v te točke:

- i. prekiniti proces emigracije;
- ii. zagotovitev zaposlitev v domačem okolju s plačami, ki bodo na evropskem nivoju;
- iii. priznanje pravic slovenski narodni manjšini;
- iv. ekonomski in socialni razvoj področij emigracije.³

Delovanje članov društva (predsednik Marco Petrigh, tajnik Dino Del Medico) je bilo sprva usmerjeno v širjenje članske baze, ki je rasla dokaj hitro kljub dejstvu, da je bilo delovanje v prvem letu omejeno le na Švico.

Od novembra 1969 člani osrednjega odbora pričnejo z informacijsko dejavnostjo; kot dvomesečnik, ciklostiliran bilten, produkt izseljeniškega uma in sposobnosti, izdajajo glasilo "Emigrant", ki ga pošiljajo drugim emigrantom in tudi v domače okolje. Že v tistem času se pojavi tudi ideja o širitvi dejavnosti društva izven meja Švice, celo v prekomorske dežele. Tako je v nekem zapisu

2. "Čuj, tisti tvoji Slovenci so pa zares resni ljudje". Iz Rima piše senator S. Spetič. Emigrant (Čedad) Luglio-agosto 1988, str. 1

3. Glej Emigrant (Orbe/Vd-Suisse) Leto 2 (1970), št. 5, str. 22

mogoče prebrati, da je bila 28.marca 1970 ustanovljena sekcija v Argentini in nekoliko kasneje še v Kanadi, vendar o njunem delovanju ni mogoče zaslediti nikakršnih vesti, zato je te podatke potrebno jemati z določeno rezervo.

Poleg širjenja same organizacije se kot druga pomembna komponenta kaže povezovanje s statusno sorodnimi organizacijami, ki so jih ustanovili pripadniki furlanskih ali italijanskih emigrantov iz dežele Furlanije-Julijske krajine, kar bo, kot bomo videli kasneje, obrodilo nekaj pomembnih političnih plodov. Udeležba na srečanjih teh organizacij v Fribourgu, Luzernu⁴ in še posebej v Lausanni⁵ ter udeležba na prvi deželni konferenci v Vidmu leta 1969, so jim "prinesla" potrebno priznanje s strani deželne vlade ter s tem možnost aktivne participacije pri poizkusih reševanja emigrantske problematike v sferi "politike". S priznanjem mislimo predvsem na uradno povabilo s strani deželne vlade, da Društvo imenuje svojega člana v deželno konzulto o emigraciji.⁶

Leto 1970 je bilo za društvo pomembno še zaradi dveh dogodkov. Najprej zaradi peticije, ki so jo organizacije emigrantov sprejele 14.novembra 1970 v Lausanni ter jo naslovile na deželni odbor in deželni svet.

Peticijo je podpisalo kakšnih 1.000 emigrantov, pa tudi rezidenčnih delavcev iz Furlanije-Julijske krajine, kar je do tedaj zagotovo ena izmed najbolj množičnih, formalno dokazljivih podpor italijansko-furlanskega življa za priznanje sklopa posebnih pravic slovenski manjšini v Italiji in v Videmski pokrajini še posebej. To dejstvo ostaja kljub temu, da se je razprava o slovenski manjšinski problematiki v deželnem svetu, ki je potekala 9.marca 1972, zaradi takratne volilne geometrije, močno razvodenela!

Drugi omembe vreden dogodek pa predstavlja vključitev društva v SKGZ , kar je bilo opravljeno na osmem občnem zboru SKGZ 29.II.1970 v Trstu.

Leto 1971 se zdi še posebej pomembno v razvoju organizacijskega delovanja emigrantov in to ne zgolj zaradi iniciranja mnogih pobud, ki so prerasle v tradicionalne manifestacije in dejavnosti pripadnikov slovenske manjšine v Videmski pokrajini ter Benečiji še posebej, ampak primarno zato, ker se v politično kulturo dokončno zasidra sledeča sintagma: rešitev emigracije je možna le ob sočasnem razreševanju družbenega statuta Slovencev v Videmski pokrajini (ter še posebej v Beneški Sloveniji). V ta sklop pa primarno sodi ekonomski razvoj tega področja.

Prvi korak se je pokazal 8.maja 1971, ko je Društvo v Orbah (Route Montcherand 11) odprlo nove društvene prostore. O tem dogodku beremo v glasilu Emigrant tole: "Prostore, v katerih bo sedež našega društva smo našli že lani. Najemnina je bila precej poceni, denarja za popravilo pa le ni bilo. Zato smo se zmenili, da bomo kar sami uredili prostore. Najprej smo popravili zidove. Vsi smo v trenutku postali zidarji in sledili nasvetom tistih, ki so največ vedeli. Med nami je bil na srečo tudi mizar, ki je obljubil, da bo poskrbel za opremo. Zmenili smo se, da bomo en prostor posvetili uradu s pisalno mizo, knjižnico in mizo za seje. Iz Trsta so nam nekateri slikarji poslali slike, s katerimi smo okrasili stene (...). V drugem prostoru smo sklenili urediti pravo beneško izbo. Poiskali smo nekaj primernih hlodov, jih zrezali in opilili ter obdali vse stene z lesom. Iz hlodov smo izdelali tudi mize in stole, v kot pa smo postavili za drugo mizo prevrnjen sod. Ob stenah smo postavili beneške luči, ki smo jih seveda popravili in jim

4. Convegno delle Associazioni di Emigranti italiani in Svizzera. Luzern, 24. in 25. 4.1970.

5. Riunione delle Associazioni Friulane in Europa. Lausanne, 14. november 1970

6. Konzulta je bila ustanovljena na podlagi deželnega zakona št. 24 z dne 26.6.1970

dodali električne žarnice, v sobo pa smo dali še različne domače predmete, ki smo jih med počitnicami prinesli od doma: na zidove smo poleg luminov obesili še staro violino, ponoče, majhen koš, grablje, motiko in pikon, na okna smo postavili kravje zvonce, na polici pa leži še sodič z vinom, solnjak, malen za kafe in "capres" (likalnik). En kot je še namenjen kolovratu, ki ga mora eden od naših prinesiti od doma.⁷

Istočasno pa se že pripravljajo potrebni koraki za dejanski prenos sedeža društva v beneško okolje. V enem izmed kronoloških pregledov delovanja Zveze je namreč zapisano, da je bila v letu 1971 "uradno odprta pisarna centralnega sedeža v Čedadu, ki ga je vodil emigrant povratnik".⁸ Določena neuskklajenost z empiričnimi podatki izvira iz dejstva, da je prenos sedeža društva potekal pod okriljem ustanavljanja Patronata I.N.A.C. V Čedadu, ki ga je vodil Ado Cont, v tistem času tudi tajnik Društva slovenskih izseljencev iz Beneške Slovenije. Sam patronat I.N.A.C.⁹ je pričel z delom jeseni leta 1971, uradna otvoritev sedeža pa je bila 16.12.1972, v ulici IX.Agosto 8, ki bo nekaj let kasneje tudi formalnopravno postal osrednji sedež Društva.

Otvoritev sedeža v Orbah je bila priložnost, da se ponovno pretrese in dopolni program Društva, ki postaja vse bolj konkreten, po zahtevah pa za beneško-slovenske razmere tako radikalen, da so se že začeli pojavljati glasovi o "lahkotnosti" biti zaveden Slovenec v Švici, da pa se morebitna vrnitev skoraj vedno sprevrže v oportunistično molčanje zaradi obstoječih razmer.

Program "desetih točk" je mogoče skicirati približno takole:

1. deželne oblasti morajo zagotoviti sredstva ter izdelati ustrezne pobude za ohranjanje ljudi na lastni zemlji in s tem zmanjšati izgubo najvitalnejših sil slovenske manjšine, ki se preko emigracije potujčujejo po vsej Evropi. V tem smislu mora dežela dati pobudo za načrt valorizacije "slovenskih" področij, s čimer so povezani načrti za turistični razvoj, načrti za pomoč individualnim kmetijskim proizvajalcem, organizacijski načrt za ustanovitev različnih zadrug, načrti za pogozditev in hidrogeološko ureditev; in nenazadnje, izdelati je potrebno načrt za investicije IRI-ENI, s čimer bi zaposlili rezidentno delovno silo, istočasno pa bi omogočili povratek emigrantom;

2. v vse osnovne in srednje šole v krajih, kjer živijo Slovenci je potrebno uvesti poučevanje slovenskega jezika najmanj pet ur tedensko. Poleg tega je potrebno poučevati slovenščino še na učiteljsku v Špetru, strokovnih šolah in v vrtcih;

3. poučevanje v šolah na področju kjer živi slovenska populacija je treba poveriti krajevnim učiteljem, ki poznajo jezik učencev in so ga sposobni poučevati. V župnijah, kjer živijo Slovenci, pa mora duhovnik poznati krajevni jezik;

4. čimbolj je potrebno omejiti vojaške služnosti, ki močno ovirajo nastanek vsakršne pobude za gospodarski in socialni razvoj tega področja;

5. občinski uslužbenci v Beneški Sloveniji morajo biti sposobni, da poslujejo s slovensko javnostjo v slovenskem jeziku;

6. priznati je potrebno izvirna slovenska imena krajev, kjer prebivajo Slovenci ter postaviti dvojezične table ob vhodih v vasi;

7. priznati je potrebno izvirne slovenske priimke ter dati vsem prebivalcem Beneške Slovenije možnost, da brezplačno prevzamejo izvirni priimek;

7. Končno ima naše društvo svoj sedež. Emigrant (Trst, Orbe) oktober 1971, št.1 str.4

8. 15 let dela Z.B.I./1968-1983/Pripravil Ado Cont. Ciklostilirano gradivo, V dokumentaciji INV

9. I.N.A.C. - Istituto Nazionale Alleanza Contadina

8. finančno je potrebno podpreti ustanovitev slovenske knjižnice, centra za etnografske, toponomastične in zgodovinske študije s področja, kjer živi slovenska narodnostna manjšina;

9. preosnovati in okrečiti je potrebno družbo Friulia, ki mora predvsem upoštevati potrebne zemljiške interese slovenske skupnosti;

10. osrednja državna vlada mora nameniti, na podlagi člena 50. deželnega statuta, izredne finančne prispevke kot delno nadomestilo za povračilo škode, ki so jo vojaške služnosti prizadejale deželnemu razvoju. Del teh sredstev pa je treba investirati na področju, ki je bilo zaradi teh služnosti še posebej prizadeto: Beneški Sloveniji.

Zdi se sicer, da je bilo nekaj zahtev oblikovanih pod močnim vzgledom (vplivom) delovanja slovenskih organizacij, ki so delovale izven Videmske pokrajine in je bila zatorej njihova realizacija močno vprašljiva (in je še danes); toda ostaja dejstvo, da je bil s tem postavljen okvir delovanja mnogim bodočim organizacijam slovenske manjšine v Videmski pokrajini. S to družbeno-politično disperzijo ciljev pa je možnost njihove realizacije mnogo realnejša.

Leta 1971 zaznamuje še nekaj drugih pomembnih, v bodoče tradicionalnih, dogodkov: organizacija seminarja slovenskega jezika za beneške izseljence v Trstu, 1. srečanje emigrantov v Subidu (25. in 26. julij), kulturno srečanje na Matajurju (8. avgust) in šagra "Bandimjica" v Čeneboli (4. in 5. september). Najpomembnejši dogodek pa je gotovo prvi sestanek predstavnikov vseh sekcij društva in članov glavnega odbora¹⁰, ki je bil 12. septembra v Orbah.

Programsko ni bilo dodanega nič novega v primerjavi s tistim, kar smo dosedaj zapisali, zato pa je bil ta sestanek priložnost za obračun dosedanjega triletnega dela ter za izvedbo nekaterih organizacijskih novosti.

Pomembna novost delovanja se kaže v povečanem trendu ustanavljanja novih sekcij v Beneški Sloveniji, ki naj prispevajo svoj delež pri usposabljanju kadrov in osveščanju domačinov za množične in pogumnejše nastope pred javnimi oblastmi. Zato pride do dopolnitve dosedanjega imena društva, ki nosi ime Društvo Slovenskih Izseljencev iz Beneške Slovenije in njihovih družin /Associazione Emigranti Sloveni del Friuli-Venezia Giulia e loro Famiglie.

Povezava z SKGZ privede do realizacije še ene pobude: tiskanja glasila "Društva slovenskih izseljencev..." v sodelovanju z Založništvom tržaškega tiska, s čimer preraste poprejšnji Bilten v pravi časnik z ambicijami po mesečnem izdajanju. Toda že takoj po izidu prve številke (oktober 1971) se to sodelovanje zaradi tehničnih in finančnih problemov prekine, tako da je potrebno na naslednjo številko čakati dobrega pol leta, ko se zopet tiska v Švici.¹¹

10. Na tem sestanku je bil izvoljen nov osrednji odbor Društva, sestavljen iz 42 članov. Ožje vodstvo so sestavljali:

predsednik: Marko Petrih

podpredsednik: Nadja Kriščak, Viljem Černo

tajnik: Ado Kont

podtajnik: Dino Del Medico

blagajnik: Silvio Feletigh

namestnik blagajnika: Ferruccio Sturam

11. Emigrant. Bollettino dell' Associazione Emigranti Sloveni del Friuli-Venezia Giulia e loro famiglie/Glasilo društva Slovenskih Izseljencev iz Beneške Slovenije in njihovih družin.

Uredništvo: Rte Monteherand 11, 1350 Orbe (VD), Suisse

Uredniški odbor: Marko Petrih (odgovorni urednik), Pio Cragnaz, Aldo Binutti, Renzo Del Medico, Silvio Feletigh, Armando Binutti, Elio Vogrig, Ado Cont (urednik)

Konec leta (december 1971) je zaznamovan še z veliko manifestacijo emigrantov iz Furlanije-Juljske krajine v Vidmu, ki so se je udeležili tudi slovenski emigranti. Menda je bilo to prvič, da so meščani imenovali Slovence, opremljene s transparenti v slovenskem jeziku, s pravim imenom in ne "sclafs", kakor so navadno zaničevalno označevali vsakogar, ki je priromal iz Beneške Slovenije.

V letu 1972 se nadaljujejo vsi organizacijsko-vsebinski trendi delovanja, ki so bili začeti v prejšnjem letu. Tako tudi v tem letu priredijo dan emigranta (Subid, 28.-30. julij 1972) ter tečaj slovenskega jezika za emigrante, ki se ga udeleži 35 emigrantov oziroma članov njihovih družin (Crikvenica, 2.-9. avgust 1972); širi se tudi organizacijska struktura, saj sta v tem letu ustanovljeni sekciji društva v Milanu (20. maj 1972)¹² in v belgijskem Taminesu (17. september 1972).¹³ Ta organizacijska razvejanost je rodila potrebo po sklicu 2. zbora predsednikov in aktivistov Društva (Obre, 7. oktober 1972). Na tem sklicu se posebej poudari moment ekonomskega razvoja ter vloga in pomen matičnega naroda, kar predstavlja pomemben dodatek dosedaj oblikovanemu programu in delovanju društva. Oba elementa sta dobro razvidna iz govora predsednika društva Marka Petriha, ki ga je imel ob tej priložnosti: "(...). Ko govorimo o perspektivah našega narodnega obstoja moramo reči, da je ta odvisen tudi od gospodarskega in splošnega razvoja države, ki nam nudi streho - v Italiji se danes govori o reformah, ki ne pridejo nikdar - še bolj pa je naš obstoj odvisen od gospodarskega napredka matične domovine. Vse drugačne perspektive nudi namreč manjšini močnejša, naprednejša in bogatejša, kot pa revna in nesposobna matična domovina.

Ko govorimo o perspektivah našega narodnega obstoja moramo govoriti tudi o gospodarskem razvoju naše zemlje. Gospodarski razvoj mora ustaviti našo emigracijsko krvavitev, ki nam izpraznjuje našo zemljo. Izeljevalni pojav je za našo manjšino strahoten udarec. Gospodarski razvoj nas bo tudi rešil pred absurdnimi kompleksi nemoči ali manjvrednosti, ki žulijo marsikaterega od nas. Ekonomski faktor je v življenju neke manjšine tako važen dejavnik, da je težko ne govoriti o njem. Ta faktor je pogostoma moment, ki pogloblja obstoječa nasprotja med narodno večino in manjšino. Ker je namreč močna ekonomska diferenciacija med dvema narodnostnima grupacijama, se rado dogaja, da nastopa močnejša večinska grupacija kot izkoriščevalka druge: takšno stanje morejo odpraviti le adekvatno urejane ekonomske razmere. Navadno priznanje narodnostnih pravic ne more biti določeni manjšini še zadostno merilo pri realizaciji efektivne enakopravne situacije, če ni zraven še ekonomske paritete".¹⁴

Člani društva so delovali tudi "navzven", kar gre pojmovati kot razvijanje sodelovanja na eni strani s sorodnimi stanovskimi organizacijami furlanske manjšine oz. Italijanov, po drugi strani pa ohranjanje in razvijanje stikov s predstavniki italijanskih oblasti. V ta okvir sodi sodelovanje v že omenjeni "konzulti za emigracijo (Consulta regionale dell' emigrazione), ter v letu 1972 tudi sestanek z

12. Odbor sekcije so sestavljali: Renato Tracogna (predsednik), Armando Binutti (tajnik), Ernesto Celotti (blagajnik), Franco Tracogna in Mario Seubla (člana)

13. Odbor sekcije so sestavljali: Alfredo Cicigoi (predsednik), Dario Canalaz (sekretar), Antoni Laurentig (blagajnik), Giuseppe Vogrig in Gianni Clinaz (člana). Formalno je bil sedež sekcije odprt šele 31. marca 1973.

14. Govor našega predsednika 7. oktobra v Orbe (Švica). Marko Petrih: "Potrebna je odločnost in odprtost". Emigrant (Orbe) november-december 1972, str. 4

italijanskim veleposlanikom v Švici, Figarollom di Gropellom (Bern, 9. september 1972).

Iz dokumenta, ki so mu ga člani osrednjega odbora društva izročili, se da razbrati pomembno antropološko značilnost emigrantskega prostora in v tej zvezi vlogo ter pomen emigrantov za etnični razvoj dela slovenske manjšine, ki živi v Videmski pokrajini. Ta pomemben pasos se glasi: "(...) šele sedaj, ko živimo zunaj našega ozemlja smo se zavedli, kako živijo drugi; tega so se zavedli tudi tisti, ki živijo v drugih deželah in velikih italijanskih mestih. Lahko je ugotoviti razliko v odnosu do pravic, ki so jih deležni Slovenci v Beneški Sloveniji in državljani v drugih delih Italije. Pri nas, čeprav naše delovanje ni v najmanjšem nasprotju z Ustavo in veljavnimi zakoni, se različni funkcionarji (...) ne zadovoljujejo samo s paternalističnim odnosom do demokratičnih pravic, ki jih obravnavajo z njim lastnimi kriteriji, ampak (celo) zelo natančno registrirajo in spremljajo naše delo, naša potovanja, naše združenje (in) tiste, ki nas obiskujejo. Ti predstavniki oblasti počnejo to povsem odkrito, saj želijo, da bi naši ljudje čutili budno oko, ki nadzoruje od zgoraj; (tako) želijo (našim ljudem) vcepiti strah v kosti, zaradi česar bi prenehala vsakršna aktivnost, ki bi bila tako ali tako definirana kot "protidržavna" (anti-nazionale) in v nasprotju z "varnostjo države".

Več kot stoletno ustrahovanje je tako globoko zarezano v zavest naših ljudi, da za ustvarjanje demokratičnega vzdušja, ki ga določa Ustava, ne zadošča samo, da se opustijo dosedaj prakticirane metode, ampak morajo ti isti predstavniki oblasti prepričevati (prepričati) naše ljudi, da bi se lahko poslužili obstoječih pravic.

In prav mi emigranti smo tisti, ki neprestano podpiramo takšne zahteve, mi, ki smo se na tuji zemlji otrešli strahu; in hočemo, da se ga otresejo tudi tisti, ki so imeli srečo, da so ostali doma".¹⁵

Pričetek leta 1973 zaznamuje "Dan emigranta", prireditev, ki jo je društvo organiziralo skupaj s kulturnim društvom Ivan Trinko in duhovniki društva Dom ter se je vršila 6. januarja v čedadskem gledališču Ristori. Iz pozdravnega govora Ada Conta je pomemben predvsem tisti del, ki odkriva vlogo in pomen društva v tem obdobju delovanja: "Kolikokrat je bila naša dobra in poštena Benečija bičana in križana, ker smo bili premehki, ker nismo znali reči kruhu kruh, ker nismo znali pogumno braniti jezika naših mater! Toda danes skupno potrjujemo, da smo in da bomo!

Zatorej, bratje bodimo trdni, ker je naša pot prava. Mi, emigrantje, pa bomo še naprej delali po vseh krajih sveta, da bodo še drugi narodi spoznali kako smo spoštovani na rojstni zemlji. Trudili se bomo, da bodo vsaj naši sinovi lepše živeli na naši prelepi zemlji."¹⁶

V sklop "popularizacije" teh idej in Društva kot njihovega nosilca sodijo aktivnosti, ki jih je društvo organiziralo: prireditev pod naslovom Festa degli emigranti/Praznik emigrantov v belgijskem mestu Tamines 21. marca 1973 ob svečani otvoritvi sedeža sekcije, ko je predsednik društva Marco Petrigh dejal: "Praznik emigrantov v Taminesu ni navaden praznik. To je praznik slovenske kulture v Evropi, to je evropski praznik malega naroda pod Matajurjem, ki se združuje

15. L'Ambasciatore d'Italia a Berna ha ricevuto la nostra delegazione. Emigrant (Orbe) september-oktober 1972, št. 4, str. 2. O vlogi in pomenu društva velja na tem mestu spomniti na članek dr. Karla Šiškoviča v Naših razgledih (Ljubljana), 24. 11. 1972.

16. Giorno dell'emigrante. Dan emigranta, Cividale/edad 6.1.1973. Emigrant (Orbe) Švica, januar-februar 1973, str. 3.

izven svoje domače dežele, ker so ga reakcionarne in konservativne sile poglale iz nje, da bi umrl in v nekaj letih izginil. Pa so se motili: bolj krepak in zavesen je kot prej, ker je v svetu spoznal, da imajo povsod drugod narodi svoje pravice in da so vse druge narodne manjšine boljše zaščitene kot mi".¹⁷ In res bi lahko potrdili, da je bil ob tej priložnosti prezentiran "košček slovenske kulture", saj sta v kulturnem delu programa sodelovala mešani pevski zbor Rečan iz Ljes in Stalno slovensko gledališče iz Trsta.

Tako se preko sodelovanja članov Društva na dvodnevem posvetu v organizaciji "Pal Friul", ki je potekal v Turinu pod naslovom "Tribuna o problemih furlanske emigracije" 1. aprila 1973, približujemo 3. srečanju emigrantov (Subid, 4.-6. avgusta 1973). Ta praznik ni toliko pomemben zaradi prikaza dejavnosti opravljenih na tem shodu, ampak predvsem zato, ker se je ob njegovem prirejanju pojavilo nekaj indicov specifičnih elementih politične kulture znotraj dela slovenske manjšine v Benečiji. Osvetlimo to misel s konkretnim primerom: ob koncu leta 1970 se je oblikoval v Subidu krožek poimenovan "Klub domotožja". Njegovi temeljni cilji so bili predvsem v intenziviranju relacij/odnosov med emigranti in rodno zemljo, dajanje informacij o delovnih mestih v občini Attimis/Ahten in njegovi bližnji okolici, posredovanje informacij o ukrepih sprejetih v korist emigrantov ter organiziranje praznika emigrantov ob proslavljanju vaškega zaščitnika Sv. Ane.

Toda že takoj po prvi prireditvi leta 1970 so se znotraj kluba vnele polemike zavoljo tega, ker so nekateri člani Kluba hoteli striktno ločiti politično vprašanje od emigracije z geslom: praznik emigrantov da, politika ne! Pojava sta seveda močno povezana, zato je razumljiv odgovor sekcije Društva slovenskih izseljencev iz Subida, da če je emigracija vprašanje politične izbire, "ali potem imamo ali ne pravico vprašati naše ljube oblasti, kateri činitelj nas žene k močnejšemu odhajanju? Praznik emigrantov ne sme služiti samo za to, da se napolnimo z vinom in naredimo kake štiri poskoke, potem pa pozabimo na vse".¹⁸

V tem "kotičku za emigrante", namenjenemu seveda širši tam živeči populaciji, so zapisali še eno pomembno dejstvo: "Pred nekaj leti je nastalo Društvo slovenskih izseljencev iz Beneške Slovenije, njegov namen pa je bil pridobiti si nazaj vsaj delno nekaj pravic. Tudi zavoljo tega so nastale številne polemike. Člane tega društva so označili celo za "rdeče brigade", vrhu vsega je bilo rečeno, da članom ne bodo dali ničesar, samo na občini bodo zapisali poleg njihovega imena posebno znamenje, rdečo zvezdico.

Ničesar ne bodo dobili, so rekli ... toda kaj sploh imamo do danes? V Subidu ni niti vode, zato je torej treba molčati in umiti se je treba, iti na potok in enako plačevati takse za vodo, da bi ne bili zaznamovani z rdečo zvezdico."¹⁹

Morda gre tudi v tej miselnosti iskati vzrok, da so se mnoge dejavnosti Društva odvijale izven avtohtonega teritorija. Po drugi strani je radikalnost delovanja Društva močno nenavadna za tradicionalno percepcijo politike, znotraj katere je bilo tej populaciji vsiljeno stališče o njihovi marginalnosti in iz tega zornega kota obravnavana "benevolentnost" oblasti kot nujnost.

Indica za razmišljanje v tej smeri sta seminar slovenskega jezika, ki ga je Društvo v tem letu organiziralo že tretjič, tokrat v Izoli, ter 1. kongres Društva. Ta je potekal v švicarskem mestu Obre 3. novembra 1973 pod geslom "Za novo

17. Tamines-košček Benečije v Belgiji. Matajur (Udine) 15. april 1973, str. 1

18. Dogovor s Subidom. Matajur (Videm) 15.-30. julij 1973, str. 7

19. Isti vir, str. 7

Benečijo/Per una nuova Slavia Friulana". Kongres je, v vsebinskem smislu, potrdil dosedaj uveljavljene koncepcije; v sami organizacijski strukturi je bilo, kot posledica nastanka številnih sekcij, potrebno izvesti določene spremembe: končni rezultat se pokaže, vsaj navzven, v spremembi imena organizacije, ki poslej nosi naslov "Zveza izseljencev iz Beneške Slovenije/Unione emigranti Sloveni del Friuli-Venezia Giulia".²⁰

Gospodarska in z njo povezana družbena kriza, ki je v letu 1974 zadobivala v zahodni Evropi vse ostrejša karakteristika, je postavila osnovo delovanja Zveze v tem in naslednjih letih. Gospodarska recesija in z njo povezano krčenje števila delovnih mest, je pri delih populacije imigrantskih držav sprožalo zahtevo po krčenju števila imigrantov; te zahteve, še posebej poudarjene v Švici, kjer je bila italijanska imigracija še posebej številna in pod "udarom" tudi zaradi nečlanstva Švice v EGS, so terjale močno agilno delovanje Zveze, ki je bilo usmerjeno tako na državo imigracije, kakor tudi na emigrantsko državo (Italijo) z zahtevami po drugačnem obravnavanju emigracije, drugačnem koncipiranju gospodarskega in družbenega razvoja, znotraj katerega ne smejo izostati razvojni problemi "prvobitnega vzroka" - Beneške Slovenije.

Prva tovrstna priložnost se je pokazala na Evropskem shodu italijanskih emigrantov, ki so ga pripravile organizacije emigrantov v Švici meseca februarja 1974. Kraj ni bil izbran naključno, saj je bila prav Švica država, kjer so italijanski emigranti imeli najmanj pravic nasploh, pri čemer so t.im. sezonski delavci predstavljali še posebej nezavidljivo kategorijo, znotraj katere so slovenski delavci pomenili precejšen del.²¹ Teme, ki so bile na tem srečanju v ospredju, so najprej zadevale revizijo italijansko-švicarske pogodbe, v mnogočem zastarele in v mnogih določilih anahronistične, nadalje zahteve po svobodni in ne prisilni emigraciji, sklic vsedržavne konference o emigraciji, izboljšanje italijanskih šol v deželah emigracije in kar je še posebej pomembno, zahteva po slovenski šoli za izeljence iz Beneške Slovenije (to zahtevo so predstavniki Zveze, oz. takrat še Društva zapisali v že omenjenem dokumentu, ki so ga izročili italijanskemu veleposlaniku v Švici).

Nadaljevanje izgrajevanja teh zahtev je sledilo na sestanku predstavnikov emigrantskih organizacij v Milanu 16.3.1974, da bi na sestanku v Vidmu 4. in 7. maja 1974 predstavniki organizacij Zveze beneških izseljencev, ALEF, ACLI/ERAPLE in PAL Friuli razpravljali o posebni platformi za razreševanje problemov emigracije, ki so, kakor so poudarili, socialni, kulturni in ekonomski. Poudarili so tudi vlogo in pomen deželnega zakona št. 24/70, vendar so temu

20. Na kongresu je izvoljen tudi novi izvršni odbor:

Marco Petrigh (predsednik), Alfred Cicigoj (1. podpredsednik), Luciano Feletig (2. podpredsednik)

Tajništvo: Ado Cont, Viljem Černo, Dino Del Medico, Silvio Feletig (blagajnik)

Delegata v deželni konzulti za emigracijo: Alfred Cicigoj, Luciano Feletig

Delegat v zveznem odboru "Colonie libere italiane" v Švici: Pio Cragnaz

Delegat v vsedržavnem svetu (INTESA) za emigracijo Aldo Binutti

21. V skladu z novimi švicarskimi zakoni, ki so stopili v veljavo v letu 1974, sezonski delavec ne more priti v Švico pred 1. aprilom in jo mora zapustiti najkasneje do 18. decembra. Tako ne more ostati v čvici 9 mesecev, kar bi mu po 5. letih sezonskega bivanja dalo možnost za pridobitev celoletnega delovnega dovoljenja (švicarsko-italijanska pogodba je namreč določala, da imajo pravico do letnega dovoljenja tisti delavci, ki so v Švici delali v petih letih 45 mesecev); sezonski delavec ne sme pripeljati s seboj družine, prav tako mora delati vedno pri istem podjetju; prav tako je prepovedano njihovo združevanje v stranke.

zakonu istočasno očitali, da je močno nedodelan ter v mnogih segmentih neoperativen in zato kaj malo uporaben pri povratku emigrantov. Rezultat tega spoznanja je predlog sprememb in dopolnil omenjenega zakona, ki ga posredujejo deželnim oblastem.

Intenzivno sodelovanje med različnimi organizacijami se nadaljuje tudi v bodoče. Že junija meseca se v Zurichu (15.6.1974) ponovno sestanejo predstavniki teh organizacij, ki v organizacijskem smislu najprej oblikujejo skupno koordinacijsko telo (Comitato di coordinamento delle associazioni dell' emigrazione del Friuli-Venezia Giulia), pripravijo pa tudi nekaj dokumentov, ki naj bi jih sprejeli na II.srečanju emigrantskih organizacij iz F.JK (1.srečanje je bilo, kakor smo že omenili leta 1969 v Freiburgu).

Do tega sklica bo potrebno počakati še nekaj mesecev. Vendar čas do tedaj ni bil tek v prazno, ampak je bil izpolnjen z nekaterimi pomembnimi aktivnostmi in dogodki, tako v pozitivnem, kot tudi negativnem pomenu. Najprej je to zagotovilo leto, ko se centralni sedež Zveze prenese v Čedad (via IX. Agosto 8), čeprav so obstajali najprej nameni, da bi sedež Zveze prenesli v Zuerich, kar so na sestanku osrednjega odbora v Orbah 13.junija tudi sklenili. Primarni razlog naj bi bil v tem, da so v Zuerichu že imele svoje sedeže ostale organizacije beneških emigrantov. Dodaten razlog pa gre iskati v pešanju aktivnosti emigrantov v tem delu Švice, ki nastopi kot posledica reemigracije nekaterih politično aktivnih emigrantov, ob istočasni večji aktivnosti emigrantov v nemško govorečem delu Švice. Končni rezultat teh razprav pa se kaže zgolj v ustanovitvi nove sekcije Zveze, ki jo ustanovijo v Zurichu 29.junija. To je obenem tudi leto, ko se pričenjajo zapleti pri izdajanju glasila Emigrant, kar v končni fazi privede do prenehanja njegovega izhajanja.

Seveda ne gre pozabiti na pozitivne akcije: organizacijo Dneva emigranta (Čedad, dvorana Ristori, 6.januarja 1974), tradicionalnega tečaja slovenskega jezika, ki se ga udeleži skupina 40 emigrantov (Izola, 7.-15.avgust) in sodelovanje na konferenci o manjšinah v Trstu. Toda nič manj pomembne niso bile aktivnosti, ki so zadevale položaj emigrantov v tujini, spremljanje razvoja političnih procesov na ožjem področju emigracije in posredno s tem vloge emigrantov ter nenazadnje dejavnosti, v povezavi z ostalimi emigrantskimi organizacijami, za zaustavitev toka emigracije ob istočasnem priznanju obstoja ter pospešenega razvoja slovenske manjšine v Videmski pokrajini.

Prvi vidik je zadeval predvsem akcijo proti dotodaj že tretjemu poizkusu švicarskih konzervativnih sil (imenovan "referendum Schwarzenbach"), da radikalno zmanjšajo število tujih delavcev v tej državi. Možen uspeh tega referenduma bi pomenil katastrofalne posledice za emigrante iz Videmske pokrajine in v tem okviru tudi za Slovence, šaj je bilo v Švici, po podatkih ISTAT, v tem času 32.000 emigrantov iz Furlanije-Juljske krajine. Zato je toliko bolj razumljiva zahteva emigrantskih organizacij, naslovljena na vse instance političnega odločanja v deželi, naj vendar končno sprožijo ustrezne korake in to ne samo v korist razrešitve zapleta, ki bi nastal po 20.oktobru (dan izvedbe referenduma), ampak predvsem za ustvarjanje potrebnega števila delovnih mest na deželni ravni. Rezultat tovrstnih razmišljanj je dokument, ki so ga emigrantske organizacije sprejele avgusta meseca v Aarau ter so ga naslovile na že omenjene institucije.

Šestletno organizirano delovanje emigrantov iz Beneške Slovenije je zagotovilo obdobje, ko bi se morale kazati (nakazovati) prve refleksije v emigrantskem okolju, predvsem v smislu spreminjanja politične kulture in tradicionalnih obraz-

cev političnega obnašanja, ki so ohranjali "razredni" kot narodnostni status quo. Empiričnih raziskav na to temo žal nimamo, vendar je mogoče iz nekaterih posrednih podatkov sklepati o (prosvetiteljski) vlogi in pomenu emigrantov za slovensko skupnost v celoti. Za leto 1974 se nam kot pomemben indic kaže referendum o razporoki, ki se je vršil v Italiji 12. maja z namenom, da bi odpravili zakon o razporoki, sprejet 1. decembra 1970 (Zakon Fortuna-Bastini, poznan tudi pod imenom "piccolo divorzio all' italiana"). Referenduma se je poslužila Krščanska demokracija, ki je tudi ob sprejemanju zakona, skupaj z MSI, glasovala proti sprejetju.

Organizacije emigrantov iz Furlanije-Juljske krajine niso sicer izdale nobene vsebinskega navodila, saj so na že omenjenem sestanku v Milanu od vlade zahtevali le, da emigrantom omogočijo udeležbo na referendumu. Vodilna struktura v okviru Zveze beneških izseljencev (ali vsaj dobršen del) pa se je aktivno postavila na stran tistih, ki so hoteli zakon ohraniti. In to predvsem zato, ker se je za njegovo odpravo bojevala Krščanska demokracija (ob podpori delov Cerkve), na oblasti v Italiji že ves čas po vojni, pod vlado katere "Slovenci v Beneški Sloveniji niso mogli dobiti niti najbolj elementarnih narodnostno manjšinskih pravic - prav nasprotno".²²

Izidi tega referenduma sicer ne kažejo globokih revolucionarnih sprememb, vendar nekoliko bolj poglobljen razmislek odkriva, da so se na tem teritoriju pričeli odvijati določeni procesi, ki govorijo o postopnem osamosvajanju slovenske populacije. Na to nas opozarjajo tako neplebiscitarne zmage "referendovcev" tudi v tistih občinah, kjer beležimo pretežni "DA", kakor tudi precejšnja abstinenca, ki nastopi zaradi neudeležbe emigrantov na referendumu. Zato velja razmišljati o nezanemarljivem pomenu gibanja emigrantov, kar se bo še posebej pokazalo v naslednjih, po potresnih letih, skozi drugačno politično organiziranost, na primer.

Omenimo še, da se je referendum o razporoki v Italiji končal z zmago sil, ki so ta zakon želele ohraniti kot obče civilizacijsko načelo; prav tako pozitivno se je končal referendum o tuji delovni sili v Švici, ki je delavcem iz Italije prinesel precejšnje olajšanje, vendar je bil istočasno tudi vzpodbuda za še aktivnejše delovanje za rešitev problemov "prisilne" emigracije. V to smer je bilo naravnano drugo vseevropsko srečanje emigrantov iz F-Jk (Convegno Europeo Lavoratori Emigranti del Friuli-Venezia Giulia), ki je potekal v Zurichu 2. in 3. novembra 1974, ob aktivnem sodelovanju Zveze beneških izseljencev. Najpomembneši rezultat je skupen dokument emigrantskih organizacij, ki podaja skozi analizo položaja v deželi platformo zahtev za spremembo dotedaj veljavnih kriterijev za gospodarske in socialne posege; ne gre zanemariti, da v točki f/ dokument zahteva uradno priznanje slovenske narodne manjšine v Videmski pokrajini ter razširitev nanjo vseh zakonov, ki jih predvideva 6. člen italijanske Ustave.

Ta zahteva je bila potrjena tudi na drugi deželni konferenci o emigraciji, ki je potekala v Vidmu 28. decembra 1974 pod geslom: "Enotna obveza emigracije z deželnim delavskim gibanjem - popolno zaposlitev - za boljši razvoj Furlanije-Juljske krajine". Zelo pomembno je, da so zaključke konference, in s tem tudi obvezo po priznanju slovenske manjšine v Videmski pokrajini, podprle tudi vse tri sindikalne organizacije in deželni obdornik za javno vzgojo Carlo Volpe.

22. Dino Del Medico: Il 12. maggio. Inpendiamo la svolta a destra. Emigrant (Čedad) 15.-30. april 1974, str. 2

Že tradicionalni začetek vsakoletnega delovanja Zveze Beneških izseljencev je tudi v letu 1975 predstavljal "Dan emigranta", organiziran v čedadskem teatru Ristori, 6. januarja, ki je prerasel, ob sodelovanju tudi drugih kulturnih društev Slovencev iz Videmske pokrajine, v pravi "dan zahtev beneških Slovencev" po priznanju narodnostnih, gospodarskih in socialnih pravic. Do tedaj najštevilnejša prisotnost slovenskega življa na tej manifestaciji je po eni strani kazala na naraščajočo osveščenost, po drugi pa napovedovala nekatere dogodke (v tem in prihodnjih letih) kot bistveno nove kvalitete delovanja na tem teritoriju (n.pr. poraz KD in vzpon lokalnih list na junijskih regionalnih volitvah, "zgodovinski" sklep pokrajinskega sveta z dne 9. decembra o sklicu pokrajinske konference o manjšinah, volilni uspehi Slovencev (Chiabudini, Petričič), premiki znotraj katoliške lokalne cerkve, itd.

Kljub nedvomno naraščajočemu pomenu kulturnih društev v Beneški Sloveniji je Zveza beneških izseljencev še naprej ohranjala pomembno vlogo pri propagiranju "beneško-slovenskega vprašanja" izven avtohtonega teritorija poselitve, saj so za to imeli prav izjemne možnosti tako preko sodelovanja z ostalimi organizacijami izseljencev iz Furlanije-Juljske krajine oz. njihovega skupnega koordinacijskega odbora, preko sodelovanja na različnih manifestacijah, ki so jih te organizacije prirejale, kot tudi preko mreže sekcij, razvejanih predvsem v Švici in Belgiji.

Prvo večje srečanje, na katerem so emigrantske organizacije opozorile, da pomeni globalno rešiti probleme emigracije v deželi istočasno tudi reševanje sklopa posebnih pravic slovenske manjšine, je predstavljalo zasedanje deželne konzulte za emigracijo, ki je zasedala v Pordenonu 25. februarja 1975.

Na zasedanju Konzulte, sklicane pred vsedrjavno konferenco o emigraciji, so emigrantske organizacije in društva predstavile obsežen dokument, iz katerega je razvidno, da se kot del razvoja emigrantske družbe mora valorizirati in ohraniti tudi etnični, kulturni in jezikovni pluralizem v deželi. V okviru te vizije pa je "potrebno podčrtati potrebo po uradnem priznanju slovenske narodne manjšine tudi v Videmski pokrajini".

S to popotnico sta predstavnika Zveze beneških izseljencev (Dino Del Medico, Ado Cont) odšla v Rim na prvo vsedrjavno konferenco o emigraciji (Conferenza nazionale dell' Emigrazione, Roma 24.2.1975).

Ne glede na to, da Zveza ni bila uradno povabljen na konferenco ter da sta predstavnika Zveze formalno nastopala v okviru drugih organizacij (Ado Cont), oziroma kot "aktivni opazovalec" (Dino Del Medico), je bila njuna prisotnost pomemben prispevek k promociji beneške nacionalne problematike na vsedrjavni ravni.

Na tej poti ni bila pomembna le listina, ki sta jo konferenci predložila (in jo je ta tudi sprejela) oba predstavnika, ampak tudi govor Ada Conta v I. komisiji, v katerem je opozoril na dramatičen položaj tega teritorija: "Na tem ozemlju Videmske pokrajine živi slovenska manjšina v izredno težkem položaju. Zadoluje samo podatek, da znaša osebni dohodek v Benečiji 90.000 lir in da je eden najnižjih v Italiji. 70 odstotkov prebivalstva se je izselilo (...) to prebivalstvo živi v tem težkem položaju samo zato, ker govori jezik, ki ni italijanski (...). V dolini Aosta francoska manjšina dela in živi v miru na svoji zemlji. Isto velja za nemško manjšino v deželi Tridentinsko-Gornje Poadižje. To velja tudi za del slovenske manjšine v tržaški in goriški pokrajini, ki je zaščiten z mednarodnimi dogovori. Toda slovensko manjšino v Videmski pokrajini se je hotelo raznaroditi in za doseg tega cilja so se uporabila vsa sredstva: ubožanje dežele, ki je posled-

ica izseljevanja, represija in bolj ali manj nasilno ustrahovanje. Kot da to ne bi bilo dovolj, so nam vsilili še vojaške služnosti, zaradi katerih je onemogočen kmetijski razvoj in gospodarski razvoj nasploh. V Rimu se ne ve, ali se noče vedeti nič o teh vprašanih, medtem ko se deželni upravi ne prepušča pravice, da bi te stvari sama reševala. To sili ljudi v tujino (...). Uradno je treba priznati slovensko manjšino in ji z vsedržavnimi in deželnimi zakoni omogočiti, da bo živela na svoji zemlji. Menim, da zaradi tega ni treba spreminjati ustave, kot nekateri to trdijo. Mi zahtevamo, da se uresniči italijanska ustava, da se spoštuje njen člen 6 (...). Če bomo spoštovali to načelo, bomo lahko začeli resno govoriti o povratku dveh tretjin našega prebivalstva, ki je sedaj prisiljeno živeti in delati v tujini. Samo tako bo republiška in antifašistična Italija delno plačala svoj dolg in krivice, ki jih je storila temu prebivalstvu, ki je mnogo dalo, a zelo malo dobilo".²³

Ta govor je dobil svoj odmev tudi v zaključnem poročilu prof. Simoncini-ja, ki je na plenarni seji dejal: "V prvi komisiji je bilo 48 govorov, med katerimi je bilo 28 posebno zanimivih, štirje od teh pa zelo veljavni, saj so nam prikazali velike probleme, ki jih še nismo poznali: med temi naj omenim intervencijo Ada Cona".²⁴ V uvodnem poročilu o delu prve komisije je ostalo zapisano: "Gospod Cont je opozoril predsednika komisije, ministra Andreotti-ja na vprašanja slovenske manjšine v Videmski pokrajini. Ta manjšina, za razliko od podobnih slovenskih etničnih skupin v goriški in tržaški pokrajini, ne uživa nobene zaščite s strani mednarodnih pogodb, njena osnovna kultura, politične in ustavne pravice pa so vsak dan teptane, kar sili dobršen del prebivalstva k izseljevanju. Potrebno je uradno priznanje statusa te manjšine s strani vlade ter izpolnitev določila člena 6 Ustave kot nujen korak na poti k omogočanju povratka znatnega dela prebivalstva, ki je odšlo za kruhom v tujino".²⁵

Preko dosedaj omenjenih aktivnosti in preko proslave 30. obletnice osvoboditve²⁶ se počasi približujemo volitvam (tako upravnim kot političnim), ki so se vršile 15. in 16. junija. Pomembne so kot indikator za preverjanje teze, da so emigranti nosilci politične preobrazbe v emigrantskem okolju in s tem pobudniki drugačnega družbeno-gospodarskega razvoja. Tezo si velja pobliže ogledati tudi zato, ker je bila v tem desetletju ena izmed osrednjih misli politično najbolj agilnih mož iz vrst organiziranega delovanja emigrantov. To konec koncev ni nič nenavadnega, saj so na to trditev pristajali mnogi, ki so se celo na strokovnem polju ukvarjali z analizami odnosa med emigracijo in razvojem političnih usmeritev v emigrantskem okolju.²⁷ Toda že tedaj so nekateri posumili in z empirično analizo tudi dokazali negativno korelacijo med emigracijo in volilnim premikom "na levo". Tako Stefano Passigli,²⁸ ugotavlja, ko primerja porast volilnih glasov KPI z obsegom emigracije po posameznih pokrajinah, da med njima, v vseitalijanskem merilu ni pomembnejše korelacije. Celó nasprotno: porast glasov KPI

23. Govoril zastopnik Zveze Beneških emigrantov Ado Cont. Novi Matajur (Čedad) 15.-31. marec 1975, str. 2

24. Velik odmev na govor Ada Cona. Novi Matajur (Čedad) 15.-31. marca 1975, str. 2

25. Isti vir, str. 2

26. Proslavo pod naslovom "30. obletnica osvoboditve in 30. letnica žalostne beneške emigracije", je zveza organizirala v Bulachu (pri Zuerichu) v Švici, 7. junija 1975

27. Glej v tem, na primer: G.F. Ciaurro: *Movimenti migratori e scelte politiche*. V.: M. Dogan, O. Petrarca (urednika): *Partiti e strutture sociali in Italia*. Comunita, 1968. V tem delu avtor postavlja enačbo: Emigracija volilni glasovi komunistom (KPI)

28. Stefano Passigli: *Emigrazione e comportamento politico*. Il Mulino, Bologna, 1969.

je največji v tistih pokrajinah, kjer je emigracija najnižja, kjer je stopnja industrializacije najvišja in kjer je bila KPI že tradicionalno volilno uspešna.

Tudi volilni rezultati na teritorju, ki so predmet naše obravnave potrjujejo obči državni trend: namreč, da je izjemno težko iskati pozitivne korelacije med emigracijo in zasukom "v levo". Empirični podatki, čeprav povsem skromni kažejo, da je prav v občinah, kjer je bil odliv delovne sile najboljše, zasidranost KD najmočnejša. Toda, kje so vzroki te privrženosti? Zakaj se ne vsaj kot revolt proti zgrešeni gospodarski politiki, ki sili ljudi v emigracijo ter se je izvrševala pod neposrednim vodstvom KD, ob istočasnem dejanskem negiranju obstoja te populacije kot narodnostne manjšine, ne kažejo rezultati v obliki odklanjanja zaupanja v KD? Odgovor na to vprašanje seveda močno presega zamišljeni obseg tega dela, vendar bi le želeli opozoriti, da zgolj in samo z dosedaj poznanimi metodološkimi pristopi ne bo mogoče postoriti mnogo. Predvsem bo potrebno uporabiti spoznanja socialne in politične antropologije ter ob njuni pomoči osvetliti pomen tradicij v političnem obnašanju, pa tudi diskutabilen pomen nekaterih dejavnikov politične socializacije - Cerkev, na primer. Za našo razpravo zadostuje temeljna ugotovitev, da med obsegom emigracije in radikaliziranjem političnih gibanj ni pozitivne korelacije. To nam potrjujejo tudi volitve v pokrajinski svet Videmske pokrajine v narodnostno mešanih občinah v enakem časovnem obdobju. In nenazadnje, morda je prav slutnja o relativni moči emigrantov v okviru Zveze beneških izseljencev botrovala precej "medvrstičnemu" pozivu volilcem te organizacije ob volitvah leta 1975: "Volitve za obnovo občinskih pokrajinskih svetov se vršijo v zelo težkem trenutku za emigrante. Zaradi ekonomske krize, ki je zajela dežele, v katerih se nahajajo, so bili mnogi odpuščeni in še mnogim grozijo, da bodo izgubili svoje delovno mesto. Tudi v predvidevanju vrnitve emigrantov je potrebno imeti takšne občinske uprave, da jim bodo zmožne dati primerno zaposlitev. Zato je naša Zveza resno zavzeta za demokratičen preobrat in za resnično obnovo občinskih uprav.

Zato pozivamo vse emigrante, da nas podprejo v tej borbi z množičnim glasom za kandidate, ki so sposobni in pripravljeni braniti interese emigrantov samih.²⁹ Če je vprašanje odnosa med emigracijo/emigranti in politično transformacijo emigrantskih okolij v mnogočem diskutabilno, je po drugi strani zagotovo res, da obstajajo pozitivne relacije med organiziranim političnim gibanjem emigrantov ter postopnim spreminjanjem odnosa deželne vlade do tega vprašnja, ki se kažejo tudi v normativnem urejanju vprašanj, ki zadevajo emigrante. Tako je deželna vlada julija 1975 sprejela dva zakona, na podlagi katerih so bili deležni delne finančne pomoči obojeli emigranti in tisti, ki so v tujini izgubili zaposlitev.

Celotna dejavnost Zveze, ki smo jo spremljali v zadnjih dveh letih, je bila verificirana in potrjena na 2. kongresu Zveze beneških emigrantov, ki se je vršil v belgijskem mestu Tamines, 1. novembra 1975 pod geslom "Za delo in pravice v Benečiji/Per il lavoro e diritti nella Slavia Friulana". Dejavnost zveze je tajnik Ado Cont strnil v tri organizacijske tipe: i/ organiziranje kulturnih akcij tako v tujini (npr. proslava 30. obletnice osvoboditve v Švici), kot v domačem okolju (npr.: Praznik emigranta v Subidu, Dan emigranta v Čedadu, srečanje narodov treh dežel na Kamenici, Sv. Barbara); ii/ organizacijsko-politično delo Zveze (npr.: srečanja s politiki tako doma kot v tujini); in iii/ politično-operativno koordinirano

29. Apel emigrantom. Novi Matajur (Čedad) 1.-15 junij 1975, str. 1

delo z različnimi organizacijami emigrantov (številne konference o emigraciji) s čimer je bil problem slovenske manjšine prvič prezentiran na nivoju političnega odločanja.

Program dela v bodoče je predstavil Dino Del Medico, ki je najprej poudaril pomen oblikovanja centralnega sedeža Zveze v Čedadu kot temeljne točke za spremljanje razvojnih procesov v Benečiji in vlogo emigrantov znotraj teh, s posebnimi poudarkom na oblikovanju takšnih ekonomskih temeljev, ki bodo zavrli procese emigracije. Tudi iz programskega govora je mogoče razbrati tri osnovne smeri delovanja: i/boj za priznanje narodnostnih pravic slovenski manjšini v Benečiji ob sodelovanju vseh obstoječih društev; ii/ vztrajanje na zahtevi, da je potrebno gorskim skupnostim, v katere so vključena področja, na katerih živi slovenska populacija, zagotoviti dodatna izredna sredstva za ekonomski razvoj Benečije; iii/ razmisliti o možnosti poučevanja slovenskega jezika v šolah ter boj za financiranje kulturnih, šolskih in usposabljaljajočih dejavnosti, ki jih izvajajo društva v Beneški Sloveniji.

Iz teh programskih smernic je razvidno, da je poseben poudarek dan prav etničnemu delu, ki dobiva postopoma primaren pomen zagotovo tudi zato, ker prevlada spoznanje, da je prav skozi celotno razreševanje narodnostno-manjšinske problematike mogoče uspešno odpraviti emigracijo kot specifičen vidik narodnostne diskriminacije. Toda iz tega programa veje še ena resnica; program je bil zagotovo premalo operativen, premalo so bile nakazane poti njegove realizacije, in to ne toliko "navzven" (v smislu organiziranega delovanja na politični ravni v odnosu do oblasti), kolikor "navznoter", kot iskanje možnosti znotraj same manjšine.³⁰

Oba elementa, zapisana v programu, sta dobro razvidna iz bodočega delovanja Zveze. Sintagma "razrešitev narodnostne problematike-razrešitev emigracije" je po sistemu "repetitio est mater studiorum" pridobila domicilno pravico tudi v delu političnih upraviteljev na deželni ravni. Tako je Arnaldo Pittoni, predsednik deželnega sveta, na praznovanju Dneva emigrantov 6. januarja 1976 dejal: "Za vas, beneške Slovence, je bila pot v tujino bolj grenka, kot za kateregakoli drugega prebivalca naše dežele in hkrati edina možnost za preživetje. Vzroke izseljevanja je treba iskati tudi v zanikanju narodnostnih pravic vaše etnične skupnosti, ki ima svoje značilnosti, navade in tradicije. To je strašen nesmisel za demokratično državo, ki se v vsej svoji dejavnosti navdihuje pri takšni Ustavi, katere načela so uresničevali naši ljudje v osvobodilnem boju. Tega vam ne pravim zavoljo tega, ker bi hotel naštevati vaše težave, niti ne zategadelj, da bi odpiral brazgotine, pač pa govorim o njih zato, ker so končno postali nanje pozorni ljudje, javni upravitelji in vsa deželna skupnost.

Vsem so namreč znane zahteve predstavnikov slovenske narodnostne skupnosti Videmske pokrajine, sporočene predsedniku dežele ter predstavnikom političnih skupin v deželnem svetu, v katerih se je jasno izoblikovala potreba, da dežela pomaga kulturnim skupinam, ki hočejo zaščititi in ovrednotiti kulturno dediščino slovenskega prebivalstva na videmskem in da podpira izobraževanje mladine v slovenščini, kar bi moralo predstavljati izhodišče za bodoče državne posege (...). Država je že predolgo časa vaš dolжник! Preveč let vas skorajda

30. Ob koncu kongresa so izvolili še novo vodstvo Zveze. Predsednik je postal Luciano Feletig, (dosedanji predsednik Marco Petrigh je postal častni predsednik), podpredsednika sta Alfredo Cicigo iz Taminesa in Pio Cragnaz iz Subida. V najožjem vodstvu (tajništvu) sta bila izvoljena še Ado Cont kot organizacijski tajnik ter Dino Del Medico s funkcijo političnega tajnika.

obtožujejo samo zaradi tega, ker ste in branite dokaze o svoji bitnosti. Vaša skupnost predstavlja element obogatitve za kulturno omikano in demokratično dediščino vse pokrajine, dežele in vse državne skupnosti (...).³¹

Tudi drugi element, povezovanje z ostalimi emigrantskimi društvi (torej delovanje "navzven"), je bil prisoten: to se je pokazalo tako v prizadevanjih emigrantov (da bi jim bilo omogočeno udeležiti se volitev v emigrantskih okoljih) kot tudi v procesu spreminjanja deželne zakona št. 24 iz leta 1970 (zakon o emigraciji), ki se je pokazal kot povsem neadekvaten pri reševanju pereče problematike emigracije.

Toda ta že ustaljeni in tradicionalni "ritem" delovanja Zveze emigrantov je grobo in nasilno presegal katastrofalen potres 6. maja 1976, ki je na področju avtohtonih občin poleg ogromne materialne škode terjal tudi 47 življenj. Ta "dogodek", ki je v mnogočem spremenil življenje v Benečiji, je odprl tudi novo fazo v delovanju Zveze beneških izseljencev.

Potres je prizadel nad 5.700 km površin vzhodno od črte Aviano-Videm - Corno di Rosazzo, ki je bilo porazdeljeno na 137 občin, v katerih je prebivalo skoraj 600.000 oseb. Smrtnih žrtev je bilo 989, tri tisoč oseb je bilo poškodovanih. Skoraj 100.000 oseb je ostalo brez bivališča, saj je bilo potrebno ponovno zgraditi 18.000 bivališč, 75.000 bivalnih enot pa obnoviti. Skupna materialna škoda je znašala (po cenah iz leta 1977) 4.500 milijard lir.

Dotedanja italijanska teorija in praksa odpravljanja posledic velikih naravnih katastrof je prinašala vedno negativne rezultate. Ta teorija je izhajala iz prepričanja, da zgradb, ki jih je poškodoval potres ni mogoče obnoviti s primerno stopnjo varnosti. Zato jih je potrebno dokončno porušiti, na njihova mesta pa postaviti začasna bivališča, ki se postopno pretvorijo v trajna. Primeri takšnega pristopa so vidni v Messini, Reggio Calabriji, Avezzanu in predvsem v Belice. Tu je bil upeljan še model ponovne urbanizacije oškodovancev v obliki satelitskih urbanih zaselkov v bližini večjih urbanih centrov.

Podobna teorija je v začetni fazi obnove prevladala tudi v Furlaniji. Pod vodstvom Ravnateljstva za javna dela v Trstu in v skladu z odločbami pristojnega Ministrstva, se je prava vojska strojev zagrizla v korenito odpravljanje dragocenih zgodovinskih zgradb Furlanije v Huminu, Pušji vasi, Artegna, Buji, Osoppo, itd. Tej usodi ni uspelo uiti niti nekaterim slovenskim vasi; Ažli na primer, vasi na skrajnem zahodnem robu slovenskega poselitvenega prostora, ki je bila v celoti porušena. Na tem prostoru pa je zrastle brezoblično naselje povečini montažnih hiš. Osnovna filozofija je torej bila: poškodovana področja izprazniti, prebivalce pa dokončno preseliti v na novo zgrajen "central urban system", ki naj bi ga zgradili severno od Vidma.

Pogoji za uresničitev te "katastrofe v katastrofi" so bili realni tudi zato, ker je bila socialna in politična struktura Furlanije močno podobna situacijam na ostalih področjih Italije, ki so jih prizadele naravne katastrofe.³²

a/ Furlanija je predstavljala ozemlje v razvoju na obrobju italijanske države, za katero je bila značilna razpršena industrializacija in majhnost posameznih podjetij;

b/ obsežna gorata področja s karakteristikami nerazvitosti in močnih emigrantskih procesov;

31. Veličasten "Dan emigrantov" v Čedadu. Novi Matajur (Čedad) 15-31. januar 1976, str. 1-2

32. O tem podrobneje: Laura Bergnach, Obnova Furlanije: odprto vprašanje in perspektive. Novi Matajur (Čedad) 24. julij 1986, priloga št. 30 (340)

- c/ številna majhna poselitvena središča;
- č/ izredna togost in zapletenost upravne mreže, ki ni usposobljena za razreševanje izjemnih situacij;
- d/ nizka stopnja politične in gospodarske samostojnosti dežele v relaciji s centri odločanja na vsedržavni ravni;
- e/ šibka enotnost na deželni ravni s poudarjenim nasprotjem med Vidmom in Trstom.

V nasprotju z mnogimi negativnimi in črnogledimi napovedmi je furlanski model popotresne obnove dokazal mnoge uspešne in pozitivne učinke, ki so bile atipične tako v dotedanji kot poznejši italijanski praksi odpravljanja naravnih katastrof.

Uspešna realizacija tega modela je temeljila na nekaterih bistvenih predpostavkah:

i/ pravočasno državno ukrepanje s posebnim pooblastilom deželni upravi Furlanije-Julijske krajine, da ona usmerja popotresno obnovo. Z odpovedjo centralističnega vodenja so sredstva dejansko dosegla titularje brez korupcije, množice posebnih interesov ter razsipništva, ki je bilo značilno za podobno prizadeta področja v Italiji;

ii/ obnovitveni model je izhajal iz nujnosti upoštevanja različnih krajevnih kulturnih posebnosti ter njihovega ohranjanja kot izhodišča za razvoj;

iii/ katastrofa v Furlaniji je bila dosedaj edina v Italiji, ki je izrazito mobilizirala znanstveno sfero (ne samo italijansko) nasploh ter družboslovce še posebej. Nič nenavadnega torej ni, da je množica empiričnih raziskav³³ sooblikovala model družbenega delovanja v obdobju po naravni katastrofi nasploh ter družbenega razvoja v Furlaniji še posebej;

iv/ precejšnja mednarodna pomoč: od prihoda prostovoljcev, preko prispevka izseljeniških organizacij do pomoči držav ter mednarodnih ustanov. Izjemno visoko mesto na lestvici držav darovalk zasedata Avstrija in Jugoslavija oz. Slovenija.

Prav pomoč Jugoslavije in še posebej Slovenije je tako pomembna in večplastna, da jo je potrebno dodatno opisati. Dejstvo je, da je italijansko prostorsko planiranje do potresa v Furlaniji povsem zanemarjalo vprašanje potresne nevarnosti. Zato je bila razumljiva nepripravljenost italijanskih strokovnjakov, da bi globalno ugotovili škodo, ki jo povzroči takšna naravna katastrofa v vseh njenih razsežnostih. Toda ob pomoči skupine makedonskih raziskovalcev iz skopske Universi Kiril i Metodij je italijanskim strokovnjakom uspelo razviti posebno teorijo obnove, ki ponuja izbire med golim popravilom zgradb in celovito protipotresno obnovo. Poimenovali so jo "teorija ranljivosti sistemov" in je pokazala zelo dobre rezultate tudi v mednarodnih razsežnostih.

33. Glej o tem na primer:

- Strassoldo R., Catarinussi B., Friuli: La prova del terremoto. Milano, Franco Angeli Editore, 1978
- Cattarinussi B., Pelanda C., Moretti A., Il disastro: effetti di lungo termine. Indagine psicosociologica nelle aree colpite dal terremoto del Friuli. Udine, Editrice Grillo, 1981
- Di Sopra L., Ness C., Pelanda C., Un modello per la ricostruzione. Milano, Franco Angeli, 1984
- Fabbro S., La ricostruzione del Friuli. Coop. Editoriale il Campo, 1985
- Geipel R., Friuli. Milano, Franco Angeli, 1979
- Regione Autonoma Friuli-Venezia Giulia, Terremoto 1976 (Scheda dati) Udine, 1986
- De Marchi B., La sociologia e il terremoto del Friuli. Novi Matajur (Čedad) 24. julij 1986, priloga k št. 30 (340)

Še pomembnejši je prispevek Slovenije. Najprej v obliki neposredne materialne pomoči in drugič v obliki tehnično-znanstvenih pristopov pri sanaciji poškodovanih zgradb. V osnovi je šlo za prenos tehnologije, ki jo je razvil ZRMK (Zavod za raziskavo materialov in konstrukcij) iz Ljubljane ter je bila uspešno uporabljena na Tolminskem. Pri tej obnovi so sodelovali lastniki, arhitekti, merilci-ocenjevalci, zidarji ter drugi obrtniki. Te majhne ekipe so celoten proces (od načrtovanja dalje) opravljale neposredno na terenu. Prenočevale so pri družinah, ki so utrpeli škodo. Tako se je obnavljal star običaj, poznan iz preteklosti, ko so sprejemali v goste potujoče obrtnike.

Ne glede na nekatere ugovore s strani lokalnega prebivalstva, ki je v obnavljanju starih zgradb videlo predvsem elemente ohranjanja skromnega predpotresnega življenja in ne nujno potrebnih elementov narodnostne identitete, je bilo do septembra 1976 obnovljenih kar nekaj stanovanjskih enot. 15. septembra 1976 se je zemlja zopet tresla. Kljub temu, da so s pomočjo slovenske tehnologije obnovljene stavbe stale na epicentru novega potresnega sunka, so edine med splošnim rušenjem ostale nedotaknjene. Zaradi nedvomne učinkovitosti tovrstne sanacije so jo uradno prevzele tudi italijanske oblasti. Najprej je to storila vlada Furlanije-Juljske krajine (L.R. 20. giugno 1977, n.30) in nato še centralna italijanska vlada (zakon št. 457/78).

Za slovensko populacijo v Benečiji je bila ta izkušnja še dodatno spodbujevalna saj je sprožila večje zanimanje za tehnični in znanstveni razvoj Slovenije, ki je bil dotedaj obravnavan močno stereotipno in z dokajšnjo meri nezaupanja.

Popotresna obnova je bila temeljna obveznost vseh delujočih družbenih in političnih sil. Tako Zveza skupaj z ostalimi emigrantskimi organizacijami sestavlja odbor "Pro Friuli", katerega namen je bil iskanje ter distribucija pomoči, ki so jo emigrantske organizacije pridobile v tujini in še posebej v Švici. Na domačih tleh pa Zveza skupaj z ostalimi društvi Slovencev iz Benečije ustanovi poseben Koordinacijski odbor za pomoč žrtvam potresa (Comitato di coordinamento pro terremotati), ki ob sodelovanju samoiniciativno ustanovljenih vaških odborov, koordinira dejavnosti v četverkotniku država večinskega naroda - Slovenci v Videmski pokrajini - Slovenci v Goriški in Tržaški pokrajini - država matičnega naroda.

Kljub skoraj izključni usmerjenosti k tem dejavnostim, se znotraj organizacije še najdejo sile in čas za delovanje na specifičnih emigrantskih problemih. V ta sklop sodi najprej aktivnost v zvezi s sprejemom novega osnutka deželnega zakona o emigraciji (zakon št. 225, ki ga je deželni svet sprejel 7. oktobra). Koordinacijski odbor predstavnikov izseljenskih združenj je v posebnem dokumentu z dne 22. oktobra 1976 po podrobni analizi predloženega osnutka ugotovil, da so "deželni odbor in politične sile, ki sestavljajo večino, še enkrat negativno odgovorile na enotne zahteve, ki so jih izseljenska društva in sindikati postavili s predložitvijo enotnega dokumenta na seji deželne konzulte za izseljeništvu, ki je bila 13. junija lanskega leta".³⁴ V dokumentu se sicer ugotavlja, da seveda ni mogoče zanikati nekaterih pozitivnih premikov, vendar istočasno beremo, da "nova deželna norma ne priznava politične in operativne vloge izseljenskih društev in prepušča novemu odboru za izseljeništvu le obrobne pristojnosti. Praktično je bila sprejeta le zahteva, da se dosedanja konzulta preimenuje v odbor za izseljenstvo, ne da bi novemu organu zaupali pomembnejše naloge in ne da bi v njegovem okviru zagotovili izseljencem

34. Ne upošteva zahtev emigrantov in sindikatov. Novi Matajur (Čedad) 1.-15. november 1976, str.1

zahtevano večino. Poleg tega postavlja zakon kot pogoj za priznanje predvidenih pomoči, da prosilci dokažejo, da so v gmotni stiski, kar je po eni strani žaljivo za izseljence, po drugi pa dokazuje, da deželna uprava ni upoštevala diskriminacij, katerim smo bili na tem področju priča v preteklih letih.³⁵

Za predstavnike slovenske manjšine pa je še posebej pomembno dejstvo, da njihova specifična narodnostna problematika prav tako ni našla mesta v tem predlogu zakona. Zakon je bil 10.11.1976 vendarle sprejet in zaveden pod številko 59.

Še pomembnejši se zdi drugi dogodek, ki se je zgodil v tej fazi popotresnega obdobja - ustanovitev sekcije Zveze v Seraingu (Belgija) 30. oktobra. In to ne zgolj zaradi kvantitativnega širjenja organizacije, ampak predvsem zaradi novih tonov v razpravi, ki se je ob tej priložnosti razvila.

Prav ti pa so kazali na zametke nove faze v obravnavi vloge in pomena emigrantov in Zveze same. Še najbolj je to razvidno iz govora predsednika sekcije Pasquala Tomasetiga, ki je, potem ko je ugotovil povsem ignorantski odnos županov občin iz Benečije do problematike organiziranega dela emigrantstva, poudaril tale zelo pomemben vidik: "(...) Furlanija in Benečija bosta lahko obnovljeni samo, če bodo (v obnovo, op. M.K.) vključeni emigranti. Obiskati emigrante (ob tej priložnosti, op. M.K.) je bila ne samo njihova dolžnost (odsotnost županov, op. M.K.), ampak bi to bilo koristno za pričetek dialoga o bodočnosti naše zemlje, bodočnosti, v kateri moramo vsi mi odigrati pomembno vlogo, in želimo sodelovati pri obnovi."³⁶

Toda še pomembnejše se zdi nadaljevanje tega govora, saj odpira problematiko narodnostne identitete slovenske populacije v Videmski pokrajini, ki je bila dosedaj vse prepogosto obravnavana "nenivojsko", tudi preslikovana iz drugih poselitvenih področij bivanja slovenske manjšine. Takole pravi Tomasetig: "Vsak emigrant doživi krizo identitete. V določenem trenutku ne ve, kdo je, saj je ujet med dvema svetovama, med dvema civilizacijama. Pri njem se razvije niz psiholoških nasprotosti, ki ga postavljajo v položaj negotovosti, depresije, strahu (...).

Mi smo podvrženi še bolj kompliciranemu procesu. Saj poleg pripadnosti kulturi države našega izvora, Italiji, pripadamo tudi kulturi našega naroda.

Mnogo časa smo bili samo Italijani, potem nas je nujnost združevanja v organizacijo zaradi obrambe naših pravic pripeljala do zavesti, da smo Furlani. Končno smo, zaradi objektivnih dejstev, ki temeljijo v jasno izraženih razlikah, osvojili zavest, da smo Slovenci.

Govorili smo slovensko, ohranjali smo tradicije naših dolin, vendar nismo imeli zavesti, da smo Slovenci in kaj pomeni biti Slovenec.

Ta manifestacija je za nas pomemben trenutek: je začetek procesa kulturne identifikacije in zato začetek drugačnega načina delovanja naše društvene dejavnosti, našega načina oblikovanja politike. Danes postajamo aktivni subjekti oblikovanja naše prihodnosti."³⁷

Zagotovo je v tej tezi embrio ideje, ki je nekaj let kasneje postala motto delovanja Zveze: "emigranti bistveni akterji pri razvoju Benečije", ki pa je prav zaradi

35. Isti vir

36. Discorso del presidente della sezione di Seraing Pasquale Tomasetig. Novi Matajur (Čedad) 15.-30. november 1976, str.3

37. Isti vir, str. 3

premajhne empirično antropološke analize emigrantske družbe, le skromno zaživela v realnosti.

Summary

FROM PASSIVE TO ACTIVE EMIGRATION

Observing migration processes within the Slovene minority in the province of Udine as related to the beginnings of organized associating and political activities of Slovene migrants, from the sociological standpoint we come across the following thesis: as a consequence of the first element (breaking off with emigrant society) and, above all, the second element of the migration chain (becoming part of immigrant society), the idea of associative organization matures among emigrants from Friuli-Venezia Giulia. Thus, in 1981¹ in the Swiss town of Orbe, a group of Slovene emigrants founds a society named "The Society of Slovene Emigrants from Friuli-Venezia Giulia /Associazione emigranti Sloveni Friuli-Venezia Giulia". However, the "lightness" of the sociological interpretation does not compensate for the multitude of anthropological, psychological and political factors, the initiators of the present idea were dealing with. Unfortunately, the records of these beginnings are scarce; the hardships and problems dealt with by the authors of this idea can only be felt from the few preserved memorial outlines. Society (social) political movement therefore appeared first among the emigrant population which had a relatively permanent link with the emigrant surroundings and treated its own status as temporary. This situation is only possible if, on the place of origin of the emigration, such processes start taking place as will incite economic and social reforms necessary for the prevention of emigration and for the re-emigration of emigrants. Besides, the future concept of development should correspond to the social, cultural and ethnic outlook as well as needs of the emigrant surroundings. Speaking in general and simplified terms, the foundations of the programme, laid in the first years of functioning of the Society, successfully defied the ravages of time. The basic reason was still in the fact that the primary causes of migration processes were not abolished but only modified and materialized in a different form. This trend and above all permanent search for answers to "eternal" issues in continuously changing circumstances was adapted by the organizational structure of the society, as well as by emphasized contents of problems, and manners and ways of their resolving. Besides intensive expansion of members' basis, the first period of the society's functioning is primarily characterized by the building up of its specific identity, as well as by the search for an answer to the question whether the society be an association aiming at preservation and promotion of folklore components of identity within emigrant groups, or its connotations be also political. Despite some peoples' conviction that both issues should be separated, those prevailing at the end claimed that emigration is also a matter of political choice. Owing to a number of impeditive elements, the major part of activities of the Society in the first decade of its functioning took place outside of its autochthonous territory. Despite this fact, the activity of

1. There are different possible dates of the founding of the organization - August 30, August 31 and October 31, 1981.

the Society (Association) was most diverse and resounding: there were two congresses (the 1st Congress of the Orbe society, November 3, 1973; the 2nd Congress of the Tamines Association, November 1st, 1975), participation at regional and interstate conferences on emigration problems, cooperation in the provincial Consulta for emigration.

This, well established and traditional "rhythm" of the Association's functioning was roughly and violently interrupted catastrophic earthquake of May 6, 1976 which generated a new phase in the functioning of the Association of the Slovene Emigrants from Friuli-Venezia Giulia. The co-formation of the development processes in Friuli-Venezia Giulia shifts into the focus of interest. A number of initiatives and actions, aimed at the return of those emigrants that have acquired enterprising capacities, technical knowledge and specific qualifications with which to contribute a decisive share to the region's restoration, should primarily be ranked into this context. There are a number of reasons why the sintagm "emigrants, protagonists of the progress of Friuli-Venezia Giulia", which, in the first phase of the after-earthquake restoration, got popular among the leading political structures of the region, failed to comply with expectations. The first reason is no doubt in the awareness that great catastrophes never alter processes begun before them - they only accelerate and deepen their course. That is why the marginal status of individuals, groups, geographic areas which had been weak before the earthquake was in no way altered afterwards. Simultaneously, the earthquake accelerated the development processes begun beforehand. The restored Friuli-Venezia Giulia is the very confirmation of this discrepancy: on the one hand, quickened decay of mountaineous regions (the entire F.-V.G. being one of them), on the other hand universal progress in the Friuli plains.

The other reason was in the relatively low response of the emigrants themselves as regards their return; so in their number as in their economic and ethnically reviving role. Perhaps it was the social, economic, political and ethnic picture of the situation in the region that in time of emigration had been receiving no additional means for restoration, that represented the basic reason for the thinking and acting of emigrants - remigrant. It is therefore no coincidence that it was only emigrants - remigrants, members of the second generation, in cooperation with the stratum of younger intellectuals, that intervened in a more decisive way with the development processes of the region.

PAVEL STRANJ

KANALSKA DOLINA

Kritična analiza ocen etnične strukture prebivalstva

1. Geografski oris

Kanalska dolina je 23 kilometrov dolga alpska dolina, postavljena v smeri vzhod-zahod, vzdolž tektonske prelomnice, med Pontabljem (Pontebba) in Trbiško kotlino (Conca di Tarvisio), ki tvori naravno križišče. Tu se dolina cepi v tri nadaljne smeri: 1. proti severu, skozi prelaz Vrata (it. Coccau, nem.Thori, 669 m nadm. višine), proti Beljaku, v ziljsko in dravsko dolino; 2. na vzhodu skozi prehod Rateče (it.Fusine in Valromana, 854 m) v dolino Save ter 3. proti jugu, kjer iz rabeljske doline pelje pot preko prelaza Predel (it. Predil, 1.154 m) v dolino Soče. Rabeljska dolina se sicer nadaljuje do Nevejskega sedla (starejši sl.naziv: Na žlebeh, it.Sella Nevea, 1.190 m) od koder je možen prehod po reklanski dolini do Kluz (Chiusaforte) v Železno dolino (Canale del Ferro), ki povezuje Pontabelj s Furlansko nižino.

Dno Kanalske doline je do en kilometer široko in doseže najvišjo točko na razvodju pri Žabnicah (it.:Camporosso in Valcanale, nem:Seifnitz, 813 m), ki loči jadransko in podonavsko porečje. Tod je potekal že v davnini eden najugodnejših prehodov skozi Vzhodne Alpe - rimska postaja Larix, ki je domnevno stala na razvodju, je označena že na Tabuli Peutingeriani, ki izhaja iz II.st. po Kristusu.

Severno, nad dolino se dvigajo Karnijske Alpe. Nad Pontabljem, na Mokrinah (it.Passo Pramollo, nem. Nassfeld, 1539 m) je prehod na avstrijsko pobočje. Južno steno doline pa tvorijo Julijske Alpe, v katere se zajeda le nekaj krajših dolin: Zajzera (it. Saisera), pod Višarjami (Monte Lussari, 1766 m) in dolina Belopeških jezer (Laghi di Fusine) pod Mangartom.

2. Opis poselitve in etničnih razmer

Za strateško ali gospodarsko pomembna obmejna področja je značilno, da obstajajo različne ocene o njihovi etnogenezi. Tako je tudi glede Kanalske doline, zlasti kar se tiče preoblikovanja etničnih plasti v zadnjem tisočletju. Slovenski avtorji (Melik,1954 in Grafenauer, 1946) zagovarjajo stališče, da tvorijo Slovenci, med današnjimi prebivalci doline, najstarejo plast in tega jim nihče ne more oporekati. Pavel Diakon, v Zgodovini Longobardov (IV.38) omenja "Sclavorum regio" pri Meglarjih, ki je plačevala davek čedajskemu vojvodi že pred letom 744. Večina avtorjev priznava tudi dejstvo, da je prvotni slovanski naselitveni val segal do izliva Bele (it.Fella) v Tilment (it.Tagliamento), o čemer pričajo številni slovanski toponimi razpršeni po tem območju. Naslednja točka slovenskega pogleda na kanalsko preteklost, in sicer, da so njeno prebivalstvo, do poznega srednjega veka, sestavljali skoro izključno Slovenci, ne žanje več enakega soglasja pri italijanskih in nemških avtorjih.

Iz nespornih zgodovinskih dejstev o pojavu novih naselbin ter o njihovih prebivalcih, so nastale sporne razlage o etničnem značaju tega prebivalstva. Zlasti Steinicke ugovarja teoriji o prvotni prevladi slovenskega prebivalstva. Prvotna slovanska poselitev se je po mnenju tega avtorja, izražala le preko

redke, pastirsko osnovane poselitve. * V 10. stoletju naj bi ne bilo na tem območju nikakršne enotne sestave prebivalstva. Slovenskim in bavarskim priseljencem se je dodalo tudi nekaj Furlanov* (1984, str.27). Za to stališče se Steinicke opira na G. Biasuttija, ki pa v omenjenem besedilu (Tarvisiano e Valcanale, ieri e oggi, Benetke, 1972, str.153) izraža le zelo previdne, nejasne in z nobenim dokumentom podprte hipoteze. Steinicke gre še bolj daleč v zanikanju kakršne koli avtonomne in strukturirane slovenske poselitve v dolini, ko trdi: "Ni verjetno, da bi v dolini nastala naselja predno je prišla v vplivno sfero bamberškega gospostva(...). Tlorisi kanalskih vasi razodevajo načrtnost; gre za obcestne vasi s polji v sklenjenih progah slovanski način poselitve, pa se je izražal v gručastih naseljih" (str.27). Ne bi se spuščal v podrobnosti te veje agrarne zgodovine, a jasno je, da navedene trditve veljajo za čas, ko se je začelo krčenje gozda, Alpski Slovani, pa naj bi prišli že prej. Prišlo je torej do nekega premika v tistem pastirsko-obdelovalnem kontinuumu (Glej prilogo v B.Škrlj, Ljudstva brez kovin, Ljubljana, 1962), ki ga lahko projeciramo tudi na tedanjo slovensko gospodarsko strukturo. Vsak družbeno-gospodarski prehod pa se je gotovo izrazil tudi z oblikovanjem nove poselitvene podobe. Podobne spremembe so se vršile tudi ob drugih pomembnejših gospodarskih mejnikih. A predno gremo globlje v pretres različnih stališč, pogledimo najprej soglasno priznana dejstva. Leta 1091 se je začela gradnja benediktinske opatije v Mužacu, ki jo moramo obravnavati v širšem okviru vloge, ki so jih imele podobne benediktinske ustanove v celotnem alpskem loku. Na drugem pobočju Alp je v istem obdobju nastal samostan v Podkloštru in obe središči sta postali bistveni postojanki za promet na relaciji Humin - Beljak. Opatija v Mužcu (Moggio) je bila dovršena leta 1119 in je gotovo imela pomembno vlogo tudi pri novejši poselitveni zgodovini Kanalske in še bolj, Železne doline. V 13. st. je, na primer, že omenjena izraba planinske paše pod Montažem. Leta 1007 je cesar daroval svoje posesti v Kanalski dolini Bamberškim škofom, ki so odslej tu izvajali posvetno oblast, kajti cerkvena oblast je ostajala Ogleju. Ob začetku bamberške oblasti, kaže, da je v gornjem koncu doline obstajalo le nekaj naselji: Žabnice, Ukve in menda Lipalja vas. Žabnice se prvič omenjajo leta 1106, ko je ustanovljena župnija. Ta prafara je nato ostala edino cerkveno središče do leta 1399, ko je prvič omenjen Trbiž. Kaže, da je sprva dalo zelo močan impulz za razvoj Trbiža romansko prebivalstvo (Furlani in Benečani). Prvi dokument, ki omenja naselje se nanaša ravno na zahtevo tamkajšnjega furlanskega prebivalstva, da dobi cerkev, ker je do Žabnic predaleč in ker se tam rabi le slovenščina. V začetku 15. stoletja se je tja premaknilo veliko nemških priseljencev, ki so razmeroma hitro prevladali nad Romani. Na podlagi priimkov v urbarjih je Biasutti ocenil, da je leta 1595 v trgu bilo le še za tretjino romanskega prebivalstva. Z nadaljnim izgubljanjem vpliva beneške republike, se je ta delež postopoma še zmanjšal. Ukve se prvič omenjajo leta 1260, leta 1326, pa je tudi tu že omenjena uporaba planine. Nekaj časa je tu deloval rudnik železove rude, opuščen po II.svetovni vojni. Med prva naselja v dolini gre prišteti tudi Lipaljo vas (kot slovenska oblika obstaja tudi Djepalja vas, (it. Laglesie - S.Leopoldo), omenjena med 1106 in 1139. Pontabelj (obstaja še druga sl.oblika Tablja, it.Pontebba) je prvič omenjen leta 1184. Treba je razlikovati med italijansko in habsburško polovico naselja. Italijanska je bila znana kot Pontebba, avstrijska, pa kot Pontebba Nuova. Še leta 1611 se ta del omenja kot "Windish Pontafel", leta 1673, pa se pojavi naziv "Deutsch Pontafel", kar verjetno ni brez zveze s spremembami etničnega značaja tega naselja. Na to se očitno navezuje B.

Grafenauer, ko meni, da je Pontabelj postal povsem nemško naselje šele sredi 17. stoletja. Za italijansko Pontebbo je znan tudi naziv "Walsch Pontafel". Sv. Katarina (it. S. Caterina) se prvič omenja leta 1230, v zvezi z njenimi toplicami. Lužnice (it. Bagni di Lusnizza) se pojavijo v XIV. st. Rute (nem. Greuth, it. Rutte) je prvič omenjena leta 1483, ko je že obstajala tudi Kokova. Med naselji, ki so nastala na osnovi fužinarstva, je bila tudi Bela Peč. Omenja se v začetku 15. st. ko so Celjski grofje dali pobudo za fužinarstvo. Leta 1456 je naselje prešlo pod Habsburžane in z dotokom nove delovne sile je nemški element prevladal nad slovensko osnovo. Izpričana je tudi prisotnost furlanskih delavcev. Iz Steinickejevega dela izhaja hipoteza (str. 30), da je usodni udarec za obstoj romanske etnične skupnosti lahko prišel leta 1675, ko je škofija predala Habsburžanom glavino svoje posesti v dolini. Glavna gospodarska podjetja so ostala v rokah nemško govorečih podjetnikov, medtem, ko so Romani povsem izgubili svoje politično zaledje. Naborjet (it. Malborghetto, nem. Malborgeth) naj bi po Bonettiju obstajal že l. 1200. Sprva se je imenoval Bomborghetto, po nadrejeni škofiji, a po katastrofalnem požaru leta 1354 se je naselje preimenovalo v Malborghetto. V njem naj bi sprva imeli prevlado italijanski priseljenci; tu in v Trbižu so verjetno prav oni zgradili prve plavže. Tudi razvoj Ovčje vasi postavljajo nekateri avtorji v zvezo z vzponom fužinarstva. Kot zadnja naselbina, po vrstnem redu nastanka, je na splošno naveden Rabelj (nem. Raibl, it. Cave del Predil), omenjen, ob začetku modernega izkoriščanja rudnika svinčene in cinove rude, okoli leta 1450.

Kaže da je bilo dejansko železarstvo tista dejavnost, ki je dala najpomembnejši impulz dolinskemu gospodarstvu za njen razvoj. Plavži so v daljših ali krajših razdobjih delovali v Lipalji vasi, Lužnici, Sv. Katarini, Beli peči, Naborjetu, Ovčji vasi in Trbižu; rudniki pa v Ukvah in Rablju. Ni čudno če je prebivalstvo naraščalo in da tega razvoja niso mogli zaustaviti ne beneški vojaški vdori (1368, 1435 in 1616), ne turški vpadi (1478, 1595-8 in 1603). Iz teh ugodnih demografskih razmer potegne Steinicke svoj zaključek: "Iz tega razvoja sta izhajala okrepljena slovenski in nemški element, iz česar so v teku stoletji, preko medsebojnega mešanja obeh etničnih skupin, morali nastati Vindišarji" (1983, str. 30). Delno anticipiran, delno že prisoten, pojav Vindišarjev, se nam že tu postavlja v vsej svoji problematičnosti. Podrobneje bo o njem govora pozneje. Ob tej prvi omembi naj bo dovolj opozorilo, da Steinicke stalno govori o "medsebojnem mešanju prebivalstva", a pri tem (sicer ne prav jasno) predpostavlja, da so se v novo tvorbo stapljali le Slovenci; Nemci so ostajali Nemci, kar razodeva eno glavnih potoz teorije o vindišarstvu, in sicer da gre za posebno obliko utemeljevanja "naravnega" značaja asimilacije. Steinicke, na str. 27 s stavkom "polagoma se je razvilo osem kanalskih naselbin: 1. Naborjet z Lužnico in Sv. Katarino, 2. Trbiž, 3. Pontabelj, 4. Lipalja vas, 5. Žabnice, 6. Ukve, 7. Kokova in 8. Rute", postavlja nastanek vseh teh zaselkov v isto časovno obdobje, odnosno vsaj v okvir istega procesa. Med prvimi, slovenskimi, in zadnjimi nemškimi, ni le nezanemarljiv časovni razpon, (približno 350 let), gre predvsem za izvor, ki je vezan na povsem drugačen poselitveni mehanizem. Slovenci so prišli kot obdelovalci zemlje in živinorejci, ki so te svoje dejavnosti dopolnili z gozdarstvom. Kasnejši valovi romanskega in germanskega prebivalstva pa so prišli v zvezi z neagrarnimi dejavnostmi; le ta najpoznejši nemški val je koloniziral vzhodni del trbiške kotline v agrarnem smislu. Glavno gibalo nemškega in romanskega priseljevanja je bil razvoj kopanja in predelave železove rude, ki je nato prerastlo v trgovino daljšega dometa. "Neprestano priseljevanje nemških

Korošcev, Furlanov in Benečanov, je privedlo prvotno slovensko prebivalstvo, ki je bilo povsem agrarno usmerjeno, da je končno postalo manjšina" (1983, str.28). S tem Steinicke postavlja čas, ko so Slovenci postali, ne le družbeno podrejena, ampak tudi številčno najšibkejša skupnost, že v XVI.stoletje. O umnestnosti te izjave bi se lahko razpravljalo, zlasti z vidika tedanjega dojemanja etničnih razlik, ki niso imele današnje narodnostne (in torej politične obarvanosti). Izpostavljanje razmerja manjšina-večina za tisti čas zveni, kot poudarjanje neke konfliktualnosti, ki je pogojena z današnjim percipiranjem etničnih jezikovnih razmerij, nikakor pa ne pomaga pri razumevanju tedanjih procesov.

Druga trditev, s katero italijanski in nemški avtorji, posredno redimenzionirajo težo slovensko govorečega prebivalstva Kanalske doline v prejšnjih stoletjih, je ta, da je že tedaj, na začetku moderne dobe, v dolini obstajala štirijezikičnost, istočasna raba štirih jezikov. Tudi za smisel te izjave velja podobno razmišljanje kot za prejšnjo. V začetku moderne dobe je bila narodnostna struktura doline, po Bonettiju (str. 54) naslednja:

- pretežno nemška naselja: Pontabelj, Sv.Katarina, Rute, Kokova in Bela peč,
- pretežno slovenska naselja (Bonetti ne uporablja nikoli naziva "slovenski", vedno le "slovanski"): Lipalja vas, Ukve in Žabnice,
- pretežno italijanska naselja: Naborjet in Trbiž.

Steinicke se strinja s to opredelitvijo, z dodatkom, da so Romani v omenjenih dveh naseljih izgubili svoj položaj, najkasneje v teku 17. stoletja ter, da so v Ovčji vasi, Slovenci in Nemci imeli približno enako težo.

Kot bo razvidno iz pregleda popisov, se tudi slovenski avtorji v glavnem strinjajo s to sliko. Višek gospodarskega razcveta na podlagi fužinarstva in tranzitne trgovine je dolina doživela v XVI. in XVII. stoletju. Nato so učinki industrijske revolucije postopoma prodrli tudi sem in izpodkopali temelje izoblikovanega gospodarskega sistema. Z dobo gospodarske preosnove je prišla tudi doba modernih popisov prebivalstva, ki je beležila stalno padanje slovenskega prebivalstva, do prve svetovne vojne. Sledeče, dvajset letno obdobje italijanizacije, je doseglo v Kanalski dolini višek z italijansko nemškim dogovorom z dne 21. oktobra 1939, s katerim naj bi obe državi dokončno in temeljito rešili vprašanje nemških jezikovnih skupin v Italiji; nemško govoreče prebivalstvo naj bi optiralo za eno ali drugo državo in kdor bi izbral Nemčijo, naj bi se tja tudi izselil. Opcije so bile za Kanalsko dolino, v manjši meri, a nič manj boleče, kot za Južno Tirolsko, etnična katastrofa za nemško manjšino. Katastrofa je oplazila tudi Slovence in etnična slika doline se je dokončno in bistveno spremenila. Avtohtono prebivalstvo je postalo skromna manjšina. Obe prizadeti manjšini, slovenska in nemška sta rabili nekaj let, da sta se ponovno, vsaj minimalno, opremili za delovanje v novih razmerah. Nemško govoreča skupnost se je v prvih povojnih letih angažirala za priključitev k Avstriji, slovenska, pa je v letih '50 začela graditi prve zametke kulturnega delovanja.

3. Spremembe upravne ureditve

Nastanek bamberskega gospostva je bil že omenjen. Leta 1759 je Bamberg dokončno predal vse svoje pravice v Kanalski dolini cesarici Mariji Tereziji. Burnejši časi so prišli ob napoleonovih vojnah. Ožina pri Naborjetu je v nekajdnevni bojih dokazala svojo realno strateško učinkovitost: saj je majhna skupina avstrijskih vojakov lahko dolgo in uspešno preprečevala francoski prodor. To je imelo kot posledico, da jo jo Napoleon najprej priključil Ilirski provinci (1809),

kmalu nato, pa celo Italijanskemu kraljestvu, kot Trbiški kanton, v Pasarianskem Departmaju. Leta 1814 si je Avstrija spet priključila dolino in še za sto let je ta prostor ostal nemoteno priključen na svoje tradicionalno koroško zaledje. Ta povezava je bila tako močna, da je italijanski geograf O. Marinelli sprva predlagal za dolino ime "italijanska Koroška", ki se ni uveljavilo, kot se je pozneje naziv "Trbiška" (it. Tarvisiano). Meja med Italijo in Avstrijo je potekala zelo dolgo na mostu sredi današnjega Pontablja, ki je povezoval oba bregova hudournika Studena (it. Pontebbana).

Opozoriti velja še na dejstvo, da katastrska občina Bela peč, do leta 1918, ni spadala v meje koroške dežele, ampak Kranjske. Ko se govori o Kanalski dolini pred prvo svetovno vojno je treba zato vedno biti pozorni na dejstvo, če je govorá le o tradicionalnih avstroogrskih občinah v sklopu Koroške, ali če sta upoštevani tudi ostali dve enoti, ki sta danes smatrani kot sestavni del doline: polovica današnje občine Pontebba, ki je do leta 1918 kot samostojna občina spadala v Kraljevino Italije, ter k.o. Bela peč, ki je spadala v Kranjsko. Osnovne katastrske občine avstro-ogrske Kanalske doline so pa naslednje (od zahoda proti vzhodu): 1. Pontabelj, 2. Lipalja vas, 3. Lužnica, 4. Naborjet, 5. Ukve, 6. Ovčja vas, 7. Žabnice, 8. Kokova, 9. Trbiž, 10. Rute, 10. Fličiči (ali Mali Tmin, it. Plezzut, nem. Flietschl) ter 11. Rabelj. Ob izbruhu prve svetovne vojne je Italija postavila obema vojskujočima se stranema določene pogoje, za svoj vojaški nastop. Na pogovorih v Londonu ni zahtevala cele današnje Kanalske doline, ker ni bil predviden razpad Avstro-ogrske in ker se očitno ni zdelo vzdržna zahteva, da bi se Avstriji vzelo trbiško železniško vozlišče. V formulaciji, ki je bila uporabljena ob popisu londonskega pakta je bila izražena le zahteva priti do žabniškega razvodja.

Italija je očitno bila s tem zadovoljna, kajti nad dolino ni mogla imeti nikakršnih etnično-nacionalnih zahtev. Ob popisu leta 1910 je izhajalo, da je tam le deset avstrijskih državljanov italijanskega jezika. Imela pa je lahko strateške argumente, v prvi vrsti glede "Koroških Termopil" - Naborjetske ožine, ki je dejansko, med sledečo vojno, ni uspela osvojiti. Po koncu vojne in po razpadu Avstro-ogrske je Italija razširila svoje zahteve (na današnji potek meje), ki so ji bile tudi ugodene v Saintgermanski pogodbi, z dne 10. IX. 1919. Nova državna meja je odrezala Kanalsko dolino od svojega tradicionalnega zaledja, kar je imelo vrsto posledic. Predvsem nov velik val priseljevanja romanskega prebivalstva, ki je zaradi narodnostne značilnosti dobilo privilegirani položaj v lokalni družbi. Po nastopu fašizma se je tej privilegirani dodalo še izrazito asimilacijsko podrejanje avtohtonega prebivalstva. Nova državna meja je nujno prekini-la veliko globoko zakoreninjenih odnosov med Kanalsko dolino in ostalo Koroško, predvsem pa je povsem spremenila vlogo urbanih središč Pontablja in Trbiža. Pontabelj je nenadoma izgubil svojo obmejno specifičnost; vse funkcije vezane na mejo, so se preselile v Trbiž, ki je dobil močan impulz, k razvoju, medtem, ko si Pontabelj ni nikoli več opomogel. 18. januarja 1923 je Kanalska dolina postala sestavni del videmske pokrajine in leta 1928 (v sklopu italijanske vsedržavne reforme krajevnih uprav) so bile nekdanje avstroogrske občine združene v tri nove osnovne upravne enote: Trbiž, Naborjet-Ovčja vas ter Pontabelj. Skupno merijo 424 kvkm.

4. Jezikovna meja, popisi in ocene

Za Kanalsko dolino je pregled popisov mogoče začeti s podrobnimi rezultati uradne ankete, ki je bila izvedena leta 1846 pod vodstvom Karla von Czoerniga,

prvega direktorja, tedaj na novo ustanovljene Direkcije za administrativne statistike (Zwitter, 1936, str.45). Raziskava je imela namen ugotoviti jezikovno pripadnost civilnega, prisotnega prebivalstva in se navadno označuje kot "Czoernigova etnografska statistika".

V svojem temeljnem delu o jezikovnih popisih na Koroškem pred drugo svetovno vojno, je B. Grafenauer (Koroški zbornik, 1946) podal uvodoma tudi podroben pregled vseh predhodnih opisov slovensko-nemške jezikovne meje na Koroškem (str. 118 in sl.) Sinteza omenjenega pregleda nudi naslednjo sliko, omejeno na Kanalsko dolino:

- Czoernig, Hain in Ficker menijo, da so , leta 1846, bila povsem nemška naselja Rabelj, Mali Tmin, Trbiž z Belo pečjo, Kokovo in Rutami, kot zaokrožena celota in Naborjet.

- dve leti kasneje je Wagner potrdil istih pet "Nemških jezikovnih otokov",
 - Kozler je leta 1850 označil, kot povsem nemška jedra, Naborjet in Trbiž, kot delno nemška, pa Pontabelj, Rabelj in Kokovo. Vsi ti opisi se bistveno skladajo v tem, da ne dvomijo v povsem slovenski značaj Žabnic, Ukev in Lipalje vasi. Izrecno o Kanalski dolini izraža Grafenauer (str.158) mnenje, ki se le navidezno strinja s pomisleki nekaterih drugih avtorjev: "Kanalsko dolino ni mogoče deliti z narodnostno mejo, ker je bila mozaik po narodnosti različnih krajev. Skupno je bilo v njej skoro enako število Slovencev kakor Nemcev, prideliti pa jo je treba k slovenskemu ozemlju, ki jo obdaja od vseh strani, razen na skrajnem zahodu." (Ta zadnja izjava ni točna, kajti tudi južna stranica kanalskega trikotnika meji na že romanizirano območje). Bolj naprej, v istem delu (str.189) isti avtor dodaja, da je bila Kanalska dolina "eden izmed redkih predelov zaključene celote pretežno slovenskega ozemlja Koroške, v katerih so obstajali relevantni nemški jezikovni otoki". (Drugi taki predeli so bili v občinah Velikovec, Pliberk in Guštanj).

F. Zwitter gre pri etnični oznaki tega prostora bolj globoko in, poleg zgolj geografsko-številčnih, uporablja tudi drugačne kriterije: "...nova jezikovna meja, ki je ločila slovenski del Koroške od nemškega (...) je precej ostra črta, brez pravih prehodnih pasov, le v Kanalski dolini (...) se vrstijo druga za drugo nemške in slovenske vasi, sicer pa so na jugu od jezikovne meje Nemci zastopani le v socialno močni, a številčno šibki plasti pripadnikov višjih socialnih razredov". (F.Zwitter, Etnične in družbene osnove koroškega vprašanja, v zborniku Koroški plebiscit, Ljubljana, 1970, str.11). Glede uradnih popisnih podatkov, predno začnemo njihov pregled, moramo podčrtati dejstvo, da se v Kanalski dolini ponujajo precej neobičajni pogoji komentiranja takega gradiva, kajti strokovna literatura nudi tu bogato zalogo treh precej različnih pogledov, ki izražajo naravnost in interese slovenskega, nemškega in italijanskega strokovnega sveta (v prvi vrsti zgodovinarjev in geografov). Rezultat teh razmer je precej zapleten in zgoščen konglomerat stališč, ocen in kritik.

Statistike in ocene iz dobe do prve svetovne vojne

Czoernigov jezikovni "pra-popis" je bil izveden po katastrskih občinah tako, da so bile preštete hiše, njihovi prebivalci ter njihova jezikovna pripadnost. Posamezniki izven sklenjenih naselij niso bili upoštevani, naselja sama pa so bila opredeljena po naslednjih kategorijah: 1.slovenska, 2. slovensko-nemško-kranjska, 3.slovensko-nemška, 4.nemško-slovenska in 5.nemška. V Kanalski dolini, ki se je v glavnem krila s sodnim okrajem Trbiž (in torej brez Bele peči in

italijanske Pontebbe) so bila opredeljena kot slovenska že omenjena naselja: Lipalja vas, Ukve in Žabnice; kot nemška pa Pontabelj, Naborjet in Trbiž. Vmesnih, delnih opredelitev ni bilo, manjši zaselki, pa so bili šteti skupaj z večjimi (Posamezniki pripadajoči jezikovni skupini A v naseljih, z močno večino jezikovne skupine B, niso bili upoštevani). Czoernigove podatke je Grafenauer kritično pretresel in na podlagi dodatnega gradiva, najdenega v Kozlerjevi zapuščini, vnesel dva popravka: v Trbižu (in okolici) je upošteval 300 Slovencev več, v škodo Nemcem. v Naborjetu pa še 100 Slovencev več, ravno tako, na račun Nemcev. Po popravkih je dobljena tabela naslednja:

Czoernigova statistika 1846 in Grafenauerjevi popravki 1946

Občina	Slovenci	Nemci	Skupaj
Ukve.....	1.181	—	1.181
Žabnice.....	958	—	958
Trbiž.....	300	2.013	2.313
Naborjet.....	100	648	748
Lipalja vas....	419	—	419
Pontabelj.....	—	520	520
Skupaj.....	2.958	3.181	6.139

Vrednosti 300 za Slovence v Trbižu in 100 za Slovence v Naborjetu predstavljajo Grafenauerjeve posege v originalno tabelo. Popravek za Naborjet se nanaša na Slovence v naselju Lužice, popravek za Trbiž, pa na Slovence v naseljih Rabelj in Trbiž. Brez njih je končni Czoernigov izid 2.558 Slovencev in 3.581 Nemcev. V slovenskih virih, a ne samo v slovenskih, pogostoma najdemo Grafenauerjevo predelano varianto navedeno kot da je to originalna Czoernigova tabela. Tako tudi v Valussiju (1974, str.100) in v Steinickeju (1984, str.31), čeprav oba navajata v opombah originalno Czoernigovo monografijo. Po našem mnenju je Grafenauerjev poseg upravičen in tudi dovolj utemeljen. Dejstvo, da je v popisih od leta 1860 do 1910 število "deklariranih" Slovencev v Lužicah nihalo med 0 in 13, torej od 0 do 10 % celotnega prebivalstva, ter dejstvo, da je M.Potočnik leta 1909 zapisal, da so Lužice "močno ponemčene" ni dovolj, da bi zavračali Grafenauerjev popravek. Osnovno vprašanje je kakšno zanesljivost imajo na Koroškem uradni avstrijski popisi iz časa pred prvo svetovno vojno. Grafenauer o tem nima dvoma, ko pravi, da "posamezni konkretni podatki kažejo, da je bila uradna jezikovna statistika na slovenskem Koroškem samo velik falzifikat" (1946, str.179). Tako ostro oceno takoj utemelji z več dokazi in primeri, ko drugi uradni podatki (šolski, cerkveni ali volilni), manj izpostavljeni politični manipulaciji, dokazujejo neverodostojnost popisov. Kljub vsem dvomom v zanesljivost uradne statistike, pa Grafenauer ne zanika dejstva, da je na Koroškem germanizacija, in torej asimilacija Slovencev, obstajala in tudi občutno napredovala. Grafenauer je manj prepričljiv, ko skuša dokazati nezanesljivost podatkov popisa 1880 na podlagi podatkov popisa 1890. Vsaj v primeru Kanalske doline se ne more nekritično sprejeti njegove trditve, da povsod, kjer za leto 1890 najdemo več Slovencev, kot za leto 1880, je to novo vrednost treba vzeti kot popravek prejšnje, češ, da "je bilo pri danih razmerah izključeno, da bi si Slovenci spet mogli osvojiti kraje, ki bi jih bili že v resnici popolnoma ali na pol izgubili" (str.180). Dejstvo je, da največje razlike najdemo pri naseljih, ki so rudarskega značaja ali v trgih, vsekakor ne v agrarnem okolju, kjer bi navedena trditev povsem veljala. Kot je znano so rudniki beležili visoko in naglo fluktuacijo vsaj dela delovne sile, tudi iz oddaljenih pokrajin. Mesta in trgi,

pa so doživljali ravno v tistem času precejšen priliv novega prebivalstva, ki je zapuščalo njihovo agrarno zaledje. Asimilacija teh priseljencev je potekala po drugačnem ključu, kot ponemčevanje slovenskega krajevnega prebivalstva, ki je bilo še vključeno v svoje tradicionalno agrarno okolje. Grafenauerjeva kritika je učinkovitejša, ko uporabi cerkevne šematizme, ki so vsebovali tudi navedbo narodnostne značilnosti posameznih župnij. Za dekanijo Trbiž navaja naslednje cerkvene podatke:

leto	slovenske župnije	slovensko-nemške ž.	nemško-slov. ž.	nemške župnije	Skupaj
1880	3.155	---	---	3.825	6.980
1890	3.405	---	---	4.267	7.672
1900	3.312	---	900	4.050	8.262
1910	2.924	---	900	4.034	7.858

Za "slovenske župnije" v letih 1880 in 1890, je Grafenauer postavil hipotezo, da so vključevale po 5 % Nemcev, v letih 1900 in 1910, pa po 10 %. "Nemško-slovenske" naj bi vključevale po eno tretjino Nemcev in "nemške" po 10 % Slovencev. S preračunavo po tem ključu nam tabela nudi naslednji rezultat (preračunavo za samo Kanalsko dolino je izvedel P.Stranj):

leto	PRERAČUNAVA ŠEMATIZMOV			PO POPISIH		RAZLIKA
	Slovenci	Nemci	Skupaj	%	Slov. Št.Slov. %	v abs. št.
1880	3.377	3.603	6.980	48,4	2.482 35,6	895
1890	3.662	4.010	7.672	47,7	2.487 32,4	1.275
1900	3.686	4.576	8.262	44,6	2.160 26,1	1.526
1910	1.335	4.523	7.850	42,44	1.682 21,4	1.653

Tudi ta tabela, kot prejšnja, ne upošteva Bele peči in italijanske Pontebbe, zato ni povsem primerljiva z obsegom treh današnjih kanalskih občin. Primerljivost se lahko doseže z ustrezno uporabo podatkov, ki so navedeni v priloženih tabelah. Vendar nam že navedeni podatki pričajo, da je nazadovanje slovenskega prebivalstva dejansko obstajalo, "a v manjši meri, ki ni tako neverjetna" (Grafenauer, str.185). In k temu še en Grafenauerjev citat: "Ob popisu leta 1880 ponemčevanje še ni imelo uspeha, ki ga izkazuje uradno štetje (...), a osnovna smer razvoja se je odločila že v drugi polovici 19.st.". Drugje, v istem delu (str. 185), Grafenauer postavlja okrepitev nemškega pritiska proti jugu v zvezo s porazom, ki ga je Avstrija doživela leta 1866, ko je ostala odrezana od severno nemških pristanišč. Na jugu, med nemško jezikovno mejo in morjem, pa so živeli Slovenci. K tej tabeli lahko dodamo še metodološko razmišljanje. Pretvarjanje kvalitativnih ocen v točne, kvantitativne, se ne more izogniti precejšnjemu tveganju. Ker ne poznamo mere zanesljivosti izvorne opredelitve podatkov, ne moremo niti določiti predvidljive napake naknadne predelave. Oseba, ki je oblikovala kvalitativno oceno in oseba, ki jo je pretvorila v kvantitativno, sta živeli v različnem času in izhajali iz drugačnih vzgibov. Čeprav Grafenauerjev ključ pretvorbe izhaja iz zelo logičnega sklepanja, kateremu tudi danes ni kaj oporekati, se razmišljanje o smislu tovrstnih metod in podatkov, lahko razvije tudi v drugačno smer, izven ožje statistične dimenzije. Razlika med uradnim popisom in cerkveno oceno, ki se je naslanjala na neposredno poznavanje razmer, nudi nekaj več, kot zgolj oceno o stopnji zanesljivosti države

statistike. Če poskusimo spremeniti zorni kot opazovanja in nekako "obrniti ogledalo", si dobljeno razliko lahko predstavljamo tudi kot mero stiske, v kateri se je nahajalo prizadeto prebivalstvo. Na eni strani so delovale razumljive težnje po socialnem vzponu, ki je bil možen predvsem preko vključevanja v oblastveno sfero nemškega jezika, na drugi strani, pa je delovala tudi čustvena navezanost na svojo izvorno kulturno izročilo, ki ga je bilo verjetno najteže zbrisati ravno v verskem življenju. V procesu asimilacije doživlja posameznik bolj ali manj izrazito razdvojenost (M. Jurič, 1988, str. 153-188) in razkorak podatkov iz obeh virov lahko nakazuje tudi to napetost. Gre za intenzivnost asimilaciji naklonjenih razmer v tistem prostoru in času. Različne podatke lahko torej beremo tudi kot izraz različnih obnašanj v različnih situacijskih kontekstih, kar ne izključuje možnosti drugačnih (birokratskih) pogojevanj popisnih izidov. Mere, smeri in sploh značaj nemškega nacionalnega pritiska na Koroškem, so se spremenile ob prehodu v XX. stoletje. "Pri uradnem štetju 1900, ki se je vršilo že v času močnega porasta vsenemškega gibanja v monarhiji in ostrih nacionalnih sporov med Nemci in Slovani, je postal nemški pritisk v deželi že tako močan, da je dosegel padec Slovencev v občinah, kamor se je pritisk osredotočil, popolnoma neverjetno mero. (...) Pri svojem pritisku pri štetju, (...) pa so Nemci začeli nastopati metodično. Vsaj v rezultatih uradnega štetja so nameravali okrepiti nemške položaje okrog Celovca ter predvsem razbiti slovensko ozemlje na Koroškem v več med seboj ločenih delov. (...) Črta Beljak-Podklošter-Trbiž, naj bi odrezala močne slovenske postojanke v Ziljski in Kanalski dolini" (Grafenauer, str. 189). Naravne pregrade, ki so ožale stik kanalskih Slovencev s koroškimi in kranjskimi narodnim zaledjem, na nekaj ozkih prehodov, so olajševale procese izolacije, a glavno gibalno asimilacije je nedvomno ostajalo v družbeno-gospodarskem in politično-kulturnem dominantnem položaju nemške etnične skupine in njenega širšega državnega zaledja. Germanizacija tega prostora je imela torej, po Grafenauerjevem mnenju, jasna izhodišča in cilje, njen pritisk pa je dosegel najvišjo stopnjo ob popisu leta 1910. "Skupno število Slovencev v deželi je celo padlo za 9,1% (...). Zlasti močan je bil ta padec v Kanalski dolini (Lipalja vas za 8,5 %, Ukve za 20 %, Žabnice za 22 %)".

Istočasno je "padele" tudi Podklošter (38% Slovencev manj) s čimer je bila Zilja "odrezana" od ostale slovenske Koroške. Nemško prebivalstvo je na tem področju dejansko naglo napredovalo (glej tab.17). Med leti 1880 in 1910 je v "stari" Kanalski dolini legalno prebivalstvo prešlo od 7.996 na 8.614, s prirastkom 618. Število nemškega prebivalstva je istočasno naraslo za 1.605 enot; slovensko prebivalstvo pa je vzporedno padlo za 800 enot. Vse to seveda na podlagi uradnih popisov. Ta proces je potekal vzporedno z velikimi deli za gradnjo železniškega omrežja, novih industrijskih jeder in z razvojem turizma. Asimilacija je prodirala po prostorskih smernicah, ki so jih določale prometnice in torej privilegirane smeri uveljavljanje nemškega kapitala. V takih pogojih je jasno, da je slovenska etnična skupnost v strateško-prometno pomembni Kanalski dolini, v času, ko je bil slovenski kapital še nepomemben, doživela globoke spremembe. Podobno, kot za Tržaško pokrajino, tudi za Koroško obstaja za leto 1910 alternativa uradnemu popisu. Na Tržaškem so Slovenci dosegli, da je država sama revidirala popis, na Koroškem, kjer ni bilo takšnih perspektiv, pa so Slovenci kar sami izvedli svoj popis. Katoliško politično in gospodarsko društvo za Slovence na Koroškem je izvedlo to prvo zasebno štetje (ki je dobilo tudi ime "slovenski narodni kataster"). Za metodo in vzdušje v katerem je to štetje potekalo naj bo dovolj opozorilo, da so bili šteti "Slovenci po

rojstvu", torej tudi tisti, ki doma niso več govorili slovensko. Rezultat tega popisa, za sodni okraj Trbiž (torej še vedno brez Bele peči ter brez italijanske Pontebbe) je sledeč: 3.464 Nemcev ter 3.379 Slovencev, kar pomeni 49,38 % celote. Za celo Koroško je ta popis dal 32,4 % več Slovencev, kot uradni popis.

Kot dodatno gradivo, ki lahko prispeva k stvarnejši oceni razvoja narodnostnih razmer v Kanalski dolini pred prvo svetovno vojno so tu navedeni še podatki o tamkajšnjih članih celovške Mohorjeve družbe. Gre za pokazatelj, ki izpričuje precej visok prag narodnostne zavesti, kajti članstvo ni zagotavljalo le slovenske knjige, ampak prav gotovo tudi neko narodnostno oznako, ki se je v razmerah narodnostnega konflikta, mnogi izogibajo. Zato podatki v priloženi tabeli ne smejo predstavljati neko novo varianto kvantitativnega popisa Slovencev v Kanalski dolini, ampak predvsem fluktuacije v tisti politični klimi, ki je bistveni predpogoj za razvoj vsake manjšine. Ta vpogled je mogoč zaradi razmeroma dolge, neprekinjene serije podatkov o članih, od leta 1861 do 1920, po večjih ozemeljskih enotah. Jasno je, da je na nihanje članstva vplivalo več faktorjev, tudi nekaj zelo subjektivnih, kot je bila lahko zamenjava vaškega učitelja, z drugačnim odnosom do slovenstva. Ti podatki, vzeti globalno, pa gotovo izražajo predvsem omenjeno klimo. Poleg popolne preglednice, ki je v prilogi, navajamo tu le sintezo po današnjih občinah, za leta v katerih so se vršili popisi:

Občina / Leto:	1880	1890	1900	1910
Trbiž.....	32	45	115	106
Naborjet.....	15	53	44	45
Pontabelj.....	19	15	17	6
Skupaj	66	113	176	157

Višek je bil dosežen leta 1899 z 275 člani v celi dolini. V današnji občini Trbiž, če zanemarimo kolebajoče število članov v Rablju, ugotovimo, zlasti v središču občine, neprekinjeno rast, ki gre do leta 1904, nakar začne nihati in upadati.

V današnji občini Naborjet se opaža zaporedje treh ciklusov rasti in upada članstva: 1863-1880, 1881-1904 ter 1904-1917; v današnji občini Pontabelj, pa dva ciklusa: 1870-1889 ter 1889-1904. Globalno si te cikluse verjetno lahko razlagamo, kot zaporedje generacij, ki so prihajale v stik s slovensko kulturo in ki so jih razmere sproti redčile. Zlasti po letu 1904 navajajo ti podatki k hipotezi, da so korenine slovenske kulture trdneje vzdržale le v Ukvah in v Ovčji vasi - torej v naseljih, kjer je bila agrarna struktura slovenskega prebivalstva še najbolj ohranjena. Med podatke, ki bi omogočali podrobnejši opis in razumevanje razvoja omenjene "politične klime", bi gotovo spadala tudi analiza vpisov otrok v utrakvistične šole in pretres volilnih izidov slovenskih strank na tem območju; vendar podrobnejši uporabni podatki avtorju niso še dostopni. (Tudi Valussiju se zdi pomembno, da je Slovenska Ljudska stranka, leta 1890 zmagala v Lipalji vasi, Ukvah, Žabnicah in Lužnici (Valussi, 1974, str.101). K tem podatkom spada še nekaj ugotovitev o pomenu vere za ohranitev slovenskega jezika in kulture, v konkretnem primeru Kanalske doline v prejšnjem stoletju.

1. med verske dejavnike, ki so pozitivno vplivali na ohranjanje slovenstva naj omenimo najprej romarsko božjo pot na Višarje. To je bil dejavnik povezovanja in močnega stika s slovenskim zaledjem, ki je dajal znanju slovenščine tudi zelo konkretno korist. Ta najstarejša romarska pot na Slovenskem (prva cerkev, podružnica žabniške, je bila zgrajena 1360) in je ob koncu prejšnjega stoletja privabljala poprečno 20.000 romarjev letno.

2. Dolina je bila del Krške škofije (nem. Gurk) s sedežem v Celovcu, ki je upoštevala jezikovno dimenzijo vernikov in skrbela za prisotnost kaplanov, ki so obvladali jezik domačinov, tudi Slovencev.

3. Cerkev je razpolagala s kulturnimi strukturami, kakršna je bila na primer Mohorjeva družba.

4. Nekateri med slovenskimi duhovniki so bili nosilci narodno-prebujevalnih teženj. V modernem izrazoslovju, bi jim danes rekli "etnični aktivisti". V zvezi z avstrijskim obdobjem oblasti v Kanalski dolini, slovenski in nemški izvedenci radi poudarjajo, da je v tem prostoru, pred prvo svetovno vojno, le zelo malo sledov o kaki italijanski etnično-jezikovni prisotnosti. Le popis iz leta 1910 navaja 10 italijanskih državljanov v občini Pontebba, in to je vse. Grafenauer dodaja, da se je med leti 1900 in 1910 naselilo nekaj sto Italijanov, v zvezi z lesno trgovino, seveda, kot tuji državljani.

Ta odsotnost Italijanov ob tako pomembni meji, nudi zanimiv vpogled v dejansko stanje obmejnih odnosov. To skrbno preprečevanje italijanskega priseljevanja (če ni bilo določb v tem smislu, so popisni podatki gotovo krivični do Italijanov) razodeva, kot najmanj, kako velik strateški pomen je Dunaj pripisoval tem svojim južnim vratom.

Obdobje med prvo in drugo svetovno vojno

Prvi povojni italijanski popis, se je izvršil leta 1921, razmeroma kmalu po koncu vojne, ko njeni učinki niso bili še zbrisani in ko italijanske oblasti niso še izoblikovale svoje dokončne politike glede novo pridobljenih ozemelj. Te značilnosti so imele na popis verjetno, več pozitivnih, kot pa negativnih učinkov, kar se tiče njegove verodostojnosti. Glavna metodološka karakteristika tega popisa je, da pri predhodnem opredeljevanju prebivalstva na državljane in nedržavljanje (in torej na tiste za katere bodo zbrani podrobni podatki in na tiste, ki bodo le omenjeni) dobi prevladujoči pomen trenutna politična situacija. Italija si je namreč hotela, enako kot prej Avstrija, zavarovati svojo novo mejo, s tem, da je nekaterim domačim prebivalcem odklonila svoje državljanstvo in jih obravnavala kot tujce. Na prostoru današnjih treh občin Trbiž, Naborjet-Ovčja vas in Pontabelj (torej vključno z Belo pečjo, a še brez "italijanske" Pontebbe) je bilo zabeleženih 8.220 prebivalcev, med temi 1.726 "tujcev". Za 1.666 od teh je bilo priznано, da imajo svoje "običajno bivališče" v isti občini. Podroben pregled podatkov je v priloženi tabeli, tu naj opozorimo le, da je bilo na istem prostoru leta 1910 zabeleženih 8.614 prisotnih prebivalcev, vključno z 252 tujci. Za tujce iz leta 1921 obstaja tudi preglednica po "narodnosti", kar pa po italijanskem razumevanju tega izraza pomeni državljanstvo, brez vsakega etničnega prizvoka. Vendar opredelitev po "narodnosti" omogoča precej točno razporeditev tujega prebivalstva po jezikovnih skupinah, ki so navedene za legalno prebivalstvo z isto kategorijo kot svoj čas, pod Avstrijo; z občevelnim jezikom. Če Avstrijce prištejemo nemško govorečim, Jugoslovane slovensko govorečim in ostale zberemo posebej, dobimo naslednjo sliko, ki jo takoj primerjamo z ono iz leta 1910:

Jezik. skupina	popis 1910	popis 1921
Italijani.....	10	1.207
Slovenci.....	1.682	1.396 (brez tujcev 1.101)
Nemci	6.447	5.511 (brez tujcev 4.186)
tujci.....	252	106
drugi.....	233	
Skupaj.....	8.614	8.220

Popis beleži padec števila Slovencev za 286 enot (17,0 %) in padec števila Nemcev za 936 enot (14,5 %), skupno 1.222 enot, kar skoro popolnoma soupada z novo italijansko prisotnostjo. Globalni padec prebivalstva za 394 enot se krije z izginotjem približno enakega števila "tujcev" in "drugih", ki so skupaj znašali v avstrijskem popisu 485 enot. Vse kaže, da gre za precej značilen primer povojne "transfuzije" prebivalstva na nekem območju. Če postavimo hipotezo, da Slovenci ne bi imeli sedaj več razlogov za zanikanje svoje istovetnosti, kot so jih imeli deset let prej, in da torej navedene vrednosti držijo, ostane rezultat, da se je izselilo približno 1.200 domačinov. Bonetti navaja za to gibanje vrednost 1.700, ker je verjetno menil, da za tujce ni bilo druge perspektive, kot izselitev in da je zato njihovo število glavni vir izselitve. O verodostojnosti te hipoteze nismo zasledili podatkov. Nekoliko čuden je prikaz tega popisa v Valussiju in Steinickeju. Valussi na strani 102 svojega dela (1976) objavlja tabelo z naslovom "Rezidenčno prebivalstvo Kanalske doline po občevalnem jeziku 1.12.1921", ki pa ne ustreza italijanskim uradnim podatkom. Pri naselju Trbiž najdemo v Valussiju 905 Nemcev več, kot v uradnem viru, v Ukvah pa 415 več tujcev. Ti dve vrednosti, skupaj z dvema manjšima napakama (v Pontablju 352 Nemcev, namesto 353 in ravno tam 6 Slovencev namesto 1.) in z ostalimi vrednostmi, ki ustrezajo originalu, dajejo skupno vsoto 8.884 prebivalcev, kar je za 664 enot več, kot v italijanskem izvornem gradivu. Te razlike v tekstu niso utemeljene. Steinicke za leto 1921 enostavno prevzema Valussijevo tabelo z napakami vred (str.35), kateri doda Veiterjevo oceno objavljeno leta 1961. Citati iz Veiterjevega dela (ki mi ni bilo dostopno v originalu) vzbujajo nekaj pomislov. Steinicke pravi, da je Veiter "ocenil" delež posameznih narodnosti med tujci, medtem, ko objavljeni uradni italijanski podatki o popisu že eksplicitno vsebujejo to opredelitev (Veitrjeve "ocene" so za 3 % višje od uradnih). Na koncu str. 35, Steinicke navaja mnenje, v katerem se nenadoma spet pojavi za Slovence naziv Vindišarji, ki je očitno povzet iz Veiterjevega dela. Navedeno menje je naslednje: " Glede na to, da je zapisovanje uradnega jezika potekalo po uradni poti in da je bil nemški jezik skupno premoženje vseh kanalskih Slovencev, je možno, da je število Vindišarjev v posameznih naseljih bilo zamenjano v korist Nemcev", torej, da je bilo Slovencev več, kot jih navajajo Italijani. Veiter je, trideset let prej, objavil še drugo oceno o popisu leta 1921 v Kanalski dolini.

Tudi to delo je upoštevano le po Steinickejevem citiranju. (T.V.:Die Südost-deutsche Volksgruppe, 1933). Po tej oceni, naj bi bilo v dolini, brez vojaštva: 900 Italijanov (11%), 5.000 Nemcev (63%) in 1.650 Slovencev (26%). Najmočnejša romanska naselja naj bi postala takrat Pontabelj (s 45 % Romanov) in Trbiž (15%), medtem, ko naj bi drugod delež Italianov in Furlanov skupaj nikjer ne presegal 10 %. Razmerje med domačini in priseljenci naj bi znašala 86:14, kar je dajalo avtohtonemu prebivalstvu še precejšnjo tezo. Do naslednjega popisa, leta 1931 je prebivalstvo narastlo. O tedanji jezikovni

sestavi prebivalstva obstaja Paschingerjeva ocena (citirana po Steinickeju), ki navaja:

- 5.500 nemško govorečega prebivalstva, 2.000 slovensko govorečega in 1.700 italijansko govorečega, pri čemer je avtor očitno upošteval le del italijanskega prebivalstva, kajti vsota njegovih podskupin znaša 9.200, po uradnih podatkih, pa so vse tri občine skupaj šteje še 3.000 drugih prebivalcev. Za popis iz leta 1931 je bilo govora o oceni, kajti italijanska država tokrat ni vključila več v popis tudi jezikovno vprašanje. Vendar pa je v naslednjih letih ta podatek postajal za oblasti vse bolj zanimiv, da bi ocenile uspeh svoje asimilacijske politike nad "tujerodci" (allogeni) in tako preverile etnični položaj ob strateško pomembni meji. Zato je ob priliki popisa iz leta 1936 Italija izvedla vzporeden, tajen, jezikovni popis, samo na novo pridobljenih ozemljih: na Južnem Tirolskem, v Kanalski dolini, Goriški, Tržaški in Istri z Zadrom. (Doslej je o tem popisu spregovoril le en italijanski zgodovinar T.Sala, 1973; noben drug italijanski avtor, pa jih ni uporabil pri številčnih ocenah slovenske prisotnosti na njenem poselitvenem prostoru. Gradivo tega popisa je dostopno javnosti v Washingtonskem narodnem arhivu in avtorju tega dela je mikrofilme zelo prijazno posredoval prof. Sala sam.). Pregledano gradivo o tajnem jezikovnem popisu iz leta 1936 vsebuje precej razčlenb, ki imajo kot osnovno teritorialno enoto občino. V tem pregledu bo vzeta v poštev le ena tabela: Družine in njih člani; prisotno prebivalstvo po starostnih skupinah in sicer posebej tabela, ki navaja podatke za Slovence in tabela, ki navaja podatke za Nemce. (NAW T586-411). Predno razgrnemo te podatke je primerna kratka ocena o meri zanesljivosti tega popisa. Avtor tega opisa je temeljito pregledal razpoložljivo gradivo in prišel do zaključka, da so podatki kljub strogi zaupnosti izvedbe zelo nezanesljivi in da slonijo na metodološko zelo šibkih temeljih.

Za številne občine (izven Kanalske doline) je bilo možno ugotoviti očitne potvorbe (ali napake), kar gre pripisovati bodisi površnosti zadolženih funkcionarjev (verjetno predvsem občinskih tajnikov), bodisi njihovi politični gorečnosti, ker so očitno želeli ustreči nadrejenim ter jim nuditi podatke v skladu z njihovimi pričakovanji. Vrednost navedenih podatkov gre zato jemati predvsem, kot prikaz stanja, kakršnega so si zamišljale same oblasti, ali kakršnega so si pač uspele ustvariti. V najbolj optimističnem odnosu so podatki tega popisa bolj zanimivi v luči kvalitativnih podatkov (razmerji med evidentiranimi skupinami in intenzivnostjo nekaterih pojavov, zlasti mešanih zakonov), kot pa v njihovi kvantitativni vsebini. Podrobnejši pregled je v priloženih tabelah, tu navajamo le osnovne značilnosti. Popis našteje 1.155 Slovencev (leta 1921: 1.101) samo v občinah Trbiž in Naborjet ter 4.051 Nemcev (leta 1921: 4.186) v vseh treh občinah. Razlika s popisom leta 1921 je minimalna. Stabilnost števila Slovencev je treba verjetno postaviti v zvezo z velikim razmahom rudnika v Rablju, kar je pritegnilo tudi veliko slovenske delovne sile iz sosednje bovške kotline. Zanimivejša je slika glede strukture družin, ki so vsebovale "tujerodce". Ker bi temeljita obdelava tega gradiva zahtevala drugačen okvir naj tu navedemo le podatek o narodnostni sestavi "tujerodnih" družin. Na 266 družin, v obeh občinah, ki so vsebovale Slovence, jih je bilo kar 254 (95,5 %) povsem slovenskih, in le 12 mešanih. Na 1.096 družin s kakim nemškim članom je bilo razmerje podobno: 1.049 enot iz samih nemških članov, kar znaša 95,7%.

Opcije

Zgodovina je imela na zalogi za Kanalčane še drugačno narodnostno štetje. Po zblizanju med fašistično Italijo in nacistično Nemčijo sta obe državi sklenili, da dokončno "razrešita" vprašanje nemških manjšin v Italiji, ki je kalilo medsebojne odnose. V ta namen je bil sklenjen sporazum 23.6.1939 (spremenjen v zakon dne 31.8.1939), ki je določal, da se "tujerodci" z opcijo odločijo za dokončno domovino: kdor je za Nemčijo se bo tja izselil, kdor bo za Italijo, bo lahko ostal in...dal mir. Sprva je bil dogovor namenjen le Južnim Tirolcem, 21.10. 1939, pa je bil razširjen tudi na "jezikovno mešano območje Trbiž", kjer so dobili možnost opcije vsi "alloglotti", torej tudi Slovenci. Med pripravami na izvedbo plebiscita je bilo, 23.6.1939, določeno tudi število upravičencev za optiranje, preko posebnega štetja. Popis je dal naslednje rezultate, ki jih primerjamo tudi z izidi posebnega popisa iz leta 1936:

Občina	POSEBNI POPIS 23.6.1939		TAJNI POPIS 1936		
	skup.preb.	upravičenci	Slov.	Nemci	Skupaj
Trbiž	6.326	3.644	497	3.182	3.679
Naborjet	1.519	1.481	658	477	1.135
Pontabelj	3.697	478	-	392	392
Skupaj	11.542	5.603	1.155	3.659	4.814

Izidi opciji so bili veren izraz političnega trenutka; zlasti velikega navdušenja za Reich in velikega nezaupanja do Italije:

za Nemčijo... 4.576 glasov

za Italijo... 337 glasov

neopredeljeni 690 glasov.

Italijanski vir, Bollettino della Soc.Geografica Italiana, iz leta 1940 (str.208) navaja nekoliko drugačno zaporedje: 4.576, 937 in 90, a očitno gre za tiskovno napako, čeprav te iste vrednosti navaja v svojem delu tudi Bonetti. Podatki o izidu se nekoliko zapletejo, če upoštevamo dejstvo, da je nezanemarljivo število oseb oddalo obe glasovnici, za Nemčijo in za Italijo. Pogoji glasovanja so morali biti precej široki, o čemer priča tudi precejšnje število neopredeljenih, ki bi, načeloma, ne smeli obstajati. Uradni podatki navajajo izide le po občinah. Valussi navaja nekaj podrobnejših podatkov: za izselitev naj bi glasovalo 90 % upravičencev v Ovčji vasi, 15 % v Žabnicah in 15 % v Lipalji vasi. Glasovanje je bilo izvedeno do konca istega leta in z letom 1940 se je začelo izseljevanje. Valussi navaja, da je do 1. aprila odšlo že 700 optantov, Steinicke, pa da se je do 31.3.1942 izselilo 2.799 oseb. Vse izselitve bi morale biti dovršene do 31.12.1942, a negativen razplet vojnih dogodkov je postavil vprašanje izseljevanja optantov na stranski tir in oblasti so ga nato opustile. Do tu so se številčne vrednosti različnih avtorjev še kar ujemale z uradnimi italijanskimi podatki, od tu dalje, pa nastane precejšnja statistična zmeda, ker Steinicke vključi v svojo razpravo, kot sprejemljivo oceno, podatek organizacije Kanaltaler Bund, ki trdi, da je v Kanalski dolini za izselitev glasovalo 8.000 oseb ter da volilnih upravičencev ni bilo 5.603, ampak 8.350. To je v bistvu Veiterjeva teza (1961), o kateri Steinecke pravi (str.40), da je verjetno najbližja resnici. Veiterjeve hipoteze (1961), slonijo na predpostavki, mimo uradnih podatkov, da je bilo leta 1939 v Kanalski dolini 6.600 Nemcev in 1.750 Slovencev, skupno torej 8.350 "tujerodcev". Od teh naj bi, po Veiterju, glasovalo za Nemčijo 6.530 (99 %)

Nemcev in 1.600 (91 %) Slovencev; skupno 8.130. Ostalih 230 upravičencev (70 Nemcev in 150 Slovencev), naj bi glasovalo za Italijo. Za nadaljni potek izseljevanja, se Steinicke še vedno opira na prej omenjena vira, ki navajata naslednjo sliko:

1. 5.700 optantov, med temi 100 Slovencev, naj bi prevzelo nemško državljanstvo in se tudi izselilo. Kar 80% teh naj bi se dokončno naselilo na Koroškem.
2. 2.300 optantov, med temi 1.500 Slovencev, je prevzelo nemško državljanstvo, a se ni izselilo;
3. 200 upravičencev ni niti prevzelo državljanstva, niti se ni izselilo.

Dejstvo, da se Slovenci v glavnem niso izselili, nima po Steinickeju nobene etnične osnove. Razlog za ta pojav je treba iskati, po njegovem, v tem, da so organizatorji transportov zanemarili to podskupino, kije sicer tvorila najbolj agrarni del prebivalstva, ki se je najtežje ločil od svoje zemlje. O prvem delu razlage ni dokazov, glede drugega pa je očitna njegova nekonsistenca: izselili so se samo Slovenci iz Ovčje vasi, ki so imeli enako agrarno podlago kot Slovenci v Ukvah ali Žabnicah. Agrarna podlaga tudi ni motila nemško govorečih prebivalcev iz agrarnega Ruta in Kokove, da bi se ne izselili.

Končni rezultat celotne tragedije z opcijami je bil ta, da so se v izpraznjene domove kanalskih Slovencev in Nemcev naselili novi romanski priseljenci. Prve prazne domove je napolnil val pretežno furlanskega porekla iz bližnjih občin, pozneje se je tem priseljencem dodal še drugi val iz bolj oddaljenih območji. Po koncu vojne je Italija dala možnost optantom, da se vrnejo, z vladnim dekretom (4.2.1948). Valussi trdi, da se je vrnilo okoli 700 optantov ("delno slovenskega porekla"), Steinicke, pa navaja le vire, ki dopuščajo kvečjemu "tri ducate" povratnikov. Italijanske oblasti so zavrnile prošnjo za vrnitev državljanstva le desetim osebam. Zanimiva je primerjava med osnovnima potezama opsijske tragedije na Južnem Tirolskem in na Trbiškem: na Južnem Tirolskem je dejansko odšlo 30 % optantov, v Kanalski dolini 71 %; na Južnem Tirolskem se jih je želelo vrniti 50 %, na Trbiškem, pa po podatkih prizadetih, le 0,5 %.

Povojne jezikovne ocene prebivalstva

Tudi za povojno obdobje obstaja vrsta ocen, ki dajejo s svojimi raznolikimi pristopi, razhajajočimi rezultati, in medsebojnimi protislovji, podoba, kako zelo je še danes živo in kontroverzno zanimanje za jezikovno strukturo tega majhnega koščka dežele Furlanije Julijske krajine. Serijo ocen začenjamo z navidezno nepomembno beležko, ki smo jo našli v arhivu Odseka za Zgodovino Narodne in študijske Knjižnice v Trstu (mapa: demografski podatki in štetja). Na majhnem koščku papirja je zabeleženo na roko:

Trbiž, 7.5.1945
3.973 Italijanov
1.516 Slovencev
764 Nemcev
6.258

Pod črto pa še: "beležka na letečem listu je menda pok..dr. Dolharja". Morda je ta beležka v kakšni zvezi z razmišljanji o tedanjih političnih razmerah. Marsikatero politično dejanje je v negotovih, a razburkanih povojnih letih, lahko

dobivalo značaj plebiscita, ali etnično obarvane deklaracije. Med take dokumente lahko prištejemo tistega, ki ga navaja Steinicke (str.48). Po vojni je bilo zbranih v vseh vaseh, razen v Ukvah in Lipalji vasi, 1607 podpisov za priključitev Avstriji. Zadnji tak dokument je zabeležen septembra 1948, s 2.192 podpisi. Po drugi strani, ne bi bilo prav povsem zanemariti nekatere etnično-jezikovne elemente, ki so izšli iz slovenskega političnega življenja. Tu je mišljena predvsem predstavitev slovenske stranke "Slovensko ljudsko gibanje" na občinskih volitvah v Naborjetu, leta 1969 (Geografski obzornik), o katerih pravi Valussi, da je dobila povsem zanemarljivo število glasov. Tudi taki podatki lahko prispevajo k popolnejši sliki, zlasti tistega dela etnične "ledene gore", ki je pod površjem vedno opaznih pojavov, in ki jih popisi (državni ali zasebni) ne morejo zabeležiti. Med zasebnimi popisi zasluži gotovo posebno pozornost, tisti ki ga je izvedel trbiški dekanat, preko cerkvene organizacije. Ta popis omenjata tudi Valussi in Steinicke, a ga oba le bežno povzemata. V prilogi so navedeni podrobni podatki tega zanimivega štetja. V arhivu že omenjenega Odseka za Zgodovino pri NŠK v Trstu hranijo prepis tega gradiva, kjer je zabeleženo, da se stanje nanaša na Veliko noč 1950. Globalna, končna slika daje naslednje vrednosti:

Italijanov	6.369
Slovencev	1.760
Nemcev	832
Skupno	8.961

Previdno oceno o jezikovni strukturi prebivalstva najdemo tudi v Bonettiju (1960, str.91). Po opcijah, ta avtor meni, da je Nemcev še za 13 % celotnega prebivalstva, Slovencev pa 12 %. Razporeditev naj bi bila neenakomerna. V Žabnicah naj bi Nemcev bilo 37 %, Slovencev pa 8 %, v Rablju pa obratno: Slovencev 38 % in Nemcev 4 %. Največ Italijanov naj bi bilo na Kokovi in na Trbižu (93 %), Ukve predstavljajo še razmeroma strnjeno slovensko naselje, v Ovčji vasi naj bi pa prevladal nemški element in v Naborjetu italijanski. Bonetti-jeve ocene iz leta 1960 je leta 1971, nespremenjene, prevzela občina Trbiž v nekaterih svojih uradnih dokumentih. Okoli leta 1960 se je z oceno spet poskušal tudi Veiter, a njegova ocena se ne razlikuje bistveno od prejšnje: 1.895 Slovencev in 850 Nemcev. O njej je Steinicke zapisal: "Prvi točni pregled o številu Kanalčanov, za čas okoli 1960, je objavil Veiter. Skladal se je tudi v tem, da pri Slovencih gre dejansko za Vindišarje" (str.57). Žal nam originalna Veiterjeva razprava ni dostopna; njegovo kompletno tabelo objavljamo v prilogi, tu se bomo samo omejili na nekaj elementov, ki močno zmanjšujejo zaupanje v njeno natančnost. Za Ovčjo vas Veiter navaja 220, za Lipaljo vas pa 250 Slovencev (točneje Vindišarjev). Vrednosti so za Slovence spodbudne, a nevzdržne. Po uradnih podatkih popisa je celotno prebivalstvo naselja Ovčja vas štelo leta 1961 238 prebivalcev, v Lipalji vasi, pa je bilo vsega 258 prebivalcev. Pripisati prvi 92,4 % Slovencev, potem, ko je znano, da se je iz te vasi večina Slovencev izselila ob opcijah in pripisati drugi, 96,9 % Slovencev, kar ni izkazoval niti popis iz leta 1880, navaja k veliki previdnosti in nezaupljivosti glede zanesljivosti tega vira.

Povsem neverjetno oceno navaja za leto 1971 Becker (Becker, 1971), in sicer 2.495 Nemcev (22,3%) in 1.663 (14,9%) Slovencev, poleg 7.031 Italijanov in Furlanov (62,8%). Za leto 1971 je zanimiva tudi ocena Valussija, (Valussi, 1976), ki aplicira na popisne podatke iz leta 1971 odstotke, ki jih je za leto 1951 objavi

la italijanska vlada za nekatere občine. Na tej podlagi je Valussi dobil naslednje vrednosti:

občina	Slovenci	% vsega preb.
Trbiž	865	13,3 %
Naborjet	333	27,6 %
Pontabelj	70	2,3 %
Skupaj	1.268	

Na leto 1971 se nanaša še ena zanimiva ocena, ki ji sicer bodisi Steinicke kot Valussi ne pripisujeta veliko pomena, a je po našem mnenju vredna vse pozornosti. Gre za raziskavo, ki jo je izvedla študijska skupina Alpina, iz Belinzone v Švici. Ti raziskovalci so se obrnili na vse občine v deželi in jih vprašali za njih uradno oceno etnične strukture prebivalstva. S precejšnjo mero vztrajnosti, so ob drugi izdaji, leta 1975 lahko zajeli vse občine dežele, torej tudi celotno Kanalsko dolino, z naslednjimi rezultati:

Občina	Italijani		Slovenci		Nemci		Furlani		Skupaj
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	
Trbiž	1867	29	1739	27	1481	23	1352	21	6.439
Naborjet	238	20	119	10	357	30	476	30	1.190
Pontabelj	894	30	30	1	60	2	1995	67	2.9779
Skupno	2999		1888		1898		3823		10.608

Steinicke je o tej raziskavi pripomnil, da je že sama metoda zgrešena, kajti obračanje na občinske urade, ima kot učinek le to, da se Občina nato obrne na druge izvedence. Res je zgrešeno dajati določenim podatkom zgrešen pomen; enako neprimerno pa se nam zdi zanikati nekaterim podatkom vsak pomen. Pri virih, ki si jih ne oblikujemo sami, je osnovno vprašanje postopek interpretacije. Poleg tega pomisleka, navaja Steinicke še nekaj stališč o tem, kaj je treba smatrati kot sporno in kaj kot nesporno oceno. Glede Kanalske doline ponovno predlaga svoje (teoretično nedodelano) stališče o Vindišarjih: "Stoletno pomešanje slovanskih (slovenskih) in bavarskih (nemško-koroških) skupin je sprožilo nastanek mešanice prebivalstva, zaradi česar je težko, če že ne nemogoče, izpeljati neke točne razmejitve (po objektivnih kriterijih) med Slovenci in Nemci. Po preudarku, bi se lahko to nemško-vindišarsko prebivalstvo razdelilo med Slovence in Nemce (...) a togo razmejevanje med Slovenci in Nemci ne ustreza dejanskemu stanju" (str.57). K temu dodaja še ugotovitev, da statistično izpostavljanje kanalskih Slovencev krepí, čeprav v malenkostni meri slovenstvo v Italiji. Vendar Slovenci-Vindišarji imajo z ostalimi Slovenci v Italiji le malo skupnega, tudi na jezikovnem področju. "Nerazlikovanje med avtohtonimi kanalskimi Slovenci in novimi, pravimi, slovenskimi priseljenci, vodi k zgrešenim ocenam". Kot se lahko delno strinjamo z umestnostjo ločevanja med avtohtonimi kanalskimi Slovenci in novejšimi priseljenci slovenskega porekla, tako ostaja celotna zgradba teorije o Vindišarjih nesprejemljiva. Gre za to, da navedene utemeljitve tega pojma vodijo k nerešljivim protislovjem. Predvsem pa ne pojasnijo, kaj se dejansko dogaja, ob nemško-slovenskem stiku, ki naj bi povzročil nastanek te kategorije; za kakšen proces gre, kako se razvija in kako si ga lahko razlagamo. Avtor navaja enega samega avtorja, ko govori o Vindišarjih (Lessiaka, 1919). Na slovenski strani obstaja o tem argumentu bogata literatura, od

katere navedem le nekaj naslovov. (L.Ude, Teorija o Vindišarjih, Celovec-Borovlje, 1956; V.Klemenčič, Kritika uradnih avstrijskih popisov prebivalstva v letih 1951, 1961 in 1971 glede na slovenskomanjšino in slovenščino kot občevalni jezik Rig 7-8, 1976, str. 101-124; F.Zwitter, Etnične in družbene osnove koroškega vprašanja v Koroški plebiscit, Ljubljana, 1970). Pomembna je ocena, ki jo je izvedel S.Venosi, a se navadno navaja kot "Raziskava geografskega inštituta Videmske univerze", ki prikazuje stanje dne 15.12.1972. Venosijeva raziskava ima vse predpogoje za zanesljivo in podrobno štetje. Izvedba je slonela predvsem na posvetovanju z župniki, temi najglobljimi poznavalci krajevnih razmer ter na sodelovanju številnih domačinov. Podrobni rezultati te raziskave so v priloženi tabeli. Tu bomo tudi za to analizo navedli le povzetek, končni izid:

Slovencev 1.268

Nemcev 530.

Valussi daje precej prostora Venosijevi raziskavi, Steinicke, pa jo komaj omenja. Na njeno mesto, kot osrednjo cenitev, ta avtor predlaga svojo raziskavo, za katero podrobno opiše metodologijo. Ta se v ničemer bistveno ne razlikuje od Venosijeve, razlika je le v tem, da uvodoma Steinicke meni, da ni smiselno ločevati slovenskega in nemškega domačega prebivalstva, končni izid njegovega dela pa je tabela, ki implicitno vsebuje delitev med Slovenci in Nemci. Njegov končni izid je, da na približno 8.900 prebivalcev s stalnim bivališčem v dolini, leta 1971, je bilo v času izvedbe raziskave (1981/1982) 895 Slovencev in 755 Nemcev. Ta podatek je predstavljen tako, da so najprej od vseh prebivalcev oddvojeni domačini, nato pa je znotraj teh ocenjen delež "Vindišarjev". Serijo ocen in popisov zaključujemo z zadnjim znanim poskusom opredelitve slovenske prisotnosti v Kanalski dolini. Vir je italijanski Senat, kjer je priloženi dokument krožil med razpravo o zaščiti slovenske manjšine. Edini znani izvod je napisan na roko, na vrhu, pa ima kot pripis oznako ISTAT - kar pomeni Italijanski državni statistični zavod in datum: 1983. Na listu je seznam občin in pri vsaki je pripisano absolutno in relativno število slovenskega prebivalstva, ocenjeno za 31.12.1983:

- za Trbiž je navedenih 606 Slovencev (10 % prebivalstva),

- za Naborjet pa 560 Slovencev (53,3 % vseh).

- občina Pontabelj ni omenjena.

Poleg teh globalnih ocenitev, ki zajemajo celotni prostor Kanalske doline, se je izoblikovalo še nekaj prostorsko bolj omejenih analiz, ki pa so ravno zaradi svoje osredotočenosti na manjši prostor zelo zanimive, saj namesto splošnih ocen, nakazujejo globljo strukturo posameznih naselji in omogočajo približevanje realnim družbenim procesom, ki oblikujejo to stvarnost. V prilogi so navedeni podrobni podatki nekaterih relevantnejših od teh raziskav: Garjup za Ukve, Steinicke za Naborjet ter Mladinski raziskovalni tabor Kanalska dolina 1986 za Žabnice. Kot zadnja tabela v prilogi je še globalni pregled vseh navedenih ocen. Iz nje izhaja, da je do leta 1939 v dolini obstajala nekaka slovensko-nemška bipolarnost, ki se je po "epizodi" opcij dokončno zaključila. Opcije so staro poselitveno strukturo doline povsem in nepovratno preoblikovale, tako da so domačine spremenile v manjšino, ki je dobila nekak značaj tujcev na lastni zemlji. Po opcijah so vsi krajevni etnični procesi bolj zapleteni, kajti poleg razlikovanja po jeziku ali po poreklu, je danes prisotna še nehomogenost po recentosti in načinu priselitve. Do druge svetovne vojne je bilo v dolini do 10 %

priseljenega prebivalstva, z opcijami se je ta delež povečal, nenadoma, za drugih 30 %. Po drugi svetovni vojni so nadaljni procesi modernizacije, dvignili delež priseljencev še za drugih 30 %.

Bibliografija

- A. Battistella, Tarvisio e la Val Canale. Udine, 1928.
- A. Beg. Narodni kataster Koroške. Ljubljana, 1918.
- K.-B. Boekmann in drugi. Zweisprachigkeit und Identitaet. Celovec, 1988. Zlasti M. Jurič. Moški kot Jaz, ženska kot Mi. Različni načini izražanja etnične identitete. str. 153-188.
- E. Bonetti. Glisviluppi dell'insediamento nel bacino del Fella con particolare riguardo all'area linguisticamente mista. Università di Trieste. Trieste, 1960.
- A. Brunialti, Il Friuli orientale. Utet, Torino, 1920.
- CAI "Monte Lussari", Il tavisiano. Tolmezzo, 1956.
- G. Canestrelli, Il bacino di Camporosso in Valcanale. "In Alto", XXXVI (1925), str. 41-45.
- A. Cucagna, La vita pastorale nel bacino dell'Uqua (Val Canale) in Rivista Geografica Italiana, LIX, 1952, str. 284-289.
- F. Cusin, Il confine orientale d'Italia nell'apolitica europea del XIV e XV secolo. 2 vol., Milano, 1937.
- DeCapitani, Le miniere di Raibl, in "Le vie d'Italia", V, 1927, pag. 430-441.
- D. Di Colbertaldo, Tipi baltici tra gli slavi di Cave del Predil, in "Universo", 1948, pag. 497 e segg.
- D. Di Colbertaldo, Il giacimento piombo-zincifero di Raibl in Friuli., Roma, 1948, S.A. Miniere e Cave del Predil.
- A. Desio, Un angolo traquillone alle Alpi Giulie; la Valbruna e il suo artefice. in "Vie d'Italia", XXX, 1924, str. 494 e segg.
- Družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog, 1. zvezek; agrarno gospodarstvo. SAZU/DZS. Ljubljana, 1970.
- M. Gariup. Valbruna-Ovčja vas. Trst, 1986.
- M. Gariup. Poseg na konferenci o manjšinah v videmski pokrajini. V Atti del convegno sulle minoranze Videm. str. 374.
- P. Goitan, La Val Canale. In "Annali dell'Università degli Studi di Trieste", VI, 1934, fasc. 1-2, pag. 61-132.
- M. Gortani, G. Pittoni, Montagne Friulane, lo spopolamento montano in Italia. Vol. IV (Le Alpi Venete), Roma, Istituto nazionale di Economia agraria.
- B. Grafenauer. Narodnostni razvoj na Koroškem od srede 19. stoletja do danes. Koroški zbornik. Ljubljana, 1946. str. 117-248.
- B. Grafenauer. Proučevanje problematike posameznih manjšinskih skupnosti. SAZU. Zbornik referatov in razprav na znanstvenem srečanju 30. in 31. marca 1989. Ljubljana, 1990. str. 17-29.
- B. Grafenauer. Czoerniggova etnografska statistika in njena metoda. SAZU, Razprave, Ljubljana, 1950.
- V. Klemenčič. Kritika uradnih avstrijskih popisov prebivalstva v letih 1951., 1961 in 1971 glede na slovensko manjšino in slovenščino kot občevelni jezik. V Razprave in gradivo, Ljubljana, št. 7-8, april 1976, str. 101 - 124.
- V. Klemenčič. Metodologija uradnih popisov prebivalstva pripadnikov slovenske manjšine v Italiji, Avstriji in na Madžarskem. SAZU, Medakademijski odbor za

- preučevanje narodnih manjšin in narodnosti. Zbornik referatov na znanstvenem srečanju 30. in 31. marca 1989. Ljubljana, 1990. str. 31 - 45.
- A.Logar. Govor Slovencev Kanalske doline v Italiji. V Slavistični reviji, letnik 1971, str. 113-123.
- O.Marinelli, Guida del Canal del Ferro. Udine, 1894.
- O.Marinelli, Guida della Carnia e del Canal del Ferro,. Tolmezzo, 1925 (a cura di M.Gortani).
- A.Melik. Planine v Julijskih Alpah. Ljubljana 1950. SAZU.
- A.Melik. Slovenija, geografski opis, II. del, Slovenski alpski svet. Ljubljana, 1954.
- M.Michelangelo. La foresta demaniale di Fusine di Valbruna. in "L'Alpe", 1925.
- Mladinski raziskovalni tabor Kanalskadolina 1986. Gorica, 1987.
- D.Pahor. Imenoslovje Kanalske doline. Jadranski koledar, 1968, str.140-146.
- M.Pahor. Opcije v Kanalski dolini. ZČ, XLI, 1987, Št.2. Ljubljana, str. 324-238.
- Paschinger V. Das Kanaltal, Land und Leute. In: Zeit. des Deutschen und Oesterr.Alpenvereins". LXVIII (1937).s.256-267.
- G. Perusini. Documenti per la storia della Val Fella. In "Ce fas tu", XXI, 1945. pag.68.
- H.Potočnik. Vojvodina Koroška. Ljubljana, 1903.
- G.Selvi. I pascoli alpini della Val canale. In "Agricoltura Friulana", 1934, pag.45 e segg.
- E.Steinicke. Das kanaltal. Innsbruck, 1983.
- A.Trstenjak. Psihološki vidiki asimilacije SAZU, Zbornik referatov in razprav na znanstvenem srečanju 30. in 31. marca 1989. Ljubljana, 1990. str. 63 0 69.
- L.Ude. Teorija o vindišarjih. Celovec, 1956.
- G.Valussi. Gli Sloveni in Italia. Trieste, 1974.
- S.Venosi, Kanalska dolina. Tipkopolis, 1973.
- S.Venosi, M.Komac. Kanalska dolina/Val Canale. V Razprave in Gradivo, Št. 20. Ljubljana 1987, str. 157-183.
- F.Zwitter. Prebivalstvo na Slovenskem od srede XVIII st. do današnjih dni. Ljubljana, 1938.
- F.Zwitter. Etnične in družbene osnove koroškega vprašanja. V "Koroški plebis-cit" (uredili Pleterski J, L.Ude in T.Zorn). Ljubljana, 1970., str.7-16.

TABELE:

KANALSKA DOLINA

Tab: 1
 Popis leta: 1846
 Prebivalstvo: prisotno
 Vir: Czoernigova statistika

absolutne vrednosti

IME NASELJA slovensko - italijansko	ITAL	SLOV	NEMCI	DRUGI	TUJCI	SKUPAJ
Ahlete - Aclete						
Zagrad - Sagrado						
Koprivnik - Ortigara						
Bela peč - Fusine V.						
Žabnice - Camproso		958				958
Rabelj - Cave del Predil						
Fličiči - Plezzut						
Kokova - Coccau						
Rute - Rutte						
Trbiž - Tarvisio			2.313			2.313
Občina TRBIŽ		958	2.313			3.271
Ovčja Vas - Valbruna						
Ukve - Ugovizza		1.181				1.181
Naborjet - Malborghetto			748			748
Kuk - Cucco						
S.Katarina - S.Caterina						
Lužnice - B.di Lusnizze						
Občina NABORJET - OVČJA VAS		1.181	748			1.929
Lipalja Vas - S.Leopoldo		419				419
Pontabelj - Pontebba			520			520
avstrijska občina PONTABELJ		419	520			939
italijanska občina PONTEBBA ¹						
AVSTROGRSKA KANALSKA DOLINA - PREGLED PO DANASNJIH OBČINAH						
TRBIŽ - TARVISIO		958	2.313			3.271
NABORJET - MALBORGHETTO		1.181	748			1.929
PONTABELJ - PONTEBBA		419	520			939
CELA KANALSKA DOLINA		2.558	3.581			6.139

Opombe:

¹ - ni podatkov, v kolikor ta občina tedaj ni spadala h Koroski

KANALSKA DOLINA

Tab: 2
 Popis leta: 1846
 Prebivalstvo: prisotno s stalnim bivališčem
 Vir: Grafenaverjeva revizija Czoernigove statistike

absolutne vrednosti

IME NASELJA slovensko - italijansko	ITAL	SLOV	NEMCI	DRUGI	TUJCI	SKUPAJ
Ahlete - Aclete						
Zagrad - Sagrado						
Koprivnik - Ortigara						
Bela peč - Fusine V.						
Žabnice - Camporosso		958				958
Rabelj - Cave del Predil						
Fličiči - Plezzut						
Kokova - Coccau						
Rute - Rutte						
Trbiž - Tarvisio		300	2.013			2.313
Občina TRBIŽ		1.258	2.013			3.271

Ovčja Vas - Valbruna						
Ukve - Ugovizza		1.181				1.181
Naborjet - Malborghetto		100	648			748
Kuk - Cucco						
S.Katarina - S.Caterina						
Lužnice - B.di Lusnizze						
Občina NABORJET - OVČJA VAS		1.281	648			1.929

Lipalja Vas - S.Leopoldo		419				419
Pontabelj - Pontebba			520			520
avstrijska občina PONTABELJ		419	520			939
italijanska občina PONTEBBA ¹						

AVSTROOGRSKA KANALSKA DOLINA - PREGLED PO DANASNJIH OBČINAH						
TRBIŽ - TARVISIO		1.258	2.013			3.271
NABORJET - MALBORGHETTO		1.281	648			1.929
PONTABELJ - PONTEBBA		419	520			939
CELA KANALSKA DOLINA		2.958	3.181			6.139

Opombe:

¹ - ni podatkov, v kolikor ta občina tedaj ni spadala h Koroški

KANALSKA DOLINA

Tab: 3
 Popis leta: 1880
 Prebivalstvo: prisotno
 Vir: Avstroogrski uradni popis

absolutne vrednosti

IME NASELJA slovensko - italijansko	ITAL.	SLOV	NEMCI	DRUGI	TUJCI	SKUPAJ
Ahlete - Aclete		2	52			54
Zagrad - Sgrado		7	60			67
Koprivnik - Ortigara			71			71
Bela peč - Fusine V.		44	433		13	490
Žabnice - Camporosso		866	33	6	8	913
Rabelj - Cave del Predil		11	450		18	479
Fličti - Plezzut			145		6	151
Kokova - Coccau		2	350		9	361
Rute - Rutte		4	445		7	456
Trbiž - Tarvisio		120	1.345	2	486	1.953
Občina TRBIŽ		1.056	3.384	8	547	4.995

Ovčja Vas - Valbruna		340	1			341
Ulve - Ugovizza		654	20		8	682
Naborjet - Malborghetto		54	537		12	603
Kuk - Cucco			43		6	49
S. Katarina - S. Caterina		3	64		9	76
Lužnice - B. di Lusnizze		9	130		27	166
Občina NABORJET - OVCJA VAS		1.060	795		62	1.917

Lipalja Vas - S. Leopoldo		366	21		13	400
Pontabelj - Pontebba			642		42	684
avstrijska občina PONTABELJ		366	663		55	1.084
italijanska občina PONTEBBA						2.063

AVSTROGRSKA KANALSKA DOLINA - PREGLED PO DANASNJIH OBČINAH						
TRBIŽ - TARVISIO		1.056	3.384	8	547	4.995
NABORJET - MALBORGHETTO		1.060	795		62	1.917
PONTABELJ - PONTEBBA		366	663		55	1.084
CELA KANALSKA DOLINA		2.482	4.842	8	664	7.996

KANALSKA DOLINA

Tab: 4
 Popis leta: 1890
 Prebivalstvo: prisotno
 Vir: Avstroogrski uradni popis

absolutne vrednosti

I M E N A S E L J A slovensko - italijansko	ITAL	SLOV	NEMCI	DRUGI	TUJCI	SKUPAJ
Ahlete - Aclete			44			44
Zagrad - Segrado		22	50		4	76
Koprivnik - Ortigara			71			71
Bela peč - Fusine V.		74	470		19	563
Zabnice - Camporosso		806	52		1	859
Rabelj - Cave del Predil		8	494	1	28	531
Fličiči - Plezzut			153		6	159
Kokova - Coccau			386		4	390
Rute - Rutte			453		1	454
Trbiž - Tarvisio		279	1.273	1	60	1.613
Občina TRBIŽ		1.189	3.446	2	123	4.760

Ovčja Vas - Valbruna		296	7			303
Ukve - Ugovizza		644	36		2	682
Naborjet - Malborghetto		6	482	10	7	505
Kuk - Cucco			48		4	52
S.Katarina - S.Caterina			76			80
Lužnice - B.di Lusnizze			124		9	133
Občina NABORJET - OVCJA VAS		946	773	10	26	1.755

Lipalja Vas - S.Leopoldo		340	7		2	349
Pontabelj - Pontebba		12	626	18	78	734
avstrijska občina PONTABELJ		352	633	18	80	1.083
italijanska občina PONTEBBA						2.301

AVSTROGRSKA KANALSKA DOLINA - PREGLED PO DANAŠNJIH OBČINAH						
TRBIŽ - TARVISIO		1.189	3.446	2	123	4.760
NABORJET - MALBORGHETTO		946	773	10	26	1.755
PONTABELJ - PONTEBBA		352	633	18	80	1.083
CELA KANALSKA DOLINA		2.487	4.852	30	229	7.598

Tab: 5
 Popis leta: 1900
 Prebivalstvo: prisotno
 Vir: Avstrijski uradni popis

KANALSKA DOLINA

absolutne vrednosti

IME NASELJA slovensko - italijansko	ITAL	SLOV	NEMCI	DRUGI	TUJCI	SKUPAJ
Ahlete - Aclete			42		1	43
Zagrad - Sagrado		6	73			79
Koprivnik - Ortigara			59			59
Bela peč - Fusine V.		49	444	2	38	533
Zabnice - Camporosso		693	162		1	856
Rabelj - Cave del Predil		126 ¹	597 ²	17	80	820
Fličiči - Plezzut		1	171		9	181
Kokova - Coccau		9	448			457
Rute - Rutte		13	525		10	548
Trbiž - Tarvisio		74 ³	1.521 ⁴	5 ⁵	34	1.634
Občina TRBIŽ		971	4.042	24	173	5.210

Ovčja Vas - Valbruna		280	9		4	293
Ukve - Ugovizza		537	73			610
Naborjet - Malborghetto		44 ⁶	450	22	4	520
Kuk - Cucco		1	47		2	50
S.Katarina - S.Caterina		1	68		1	70
Lužnice - B.di Lusnizze		4	114		5	123
Občina NABORJET - OVČJA VAS		867	761	22	16	1.666

Lipalja Vas - S.Leopoldo		310	15		6	331
Pontabelj - Pontebba		12	744		48	804
avstrijska občina PONTABELJ		322	759		54	1.135
italijanska občina PONTEBBA						2.539

AVSTROGRSKA KANALSKA DOLINA - PREGLED PO DANAŠNJIH OBČINAH						
TRBIŽ - TARVISIO		971	4.042	24	173	5.210
NABORJET - MALBORGHETTO		867	761	22	16	1.666
PONTABELJ - PONTEBBA		322	759		54	1.135
CELA KANALSKA DOLINA		2.160	5.562	46	243	8.011

Opombe - število všteti vojakov:

1 - 1
 2 - 13
 3 - 46
 4 - 282
 5 - 3
 sk.ob.Trbiž - 348
 6 - 30

KANALSKA DOLINA

Tab: 6
 Popis leta: 1910
 Prebivalstvo: prisotno
 Vir: Avstroogrski uradni popis

absolutne vrednosti

IME NASELJA slovensko - italijansko	ITAL	SLOV	NEMCI	DRUGI	TUJCI	SKUPAJ
Ahlete - Aclete		2	43			45
Zagrad - Sagrado		7	55			62
Koprivnik - Ortigara		1	63			64
Bela peč - Fusine V.		131	614		31	776
Zabnice - Camporosso		492	345		7	844
Rabelj - Cave del Predil		87 ¹	1.032 ²	35 ³	55	1.209
Fličiči - Plezzut			152		9	161
Kokova - Coccau			403		5	408
Rute - Rutte			454		1	455
Trbiž - Tarvisio		6 ⁴	1.489 ⁵	163 ⁶	23	1.681
Občina TRBIŽ		726	4.650	198	131	5.705

Ovčja Vas - Valbruna		179	90		2	271
Ukve - Ugovizza		412	157		4	573
Naborjet - Malborghetto		27	477	25	10	539
Kuk - Cucco			38			38
S.Katarina - S.Caterina			59		10	69
Lužnice - B.di Lusnizze		13	121		1	135
Občina NABORJET - OVČJA VAS		631	942	25	27	1.625

Lipalja Vas - S.Leopoldo		308	48		11	367
Pontabelj - Pontebba		17	807	10 ⁷	83	917
avstrijska občina PONTABELJ		325	855	10	94	1.284
italijanska občina PONTEBBA						2.603

AVSTROOGRSKA KANALSKA DOLINA - PREGLED PO DANAŠNJIH OBČINAH						
TRBIŽ - TARVISIO		726	4.650	198	131	5.705
NABORJET - MALBORGHETTO		631	942	25	27	1.625
PONTABELJ - PONTEBBA		325	855	10	94	1.284
CELA KANALSKA DOLINA		1.682	6.447	233	252	8.614

Opombe - število všteti vojakov:

1	-	35
2	-	28
3	-	32
4	-	1
5	-	216
6	-	161
sk.ob.Trbiž	-	473
7	-	10

KANALSKA DOLINA

Tab: 7
 Popis leta: 1910
 Prebivalstvo: prisotno
 Vir: Slovensko zasebno štetje

absolutne vrednosti

IME NASELJA slovensko - italijansko	ITAL	SLOV	NEMCI	DRUGI	TUJCI	SKUPAJ
Ahlete - Aclete						
Zagrad - Segrado						
Koprivnik - Ortigara						
Bela peč - Fusine V.						
Zabnice - Camporosso		801	36			837
Rabelj - Cave del Predil						
Fličiči - Plezzut						
Kokova - Coccau						
Rute - Rutte						
Trbiž - Tarvisio		1.190	2.383			3.573
Občina TRBIŽ		1.991	2.419			4.410
Ovčja Vas - Valbruna						
Ukve - Ugovizza		821	17			838
Naborjet - Malborghetto		96	319			415
Kuk - Cucco						
S.Katarina - S.Caterina						
Lužnice - B.di Lusnizze						
Občina NABORJET - OVČJA VAS		917	336			1.253
Lipalja Vas - S.Leopoldo		351	5			356
Pontabelj - Pontebba		120	704			824
avstrijska občina PONTABELJ		471	709			1.180
italijanska občina PONTEBBA ¹						
AVSTROOGRSKA KANALSKA DOLINA - PREGLED PO DANAŠNJIH OBČINAH						
TRBIŽ - TARVISIO		1.991	2.419			4.410
NABORJET - MALBORGHETTO		917	336			1.253
PONTABELJ - PONTEBBA		471	709			1.180
CELA KANALSKA DOLINA		3.379	3.464			6.843

Opombe:

¹ - ni podatkov, v kolikor ta občina tedaj ni spadala h Koroški

KANALSKA DOLINA

Tab: 8
 Popis leta: 1921
 Prebivalstvo: prisotno
 Vir: Italijanski uradni popis

absolutne vrednosti

I M E N A S E L J A slovensko - italijansko	ITAL	SLOV	NEMCI	DRUGI	TUJCI	SKUPAJ
Ahlete - Aclete						
Zagrad - Sagrado						
Koprivnik - Ortigara						
Bela peč - Fusine V.	44	27	426		369	866
Žabnice - Camporosso	44	205	525		129	903
Rabelj - Cave del Predil						
Fličiči - Plezzut						
Kokova - Coccau						
Rute - Rutte						
Trbiž - Tarvisio	654	251	2.012		1.086	4.003
Občina TRBIŽ	742	483	2.963		1.584	5.772

Ovčja Vas - Valbruna						
Ukve - Ugovizza	33	548	179		11	771
Naborjet - Malborghetto	57	8	488		83	636
Kuk - Cucco						
S.Katarina - S.Caterina						
Lužnice - B.di Lusnizze						
Občina NABORJET - OVČJA VAS	90	556	667		94	1.407

Lipalja Vas - S.Leopoldo	60	61	203		19	343
Pontabelj - Pontebba	315	1	353		29	698
avstrijska občina PONTABELJ	375	62	556		48	1.041
italijanska občina PONTEBBA						2.760

KANALSKA DOLINA - PREGLED PO DANAŠNJIH OBČINAH						
TRBIŽ - TARVISIO	742	483	2.963		1.584	5.772
NABORJET - MALBORGHETTO	90	556	667		94	1.407
PONTABELJ - PONTEBBA	375	62	556		48	1.041
CELA KANALSKA DOLINA	1.207	1.101	4.186		1.726	8.220

KANALSKA DOLINA

Tab: 9

Člani mohorjeve družbe v dekaniji Trbiž (1861-1920)
(nista upoštevani naselji Vrata in Rateče, pristeta pa je bila Peč)

Leto podatka	OBČINA TRBIŽ					OBČINA NABORJET			OBČINA PONTABELJ			CELE OBČINE			SKUPAJ	
	Tokova	Trbiž	Bela Peč	Nab- belj	Zab- nice	Kuta	Olve	Ovtja Vas	Nab- borjet	Lipa- lja V.	Ponta- belj	Pon- tebba	Trbiž z Auto	Nab- borjet		Pon- tebba
1861	1				4		23	5	2				5	30		35
1862	1				4		23	6	2				5	31		36
1863	1				4				2				5	2		7
1864																
1865	1				10		6	2	1	2			12	9	2	23
1866		1			12		3	2	1	2			13	6	2	21
1867		2			11		10	3	1	1			13	13	1	27
1868		1	1	2	9		12	3	2	2			13	15	2	30
1869																28
1870		1	3	1	10		15	4		2	1		15	19	3	37
1871	1	1	2	1	11		15	7	1	1			16	22	2	40
1872	1	1	4	1	12		19	7	5	1	1		23	26	6	55
1873		3	5		13		19	7	6	6			21	26	7	54
1874		3			12		17	8	1	1			15	25	7	47
1875	1	1	5		14		20	8	6	2	2		21	28	8	57
1876	1	1	5		18		22	9	11	2	2		25	31	13	69
1877	1	1	5		19		29	11	14	1	1		26	40	15	81
1878	2		5		19		30	12	15	3	3		27	42	18	87
1879	3	1	6		21		31	11	18	3	3		31	40	21	92
1880	2	1	5	1	23		4	11	16	3	3		32	15	19	66
1881	2	1	5	1	24	3	4	11	16	3	3		36	15	19	70
1882	1		3	2	24	3	10	11	12	4	4		33	21	16	70
1883			4	3	27	3	6	13	13	4	4		37	19	17	73
1884			4	3	27	3	10	13	11	4	4		38	23	15	76
1885			6	4	26	5	10	13	11	3	3		41	23	14	78
1886			6	6	25	6	14	14	14				43	36	14	93
1887			7	6	26	4	21	21	13				43	42	13	98
1888		1	8		31	7	28	26	10	1	1	1	47	54	12	113
1889	1	1	8	1	27	6	18	27	11			1	43	45	12	100
1890	1	1	6	2	28	8	23	30	12	1	2	1	45	53	15	113
1891	1	1	6	3	30	9	24	32	16	2	2	1	49	56	19	124
1892	3	3	7	4	37	8	14	36	16	5	5		59	50	21	130
1893	3	3	8	5	37	23	19	38	12	5	5		76	57	17	150
1894	2	2	8	6	39	36	13	39	13	6	6		91	52	19	162
1895	1	4	10	6	39	41	17	43	15	5	5		101	60	20	181
1896	1	3	14	6	39	50	18	44	15	6	6		113	62	21	196
1897	1	2	14	6	36	60	40	42	13	5	5		119	82	18	219
1898	1	3	15	8	35	77	46	46	13	4	4		138	46	17	201
1899	5	14	10	35	83	67	42	44	14	4	4		148	109	18	275
1900	3	14	10	36	50	44	44	44	13	4	4		135	44	17	176
1901	7	10	14	36	38	25	41	41	10	5	5		105	67	15	187
1902	8	8	14	38	48	24	27	27	8	4	4	1	116	51	13	180
1903	6	7	16	39	41	21	21	21	7	5	5	1	109	62	13	164
1904	7	10	14	40	42	16	18	18	1	4	4	1	113	35	5	153
1905	16	8	12	36	35	26	17	17	1	7	7	1	107	44	7	158
1906	6	9	8	6	17	39	22	15	4	5	5	1	85	37	10	132
1907	7	7	7	6	33	42	42	4	4	2	2	1	95	46	7	148
1908	7	9	9	6	26	51	42	2	6	6	6	1	93	44	7	144
1909	6	9	9	29	48	43	43	1	5	5	5	2	92	44	7	143
1910	5	10	19	39	43	45	45	6	6	6	6		106	45	6	157
1911	5	5	10	31	35	41	41	5	5	5	5		86	41	5	132
1912	5	5	12	37	37	52	37	35	6	6	6		96	67	6	169
1913	5	5	10	35	30	49	18	18	4	4	4		85	67	4	156
1914	5	5	12	36	26	35	12	12	3	4	4		79	47	3	129
1915	5		11	34	27	31	14	14		1	1		77	45	1	123
1916			8	8	35	39	39	39					44	39		83
1917	2		8	8	2	52	26	26					64	26		90
1918	3		8	8	22		44	44					41	44		85
1919			1	1			4	4					1	4		5
1920	1											1	1			1

KANALSKA DOLINA

Tab: 10
 Popis leta: 1921
 Prebivalstvo: Tujci po bivališču, spolu in državi
 Vir: Popis 1921, Vol.III, str.189, Tab.XXVI.

I M E N A S E L J A	DRŽAVLJANSTVO						Običajno bivajoči v občini
	AVSTR.	ČEŠKO.	JUGOS.	NEMŠKO	DRUGO	SKUPAJ	
slovensko - italijansko							
Bela peč - Fusine V.	167	17	184		1	369	368
Zabnice - Camporosso	104		23		2	129	116
Trbiž - Tarvisio	924	53	82	25	2	1.086	1.066
Občina TRBIŽ - TARVISIO	1.195	70	289	25	5	1.584	1.550
Ukve - Ugovizza	6			1	4	11	10
Naborjet - Malborghetto	83					83	68
Občina NABORJET - MALBORGHETTO	89			1	4	94	78
Šipalja Vas - S.Leopoldo	18		1			19	13
Pontabelj - Pontebba	23		5	1		29	25
Občina PONTABELJ - PONTEBBA	41		6	1		48	38
CELA KANALSKA DOLINA	1.325	70	295	27	9	1.726	1.666

KANALSKA DOLINA

Tab: 11
 Popis leta: 1936
 Prebivalstvo: tujerodno prisotno
 Vir: Popis tujerodnega prisotnega prebivalstva.
 Družine in njih člani.

OBČINA - COVINE	D R U Ž I N E														
	Z DROŽINSKIM POGLAJAVJEM											DROŽINSKI ČLANI		Povprečna velikost družine	
	Rajerodnin					ne taj.									
	OBČINSKO PREBIVALSTVO				črniški člani							SEOPAJ	št.	ise sred.	samo tuje.
	7 celotl 23. 4. 1936	tujerodno št.	%	vsj tujerod. št.	mešani	rihče taje.	vsj/del no taj.	št.	ise sred.	samo tuje.					
Narodnost: Slovenci															
TRBIŽ - TRAVNISO	6.826	497	7,3	104	6,6			6	110	371		3,6	3,4		
KAROLJET - KALOGORSTVO	1.569	658	41,9	150		5		1	156	631		2,7	4,2		
PORTARJAJ - PORTARJA	4.313														
- PALOZZA	3.013	1										3,7			
- SAVRIS	787														
Narodnost: Nemci															
TRBIŽ - TRAVNISO	6.826	3.182	46,6	819	52,1	4	5	27	855	3.052	53,5	3,6	3,7		
KAROLJET - KALOGORSTVO	1.569	477	30,4	125	32,0	4			129	451	30,5	3,7	3,6		
PORTARJAJ - PORTARJA	4.313	392	9,1	105	18,3	4		3	112	368	10,6	3,8	3,5		
- PALOZZA	3.013	1.035	34,4	242	25,3	10	16	9	277	955	27,1	3,7	3,9		
- SAVRIS	787	751	95,4	143	89,9	7	2	4	156	707	89,9	4,9	4,9		
Narodnost: Škopi															
TRBIŽ - TRAVNISO	6.826	3.679	53,9	923	58,8	4	5	23	965	3.623	60,0	3,6	3,7		
KAROLJET - KALOGORSTVO	1.569	1.135	72,3	275	70,3	9		1	285	1.082	74,1	3,7	3,9		
PORTARJAJ - PORTARJA	4.313	394	9,1	106	11,4	4		3	113	370	10,6	3,8	3,5		
- PALOZZA	3.013	1.036	34,4	242	25,3	10	16	9	277	955	27,1	3,7	3,9		
- SAVRIS	787	751	95,4	143	89,9	7	2	4	156	707	89,9	4,9	4,9		

KANALSKA DOLINA

Tab: 12
 Popis leta: 1950
 Prebivalstvo: s stalnim bivališčem
 Vir: Dekanat Trbiž

absolutne vrednosti

I M E N A S E L J A slovensko - italijansko	ITAL	SLOV	NEMCI	DRUGI	TUJCI	SKUPAJ
Ahlete - Aclete						
Zagrad - Sgrado						
Koprivnik - Ortigara						
Bela peč - Fusine V.	614	40	200			854
Žabnice - Camporosso	357	518				875
Rabelj - Cave del Predil	1.270	500	30			1.800
Fličiči - Plezzut						
Kokova - Coccau	713	15	122			850
Rute - Rutte						
Trbiž - Tarvisio	1.650	90	260			2.000
Občina TRBIŽ	4.604	1.163	612			6.379

Ovčja Vas - Valbruna	187	70				257
Ukve - Ugovizza	180	420				600
Naborjet - Malborghetto	525		190			715
Kuk - Cucco						
S.Katarina - S.Caterina						
Lužnice - B.di Lusnizze						
Občina NABORJET - OVČJA VAS	892	490	190			1.572

Lipalja Vas - S.Leopoldo	173	107				280
Pontabelj - Pontebba	700		30			730
občina PONTABELJ	873	107	30			1.010

KANALSKA DOLINA - PREGLED PO DANAŠNJIH OBČINAH

TRBIŽ - TARVISIO	4.604	1.163	612			6.379
NABORJET - MALBORGHETTO	892	490	190			1.572
PONTABELJ - PONTEBBA	873	107	30			1.010
CELA KANALSKA DOLINA	6.369	1.760	832			8.961

KANALSKA DOLINA

Tab: 13
 Popis leta: 1960
 Prebivalstvo: E. Bonetti
 Vir: E. Bonetti

relativne vrednosti

IME NASELJA slovensko - italijansko	ITAL	SLOV ¹	NEMCI ²	DRUGI	TUJCI	SKUPAJ
Ahlete - Aclete						
Zagrad - Segrado						
Koprivnik - Ortigara						
Bela peč - Fusine V.	75,0	4,0	20,0			
Zabnice - Camporosso	55,0	8,0	37,0			
Rabelj - Cave del Predil	59,0	38,0	3,0			
Fličiči - Plezzut						
Kokova - Coccau	93,0	2,0	5,0			
Rute - Rutte	90,0	3,0	7,0			
Trbiž - Tarvisio	82,0	6,0	12,0			
Občina TRBIŽ	75,0	12,0	13,0 ³			

Ovčja Vas - Valbruna						
Ukve - Ugovizza						
Naborjet - Malborghetto						
Kuk - Cucco						
S.Katarina - S.Caterina						
Iužnice - B.di Lusnizze						
Občina NABORJET - OVČJA VAS						

Lipalja Vas - S.Leopoldo						
Pontabelj - Pontebba						
občina PONTABELJ						

KANALSKA DOLINA - PREGLED PO DANŠNJIH OBČINAH						
TRBIŽ - TARVISIO	75,0	12,0	13,0			
NABORJET - MALBORGHETTO						
PONTABELJ - PONTEBBA						
CELA KANALSKA DOLINA						

Opombe:

- ¹ - v Originalu: "Slovani (večinoma Slovenci)"
² - v Originalu: "avstrijskega izvora"
³ - avtorju so bili na voljo samo podatki za relativne vrednosti

Tab: 14
 Popis leta: 1972 (IS.XII.)
 Prebivalstvo: s stalnim bivališčem
 Vir: S. VENOSI

KANALSKA DOLINA

IME NASELJA slovensko - italijansko	ITAL	SLOV	NEMCI	DRUGI	TUJCI	SKUPAJ
Ahlete - Aclate						
Zagrad - Sagrado						
Koprivnik - Ortigara						
Bela peč - Fusine V.		60	40			684
Zabnice - Camporosso		350	10			783
Rabelj - Cave del Predil		400	20			1238
Fličci - Plezzut						49
Kokova - Coccau		5	30			310
Rute - Rutte						
Trbiž - Tarvisio		50	270			3396
Občina TRBIŽ		865	370			6460

Ovčja Vas - Valbruna		45				209
Ujve - Ugovizza		285	5			469
Naborjet - Malborghetto		3	85			325
Kuk - Cucco						24
S. Katarina - S. Caterina						35
Lužnice - B. di Lusnizze						150
Občina NABORJET - OVČJA VAS		333	90			1212

Lipalja Vas - S. Leopoldo		70	25			202
Pontabelj - Pontebba			45			2811
občina PONTABELJ		70	70			3013

KANALSKA DOLINA - PREGLED PO DANŠNJIH OBČINAH						
TRBIŽ - TARVISIO		865	370			6460
NABORJET - MALBORGHETTO		333	90			1212
PONTABELJ - PONTEBBA		70	70			3013
CELA KANALSKA DOLINA		1268	530			10685

■ Skupno prebivalstvo je povzeto po popisu prebivalstva 21.X.1971. (Dodat. P. Stranj)

Tab: 15

KANALSKA DOLINA

absolutne vrednosti

KANALSKA DOLINA - PREGLED PO DANASNJIH OBČINAH						
	ITAL	SLOV	NEMCI	DRUGI	TUJCI	SKUPAJ
T.Veiter (Die sudostdeutsche Volksgrenze 1933) za leto 1921						
TRBIŽ - TARVISIO NABORJET - MALBORGHETTO PONTABELJ - PONTEBBA						
CELA KANALSKA DOLINA	900	1.650	5.000			7.550
Tajni italijanski popis "tujerodcev" 23.4.1936						
TRBIŽ - TARVISIO NABORJET - MALBORGHETTO PONTABELJ - PONTEBBA	3.147 ³ 434 ³ 3.921 ³	497 558	3.182 477 392			6.826 1.569 4.313
CELA KANALSKA DOLINA	7.502 ³	1.155	4.051			12.708
Ocena pripisana dr.Dolharju - 7.5.1945						
TRBIŽ - TARVISIO NABORJET - MALBORGHETTO PONTABELJ - PONTEBBA	3.973	1.516	764			6.253
CELA KANALSKA DOLINA	-					
T.Veiter "za čas okoli 1960"						
TRBIŽ - TARVISIO NABORJET - MALBORGHETTO PONTABELJ - PONTEBBA	5.540 ³ 641 ³ 2.916 ³	900 585 410	405 210 235			6.845 ⁴ 1.436 ⁴ 3.561 ⁴
CELA KANALSKA DOLINA	9.097 ³	1.895	850			11.842 ⁴
Becker 1971						
TRBIŽ - TARVISIO NABORJET - MALBORGHETTO PONTABELJ - PONTEBBA						
CELA KANALSKA DOLINA	7.031	1.663	2.495			11.189
Valussi 1974						
TRBIŽ - TARVISIO NABORJET - MALBORGHETTO PONTABELJ - PONTEBBA		865 333 70				6.468 ^o 1.212 ^o 3.013 ^o
CELA KANALSKA DOLINA		1.268				10.693 ^o
"Alpina", Belinzona 1971						
TRBIŽ - TARVISIO NABORJET - MALBORGHETTO PONTABELJ - PONTEBBA	1.861 238 894	1.739 119 ¹ '30 ²	1.481 357 60	1.352 [^] 476 [*] 1.995 [*]		6.439 1.190 2.979
CELA KANALSKA DOLINA	2.999	1.888	1.898	3.823 [*]		10.608
ISTAT 1983						
TRBIŽ - TARVISIO NABORJET - MALBORGHETTO PONTABELJ - PONTEBBA		606 560				6.060 1.050 2.449 ^o
CELA KANALSKA DOLINA		1.166				9.559 ^o

Opomba:

1. - Te vrednosti označujejo Parlane
 2. - Občina Naborjet označija Ukye kot edino naselje, kjer se govori slovenski jezik
 3. - Občina Pontabelj označija litalja Vas kot edino naselje, kjer se govori slovenski jezik
 4. - Vrednosti izračunal avtor
 o - Vrednosti iz popisa prebivalstva 1961 je ustavil avtor
 o - Vrednosti so iz popisa prebivalstva 1971
 o - Vrednosti ustavil avtor

KANALSKA DOLINA

Tab: 16
 Popis leta: 1981/82
 Prebivalstvo:
 Vir: Steinicke

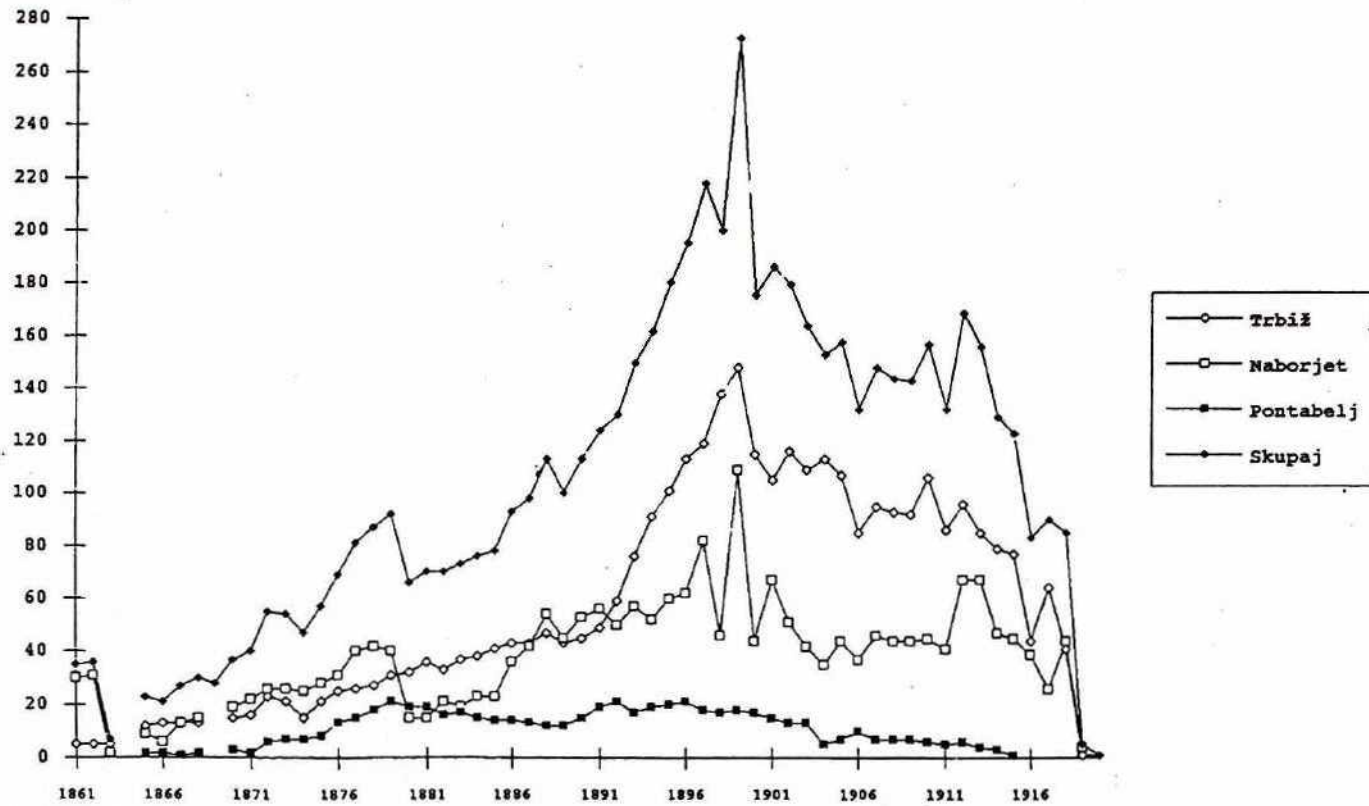
IME NASELJA slovensko - italijansko	SLOV	NEMCI	autoht. prebiv.	SKUPAJ	% autoht. prebiv.	% SLOV na aut. prebiv.
Ahlete - Aclete						
Zagrađ - Sagrađo						
Koprivnik - Ortigara						
Bela peč - Fusine V.	28	157	185	683	27,1	15,1
Zabnice - Camporosso	396	132	528	783	67,4	75,0
Rabelj - Cave del Predil	3	6	9	1.246	0,7	33,3
Fličiči - Plezzut						
Kokova - Coccau		32	32	310	10,3	
Rute - Rutte		56	56	99	56,6	
Trbiž - Tarvisio	31	173	204	3.346	6,1	15,2
Občina TRBIŽ	458	556	1.014	6.467	15,7	45,2

Ovčja Vas - Valbruna	72	31	103	209	49,3	69,9
Ukve - Ugovizza	308	54	362	469	77,2	85,1
Naborjet - Malborghetto	7	59	66	349	18,9	10,6
Kuk - Cucco				0		
S.Katarina - S.Caterina	1	14	15	35	42,9	6,7
Lužnice - B.di Lusnizze	4	22	26	155	16,8	15,4
Občina NABORJET - OVČJA VAS	392	180	572	1.217	47,0	68,5

Lipalja Vas - S.Leopoldo	45	7	52	202	25,7	86,5
Pontabelj - Pontebba		12	12	1.000	1,2	
občina PONTABELJ	45	19	64	1.202	5,3	70,3

KANALSKA DOLINA - PREGLED PO DANAŠNJIH OBČINAH						
TRBIŽ - TARVISIO	458	556	1.014	6.467	15,7	45,2
NABORJET - MALBORGHETTO	392	180	572	1.217	47,0	68,5
PONTABELJ - PONTEBBA	45	19	64	1.202	5,3	70,3
CELA KANALSKA DOLINA	895	755	1.650	8.886	18,6	54,2

Graf 1: Razvoj članstva Mohorjeve družbe v Kanalski dolini

KANALSKA DOLINA

Tab: 17

Celotni pregled podatkov za območje

Leto	Celotno prebiv.	ABSOLUTNE VREDNOSTI				RELATIVNE VREDNOSTI				* VIR
		SLOV	ITAL	NEINCI	FURL	SLOV	ITAL	NEINCI	FURL	
1846	6.139	2.558		3.581		41,7		58,3		¹ Czoernig
1846	6.139	2.958		3.181		48,2		51,8		¹ Grafenager
1880	7.996	2.482		4.842		31,0		60,6		² Popis
1890	7.598	2.487		4.852		32,7		63,9		² Popis
1900	8.011	2.160		5.562		27,0		69,4		² Popis
1910	8.614	1.682		6.447		19,5		71,8		² Popis
1910	8.643	3.379		3.464		49,4		50,6		¹ Sl.zaseb.st.
1921	8.220	1.101	1.207	4.126		13,4	14,7	50,9		² Popis
1921	7.550	1.650	900	5.000		21,9	11,9	66,2		Weiter 1933
1936	12.708	1.155	7.502	4.051		9,1	59,0	31,9		² Tajni it.pop.
1950	8.961	1.760	6.369	832		19,6	71,1	9,3		Dekanat Trbi2
1960	11.842	1.895	9.097	850		16,0	76,8	7,2		Weiter 1951
1971	11.139	1.663	7.031	2.495		14,9	62,8	22,3		Becker 1971
1971	10.693	1.268				11,9				Valussi 1974
1971	10.693	1.268	8.895	530		11,9	83,2	4,9		Venesi 1972
1972	10.608	1.888	2.999	1.898	3.823	17,8	28,3	17,9	36,0	Alpina 1975
1983	9.559	1.166				12,2				Istat 1983
1983	8.886	895	7.236	755		10,1	81,4	8,5		Steinicke

* - Pripombe o upoštevanem teritoriju:

¹ - brez Bele Peči in italijanske Pontebbe² - brez italijanske Pontebbe

Summary

VAL CANALE

Critical analysis of estimates of population ethnic structure

Val Canale, as a region along the political three-state border, has experienced and is still experiencing great attention regarding its ethnic structure. The author states, describes and critically analyzes approximately 20 official or non-official censuses and estimates made between 1846 and 1983. Besides classical statistical materials, there is a number of additional sources providing for the verification of different estimates.

In the first part, the historic picture of dynamics characterizing the stringing up of individual ethnic strata in the discussed region is given. Further on, an attempt is made to ascertain and do away with certain incorrect evaluations appearing in the cited sources, and establish the deeper significance of different estimates for the same territory and the same period. The main turning points in the development of the valley's ethnic structure were the end of WWI and the options of 1939. Especially the latter event irreversibly shifted ethnic relations between the three principal groups. The formerly dominant German group now occupies the last position, while the Slovene preserved its former consistency, although slightly curtailed, in the after-war period as well. The Slovene consistency is denied by the Windisch theories, presented without any substantial theoretic or other basis.

ALBINA NEĆAK LUK

LITERACY ACQUISITION IN A BILINGUAL SCHOOL

1. Introduction

While there is quite an abundance of theoretical and empirical studies on bilingual education and on the second language development in bilingual children, where either simultaneous or consecutive development in two languages is discussed, the problems of alphabetisation in two languages are less frequently dealt with. Yet the problem is eminent from the point of view of language proficiency as a complex skill fulfilling communication functions in the process of cognitive and academic development. In the framework of bilingual education the second language literacy instruction namely provides a child with ability to read and write in two languages and thus to participate actively with all the subjects of a bilingual curriculum.

On the other hand, there is enough research evidence on the socio-cultural dimension of the biliteracy skills functions in minority groups life: on practical level, by enlarging their linguistic repertoire, the access to the written word in both languages enables the minority group's members to participate actively in both the majority's and the minority's channels of public communication of different kinds, cultural, mass media, work, etc. On symbolical level, by sharing the standard variety of their language with the bulk of their nation, self-consciousness of minorities is supported, and transmission of ethnic traditions and values from generation to generation is more likely to take place.

1. 1. Theoretical framework

The present knowledge on the process of alphabetization in mother tongue shed some light on the problem when psychological and developmental issues are involved. Questions about the appropriate time to begin literacy instruction in a second language, and problems of methods in bilingual learning process have been dealt with by different scientific disciplines.

In which language should minority children get initial literacy instruction: in their mother tongue, in the second language or in both of them? Which approach is recommendable in individual models/types of bilingual schooling? What level of a second language proficiency should be achieved to begin with literacy instruction in that language? Attempts to answer these questions have brought about some theoretical assumptions concerning literacy instruction in the bilingual context which offer a challenge to be tested in field.

The importance of mother tongue for emotional and cognitive development of children, especially of minority children, has gained strong admittance among scholars. There is a substantial number of studies proving that academ-

ic underachievement of minority children is most often due to the sociocultural, psychological and pedagogical reasons. Unappropriate educational outcomes in minority children are considered to be a reflection of circumstances that produce certain stigmata on account of children's minority features, such as their mother tongue and other group characteristics, rather than a mere reflection of their cognitive abilities. Owing to the theory, beneficial effects of bilingualism can be expected only in the case of the so called additive bilingualism, when optimal mother tongue proficiency has been developed along with additional communicative skills in a second language.

Assumption that a child must acquire a certain minimum of the second language proficiency in order to be able to grasp academic knowledge proceeded to him in that language was formulated as the "threshold hypothesis" (Cummins 1979). Although the linguistic substance of the "threshold" was not precisely defined, consistency of the hypothesis with several research data was found, proving that for bilingualism to produce positive cognitive developmental effects, and hence for bilingual schooling to be efficient, a certain minimum or threshold level of proficiency in the second language has to be attained (Cummins 1991).

Another important suggestion for literacy instruction planning in bilingual context represents the hypothesis on the interdependence of the first and the second language academic skills, the so called common underlying proficiency, which "makes possible the transfer of cognitive academic or literacy-related skills across languages" (Cummins 1984, 143). The author of the bilingual proficiency hypotheses is convinced that "transfer is much more likely to occur from minority to majority language because of the greater exposure to literacy in the majority language and the strong social pressure to learn it" (Cummins 1984, 143).

Hence a hypothesis that better results are to be achieved when literacy instruction is initiated in the minority child's first language seems to be appropriate. The question of whether the second language literacy instruction should go parallel with the first language literacy instruction or lag behind it for a smaller or greater period of time remains to be answered.

Among the decisive factors the following should, without doubt, be taken into account: the level of linguistic proficiency in the second language at the beginning of literacy instruction and the model of bilingual instruction that a child is exposed to.

In practice literacy instruction in a bilingual context can vary as to the order of introduction of literacy instruction in the first and the second language. As with second language acquisition, either simultaneous or consecutive approach can be applied. When simultaneous model is chosen, literacy instruction is introduced simultaneously in both languages. With consecutive model the introduction of literacy instruction in one language precedes the literacy instruction in another. It is important to notice that in consecutive model literacy instruction can be initiated in either the minority or the majority language. The period of time elapsing between the starts of the literacy instruction in either of the two languages is arbitrary, ranging from some months to several years. Both, the order of languages in which literacy instruction is initiated and the period of time between the two starts, largely depend on the model of bilingual education. While in the language maintenance model the initial literacy instruction in children's mother tongue would be expected, in transitional model,

however, both varieties of the consecutive approach as well as simultaneous approach are possible, depending on the societal goal (assimilation of minority members, integration, cultural pluralism, etc.) the model of bilingual education is supposed to achieve. (In immersion programmes, which are aimed for development of bilingualism for majority children the literacy instruction is usually started in the second language.)

Following the bilingual proficiency principle and the threshold hypothesis, two factors would appear to influence the results of the second language literacy instruction: the acquired reading and writing skills in the first language together with the attained level of proficiency in the second language. Such considerations brought about a new theoretical construct: apart from the threshold level related to academic skills development, another notion of threshold has been introduced related to the level of the second language competence below which L1 reading skills can not be transferred to reading comprehension in L2 (Alderson 1984, Bossers 1991).

2. Research design

In a longitudinal research on motivation for the first and the second language learning and use in the bilingual region of Prekmurje we had an opportunity to test the effects of a prolonged oral acquisition of the second language on the development of writing and reading skills in that language. The hypothesis was formulated stating that two variables are involved; literacy skills in the second language reflect the interplay of two variables: the L1 literacy skills and the second language proficiency.

Bilingual education model in Prekmurje is the minority language maintenance model (Skutnabb Kangass 1981) or more precisely a two way language equality model (Mackey 1970). Children of the Hungarian national origin (minority group) and children of the Slovenian national origin (majority group) attend classes together and participate in bilingual instruction in which both languages function as languages of instruction and as subjects of curriculum. The so called concurrent method is applied, with language switching during each period. Till the introduction of the experimental approach to L1 and L2 teaching both languages (Slovenian and Hungarian) were taught following the L1 glottodidactic principle, except for certain modifications in literacy instruction of both languages.

The data presented below come as a by-product of a longitudinal research where other aspects of the first and the second language proficiency development and language use are being assessed. In two consecutive school years an experiment on the first and the second language teaching was introduced in the first grade of bilingual Slovene/Hungarian school in Lendava. In two consecutive generations two groups of children experience a new approach to the first and the second language teaching, based on the mother tongue and the second language glottodidactic principles, the communicative approach of the second language teaching being applied. The control group is working by method described above, as if both languages (Slovenian and Hungarian) were mastered as mother tongues by all children (Slovenian and Hungarian).

All groups are equated as to their SES and cognitive development level. The assessment of the second language skills during the experiment has shown

substantial differences between the control and experimental groups in favour of the latter, especially when the receptive L2 skills have been considered.

At the beginning of the experiment a sample of 88 pupils was selected: there were 41 Slovenes, 32 Hungarians and 19 others (mostly Croats and some Gypsies). (The second generation experiencing the experimental treatment numbers 126 respondents). In this study only the results of the bilingual literacy instruction approach for the first experimental generation will be discussed. The experiment has been planned for eight years, it is supposed to proceed during eight years of obligatory primary school. The research is going on for the seventh year now, pupils who started in the first grade attending the seventh grade this year.

The control group started with the literacy instruction in the second language at the end of the first grade, while the experimental groups started it with a half year delay, that is at the beginning of the second semester of grade two. It is natural to expect that a half year priority of the control group and hence longer writing and reading practice in the second language should show positive influence on writing and reading skills at the end of grade two. Therefore absence of significant statistical differences in the results of reading and writing tests between experimental and control groups could be ascribed to the better second language proficiency of experimental groups (better second language proficiency of groups experiencing a new approach has been assessed with both the receptive and productive skills by language test) as well as to the transfer of the literacy skills developed during the first language literacy instruction. Here is some statistical evidence that show general trends towards confirmation of the expected positive effects of the prolonged oral acquisition of the second language on development of reading and writing skills in that language.

3. Data analyses

The ability to write was measured by a dictation (six one clause sentences in the second language were administered) and by an autodictation (objects presented on ten pictures were to be named). Reading comprehension was assessed by ten texts, graduated from simple and short to more complex and longer ones. Pupils were asked to read each text and to pick the relevant (the right) statement out of three statements that were offered at the end of each text. The scores were analysed by two way analyses of variance (according to groups: 1., 2. = experimental, 3. = control group, and according to the second language: 1. = Hungarian, 2. = Slovenian).

Table 1: Dictation

$\bar{X} = 17,73$			SD = 5.035			N = 84		
Groups	1.	2.	3.	Language	1.	2.		
$\bar{X}$	20.16	17.00	16.10	$\bar{X}$	15.87	21.24		
SD				SD	4.838	3.236		
N	25	39	20	N	55	29		

Analyses of variance:

Variables	F	df	signif. F
Groups	1.582	2/83	0.212
Language	20.612	1/83	0.000 **
Main	10.826	3/83	0.000 **

Both experimental groups performed better on dictation than the control group. The scores were higher with the Slovenian as the second language than with Hungarian. Although both experimental groups performed better than the control group, the difference between groups is not statistically significant, but there is significant difference according to children's first/second language. The achievements are better with the Slovenian (majority language) as the second language ($p > 0,001$). The data are in consistency with the Cummins' hypothesis that the transfer is more likely from a minority to a majority language.

Table 2: Autodictation

$\bar{X}=6.71$ $SD=2.906$ $N=84$						
Groups	1.	2.	3.	Language	1.	2.
$\bar{X}$	7.92	6.05	6.50	$\bar{X}$	5.51	9.00
SD				SD	2.693	1.669
N	25	39	20	N	55	29

Analyses of variance

Variables	F	df	signif.F
Groups	0.530	2/83	0.591
Language	32.223	1/83	0.000 **
Main	13.934	3/83	0.000 **

When ability to write following autodictation in the second language was tested group 1 performed best, the control group followed and the results of the second experimental group are the lowest. Yet no significant differences between groups have been discovered. Again, differences are statistically significant when considered from the point of view of the children's first and second language, respectively ($p > 0.01$). (Group 2 for instance scored highest with the Slovenian as the second language, while their Hungarian score was the lowest).

Table 3: Reading comprehension

$\bar{X} = 9.19$ $SD = 1.409$ $N = 84$						
Groups	1.	2.	3.	Language	1.	2.
$\bar{X}$	9.64	9.33	8.35	$\bar{X}$	8.91	9.72
SD				SD	1.601	0.701
N	25	39	20	N	55	29

Analyses of variance:

Variables	F	df	signif.F
Groups	4.700	2/83	0.012 *
Language	4.936	1/83	0.029 *
Main	5.683	3/83	0.001 **

With reading comprehension the group 1. and the group 2. scores are higher while the group 3. scores are low. Variation between groups is significant at 0.05 level. Of the same significance are differences when the Slovenian and Hungarian as the second languages are considered.

The significance of mean differences was tested by Sheffe (critical value of $F = 6.22$ at 5% risk and $F = 9.76$ at 1% risk) and the following F values were found: $F(1.-2.) = 0.888$ $F(2.-3.) = 7.702^*$ $F(1.-3.) = 11.213^*$

Reading comprehension differences between group 1. and the control group show significance of $p > 0.01$ and differences between group 2. and the control group show significance of $p > 0.05$. There is no significant difference between both experimental groups.

Discussion

The results show a trend that permits a conclusion that different approach experienced by both experimental groups has been fruitful also for the literacy instruction of the second language. The delayed beginning of the second language literacy instruction has not shown negative effects on the development of the second language reading and writing skills; on the contrary, absence of significant differences between experimental and control groups on dictation and autodictation performance in favour of the control group may be considered as a positive achievement. Reading comprehension achievement of experimental groups proves that the delay in starting literacy instruction has a positive effect.

The positive effects have been attributed to better second language proficiency and to a positive transfer of mother tongue literacy skills. To which extent each variable is involved in L2 literacy skills remains to be analysed.

The second important result is the insistent fact that in spite of the two way equal model of bilingual education and bilingual status of the area, performance on all tests of writing and reading in our study is significantly higher with Slovenian, i.e. with the majority language as the second language, than with Hungarian, i.e. the minority language as the second language. The finding strongly supports Cummins' hypotheses on positive transfer being stronger from minority to majority language. Nevertheless, the further research should discover whether the differences are attributable to status differences of both languages alone or also to differences of both languages' structure.

Apart from the fact that the results of the research speak in support of theoretical assumptions, they seem to be important also for educational practice in other cultural environments in Slovenia where the language of school and of the pupils' home is different. Presently, there are at least two populations of pupils that could benefit from a modified approach to the L2 teaching, i.e. to the Slovenian language of instruction. Namely, children of Romani origin, native speakers of the Romani language, and children from different language envi-

ronment (Serb, Croat, Macedonian, Albanian, etc.) whose parents migrated to Slovenia from other ex-Yugoslav republics. For these children , especially for the Romani an appropriate approach to literacy instruction is *conditio sine qua non* for their literacy skills development and consequently of their future social integration.

REFERENCES

- Alderson, J.C. (1984), Reading in a foreign Language: a Reading Problem or a Language Problem? In: J.C. Alderson&A.H.Urquhart (eds.), Reading in a foreign Language. London:Longman.
- Baker, C. (1992). Attitudes and Language.Multilingual Matters LTD, Clevedon.
- Bossers,B. (1991). On Tresholds, Ceilings and Short-Circuits: the Relation between L1 Reading, L2 Reading and L2 Knowledge. In: Reading in Two Languages. AILA Review 8, 45-61.
- Cummins, J. (1984). Bilingualism and Special Education: Issues in assessment and pedagogy. Clevedon, England: Multilingual Matters.
- Cummins, J., (1991). Conversational and Academic Language Proficiency in Bilingual Context. AILA Review 8, 75-89.
- Nečak Lūk, A. (1989). Vzgoja in izobraževanje v večjezičnem okolju. PI, Ljubljana. (Education in Multilingual Setting. Institute of Educational Research, Ljubljana, Research Report).
- Moll , L.C. (1981). The mycroethnographic study of bilingual schooling. In: R.V. Padilla (ed.) Ethnoperspectives in Bilingual Education Research. Vol.III. Bilingual Education Technology, Ypsilanti, Michigan:Department of Foreign Languages and Bilingual Studies.
- Goodman K.,Goodman Y.,Flores B. (1979). Reading in the Bilingual Classroom: Literacy and Biliteracy, Rosslyn, Virginia: National Clearinghouse for Bilingual Education. Mackey,W.F. (1972). A Typology of Bilingual Education.In: Advances in the Sociology of Language (Fishman, ed.).Vol.II. Mouton&Co. The Hague.
- Skutnabb-Kangas,T. (1981). Bilingualism or not: The Education of Minorities. Multilingual Matters LTD 7, Clevedon.

Povzetek

OPISMENJEVANJE V DVOJEZIČNI ŠOLI

V katerem jeziku se naj otrok začne opismenjevati: v maternem jeziku, v drugem jeziku ali v obeh hkrati? Kateri pristop je priporočljiv glede na model/tip dvojezičnega pouka. Kakšna naj bo raven jezikovne zmožnosti v drugem jeziku ob začetku opismenjevanja v tem jeziku? Čeprav dokončni odgovor na ta vprašanja še ni pripravljen, obstoja nekaj teoretičnih podmen, ki vabijo k empiričnemu preverjanju.

V dvojezični šoli v Prekmurju se opismenjevanje začne v materinščini. V raziskavi smo spremljali dosežke inovacijske in kontrolne skupine, ki sta z opis-

menjevanjem v drugem jeziku začeli ob različnem času. Preverjali smo hipotezo transfera, ki predvideva, da bodo dosežene spretnosti branja in pisanja v prvem jeziku ugodno delovale na opismenjevanje v drugem jeziku (1) in in hipotezo "praga", ki predvideva, da bo razvitejša sporazumevalna zmožnost v drugem jeziku ob začetku opismenjevanja v tem jeziku vplivala na dosežke učencev. V pričujočem prispevku je predstavljenih nekaj rezultatov opismenjevanja v drugem jeziku v treh zaporednih razredih (2.,3., in 4.) dvojezične osnovne šole.

SONJA NOVAK LUKANOVIČ

JEZIK MANJŠINE IN IZOBRAŽEVANJE

Uvod

V večkulturni družbi ima izobraževanje posebno pomembno vlogo, njegova funkcija je široka in posega tako na področje posameznikovega razvoja kot na področje širše družbe. Izobraževanje je na eni strani instrument pridobivanja poklicne kvalifikacije posameznika, na drugi strani pa je instrument posameznikovega osebnega razvoja in transmisije različnih kulturnih vrednot. V številnih modernih družbah pa se je zaradi zaposlenosti obeh staršev in odtujenih odnosov v družini vloga in položaj izobraževanja kot enega od nosilcev socializacije spremenila oziroma povečala.

V pluralističnih družbah ali okoljih, za katere je značilna različna kultura in v katerih prevladujejo različne vrednote posameznika ali skupine, je izobraževalni proces tisti, ki ustvarja pogoje, da učenci osvojijo kompleksnost in kontradiktornost družbe in tako gradijo odnose tolerantnosti, razumevanja, spoštovanja na individualni in družbeni ravni/med posamezniki, med skupinami, med državami / (Batelaan, P. & Gundara J., 1991). Izobraževanje v večkulturni družbi je vedno obravnavano v zgodovinskem kontekstu in je integralni del političnih in ekonomskih struktur družbe.

Prav zaradi pomembne vloge, ki jo ima izobraževanje pri ustvarjanju pogojev, ki zagotavljajo sprejemanje in spoštovanje kulturne različnosti, smo na narodnostno mešanem območju v Prekmurju opravili krajšo študijo, s katero smo želeli oceniti uspešnost dvojezičnega izobraževanja. Uspešnost je zelo širok pojem in je seveda lahko definirana na osnovi različnih aspektov, povezana je tudi s kvaliteto samega izobraževanja. Nas sta zanimala predvsem dva kazalca uspešnosti, ki se kažeta v

- uspešnem nadaljevanju šolanja;
- uspešnem nadaljevanju učenja jezika manjšinske populacije, to je v učenju madžarskega jezika.

Metoda dela

Študija je longitudinalno zastavljena. Rezultati, ki jih predstavljamo v tem prispevku so rezultati, ki odražajo realnost ob koncu leta 1991 in ob začetku 1992. Vprašalnik smo poslali konec leta 1991 generaciji učencev (vzorec je štel 121 učencev), ki je končala dvojezično osnovno šolo Drago Lugarič v Lendavi v šolskem letu 1982/83. Za to generacijo smo se odločili, ker smo sodili, da si je posameznik v letih po končani dvojezični osnovni šoli, na osnovi lastnih izkušenj in pod vplivom okolja, izoblikoval svoj pogled in svoje lastno vrednotenje dvojezičnega izobraževanja in s tem dvojezičnosti kot družbenega fenomena. Drugi motiv za izbiro te generacije pa je bil, da je bil leta 1982 v Sloveniji sprejet poseben zakon, ki je podrobneje opredeljeval dvojezično vzgojo in izobraževanje in tudi vlogo poučevanja manjšinskega jezika v nadaljevanju šolanja.

Vprašalnik je bil kratek in enostaven, ker smo se zavedali, da bi dolg in kompliciran vprašalnik pri posamezniku povzročil psihološko bariero in nam

nanj zato ne bi odgovoril. Vprašalnik je bil v slovenskem in madžarskem jeziku, posamezniku pa smo prepustili, da sam odloči, v katerem jeziku bo odgovarjal. Vprašalnik smo poslali po pošti. Za metodo po pošti smo se odločili, ker nam je le tak način omogočil izvedbo študije. Prav tako pa smo sodili, da nam lahko že število vrnjenih vprašalnikov nakaže odnos posameznika in s tem družbe do dvojezičnega izobraževanja in do narodnostne problematike.

Predstavitev nekaterih rezultatov

Na vprašalnik nam je odgovorili 42,28 odstotka generacije učencev. Po našem mnenju je odstotek relativno visok predvsem zato, ker moramo upoštevati izvedbo po pošti. Prav zato rezultat potrjuje uspešnost študije in kaže tudi na pozitiven odnos posameznika do problematike, ki jo obravnavamo. Večina vprašalnikov je bila izpolnjenih v slovenskem jeziku, le manjhen delež v madžarskem jeziku. Izbor jezika pri odgovarjanju v anketi ustreza rezultatom, ki smo jih dobili ob analizi jezikovnih kontaktov posameznika. Vzorec je bil po narodnostni pripadnosti in tudi po materinem jeziku heterogen, čeprav prevladujejo Slovenci. Jezik predstavlja tiho dimenzijo etničnosti in ni nujno povezan z etnično identiteto posameznika (Edwards, 1990), rezultati v naši pa študiji potrjujejo povezavo jezika in etnične identitete. Materin jezik posameznika ustreza njegovi narodnostni pripadnosti.

Študija je bila v prvi vrsti usmerjena v ugotavljanje **uspešnosti dvojezičnega izobraževanja** in sicer v en aspekt te uspešnosti- v **uspešno nadaljevanje učenja jezika manjšinske populacije**. Eden izmed pomembnih ciljev dvojezične osnovne šole je, da posameznik, pripadnik večinske ali manjšinske populacije dojame večkulturno oziroma dvojezično okolje, v katerem živi in da je zaradi ustvarjanja sožitja potrebno razumeti in znati tudi jezik svojega soseda, ki je različen. In prav šola je tista osnovna institucija, kjer se pridobiva znanje. Za dosego omenjenega cilja pa se dvojezično izobraževanje ne sme zaključiti na stopnji osnovne šole, ampak mora obstojati tudi v nadaljevanju šolanja.

Uspešno nadaljevanje učenja madžarskega jezika v nadaljevanju šolanja, to je po končani osnovni šoli pa pomeni, da obstoja **kontinuiteta** dvojezičnega izobraževanja. Kontinuiteta dvojezičnega izobraževanja zrcali korelacijo med uspešnostjo dvojezične osnovne šole in odnosom posameznika do dvojezičnosti, ne kaže pa stopnje jezikovnega znanja posameznika. O pomembnosti kontinuitete opozarjajo tudi drugi avtorji (O'Murchu, 1986), kajti prav zagotavljanje kontinuitete dvojezičnega izobraževanja daje osnovo za razvijanje dvojezičnosti na individualni in družbeni ravni. Nadaljevanje učenja manjšinskega jezika ne glede ali je le ta materin ali drugi jezik poteka v Sloveniji na dva načina:

- jezik je lahko učni predmet in učni jezik ali pa obvezen učni predmet v okviru vzgojnoizobraževalnega procesa;
- učenje jezika je učenčeva subjektivna izbira, ure jezike predstavljajo fakultativni predmet.

Prvi in drugi način učenja manjšinskega jezika vsebujeta razlike, ki obstojajo tako pri motivaciji posameznika za učenje manjšinskega jezika, pri vrednotenju posameznih jezikov kot tudi pri stopnji znanja jezika manjšinskega jezika.

Sistematično, kontinuirano učenje jezika skozi izobraževalni proces, če je seveda ta kvaliteten, brez dvoma vpliva na stopnjo znanja jezika, na jezikovno kompetenco posameznika in tako tudi na izbor jezika posameznika v jezikov-

nih kontaktih. Prav nesposobnot ali pa težave pri izražanja v drugem jeziku mnogokrat predstavljajo psihološko bariero in posameznik se raje odloči uporabljati svoj materin jezik. Tako izbor jezika v različnih jezikovnih stikih posameznika na eni strani indirektno zrcali uspešnost ali neuspešnost jezikovnega cilja dvojezičnega izobraževanja. Uspešna dvojezična šola z zagotovljeno kontinuiteto predstavlja enega od družbenih faktorjev, ki vplivajo na jezikovne stike posameznika in s tem na ohranjanje ali izginjanje manjšinskega jezika.

Komunikacija v enem jeziku ali v dveh in pa funkcionalna diferenciacija posameznih jezikov v večkulturnem okolju pa ni samo posledica neustrezne izobraževalne politike ali pa njenega neustreznega izvajanja, ampak je vedno integracija številnih faktorjev- družbenih in ekonomskih, ki so v medsebojni soodvisnosti. Med faktorji, ki smo jih zaznali tudi pri obravnavanju naše ankete in ki vplivajo na jezikovno izbiro posameznika v različnih jezikovnih stikih so naslednji (Fantini, A.E., 1985):

- položaj, v katerem se jezikovno dogajanje izvaja(čas, prostor)
- tema pogovora
- oblika komunikacije(pisna, ustna)
- način izvajanja
- funkcija interakcije
- udeleženci(status,poklic, starost,narodnost)

Prav jezikovno obnašanje posameznikov v večkulturni/večejezični družbi pa kaže tudi na procese, ki potekajo od asimilacije, sožitja pa do izolacije, ki jih zaznamujejo ohranjanje manjšinskega jezika in pa stopnja jezikovnega premika (language shift).

Analiza odgovorov naših anketirancev potrjuje prisotnost družbenih faktorjev, ki vplivajo direktno in indirektno na jezikovno izbiro posameznika ter na jezikovni premik. Prav tako pa smo poizkušali ugotoviti ali obstoja povezava med izbiro jezika v komunikaciji posameznika in kontinuiteto dvojezičnega izobraževanja.

Uspešnost dvojezične osnovne šole se kaže v uspešnem nadaljevanju šolanja. Večina učencev iz obravnavanega vzorca (96,1%) je nadaljevala s šolanjem na različnih srednjih šolah. Več kot polovica jih je ostala v Lendavi, ostali so odšli v Mursko Soboto ali Maribor. Več kot polovica (61,5%) se je po končani srednji šoli zaposlila, ostali pa so nadaljevali študij na različnih višjih in visokih šolah v Ljubljani ali Mariboru. Rezultati naše študije kažejo, da so se posamezniki odločali predvsem za študij v Mariboru in to na ekonomski, pedagoški in tehniški fakulteti.

Izobrazbena stopnja učencev, ki jih v vzorcu obravnavamo je višja kot pa je izobrazbena stopnja njihovih staršev. Prav tako ne obstoja razlika med spoloma, kot to poročajo študije opravljene na Irskem (MacKinnon, 1986). Razlika v izobrazbi glede na spol pa je opazna pri njihovih starših, ko imajo v večini primerov matere samo osnovno šolo (61,5%), zelo majhen odstotek pa jih ima višjo ali visoko šolo. Razliko v izobrazbeni stopnji glede na generacijo in tudi na spol lahko pripišemo izboljššanemu družbeno-ekonomskemu položaju družbe in spremenjenemu položaju ženske v družbi. Večje in boljše možnosti izobraževanja pa je omogočila tudi politika štipendiranja. Približno 73 odstotka vseh učencev je med izobraževanjem prejelo različne vrste štipendij (večina iz združenih sredstev, nekateri solidarnostne, drugi kadrovske).

Anketirance smo na osnovi njihovih odgovorov razdelili v

- skupino, ki je nadaljevala šolanje v Lendavi, ki ima status narodnostno

mešanega območja. S tem je kontinuiteta dvojezičnega izobraževanja tudi zakonsko zagotovljena. Učenje manjšinskega jezika je za te učence, ne glede ali je to materin ali drugi jezik obvezno;

- ter v skupino, ki je šolanje nadaljevala izven narodnostno mešanega območja. Učenje manjšinskega jezika je za te učence njihova subjektivna izbira.

Rezultati so pokazali, da jih večina sodi v prvo skupino in da je tako vsaj večini učencev zagotovljena kontinuiteta dvojezičnega izobraževanja. Med motivi, ki so jih izbrali, zakaj so se odločili nadaljevati šolanje v Lendavi prevladuje najprej pridobitev željenega poklica, nato večja možnost zaposlitve, ki jo daje izbrana šola v Lendavi in na tretjem mestu je kraj šolanja. Iz podatkov o štipendiranju lahko ugotovljamo, da je štipendijska politika družbe vplivala, da je večina učencev po končani dvojezični osnovni šoli nadaljevala šolanje v istem kraju, se tam zaposlila in tako ostala v domačem okolju. Anketiranci ne pripisujejo velikega pomena povezavi učenja manjšinskega jezika in poklicni usmeritvi. Pri analizi teh odgovorov smo pričakovali drugačen rezultat. Izhajajoč iz zakonodaje, pozitivne politične volje družbe do uresničevanja dvojezičnosti na vseh ravneh, smo pričakovali, da bo posameznik čutil potrebo in nujnost, da pri komunikacijah v svojem delovnem okolju obvlada na relativno visoki stopnji oba jezika-slovenskega in madžarskega.

Veliko bolj nas je zanimala skupina, ki ji je zaradi teritorialnega principa urejanja narodnostne enakopravnosti in s tem tudi urejanja vloge jezikov, porušena kontinuiteta dvojezičnega izobraževanja. Ta skupina je v primerjavi s prvo nekoliko manjša (44%), anketiranci pa so obiskovali šole v Murski Soboti, Mariboru, Rakičanu. Za te posameznike je bil glavni motiv izbire šole pridobitev željenega poklica. Čeprav je bila tudi tej skupini zagotovljena zakonska možnost nadaljevati z učenjem manjšinskega jezika, pa posamezniki te možnosti niso izkoristili. Podatek, ki smo ga dobili ni bil spodbuden, kajti samo 4 posamezniki iz našega vzorca /kar predstavlja manj kot 2 odstotka/ so si prostovoljno izbrali madžarski jezik kot predmet na srednji šoli. Glavni motiv te subjektivne izbire je bil predvsem ohranjanje etnične identitete, ker jim je madžarski jezik materin jezik. Ti učenci tudi poudarjajo pomen stopnje znanja, ker v dobrem znanju madžarskega jezika vidijo večje in boljše možnosti zaposlovanja. Nekateri (34,5%) pa se za učenje madžarskega jezika niso odločili zaradi objektivnih zadržkov- neustrezna ura, oddaljenost šole, kvaliteta pouka...

Analiza odgovorov ankete nas opozori na različen pomen, ki ga posamezniki pripisujejo učenju manjšinskega jezika. Razlika je opazna med tistimi, ki so se učili manjšinski jezik na stopnji srednje šole in tistimi, ki se zaradi različnih vzrokov niso učili. Posamezniki, ki se niso odločili za nadaljevanje učenja madžarskega jezika v okviru fakultativnega predmeta (teh je bilo v našem vzorcu približno 42 odstotkov) madžarski jezik sicer sprejemajo kot jezik družbenega okolja, pripisujejo mu enakopraven položaj v okolju, kjer živijo, toda boljše znanje jezika oziroma boljša kompetenca v madžarskem jeziku ni pogoj za pridobitev zaposlitve oziroma za napredovanje v službi. Večina jih tudi meni, da visoka kompetenca v madžarskem jeziku ni potrebna, kajti vsak razume slovensko in tako lahko vse komunikacije potekajo v slovenskem jeziku!! Analiza teh odgovorov je ne nek način kontradiktorna, kajti vsi ti posamezniki/pripadniki večine in manjšine načelno podpirajo dvojezičnost, toda na pragmatični ravni so njihove odločitve nasprotno in so povezane s posameznikovim vrednotenjem jezika. Tako rezultati kažejo na funkcionalno diferenciacijo jezikov. Tudi posamezniki, ki jim je madžarski jezik materin jezik sodijo, da je njihovo znanje

madžarskega jezika dovolj dobro in da ne potrebujejo kontinuitete dvojezičnega izobraževanja, saj je uporaba madžarskega jezika vezana samo na pogovore v domačem okolju.

Večina iz obravnavane skupine na eni strani ocenjuje nadaljevanje učenja manjšinskega jezika kot nepotrebno in daje prednost tujemu jeziku, na drugi strani večina med njimi meni, da je potrebno izboljšati kvaliteto pouka madžarskega jezika. Ure madžarskega jezika bi morale postati bolj zanimive. Prav tako poudarjajo, da fakultativni predmet ni nikoli enakopraven predmet v okviru učnega predmetnika. Zanimivo je, da so prav ti anketiranci ne glede na narodnostno pripadnost pri tem vprašanju pokazali angažiran odnos do izboljšave poučevanja manjšinskega jezika. Prav tako so nekateri zapisali, da v kolikor bi bile ure pouka kvalitetnejše, bi jih tudi sami obiskovali.

S študijo smo želeli tudi ugotoviti ali obstoja povezava med učenjem manjšinskega jezika in izborom jezika v različnih jezikovnih stikih posameznika. Demografska vitalnost, stopnja ekonomskega razvoja, stopnja politične moči in kulturne vrednote vsake družbene skupnosti zagotavljajo tako okolje, ki determinira kvantiteto in kvaliteto možnosti za jezikovne stike. Jezikovni stiki so lahko številni, obsegajo različne oblike in nastopajo v različnih kontekstih. Posameznik v različnih stikih nastopa kot oseba, ki sprejema ali pa kot oseba, ki prenaša oziroma posreduje informacijo. Analiza jezikovnih stikov posameznika v naši študiji kaže na diferenciacijo v izboru jezika med manjšinsko in večinsko skupnostjo. Pripadniki večine-Slovenci se ne odločajo za učenje madžarskega jezika v nadaljevanju šolanja, če to ni obvezno. Zavedajo pa se, da je okolje dvojezično in relativno velik del anketirancev slovenske narodnosti (51,8% Slovencev) je zapisalo, da pri komunikacijah s prijatelji in v okolju uporablja slovenski in madžarski jezik. Čeprav svoje znanje madžarskega jezika ocenjujejo kot slabo, pa sodijo, da je dovolj dobro, da ga lahko uporabljajo za preproste jezikovne stike med prijatelji in v okolju.

Jezikovni stiki pripadnikov manjšinske skupnosti so nekoliko drugačni. Razlika med jezikovnimi stiki posameznikov, ki jim je zagotovljena kontinuiteta izobraževanja v materinem jeziku in tistimi, ki jim je zagotovljeno izobraževanje samo v drugem jeziku pa ni opazna. Jezikovni premiki so vezani na družbene faktorje, ki smo jih v našem tekstu že omenili. Razlika je tudi ali posameznik komunicira v okviru svoje etnične skupine ali izven nje z drugo, večinsko skupino. V komunikacijah z večino prihaja skoraj vedno do jezikovnega premika, ko je manjšinski jezik nadomeščen z jezikom večine. To potrjuje tudi že podatek, da so se v komunikaciji z nami, ki smo jim poslali vprašalnik, odločili uporabljati slovenski jezik, le v 13,5 odstotkih so uporabili madžarski jezik.

V vzorcu, ki ga obravnavamo je kar 25 odstotkov posameznikov, ki živijo v narodnostno mešanih družinah, kjer je eden od staršev Slovenec ali Madžar. Na oblikovanje narodnostne identitete in na izbor jezika v komunikacijah v mešanih družinah vpliva skoraj v vseh primerih mati. Če je mati madžarske narodnosti potem tudi komunikacija doma poteka v madžarskem jeziku, v ostalih primerih pa tudi dvojezično. Zanimiv je podatek, ki na nek način kaže na spoštovanje in uresničevanje večkulturnosti v okolju pa je, da večina (kar 84,6 odstotkov) naših anketirancev (prevladujejo Madžari) v kontaktih s prijatelji ali v okolju uporablja oba jezika- slovenskega in madžarskega. To pomeni, da ti posamezniki s prijatelji slovenske narodnosti komunicirajo slovensko, s prijatelji madžarske narodnosti pa madžarsko.

Sklepne misli

Jezikovni stiki posameznika v družini, s prijatelji in v okolju, kontinuiteta dvojezičnega izobraževanja ter položaj jezika v okolju vsekakor vplivajo na posameznikovo vrednotenje in uporabo manjšinskega jezika in na ustvarjanje večkulturnost. Večkulturnost ne opredeljuje samo jezikovni aspekt, ampak tudi politični, družbeni, izobraževalni, psihološki in ekonomski. Rezultati v naši študiji opozarjajo tudi na **odnos**, ki se ustvarja **med etničnostjo in ekonomskimi faktorji**. Pri posameznikih-tako večni kot manjšini je zelo prisoten ekonomski element, ki posega na področje vrednotenja in tudi na področje etnične identitete posameznika. Tako pri posamezniku prevladuje ekonomska motivacija, ko se odloča za učenje jezika oziroma za izpopolnjevanje (Grenier, G. and Vaillancourt, F., 1983). Prav zaradi ekonomskih faktorjev prevladuje učenje tujih jezikov (angleškega in nemškega) pred učenjem madžarskega jezika, kljub dejstvu, da je madžarski jezik jezik okolja in pa jezik sosednje države. Učenci iz obravnavanega vzorca učenje drugega jezika-ali je le ta jezik okolja ali pa tuj jezik- v večini primerov ne sprejemajo kot kapital, ki pomeni kopičenje znanja, ampak učenje in v končni fazi znanje vidijo kot sredstvo za njihov ekonomski položaj. Če sledimo razmišljanjem nekaterih respondentov lahko pričakujemo, da se bo s povečanim gospodarskim sodelovanjem in z družbeno-ekonomskim dvigom sosednje države Madžarske povečalo zanimanje za učenje in tudi za uporabo madžarskega jezika. Toda ob tem si zastavimo vprašanje: Ali se zaradi teh dejstev ne bo spremenila funkcija madžarskega jezika? Katera varianta jezika bo močnejša- ali tista, ki jezik označuje kot jezik družbenega okolja ali tista, ki mu daje značilnosti tujega jezika ali pa bosta prevladali obe. V končni fazi pa tudi to prispeva k ohranjanju manjšinskega jezika.

Kljub dejstvu, da je določenemu odstotku populacije zaradi različnih vzrokov porušena kontinuiteta dvojezičnega izobraževanja, pa na drugi strani različni parametri (jezikovni kontakti, vrednotenje jezikov) kažejo, da prav dvojezična osnovna šola z izobraževalno in vzgojno funkcijo postavlja temelje, ki zagotavljajo ustvarjanje sožitja v večnarodnostnem/večkulturnem okolju.

REFERENCE:

- Batelan, P., Gundara S. (1991) Cultural diversity and the promotion of values through education. Seminar "Intercultural learning for human rights", Klagenfurt, 28-30. October 1991
- Grenier, G., Vaillancourt, F. (1983) An economic perspective on learning a second language. *Journal of multilingual and multicultural development*, no. 6., str. 471-483
- O'Murchu, H. (1987) Pre-Primary Education in Some European Lesser used languages. *Baile Atha Cliath*.
- Fantini, A. E. (1985) *Language Acquisition of a Bilingual Child: A Sociolinguistic Perspective*. Avon: Multilingual Matters 17.

MacKinnon, K.(1986) Gender, occupation and educational factors in Gaelic language. shift and regeneration. Third International Language Conference, Galway, June 1986.

Summary

THE MINORITY LANGUAGE AND THE EDUCATION

In the paper we are going to present the results of the case study we have performed among one generation of pupils (N= 121) who have finished the elementary bilingual slovene-hungarian school in the ethnically mixed region of Slovenia.

In our study we have been interested mainly in the efficiency of our bilingual type of education and especially in two aspects of successfulness: the successful continuation of schooling and the successful continuation of learning the minority language- in our case the hungarian language.

The successful learning of the minority language at all levels of education indicates the continuation of bilingual education which presents the basis for the development of bilingualism on the individual and social level.

The results of our case study cannot be generalized to all population because it is undoubtedly too small sample but nevertheless such a selected portion of particular social dimension can serve us to indicate some facts and to call attention to changes in the ethnically mixed surroundings and to provide an empirical basis for developing theoretical concepts and hypothesis.

RENATA MEJAK

O ODNOSU STARŠEV DO DVOJEZIČNE ŠOLE V LENDAVI (prikaz rezultatov "case study")

Uvod

Izhajajoč iz spoznanja, da je za sprejemanje in uspešno delovanje dvojezične šole, vzpodbuda in pomoč družinskega okolja bistvenega pomena, smo v šolskem letu 1990/91 nadaljevali naša preučevanja o odnosu staršev do dvojezične šole v Lendavi.

Nadaljevanje naše raziskave nam omogoča zanesljivejše sklepanje o odnosu staršev do dvojezične šole, hkrati pa nam omogoča medsebojno primerjavo rezultatov (iz leta 1989 in 1990) in presojo o tem, ali so velike politične in družbene spremembe v letu 1990 (zlasti večstrankarske parlamentarne volitve) vplivale na artikuliranje starševskega odnosa do dvojezičnega izobraževanja otrok na narodnostno mešanem območju v Lendavi.

Enako kot v prvem delu naše "case study"¹ se je naša pozornost tudi to pot usmerila v dejavnike uspešnosti dvojezičnega izobraževanja zunaj šole (t.j. na starše), ki posredno, delno pa tudi neposredno vplivajo na recepcijo in uspešnost dvojezičnega izobraževanja otrok. V tej zvezi smo ugotavljali koordiniranost vzgojnega delovanja šole in družine (zlasti na področju medsedbojnega spoštovanja, tolerance, razumevanja in sodelovanja v večnacionalnem okolju), hkrati pa smo želeli dobiti tudi mnenje staršev o dvojezični šoli, spoznati njihove izkušnje in sodelovanje s šolo pri uresničevanju humanih ciljev dvojezične vzgoje in izobraževanja.

Potek dela

Oktober 1990 je potekalo terensko delo v Lendavi. Anketarji, ki obvladajo oba jezika so obiskali starše učencev 8.a in 8.b. razreda in opravili intervju, posebej z očetom in posebej z materjo. Osrednjo enoto analize v Case study II. predstavljajo starši in učenci 8.a. in 8.b. razreda v šolskem letu 1990/91 na dvojezični osnovni šoli v Lendavi.

Obe anketi (za starše in učence) smo v letu 1990 dopolnili z vprašanjem (na podlagi dobljenih izkušenj z anketo v letu 1989) o samoocenitvi anketiranca o stopnji spoznavanja (razume, govori, piše) slovenskega in madžarskega jezika. K odločitvi o dopolnitvi vprašalnika so nas napotili tudi neformalni razgovori s starši (Slovenci) in v okolju prevladajoče mnenje, da je znanje madžarskega jezika učencev slovenske narodnosti, na zelo nizki stopnji. Želeli smo, da starši in učenci v odkritem pogovoru z anketarjem, ocenijo svoje znanje madžarskega in slovenskega jezika. Na ta način pridobljeni podatki nam omogočajo vpogled v dvojezičnost respondentov, zajetih v case study. Vsa preostala anketna vprašanja so bila prevzeta iz ankete iz leta 1989.

1. Prvi del raziskave je bil objavljen v letu 1991 (dr. R.Mejak in S. Novak Lukanovič, The Participation of Parents, School and the Social Surrounding in the Implementation of the Concept of Bilingual Education, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1991) in predstavljen strokovni javnosti na mednarodni konferenci o izobraževanju in jezikovnem pluralizmu v organizaciji OECD/CERI) marca 1991 v Sidney-u.

Intervju s starši dopolnjuje prav tako kot v I. delu naše raziskave, usmerjeno opazovanje. Skozi opazovanje na kraju samem smo spoznali socialni svet, jezikovne situacije in mednacionalne odnose na narodnostno mešanem območju v Lendavi. Zlasti smo se osredotočili na družbeni položaj madžarskega jezika v Lendavi, na vpliv okolja pri uveljavljanju koncepta dvojezične šole in na možnosti uveljavljanja dvosmerne dvojezičnosti v praksi.

Teoretična izhodišča "case study" kakor tudi zasnova in razvojni problemi dvojezičnega šolstva so prikazani v I. delu raziskave. Prav tako smo tudi pri pripravi II. dela "case study" upoštevali metodološka napotila OECD/CERI.

I. Značilnost družin zajetih v "case study"

V case study smo v šolskem letu 1990/91 zajeli učence 8.a. in 8. b. razreda dvojezične osnovne šole in njihove starše. V vzorcu je bilo zajetih 47 učencev (24 v 8.a. in 23 v 8.b. razredu) in 91 staršev (t.j. 44 očetov in 47 mater). Narodnostno sestavo vzorca smo ugotavljali iz šolske dokumentacije, po kateri je v 8.a. in 8.b. razredu vpisanih 25 Slovencev (12 + 13, t.j. 53,1%), 19 Madžarov (11 + 8, t.j. 40,5% in trije Hrvati (1 + 2, t.j. 6,4%).

Staršem smo omogočili, da so lahko odgovarjali na anketna vprašanja v slovenskem ali madžarskem jeziku. Pripadniki hrvatskega naroda so lahko odgovarjali prav tako v svojem jeziku. Starši ponujene možnosti v glavnem niso izkoristili. Ponovila se je praksa dosedanjih anketiranj na narodnostno mešanem področju v Lendavi, ko se je večina anketirancev odločila za rabo slovenskega jezika pri odgovorih na anketna vprašanja. Starši učencev 8.a. in 8.b. razreda so odgovorili na anketna vprašanja:

v slovenskem jeziku	79	(86,8%)
v madžarskem jeziku	9	(9,9%)
v hrvatskem jeziku	2	(2,2%) in
dvojezično	1	(1,1%).

Primerjava teh podatkov s številom učencev, ki so evidentirani v šoli kot Madžari (kar pomeni, da je vsaj eden od staršev Madžarske narodnosti) dokumentira razširjeno mnenje v Lendavi, da se Madžari pogosto iz neupravičenih razlogov odrekajo svojemu jeziku. Hkrati pa ti podatki potrjujejo našo oceno zapisano (in konkretizirano) v I. delu naše študije, da se madžarski jezik umika iz javnega življenja.

Podatki o družinah zajetih v "case study" kažejo, da je družinsko ozadje učencev 8.a in 8.b. razreda podobno kot v prvem delu naše raziskave, t.j. prevladujejo družine z manjšim številom otrok. Tipične so družine z dvema otrokoma (74,4%). Samo s starši (brez ožjih sorodnikov kot so stari starši, strici, tete, itd.) živi kar 72,3% družin. Struktura družin kaže splošne trende in značilnosti sodobnih družin v Sloveniji, in sicer, da prevladujejo družine z nizkim številom otrok (1-2) in da družinsko skupnost tvorijo le starši in otroci.

Iz šolske dokumentacije smo razbrali, da velik del učencev izvira iz mešanih zakonov. V 8. a razredu je več otrok, poleg drugih kombinacij (slovensko-bolgarskih, slovensko-romunskih in hrvatsko-madžarskih) iz slovensko-madžarskega zakona (6). V 8. b razredu pa 5 učencev izvira iz madžarsko-hrvaškega zakona, 4 učenci pa iz slovensko-hrvaškega zakona. Med anketiran

imi družinami je 14 slovenskih (oba zakonca Slovenca) in 11 madžarskih (oba zakonca Madžara) družin, vsi ostali zakoni so narodnostno mešani.

Podatki o zaposlenosti staršev kažejo, da sta v večini družin zaposlena oba starša. Posebno visoko je število zaposlenih mater v 8. a razredu (95,8%), nekoliko manjše pa v 8.b. razredu (75,2%).

Ob preučevanju značilnosti družin zajetih v "case study" smo se v letu 1991 srečali s pojavom nezaposlenosti. V prejšnjih letih se z nezaposlenostjo staršev, zlasti očetov, nismo srečevali, ker so bili gospodarski trendi ugodnejši kot v zadnjih dveh letih. V 8.a. razredu je 8,7%, v 8.b. razredu pa je 9,5% očetov nezaposlenih.

Očetje so pretežno zaposleni v industriji (Nafta, Gorenje-Varstroj) v gradbeništvu (Gradbenik) trgovini in obrti. Matere pretežno opravljajo dela v trgovini (Merkator), v administraciji (Nafta, občina, banka) v tovarni Indip in v gostinstvu.

Natančnejšo sliko o izobrazbi staršev nam daje tabela:

IZOBRAZBA	8.a.		8.b.	
	oče	mati	oče	mati
1. nedokončana osnovna šola	4 (17,4)	1 (4,2)	5 (23,8)	2 (8,7)
2. 8. razredov osnovne šole	1 (4,3)	7 (29,1)	2 (9,5)	10 (43,4)
3. poklicna šola	8 (34,9)	6 (25,0)	7 (33,3)	7 (30,4)
4. 4. letna srednja šola	4 (17,4)	9 (37,5)	5 (23,8)	1 (4,4)
5. višja šola	6 (26,0)	1 (4,2)	1 (4,8)	2 (8,7)
6. visoka šola	-	-	1 (4,8)	1 (4,4)

Izobrazba staršev se v veliki meri pokriva s podatki o izobrazbi staršev iz I. dela "case study". Večina očetov je končala poklicno ali 4. letno srednjo šolo. Odstopanje je opazno le v primeru očetov učencev 8.a. razreda, ki so končali višjo šolo (26,0%).

Pogovorni jezik v družini

Vprašanje o pogovornem jeziku v družini smo postavili staršem z namenom, da bi bolje spoznali družine zajete v "case study" tudi z jezikovnega vidika. V ospredju našega zanimanja je bila raba jezika v družini, in sicer pogovora med zakonci, med starši in otroki, med starši (učencev 8.a. in 8.b. razreda) in njihovimi starši.

O rabi jezika v različnih družinskih situacijah smo dobili naslednjo podobo: Starši učencev 8.a. in 8.b. razreda se pogovarjajo:

POGOVOR v	slovenskem v jeziku	madžarskem jeziku	dvojezično	hrvaško ali srbsko
z zakoncem	51 (56,0)	21 (23,0)	11 (12,0)	8 (8,7)
z otroki	49 (53,8)	19 (20,8)	18 (19,7)	6 (6,6)
s svojimi starši	40 (45,9)	23 (25,2)	6 (6,5)	7 (7,6)

Podatki odlikavajo narodnostno mešano sestavo družin v Lendavi in hkrati nakazujejo splošne tendence v okolju glede jezikovne rabe. V družinah zajetih v "case study" je največ v rabi slovenski jezik. Naša opazovanja kažejo, da se tudi

v življenju Lendave močno uveljavlja slovenski jezik, posebej še, ker tudi številni Madžari rabijo slovenski jezik kot jezik komunikacije v javnem življenju.

Madžarski jezik je dokaj prisoten v družinah zajetih v našo raziskavo (23%) in tudi v okolju vendar se srečujemo s tendenco padanja rabe madžarskega jezika. Primerjava z I. delom "case study" kaže, da je v vzorcu iz leta 1989 rabilo madžarski jezik v medsebojnem kontaktu 34% zakoncev).

Iz zbranih podatkov lahko ocenimo, da je v našem primeru dvojezična komunikacija med zakonci, zlasti pa med otroki in starši, v porastu (19,7%) manj pogosta pa je med sedanjo odraslo generacijo in njihovimi starši (6,5%). V "case study" iz leta 1989 je le (8,5%) staršev komuniciralo s svojimi otroki dvojezično.

Na podlagi zbranih podatkov o širjenju dvojezičnosti v družinah, šoli, družbi, sklepamo, da postaja v zadnjih letih življenje v Lendavi vedno bolj dvojezično. Vpliv dvojezičnosti v življenju (šola, napisi, tisk, raba obeh jezikov v uradih) se vedno bolj krepi. Vedno več oseb je mogoče srečati (predvsem madžarske narodnosti), ki z lahkoto preklaplajo z enega jezika v drug jezik (slovenski <===== > madžarski jezik) na ravni vsakodnevnih, manj zahtevnih razgovorov.

Pri tem pa opazovanja kažejo (zlasti neformalni razgovori v Lendavi z osebami madžarske narodnosti), da je raven in izrazna sposobnost v madžarskem jeziku, zlasti pri mlajših ljudeh, v opadanju.

Tega pojava se zavedajo tudi naši intervjuvanci (starši učencev 8.a. in 8.b. razreda), ki so v okviru vprašanja o morebitnih pomanjkljivostih dvojezičnega šolanja opozorili na vprašanje rabe slovenskih besed v madžarskem pogovoru in narobe. Na splošno smo ugotavljali, da se naši sogovorniki zavedajo interferenc v govoru, čeprav načelno odklanjajo "mešanje jezikov", (kot so izjavljali v okviru intervjujev).

Kljub načelno odklonilnemu odnosu se v praksi madžarski govorci nemalokrat zatečejo k rabi slovenskih izrazov, ki so se v javnem življenju utrdile (kot n.pr. občina, sestanek, podjetje in številne tujke, ki so udomačene v slovenskem jeziku, madžarski jezik pa jih nadomešča z izvirnimi madžarskimi izrazi). Prisotnost interferenc v govoru ne bi smeli pripisati večdesetletni praksi dvojezične šole v Lendavi. Intervjuvani starši so sami opozarjali, da dvojezična šola ni kriva za pojav vnašanja posameznih slovenskih besed v madžarski jezik in narobe (čeprav je ta pojav manj pogost). Starši menijo, da je bil ta pojav prisoten v govoru v Lendavi že pred uvedbo dvojezične šole. Po mnenju staršev je kritika dvojezične šole glede tega pojava neumestna, prav učitelji dvojezične šole se posebej trudijo, da bi učenci usvojili v dvojezičnem okolju oba jezika na knjižni ravni. Medsebojni stik obeh jezikov skozi stoletja v Lendavi, ima razumljivo svoj vpliv na govor ljudi. Lahko se samo strinjamo z mislijo Weinreicha, da je interferenca v govoru ljudi kot pesek, ki ga prinaša reka.²

Poleg pojava interferenc v govoru smo se pogosto srečevali (v okviru intervjujev in neformalnih pogovorov s prebivalci Lendave) z dvojezičnim govorom, ki od časa do časa preklaplja iz madžarskega jezika v slovenski jezik (tudi obratne primere smo beležili vendar v manjšem številu). V teh pogovorih je nastajal vtis, da so govorci manifestirali lastno dvojezičnost oziroma dobro poznavanje slovenskega in madžarskega jezika.

Pojavi, ki spremljajo naraščanje dvojezičnosti na narodnostno mešanem območju so zaenkrat še premalo preučeni (na jezikovnem, socialnem,

psihološkem itd. področjih). Preskromna so še spoznanja o vplivih dvojezičnosti na status in kvaliteto slovenskega in madžarskega jezika. V madžarski publicistiki v Prekmurju (Nepujsag, Murataj, Naptar) sicer srečujemo zapise o skrbi za ohranjanje madžarskega jezika, manj pa so zaznana razmišljanja v okolju o vplivih dvojezičnosti na slovenski jezik v narodnostno mešanih območjih. O tem problemu se manj govori in piše, še manj pa je ta pojav raziskan.

Širjenje dvojezičnosti omogoča dejstvo, da številni prebivalci Lendave, zlasti tisti, ki so obiskali dvojezično šolo, obvladajo (vsaj v skromen obsegu) oba jezika. Starši zajeti v "case study" imajo prav tako dobro jezikovno podlago za dvojezičnost. Lastno poznavanje jezika so starši ocenili tako:

	SLOVENSKI JEZIK			MADŽARSKI JEZIK		
	razume	govori	piše	razume	govori	piše
zelo dobro	47 (51,6)	43 (47,1)	42 (46,1)	26 (28,5)	21 (23,0)	19 (20,8)
dobro	43 (47,1)	46 (50,5)	45 (49,4)	42 (49,4)	42 (46,1)	45 (49,4)
slabo	1 (1,0)	2 (2,1)	2 (2,1)	23 (25,2)	25 (27,4)	18 (19,7)

Na podlagi zbranih podatkov o samooceni jezikovnega znanja staršev lahko ugotovimo, da večina staršev zelo dobro oziroma vsaj dobro obvlada slovenski jezik. Le nezatno število staršev je izjavilo (1 -2,1%), da slabo ali sploh ne obvladajo slovenski jezik. Gre za primere priseljenih v Lendavo iz srbskega in hrvaškega jezikovnega področja.

Podatki hkrati odkrivajo, da je poznavanje madžarskega jezika skromnejše (kar je sicer v skladu z narodnostno sestavo prebivalstva in dejstvom, da večina staršev ni obiskala dvojezične šole in ni bila deležna pouka madžarskega jezika) kot poznavanje slovenskega jezika. Le 23 % govori zelo dobro, še manj pa jih piše zelo dobro (20,8%) v madžarskem jeziku. Seštevek kategorij "zelo dobro" in "dobro", razume in govori madžarski jezik, daje mnogo boljšo podobo o jezikovnem znanju staršev (74,6% staršev razume in 69,1% govori madžarsko. Skupina staršev, ki slabo ali sploh ne obvlada madžarskega jezika izhaja iz krajev zunaj narodnostno mešanih območij Slovenije, iz Hrvaške ali Srbije.

Naklonjenost staršev dvojezičnemu šolstvu je po naših ugotovitvah tesno povezana s poznavanjem (razumevanjem in govorjenjem) madžarskega jezika. Odklonilno stališče smo praviloma zasledili pri starših, ki ne razumejo in ne govorijo madžarskega jezika.

Starši o pomembnosti slovenskega in madžarskega jezika

Pomen, ki ga starši prepisujejo obvladovanju obeh jezikov je temeljnega pomena za oblikovanje starševskega odnosa do dvojezične šole. Naša predhodna preučevanja so pokazala (leta 1989 v prvem delu "case study"), da med intervjuvanimi starši ni bilo niti enega starša, ki bi menil, da je znanje madžarskega ali slovenskega jezika, nepomembno za njihovega otroka. Starši zajeti v II. delu "case study" so na vprašanje, "Ali je za Vas pomembno, da Vaš(i) otrok(c) obvladajo madžarski in slovenski jezik", odgovorili tako:

Stopnja pomembnosti	MADŽARSKI JEZIK					SLOVENSKI JEZIK				
	8.a		8.b			8.a		8.b		
	oče	mati	oče	mati	skupaj	oče	mati	oče	mati	skupaj
1. zelo pomembno	N 9	10	6	8	33	22	19	17	22	80
	% 39,1	41,7	28,5	34,7	36,4	95,7	79,1	90,1	100	87,9
2. pomembno	N 13	14	13	15	55	1	5	5	0	11
	% 56,6	58,3	62,0	65,3	60,5	4,3	20,9	20,9	0	12,1
3. ni pomembno	N 0	0	2	0	2	0	0	0	0	0
	% 0	0	9,5	0	2,1	0	0	0	0	0
4. brez odgovora	N 1	0	0	0	1	0	0	0	0	0
	% 1,0				1,0					

Odgovori staršev potrjujejo ugotovitve iz leta 1989 t.j., da starši visoko cenijo jezikovno znanje svojih otrok in v skladu s tem, pripisujejo ustrezen pomen učenju slovenskega in madžarskega jezika. Večina staršev je označila obvladovanje slovenskega jezika kot "zelo pomembno" (87,9%). Le del staršev je označil poznavanje slovenskega jezika kot pomembno (12,1%). Med starši ni bilo nobenega, ki bi menil, da je obvladovanje slovenskega jezika nepomembno za njihove otroke.

Nekoliko drugačna je situacija z obvladovanjem madžarskega jezika, čeprav gledano v celoti, tudi obvladovanju madžarskega jezika pretežna večina staršev priznava pomembno vlogo. V primerjavi s slovenskim jezikom nastajajo le razlike pri vrednotenju madžarskega jezika glede stopnje pomembnosti (seštevek kategorij "zelo pomembno" in "pomembno" kaže, da 96,9% staršev pripisuje učenju madžarskega jezika pozitiven pomen). Iz podatkov je razvidno, da večina staršev meni, da je obvladovanje madžarskega jezika za otroke "pomembno" (60,5%), manjša pa je skupina staršev, ki se je odločila za odgovor "zelo pomembno" (36,4%). Za kategorijo "zelo pomembno" so se odločali starši pripadniki madžarske narodnosti.

Z vidika naše raziskave je najpomembnejše dejstvo, da je število tistih, ki menijo, da je znanje madžarskega jezika nepotrebno, zanemarljivo malo (2,1%). Te odgovore so dali starši, ki so se preselili iz drugih republik in tudi sami ne obvladajo madžarskega jezika, hkrati pa imajo težave tudi s slovenskim jezikom.

Odgovore staršev smo analizirali z vidika, ki ga imajo njihova stališča na sožitje na narodnostno mešanem območju v Lendavi in na obstoj in nadaljnji razvoj dvojezične šole. Pri tem smo ugotavljali, da odgovori staršev potrjujejo voljo za medsebojno razumevanje in sožitje ter utemeljenost dvojezične šole.

Izkušnje staršev z dvojezično šolo

Izkušnje staršev z dvojezično šolo smo v naši študiji zajeli na dveh ravneh, in sicer skozi lastno udeležbo v dvojezičnem pedagoškem procesu v času njihovega šolanja in skozi starševske izkušnje z dvojezično šolo. Izkušnje staršev iz časa njihovega šolanja in kasnejše starševske izkušnje z dvojezično šolo se prepletajo in skupaj oblikujejo odnos do dvojezične šole. Vendar je takih staršev, ki bi lahko iz dveh izvorov (izkušnje mladih let in izkušnje zrelega obdobja) oblikovali svoj odnos do dvojezične šole, malo.

Zbrani podatki kažejo, da neposrednih izkušenj z dvojezičnim šolstvom mnogi starši nimajo, ker iz različnih razlogov niso obiskovali dvojezične šole. V večjem številu so dvojezično šolo obiskovale le matere učencev 8.b. razreda (54,2%), ostali so se le v manjšem številu udeleževali dvojezičnega pouka.

Na podlagi podatkov lahko sklenemo, da je 8. let obiskovalo dvojezično šolo le 38,5% staršev, 7,6% je obiskovala le nekaj let, več kot polovica staršev 53,9% pa dvojezične šole sploh ni obiskovalo. Primerjava rezultatov tega vprašanja z odgovori v I. delu naše "case study" kaže na podoben položaj kjer 63,7% staršev ni obiskovalo dvojezične šole. Primerjava podatkov kaže na upadanje števila staršev, ki niso bili vključeni v dvojezično šolstvo. To dejstvo je lahko posledica umirjanje migracijskih tokov zaradi večletnega upadanja zaposlitvenih možnosti na dvojezičnem področju.

Iz rezultatov intervjujev v letu 1989 in 1990 lahko sklepamo, da prizadevanja šole na področju seznanja staršev s koncepcijo, vsebino, uresničevanjem dvojezične šole, izredno pomembno, ker večina staršev ni imelo neposrednih izkušenj z dvojezičnim izobraževanjem. Z organiziranjem roditeljskih sestankov, govorilnih ur in z "Dnevi odprtih šolskih vrat" opravlja šola izjemno nalogo na področju povezovanja šole s starši, ko si prizadeva informiranost staršev o dvojezični šoli dopolniti, hkrati pa omogočiti staršem neposreden uvid v dvojezično vzgojno izobraževalno delo.

Na podlagi poznavanja notranje strukture dvojezičnega izobraževanja si starši lahko oblikujejo odnos do dvojezične šole, hkrati pa lažje usklajujejo vzgojna prizadevanja šole z družinsko vzgojo.

Glede na to, da imajo izkušnje in spoznanja staršev o dvojezični šoli velik pomen na formiranje odnosa do dvojezične šole, smo starše zaprosili za konkretno oceno o njihovih izkušnjah in spoznanjih o dvojezični šoli.

Velika večina staršev je svoje izkušnje z dvojezično šolo opredelila kot pretežno pozitivne. Podrobnejši uvid v kvaliteto odnosov do dvojezične šole omogoča pogled v tabelo:

Osebnne izkušnje in pogledi staršev na dvojezično šolo:

	8.a.		8.b.		skupaj
	oče	mati	oče	mati	
1. pretežno pozitivne	15(65,3)	15(62,5)	12(57,2)	12(52,2)	54(59,4)
2. pretežno negativne	-	2(8,4)	-	2(8,6)	4(4,4)
3. niti pozitivne niti negativne	8(34,7)	6(25,0)	8(38,0)	9(39,2)	31(34,1)
4. brez odgovora	-	1(4,1)	1(4,8)	-	2(2,1)

Iz tabele lahko povzemamo, da ima pretežno negativne izkušnje z dvojezično šolo le malo staršev 4(4,4%). Križanje starševskih izkušenj in spoznanj o dvojezični šoli kaže, da je vključenost staršev v mladosti v dvojezično šolstvo, pogosto povezano s pozitivnim odnosom do dvojezične šole v poznejšem življenjskem obdobju. Od 42 staršev, ki so obiskovali dvojezično šolo 8 let ali le nekaj let, ima pretežno pozitiven odnos do dvojezične šole 25(59,5%) staršev. Vendar povezanost med obiskovanjem dvojezične šole in med pretežno pozitivnimi izkušnjami, ne predstavljata splošno veljavnega pravila. Mnogi starši, ki niso obiskovali dvojezične šole imajo prav tako pretežno pozitivne izkušnje z dvojezično šolo (49 staršev v našem vzorcu ni obiskovalo dvojezične šole vendar jih

ima pretežno pozitivne izkušnje z dvojezično šolo 30 oziroma 61,2%) staršev).

Presenetljivo nizko je število staršev, ki imajo pretežno negativne izkušnje z dvojezično šolo. Številčno skromna skupina staršev, ki je pretežno negativno ocenila dvojezično šolo 4 (4,4%), večinoma ni obiskovala dvojezične šole v mladosti. Najverjetneje so ti starši negativne izkušnje z dvojezično šolo pridobili v času šolanja svojih otrok v dvojezični šoli.

Dokaj visoko je število staršev, ki so več ali manj neodločeno opredeljeni do dvojezične šole, to so starši, ki nimajo niti pozitivnih, niti negativnih izkušenj z dvojezično šolo (31 t.j. 43,1%). Vprašanje o osebnih izkušnjah in spoznanjih staršev o dvojezični šoli vsebinsko dopolnjujejo opisni odgovori staršev. V njih starši s svojimi besedami utemeljujejo svoje izkušnje in poglede na dvojezično šolo.

Odgovore staršev lahko razvrstimo v tri skupine, in sicer v odgovore, ki izražajo:

- naklonjenost staršev do dvojezične šole, hkrati pa utemeljujejo potrebo po tem šolstvu,
- odklonilno stališče do dvojezične šole,
- neodločno oziroma neopredeljeno stališče do dvojezične šole.

Največ staršev izraža naklonjenost do dvojezične šole, ko utemeljujejo svoje odgovore o osebnih izkušnjah in spoznanjih o dvojezični šoli (58,4%).

Drugo večjo skupino predstavljajo starši, ki imajo neopredeljen odnos do dvojezične šole (32,9%). Najmanjšo skupino predstavljajo starši, ki imajo odklonilni odnos do dvojezične šole (5,5%). Na vprašanje niso odgovorili le trije starši (3,2%).

Kot prednosti dvojezične šole na podlagi lastnih izkušenj starši naštevajo zlasti:

- dvojezičen pouk je potreben za življenje na narodnosotno mešanem območju (najpogostejši odgovor),
- dvojezična šola bogati otroke in širi izobrazbo,
- omogoča prijateljstvo in sožitje med ljudmi,
- v dvojezični šoli otroci spoznavajo oba jezika in dve kulturi,
- več jezikov, več veljaš,
- otrok je bolj sproščen, ker se znajde v raznih jezikovnih situacijah, nima predsodkov do drugih ljudi, ima večje možnosti za napredek v življenju,
- otroci različnih narodnosti, ki obiskujejo dvojezično šolo, se v poznejšem življenju bolj spoštujejo,
- zaradi dvojezičnega pouka ni nacionalne mržnje.

Odgovori staršev kažejo na to, da večina staršev dojema in pravilno opredeljuje pogloblitve cilje in smisel dvojezične šole na narodnostno mešanem območju. Razvidno je, da starši v prvi vrsti cenijo sožitje v narodnostno mešanem kraju, nato pa poznavanje dveh jezikov in dveh kultur. To pa so temeljni smotri dvojezične šole.

Maloštevilna odklonilna stališča do dvojezične šole starši utemeljujejo v nevezanih odgovorih:

- s težavami otrok pri učenju madžarskega jezika,
- z dodatnimi obremenitvami, ki jih povzročata učenje madžarskega jezika,
- s strahom, da dvojezični pouk slabo vpliva na znanje ostalih predmetov,
- z neživljenskim načinom poučevanja madžarskega jezika.

Starši, ki so izrekli neopredeljena in nedoločena stališča do dvojezične šole, v svojih nevezanih odgovorih izražajo strah, da dvojezična šola preobremenjuje

učence hkrati pa rezultira šibkejšo znanje pri posameznih predmetih.

Odgovori staršev, ki poskušajo v odprtih odgovorih kvalitativno opredeliti svoj odnos do dvojezične šole, se ujemajo z prikazanimi rezultati v I. delu "case study". V obeh primerih (leta 1989 in 1990) imajo le redki starši pretežno negativne izkušnje z dvojezično šolo.

Preučevanje izkušenj in spoznanj staršev z dvojezično šolo lahko sklenemo z ugotovitvijo, da imajo družine, ki so bile vključene v "case study" (tako v prvi in v drugi del), pretežno pozitivne izkušnje z dvojezično šolo. Iz tega podatka smemo sklepati, da so vzgojna prizadevanja šole in družine na pomembnem segmentu vzgoje, kot je področje mednacionalnih odnosov na narodnostno mešanem območju, usklajena. To pa je dobro izhodišče za uspešnost dvojezičnega in dvokulturnega izobraževanja.

Starši o prednostih in pomanjkljivostih dvojezične šole

V želji, da bi bolje spoznali vrednostne dimenzije starševskega odnosa do dvojezične šole smo v II. delu "case study", naprosili starše, da na podlagi svojih izkušenj opredelijo s točkami od 1 - 5 stopnjo pozitivnih in negativnih kvalitet dvojezične šole. (1 najnižja stopnja, 5 najvišja stopnja). Prednosti (oziroma pozitivne kvalitete) dvojezične šole smo razčlenili na posamezne sestavine, ki so jih starši ovrednotili s točkami tako:

Dvojezična šola omogoča: 8.a 8.b					
	oče (povp.)	mati (povp.)	oče (povp.)	mati (povp.)	skupaj (povp.)
1. Znanje dveh jezikov in poznavanje dveh kultur	4,1	4,5	4,8	3,8	4,3
2. Sožitje na narodnostno mešanem območju	4,6	4,6	3,6	4,6	4,3
3. Boljše možnosti za nadaljevanje šolanje	2,3	1,4	2,0	2,2	1,9
4. Boljše možnosti za zaposlovanje	2,2	2,9	2,8	2,9	2,7
5. Boljše možnosti za obmejno sodelovanje	3,8	4,1	3,9	3,6	3,8

Naši podatki kažejo, da starši najvišje vrednotijo prispevek dvojezične šole k spoznavanju dveh jezikov, dveh kultur in k sožitju na narodnostno mešanem območju. Ti rezultati so v popolnem soglasju z odgovori staršev v I. delu "case study", kjer so naši intervjujanci najvišje ovrednotili prispevek dvojezične šole k spoznavanju dveh jezikov, dveh kultur in sožitju. Med pomembnejše dosežke dvojezične šole starši uvrščajo tudi boljše možnosti za obmejno sodelovanje. Poznavanje madžarskega jezika omogoča kvalitetnejše stike v obmejnem prostoru. Enako kot v prvem delu "case study" starši le majhno vlogo prepisujejo dvojezični šoli pri ustvarjanju boljnih možnosti za nadaljevanje šolanja po končani osnovni šoli, kljub temu, da so se za učence madžarske narodnosti z uvedbo dvojezične šole, odprle bistveno boljše možnosti za nadaljevanje

šolanja. Vendar pri oceni teh odgovorov moramo upoštevati še dejstvo, da je v naši raziskavi sodelovalo več slovenskih staršev (ki niso pripisali večjega pomena dvojezični šoli pri nadaljnjem šolanju) kot madžarskih staršev, ki so sicer pozitivno ocenili vlogo dvojezične šole za nadaljnje šolanje, vendar večjega pomena dvojezični šoli glede boljših možnosti za nadaljevanje šolanja niso pripisali.

Odgovori staršev kažejo, da starši nekaterim drugim dejavnikom (n.pr. materialni pogoji, učni uspeh, itd.) pripisujejo večjo težo pri odločanju za nadaljnje šolanje otrok.

Na možnosti boljšega zaposlovanja prav tako, po mnenju staršev, dvojezična šola le v manjši meri vpliva, ne glede na to, da je za nekatera delovna mesta na narodnostno mešanih območjih, obvezno obvladavanje madžarskega jezika.

Našo sliko o dvojezični šoli dopolnjujejo ocene staršev o pomanjkljivostih, ki spremljajo uresničevanje koncepta dvojezične šole. Staršem smo navedli nekaj trditvev s katerimi se najpogosteje srečujemo v obravnavah o negativnih pojavih na področju dvojezičnega šolstva. Starši so navedene trditve ocenili s točkami od 1 - 5.

Dobili smo naslednje rezultate:

Pomanjkljivosti dvojezične šole	8.a		8.b		skupaj (povp.)
	oče (povp.)	mati (povp.)	oče (povp.)	mati (povp.)	
1. Skromnejše poznavanje materinščine	1,9	1,7	1,8	1,2	1,6
2. Vnašanje slovenskih besed v madžarski jezik in narobe	2,1	2,4	2,5	2,3	2,3
3. Večja obremenjenost učencev	2,3	2,1	1,7	1,6	1,9
4. Skromnejše poznavanje učne snovi pri posameznih predmetih	2,1	2,2	1,8	1,6	1,9
5. Neustrezni pogoji za izvajanje dvojezičnega izobraževanja	1,3	1,7	1,7	1,4	1,5

Primerjava rezultatov o stališčih staršev o pozitivnih kvalitetah dvojezične šole z negativnimi pojavi na področju dvojezične šole razvidno kaže, da starši znatno višje ocenjujejo prednosti kot pomanjkljivosti dvojezične šole. Zbrani podatki nam omogočajo zaključek, da so prednosti dvojezične šole, kljub nekaterim evidentnim negativnim pojavom, večje in pomembnejše za starše. Hkrati to tudi pomeni, da so starši pretežno naklonjeni dvojezični šoli.

Med pomanjkljivosti dvojezične šole so starši na prvo mesto postavili vprašanje slovenskih besed v madžarskem jeziku (bolj razširjeno zunaj šole kot v šoli) in vnašanje madžarskih besed v slovenski jezik (manj razširjeno).

Te ugotovitve se pokrivajo z lanskimi rezultati naših preučevanj. Že takrat smo opozorili, da se šola prizadeva za enakopravno obvladovanje obeh jezikov vendar pa naj ne bi prihajalo do jezikovnih interferenc. Stališča staršev kaže na to, da podpirajo priznavanja šole za ohranjanje čistosti jezika.

Pogovori v družini o dvojezični šoli in o mednacionalnih (slovensko - madžarskih) odnosih

Z vidika ciljev naše raziskave smo želeli spoznati, ali ima dvojezična šola s svojimi dosežki, problemi, odprtimi vprašanji, mesto v družinskih razgovorih. Predpostavljali smo, da obstoj, delovanje in sodelovanje z dvojezično šolo, mora imeti svoj specifičen odraz v družinskem življenju.

Iz zbranih podatkov o pogovorih o dvojezični šoli v družinskem krogu lahko sklepamo, da ima dvojezična šola s svojo pestro problematiko normalno mesto v pogovorih v večini, v "case study" zajetih, družin. Najpogosteje vodijo občasne pogovore o vprašanih dvojezične šole (vsebinsko so pogovori pretežno vrtijo okoli organizacijskih vprašanj dvojezičnega pouka, prednostih in pomanjkljivosti dvojezične šole) v družinah. Večina družin vključuje (z večjo ali manjšo intenziteto) razgovore o dvojezični šoli v družinske pogovore.

Odsotnost pogovorov o vprašanih dvojezične šole je manj pogosta (16,4%), lahko pa pomeni, ne le neobčutljivost družin do vprašanih dvojezične šole, temveč nezanimanje družin za izobraževalno pot otroka na sploh. Podatki o odsotnosti razgovora o vprašanih dvojezične šole (16,4%) se v glavnem ujema s številom staršev (in z družinami), ki ne obiskujejo roditeljskih sestankov (18,6%). Primerjava podatkov o družinah kaže, da neobiskovanje roditeljskih sestankov sovpada z odsotnostjo pogovorov o vprašanih dvojezične šole v družinah.

S primerjanjem pogostosti pogovora v družinah o vprašanih dvojezične šole in o mednacionalnih odnosih v narodnosno mešanem območju, ugotavljamo, da so se v preteklem letu, starši zajeti v I. delu "case study", pogosteje pogovarjali v krogu družine o teh vprašanih. Seštevek pozitivnih odgovorov o razgovorih o dvojezični šoli v krogu družine je lani 91,4%, letos 83,6%; primerjava pogostosti pogovora v družini o mednacionalnih odnosih prav tako kaže na rahlo padanje (lani 88,5%, letos 81,4%). Kot smo že v uvodu k problematiki družinskih pogovorov poudarili, so naši sogovorniki spontano izjavljali, da so v središču družinskih pogovorov (ki postajajo tudi po njihovem mnenju manj pogosti zaradi delovnih in različnih drugih obveznosti, gledanje TV, odsotnosti od doma, itd.) zlasti vprašanja preživetja, zaposlenosti, nadaljnega šolanja, političnega dogajanja v ožjem in širšem okolju.

Ne glede na našete okolnosti lahko sklepamo, da v družinah, ki redno spremljajo šolski napredek otroka, imajo pogovori o vprašanih dvojezične šole, ustrezno mesto.

Vprašanje o pogostosti pogovorov o mednacionalnih odnosov v družini smo postavili staršem iz dveh razlogov:

1. Želeli smo se približati intimnejši sferi družinskega življenja in ugotoviti, ali imajo v tej sferi določeno mesto (frekvenco) razgovori o mnogoterih vprašanih sožitja med pripadniki večinskega naroda in narodne manjšine.

2. V širšem družbenem okolju (Hrvatska, Kosovo) se že vrsto let pojavljajo nacionalne napetosti in spopadi, ki silijo ljudi k razmišljanju in razpravljanju o odnosih narodov, ki prebivajo na ozemlju bivše Jugoslavije.

V intervjujih s starši smo ugotavljali, da vprašanje odnosa med pripadniki slovenskega naroda in madžarske narodnosti, ni najbolj pogosta tema razgovora v družinah. Občasno oziroma priložnostno pa se pogovarjajo o teh vprašanih mnoge družine.

Podatki o pogostosti pogovora o mednacionalnih odnosih v družinah so naslednji:

Pogostost pogovora	8.a				8.b				skupaj	
	oče		mami		oče		mami			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1. Pogosto	1	(4,4)	1	(4,2)	3	(14,2)	2	(8,7)	7	(7,7)
2. Včasih	17	(73,9)	18	(75,0)	13	(61,9)	19	(82,6)	67	(73,7)
3. Nikoli	5	(21,7)	5	(20,8)	5	(23,9)	2	(8,7)	17	(18,6)

Naši sogovorniki so izjavljali, da so najpogostejše teme družinskih pogovorov eksistencialna vprašanja družin (življenjski standard, zaposlenost, nezaposlenost, itd.), dogodki v družinskem življenju in dogajanje v ožjem in širšem okolju. Pogovore o nacionalnih vprašanih pogosto vzpodbujajo dogodki v jugoslovanskem prostoru. Prav napetosti v širšem okolju, po mnenju naših sogovornikov, utemeljujejo pravilnost ukrepov in prizadevanj, ki so bili storjeni za funkcioniranje sožitja na narodnostno mešanem območju Lendave.

Stiki staršev z dvojezično šolo

Osrednji namen naše naloge je ugotavljanje povezanosti staršev z dvojezično šolo in sodelovanje staršev pri uresničevanju smotrov dvojezične šole.

Hkrati z dograjevanjem koncepcije dvojezične šole je osnovna šola v Lendavi namenjala posebno skrb kontinuiranemu sodelovanju s starši. Izhajali so iz spoznanja, da je dobro informiranost staršev o življenju in delu šole, kakor tudi vključevanje staršev v nekatere konkretne aktivnosti na šoli (vodenje ali sodelovanje v interesnih dejavnostih), pozitivno vpliva, po izkušnjah šole, na odnos staršev do dvojezične šole.

Raznovrstne oblike in vsebine povezovanja šole s starši, ki jih je razvijala dvojezična šola smo opisali v I. delu "case study". V II. delu študije prikazujemo, oblike sodelovanja s starši v šolskem letu 1990/91 in stopnjo starševskega sodelovanja v aktivnostih, ki jih je šola organizirala v tem času.

Roditeljski sestanki

Naša splošna ugotovitev je, da so se v šolskem letu 1990/91 predvsem utr-dile klasične oblike povezovanja s starši (t.j. roditeljski sestanki in govorilne ure). Udeležba staršev na teh sestankih je bila visoka, in sicer:

Udeležba na rod. sestankih	8.a				8.b				skupaj	
	mami		oče		mami		oče			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1. Redno	17	(70,8)	8	(34,8)	15	(65,2)	7	(33,4)	47	(51,7)
2. Včasih	6	(20,0)	8	(34,8)	7	(30,5)	6	(28,6)	27	(29,7)
3. Nikoli	1	(4,2)	7	(30,4)	1	(4,3)	8	(38,0)	17	(18,6)

Šola je organizirala v šolskem letu 1990/91 štiri roditeljske sestanke.

Vprašanja dvojezičnega šolanja v tem letu niso bila v ospredju v programu roditeljskih sestankov. Vsebina roditeljskih sestankov se je orientirala zlasti na poklicno izbiro in na vprašanja povezana z nadaljnjim šolanjem učencev v srednjih šolah. Zbrani podatki kažejo, da je bila udeležba staršev v roditeljskih sestankih primerna. Večina staršev redno ali občasno obiskuje roditeljske sestanke na šoli (81,4%) in le manjši del staršev (čeprav ta številka ni zanemarljiva) ne obiskuje roditeljske sestanke (18,6%).

Pogostejše kontakte s šolo imajo matere. V skupini, ki se ni nikoli udeleževala roditeljskih sestankov na šoli izrazito vodijo očetje. Več očetov je v okviru intervjuja izjavilo, da povezovanje s šolo prepuščajo ženi. Do enakih ugotovitev smo prišli tudi v prvem delu "case study", kjer so stike s šolo pretežno prevzemale žene - matere.

V primerjavi z minulim šolskim letom (1989/90) je udeležba staršev na roditeljskih sestankih manj številna. Vzroke za manjšo udeležbo staršev na roditeljskih sestankih pojasnujemo (na podlagi neformalnih razgovorov s starši v Lendavi) s poslabšano ekonomsko situacijo družin v zadnjem letu (naraščajoča brezposelnost v Lendavi) kar postavlja v ospredje zanimanja reševanje socialnih problemov družin.

Poleg udeležbe staršev na roditeljskih sestankih smo se pozanimali tudi za vsebino teh sestankov, zlasti za to, ali se pogovarjajo o vprašanih povezanih z dvojezično šolo. Naši sogovorniki so nam izjavljali, da je pogovorov o dvojezičnem pouku več v nižjih razredih osnovne šole. V višjih razredih osnovne šole so ta vprašanja staršem že dodobra pojasnjena. Tematiko o dvojezičnem pouku v višjih razredih vključujejo ob uvajanju novosti o dvojezično izobraževanje in ko starši sami zaprosijo za pojasnila o določenih vprašanih, ki so povezana z dvojezično šolo.

Na podlagi izjav anketiranih staršev smo ugotovili, da so vprašanja dvojezične šole na roditeljskih sestankih dokaj prisotna (56,1% pozitivnih odgovorov), vendar pa manj kot v družinskih razgovorih (83,6% pozitivnih odgovorov). Pri tem moramo upoštevati še dejstvo, da je število staršev, ki so negativno, ali sploh niso odgovorili na vprašanje, dokaj visoko (43,9%), in sicer tudi v primeru, če odštejemo starše, ki ne obiskujejo roditeljskih sestankov (18,6% ne obiskuje roditeljske sestanke).

Govorilne ure

Poleg roditeljskih sestankov so "govorilne ure" (kot imenujejo obisk staršev v šoli pri razredniku ali pri posameznih učiteljev) najbolj razvita oblika sodelovanja šole s starši. Govorilne ure so na šoli organizirane vsak prvi ponedeljek v mesecu, v popoldanskih urah. Razgovori s starši so individualni in prav zato so med starši priljubljeni.

Vprašanja povezana z dvojezičnim poukom se v okviru govorilnih ur kot prioriteta tematika pojavljajo v nižjih razredih osnovne šole. V zaključnih razredih so na govorilnih urah v ospredju učni uspehi učencev, učni uspehi pri posameznih predmetih in vprašanja povezana s poklicnim usmerjanjem oziroma nadaljnjim šolanjem. Udeležba staršev na govorilnih urah je bila v šolskem letu 1990/91 taka:

udeležba staršev	8.a.		8.b.		skupaj	
	mati	oče	mati	oče		
	N %	N %	N %	N %	N %	N %
1. Redno	15 (65,5)	9 (39,1)	16 (69,5)	7 (33,4)	47	(51,6)
2. Občasno	4 (16,6)	5 (21,8)	7 (30,5)	6 (28,6)	22	(24,2)
3. Se ne udeležuje	5 (20,9)	9 (39,1)	0 (0)	8 (38,0)	22	(24,2)

Iz podatkov lahko sklepamo, da je sodelovanje staršev na govornih urah primerna. Glavne nosilke sodelovanja s šolo so, enako kot pri rodiljskih sestankih matere. Starši svojo neudeležbo na "govornih urah" utemeljujejo z prezaposlenostjo (v službi ali doma), z neproblematičnim šolskim napredovanjem njihovih otrok, oddaljenostjo od šole in pogostejšim angažiranjem pri drugih oblikah sodelovanja staršev s šolo.

Dan odprtih šolskih vrat

V šolskem letu 1990/91 šola ni organizirala že pred leti uveljavljenih "dnevov odprtih šolskih vrat" t.j., ko je bilo staršem omogočeno prisostvovanje pri dvojezičnem pouku. Ne glede na to, našim intervjuvancem tovrstno sodelovanje s šolo, ni neznanca. Nekateri med njimi (obisk staršev v razredu nikoli ni bilo množično) so prisostvovali dvojezičnemu pouku, ko so bili otroci v nižjih razrednih osnovne šole (4 starši iz 8.b. razreda). Hkrati smo ugotavljali, da za to obliko sodelovanja kažejo zanimanje starši, ki niso obiskovali dvojezične šole in nimajo jasne predstave o praktični izvedbi dvojezičnega pouka. Starši, ki so obiskovali dvojezično šolo, pri presoji ustreznosti dvojezične šole, bolj upoštevajo ostale oblike sodelovanja s šolo in lastne izkušnje z dvojezičnim poukom.

Sodelovanje staršev v interesnih dejavnostih

Sodelovanje staršev učencev 8. a in 8. b razreda v interesnih dejavnostih (kot mentorji raznih krožkov) je bilo tudi v šolskem letu 1990/91, uspešno. Redno sodelujejo v delu interesnih krožkih trije starši (3,3%), občasno pa 7 (7,7%) staršev. Pri vodenju krožkov so aktivnejši očetje (7 očetov) kot matere (3 matere). V neformalnih razgovorih so očetje potrdili, da raje sodelujejo s šolo na konkretni ravni kot je vodenje interesnih krožkov, sodelovanje na verbalni ravni (rodiljski sestanki, govorilne ure) pa raje prepuščajo materam. Interesni krožki delujejo v popoldanskih urah na šoli, šolskem dvorišču in igrišču, ko starši nimajo službenih obvez. Med učenci so interesni krožki zelo priljubljeni kar dokazuje tudi živahno vrvenje v popoldanskem času v šoli in okoli šole.

Poleg naštetih oblik so starši učencev 8.a in 8.b. še sodelovali v svetu šole, ki je sestavljen iz notranjih in zunanjih članov. Med šolanjem svojih otrok je v svetu šole sodelovalo 5 mater in 1 oče.

Naša preučevanja o sodelovanju staršev in dvojezične šole v šolskem letu 1989/90 in 1990/91 zaključujemo z ugotovitvijo, da so bili stiki staršev s šolo v preteklih letih (zlasti v obdobju uvajanja dvojezičnega pouka in v letih, ko se je

dvojezičnost v šoli šele utrjevala), intenzivnejši. To ugotovitev potrjuje tudi šolska dokumentacija in razgovori s starši. Manjšo intenzivnost na področju sodelovanja šole s starši (kar se odraža tudi v dejstvu, da v šolskem letu 1990/91 niso organizirali v šoli "Dan odprtih šolskih vrat") so naši sogovorniki pripisali utečenost dvojezičnega pouka in spremenjeni gospodarski situaciji, ki starše usmerja v prvi vrsti v reševanje eksistencialnih problemov družine. Velike družbene spremembe zadnjih let so posredno ali neposredno vplivale tudi na življenje šole (kadrovske spremembe na šoli, poslabšani materialni položaj šolstva) in niso dovolj spodbudno delovale (v letu 1991) na intenziviranje stikov s starši (uvajanje novih, aktivnih oblik sodelovanja s starši). Stiki staršev s šolo so številčno v rahlem nazadovanju, vsebinsko pa se kontakti orientirajo zlasti na vprašanja povezana z učnimi uspehi, izbiro poklica in nadaljevanje šolanja v srednjih šolah.

Predlogi in pripombe staršev šoli

Večletni in dokaj intenzivni stiki staršev s šolo, samo po sebi vsiljuje vprašanje, ali so starši na teh srečanjih (roditeljski sestanki, govorilne ure, itd.) imeli določene pripombe ali predloge glede dvojezične šole.

Podatki, ki so jih posredovali starši v okviru intervjuja, kažejo, da so bili starši (iz različnih razlogov) premalo aktivni na tem področju. Zbrani podatki kažejo, da so se starši le izjemoma oglasili s predlogi in pripombami, namenjeni šoli. Pretežna večina staršev (91,2%) v šolskem letu 1990/91 ni dajala pripombe ali predloge šoli (ker so se počutili nekompetentni za pedagoška vprašanja, zaradi strahu, da bi s tem škodovali svojemu otroku, pasivnosti, itd.), povezanih z dvojezičnim poukom. Le posamezni starši so posredovali šoli svoja zapažanja, pripombe in predloge glede dvojezične šole (vsega skupaj 8,8% t.j. 8 staršev, od tega 7 mater in 1 oče).

Na vprašanje, ali so bile te pripombe upoštevane v šoli, smo dobili negativne odgovore. V pripombah in predlogih so se starši zavzemali za nekatere organizacijske in vsebinske spremembe. Za upoštevanje pripomb staršev sama šola ni bila pristojna, nizko število pripomb pa ni utemeljevalo pričetek širše akcije za spremembo šolskih predpisov.

Podpora staršev prizadevanjem šole za uresničevanje smotrov dvojezične šole

Z vidika naše "case study" je podpora staršev prizadevanjem šole za uresničevanje smotrov dvojezične vzgoje in izobraževanja, izjemnega pomena. Temeljni namen in smisel vseh oblik povezovanja šole s starši je v pridobivanju le-teh za sodelovanje pri uresničevanju posebnih smotrov dvojezične vzgoje in izobraževanja. Sodelovanje staršev z dvojezično šolo, hkrati utrjuje toleranco, sposobnost sprejemanja različnega (jezikovni in kulturni pluralizem) in pospešuje medsebojno zблиževanje na narodnostno mešanem območju v Lendavi. Izhajajoč iz tega spoznanja smo postavili staršem osrednje vprašanje naše raziskave in sicer, ali njihova družina podpira prizadevanja šole pri uresničevanju dvojezičnosti v vzgoji in izobraževanju. Na to vprašanje so starši tako odgovorili:

Stopnja podpore	8.a		8.b		skupaj	
	oče	mati	oče	mati	N	%
	N %	N %	N %	N %	N	%
1. V celoti podpira	7 (33.3)	9 (39.1)	10 (43.3)	13 (54.2)	39	(42.9)
2. Delno podpira	12 (57.1)	11 (47.9)	11 (47.9)	10 (41.6)	44	(48.3)
3. ne podpira	2 (9.6)	3 (13.0)	2 (8.7)	1 (4.2)	8	(8.8)

Podatki kažejo, da večina staršev zajetih v našo raziskavo v celoti ali delno podpira koncepcijo dvojezične vzgoje in izobraževanja. Število staršev, ki izrazito ne podpirajo dvojezične šole je nizko (v pričujoči študiji 8,8%, v študiji iz leta 1989/90 pa 2,8%). Primerjava podatkov o dvoletnem spremljanju kaže na trende, naraščanja števila staršev, ki odrekajo podporo dvojezični šoli.

V okviru vprašanja o starševski podpori konceptu dvojezične šole smo zaprosili naše respondente, da nam navedejo, kakšna je njihova konkretna podpora šoli pri prizadevanjih za uresničevanje smotrov dvojezične šole. Odgovore staršev lahko razvrstimo v naslednje skupine:

a) Starši, ki v celoti podpirajo koncept in prakso dvojezične šole

Ti starši:

- vzpodbujajo svoje otroke pri učenju slovenskega in madžarskega jezika, ker so prepričani v resničnost izreka: koliko jezikov znaš, toliko veljaš (zgolj verbalno vzpodbudo ciljem dvojezične šole dajejo, po naših ugotovitvah starši, ki ne obvladajo madžarskega jezika),
- otroke vzgajajo v duhu sožitja in razumevanja na narodnostno mešanem območju,
- vzpodbujajo otroke k sodelovanju v interesnih dejavnostih, ki jih organizira šola, ker se v okviru teh dejavnosti najlažje in najhitreje jezikovno izpopolnjujejo,
- razpravljajo z otroki o pomenu znanja madžarskega jezika in o spoštovanju obeh narodov in kultur,
- naročajo revije za otroke v obeh jezikih,

V razgovorih s starši smo lahko ugotovili, da starši, ki živijo v narodnostno mešanem (slovensko-madžarskem) zakonu, dajejo vsestransko podporo dvojezični šoli.

b) Starši, ki delno podpirajo dvojezično šolo

Ta skupina staršev, ki je najštevilnejša med našimi intervjuvanci (43,3%), izraža načelno podporo dvojezični šoli, hkrati pa ima nekatere pomisleke v zvezi z dvojezično šolo, in sicer:

- kritične pripombe imajo na metode poučevanja madžarskega jezika in v zvezi s tem dajejo predloge za izboljšanje pouka madžarskega jezika,

- predlagajo razvrstitev otrok v razredu glede na stopnjo obvladovanja madžarskega jezika (nivojski pouk bi bil po njihovem mnenju primernejši),
- menijo, da je koncepcija dvojezične šole primerna za to okolje, vendar pa bodo potrebne spremembe glede izvajanja pouka,
- nekateri starši izražajo bojazen, da je pri dvojezičnem pouku znanje materinščine skromnejše,
- ugotavljajo, da niso proti dvojezičnemu pouku vendar pa bi želeli izvedbo v drugačni obliki (t.j. želeli bi poučevanje madžarskega jezika kot predmeta in ne kot jezika vzgojno izobraževalnega procesa).

Nekateri pogledi staršev o podpori dvojezične šole se pokrivajo z ocenami iz I. dela "case study". Starši zajeti v prvem delu študije so imeli največ pripomb na način poučevanja madžarskega jezika (preveč slovnice, premalo praktičnih znanj, starši so se zavzemali za več komunikacij v madžarskem jeziku), vendar tudi v tej skupini niso bili osamljeni predlogi staršev, da naj bi madžarski jezik poučevali le kot šolski predmet. V teh primerih starši niso bili pozorni na dejstvo, da bi reduciranje madžarskega jezika na šolski predmet, pomenilo negacijo bistva dvojezične šole. Hkrati pa so ti starši z zavzemanjem za pouk madžarskega jezika kot predmeta, prihajali v protislovje z lastnimi izjavami o podpori koncepta dvojezične šole.

Večina zadržkov, ki so jih izrazili starši v zvezi z dvojezično šolo se navezuje na parcialna didaktična vprašanja dvojezičnega pouka. Pri vseh starših je bila prisotna želja, da s svojimi pripombami in predlogi, prispevajo k izboljšanju dvojezične vzgoje in izobraževanja.

c) Starši, ki ne podpirajo dvojezične šole

Ta skupina je maloštevilna (8,8%) vendar je v okviru vprašanja o podpori družinske vzgoje dvojezični šoli, utemeljila vzroke svojega nestrinjanja z dvojezično šolo. Temeljni vzrok nestrinjanja in odrekanja podpore dvojezične šole je pri nekaterih starših v dejstvu, da gre za družine, ki so se preselile iz slovenskega (v nekaterih primerih iz hrvaškega) okolja v narodnostno mešano območje Lendave. Otroci teh staršev imajo velike težave pri učenju madžarskega jezika v šoli, starši pa jim ne morejo nuditi ustrezne pomoči. Po navedbah staršev otroci ne kažejo interesa za učenje madžarskega jezika. Šola je za te primere organizirana pomoč pri učenju madžarskega jezika. Praksa je pokazala, da so težave z madžarskim jezikom bile relativno kratkotrajne, učenci so se v večini primerov, po krajšem obdobju, uspešno vključili v dvojezični pedagoški proces.

V skupini, ki ne podpira dvojezične šole se nahajajo še starši, ki ne spadajo v skupino družin, ki so se preselile iz enojezičnega okolja v Lendavo. Ti starši niso želeli obrazložiti razloge svojega negativnega odnosa do dvojezične šole.

Na podlagi zbranih podatkov o podpori staršev dvojezični šoli menimo, da bo nujno iz strokovno-pedagoških razlogov odnos staršev do dvojezične šole tudi v prihodnje spremljati. Le nadaljnje spremljanje bo lahko ugotavljalo odnos staršev do dvojezične šole v spremenjenih družbenih okoliščinah, ko je ozaveščanje o narodnostni identiteti pridobilo na svojem pomenu. Hkrati pa uvedba pluralistične demokracije daje nov pomen in spremenjen položaj sodelovanja med šolo in starši.

Podpora staršev dvojezični šoli bo tudi v prihodnje, in ne le v procesu uvajanja in utrjevanja, pomembni dejavnik uspešnosti in afirmacije dvojezične šole v

ožjem in širšem družbenem okolju. Menimo, da podpora staršev konceptu in praksi dvojezične šole lahko pozitivno vpliva na pedagoški učinkovitost dvojezične šole in na usklajenost družinske in šolske vzgoje. V našem primeru je zlasti pomembno usklajeno delovanje šolske in družinske vzgoje pri oblikovanju etničnih pogledov učencev v duhu sožitja, tolerance in demokracije na narodnostno mešanem območju.

Nekateri pojavi, ki smo jih registrirali v času našega bivanja v Lendavi kažejo, da so vprašanja povezana s sodelovanjem šole in staršev, nekoliko umaknila v ozadje. Primarne pozornosti šole so deležne didaktične inovacije, zlasti nivojski jezikovni pouk, izboljšave na področju učnega načrtovanja, itd. V obdobju priprave in izvedbe drugega dela raziskave so nastale spremembe v življenju šole (novo vodstvo, spremembe na področju šolske politike) in hkrati tudi bistveni premiki v celotni družbi, povezani z značilnostmi tržnega gospodarstva.

Nove politične in socialne okoliščine v družbi, povezane z nastankom večstrankarske parlamentarne demokracije in s prehodom na tržno gospodarstvo, povečujejo pomen družinske vzgoje, hkrati pa narekujejo nove oblike in vsebine sodelovanja med šolo in družino. V preteklosti je bilo v državah z enopartijskim sistemom razvijano in podpirano zlasti kompenzacijsko sodelovanje šole in staršev (vključevanje staršev v sodelovanje kot "klientov") in sicer v funkciji podpore šoli in njenim ciljem, ki jih je definirala vladajoča politika.³ V zahodnoevropskih šolskih sistemih je v 60. in 70. letih prišlo do kvalitativnih sprememb na področju sodelovanja med starši in šolo. Starši so postali partnerji (in ne več "klienti"). Spreminjanje položaja staršev (starši kot partnerji, z aktivnejšo vlogo in večjo možnostjo participacije pri načrtovanju in realizaciji šolskega dela) je močno vplivalo na oblike in vsebine tradicionalnega sodelovanja med šolo in starši.⁴

Novi sodobni pogledi na sodelovanje šole in doma bi se morali implementirati tudi in dvojezičnih šolah. Od dosedanjega tradicionalnega sodelovanja, ki se zrcali v odprtosti šole in informiranosti staršev o ciljnih in delu dvojezične šole bi bili potrebni premiki na področju spreminjanja položaja staršev (starši kot partnerji) in razvijanju aktivnejše vloge staršev (participacija staršev pri proučevanju in uresničevanju šolskega dela). M. Resman navaja v svoji študiji, da "kooperacija, partnerski odnos z demokratično participacijo, ki implicira tudi premik šole v "child oriented" koncept, pomeni tudi obračanje odgovornosti šol in učiteljev do staršev za vzgojo-izobraževalne rezultate. Učitelji za svoje delo niso odgovorni več le šolskim oblastem in političnim institucijam, v katerih resda sedijo tudi starši, ampak neposredno bolj tudi staršem."⁵

Pripombe in predlogi staršev

Ob zaključki intervjuja smo omogočili staršem, da v neformalni obliki v odprtem razgovoru, posredujejo še svoje splošne vtise, poglede, pripombe in predloge v zvezi z dvojezično šolo. To možnost je ob zaključku intervjuja izkoristilo 62 staršev, in sicer 38 mater in 24 očetov.

3. Metod Resman, Obrati v "filozofiji" sodelovanja med domom in šolo, Sodobna Pedagogika, Ljubljana, št. 1-2/1992, str. 33

4. Isto, str. 35

5. Isto, str. 35

Pripombe in predlogi staršev dopolnjujejo naša spoznanja o odnosu staršev do dvojezične šole in o vprašanih v večnacionalnem okolju v Lendavi.

Po vsebini je mogoče pripombe in predloge staršev razvrstiti v naslednje sklope:

1/ Soglasje in podpora veljavni konceptiji in praksi dvojezične šole. Starši, ki izražajo podporo dvojezični šoli poudarjajo, da to šolstvo ustrezno rešuje izobraževanje v večnacionalnem okolju. Starši navajajo, da njihovi otroci nimajo težav z dvojezičnostjo v šoli (v njihovem domu in v okolju potekajo pogovori dvojezično). Ti starši so prepričani, da je v dvojezičnem okolju znanje obeh jezikov nujno. Svojo podporo dvojezičnemu izobraževanju utemeljujejo tudi s tem, da dvojezična šola omogoča, brez večjih težav, nadaljevanje šolanja v srednjih šolah.

Starši, ki imajo mlajše otroke v nižjih razredih osnovne šole, navajajo, da je nov način pouka (nivojski pouk madžarskega jezika), mnogo bolj uspešen od enotnega jezikovnega pouka. Soglasje in podporo dvojezični šoli dajejo tudi nekateri starši, ki so se priselili iz drugega jezikovnega okolja (iz notranjosti Slovenije) in sicer zlasti zato, ker so se naučili madžarskega jezika, kar jim je bistveno olajšalo vključevanje v novo dvojezično okolje.

2/ Soglasje koncepta dvojezične šole z določenim zadržkom. Ta skupina staršev, (ki tvori najštevilnejšo skupino med starši), predlaga nekatere spremembe v praksi dvojezične šole, in sicer:

- domačih nalog naj bi bilo manj in naj bi bile manj zahtevne, ker otrok iz slovenskega jezikovnega okolja ni sposoben samostojnega reševanja nalog;
- otroci so preobremenjeni z madžarskimi izrazi in težko slovnico, pouk je moten in neživljenjski;
- pri madžarskem jeziku bi bilo treba diferencirati delo učencev, otroke bi bilo treba razvrstiti po znanju madžarskega jezika v skupine in temu ustrezno obremenjevati (v šolskem letu 1990/91 nov koncept pouka madžarskega jezika še ni zajel zaključne razrede osnovne šole);
- učitelji bi morali biti temeljiteje usposobljeni za delo v dvojezični šoli;
- potrebne bi bile nove metode dela, več sodobnih učnih pripomočkov, večja strokovnost učiteljev;
- slovenskim otrokom bi bila potrebna širša razlaga iz madžarskega jezika, da bi bolje razumeli učno snov, madžarske naloge iz "Gyakorlo nyelvtan" so prezahtevne;
- domače branje iz madžarske literature je prezahtevno za slovenske otroke in zato niso sposobni samostojne obnove prebrane vsebine;
- ocenjevanje pri madžarskem jeziku ni ustrezno, madžarski jezik naj bi se ocenjeval kot ostali predmeti, hkrati pa naj bi tudi ta predmet vplival na končni všolski uspeh;
- učenci slovenske narodnosti se ne naučijo madžarskega jezika, ker zadostno oceno si pridobijo, če znajo, ali ne.

V to skupino lahko tudi tiste starše (njihovo število je 20), ki sicer izjavljajo, da podpirajo dvojezičnost, vendar naj bi bil madžarski jezik v vlogi učnega predmeta t.j. naj ne bi bil jezik pouka pri vseh predmetih.

Na podlagi neformalnih razgovorov v Lendavi s pripadniki slovenske in madžarske narodnosti smo zaznali, da število ljudi (staršev in tudi drugih), ki zagovarjajo to stališče, narašča. V dialogu z njimi smo opozarjali, da pomeni reduciranje madžarskega jezika na šolski predmet, odstopanje od bistva dvojezične šole. Opazno je bilo, da naši respondenti in sogovorniki v neformalnih

razgovorih, niso zaznavali bistvenih razlik (zaradi neinformiranosti ali iz drugih razlogov), ki jih implicirata dva različna pristopa, to je integralni dvojezični pouk in poučevanje jezika kot učnega predmeta na šoli.

Najpogosteje so starši konkretizirali svoje zamisli o pouku madžarskega jezika in predlagali, da naj bi se madžarski jezik poučeval kot nemški jezik na šoli, (t.j. kot predmet), vsi ostali predmeti pa naj bi se poučevali v slovenskem jeziku. Starši utemeljujejo svoje predloge s težavami s katerimi se srečujejo slovenski otroci pri dvojezičnem pouku, hkrati pa menijo, da bi bil na ta način madžarski jezik bolj prilagojen znanju učencev.

Ko poskušamo strniti pripombe in predloge staršev o madžarskem jeziku, na splošno ugotavljamo, da starši madžarske narodnosti in starši iz narodnostno mešanih zakonov, želijo čim kvalitetnejši (kar hkrati pomeni tudi zahtevnejši) pouk madžarskega jezika, slovenski starši pa se zavzemajo za manj zahteven, znanju učencev prilagojen pouk madžarskega jezika. Rešitve se ponujajo na podlagi rezultatov eksperimenta, opravljenega v nižjih razredih osnovne šole, ki uvajajo nivojski pouk madžarskega jezika, prilagojen znanju učencev.⁶ Predvidevamo, da bodo z novim načinom pouka madžarskega jezika, ki se že uvaja v višje razrede osnovne šole, odpadle nekatere kontraverze (zaznavne tudi v I. in II. delu naše študije) o pouku madžarskega jezika.

Razgovori s starši o dvojezični šoli kažejo, da kljub večdesetletni praksi dvojezične šole, nekaterim staršem (njihovo število ni zanemarljivo malo) temeljni koncept dvojezične šole še ni docela jasen. Zato je nujno, da šola v okviru sodelovanja s starši nenehno (in vedno znova za nove generacije staršev) pojasnuje utemeljenost dvojezične šole na narodnostno mešanem območju Lendave, smotne in temeljne konceptualne sestavine dvojezične šole. Le na ta način se bo mogoče izogniti protislovjem, ki jih vsebujejo izjave staršev o dvojezični šoli:

3/ Izrazito odklanjanje koncepcije dvojezične šole. Le maloštevilni starši (4) so ob koncu intervjuja utemeljevali svoj negativen odnos do dvojezične šole. Njihove pripombe, ugotovitve in ugovori na račun dvojezične šole so naslednji:

- dvojezičen pouk predstavlja obremenitev za otroka, raven pouka je pretežak za slovenske učence, ocenjevanje je neobjektivno, otroci se neradi učijo madžarskega jezika;
- z dvojezičnim šolstvom že 30 let eksperimentirajo, dvojezično se naj učijo otroci madžarske narodnosti, za Slovence je dovolj znanje madžarskega jezika kot tujega jezika;
- za dvojezičnost ne zadošča le šolstvo, zagotoviti je treba madžarske kulturne dobrine, razvijati infrastrukturo;
- bolje bi bilo spontano učenje madžarskega jezika, brez slovenščine, prisile, pomemben je pogovorni jezik;
- ta način pouka je politično forsiran, pouk je neživljenski, otroke posiljujejo z madžarščino, v osmih letih se naučijo manj madžarščine kot nemščine v štirih letih;
- ugled dvojezične šole je padel, mnogi podpirajo dvojezično šolo le iz koristljublja.

Že predhodno v okviru drugih vprašanj ankete o podpori staršev smo ugotovili,

6. Podrobneje o tem v publikaciji dr. Albine Nečak Lük, Vzgoja in izobraževanje v večjezičnih okoljih, I. in II. del, Ljubljana 1989

da praviloma dvojezične šole ne podpirajo (razen redkih izjem) družine, ki so se preselile iz slovenskega ali hrvaškega jezikovnega okolja. Ne glede na nizko število staršev, ki so v okviru naše raziskave izrazili svoje nestrinjanje s konceptom dvojezične šole, bo morala šola in za šolstvo pristojni organi, preučiti pripombe staršev iz te skupine in si prizadevati za odpravo vzrokov odklanjanja dvojezične šole.

Sklepne ugotovitve in predlogi

V okviru naše študije o sodelovanju staršev pri uresničevanju koncepcije dvojezične vzgoje in izobraževanja smo s pomočjo empiričnih podatkov (intervju s starši učencev 8. a in 8. b razreda v šolskem letu 1990/91, neformalni razgovori o dvojezičnosti v družini, šoli in v širšem narodnostno mešanem okolju s prebivalci Lendave, opazovanja uresničevanja dvojezičnosti v javnem življenju) preučili nekatera pomembna vprašanja dvojezičnega izobraževanja v Lendavi, ki vplivajo na recepcijo in uspešnost dvojezične šole.

V središču naše pozornosti so se nahajali starši učencev 8. a in 8. b razreda in njihovo sprejemanje dvojezičnosti na področju vzgoje in izobraževanja. V zvezi s tem smo preučevali oblike in metode, ki jih je dvojezična osnovna šola v Lendavi uveljavljala pri seznanjanju staršev s smotri, vsebino in z rezultati dvojezičnega pedagoškega dela.

Pridobljene empirične podatke v drugem delu "case study" v šolskem letu 1990/91 smo sprti primerjali s podatki iz prvega dela študije (šolsko leto 1989/90) in sprti opozarjali na podobnost ali različnost rezultatov.

Naše temeljne ugotovitve so:

1/ Podatki o narodnostni sestavi 8.a in 8. b razreda kažejo, da 46,9% učencev izhaja iz narodnostno mešanih zakonov. To dejstvo ima svoj odraz v jezikovni rabi v družini, šoli in v okolju.

V družinah zajetih v "case study" je največ v rabi slovenski jezik. To stanje po svoje dokumentira tudi dejstvo, da je večina intervjuvancev izbrala za jezik intervjuja slovenski jezik (86,8% pogovorov je potekalo v slovenskem jeziku).

Naša opazovanja so prav tako potrdila, da se tudi v javnem življenju v Lendavi vedno bolj uveljavlja slovenski jezik. Številni Madžari rabijo slovenski jezik kot jezik komunikacije v strokovnih razpravah in v javnem življenju. Iz teh pojavov lahko sklepamo, da jezikovna (verjetno hkrati tudi emocionalna) povezanost z izvorno etnično skupino, ni več trdna, oziroma lahko slabi zavest o narodni pripadnosti in odpira pot k tihi asimilaciji.

Vprašanja povezana z upadanjem rabe madžarskega jezika (hkrati z morebitno krizo identitete) smo pri našem delu srečevali na različnih ravneh v družini (mnogi starši menijo, da je obvladovanje slovenskega jezika na zahtevnejši ravni, nujen pogoj za kasnejše uveljavljanje v stroki in v življenju), šoli in v javnem življenju. V okviru "case study" smo ta vprašanja lahko le registrirali, skupaj s predlogom, da naj bi se prihodnje raziskovalno delo temeljito posvetilo omenjenim vprašanjem.

Iz naših podatkov izhaja, da narašča dvojezična komunikacija (med zakonci, straši in otroki, manj med mlado generacijo in njihovimi starši). Opazen je vpliv dvojezičnosti v javnem življenju (napisi, javna občila, uradi). Naša opazovanja

kažejo, da so dvojezični govorniki pretežno Madžari, v manjši meri pa tudi Slovenci.

2/ Naše ugotovitve kažejo na to, da je naklonjenost staršev do dvojezičnega šolstva tesno povezana s poznavanjem (razumevanjem in govorjenj) in vrednotenjem madžarskega jezika. Odklonilno stališče do dvojezičnega šolstva in do madžarskega jezika smo zasledili praviloma pri sicer maloštevilnih starših, ki ne razumejo in ne govorijo madžarskega jezika. (gre za družine, ki so se preselile iz srbskega in hrvaškega jezikovnega področja).

Odgovori staršev potrjujejo ugotovitve iz leta 1989, da starši visoko cenijo jezikovno znanje svojih otrok in v skladu s tem pripisujejo ustrezen pomen učenju slovenskega in madžarskega jezika. Naši rezultati potrjujejo voljo staršev za medsebojno razumevanje in sožitje na narodnostno mešanem območju v Lendavi.

Starši so tudi v II. delu "case study" najvišje vrednotili prispevek dvojezične šole k spoznavanju dveh jezikov, dveh kultur in k sožitju na narodnostno mešanem območju. Med pomembnejše dosežke dvojezične šole starši uvrščajo tudi boljše možnosti za obmejno sodelovanje. Poznavanje madžarskega jezika omogoča kvalitetnejše stike s sosednjo Madžarsko.

Naši podatki kažejo, da starši znatno višje ocenjujejo prednosti kot nekatere spremljajoče pojave dvojezične šole (večja obremenjenost učencev, vnašanje slovenskih besed v madžarski jezik in narobe).

3/ Tematika o dvojezični šoli in o mednacionalnih odnosih je prisotna v razgovorih v družinskem krogu, vendar po naših podatkih iz II. dela naše študije v družinskih pogovorih prevladujejo eksistencialna vprašanja (življenjski standard, nezaposlenost, itd.), ki so včasih tudi povezana z mednacionalnimi odnosi v okolju (zaposlovanje delovne sile iz sosednje Hrvaške).

4/ V šolskem letu 1990/91 je šola utrjevala klasične oblike sodelovanja s starši (roditeljski sestanki, govorilne ure). Starši so na roditeljskih sestankih in govorilnih urah sodelovali v ustreznem številu. Kontakte s šolo združujejo predvsem matere.

Dan odprtih šolskih vrat v šolskem letu 1990/91 šola ni organizirala. Starši (zlasti očetje) uspešno sodelujejo v delu interesnih dejavnosti.

Naša splošna ugotovitev je, da so bili v preteklih letih stiki staršev z dvojezično šolo bolj intenzivni. Vsebinsko so kontakti s starši pretežno orientirani na splošna pedagoška vprašanja (učni uspeh, izbira poklica, itd.) Glede stikov šole s starši menimo, da nove okoliščine v družbi (večstrankarska parlamentarna demokracija, prehod na tržno gospodarstvo) narekuje nove oblike in vsebine sodelovanja šole in staršev. Poleg odprtosti šole in informiranosti staršev o ciljih dvojezične šole bi bili potrebni premiki na področju spreminjanja položaja staršev (starši kot partnerji) in glede razvijanja aktivnejše vloge staršev.

5/ Večina staršev zajetih v našo raziskavo v celoti ali delno podpira koncepcijo dvojezične šole. Število staršev, ki imajo izrazito odklonilno stališče do dvojezične šole, je nizko (vendar smo registrirali nekatera znamenja, ki kažejo na to, da se bo število teh staršev v prihodnje verjetno povečalo).

Presenečeni smo bili nad dokaj močno skupino staršev, ki načelno izraža podporo dvojezični šoli vendar pa predlagajo poučevanje madžarskega jezika kot predmeta. S temi predlogi smo se srečevali tudi v I. delu naše študije.

V zvezi s tem pojavom menimo, da bi morala šola na srečanjih s starši razčistiti protislovja v pogledih staršev na dvojezično šolo, hkrati pa prisluhniti

pripombam na račun poučevanja madžarskega jezika (preveč slovnice, pre malo komunikacije, itd.).

6/ Za obstoj in razvoj dvojezične šole je izjemnega pomena, kako se bo artikuliral odnos staršev do dvojezične šole. Šola bo morala tudi v prihodnje vlagati posebne napore za pridobivanje staršev za sodelovanje pri uresničevanju temeljnih smotrov dvojezične šole.

Naši predlogi posredovani v zaključnem delu I. dela "case study" o izboljšanju pedagoškega dela na dvojezični šoli ostajajo še vedno aktualni. Ponovno opozarjamo na pomen pedagoških inovacij, ki že potekajo (projekt pod vodstvom dr. A. Nečak Luk o nivojskem jezikovnem pouku). Z izpeljavo tega projekta bo zadoščeno tudi številnim pripombam staršev na račun jezikovnega pouka v dvojezični šoli.

Prisluhniti bo treba tudi utemeljenim zahtevam predstavnikom madžarske narodne skupnosti po nivojskem pouku zgodovine, ker pouk zgodovine v sedanjih okvirih ne daje učencem madžarske narodnosti, zadostne podlage za oblikovanje nacionalne identitete. Menimo, da dvojezična šola potrebuje okrepljeno strokovno in raziskovalno delo, ki bo oživljalo nekoliko že ostarelo podobo dvojezične šole. Potrebni so smelejši prodori v tradicionalno pedagoško delo (čeprav se zavedamo, da vse inovativne poskuse ovira pomanjkanje finančnih sredstev), kot na primer team teaching, ali pouk nekega predmeta n.pr. teden ali mesec samo v slovenskem ali samo v madžarskem jeziku (nato pa obratno).

Le z nenehnimi inovativnimi posegi in izboljšavami na področju pedagoškega dela bo mogoče ohraniti kvaliteto dvojezične šole in tudi pozitivni odnos staršev do dvojezične vzgoje in izobraževanja.

Summary

ATTITUDE OF PARENTS TOWARDS BILINGUAL SCHOOL AT LENDA (Case study)

The paper represents a segment from the second part of the research "The participation of parents, school and the social surrounding in the implementation of the concept of bilingual education". The research that was carried out within the framework of the OECD/CERI project "Education and language pluralism" deals with the attitude of parents (41 fathers and 47 mothers) of 8a and 8b form of the bilingual elementary school at Lendava in the school year 1990/91.

The attitude of parents towards bilingual school was ascertained on the basis of interviews with parents (thereby fathers and mothers defined their attitudes towards the school separately), by focussed observations (of language situations and interethnic relations at Lendava), as well as by research of the school documentation at the bilingual elementary school at Lendava.

The article illustrates characteristics of families included in the case study, i.e. family communication language, evaluation of the significance of the Slovene and Hungarian languages, parents' experiences regarding the bilingual school, parents' opinions on its advantages and disadvantages, family discussions on problems related to bilingual school and on interethnic Slovene-Hungarian relations, suggestions and observations of parents regarding the work of the bilin

gual school, support and acceptance as well as denial of the concept and practice of the bilingual school. The basic findings of the "case study" are:

Most of the families, participating in the research, communicate in Slovene, despite the high number of the ethnically mixed marriages in our sample (46,9% of the pupils of 8a and b forms originate from ethnically mixed marriages). Moreover, our observations and informal conversations with the inhabitants of Lendava confirmed that the Slovene language is increasingly gaining value in public life.

Parents' favourable attitudes towards bilingual schooling are closely connected with the knowledge and evaluating of the Hungarian language. Parents highly appreciate the linguistic command of their children and, accordingly, attribute adequate significance to the learning of the Slovene and Hungarian languages. The obtained results confirm parents' will for mutual understanding and coexistence in the ethnically mixed territory of Lendava.

Most of the parents included in our sample support the concept of bilingual school on the whole (42,9%) or partly (48,3%). The number of parents with distinctly negative standpoint towards bilingual school was low in 1990 (8,8%). However, certain signals were perceived, indicating that the number of parents rejecting integral bilingual school might increase.

Our attention was drawn to a group of parents (21,9%) declaring their support of bilingual school, who, nevertheless, suggested the teaching of Hungarian language as a school subject as a better solution. We found out that a number of parents underestimate (due to lack of information, or for other unknown reasons) essential differences between integral two-way bilingual school and the teaching of the Hungarian language as a school subject. Finally, suggestions as to the further work of the bilingual primary school are offered. Special emphasis is given to the necessity of parents' cooperation with the school, to informing of parents on the basic concept of bilingual school and to participation of parents in further improvement of bilingual school practice.

VERA KLOPČIČ

THE ETHNIC STRUCTURE OF EX YUGOSLAVIA

Introduction

Yugoslavia as a state was marked by ethnic, religious, linguistic and cultural diversity ever since the beginning of its existence. Owing to the specific geographic position, the region was namely at the same time the abutment and the juncture of the most important religious, political, ideological, cultural and economic currents in Europe and the Balkans. Long before the establishment of the common state, all these factors influenced the nations and other ethnic groups, particularly the economy, lifestyle, cultural and behavioural patterns, and the processes of formation of the national identity. Some of these differences intensified and were preserved in the contact with ethnic diversity, manifesting themselves as ethnic in individual surroundings.

At the time, when the idea of the establishment of the common state emerged, the awareness of "ethnic kindred of the Southern Slavs", was one of the motives and the spiritus agens of the political activities aiming at the association. After the establishment of the common state, Yugoslavia was ethnically, religiously and linguistically very diverse; in the public law concept, however, it was ethnically or nationally homogenous.

The basic principle of the national policy in the period of the first Yugoslavia (1918-1943) was the proclamation of unity of the "three-tribe nation" (Serbs, Croats and Slovenes), that are ethnically kin, use the same language but are different in the religions they profess. In this period, the state authorities attempted to carry out this concept by measures, which intervened oppressively in the ethnic structure (e.g. the changes of the administratively-territorial units and their names, deliberate deportations and colonizations, the negation of the possibility of declaring and expressing of one's national identity, and prohibition of the use of the Macedonian language, and some languages of national minorities were all aimed at this end). Despite all this, or precisely because of the spontaneous rebellion against such measures, the ethnic, religious and linguistic differences and characteristics were preserved, as the interventions of the state failed to suppress the process of formation and awakening of individual nations.

The period of the second, federative Yugoslavia (1943-1991) is marked by the considerate approach towards the national and linguistic diversity. The nations and national minorities were ensured equality and respect of diversity, at least at the constitutional and legal level. The administratively-political division of the state was based upon this principle. The republics as independent units, except for Bosnia and Herzegovina, were at the same time the states of individual nations, populating the respective regions. Both the autonomous provinces had a special status, owing to their national structure.

Within the framework of this concept, there was no "state language" or even "uniform nation"; however, some remains of the unitarian concept manifested themselves particularly in the dealing with individual notions such as "common

interests" (zajedništvo), and in the interpretation of the notions such as "the Yugoslav idea" (jugoslovanstvo) and "brotherhood and unity".

The common state was therefore faced with the fact of ethnic diversity throughout its existence. In accordance with the ideological orientations and wider interests (e.g. in its relation towards minorities within the context of relations with the neighbouring states), it tried to influence the inherited situation.

In the relatively short period (73 years), different state measures, intervening in the ethnic structure, were being carried out in the territory of Yugoslavia. There was practically no measure or approach, known from the theory dealing with the regulation of the national or minority issue, that had not been tested in Yugoslavia. The approach varied from utter non-recognition of certain nations (i.e. in the period between the two wars the Montenegrins, Moslems and Macedonians) and Albanians (after the WWII) as well as the negation of rights of individual national minorities, to the deliberate inciting of manifesting of national characteristics and identity. In this way, two new nations were officially promoted after the WWII, i.e. the Moslems and Macedonians.

Contrasting in contents, and mutually excluding measures prove:

- that throughout the existence of Yugoslavia as a state, the awareness of the diversity of the ethnic structure was present, and that measures referring to the regulation of interethnic relations were absolutely necessary;
- that the attitude of this policy towards all nations, national or ethnic communities was not equal, and that it was politics and state interests that prevailed over the actual situation in the implementation of concrete measures.

All the time, the most constant and continuous was the treatment of the three nations - the Serbs, Croats and Slovenes. Their mutual relations, particularly the relations between the Serbs and Croats with regard to the distribution of political influence, the degree of economic development as well as the attitude towards their own language and culture, indicate certain constancies throughout the entire existence of the common state.

In the time of the establishment of Yugoslavia, the only recognized and constitutive nations were the Serbs, Croats and Slovenes, which is also reflected in the name - the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes. From all the minorities, only the Germans, Hungarians and Italians enjoyed particular international legal protection, while others were denied these rights, so in international as in internal law. In the period following the WWII, the recognized nations were the Serbs, Croats, Slovenes, Montenegrins, Macedonians and Muslims (after 1968). The Yugoslav Albanians were denied the status of a nation also in the post-war period, which was formally and legally substantiated by the fact that their parent nation was the neighbouring state.

The degree and quality of mutual relations evades simple comparison, owing to the specificity of the situation of each of the ethnic groups (nations, minorities and ethnic communities). However, the impression one gets is that conflicts were mostly arising whenever the distribution of political power or struggle for territory was in question. Therefore, the mere presentation of diversity of ethnic structure cannot explain the causes of the past or still lasting violent ethnic conflicts. Approving of the thesis that the dominant component of conflicts is ethnic and therefore inborn and unsolvable, has in the up to now history of Yugoslavia led to drastic measures against individual ethnic groups: from deportations (e.g. of the Turks after 1953 to Turkey, the Germans after WWII, the inciting of emigration of the Italians from the territory of the former Zone B),

to deliberate settling of colonists, as a rule the most "patriotically minded citizens" to the emptied regions (e.g. the Serbians and Montenegrins to Kosovo, the Croats and Serbs to Vojvodina and Istria, etc.)

Particularly grave were the consequences of the WWII, when individual nations and national minorities found themselves in the midst of a bloody civil war, fighting one another also on the ethnic and national basis, respectively. Unfortunately, such atrocities repeated in the years 1991-1992, especially in the war in Bosnia and Herzegovina.

The Ethnic Structure in the Population Censuses of Yugoslavia

What was the ethnic structure really like and how it changed, is indicated by the data of the population censuses, carried out in the territory of Yugoslavia (in the years 1921, 1931, 1948, 1953, 1961, 1971, 1981 and 1991). Significant as indicators of ethnic structure are: mother tongue, nationality, and religion, which in Yugoslavia separates individual nations and ethnic groups of the same language.

Due to the differences in the methodology of the censuses, the changing of inner territorial and administrative units, and the differences in the territorial extent of Yugoslavia at the time of the censuses, simple comparison of data is not possible. The correlation of the tables can, on the basis of the acquired data, help us ascertain the generally valid indicators of ethnic structure and its changing:

- the territorial distribution of individual nations and ethnic groups
- the percentage of individual ethnic groups within the entire population of Yugoslavia
- the growth indexes of individual ethnic group

All the population censuses, so far carried out in Yugoslavia, recognized the significance of ethnicity. However, the approach to collecting of data was changing with every census. With regard to the specific features of interethnic relations in Yugoslavia, the indexes of the ethnic structure (which can unfortunately not be traced with continuity throughout all the censuses) are: language, nationality and religion.¹

The first population census in Yugoslavia was carried out in 1921. Mother tongue was considered as the statistic denotation in the ascertaining of nationality (the results were published in the publication *Prethodni rezultati popisa stanovništva u Kraljevini SHS, 31.1.1921, Sarajevo, 1924 / The Preliminary*

1.

Census/year	1921	1931	1948	1953	1961	1971	1981	1991
nationality	-	x	+	+	+	+	+	+
mother tong.	+	x	-	+	+	+	+	+
religion	+	x	-	+	-	-	-	+

+ = the question is posed, processed, and the data available

- = the question is not posed

x = the question is posed, but not processed and the data are not available

The census from 1931 contained the column "nationality". However for the citizens of Yugoslav origin, the only possible entry was "Yugoslav". Besides these data were not published.

Results of the Population Census in the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes, Sarajevo, 1924). In the introduction to the publication, the significance of "understanding of the true ethnic proportions for science as well as administration" was emphasized, as this was the first population census following the uniting in the joint state. The purpose of the data collecting was also to ascertain the numerical state and geographic distribution of individual "other nations" (the cited publication mentions them as the "foreign element" on p. 5), that joined in the state community.

Considering the fact, that the entry "Serbo-Croatian" language comprised the mother tongues of several nations, the entry of religion, as one of the indexes of ethnic stratification, is particularly significant for the completion of the ethnic situation ensuing from the 1921 census data.²

In spite of the changes of the subsequent administratively-territorial distributions, the census from 1921, comprising the data per individual provinces, enables the comparison between individual units, reflecting the historic wholes (Serbia - Northern and Southern; Bosnia and Herzegovina; Dalmatia, Croatia, Slavonia, Medjimurje, Krk and Kastav; Slovenia with Prekmurje; Banat, Bačka and Baranja), as the names of these provinces were also preserved in later times.

The censuses from 1948, 1961, 1971, 1981 contained no data on religion. However, the 1953 census comprised the question on religion or "attitude towards religion", i.e. subjective attitude on the part of an individual.³

In 1991 the question on religion was posed again, but the results of the census are at the moment not completely processed and accessible yet.

Regarding the population censuses carried out in Yugoslavia, it is the approach to the interpretation of data that is more indicative for the attitude towards the national issue than the collected data and the manner in which they have been collected. Thus, in the processing of data from the 1921 census, the results concerning the mother tongue are listed under "mother tongue or nationality". The results (table 3) indicated that the Serbian-Croatian-Slovene mother tongue was in majority; it can therefore be stated that the Kingdom of

2. The data indicate that the relative majority among different religions belongs to the Orthodox religion (46,6%), the second is the Roman Catholic religion (39%) and the third the Moslem religion (11,1%). The Orthodox religion has absolute majority in Montenegro (84,3%) and in Serbia (81,3%) - in Northern Serbia 98,4%, in Southern Serbia only 50,4%. In Bosnia and Herzegovina, it has 43,9%, in Banat, Baška and Baranja 34,4%, in Croatia and Slavonia with Medjimurje and a part of Istria 24,1%, in Dalmatia 17%, and in Slovenia 0,6%.

The Roman Catholic religion has absolute majority in Slovenia (96,6%) and in Dalmatia (82,8%), in Croatia and Slavonia (72,7%) and in Banat, Bačka and Baranja (52,2%). There were no atheists.

The Moslem religion had neither absolute nor relative majority in any province. In Bosnia and Herzegovina it was represented with 31,1%, in Serbia with 17,5% (in Northern Serbia 0,6%, in Southern Serbia 47,9%), in Montenegro with 11,4%.

These data indicate that in all other provinces except for Bosnia and Herzegovina, the Orthodox or Roman Catholic religion was in absolute majority. In Bosnia and Herzegovina no religion had absolute majority. Relative majority went to the Orthodox religion (43,9%), followed by the Moslem religion (31,1%) and the Roman Catholic religion (23,5%). (A more detailed presentation in table 1).*

3. According to the instructions for the realization of the census, a person of certain religious conviction fills the entry with the corresponding religion, while non-confessional persons declare themselves as such in the entry "non-confessionals". For children younger than 14, their parents' statement is relevant.

(A more detailed presentation in table 2)*.

the Serbs, Croats and Slovenes is a nationally homogenous state⁴ (the cited publication, number XXI, item 4).

As mentioned before, the concept of the "second" Yugoslav state was, at least on the formal and legal level, based upon the national recognition of all nations and nationalities. This principle was also applied in the census methodology, ensuing from the standpoint that the manifesting of national adherence is the result of the freely expressed will on the part of inhabitants or the parents (guardians) of children, younger than 10 years (censuses 1948, 1953, 1961) or 15 years respectively (censuses 1971, 1981).

It has to be mentioned, that the answers to the question on national or ethnic adherence anticipated certain modalities with different censuses, especially as regards the options for one's declaring.⁵

In the 1953 census, persons declared as Moslems, as well as nationally non-declared persons were classified as "Yugoslavs - non-declared", while nationally non-declared persons of non-Yugoslav origin were classified as "nationally non-declared". Persons, stating regional appurtenance (e.g. Bokelj/inhabitants of Boka Kotorska; Istrians, etc.) were classified as "Yugoslav - non-declared".

In the 1961 census, there was a new modification concerning the name of the group of Moslems of Yugoslav origin; accordingly, the classification of national Moslems in the sense of ethnic and not religious appurtenance, declared themselves as "Moslems (regarding ethnic appurtenance)". In the same census, the Yugoslavs not wishing to clearly declare themselves nationally were classified as "Yugoslav - nationally non-declared", while the anticipated answer for nationally non-declared citizens was "nationally non-declared". If citizens of Yugoslavia declared themselves in the sense of regional appurtenance (as

4. In all provinces except for Banat, Bačka and Baranja, where they are only in relative majority (37,8%), the Serbs, Croats and Slovenes are in absolute majority (from 81,3% to 98,8%). The Slovenes are densely populated only in Slovenia with Prekmurje (93,2%).

The second in the number of speakers was the German language (4,3%) - mostly in Banat, Bačka and Baranja (23,8%), followed by Hungarian (3,9%) - mostly in Banat, Bačka and Baranja (27,7%), and Albanian (3,7%) - mostly in Southern Serbia (28,4%) and Montenegro (8,4%). Among further possible answers, the census lists "Other Slav" languages and "Other" languages (the most numerous among them being the Turkish language with 150.139 speakers).

On the basis of these data, the percentage of the majority population was calculated. The results indicated that the population speaking the Serbo-Croatian and Slovene mother tongue was in absolute majority (50 - 100%), the exceptions being Banat, Bačka and Baranja and Serbia (owing to Southern Serbia). (A more detailed presentation in table 3)

5. In the census from 1948, which did not include a special entry on religion, the Moslems of Yugoslav ethnic origin were supposed to give one of the following answers: Serb-Moslem, Croat-Moslem etc., or non-declared - Moslem. In the processing of the statistic material, Serb-Moslems were annexed to the Serbs, Croat-Moslems to the Croats and Macedonian-Moslems to the Macedonians, while the "non-declared - Moslems" were treated as a special category under the same title. However, in the introductory explanations to the 9th book of results of the 1948 census, "Population according to nationality", the data on the number of Moslems of Yugoslav ethnic origin, having declared themselves as Serb-Moslem, Croat-Moslem, Macedonian-Moslem, or non-declared Moslem were also published. For persons, declaring themselves according to certain regional appurtenance, instructions concerning the revision of the census material anticipated individual treatment. Thus for example, the Dalmatians were annexed to the Croatians, the "Šumadinci" to the Serbs, etc.; as for Bosnians, the revision was carried out on the basis of the concerned person's name. The person was accordingly classified as Serb, Croat or non-declared Moslem. If classification could not be carried out on the basis of these instructions, persons were classified as "other and unknown nationality".

inhabitants of Herzegovina, Dalmatia, Šumadija, etc.), they were classified as "Yugoslav - nationally non-declared".

In the census of 1971, Moslems were presented as "Moslems in the sense of nationality"; persons declaring themselves according to the regional appurtenance, were, in the altered modality, classified as "declared in the sense of regional appurtenance", except in Bosnia and Herzegovina and Croatia, where they were classified as "non-declared persons".

In the 1948 census, Austrians, Greeks, Jews, Poles and persons of unknown nationality were classified as "Others".

Until the 1971 census, Ukrainians were treated as Ruthenians, while in the 1971 and 1981 censuses they were already recognized as an ethnic category of its own.

In the censuses of 1971 and 1981⁶, the grouping of population by ethnic parameters was first carried out in two groups: "nationally declared" and "nationally non-declared". Nationally non-declared persons were in 1971 divided into three sub-groups:

1. - nationally non-declared (according to Art. 41 of the Constitution of the SFRY)
2. - declared as Yugoslavs
3. - declared in the sense of regional appurtenance

In the 1981 census, there were again three sub-categories:

1. - non-declared (according to the Art. 170 of the Constitution of the SFRY)
2. - declared as Yugoslavs
3. - declared in the sense of regional appurtenance

Taking into consideration all the above stated explanations, the following population situation of the second Yugoslav state⁷ by individual republics and provinces can be presented: (tables 4 and 5)*

When these data are interpreted in the light of ethnic structure of Yugoslavia, or the data on national adherence, respectively, the following picture is obtained: (table no. 6 *, table no.7*)

It is the numerous ethnic and national minorities that contributed to the ethnic diversity of the Yugoslav territory. The results of the 1981 census reveal 18 minority ethnic groups; in case of comparing of the results of the national self-declaring to the category "mother tongue", as many as 23 ethnic, linguistic, and national minorities can be traced. Both the assertions are based upon the below presented tables: (table 8*, table 9*)

/6/ Source : The Statistic Bulletin no. 1278, Federal Institute for Statistics, Belgrade, March 1982

/7/ The later statistical calculations of the number of inhabitants in regions, that were in the time of the censuses 1948 and 1953 still disputable in the territorial sense (the region of the Free Territory of Trieste), were carried out in such a way that (in 1948) the results of the census of consumers in the former Zone B of the FTT were added to the total number, while the registered number of the inhabitants of the former districts of Koper (Capodistria) and Buje (Buie) from the year 1956 was added to the total number of the 1953 census.

With the territorial demarcations between the republics, lesser territorial changes having taken place between the 1953 and 1961 censuses, should be considered: between Serbia on one side, and Vojvodina and Kosovo on the other to the benefit of both the "autonomous" provinces, between Bosnia and Herzegovina and Croatia as well as between Slovenia and Croatia.

In the presentation of the data of the censuses, it is necessary to verify from case to case, whether the data for Serbia include also the data for SAP Kosovo and Vojvodina, or they are presented separately.

The comparison between the data on national adherence and on mother tongue indicates certain digressions particularly with minority populations. These digressions reflect the processes of ethnic identification and specificity within individual minorities. Thus, for example with the Hungarians, the Roma and the Turks, the percentage of persons that have declared themselves as such, is higher than the percentage of those, who have declared these minority languages to be their mother tongues. As for the other minorities, a trend contrary to the above, is noticeable. (tables 8 and 9)*

II. General observations

The global ethnic structure of the "second" Yugoslavia resembles "leopard skin". The map of settlement of nations and national minorities in individual regions indicates that they are, as the majority population, mostly concentrated in territorially limited minor areas. This particularly applies to the nations with their own republics, with the exception of Bosnia and Herzegovina, it being the state of three nations. According to the data from the 1981 census, Slovenia has the highest share of the majority nation (90,5%), followed by Serbia (85,55%), Kosovo (77,4% of Albanians), and Croatia (75,6%).

The ratio between the nations of South-Slavic origin and minorities (see tables* 6 and 7) does not demonstrate major oscillations; the basic ratio being therefore preserved. However, the inner proportions in both the aforementioned categories have changed essentially. These proportions are changing to the advantage of groups with stronger population growth (Albanians, Moslems, Turks).

Among the nations, the most numerous are the Serbs, living in Serbia as the majority nation. Besides, they live in greater numbers as autochthonous population also in Bosnia and Herzegovina and Croatia. The Serbs are followed by the Croats, Moslems, Slovenes (as evident from the table 6, two of the nations changed their places in the scale in the period between the 1961 and 1971 censuses), Macedonians and Montenegrins.

Among the minorities, the most numerous are the Albanians, living above all in Kosovo and the neighbouring regions of Macedonia and Montenegro, followed by the Hungarians, settled in Vojvodina, Slavonia and Prekmurje, and the Turks, the majority of whom is settled in Macedonia.

The recorded statistic data reveal some significant trends of development:

- a gradual decrease of the number of the three constitutive nations in Yugoslavia (the Serbs, Croats and Slovenes) along with a slight increase of the number of the Macedonians and Montenegrins,
- a rapid increase of the category of "Yugoslavs" in the period 1971 - 1981 (table 6)
- an increase within the category "minorities", particularly due to the growth of the Albanian population, which was, for different political reasons, still dealt with as a national minority. Other minorities (with the exception of Turks and Roma) were in permanent decline, so in absolute figures as in the percentage within individual regions (table 10).

The differences in economic development, appurtenance to different cultural and religious spheres of influence, and historic causes of settlement, affected the shaping of peculiarities within a certain ethnic structure. The long-term evolutionary changing of these proportions was influenced by biological factors

(rate of birth, mortality, fertility, population growth) as well as social factors (urbanization, internal and external migrations). Individual interventions on the part of the state policy (deportations, displacements, colonizations) and the planning of population policy, (from the global point of view) have not essentially changed the outlines and proportions within ethnic structure.

From the standpoint of demographic indicators for the entire territory of the former Yugoslavia, the most outstanding was the difference between the depopulation areas (Slovenia, Croatia and Vojvodina), which have already reached the stage of the ageing of population, and those with extremely high rate of births (Kosovo, Bosnia and Herzegovina, some regions of Macedonia and Montenegro), as well as the difference between the immigration (more developed republics) and the emigration regions.

It is precisely in this territory that two contrasting trends of the world demographic process have been confronted in a relatively small geographic area. The first trend is characteristic of the developed countries, and is marked by a planned population policy, process of a slow ageing of population, low rate of birth, decrease of mortality, and increase of the life expectancy. The second trend, typical of the demographic processes in underdeveloped states, is marked by high population growth, high rate of birth, parallel to simultaneous diminishing of children's mortality and increasing of life expectancy.

These demographic trends in the territory of the former Yugoslavia also have certain ethnically coloured characteristics. Moreover, in the present period, they acquired political and nationally reviving connotations, their starting point being an appeal to homogenization and creating of ethnically pure regions.

The differences in the degree of development between individual regions are evident from the appendices relating to social income, share of active population, and education structure. (table 11).

These indices, which indirectly point out the processes and characteristics of interethnic relations, caused distinctly political consequences in individual surroundings in the newly formed states in the territory of the former Yugoslavia. Owing to the growing number of immigrants from other republics and provinces, the decrease of the share of Slovenes within the entire population occurred in Slovenia. The latter incited a sense of menace with a part of Slovene population. This process could be compared with phenomena of xenophobia in some states of Western Europe. In the time of the forming of the state of the Croatian nation, the question of the Serbs, settling certain regions of Croatia as autochthonous population, turned out to be most urgent. Their legally and constitutionally unregulated status in the new state, historic causes, and the mutual sense of menace led to armed struggles in 1991-1992. At the same time, the status of Istria as an autonomous region became questionable in Croatia. In Bosnia and Herzegovina, the state of three nations and three main religions, ethnic diversity was a generally recognized and considered fact. The socio-political life was based upon the principle of parity representation of individual nations. In the period between 1971 - 1981, it was Bosnia and Herzegovina that saw the most impressive increase in the number of persons declaring themselves as "Yugoslavs". Today it is a place of sanguinary war between the nations living there. In Macedonia, where the population growth is relatively high the regions settled mostly by Albanians are particularly outstanding. Due to this fact, demands appeared to restrict the birth rate of Albanians by measures of population policy. Members of Albanian minority, on the other hand, demanded

introduction of autonomy in the regions they settle as the majority population. As to Serbia, (without provinces), the fact is that the central Serbia has always been an immigration region for the Serbs from other republics and provinces. In history, the main motive for this was the fact that Serbia, although economically underdeveloped, was nevertheless a politically independent state. However, the political motive of these migrations in the recent decades, has above all been the presumable Serbian sense of being menaced in Kosovo, Bosnia and Herzegovina and Croatia. In Vojvodina, the distinctly heterogenous ethnic structure results from historic events, deportations of Germans after WWII, and deliberate colonizations from other parts of former Yugoslavia (especially from Bosnia and Herzegovina). In Kosovo, the distinctly underdeveloped region, the differences between individual ethnic groups were gradually increasing over the last few decades. The population growth of the Albanians of Kosovo exceeds the one in their parent state. The growing number of Albanians, and the emigration of Serbs and Montenegrins from this region altered the ratio in the ethnic structure of the territory, and launched one of the most serious ethnic conflicts in the second Yugoslavia in the years 1980 - 1981. In Montenegro, the most obvious differences between the majority nation and other ethnic groups are in the degree of population growth. The communities settled by Moslems and Albanians, have a distinctly high population growth.

The commenced process of the disintegration of the former Yugoslavia and formation of new states is based upon the up to now boundaries of the republics as state wholes, also acceptable for international recognition. The question of parts of nations outside of their parent republics remains open for the future and mutual agreements. The hitherto course of events proved that the demand of the Serbs to exercise their right of self-determination and keep on living in the same state as an ethnic whole and one and the same nation together with the Serbs from Croatia and Bosnia and Herzegovina, was one of the causes of bloody clashes.

III. EX-YUGOSLAVIA AND THE "YUGOSLAVS"

Also in the period of the "second Yugoslavia", the question of the "Yugoslav idea" remained open. The growing number of persons, nationally non-declared in a certain period, and declaring themselves as "Yugoslavs" opened up a number of political if not only discussed dilemmas. One of the problems is the representation of political interests of this group of population, which should, in the opinion of some experts, be represented in the federal bodies.⁹

Different interpretations of the definition of the notion "Yugoslav idea", or declaring oneself as "Yugoslav" in the sense of national appurtenance, were particularly frequent in cases when elements or contents of this notion were dealt with in the meaning which surpasses the denotation of adherence to a

/8/ Up to the present, the results of the 1991 census were only published for Slovenia, Croatia, Bosnia and Herzegovina. Although the given is all but complete and does not enable an all-embracing comparison, the available data indicate certain trends referring to the proportions within the ethnic structure of the former Yugoslavia.

/9/ According to dr. Miodrag Jovičić in his paper "Legal aspects of the Yugoslav idea" (at the scientific conference "The Yugoslav Idea Yesterday, Today and Tomorrow", Belgrade, 1989), p.6: "Citizens of the federation have no representatives in the Federal Assembly" - referring to "Yugoslavs" as citizens of the federation.

state. As to the contents, the most important question was whether the declaration "Yugoslav" meant national¹⁰ or, as according to some interpretations, "class declaration".

The questions relating to the contents and definition of the notion "Yugoslav idea" were particularly actual after the publishing of the outcome of the 1981 census, since the number of persons, declaring themselves as "Yugoslavs" highly increased and amounted to 1.219.021 persons. Some interpretations of this phenomenon treated the declaration "Yugoslav" as a positive process, proving the attitude of distance and outgrowing of narrow nationalist interests.¹¹ However, the fear that "the Yugoslav idea" might be used for the realization of the unitarist and statist tendencies, which was the aim of the state policy in the period between the two wars, although with different ideological connotation, was also present.

In the interpretation of the objective facts that had led to the increase of the number of persons declaring themselves as "Yugoslavs", the increased number of nationally mixed marriages was particularly often stated; it reflects the positive atmosphere between national groups and the overcoming of ethnic differences. However, less acceptable were the evaluations, which estimated one's declaring as Yugoslav as distinctly patriotic and encouraging.¹² Thereby it is

10. According to Matvejević, the possible groups of population declaring themselves as "Yugoslavs" are:

- those who consider themselves above all Croats, Macedonians, Slovenes, Serbs and so on, and at the same time Yugoslavs (the most frequent situation)
- those considering themselves above all Yugoslavs, and then Serbs, Slovenes, Macedonians or Croats (the emphasizing of the preference of the national or Yugoslav declaring can depend upon circumstances, or the matter related to the self-declaring in a given situation)
- those considering themselves only Yugoslavs (this part of the population greatly increased in the census of 1981; some of these belong to the above mentioned category)
- everyday life (as well as history) has proved that the number of those who are merely Serbs (Serbs-Serbs) or only Croats (Croats-Croats), only Slovenes, Albanians etc. is not small.

Source: Predrag Matvejević: *The Yugoslav Idea Today*, Belgrade, 1984, p.18

11. Within the context of the Yugoslav idea and national self-declaring, Ibrahim Bakić mentions among the reasons for the growing number of persons, declaring themselves as Yugoslavs:

- the increased number of mixed marriages and the number of persons (young) originating from such families;
  - in the last decade, a considerable number of young people grew up, to whom the criterion of the national is less and less important in everyday life, therefore they declare themselves as Yugoslavs;
  - the emphasized expressing of the patriotic awareness on the unity of Yugoslavia after Tito's death;
- According to Bakić, these factors objectively influenced a certain number of people, who "from social, patriotic and emotionally psychological motives express their adherence to the Yugoslav idea". The author also adds the possibility that individuals, in thus declaring themselves, "expressed their disagreement with particularism and nationalism". There undoubtedly exist other motives, but they cannot be ascertained without more extensive empiric research.

Source: dr. Ibrahim Bakić: *The Yugoslav Idea from its Concept to Realization*, Belgrade, 1985, p. 185

12. Dr. Ivan Perić (at the scientific conference "The Yugoslav Idea Today") maintains that the notion "contains, even in these circumstances, patriotism, values of common life of ethnically kin nations, the implementation of their wish to live together...".

Dr. Ibrahim Bakić says in the above cited work: "In the class and social sense, the Yugoslav idea means imminent adherence to the Yugoslav socialist community, the basic characteristics of which are self-management, national equality, independence and non-alignment.". He quotes the thought of Veljko Vlahović that the Yugoslav idea is self-management, not deriving from the nationality aspect of self-management, but from the social essence of the Yugoslav idea. (Source: I. Bakić, *ibid.*, p.181)

uncertain, how, in an explicitly multinational society, the very declaring of oneself, which, in its essence, negates the adherence to individual nations or nationalities, could possibly be valued as positive? At this point this approach comes close to the thesis on the "non-national bearers of progress", which was the basis of the so called "Soviet nation" as an ideological construction. The theory that the self-declaration of the growing number of persons as "Yugoslavs" might pave the way to the creating of the new "Yugoslav nation", was never confirmed in expert literature.¹³ The rejecting of the idea on the existence of "a Yugoslav nation" is also reflected in the adopted methodology of the up to now censuses carried out in Yugoslavia, as such answers were listed under the heading "nationally non-declared".

Literature:

- BILANDŽIĆ, Dušan (1990). Zgodovina Socialistične federativne republike Jugoslavije : glavni procesi. - Ljubljana : Partizanska knjiga, 463 pp.
- CHASZAR, Edward (1988). The International Problem of National Minorities. Indiana : University of Pennsylvania, 148 pp.
- DEMOGRAFSKA kretanja : karakteristike stanovništva Jugoslavije prema nacionalnoj pripadnosti. Beograd : Centar za demografska istraživanja, 1978, 160 pp.
- GAJEVIĆ, Dragomir (1985). Jugoslovenstvo između stvarnosti i iluzije. Beograd : Prosveta, 231 pp.
- HORAK, Stephan M. (1985). Eastern European National Minorities 1919 - 1980. Littleton : Libraries unlimited, inc., 353 pp.
- JANJIĆ, Dušan (1980). Otvoreno pitanje nacije. Beograd : Istraživački centar SSO Srbije, 232 pp.
- MATVEJEVIĆ, Predrag (1982). Jugoslovenstvo danas : pitanje kulture. Zagreb : Globus, 244 pp.
- NARODNE manjšine : zbornik referatov in razprav na znanstvenem srečanju 30. in 31. marca 1989. Ljubljana : SAZU, 1990, 222 pp.
- PETRIČ, Ernest (1977). Mednarodnopravno varstvo narodnih manjšin. Maribor : Obzorja, 426 pp.
- PRETHODNI rezultati popisa stanovništva u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca : 31. januar 1921, Sarajevo, 1924
- POPIS stanovništva 1953. Knj. I. Beograd : Savezni zavod za statistiku, 1960
- POPIS stanovništva 1953. Knj. VIII. Beograd : Savezni zavod za statistiku, 1959
- POPIS stanovništva 1953. Knj. XI. Beograd : Savezni zavod za statistiku, 1960
- POPIS stanovništva 1961. Knj. X. Beograd : Savezni zavod za statistiku, 1965
- POULTON, Hugh (1989). Minorities in the Balkans. London : MRG, 42
- STANOVNIŠTVO (Beograd), 2, 1964, 1 ; 4, 1966, 2 ; 6, 1968, 1-2 ; 9, 1971, 3-4 ; 16, 1978, 1-4 ; 20-21, 1982-1983, 1-4
- STATISTIČKI godišnjak Jugoslavije 1985. Beograd : Savezni zavod za statistiku, 1985

¹³/ Dr. Jovan Đorđević believes that "the Yugoslav idea as an expression for the existence of one uniform nation, or as a programme for its formation, is the wrong ideological standpoint, since it is based upon the nations...the Yugoslav idea therefore cannot represent the foundation nor national justification for any form of state or national unitarism."

VUKAS, Budislav (1978). Etničke manjine i medjunarodni odnosi. Zagreb : Školska knjiga. 251 pp.
WORLD Directory of Minorities. London : Longman, 427 pp.

TABLE No. 1

R E L I G I O N

According to the 1921 census, per every 100 inhabitants

PROVINCES	Orthodox	Roman Catholic	Gr. Catholic	Protestant	Moslem	Jewish	Other	Non-confessionals
SERBIA	81.3	0.9	0.0	0.0	17.5	0.3	0.0	0.0
Northern S.	98.4	0.7	0.0	0.1	0.6	0.2	0.0	0.0
Southern S.	50.4	1.2	0.0	0.1	47.9	0.4	0.0	0.0
Montenegro	84.3	4.3	0.0	0.0	11.4	0.0	0.0	0.0
Bosnia and Herzegovina	43.9	23.5	0.5	0.4	31.1	0.6	0.0	0.0
Dalmatia	17.0	82.8	0.0	0.0	0.1	0.1	0.0	0.0
Croatia, Slavonia, Medjumurje, Krk and Kastav	24.1	72.7	0.6	1.7	0.1	0.7	0.1	0.0
Slovenia with Prekmurje	0.6	96.6	0.0	2.6	0.1	0.1	0.0	0.0
Banat, Bačka and Baranja	34.4	52.2	1.0	9.7	0.1	1.4	1.1	0.1
Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes	46.6	39.4	0.4	1.8	11.1	0.5	0.2	0.0

Source: Preliminary Results of the Popular Census in the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes, Sarajevo 1924, number XIX, Table 5

TABLE No. 2

POPULATION ACCORDING TO RELIGION AND ACTIVITY
(Federal People's Republic of Yugoslavia)

Nationality	Sex	Total			Without Religion		
		Sum	Active	Supported	Sum	Active	Supported
Total	Sum	16.936.573	8.390.638	8.543.935	2.127.875	1.179.294	948.531
	m.	8.204.595	5.413.838	2.790.757	1.311.247	932.126	379.121
	f.	8.731.978	2.976.800	5.753.178	816.628	247.168	569.460
Serbians	m.	3.445.302	2.337.336	1.117.966	695.286	491.369	200.917
	f.	3.610.621	1.379.543	2.231.078	424.146	130.217	293.829
Croats	m.	1.876.261	1.274.126	602.135	253.415	191.769	61.646
	f.	2.099.289	741.466	1.357.823	153.796	48.891	104.905
Slovenes	m.	697.603	477.389	220.214	90.049	67.116	22.933
	f.	789.497	337.002	452.493	68.157	23.537	39.620
Macedonians	m.	454.277	273.010	181.267	87.593	57.523	30.070
	f.	433.970	121.306	317.664	53.779	11.775	42.004
Montenegrins	m.	225.892	128.636	97.156	104.332	61.338	42.994
	f.	240.201	61.200	179.001	80.378	21.138	59.240
Yugoslav non-declared	m.	481.777	275.529	206.248	26.420	19.297	7.123
	f.	516.921	106.839	410.082	12.973	2.920	10.053
Others Slavs	m.	114.134	81.148	32.986	14.930	10.132	4.818
	f.	121.858	41.365	80.493	9.578	3.415	6.163
Others non-Slavs	m.	899.349	566.664	332.695	39.202	30.582	8.620
	f.	914.621	188.079	726.542	18.821	5.175	13.646

Orthodox			Roman Catholic			Protestant		
Sum	Active	Supported	Sum	Active	Supported	Sum	Active	Supported
6.984.686	3.551.584	3.433.138	5.370.760	2.715.124	2.655.636	157.702	83.369	74.333
3.241.900	2.130.803	1.111.079	2.437.929	16.402.279	797.650	72.709	52.224	20.485
3.742.786	1.420.745	2.332.041	2.932.831	1.074.845	1.857.986	84.993	31.145	53.848
2.707.615	1.809.458	898.157	3.174	1.805	1.369	2.928	1.900	1.028
3.132.709	1.235.082	1.897.627	5.639	1.758	3.881	4.243	1.461	2.782
833	1.997	8.361	1.581.327	2.052.663	528.664	3.197	2.139	1.058
6.382	2.374	4.008	1.906.446	679.140	1.227.306	4.707	1.531	3.176
836	623	263	559.059	376.804	182.255	9.660	7.199	2.461
2.124	757	1.367	677.754	291.820	385.934	10.834	6.577	4.157
355.100	208.263	146.837	1.282	712	570	703	403	298
375.135	107.467	267.668	1.372	390	982	741	283	488
91.000	50.443	40.557	2.131	1.387	744	42	23	19
127.938	36.036	91.902	2.578	634	1.944	53	11	42
1.113	778	335	8.909	6.297	2.612	115	75	40
1.437	516	921	10.379	3.010	7.369	138	44	94
27.335	19.672	7.663	22.576	16.664	5.912	32.689	23.269	9.420
30.688	12.192	18.496	26.513	8.642	17.871	35.953	11.427	24.526
56.018	39.569	16.449	259.471	183.947	75.524	23.375	17.214	6.161
66.373	26.321	40.052	302.150	89.451	212.699	28.324	9.811	18.513

Source: Popular Census 1953, Book I., Beograd 1959

TABLE No. 3

M O T H E R T O N G U E

PROVINCES	According to the 1921 census, per every 100 inhabitants								
	Serbian	Slovene	Other Slav	Romanian	Italian	German	Hungarian	Albanian	Other
SERBIA	81.2	0.1	0.2	3.7	0.0	0.1	0.1	10.2	4.4
Northern S.	93.3	0.1	0.2	5.4	0.0	0.2	0.1	0.1	0.6
Southern S.	59.7	0.0	0.1	0.6	0.0	0.0	0.0	28.4	11.2
Montenegro	91.4	0.0	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	8.4	0.1
Bosnia and Herzegovina	96.6	0.3	1.5	0.1	0.1	0.9	0.1	0.0	0.4
Dalmatia	98.6	0.2	0.2	0.0	0.7	0.2	0.0	0.0	0.1
Croatia, Slavonia, Medjumurje, Krk and Kastav	89.3	0.8	2.4	0.1	0.2	4.5	2.6	0.0	0.1
Slovenia with Prekmurje	1.0	93.2	0.4	0.0	0.1	3.8	1.4	0.0	0.1
Banat, Bačka and Baranja	37.2	0.6	4.9	5.4	0.0	23.8	27.7	0.0	0.4
Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes	74.4	8.5	1.5	1.9	0.1	4.3	3.9	3.7	1.7

Source: Preliminary Results of the Popular Census in the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes, Sarajevo 1924, number XXI, Table 7

Table No. 4 POPULATION AND HOUSEHOLDS ACCORDING TO POPULAR CENSUSES:

	SFRY	Bosnia and Herzeg.	Montenegro	Croatia donia	Mace-	Slovenia	Sum	S E R B I A		
								Serbia without the SAP	Kosovo	Vojvodina
P R E S E N T T E R R I T O R Y										
Territory	255804	51129	13812	56538	25713	20251	88361	55968	10887	21506
Population-Sum										
1948	15841566	2563767	377189	3779858	1152986	1439800	6527966	4154175	733034	1640757
1953	16991449	2847459	419873	3936022	1304514	1504427	6979154	4463701	815908	1699545
1961	18549291	3277948	471894	4159696	1406003	1591523	7642227	4823274	963988	1854965
1971	20522972	3746111	529604	4426221	1647308	1727137	8446591	5250365	1243693	1952533
1981	22424711	4124256	584310	4601469	1909136	1891864	9313676	5694464	1584440	2034772

Table No. 5 SHARES REPUBLICS OF AND AUT. REGIONS IN YUGOSLAVIA

	B and H	MT. NE	CROAT	MACE	SLOV	SERBI	KOSO	VOJV
Territory	20	5.4	22.1	10.1	7.9	34.5	4.2	8.4
Inhabitants	16.7 18.7	2.5 2.7	23.2 20	7.7 8.8	8.8 8.3	41.1 41.5	4.8 7.8	10 8.8
Active population	15.4 15.9	1.9 2.1	23.8 21.2	6.8 8	9 9.8	43.1 43.1	3.4 3.7	9.9 9.2
Rural population	17.2 16	2.5 1.8	21.4 15.6	7.9 9.2	5.9 4	45.1 53.4	5.7 8.9	10.4 9.2
Employees	14.8 15.6	2.2 2.4	27.2 23.7	6 7.8	15 12.7	34.8 37.7	2 3.3	9.8 9.4

Table No. 6 POPULATION OF YUGOSLAVIA
(According to nationality, after the censuses from 1948, 1953, 1961, 1971 and 1981)

YEAR	1948	1953	1961	1971	1981	1981/48
Montenegrins	426.703	466.093	515.538	508.813	579.023	136
Croatians	3.784.353	3.976.550	4.293.809	4.526.782	4.428.005	117
Macedonians	810.120	893.247	1.015.510	1.191.764	1.339.729	166
Muslims	808.921	998.098	972.960	1.729.932	1.999.957	247
Slovenes	1.410.432	1.487.100	1.580.211	1.678.032	1.753.554	124
Serbs	6.547.117	7.006.929	7.808.152	8.143.246	8.140.452	124
Yugoslavs	0	0	317.184	273.077	1.219.045	384
Minorities	1.984.452	2.108.556	2.047.927	2.471.326	2.964.916	149
Sum:	15.772.098	16.936.573	18.549.291	20.522.972	22.424.711	142

TABLE No. 7 SHARES OF MEMBERS OF NATIONS AND MINORITIES IN YUGOSLAV POPULATION (and %)

YEAR	1948	1953	1961	1971	1981
Montenegrins	2.71	2.75	2.77	2.48	2.58
Croatians	23.99	23.48	23.15	22.06	19.74
Macedonians	5.14	5.27	5.47	5.81	5.98
Muslims	5.13	5.89	5.25	8.43	8.92
Slovenes	8.94	8.78	8.25	8.18	7.82
Serbs	41.51	41.37	42.09	39.68	36.30
Yugoslavs	0.00	0.00	1.71	1.33	5.44
Minorities	12.58	12.45	11.04	12.04	13.22
Sum:	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

TABLE No. 8 POPULATION ACCORDING TO NATIONALITY (after the 1981 census)

							SERBIA			
	SFRY	B and H	MT, NE	CROAT	MACE	SI OV	Sum	SERBIA without the SAP	KOSO	VOJV
Sum Nationally declared	22424711	4124256	584310	4601469	1909136	1891864	9313676	5694464	1584440	2034772
Montenegrins	579023	14114	400488	9818	3920	3217	147466	77134	27028	43304
Croats	4428005	758140	6904	3454661	3307	55625	149368	31447	8718	109203
Macedonians	1339229	1892	875	5362	1279323	3288	48989	29033	1026	18900
Muslims	1999957	1640033	78080	23740	39513	13425	215166	171674	58562	4970
Slovenes	1753554	2755	561	25136	648	1712415	12706	8507	343	3476
Serbs	5140152	1320738	19407	531502	44468	42182	6182155	4865283	209497	1107375
Albanians	1730364	4396	37735	6006	377208	1925	1303044	72484	1226736	3814
Austrians	1402	52	6	267	30	180	867	757	22	88
Bulgarians	36185	180	24	441	1980	305	33455	39769	161	2575
Czechs	19625	660	52	15061	164	433	3225	1170	44	2612
Greeks	1639	36	21	100	797	18	57	392	25	348
Italians	15132	616	45	11661	96	2187	527	315	23	176
Jews	1383	342	5	316	27	9	683	395	2	79
Hungarians	426866	945	238	23419	280	2496	390468	1365	147	385356
German	8712	460	107	2175	288	380	5302	1402	92	7708
Poles	3043	669	45	758	224	204	1204	581	27	595
Romanian	168099	7251	1471	3858	43125	1435	110959	57140	34126	19644
Rumanians	54954	302	159	622	97	94	53022	6387	17	47289
Russians	4463	295	96	758	359	194	2761	1103	112	1076
Ruthenians	23285	111	19	3371	23	54	19757	447	5	19135
Slovaks	80334	350	33	6543	67	144	73207	3621	37	69549
Turks	101191	277	67	229	86591	87	13890	1182	12513	195
Ukrainians	12813	4502	16	2515	68	192	5520	512	7	4001
Vlachs	32063	49	1	16	6321	17	25596	25335	4	27
Others	17645	629	368	1551	739	577	13779	1992	684	11102
Nationally not declared										
Non-declared according to Art.170 of the Constitution of the SFRY	46698	17950	301	17133	505	2975	7634	4340	133	3361
Declared as Yugoslavs	1219045	326316	31243	379057	14225	26263	441941	22050	2776	167215
Declared in the sense of regional appartenance	25717	3649	1602	8657	943	4018	6848	4941	264	1643
Unknown	153333	26576	4338	64737	1828	10635	43219	38662	1373	318

TABLE No. 9 POPULATION ACCORDING TO MATHERS' LANGUAGE AFTER THE 1981 CENSUS

								SERBIA		
	SRFY	B and H	MT NE	CROAT	MACE	SLOV	Sum	SERBIA without the SAP	KOSO	VOJV
Sum	22424711	4124256	584310	4601369	1969136	1891861	9313676	5694864	1583440	2024772
Serbo-Croatian										
Croatian and Serbian	16142885	4089421	531708	4190854	633360	131274	7108143	5993172	300658	1504018
Macedonian	1373956	1387	642	4845	1334524	3137	29421	22519	927	597
Slovene	1761393	1904	363	23658	469	1726604	8196	6838	266	129
Albanian	1756663	3846	42697	6991	391829	2113	1309197	73863	1232512	312
Bulgarian	37268	126	30	330	1419	94	35269	34087	94	108
Czech	16197	539	47	12953	178	557	1923	939	19	96
Greek	1832	21	141	197	647	28	789	523	9	26
Italian	19409	354	16	15459	59	2901	390	320	15	5
Jewish	58	3	1	13	2	-	39	20	1	1
Hungarian	409079	828	225	26931	242	10114	374639	1556	118	36996
German	9221	851	166	2923	375	1189	3717	1691	148	187
Polish	2401	490	45	547	294	272	813	559	29	22
Romany	130818	5105	1682	6182	9780	1428	91113	38152	29294	1401
Rumanian	59869	856	166	1179	102	240	56393	11314	19	449
Russian	3500	308	60	73	266	242	1851	1299	50	30
Ruthenian	19413	69	16	4047	15	51	16215	447	66	1570
Slovak	74033	209	58	5991	61	151	67563	4695	26	6104
Turkish	82090	278	42	398	64907	114	16351	1014	15206	13
Ukrainian	7058	3398	4	1443	34	160	2019	326	2	169
Vlach	135589	4	1	6	8911	34	129613	129547	4	6
Danish	971	67	33	15	16	4	846	814	20	1
English	1463	129	63	367	228	70	506	366	43	9
French	2566	227	129	81	129	79	1621	1478	58	8
Dutch	325	25	16	114	35	28	107	86	17	-
Norwegian	321	8	19	9	10	21	254	233	16	-
Swedish	653	58	21	49	108	22	395	358	10	2
Other languages	4970	404	113	1477	409	395	2342	988	1085	26
Unknown	161010	13472	5756	71946	5887	10542	53407	45180	3727	450

Source: Statistical Yearbook 1985, Beograd

TABLE No. 10. MINORITIES IN YUGOSLAVIA AND INDEX OF GROWTH

YEAR	1948	1953	1961	1971	1981	1981/1948
Albanians	760,431	754,245	914,733	1,309,523	1,730,878	227
Russians	20,069	12,426	12,305	7,177	4,467	22
Ruthenians	37,140	37,353	38,619	24,640	23,286	62
Hungarians	496,492	502,175	504,389	477,374	426,867	85
Bulgarians	61,140	61,708	62,624	58,627	36,189	59
Czechs	39,015	34,517	30,331	24,620	19,624	50
Italians	79,570	35,874	25,015	21,701	15,132	19
Germans	55,337	60,536	20,015	17,785	8,712	15
Gypsies	72,730	84,713	81,674	78,485	168,197	231
Romanians	64,095	60,364	60,802	58,570	54,955	85
Slovaks	83,626	84,999	86,433	83,658	80,334	96
Yugoslavs	102,953	80,726	9,463	21,990	32,071	31
Turks	97,974	259,535	182,964	127,820	101,291	103
Others	13,900	39,385	18,560	159,106	163,906	1898

TABLE No. II SOME INDICATORS OF DEVELOPMENT

	B and H	MtNE	CROAT	MACF	SLOV	SERBI	KOSO	VOJV
GNP 1955 (share in YU)	13.7	1.5	26.4	5.4	16.5	36.5	2.6	9.7
1985	12.8	2.2	25	5.8	16.8	37.4	2.2	10.4
Empl./1000 work capable	188 346	201 414	233 522	177 403	345 687	169 405	98 228	191 460
GNP per capita (YU = 100)	83 69	77 78	122 125	68 66	175 203	86 90	43 28	94 118
Percent of rural population	71.8 17.3	71.6 13.5	62.4 15.2	70.6 21.7	44.1 9.4	72.3 21.4	80.9 24.6	68.1 19.9
Percent of active population	42.9 38.7	36.9 31.3	51.6 45.6	43.4 41.8	52.9 50.3	50.9 45.4	35.3 23.8	49.4 44.3
Newborn mortality (promile)	142.6 18.1	91.2 25.5	93.4 14.6	144.3 47.5	56.7 13.2	107.6 34	161 57.1	99.3 12.3
Population growth (promile)	23.7 9.4	22.1 10.1	11.6 1.8	23 11.8	11.1 3.5	13.4 6.2	25.4 24.6	10.2 0.1
Illiteracy (over 10 years of age)								
- male	5.5	3.4	2.5	5.8	0.7	4.7	9.4	3.1
- female	23.3	15.2	8.4	16.2	0.9	16.9	16.4	8.3
- both	14.5	9.4	5.6	10.9	0.8	10.9	17.6	5.8

Povzetek

ETNIČNA STRUKTURA BIVŠE JUGOSLAVIJE

Od vsega začetka njenega obstoja, je Jugoslavijo kot državo označevala etnična, verska, jezikovna in kulturna pestrost. To območje je bilo namreč zaradi specifičnega geografskega položaja obenem mejnik in stičišče najpomembnejših verskih, političnih, ideoloških, kulturnih in gospodarskih tokov v Evropi in na Balkanu. Vsi ti dejavniki so že v času pred nastankom skupne države vplivali na narode in druge etnične skupine, zlasti na gospodarsko raven, način življenja ter kulturne in vedenjske vzorce in na procese oblikovanja narodne identitete. Ob stiku z etnično različnostjo so se določene razlike stopnjevale in ohranjale ter se v posameznih okoljih manifestirale kot etnične.

Ko se je oblikovala ideja o ustanovitvi skupne države, je bila zavest o etnični sorodnosti Južnih Slovanov eden od motivov in gibalno političnega delovanja za združitve. Po ustanovitvi skupne države je bila Jugoslavija de facto etnično, versko in jezikovno zelo raznolika, v državno pravnem konceptu pa etnično oz. narodnostno homogena.

Skupna država je bila torej ves čas soočena z dejstvom etnične raznolikosti. V skladu z ideološko usmerjenostjo in širšimi interesi (na primer v odnosu do manjšin - odnosi s sosednjimi državami) je poskušala vplivati na zatečeno stanje.

V relativno kratkem času (73 let) so se na območju Jugoslavije izvajali različni državni ukrepi, ki so posegali v etnično strukturo. Skoraj bi lahko rekli, da v teoriji, ki obravnava urejanje nacionalnega in manjšinskega vprašanja, ne bi mogli najti ukrepa oziroma pristopa, ki v Jugoslaviji ni bil preizkušen. Pristop je nihal v razponu od popolnega nepriznavanja nekaterih narodov (npr. v obdobju med obema vojnama Črnogorcev, Muslimanov in Makedoncev) ter v času po drugi svetovni vojni tudi Albancev, ter zanikanja parvic posameznih narodnih manjšin do načrtnega spodbujanja izražanja narodnih posebnosti in identitete.

VERA KRŽIŠNIK-BUKIĆ

O SLOVENCIH NA OBMOČJU JUGOSLAVIJE IZVEN SLOVENIJE PO POPI- SIH PREBIVALSTVA 1921-1991

Uvod

Na začetku zadnjega desetletja 20. stoletja se vriva takoimenovano nacionalno vprašanje ali nekoliko širše pojmovana etnična problematika po relativno daljšem zatišju praviloma z vehementnim nastopom v ospredje evropske politične scene. V njenem sklopu oz. kot njen integralni del pritegujejo središčno pozornost tako tudi narodne manjšine. Še bolj v dejanskosti kot v teoriji o njih, čeprav manjšinska stvarnost, posebaj v primeru, ki je predmet tukajšnje obravnave, ne sproža vedno tudi širše akutnih političnih reakcij. Zanimivo je, da politični razvoj nekatere narodne manjšine v polnem pomenu besede pravzaprav šele proizvaja, saj nova politična delitev Evrope, ki je ta čas tudi na Balkanu še v nastajanju, povzroča, poleg političnega uokvirjanja narodove večine v posamezne nacionalne države, tudi ostajanje večjega ali manjšega dela narodovih pripadnikov izven novovzpostavljenih državnih meja.

V tem procesu je moč spremljati tudi nastajanje slovenske narodne manjšine na prostoru v začetku 90-ih let hitro razkrajajoče se sicer čez 70 let trajajoče jugoslovanske države, v kateri je še ob njenem razpadu živelo več deset tisoč narodnostno opredeljenih Slovencev. Da so takšni Slovenci, ki so pač ves ta čas, nekateri pa še dobrega pol stoletja ali še več prej, živeli v drugem, drugačnem etnično večinskem okolju, a se jih ni nikoli obravnavalo kot narodno manjšino, ki živi izven matičnega etničnega prostora, gre pripisovati predvsem dejstvu, da se je meja med republikama Slovenijo in Hrvaško, oziroma prej med Dravsko in Savsko banovino ter še prej med pokrajinama Slovenijo (s Prekmurjem) in Hrvaško (s Slavonijo in drugimi deli) v glavnem ujemala z narodnostno mejo med Slovenci in Hrvati. (Ker je pač pojmovanje etničnih manjšin pri Slovencih - pa tudi pri drugih narodih - praviloma povezano s predstavo o ostajanju manjšega dela naroda onkraj italijanske, avstrijske, madžarske meje, ki je zarezala v živo tkivo strnjjenega slovenskega etničnega ozemlja). Izoblikovalo pa se je sčasoma tudi nekakšno samoumevno stališče, da vsi Slovenci živijo itak v eni skupni, jugoslovanski državi, ki tudi tem izseljenskim Slovincem de iure in de facto omogoča enakopravno življenje z večinsko-narodnim okoljem tega ali onega dela države. Do nekaj "vročih" let pred razpadom jugoslovanske države so takšna mnenja še nekako ustrezala dejanskemu stanju, v 80-ih letih pa se začenjajo ti odnosi ponekod naglo spreminjati. S političnim osamosvajanjem Slovenije "jugoslovanski" Slovenci v novo nastajajočih državah na ozemlju dotedanje skupne jugoslovanske države postajajo nenadoma nekakšni tujci oz. tašni tamkajšnji prebivalci, ki s težavami, uspešno ali neuspešno, rešujejo svoja življensko-statusna vprašanja, ki, poleg tega, mnoga še znatno ostajajo v sferi pravne nedorečenosti.

Z nastajanjem in oblikovanjem slovenske narodne manjšine na tleh dose-danje jugoslovanske države se odpira bolj kot kdajkoli prej tudi potreba po njeni vsestranski znanstveni obravnavi. Z zgodovinopisnega zornega kota je nujno pogledati seveda čim bolj daleč nazaj v preteklost in podati kompleksen prikaz priseljevanja Slovencev v prostor jugoslovanske države. Takšen prikaz bi vseboval raziskavo zelo različnih vidikov tega procesa, ki pa mu kot celostni

temi, tudi iz že pojasnenih razlogov, še ni pristopljeno. Načrt sistematičnega raziskovanja "jugoslovanskih" Slovencev med svojimi prvimi nalogami zajema vprašanja njihovega števila ter njihove prostorske razmestitve v določenih obdobjih preteklosti do v sedanost. Čeprav ne povsem zadovoljivo, je na ta vprašanja mogoče odgovarjati na podlagi uporabe statističnega gradiva o popisih prebivalstva, ki jih je jugoslovanska državna statistična služba (pa še prej habsburška) opravljala na prebližno vsakih deset let.

Popisi prebivalstva imajo kot zgodovinski vir, še posebej, ko jih uporabljamo pri postopku identifikacije narodnostne strukture, določene pomankljivosti in določene prednosti, o katerih bo lahko govora ob konkretni obravnavi vsakokratnega popisnega gradiva. Načeloma naj zgodovino pisje ne bi slonelo na uporabi empirične evidence pridobljene s statističnimi metodami, saj se po tej poti bolj ali manj izgublja tista življenjska dejanskost, ki je središčni objekt historiografskega zanimanja, toda pri specifičnih temah, kot je na primer ugotavljanje števila pripadnikov neke narodne skupnosti (mnogih demografskih in drugih obeležij v zvezi z družbenim življenjem ljudi) v določenem preteklem časovnem preseku, pa so popisi prebivalstva preprosto neizogibni vir, saj pogosto drugih virov ni ali pa so še pomanjkljivejši. Ob vseh nezanesljivostih, ki jih zgodovino pisje lahko upravičeno pripisuje popisnim statističnim metodam, pa imajo popisi prebivalstva, če jih kot vir uporabljamo v kontinuumu, pomembno primerjalno vlogo. Tako je na ta način mogoče vsaj približno primerjati narodnostno strukturo ter njene spremembe od enega do drugega ljudskega štetja oziroma med temi štetji v daljšem, celo stoletnem obdobju.

V habsburški monarhiji

Številnejše doseljjevanje Slovencev na področja v 20. stoletju ustanovljene jugoslovanske države je moč vsaj delno spremljati posebej od polovice 19. stoletja naprej. Ljudska štetja, ki jih je po zgodovinskih deželah svojega ozemlja izvajala habsburška monarhija 1857, 1869, 1880, 1890, 1900 in 1910. leta, njihovi rezultati so obdelani in objavljeni, kažejo na stalno prisoten interes Štajercev, Korošcev, Kranjcev in Primorcev, da odhajajo za delom tudi v vzhodne kraje države.¹ Zaradi različnih metodoloških prijemov pri obravnavi izseljenih oseb, ki včasih izhajajo npr. iz nediferenciranja Štajercev ali Korošcev na etnično slovenske in neslovenske, se nanašajo, zatem, na stalno ali samo začasno nekam priseljene osebe, na več ali manj etnično obeleženih vprašanj ob posameznih popisih, na upravno-teritorialno spremenjene okoliščine v obdobjih med posameznimi štetji, je seveda nemogoče ugotavljanje zanesljivih podatkov o preseljevanju Slovencev na Hrvaško, v Slavonijo, Dalmacijo, hrvaško Istro, kasneje v Bosno in Hercegovino. Še težje pa bi bilo vsled vseh teh neenotnih metodoloških kriterijev samo na podlagi podatkov ljudskih štetij recimo natančneje primerjalno sklepati o večjem ali manjšem porastu ali padu števila priseljenih Slovencev v tej ali oni deželi.

Kljub vsem pomankljivostim pa ostaja statistika ljudskih štetij zelo važen vir za preučevanje preselejevanja etničnega prebivalstva v večnarodni habsburški

1. Le v Bosni in Hercegovini so, zaradi kasnejše zasedbe popisi organizirani v drugih letih; prvi 1879, zatem 1885. in 1895, zadnji 1910. leta pa se ujame s splošnim popisom v celotni monarhiji, prim. Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. marta 1948 g. Stanovništvo po narodnosti, knj. IX.; Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1954, str. XII.

monarhiji. Tako je na področju Dalmacije, Hrvaške, Slavonije in Vojne krajine leta 1857 bivalo skupaj 7844 oseb, ki so jim domovinske dežele sicer bile Štajerska, Koroška, Kranjska in Primorska. Čeprav podatek ne omogoča identifikacije v tem številu slovenskega etničnega deleža s Štajerske in Koroške, kakor tudi ne verjetno določenega neslovenskega etničnega deleža iz sicer slovenskih delov omenjenih domovinskih dežel, pa kasnejša ljudska štetja potrjujejo, da so bili ti priseljenci predvsem Slovenci.²

Ljudsko štetje 1869. v že dualistični habsburški monarhiji je bilo obremenjeno s precej različnimi rezultati o priseljenih osebah iz avstrijske v ogrsko polovico države, saj je npr. po ogrski statistiki živelo tu skoraj ena petina več priseljencev kot pa jih je avstrijska statistika tedaj beležila kot svoje odseljenke na Ogrsko. Število slovenskih izseljencev v ogrske dežele se je v primeru s popisom iz leta 1857 močno povečalo, še posebej iz Kranjske, od koder je po popisu iz 1969. leta samo iz kočevskega kraja na Hrvaško izseljeno 2118 oseb.

V 70-ih letih in 80-ih letih pa je ta val še močnejši, saj popis iz leta 1890 kaže, da je bilo v ogrski polovici države 3% vsega prebivalstva, ki je imelo domovinsko pravico na Kranjskem ter 2,5% prebivalstva z domovinsko pravico na slovenskem Štajerskem.³

Statistični podatki za vse prebivalce z domovinstvom na Štajerskem, Koroškem, Kranjskem, v Trstu ter na Goriškem in v Istri skupaj, a prisotne v deželah ogrske krone v letih 1869, 1880 in 1910, kažejo naslednjo podobo:⁴

Tabela I: Prebivalstvo z domovinstvom v slovenskih deželah habsburške monarhije prisotno v posameznih deželah ogrske krone

	1869	1880	1910
Hrvaška in Slavonija	6017	20.538	24.257
Ogrska		7.354	12.970
Reka	10.980	2.899	12.289
Skupaj:	16.997	30.791	49.516

V. Valenčič, avtor sicer podrobnejše tabele, ob njej opozarja, da je "zaradi napačnih navedb število na Hrvaškem in v Slavoniji živečih izseljencev prenizko, na Ogrskem živečih pa previsoko".

V vsakem primeru pa navedene številke ne ustrezajo res tudi samo slovenskemu etničnemu elementu, saj so se s slovenskega ozemlja v ogrsko polovico selile tudi osebe s sicer domovinstvom v slovenskih deželah a z materinim oziroma občevalnim neslovenskim, predvsem hrvaškim jezikom.

Prav obeležje materinega jezika, ki se kot vprašanje navaja v popisih od leta 1880. naprej, pripomore k približnejšemu ugotavljanju izseljevanja etničnih Slovencev v ogrski del monarhije. Tako jih je ob štetju leta 1890 izkazanih 19.169, leta 1900 pa 19.311. V popisu leta 1910. je statistika ugotovila, da je živelo na Hrvaškem in v Slavoniji 15.776 Slovencev po materinem in 19.506 po

2. Podrobnejše V. Valenčič, *Izseljevanje Slovencev v druge dežele habsburške monarhije*, *Zgodovinski časopis*, 1, 1990, str. 49-50.

3. Isto

4. V. Valenčič, isto, str. 63

občevalnem jeziku, na Reki pa 2.336 oseb s slovenskim materinim in 3.092 s slovenskim občevalnim jezikom.⁵

Po avstro-ogrski zasedbi Bosne in Hercegovine leta 1878, so začeli Slovenci v večjem številu prihajati v to deželo, čeprav so predvsem na sezonsko delo nekateri skupinsko hodili že prej.⁶ Popis leta 1880 beleži 964 oseb priseljenih iz šestih avstrijskih dežel, v katerih so živeli Slovenci, skoraj polovica pa jih je bila iz Kranjske, toda šele popis 1910. leta, ko so v BiH spraševali tudi po materinem jeziku, daje tudi etnično podobo prišlekov: s slovenskim maternim jezikom so jih našteji 3.108.⁷ Tudi v BiH se je, tako kot v hrvaških deželah število Slovencev s časom večalo, selili pa so se tudi v Srbijo, predvsem v Beograd. Za ugotavljanje števila priseljenih Slovencev na celotno področje 1918. leta ustanovljene Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev pa je bilo potrebno počakati na popis prebivalstva leta 1921.

"Stara" Jugoslavija

V "stari" Jugoslaviji, t.j. v Kraljevini Srbov, Hrvatov, Slovencev oziroma Kraljevini Jugoslaviji, sta izvedena dva popisa prebivalstva. Za razliko od nekaterih drugih narodnosti, so Slovenci v popisu iz leta 1921 fungirali kot svoj, samostojen narod, kar je seveda izhajalo že iz imena države, čeprav se v samem popisu po narodnosti ni spraševalo, temveč-v pogledu etnične pripadnosti-le po veroizpovedi in materinem jeziku.

Toda prav komponenta materinega jezika kot vendar osnovno etnično obeležje bistveno omogoča prikaz števila Slovencev in njihove razmestitve po državi. Delitev države na sedem pokrajin (tabela II.) odraža v glavnem zgodovinski razvoj teh dežel, razdvajanje Hrvatske od Dalmacije pa je posledica očitno aktualnih prilik po priključitvi velikega dela ozemlja Italiji.

Tabela II.: Slovenci po materinem jeziku v Kraljevini SHS I. 1921⁸

pokrajina	Slovenci I. 1921
Slovenija s Prekmurjem	980.222
Hrvatska, Slavonija, Medimurje, ostrvo Krk sa opštinom Kastav	23.260
Banat, Bačka i Baranja	7.105
Bosna i Hercegovina	4.682
Srbija	3.625
Dalmacija	1.048
Črna Gora	55
Kraljevina S.H.S.	1.019.997
Kraljevina S.H.S. brez Slovenije s Prekmurjem	39.775

5. Isto, str. 66

6. O tem je pisalo že več avtorjev, videti npr. v I. Hadžibegović, Postanak radničke klase u Bosni i Hercegovini i njen razvoj do 1914 godine, Sarajevo 1980, v oceni te knjige M.Gruma, Zgodovinski časopis 1-2, 1981. B. Begović. Strani kapital u šumskoj privredi Bosne Hercegovine za vrijeme otomanske vladavine, Sarajevo, 1960, itd.

7. V. Valenčič, isto, str. 67, 68

8. Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara 1921 god., Opšta državna statistika, Sarajevo, 1932, str. 2-3

Če torej odštejemo Slovence s slovenskega etničnega ozemlja države, potem je živel v Kraljevini S.H.S. 1921. leta 39.775 Slovencev. Že pri prvem "staroju-goslovanskem" popisu pa je treba upoštevati dejstvo, da je bil slovenski del državnega teritorija močno zmanjšan, saj se je po plebiscitu za Koroško in še posebej po rapalski pogodbi oktobra oz. novembra 1920. leta do 1918 habsburško slovensko etnično ozemlje v Kraljevini S.H.S. skrčilo za skoraj tretino, hkrati z ozemljem pa je pripadlo Avstriji in Italiji blizu pol milijona Slovencev, ki jih jugoslovanski popis 1921. ni zajel. Ni dognano, ali je v popisanem številu blizu 40.000 jugoslovanskih Slovencev že bilo kaj onih, ki so predvsem pred italijanskim pritiskom bežali iz Primorske, v kasnejših letih jih je bilo gotovo nemalo. Toda že v tem "prvem valu", "takoj po končani prvi svetovni vojni" se Primorci izseljujejo tudi v izvenslovenski jugoslovanski prostor, npr. v Beograd.⁹

Ob popisu l. 1921 je zanimivo pripomniti, da so bili med glavnimi narodnostnimi skupnostmi Slovenci pravzaprav edini narod v državi, ki ga je bilo mogoče etnično zadovoljivo številčno identificirati, saj so se Srbi, Hrvati, Makedonci, Črnogorci, če deleža bodočega muslimanskega naroda niti ne jemljemo v obzir, lahko opredelili le kot pripadniki materinega jezika "Srba ili Hrvata", zato dodatni etnični kriterij veroizpovedi potem pri številčnem določanju teh narodov posamično ni mogel opraviti zanesljive vloge.

Poskuse kasnejšega ugotavljanja slovenske narodnostne pripadnosti ob popisu 1931. leta so pestile dve vrsti težav. Prva je izhajala iz same metodološke zasnove popisnih vprašanj, med katerimi sta sicer obstajali vprašanja o veroizpovedi in materinem jeziku, bilo pa jima je dodano še vprašanje o narodnosti. Le-to se je glasilo: "Narodnost (ali je jugoslovanske ali katere druge narodnosti)", v Navodilih pa so za podajanje odgovora na to vprašanje kot druge narodnosti navedene "npr. nemška, madžarska, turška itd.",¹⁰ dočim je bilo narodnostno opredeljevanje v smislu pripadnosti temu ali onemu južnoslovanskemu narodu v državi jemano kot jugoslovanska narodnost, pač v skladu s tedaj zelo aktualnimi ideološkimi in političnimi pritiski v smeri poskusov oktroiranja integralnega etničnega jugoslovanstva. Tudi v tej luči je potrebno sprejemati oceno centralne statistične službe "nove" Jugoslavije, po kateri se narodnostno struktura v "stari" Jugoslaviji na podlagi popisa 1931. sploh ni mogla določiti.¹¹

Podatkovno gradivo o narodnostni pripadnosti prebivalstva na podlagi popisa l. 1931 ni bilo niti nikoli objavljeno (morda ni bilo niti obdelano), pa je zato posredno sklepanje o narodnostni strukturi izvajano iz kombiniranja podatkov o materinem jeziku in veroizpovedi¹² ter na podlagi kriterija rojenih v Dravski banovini, a bivajočih v drugih banovinah Kraljevine. Po prvi metodološki poti je izračunano, da je v celotni Jugoslaviji tedaj živel 1,133.484 Slovencev.¹³ Po odbitku od tega števila 1931. leta 1,077.679 slovensko govorečih prebivalcev Dravske banovine,¹⁴ dobimo število 55.805 etničnih Slovencev v Jugoslaviji

9. A. Vovko, Izseljevanje iz Primorske med obema vojnama, Zgodovinski časopis, 1, 1992, str. 88

10. Stanovništvo po narodnosti, knj.IX., Savezni zavod za statistiko, Beograd, 1954, str. X.

11. Videti npr. Popis prebivalstva in stanovanj v letu 1971, knj. VI., Zvezni zavod za statistiko, Beograd, 1974, Uvod, str. XIX.

12. S. Žuljič, Narodnostna struktura Jugoslavije i tokovi promjena, Ekonomski institut-Zagreb, Zagreb 1989, str. 23

13. Cenitev S. Žuljiča, isto, str. 23

14. "Prisotno prebivalstvo po spolu, veri in materinem jeziku v Dravski banovini po srezih in občinah, 1931, tabela 13", interno in neobjavljeno gradivo, ki se hrani v knjižnici za geografijo Filozofske

izven Slovenije. Če (ko) upoštevamo cenitev T. Peruška, ki jo prevzema tudi A. Vovko, po kateri se je vsaj 70.000 ljudi po italijanski zasedbi Primorske izselilo v Jugoslavijo (ni pa ocenjeno koliko le-teh je ostalo na slovenskem etničnem ozemlju),¹⁵ potem popisni porast za okrog 16.000 jugoslovanskih Slovencev od leta 1921. sploh ne čudi.

Ugotavljanje števila etničnih Slovencev na izvenslovenskem področju Jugoslavije na podlagi v Dravski banovini rojenih, a sicer 1931. prisotnih v drugih banovinah, je posredna pot, ki zaradi očitno nazadovoljivih razlogov (npr. delež neslovenskih prebivalcev rojenih v Dravski banovini), ni ravno preprečljiva. Z zavestjo o pomankljivosti jo kot vendar pomožno uporablja npr. V. Valenčič.¹⁶ Sicer pa je s to metodo "Slovence" zelo enostavno prešteti.

Tabela III.: Rojeni v Dravski a prisotni v drugih banovinah po popisu 1931¹⁷

banovine bivanja	Dravska oivanju rojstva
Dravska	1.063.062
Drinska	3.237
Dunavska	4.371
Moravska	2.554
Primorska	2.116
Savska	34.030
Vardarska	1.493
Vrbaska	1.535
Zetska	2.305
Beograd z Zemunom in Punčevim	5.610
Kraljevina Jugoslavija	1.120.313
Jugoslavija brez Dravske banovine	57.251

fakultete v Ljubljani. Opozarjam ob tem na napačen podatek 1.007.679 prebivalcev s slovenskim materinim jezikom v M. Mikeln, Malo zgodovinsko berilo, Založništvo slovenske knjige 1991, str. 20, citiran po "Splošnem pregledu Dravske banovine", ki ga je priredil Državni statistični urad v Zagrebu in izdala kraljevska banska uprava v Ljubljani 1939. leta.

15. T. Peruško, Slovensko primorje in Istra, Ljubljana 1953, str. 163, A.Vovko, Izseljevanje iz Primorske med obema vojnama, Zgodovinski časopis, 1, 1992, str. 87

16. V. Valenčič, isto, str. 69-70.

17. Tabela prirejena po: Statistički godišnjak 1938-1939, Opšta državna statistika, Beograd, 1939, str. 52-57

Išoč Slovence po posameznih banovinah pa se vendar vrnimo h komponenti materinega jezika, kot tudi 1921. leta uporabljenega temeljnega določila etnične identifikacije. Še posebej zato ker po popisu leta 1931, kot smo videli, odgovori na formalno vprašanje o "narodnosti" itak ne bi mogli biti relevantni. Problem pa je bil (in ostal), da statistična služba Kraljevine Jugoslavije ni nikoli objavila podatkovnega gradiva o materinem jeziku za celotno državo, čeprav ga je, kot je ugotovljeno kasneje, obdelala. O popisu so sicer objavljene štiri publikacije, zadnja 1940. leta; pot v javnost eventualnim daljnjim je prekinila druga svetovna vojna. Toda obdelano statistično gradivo o 1931. popisanem materinem jeziku je vendarle obstajalo, se skozi vojno ohranilo, leta 1945 pa ga je za interno uporabo priredil Državni statistički ured Demokratske Federativne Jugoslavije. Na podlagi tega, širši javnosti namenjenega vira je bila narodnostna sestava Slovencev v Kraljevini Jugoslaviji po popisu leta 1931 sledeča:¹⁸

Tabela IV.: Slovenci po materinem jeziku po banovinah 1931. leta

banovina	Slovenci po materinem jeziku
Dravska	1,077.679
Savska	34.765
Uprava gr. da Beograd	5.986
Dunavska	3.745
Drinska	3.065
Zetska	1.993
Primorska	2.155
Moravska	1.785
Vardarska	1.424
Vrbaska	887
Kraljevina Jugoslavija	1,133.484
Jugoslavija brez Dravske banovine	55.805

Čeprav so bili popisno hrvatski, slovenski in makedonski materin jezik uvrščeni v eno in isto rubriko, ostaja nepojasnjeno, kako je bilo mogoče z nekakšnim naknadnim kombiniranjem materinega jezika in veroizpovedi

18. "Interna publikacija Stanovništvo predratne Jugoslavije po veroizpovedi i maternem jeziku po popisu 31.3.1931", serija II, sv. 3, Beograd, 1945; tukaj uporabljen izvod te publikacije se hrani v Republiškem zavodu za statistiko Republike Hrvatske v Zagrebu.

izračunati npr. število Slovencev po Jugoslaviji. Ker pa sta rezultata dobljena po obeh tukaj nakazanih poteh medsebojno podobna, gre številu Slovencev prešteti po materinem jeziku celo bolj verjeti kot številu rojenih v Dravski a bivajočih v drugih banovinah. Sicer pa, ko imamo pred očmi dejstvo, da se je sploh po vseh popisnih obeležjih spraševalo na edini popisni dan, 31.3.1931. leta, v vsakem kraju ta dan "prisotne" prebivalce Jugoslavije, ki so se kje slučajno mudili npr. po službeni dolžnosti ali na vojaškem kadrovanju, je jasno, da se resnične narodnostno-strukturne podobe države s tem popisom ni moglo dobiti.

Že v 19. stoletju so se Slovenci številčno največ naseljevali v mesta ogrske polovice monarhije, v Zagreb, na Reko, v Sarajevo (bilo je pod skupno, avstroogrsko upravo), kakršen trend se potem v 20. stoletju samo nadaljuje, seveda na povečanem teritoriju novonastale države Jugoslavije. Od nekaj tisoč Štajercev in Kranjcev oz. v letu 1880, po N.Perčiču, dobrih 17% vseh prebivalcev Zagreba se število zagrebških Slovencev leta 1910. povzpne na 7.169, v "stari" Jugoslaviji v desetletju med dvema štetjema pa podvoji: 1921 jih je 8.599 po materinem jeziku, 1931 pa 17.360 rojenih v Dravski banovini.¹⁹

Drugo največje slovensko mesto na Hrvaškem je vedno bilo in do konca 20. stoletja ostala Rijeka, po slovensko Reka. Ker je v obdobju "stare" Jugoslavije pripadala Italiji, jo ljudski štetji 1921. leta in 1931. nista zajeli. Toda na Reki je bilo že po habsburškem popisu 1910. leta 2.336 Slovencev po materinem jeziku ter istočasno 3.092 Rečanov, ki so kot svoj občevalni jezik popisovalcem prijavili slovenščino.²⁰ Ta podatek je zelo zanimiv, saj bi v večinsko drugačnem jezikovnem okolju po naravi stvari prej pričakovali nasprotno razmerje. Še dodatno prepričljivo potrjujejo sicer znano dejstvo o tesnih vzajemnih gospodarskih, trgovinskih in kulturnih odnosih nad slovenskim etničnim ozemljem in Reko. Za časa italijanske zasedbe Reke tamkajšnje število Slovencev gotovo ni raslo, takoj po 2. svetovni vojni pa postaja Reka s svojim industrijskim in predvsem ladjedelniškim razvojem spet močna vaba novemu valu slovenskih doseljencev, popis leta 1948. beleži 3.073 narodnostno opredeljenih Slovencev.

Še v času habsburške monarhije postaja mesto pomembnega slovenskega doseljevanja Sarajevo, kjer Slovenci že 1897. osnujejo celo svojo kulturno društvo - Slovenski klub,²¹ ki se kot društvo gasi potem sredi 20. stoletja, razpuščeno je 1951. Leta 1910 so popisovalci v Sarajevu z okolico našli 1.047 prebivalcev s slovenskim materinim jezikom, oz. 789 v mestu samem. V popisu leta 1921. se to število poveča na 1.185.

Za "stare" Jugoslavije je več kot 1000 Slovencev živelo le še v Beogradu, kjer so jih leta 1921 našli 1.059,²² in leta 1931. celo 5.986,²³ kar je bilo vsekakor povezano z dejstvom, da je glavno mesto nove države potrebovalo mnogo uradnikov, v največje jugoslovansko mesto pa so Slovenci in Slovenke sicer prihajali tudi kot podjetniki, trgovci, advokati, učitelji, gospodinjske pomočnice in

19. V. Valenčič, isto, str. 63

20. Isto.

21. V Istorijem arhivu Sarajevo je bila ohranjena verjetno skoraj vsa dokumentacija, ki je nastala v društvu. Za obdobje do 1918 jo je obdelal M. Grum, isto, 84-91.

22. Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januarja 1921.

23. Pri številu 5.986 Slovencev gre za Upravo mesta Beograd, torej za mesto s širšo okolico, ki sta administrativno-teritorialno postavljena ob bok devetim banovinom; videti "Interna publikacija Stanovništvo..." Prisutno stanovništvo po materinem jeziku (predhodni rezultati)

dr. Ob laičnih poklicih, ki so jih Slovenci opravljali po mestih in drugod, pa nika-
kor ni prezreti pomembne vloge, ki so jo širom po jugoslovanski državi skozi
celo 20. stoletje imeli številni slovenski duhovniki in častne sestre, ki pa jih v
nobenem popisu prebivalstva sploh ne bi mogli zaslediti.

Po drugi svetovni vojni

Čeprav pogled v obdobje habsburške monarhije ni mogel ponuditi
natančnejših kazalcev o Slovencih priseljenih na področje kasnejše jugosl-
vanske države, pa rezultati tedanjih ljudskih štetij niso zabeležili le dejstev o
tamkajšnji slovenski etnični prisotnosti že v 19. stoletju, temveč so nakazali
glavne smeri tudi bodočih slovenskih naseljevanj na tem prostoru. Kontinuiteto
slovenskega etničnega elementa, pri čemer je, razumljivo, spet močno v os-
predju večinski hrvaški etnični prostor, kažeta tako oba popisa prebivalstva tudi
v "stari" Jugoslaviji. Po drugi svetovni vojni "nova" Jugoslavija deduje temeljne
značilnosti in tendence v gibanju slovenske etnije na svojem večinsko neslov-
enskem področju.

V prvem povojnem obdobju so Slovenci prihajali kot različni gospodarski in
drugi strokovnjaki, državni uslužbenці, delavci. Številčno največ do tja v 50-ta
leta, torej v času intenzivne in ekstenzivne "obnove in graditve" oziroma proces-
sov industrializacije in elektrifikacije države. Socialistične "petletke" so morale
zato skrbno načrtovati tudi kadrovske komponente kot izhodiščno podlago
gospodarskemu razvoju. Tako je strogo centralistično vodenje vseh državnih
poslov vsebovalo dirigiranje velikega števila ljudi na razna delovna mesta širom
Jugoslaviji. Prav v tem kontestu je mogoče in potrebno razumeti relativno
največje število Slovencev, ki so kdaj v 20. stoletju živeli v jugoslovanskem
prostoru izven Slovenije: 71.652 po popisu leta 1953.

Toda kaj kmalu po časovnem prevesju v drugo polovico 20. stoletja v kom-
pleksnem sklopu celotnega ekonomskega in političnega razvoja Jugoslavije ter
njenih posameznih delov-republik, se začenjajo pojavljati spremembe: delež
etničnih Slovencev v Jugoslaviji (izven Slovenije) se počasi, a vztrajno in za-
nesljivo skoraj povesod zmanjšuje. Splošni trend je razviden iz naslednje tabele.

Tabela V.: Slovenci v Jugoslaviji (FNRJ/SFRJ) v popisih prebivalstva po drugi svetovni vojni²⁴

Narodnostno opredeljeni Slovenci	1948		1953		1961		1971		1981		1991	
	absol. št.	del. preb. %	absol. št.	del. preb. %	absol. št.	del. preb. %	absol. št.	del. preb. %	absol. št.	del. preb. %	absol. št.	del. preb. %
SLOVENIJA	1.350.149	97	1.415.448	96,5	1.522.248	95,6	1.624.029	94,0	1.712.445	90,5	1.718.318	87,55
Bosna in Hercegovina	4.338	0,2	6.300	0,2	5.939	0,2	4.053	0,1	2.753	0,1	2.194 (ocena)	-
Črna Gora	484	0,1	642	0,2	819	0,2	658	0,1	564	0,1	407	0,07
Hrvatska	38.734	1,0	45.110	1,1	39.101	0,9	32.497	0,7	25.136	0,5	23.802	0,5
Makedonija	729	0,1	983	0,1	1.147	0,1	838	0,1	667	0,0	539	0,0
Srbija	20.998	0,3	20.717	0,3	19.957	0,3	15.957	0,2	12.006	0,1	8.340	0,1
Srbija - druge područje	13.492	0,3	14.281	0,3	13.814	0,3	10.926	0,2	8.207	0,1	5.777	0,1
Vojvodina	7.227	0,4	6.025	0,4	5.633	0,3	4.639	0,2	3.456	0,2	2.563	0,1
Kosovo	283	0,0	411	0,1	510	0,1	392	0,0	343	0,0	300 (ocena)	-
Jugoslavija (FNRJ/SFRJ)	1.415.432	9,0	1.487.100	8,8	1.589.211	8,6	1.678.032	8,2	1.753.571	7,8	1.753.706	-
Jugoslavija (brez Slovenije)	65.283	-	71.652	-	66.963	-	54.003	-	41.126	-	35.388	-

24. Obdelano je in objavljeno ter v tabeli uporabljeno podatkovno gradivo o narodnostni sestavi z vseh šestih povojnih popisov prebivalstva v Jugoslaviji:

- Konačni rezultati popisa od 15. marta 1948 godine, knj. IX, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1954

- Popis stanovništva 1953, knj XI, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1960

- Popis stanovništva 1961, knj VI, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1967

- Nacionalni sastav stanovništva po opštinama, Popis stanovništva i stanova 1971, Statistički bilten 727, Savezni zavod za statistiku, Beograd 1972

- Nacionalni sastav stanovništva po opštinama, Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1981,

- Statistički bilten 1295, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1982

- Nacionalni sastav stanovništva po opštinama, Prvi rezultati popisa stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava 1991 god, Statistički bilten 1934, Savezni zavod za statistiku, Beograd, januar 1992.

Zaradi nedostopnosti podatkov po popisu 1991 je o Slovencih v BiH in na Kosovu podana cenitev avtorice

Težave, ki smo jim bili priča pri ugotavljanju števila in razmestitve Slovencev v izvenslovenskem južnoslovenskem prostoru po popisih do druge svetovne vojne, v obdobju po njej odpadajo. Če izvzamemo specifično problematiko v zvezi z obravnavo muslimanske narodnosti, potem je moč reči, da je, kot je pač v federativni državi pričakovati, vsak od šestih povojnih popisov po narodnosti eksplicitno spraševal, zbrano gradivo pa je bilo vedno tudi ustrezno statistično obravnavano in objavljano.

Hkrati pa noben popis narodnostnega opredeljevanja kot takega ni imperativno predpisoval. Čeprav so se ljudje ob vsakem popisu velikovečinsko narodnostno opredeljevali, pa je bilo vsakič po vseh republikah prisotno tudi nemalo število tistih, ki se "nacionalno niso opredelili". V le-te so (če odvezamemo problematično kategorijo Muslimanov) všteti: "ostali" (popis iz l. 1948); "neznano" (popis l. 1953); "Jugoslovani nacionalno neopredeljeni" in "neznano" (popis l. 1961); čl. 41 Ustave SFRJ (govori o pravici državljanja, da se, če to želi, ne opredeli glede svoje narodnostne ali etnične pripadnosti), "Jugoslovani", "regionalna pripadnost", "neznano" (popis l. 1971); čl. 170 Ustave SFRJ (ista vsebina kot v čl. 41 prejšnje Ustave (leta 1974 je namreč sprejeta nova ustava), "Jugoslovani", "regionalna pripadnost", "neznano" (popis l. 1981). Isti kriteriji kot 1981. so za nacionalno (ne)opredeljevanje veljali tudi ob popisu l. 1991. Gotovo je, da so bili vsaj v nekatere našete popisne kategorije v vseh povojnih popisih vključeni tudi etnični Slovenci, čeprav se torej "nacionalno niso opredelili". Posebej velja ta ugotovitev za Slovence živeče v drugih republikah, ki so "postali" oziroma se opredelili kot Jugoslovani; bilo bi pa nemogoče raziskati za kakšno število gre. Seveda pa kompleksna raziskava ne bi smela mimo fenomena jugoslovanstva kot etnične vsebine, tudi ko gre za Slovence razpršene po jugoslovanski državi v času njenega trajanja. Ker pa so predmet tukajšne pozornosti samo popisani etnični Slovenci v drugih republikah povojne Jugoslavije, potem ustrezni popisi od prvega, l. 1948, do predzadnjega, l. 1981, prikazani v tabeli V. dajejo pač jasen odgovor na osnovno zastavljeno vprašanje o njihovem številu ter časovno-prostorskih koordinatah njihovega bivanja.

V tem pogledu ni popoln le zadnji popis. Niso namreč objavljeni podatki za Slovence, živeče v Bosni in Hercegovini, Makedoniji in na Kosovu, čeprav so bili kot Slovenci tudi tam popisani. Aprila 1992 so sicer dobljeni podatki za makedonske Slovence,²⁵ ne pa, zaradi vojnih ali pol vojnih razmer za Slovence v Bosni in Hercegovini in na Kosovu. Njihovemu popisnemu številu pa se vendarle lahko približamo, oslanjajoč se predvsem na že večdesetletne splošne popisne trende številčnega gibanja tamkašnjih Slovencev ter na njihove migracije na podlagi prijave oziroma odjave stalnega bivališča, statistično beleženih v zadnjem desetletju. Število Slovencev se je po vseh republikah od popisa l. 1961 naprej znatno zmanjševalo, tudi v Bosni in Hercegovini ter na Kosovu. Prav tako pa o zmanjševanju njihovega števila priča migracijski saldo: v obdobju med 1.01.1982. in 31.12.1991. se je v BiH iz Slovenije odselilo 913, iz BiH v Slovenijo pa priselilo 1.223 etničnih Slovencev; v istem obdobju se je s Kosova v Slovenijo odselilo 96, priselilo pa 153 etničnih Slovencev.²⁶ Torej gotovo se je število Slovencev v popisu 1991. zmanjšalo v odnosu na popis iz l. 1981 tako v BiH kot

25. Kot posledica ljubeznivosti Statističnega zavoda v Skopju, ki je avtorici posredoval popisne rezultate o Slovencih v Makedoniji, fax 23-5594/2 z dne 6.04.1992, v arhivu INV.

26. Vir: Statistični zavod Republike Slovenije, neobjavljeno gradivo; iz podatkov izstavljenih na prošnjo avtorice

na Kosovu. Natančnih števil seveda ni mogoče dobiti le na podlagi omenjenega migracijskega salda, saj gre pri zadevi še za druge dejavnike kot so npr. razlika v številu med v zadnjem desetletju rojenih in umrlih Slovencev v BiH oziroma na Kosovu, vprašanje števila v zadnjem desetletju tamkaj asimiliranih Slovencev bodisi v etnično večinskem okolju bodisi kot Jugoslovanov, vprašanje migracij izven ali od zunaj v SFRJ. Ob vsem navedenem cenim, da se je v popisu l. 1991 za Slovence opredelilo v BiH največ okrog 2.000 Slovencev in na Kosovu največ okrog 300 Slovencev.

Statistično popisno gradivo za obdobje po 2. svetovni vojni omogoča spremljanje ne samo globalne narodnostne sestave prebivalstva Jugoslavije in v tem sklopu "jugoslovanskih" Slovencev, temveč s svojo artikulirano podatkovno osnovo tudi razne druge pomembne razsežnosti narodnostne dejanskosti. Nekaterim od le-teh bomo v daljnem posvetili nekoliko več pozornosti.

Slovenci kot izrazito mestno prebivalstvo in strokovna delovna sila

Z izjemo sicer sorazmerno nevelikega agrarnega populacijskega vala predvsem v Vojvodino, so se Slovenci neposredno po drugi svetovni vojni v Jugoslavijo priseljevali kot zlasti strokovna delovna sila v mesta, posebej v večja in glavna mesta republik, posamezna rudarska ter stara ali novonastajajoča industrijska središča; v dokaz tej trditvi sem pripravila tri naslednje tabele (VI., VII., VIII.).

Tabela VI.: Jugoslovanska mesta z več kot 1000 Slovencev po 2. svetovni vojni⁴

Mesta	1948	1953	1961	1971	1981	1991
Zagreb	17.624	17.592	19.839	12.445	9.177	7.186
Beograd	9.463	9.657	9.870	7.789	6.001	3.628
Rijeka-Obra	3.073	4.748	4.877	4.195	3.194	3.046
Sarajevo	1.408	1.476	1.375	1.186	794	700 (ocena)
Split	681	920	886	1.171	1.058	1.010
Pula - Pulj	565	1.148	1.704	1.572	1.147	1.256
Opatija	798	839	977	1.182	959	863
Novi Sad	910	862	1.051	990	780	545

Število Slovencev v Sarajevu po popisu iz l. 1991 je samo približna ocena avtorice podana na podlagi večdesetletnega trenda zmanjševanja števila Slovencev v Sarajevu, BiH ter vseh jugoslovanskih republikah (razen Slovenije) sploh ter na podlagi migracijskega salda v zadnjem desetletju 1981-1991, ko se je preselilo v Slovenijo iz Sarajeva 61 Slovencev, a odselilo iz Slovenije v Sarajevo 58 Slovencev, kar oboje sicer ni zadosten a vendar je indikativni kazalec.²⁸ Če so, kot trdijo odgovorni, "trakovi" s celotnim gradivom popisa prebivalstva iz l. 1991

⁴ Vir: Konačni rezultati popisa stanovništva od 15.3.1948, knj.IX., Nacionalni sastav stanovništva po opštinama, Statistički bilten 727, Beograd, 1972; Nacionalni sastav stanovništva po opštinama-konačni rezultati, Statistički bilten 1295, Beograd, 1982; Stanovništvo prema narodnosti po naseljima, dokumentacija 881, Zagreb 1992; Nacionalni sastav stanovništva po opštinama, Prvi rezultati..., Statistički bilten 1934, Beograd, 1992. Za mesto Sarajevo je podana ocena avtorice.

res ohranjeni in izven v vojno ujete Bosne in Hercegovine, potem bi morda bila kdaj lahko rekonstruirana tudi celotna narodnostna te republike oz. Sarajeva, ki je v "Prvih rezultatih" na začetku l. 1992 podana le za tri tamkajšnje glavne narodnostne skupine in za Jugoslovane.

Tabela VII.: Slovenci v glavnih mestih jugoslovanskih republik ter njihov delež v republiških etničnih okoljih po popisu l. 1981²⁹

republika gl. mesto republike	Slovenci 1981.	
	absolutno število	delež prebivalstva %
Slovenija	1.712.445	90,52
Ljubljana	257.045	84,22
Bosna in Hercegovina	2.753	0,07
Sarajevo	794	0,18
Črna Gora	564	0,10
Titograd	156	0,12
Hrvaška	25.136	0,35
Zagreb	9.177	1,19
Makedonija	667	0,03
Skopje	417	0,08
Srbija	12.006	0,13
Beograd	6.001	0,41

Tabela VII. poskuša podati predvsem prikaz globalnega odnosa med urbano in ruralno-urbanim aspektom prostorske naseljenosti in razmestitve etničnih Slovencev po jugoslovanskih republikah l. 1981. Z urbano komponento so mišljeni, pogojno in v kontekstu tega posebnega tematskega sklopa, etnični Slovenci, ki so živeli in imeli stalno bivališče samo v glavnih mestih, z ruralno-urbano komponento pa vsi ostali etnični Slovenci po vaških, mestnih in ostalih naseljih jugoslovanskih republik. Tabela dokazuje, da je bil 1981. delež slovenske etnije v vseh republikah (razen Slovenije) večji v njihovih glavnih mestih kot pa na podeželju ter praviloma manjših ostalih krajih. Podobno razmerje bi se dalo izračunati tudi za druge povojne popise. V tabeli predločen primer Slovenije in Ljubljane pa bi lahko bil pravzaprav posreden dokaz trenda, da so se tudi pripadniki morda vseh jugoslovanskih narodnosti analogno relativno največ doseljevali v glavna mesta drugih republik. Iz tabele izhaja tudi splošen sklep, da so narodnostno opredeljeni Slovenci po popisu l. 1981 v vseh jugoslovanskih republikah in njihovih glavnih mestih (seveda razen Slovenije in Ljubljane) relativno maloštevilni.

29. Nacionalni sestav stanovništva po opštinama, Statistički bilten 1295, Savezni zavod za statistiku, Beograd 1982.

Tabela VIII. Občine-mesta v jugoslovanskih republikah z več kot 100 Slovencev
po popisih 1948, 1953, 1961, 1971, 1981 in 1991⁶

Tabela VIII (-)

Hrvatska	1948	1953	1961	1971	1981	1991
Zagreb (mesto)	17.054	17.592	16.859	12.445	9.177	7.186
Rijeka-Reka	3.073	4.748	4.640	4.195	3.194	3.046
Pula-Pulj	565	1.148	1.704	1.572	1.147	1.256
Split	681	920	886	1.171	1.058	1.010
Opatija	798	839	977	1.182	959	863
Čakovec	304	259	386	754	760	855
Varaždin	652	591	660	657	627	581
Karlovac	863	924	933	736	482	367
Osijek	802	821	764	708	480	420
Buje			145	581	545	754
Beli Manastir	71	150	482	621	353	322
Labin	449	863	699	432	294	245
Sisak	313	444	483	398	247	198
Delnice		107	205	232	193	152
Slavonski Brod	272	309	292	313	220	205
Dubrovnik	138	174	216	214	198	179
Čabar		101	121	173	154	168
Vinkovci	234	258	242	198	141	91
Poreč				122	132	219
Rovinj			186	199	156	152
Vukovar	113	154	213	158	102	90
Ivanec				94	111	124
Crikvenica				125	118	123
Krk				55	68	103

⁶ Primerjati objavljeno gradivo o vseh navedenih popisih prebivalstva, sicer že večkrat citirano zgoraj

Tabela VIII (2)

Srbija	1948	1953	1961	1971	1981	1991
Beograd	9.463	9.657	9.870	7.789	6.001	3.628
Niš	383	426	401	379	293	184
Novi Kostolac	293	264	-	-	-	-
Bor	270	260	238	186	146	106
Kragujevac	262	265	232	174	145	129
Šabac	123	122	-	-	-	-
Smederevo	105	113	120	118	-	-
Požarevac	-	182	404	236	170	123
Aleksinac	191	184	207	178	118	-
Kraljevo	-	-	106	141	-	-
Resavica	-	-	141	-	-	-
Zaječar	-	-	130	104	-	-
Novi Pazar	-	-	-	-	-	129

Tabela VIII (3)

Vojvodina	1948	1953	1961	1971	1981	1991
Novi Sad	910	862	1.051	990	780	545
Vršac	645	437	592	349	282	221
Pančevo	446	353	417	345	270	199
Gučurica	498	401	-	-	-	-
Vrdnik	476	439	-	-	-	-
Sombor	405	162	192	207	163	125
Subotica	320	260	258	261	217	183
Žrenjanin	274	270	272	260	200	-
Velika Greda	286	161	-	-	-	-
Plandište	212	120	241	145	-	-
Beočin-Fabrika	174	194	199	169	106	-
Dužine	163	-	-	-	-	-
Sremska Mitovica	118	137	182	156	121	-
Kovin	115	-	-	-	-	-
Bela Crkva	127	-	-	-	-	-
Ruža	109	-	-	-	-	-
Kikinda	-	-	112	-	-	-
Irig	-	-	390	329	212	127
Indjija	-	-	108	-	-	-
Vrbas	-	-	123	-	-	-

Tabela VIII (4)

Bosna in Hercegovina	1948	1953	1961	1971	1981	1991
Sarajevo	1.408	1.476	1.375	1.186	794	-
Banja Luka	577	663	833	685	495	-
Zenica	355	747	376	302	177	-
Tuzla	178	269	358	247	159	-
Mostar	115	267	330	234	161	-
Laktaši	-	-	120	106	-	-
Kakanj	-	-	-	113	-	-

Tabela VIII (5)

Makedonija	1948	1953	1961	1971	1981	1991
Skopje	425	522	675	496	417	349

Tabela VIII (6)

Črna Gora	1948	1953	1961	1971	1981	1991
Titograd	-	-	158	184	156	123
Herceg Novi	126	157	148	116	-	-
Nikšić	-	-	117	-	-	-

Tabela VIII (7)

Kosovo	1948	1953	1961	1971	1981	1991
Priština	-	-	183	118	104	-
Kosovska Mitrovica	-	-	136	100	-	-

Tabela VIII. še očitneje približuje osnovno globalno razmerje med številom Slovencev v večjih središčih in mestih sploh na eni strani ter številom Slovencev v izraziteje ruralnem okolju. Delež Slovencev, ki ob katerem koli povojnem popisu živi v večjih in največjih mestih posameznih republik je bistveno višji od deleža Slovencev v manj urbanih ter ruralnih naseljih. Če vzamemo primer Bosne in Hercegovine, je po popisu l. 1948 v Sarajevu, Banja Luki, Zenici, Tuzli in Mostarju, t.j. edinih mestih s po več kot 100 Slovencev, živelo skupaj 2.635 Slovencev od vseh 4.338 v BiH, isti trend med naštetimi mesti (1.786 Slovencev) in Republiko (2.753) pa je viden tudi ob štetju l.1981. Podobne primerjave, ki jih je mogoče delati tudi za druga republiška okolja, odražajo pravilo geografske razpršenosti Slovencev na področju povojne Jugoslavije. Ob tem pravilu je glede prostorske razmestitve mogoče izreči vsaj še eno, ki pa nekako logično izhaja iz prvega. Namreč v okrajnem oz. kasneje občinskem središču je Slovencev skoraj povsod vedno veliko več kot v okrajnem oziroma občinskem zaledju, čeprav je le-to po številu prebivalcev neprimerno večje. Preselimo se v Srbijo in vzemimo Kragujevac ali Niš. Po popisu 1948 je v kragujevškem okraju (srežu) živelo 60.482 prebivalcev, od česar 10 Slovencev, v mestu Kragujevac pa med 31.412 prebivalcev 262 Slovencev. V istem letu je v niškem okraju med 91.983 prebivalcev naštetih 44 Slovencev, v mestu Niš pa je bilo med 49.332 prebivalcev 383 Slovencev. Raziskovano osnovno razmerje, ob sicer upravno delitvenih spremembah, daje l. 1981 naslednjo sliko: region Šumadija in Pomoravje (od 571.828 prebivalcev 394 Slovencev) s centrom Kragujevac (164.828 prebivalcev, od tega 145 Slovencev), region Niš (643.470, Slovencev 474), občina Niš (230.711, Slovencev 293). Čeprav se razmerje l. 1981 torej manjša pa vendar še ustreza zgoraj podanemu pravilu. Že z bežnim pregledom popisnih knjig za vse povojne popise lahko ugotovimo, da gre za splošen pojav na celotnem jugoslovanskem področju.

Etnično slovenske agrarne naselbine

Čeprav v strukturi etničnih Slovencev, ki so se naseljevali v vseh jugoslovanskih republikah, močno prevladuje mestni element, ki odkriva, torej v najbolj grobem, tudi poklicni profil slovenskih izseljencev, pa popisi prebivalstva kažejo, da so v preteklosti Slovenci skupinsko prihajali semkaj živeti in opravljati tudi druga z industrijo ne toliko povezana dela. Gre predvsem za rudarje in seveda kmetovalce. Kot rudarji so odhajali po drugi svetovni vojni v srbski Bor in Aleksinac, kjer se je v šoli nekaj časa poučevalo tudi slovenski jezik, v bosanski Kakanj in drugod, največje število pa jih je bilo svoj čas v fruškogorskem Vrdniku.

Slovenski rudarji, ki so v vrdniškem premogovniku kopali že pred več kot stoletjem in pol, so se obdržali v novodomovinskem okolju do najnovejših dni, čeprav je rudnik opuščen že pred nekaj desetletji. Zdaj se ukvarjajo z vinogradništvom in turizmom, nekateri govorijo tudi slovensko, sicer pa o njihovem poreklu pričajo lokalni priimki: Lesjak, Gadler, Reberšček, Zdovc, Benedikt, Majhenšek, Černelc in drugi.³¹ Po popisu leta 1948 so na področju krajevnega ljudskega odbora Vrdnik (okraj Ruma, AP Vojvodina) med 4.070 krajanov naštelih 476 Slovencev. Slovenska etnična kolonija se s časom oži, popis leta 1953

31. Knapi so pogнали korenine, Delo, 2.VIII.1979.

beleži 439 Slovencev v Vrdniku, leta 1961 pa se po upravno-teritorialni reorganizaciji Vrdnik nahaja v sklopu nove občine Irig, kjer je popisanih 390 Slovencev. Število Slovencev v občini Irig zatem stalno pada (1971:329, 1981:212, 1991:127).³²

Tudi slovenska agrarna kolonizacija se je na področju kasnejše jugoslovanske države začela že vsaj v 19. stoletju. Sistematično raziskovanje te teme bo verjetno pokazalo, da so Slovenci kot kmetovalci odhajali najprej in največ na sosednje hrvaško ozemlje in v Slavonijo. V drugi polovici 60-ih let 19. stoletja Bleiweisove Novice kot področje slovenskega agrarnega izseljevanja navajajo Maslovino, priporočajo kupnjo parcel fevdalnega zemljiščnega gospodarstva v okolici Pakraca.³³ Slovenske kmete pa že v 19. stoletju najdemo tudi v Bosni. Avstrijski popis prebivalstva iz leta 1895 odkriva tako v bosanskem okraju Prnjavor agrarno kolonijo Ralutinac, kjer se je za slovenski kot svoj materin jezik opredelilo 57 pripadnikov (državljanov) Bosne in Hercegovine.³⁴

Toda glavni tok slovenske agrarne kolonizacije se je odvijal v letih 1945-1947 v Vojvodino. Čeprav so bili Slovenci, z izjemo Muslimanov, neposredno po vojni sorazmerno najmanj zainteresirani za selitev na vojvodinska polja, pa se je v Banat, ki ga je kot slovenski rejon določila Glavna komisija za naseljevanje borcev (operativni organ za izvedbo kolonizacije), vendarle preselilo, tja, v bližino meje z Romunijo, več sto slovenskih družin. Naselja določena za kolonizacijo Slovencev so bila: Veliki Gaj, Vlajkovac, Veliko Središte, Velika Greda, Vršac, Gudurica, Jermenovci, Mariolana, Sečenovo, Stari Lec (okraj Vršac) in Boka ter Hrvatska Neuzina (okraj Jaša Tomić), predvidena selitvena kvota pa 3000 slovenskih družin, kakršno število pa potem ni bilo nikoli niti približno realizirano.³⁵ Ali je leta 1945 izbira Banata kot agrarnega področja za slovenske koloniste v Vojvodini morda v kakšni zvezi z vsakoletnim odhajanjem Kranjcev na sezonska dela prav Banat že sredi 19. stoletja, bi se dalo morda arhivsko raziskati. Možno je namreč, da so nekateri tam tedaj tudi ostajali živeti za stalno, kar bi po tem lahko bila neka podlaga za motivacijo pri načrtovanju Glavne komisije za kolonizacijo v pogledu razporejanja slovenske naselitvene kvote v Vojvodini. Vsekakor ni mogoče mimo dejstva, da je bilo potem tudi leta 1921, ne računajoč hrvatskih dežel, največ Slovencev (7.105) prav v troimeni pokrajini: Banat, Bačka i Baranja, v samem Novem Sadu 613, v Bački in Baranji skupaj pa 4.993.³⁶

Številke o 1945-1946 leta v Banat koloniziranih Slovencih se v kasnejših obdelavah teme močno razlikujejo, od 801 družine (M.Pak) do 363 (V.Stipetič) in celo samo 324 (V.Đurič).³⁷ Po uradnih podatkih Glavne komisije pa je do 15. avgusta 1945 v Vojvodino kolonizirano 623 slovenskih družin z 2.625 člani.

32. Prim. že citirane objavljene rezultate zadevnih popisov prebivalstva po narodnosti.

33. V. Valenčič, isto, str.64.

34. Podatek prevzet po M. Grum, Društvo sarajevskih Slovencev (1897-1918), Zgodovinski časopis, 1-2, 1983, str.81

35. N.L. Gačeša, Agrarna reforma i kolonizacija u Jugoslaviji 1945-1948, Matica srpska, Novi Sad, 1984, str. 324.

36. Prim. Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara 1921.

37. M. Pak, Kolonizacija Slovencev v Banatu, Geografski zbornik, 8, Ljubljana, 1963, str. 402-404; V. Stipetič, Agrarna reforma i kolonizacija u FNRJ godine 1945-1948, JAZU, Zagreb, str.443; V.R.Đurič, Geografski raspored novokolonizovanog stanovništva u Vojvodini, Glasnik Etnografskog instituta SANU, knj. 2-3, 1953-1954, str. 745-746.

Toda število Slovencev se je vsled neprilagodljivosti novim razmeram v naslednjem dobrem letu precej zmanjšala, tako da je po novih podatkih Glavne komisije na koncu 1947. leta ostalo v Vojvodini 460 družin z 2.091 člani.³⁸

Iz popisa prebivalstva leta 1948 izhaja, da se Slovenci v nekatera sicer za kolonizacijo prvotno nemenjena jim naselja sploh niso doselili (ali pa so do leta 1948 iz njih tudi že odšli, se vrnili v Slovenijo). Tako v predvidenih Boki in Neuzini ni niti enega popisane Slovence, jih je pa po 6 v Jaši Tomiću in Sečnju, 4 v Starem Lecu, 1 v Konaku ter največ na področju krajevnega ljudskega odbora Dužine: 163, skupaj torej 180 v okraju (srezu) Sečanj. Največ pa jih je, res tudi po načrtu, prišlo v okraj Vršac, po popisu 1.180. Med naselji so po številu Slovencev prednjačila: Gudurica (498), Velika Greda (289), Plandište (212) in Bela Crkva (127), drugod jih je bilo povsod pod 10. Seveda mesto Vršac (645 Slovencev), ki je bilo samo zase administrativno-upravna enota, ni pripadalo okraju Vršac.³⁹

Z etnično slovenskega zornega kota je prav gotovo najbolj zanimiva agrarna naselbina Gudurica (1.474 vseh prebivalcev), saj je bila narodnostna struktura na področju tega krajevnega ljudskega odbora sledeča: Slovenci (498), Srbi (379), Makedonci (254), Madžari (154), Hrvati (129), Čehi (23), Romuni (15), Nemci (10), Rusi (4), Črnogorci (3), Šiptarji (2), Slovaki (2), Rusini-Ukrajinci (1). Po do sedaj znanih virih je moč sklepati, da je bila Gudurica po drugi svetovni vojni edini kraj v AP Vojvodini oz. NR Srbiji pa tudi v Jugoslaviji (izven Slovenije) z etnično slovensko relativno večino prebivalstva. Pomemben delež v celotnem prebivalstvu svojega kraja imata leta 1948 tudi Velika Greda (od 1.808 prebivalcev 289 Slovencev) in Plandište (od 3.040 prebivalcev 212 Slovencev).⁴⁰

Že pri popisu 1953. pa se je število Slovencev v teh treh agrarnih kolonijah znatno zmanjšalo: v Gudurici na 401, v Veliki Gredi na 161 ter v Plandištu na 120. Zanimivo je tudi dalje popisno spremljanje Slovencev v teh krajih. Gudurica in Velika Greda se od 1961., očitno tudi zaradi upravno-teritorialnih reorganizacij (v drugi polovici 50-ih se povsod po Jugoslaviji uvaja komunalni sistem), v popisnih knjigah sploh ne javljata več.⁴¹ Plandište ima leta 1961. 241 Slovencev, torej dvakrat več kot leta 1953., kar je predvsem posledica dejstva, da je postalo medtem občina, prej pa je pripadalo okraju Vršac. Popis leta 1971. beleži v Plandištu 145, leta 1981 še 81, leta 1981 pa niti enega Slovence ne več.⁴² Ostaja vprašanje o številu povratnikov v Slovenijo oz. številu tamkaj ostalih in asimiliranih.

Slovenci na Hrvaškem

Etnični slovenski element na Hrvaškem zasluži zaradi več razlogov posebno obravnavo. Že iz do sedaj predstavljenega je razvidno več dejstev: da je bilo Slovencev po vseh predvojnih in povojnih popisih vedno daleč največ na

38. Videti v N.L. Gačeša, isto, str. 324-327.

39. Stanovništvo po narodnosti, knj. IX., SZS, Beograd 1954.

40. Isto.

41. Da je prav koncem 50-ih let prihajalo do različnih in pogostih lokalnih, administrativno-teritorialnih reorganizacij, priča dejstvo, da je država, prav v zvezi s popisom prebivalstva leta 1961, v trimesečnem času ob njegovi izvedbi takšne spremembe prepovedala. Člen 11 Zakona o popisu stanovništva se je glasil: "Za vreme od 60 dana pre popisa i 30 dana posle popisa ne mogu se vršiti nikakve promene u političko teritorialnoj podeli zemlje", Ur. l. FLRJ, št. 53, 31. 12.1960.

42. Prim. objavljene rezultate že citiranih popisov za zadevna leta.

Hrvaškem, da je bil ob vsakem popisu prebivalstva Zagreb mesto z največ Slovencev, čeprav njihovo število, z izjemo leta 1953, tudi tam od popisa do popisa naglo pada, da je pravzaprav samo na Hrvaškem nekaj občin, kjer število Slovencev v zadnjih dvajsetih letih nekoliko narašča, ob hkratnem upadanju absolutnega števila Slovencev na celotnem območju Hrvaške. Temo o Slovencih na Hrvaškem je mogoče raziskovati iz različnih zornih kotov, tukaj bi morda kazalo podati še nekoliko bližjo podobo o geografski razporejenosti hrvaških Slovencev v novejšem času, recimo na celotnem republiškem teritoriju ter, posebej z ozirom na nove politične okoliščine, v obmejnem prostoru.

Kakor drugod v povojni Jugoslaviji je odstotek Slovencev kot nacionalno opredeljenega prebivalstva tudi na Hrvaškem zelo nizek (samo na Reki še ni padel pod 1%), regionalno pa so Slovenci razporejeni kar po vseh delih Hrvaške.

Tabela IX.: Regionalna razprostranjenost Slovencev na Hrvaškem po popl-
slih 1971, 1981 in 1991.

SLOVENCİ			
(bivša) skupnost občin 1971, 1981, 1991	Leto	absolutno število	% nacionalno opred. preb.
(bivša) skupnost občin Zagreb (14 občin)	1971	13.229	1,81
	1981	9.663	1,13
	1991	7.186	0,77
Bjelovar (10 občin)	1971	952	0,24
	1981	642	0,17
	1991	530	0,15
Dalmacija (24 občin)	1971	2.435	0,29
	1981	2.209	0,25
	1991	2.346	0,25
Hrvatsko Zagorje (5 občin)	1971	467	0,35
	1981	514	0,41
	1991	516	0,43
Karlovac (6 občin)	1971	1.034	0,57
	1981	731	0,43
	1991	596	0,35
Lika (5 občin)	1971	77	0,07
	1981	58	0,06
	1991	44	0,05
Osijek (14 občin)	1971	2.552	0,30
	1981	1.696	0,20
	1991	1.452	0,16
Rijeka (19 občin)	1971	9.284	1,86
	1981	7.366	1,36
	1991	7.516	1,31
Sisak (5 občin)	1971	500	0,28
	1981	328	0,19
	1991	275	0,16
Varaždin (5 občin)	1971	1.573	0,53
	1981	1.564	0,51
	1991	1.636	0,53
(bivša izvenmestna) skupnost občin Zagreb (8 občin)	1971	394	0,18
	1981	365	0,17
	1991	279	0,13
(S) R Hrvatska	1971	32.497	0,73
	1981	25.136	0,55
	1991	22.376	0,47

V povsem sodobni tenutek zgodovine pa se selimo ob vprašanju o Slovencih na Hrvaškem, ki živijo s hrvaške strani 546 km dolge slovensko-hrvaške državne meje, potem ko je le-ta 1991. leta (za njih pravzaprav nenadoma) postala formalna ločnica med dvema sosednima narodoma. Po popisu leta 1991 živijo Slovenci v vseh 17 obmejnih občinah. Popis prebivalstva iz aprila 1991, ki je torej izveden tik pred politično osamosvojitvijo obeh držav, omogoča, glede na podrobno že objavljeno obdelavo popisnih podatkov s strani hrvaškega statističnega zavoda, pregled v hrvaškem obmejnem pasu živečih Slovencev. Občine v tabeli X. so razvrščene po geografski smeri od jugozahoda proti severovzhodu, občina Reka in mesto Zagreb sta (zaradi tehničnih razlogov oblikovanja tabele) izvzeta iz tabele X. in uvrščena v samostojno X(1) tabelo.⁴³

---

43. Isto kot op.42.

Tabela X. : Slovenci v narodnostni sestavi hrvaških občin ob meji s Slovenijo po popisu 1991

občine	vseh prebivalcev	nacionalno opredelj.	100 ali več pripadnikov neke narodnosti						Slovenci	v mest. naseljih	v ostalih n aseljih	Jugosl.	Reg.prip.	čl. 170 Ustave SFRJ	Neznano
			Hrvati,	Srbi,	Musl.,	Romi,	Albanci,	Italijan							
Buje	23.877	18.016	9.422	1.000	643	-	274	5.528	754	275	479	787	3.894	913	267
Buzet	7.439	4.945	4.419	-	108	-	-	205	120	10	110	78	2.096	215	105
Opatija	29.799	26.773	23.574	1.153	246	-	157	321	863	518	345	825	627	1.103	471
Rijeka															
Čabar	5.169	5.030	4.740	-	-	-	-	-	168	33	135	40	12	36	51
Delnice	17.848	17.111	16.072	614	176	-	-	-	-152	46	106	241	33	300	163
Vrbovsko	7.528	7.003	4.274	2.594	-	-	-	-	38	8	30	253	12	167	93
Duga Resa	30.485	29.474	27.253	1978	-	-	-	-	99	21	78	141	14	290	566
Ozalj	14.787	14.208	13.908	142	-	-	-	-	115	7	108	167	7	105	300
Jastrebarsko	32.422	31.752	31.160	367	-	-	-	-	49	26	23	176	7	191	296
Mesto Zg.															
Klanjec	10.917	10.782	10.588	-	-	-	-	-	117	10	107	27	2	25	81
Pregrada	16.939	16.803	16.509	-	-	-	-	-	243	8	235	23	2	29	82
Krapina	26.382	26.147	25.963	-	-	-	-	-	70	26	44	25	9	62	139
Ivanec	41.680	41.145	40.844	-	-	-	-	-	124	15	109	50	9	89	387
Varaždin	94.373	92.190	89.728	1.055	128	245	140	-	581	292	289	712	44	724	703
Čakovec	119.866	116.306	112.660	421	-	1.920	104	-	855	242	613	625	103	826	2.006

Tabela X(1): Slovenci v narodnostni sestavi Zagreba in Reke po popisu 1991

Tabela X(1): Slovenci v narodnostni sestavi Zagreba in Reke po popisu 1991

	Zagreb	Rijeka - Reka
vsch prebivalcev	933.914	206.229
vsch nacion alno opredeljenih	888.143	185.702
čez 1000 (Zagreb) ali čez 100 (Reka) pripadnikov neke narodnosti		
Hrvati	803.681	148.046
Srbi	49.965	21.669
Muslimani	13.100	5.659
Albanci	2.884	973
Črnogorci	2.536	884
Makedonci	1.919	468
Madžari	1.208	401
Čehi	1.175	144
Romi	1.105	415
Italijani	(290)	3.340
Slovenci	7.186	3.046
v mestnih naseljih	6.715	2.768
v ostalih naseljih	471	278
Jugoslovani	16.067	8.014
Regionalna pripadnost	1.490	1.649
Sl. 170 Ustave SFRJ	17.023	7.537
Neznano	11.191	1.227

Obsežna in kompleksna problematika, ki izhaja iz novo nastale politične situacije, aktualizira med drugim tudi vprašanje obstoja avtohtonega slovenskega življa s hrvaške ter avtohtonega hrvaškega življa s slovenske strani državne

meje. Vsekakor v tabelah X in X(1) navedene številke o nacionalno opredeljenih Slovencih v obmejnih hrvaških občinah po popisu 1991. (iz sicer že delno opravljene avtoričine obsežnejše raziskave o tej temi), ne morejo - že zaradi njihovega načeloma nezanesljivega izvora - predstavljati še nikakršne merodajne podlage za eventualno sklepanje o avtohtonosti Slovencev na Hrvaškem; v vseh 17 občinah jih je skupaj 14.580, od tega v Zagrebu in Reki 10.232, v ostalih 15 pa 4.348. Za kompetentno, torej multidisciplinarno, raziskavo o tej temi pa ne samo s stališča zgodovinopisja, temveč tudi drugih družboslovnih strok, v danem trenutku in, zdi se, tudi v neposredni prihodnosti zaradi premočnih političnih vplivov objektivno ne more biti ugodnih pogojev. Hkrati ni zanemariti že tolikokrat izkušane dejstva, ko prav nekatere "znanstvene" in tudi znanstvene raziskave postrežejo z zavajajočimi podatki oziroma implicitno sugerirajo smeri kratkovidnih političnih ukrepov, ali pa lahko povzročijo daljnosežno družbeno škodo celo samo zlorabljene.

Preteklost do v sedanjost

Viri o izseljevanju s slovenskega etničnega ozemlja na področje v 20. stoletju ustanovljene jugoslovanske države se srečujejo predvsem od druge polovice 19. stoletja naprej, a omogočajo spoznanje, da so Kranjci, Štajerci, Primorci že prej, torej še pred končnim izoblikovanjem skupne zavesti o pripadnosti slovenskemu narodu, prihajali v ta prostor tudi živeti. Vsestranska zgodovinopisna raziskava bo ugotavljala konkretne začetke tega izseljevanja, v veliko pomoč pa naj bi ji bili popisi prebivalstva, ki so jih izvajali v habsburški monarhiji že v prvi polovici 19. stoletja. Vlogo zelo pomembnega vira za ugotavljanje slovenske etnične pripadnosti igrajo popisi prebivalstva potem ves čas tudi kasneje, v celem 20. stoletju. S popisnimi podatki sem se se tukaj tudi sama lotila teme o izseljevanju Slovencev v Jugoslavijo (in eventualnega obstoja avtohtonih Slovencev onstran leta 1991 uspostavljene državne meje s Hrvaško), njihovega števila, časa in kraja naselitve. Le nekaj malega je bilo na podlagi predvsem drugih virov in z bolj ilustrativnim namenom zraven omenjenega tudi o tem, kaj so v izvenslovenskem prostoru jugoslovanske države počeli, oz. kaj jih je vodilo s slovenskega etničnega prostora. Iz samih popisov prebivalstva je ostalo o teh Slovencih dosti podatkov, ki bi, ob paralelnih raziskavah še drugih virov, prav tako lahko še precej prispevali k ustvarjanju popolnejše podobe o njih. Začetni pristop v preučevanju "jugoslovanskih" Slovencev pa je, razumljivo, vendar moral poskušati podati najprej odgovore na osnovna vprašanja kot kdaj, koliko in kje so živeli.

Naj zato sklenem s splošnim pregledom absolutnega števila Slovencev v Jugoslaviji, njihovem deležu v etnično opredeljenem delu jugoslovanskega prebivalstva ter njihovem številu v Jugoslaviji izven Slovenije po vseh popisih v celotnem trajanju skupne države.

Tabela XI.: Etnični Slovenci v Jugoslaviji po popisih prebivalstva v 20.stoletju⁷

Etnični Slovenci	1921	1931	1948	1953	1961	1971	1981	1991
absolutno število	1.019.997	1.133.484	1.415.432	1.487.100	1.589.211	1.678.033	1.753.571	1.753.706
delež -%v etnično opredeljenem prebivalstvu Jugoslavije	8,51	8,14	9,0	8,8	8,6	8,2	7,8	-
Število vseh Slovencev v Jugoslaviji brez Slovenije	39.775	55.805	65.283	71.652	66.963	54.003	41.126	35.388

Gibanje števila Slovencev v Jugoslaviji izven Slovenije od tako rekoč začetka do konca trajanja jugoslovanske države si lahko preprosto zamislimo tudi kot grafično krivuljo, ki povzema geometrično razmeroma pravilno obliko loka. Od prvega popisa 1921. preko dveh naslednjih, 1931. in 1948. leta, se število Slovencev približno enakomerno vzpenja ter ob središčnem popisu leta 1953 doseže s številko 71.652 vrh loka, ki potem spet enakomerno a nekoliko bolj strmo pada, še posebej v koordinatah, ki ju predstavljata leti 1971 in 1981, da bi se 1991 spustila na najnižjo, še nižjo točko kot je bila ona, pri kateri je startala 1921.

Sicer pa zadnji popis prebivalstva iz aprila 1991. skorajda še ne sodi v preteklost. Ne samo zato, ker je izvajan že v času razkrajanja Jugoslavije, ki svoje relevantno historične obravnave bržkone ne more doživeti še v tem stoletju, temveč tudi zato, ker ta popis, tudi ko gre za narodnostna vprašanja, enostavno (še) ni v vsakem pogledu končan. Tako so na voljo le "prvi", a kot smo videli, pomanjkljivi rezultati popisa po narodnosti. Brez obdelave in objave končnih rezultatov pa ostaja cilj popisovanja nepopoln.

Povsem drugo in vsekakor pomembnejše vprašanje v zvezi s pričujočo obravnavo Slovencev pa izhaja iz naglega tempa usodnih političnih sprememb v jugoslovanskem prostoru v kratkem poppisnem obdobju. Pogled v sedanost in bodočnost skozi preteklost ponuja, ob sočasnem vsestranskem spremljanju tudi dejanskih tokov različnega družbenega dogajanja, možno sorazmerno lahkkih sklepanj o perspektivah obstoja slovenskega etničnega elementa na tleh nedavno razpadle jugoslovanske države izven Slovenije, a takšno razmišljanje seveda presega meje tukaj zastavljene naloge.

⁷ Tabela je sestavljena na podlagi že večkrat citiranih objavljenih popisnih podatkov ter, za popis leta 1991, deloma cenitve avtorice.

Summary

SLOVENES ON THE TERRITORY OF YUGOSLAVIA OUTSIDE SLOVENIA ACCORDING TO THE 1921-1991 CENSUSES

Immediately before the dissolution of the Yugoslav state in 1991, on its territory outside Slovenia there lived about 35000 Slovenes, which is about 4000 less than soon after the founding of Yugoslavia at the 1921 census. Their number was the highest at the 1953 census, indicating over 71000 Slovenes. The second part of the 20th century has witnessed a rapid and permanent decline of the number of Slovenes living in Yugoslavia outside Slovenia. Most of them have always been living on the territory of the neighbouring Croatia, according to the last census nearly 2/3 of all Slovenes remaining on the territory of the former Yugoslavia.

All the censuses indicate that Slovenes used to immigrate primarily to the capitals and large towns, old and new industrial and mining centers. In the 20th century, Zagreb, Belgrade, Rijeka, Sarajevo, Split, Pula, Opatija and Novi Sad were each populated by over 1000 Slovenes. According to all the censuses, the highest number of Slovenes lived in Zagreb.

Slovenes as farmers immigrated much less often to the territory of the former Yugoslav state, although they can be traced also in the population censuses of the 19th century. The most important wave of the Slovene agrarian colonization took place immediately after WWII, when more than a hundred of Slovene peasant families were given tillable land in Vojvodine. It is interesting though, that the 1948 census indicated that the 498 Slovenes of the village Gudurica even represented Slovene ethnic majority. Due to different reasons, Slovenes as agrarian colonists did not remain in Vojvodina over a longer period of time.

After the gaining of independence of Slovenia and Croatia, on both sides of the border, there remains a certain Slovene and Croatian national minority respectively, as evident from the 1991 census. The extent of their autochthonousness can, according to the author's conviction, only be a matter of in-depth, manysided scientific research.

Generally speaking, the population censuses should represent only one, although very important aspect of studying of the reality of the Slovene minority outside Slovenia on the territory of the former Yugoslav state. The Slovene minority concerned has never been subject to systematic research and is practically in the phase of being formed in the new political circumstances.

WOLFGANG L. GOMBOCZ

**OUTLAWED:
THE REPUBLIC OF
AUSTRIA'S PERMANENT VIOLATIONS OF HUMAN RIGHTS IN STYRIA**

Franz Grillparzer (1791-1872): Der Weg der modernen
Bildung geht von der Humanitaet
durch die Nationalitaet zur Bestialitaet.

1. Introduction

The title of my paper includes several terms of high relevance: First of all "human rights" and their "violations"; in Austria human rights¹ are permanently violated, regarding Styria esp. the rights of the Gypsies (=Roma and Sinti) and Slovenes which are both autochthonous people there, in the actual Austrian province of Styria=avstrijska Štajerska=Steiermark. We will talk about this topic the next minutes; I will select some typical cases from a much larger collection

1. In addition to the United Nations Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide of 1946, the theoretical basis of my analyses are the 1948 Universal Declaration of Human Rights of the United Nations (cfr. Bibliography) and the two UN Conventions on Human Rights of 1966. Violations of human rights of the kind defined in these UN documents are daily diet in Austria. Everybody (including Veiter 1990 & Ermacora, passim) knows that.-- On December 14th, 1987, I attended a public lecture by Prof. Helmut Konrad for the "Interfakultaere Friedenskommission" at the University of Graz, where he analyzed ethnic stereotypes regarding (also Austrian) minorities; as future therapy for Austria's "politics" he favoured "Ueberprivilegierung" (overprivileging); he thinks, that Austria should intentionally invent "Ueberprivilegierung der Minderheiten, um die Sogwirkung der Mehrheit aufzufangen." - One part of his presentation has been a threefold analysis of political anti-minority usurpation of power as (1) genocide, (2) expulsion of people and (3) their marginalisation, with his quiet understatement that (2) & (3) were not genocide proper; this is obviously false, at least it is in contradiction and conflict with the UN concept of genocide.- In 1987, over Christmas, I used this very good outline by Helmut Konrad as a starting point for further, personal research and study; it took me 2 to 3 years to realize, what is going on in Austria now and within a continuous tradition since 1945 or so. Within the last two years, I, in addition to the UN documents and the learned commentaries thereof, have studied, for example, Jaeckel 1992, Lang 1990, and I have read Dedijer 1992; suddenly, and immediately after the Lang analysis, I realized that a very massive genocide is going on in Austria today, and to some extent still under the symbol of the "Doppelrune"!- Cfr. Ermacora 1982, 37-128, in general; for Austria as such cfr. Ermacora 1977, Ermacora 1986, Gotz 1980, Hoedl 1988, Knierim 1991, Malle 1987, Moser 1989, Narr 1980, Veiter 1990, Waldschitz 1980, Wessner 1959.-- Here I add some historical notes: I am aware of the Virginia Declaration of Human Rights of June 12th, 1776 as the very first relevant document; I have inspected the French Declaration des droits de l'homme et du citoyen of August 26th, 1789; Art. 2 states the rights of "la libert, la propriet...la resistance a l'oppression" without including equality at this early point. The French Constitution of 1793 will, of course, add it. Here I could mention the very first German authors but refer the reader to the bibliography.-- Regarding the 1946 Genocide Convention I quote Ermacora 1982, 31: Fuer Oesterreich wurde die Konvention durch das Bundesverfassungsgesetz OeBGBl. Nr. 59/1964 in Verfassungsrang gehoben.

of well documented violations of human and other rights as they are defined in the following articles of the 1948 Declaration: especially and first of all, violations of Articles 12 and 20, furthermore and still well documented violations of Articles 8, 19 and 26. During the development of the documents and my ideas in relation to them, I shall also start using the term "genocide", which is not included within the title, and that on purpose. Why? I am, firstly, very cautious and, secondly, I am not blind for what is actually and massively the case south of the river Sava these days. Almost everywhere in Bosnia there occur, at this very moment, genocidal killings and other ethnocidal activities; from there we receive daily instructions regarding genocide as such, for the understanding of which we do not need any further interpretation or theory. But as soon as one considers the post-war development of the theory of genocide and ethnocide etc. within the UN, genocide¹ is also an appropriate term, at least, for some individ

---

1. Cfr. Jaeckel 1992, 25; I quote Dedijer 1992, 42: "Lemkin coined the concept of "genocide" shortly before the outbreak of the Second World War: a people or an ideological group are exterminated solely because they belong to a certain nation or religion that is different from that of the murderers. This definition was taken as a basis at the convention of the United Nations in 1948."-Somewhat more exact is Lang 1990, 4-5: "The history of the concept of genocide provides a number of important clues for the analysis of genocide, and two principal sources are relevant to that history: the first, the writings of Raphael Lemkin; the second, the legislation of the United Nations Convention on Genocide. The word "genocide" itself appears in print in 1944 in Lemkin's book /5/ Axis Rule in Occupied Europe. (n.2: (Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace, 1944)...). In that work, which he began to write in 1940, a Polish Jew whose family would perish almost in its entirety in the few years after that, reviews what was then known of the actions by the Nazis against noncombatants in countries they had conquered or occupied."- Already in 1933, as if he had known what the history would produce under the signs of the swastika and "Doppelrune" in the years to come, Lemkin, at the 5th International Conference for the Unification of Penal Law at Madrid in Spain, had introduced a resolution proposing a definition of an "new" international crime: "barbarity" - "oppressive and destructive actions against individuals as members of a national, religious, or racial group". The Madrid Conference did not adopt this resolution as also not another resolution introduced by Lemkin regarding "vandalism".- Here I have to add a note: Over the last years I have collected several instances of Austrian "high level" unwillingness to accept the UN concept of genocide, i.e. only genocide as homicide is treated that way; last example from November 23rd, 1992: Professor Max Haller from the University of Graz insists publicly, and without any change of his use of language or of his mind or of his definition even after several interventions during the discussion, that nothing else than homicide could be genocide, and, therefore, there is no genocide under way in Austria.- Cfr. Konrad 1992 in addition to note 1 on Konrad's excellent lecture, whom one should not compare with Haller or the like. I should mention, though, that in Max Haller's regular lecture series "Erste spezielle Soziologie" within the Diplomstudium of the Sozial- und Wirtschaftswissenschaftliche Fakultät (cfr. Karl-Franzens-Universität, Verzeichnis der Lehrveranstaltungen, Wintersemester 1992/93 = Bulletin 4a/1992, p.11/54) there has been the following double lecture or duet on November 12th, 1992: Albert Reiterer (Vienna/Innsbruck) and Wolfgang Holzinger (Klagenfurt) gave two separate talks on: Das Wiedererwachen von Ethnizität und Nationalismus. Erfahrungen und Konsequenzen in Oesterreich und Europa. Zwischen Wohlstand und ethnisch-kultureller Identität. Kroaten und Slowenen in Oesterreich.- If I tell you that both speakers did not mention the Styrian Slovenes at all, or, say, the text of the State Treaty in a way, that one could see the inclusion

ual cases of the listed violations of human rights in Austria I am presenting here. Genocide in its extreme form is homicide in the very first place; this understanding of "genocide" is the first one given in the UN convention of 1946; genocide with individual killings was done in Styria during the Nazi¹ period 1938-1945. There is of course no homicidal strategy involved in Austria, for the moment, as it was in Nazi-Germany or in Ustashe-Croatia² or as it is done today in Bosnia. Genocide proper is just one of the five species of genocide. I shall, since I of course must, refer to the other four UN species of genocide, too; these other types are defined without the means of a direct killing of individual members of certain groups, but they coincide to a certain extent with articles of the Human Rights Declaration; some of the species of genocide without manslaughter, though, were and still are, regularly, involved in Austria's violations of human rights. One result of so-called "politics with breadth"³ in Styria I am going to describe is the total assimilation of Slovenes and the radical marginalisation and outlawing of Gypsies and Slovenes, and similar violations of human rights, which definitely deserve the label "genocide" or, say, "Slovenocide", since they destroy the Slovene or Romanes ("Tziganocide") speaking peoples - willfully. They kill their language.

1.1. Theodor Veiter

Let me begin with a quotation from the internationally recognized, Austrian

---

of the "local" ethnos or genos, then you should keep in mind, that Graz University is also the university of the Styrian Slovenes. Compare 6 of this article on Bruenner and VP-comrades; esp. Holzinger presentation regarding the Slovenes of Carinthia has been a very fine example of analysis prospect of that genos, which, according to official censuses is 8 to 10 times larger than the Styrian group of Slovenes.

1. Several hundreds of Styrian Gypsies (Roma and Sinti) and several Styrian Slovenes, as for example Mr. Koerbler, vulgo Kuri, from the Leutschach/Lucane region at Dachau's KZ, have been murdered for no other reason than being Slovene or Gypsy. For the Gypsies cfr. Stefan Karner's book on the Nazi period 1938-45 in Styria; for Koerbler cfr. Gombocz 1991, esp. p.12, and the documentary film by Franz Leopold Schmelzer "Die vergessene Minderheit", where Max Koerbler junior, the son of the KZ victim, is interviewed. For Schmelzer cfr. Behr 1992.- For the rest of Austria cfr. Mulley 1991 und Streibel 1991 as typical examples.

2. Cf. the collection and commentary by Dedijer 1992.- Further literature may be collected from Dedijer, Jaeckel, Lang and Arno Mayer.

3. "Steirische Breite" is the general term used by Josef Krainer and his fellow members like Franz Wegart and Helmut Heidinger instead of the highly appropriate technical term "Slovenocide".- In the Verzeichnis der Lehrveranstaltungen of the Karl-Franzens-Universitaet Graz, Wintersemester 1992/93 = Bulletin 4a/1992, p.1/11, "Landeshauptmann" Dr. Krainer calls it "ein Fundament unserer regionalen Identitaet", which can also be gathered from his portrait on the same page.

law specialist, Theodor Veiter¹, which is very much in accordance with the truth: "The Austrian Republic (...) with the Austrian Germans as the leading people..., but including the actual province of Burgenland, formerly belonging to Hungary (with...Magyar and Croat minorities²), considered itself as a mono-ethnic German state with tendency to be attached to Germany (Republic of Weimar), was never friendly to its ethnic minorities and did not fulfil the minority-protecting provisions of the treaty of St. Germain. (...) The ethnic and linguistic minorities did not enjoy a real minority protection, neither the Carinthian Slovenes nor the Slovenes in Styria."- Professor Veiter continues on page 75 under the special heading "The Slovenes of Styria": "Although the Slovenes of Styria are protected and recognized in Art. 7 of the State Treaty of 1955, the Austrian legislation with its ordinances does not recognize them, with the pretention, that there don't exist Slovenes in Styria (the actual Austrian province). This false pretention comes from the Austrian author Helfried Pfeifer who was a member of the Parliament in 1955 and there spoke against the existence of Slovenes in Styria. (...) in the South of Styria, Slovenes have been living for centuries on their ancestral soil in Radkersburg/Radgona, in the Soboth region and near Leibnitz. On 30, December 1988 they founded an association called "Drustvo clen 7. Organizacija stajerskih Slovencev".- And Veiter continues in a very objective manner³ for several pages, for example p. 76: "Surely, violence against the Slovene minority is not more usual, as it was the case during the national-socialist domination, the methods of discrimination are finer and more cultivated. But to be a Slovene...leads to a delicate or difficult situation in many cases. This has been recently described by (A)ustrian, (G)erman-speaking authors in a very convincing way."- I cannot read all the good news and ideas in Professor Veiter's article to you, so I conclude with a few fragments from his perspective for the future on pages 78-79: "As in many other minority regions the results of the census are falsified and not valid... (o)ne can see that everywhere in Europe, where an ethnical census does exist... (...) Although in Art.7 of the State Treaty of 1955 is foreseen that in ethnic minority districts the place names should be instituted next to the official German names, this especially within the framework of the roads traffic signalization, this directive is not realized in the provinces of Burgenland, Styria and Vienna. (...) In Southern Styria such an order could be realized without difficulties in the former communes around Radkers-

---

1. Veiter 1990, 74 (my italics).

2. Veiter does not list the Burgenland Jews, the Burgenland Gypsies (Roma and Sinti), and, of course, not the very small Austrian "biotope" of Porabje Slovenes in and near Tauka/Toka north of Kuzma but on the Austrian side of the border, which belong, at least linguistically, to the St. Gotthard/Monaster group.

3. Veiter documents every single claim in his very rich footnotes.- We from the "Article-VII-Association" have provided copies of this very fine article of Veiter's for Slovene as well as Austrian political authorities, i.e. for Peterle and Rupel (on July 30, 1990 here in Maribor), for Dular, Tarrig and others afterwards. In Austria, for example, for Busek on May 31, 1991.- Cfr. A7A, s.v. Peterle, 1990-07-30; A7A, s.v. Busek, 1991-05-31.

burg/Radgona as Dedenitz/(Dedonci). But the provincial government of Styria failed such a realization. (...) /79/ The Austrian Ethnic Groups' Right is in a certain sense well developed..., a considerable deficiency of Ethnic Groups' Rights must nevertheless be noted..."

1. 2. *Berel Lang*

Before I go into my analyses and documentations let me give one further quote, this time from the American-Jewish "holocaust" specialist and Philosophy Professor at SUNY/Albany, B. Lang¹, in order to connect the subjects of genocide I am interested here most, i.e. people and their language, from the very beginning: "Furthermore, the objects of genocide - people and language - which are denied the right to exist are closely related to each other in their group or social character. For language as for people, it is not only individual parts or functions that are violated, but language as such, a corporate identity much like the corporate object, the genos, of genocide itself."

2. "Modern" concept(s) of genocide

In formulating the concept of genocide, its inventor Raphael Lemkin², refers to "national" but also to "ethnic" and "religious" groups as examples of the genos against which the act of genocide might be directed, i.e. for Lemkin and the early theory of genocide the use of the term is narrow and, in addition, pretty vague. Another related issue concerns the nature of elimination and destruction, more directly the "killing", which is indicated in the term's part "-cide". For Lemkin the following eight parts of group existence are liable to destruction: Political, social, cultural, economic, biological, physical, religious, moral. The two questions thus raised - (1) what groups can be victims of genocide, and (2) which attributes of such "sections" of people are the objects of genocidal acts - are central to any consideration of genocide in the context of violations of human rights in Austrian Styria. These questions pose some theoretical difficulties for applying the concept: Could, for example, the limited genos of a little village, say Mlaka/Laaken, or the even more limited genos of one family, say the family of Mr. Matej Pintaric from Dedonci, who has been murdered in 1919, or that of Mr. Koerbler, who has been killed in the KZ Dachau in 1945, be the occasion³ of genocide? The United Nations Convention on the Prevention and

1. Lang 1990, 101 (my italics).

2. Cfr. notes 2 and 9; Lang 1990 excellently reconstructs Lemkin's thoughts.- As long as we (including Haller and Konrad) do not accept Lemkin's concept of genocide we will stay far behind the UN position of 1948 not to talk about latter day standards you can find in Lang 1990 and Jckel 1992.

3. In an interview with Branko Žunec I once said, that "a minority begins with the number one"; today I would, cynically, add, that minorities penultimately end with the number one.- The other side of the coin is again the number one: It is one woman, in each case, which is raped in the 'yugoslav' KZs today; one woman and so one family suffers.

Punishment of the Crime of Genocide¹, passed in the General Assembly on December 11th, 1946, constitutes the legal statement that has been formulated about genocide. After a dramatic opening which asserts that genocide, "whether committed in time of peace or in time of war, is a crime under international law", the Convention of 1946 defines the classes of potential victims: "national, ethnical, racial, or religious group(s)". Genocide, then, is committed "with intend to destroy, in whole or in part" any such group or section of people. The very first type of destruction stated is, then, the (1) outright killing of individuals of the group; but there are in addition four other sufficient conditions for qualifying acts as genocide: (2) Causing serious bodily or mental harm to members of the group; (3) deliberately inflicting...conditions of life calculated to bring about its physical destruction in whole or in part; (4) actions in order to prevent births within the group; (5) forcibly transferring children of the group to another group. From these list we already may infer, that (2) to (5) underscore the basic emphasis of the Convention on the physical destruction of a group as characteristic of genocide; there are other forms of elimination recognized also. In the case of pro tempore "yugoslav" rape #2, #3 and #4 come to mind, before one, suddenly, realizes, that rape under such conditions is is genocide proper with the consequence of physical destruction of subgroups (families) in a more subtle way. From the learned literature we hear that the motion initiating the UN Convention was passed in the General Assembly over objections to its failure to include political genocide, a category that had been included in an earlier version of the resolution². - At this point we may return to the actual discussion of human rights and their violations in Austria; this time starting with the cases themselves and providing enough historical background on the connection between "Austria today" and the pre-1945 politics here and there in Germany; some further theorizing will be added whenever needed.

3. European Human Rights Convention³, Article 8

"Everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence. There shall be no interference by a public authority with the exercise of this right." - I personally have been and regularly I am victim of violations of this right of privacy. On July 15th, 1992, I was allowed to read (part of) my file(s) the Austrian Political Police (in German "Staatspolizei" = Stapo) has been collecting and writing over the years. My inspection took place in the rooms of the Innenministerium (Dept. of the Interior) on Vienna's Minoritenplatz and was the final reaction of the authorities to my intervention of March 19th,

---

1. For the English text with commentary see Robinson 1960; for the German text, cfr. Ermacora 1982, 31-37, which is identical with the text in BGBl. Nr.91/1958.

2. Cfr. Lang 1990, 7.

3. Cfr. Article 12 of the Universal Declaration of Human Rights of the United Nations; Sonnewald 1955, 38; Ermacora 1982, 23.- Regarding the UN Genocide Convention we are dealing here with genocide of species #2 and #3, if not with genocide proper.

1990¹. I was allowed to read, however, only part of my Stapo file; I could inspect one part completely, and after asking whether I may take down notes, Frau Frasl had made copies of that part for my personal use, deleting, though, the official Stapo file number, all names of people having provided information for the police officers (all "denouncers") and other informations she considered worthy of deletion. Another part I was allowed to read; but I was not allowed to take notes from or to make copies of; this part was significantly more interesting and it contained many names of people, prominent and non-prominent ones, colleagues at the University, politicians, a.s.o., which had notified the police regarding my person; still there was a third part, thicker than the other two parts together, she held in hand, telling me, that I am not entitled to read that file. This part contains, I have been told, informations regarding my "pro-Serbian activities within a Graz pro-Serbian emergency squad"², into which I have been supposed to belong since the beginning of the year 1990. During the session with Frau Frasl and during the reading of the materials, I did not know whether I should laugh -- or cry. I don't know whether I ever have "survived" a comparable stress, or whether I ever have had similar experiences: I felt intoxicated and dizzy. (Looking at me who I became pale and perspiring, Frau Frasl turned uneasy and nervous.) Suddenly, I understood what has been going on over the last years, and I, happily, changed into a waking state for the rest of the inspection: All these different "varieties" of police controls regularly and publicly; observations at the University and controls by secret police³, even in my univer

---

1. I asked for information ("Auskunft") per March 19th, 1990; the "Bundesministerium fuer Inneres" answered my "Auskunftsbegehren" (request for information) by November 23rd, 1990, under number (Reg.Nr.) 10194, providing two written pages of an abstract of my "staatspolizeiliche Vormerkungen" and offering me, that I may see the file itself, if I so wish. I wished, and by May 8th, 1992, I have been invited to inspect my Stapo file in person.- Cfr. A7A, s.v. Innenministerium, 1990-05-10; *ibid.*, 1990-11-23; *ibid.*, 1991-01-31; *ibid.*, 1992-05-08; *ibid.*, 1992-07-15.- On July 15th, 1992, I met with Frau Frasl in the Innenministerium (Vienna) around 11 o'clock and looked, in her presence, into my file for about two hours.- Cfr. Konrad 1992 for a similar action; Konrad quotes his Stapo file in written, p. 133.

2. German quote from A7A, s.v. Innenministerium, 1990-11-23, p.2: Einer Mitteilung eines Gelegenheitsinformanten...zufolge, sollen Sie "im Falle von Unruhen in Slowenien, Angehoeriger einer pro-serbischen Einsatzgruppe in Graz" sein.- Frau Frasl even used something like "Einsatzleiter" for my involvement; cfr. A7A, s.v. Gedaechtnisprotokolle, 1992-07-15.- Keep in mind, that this "information" is from January 1990, whereas the "Unruhen in Slowenien" came into existence somewhat later, esp. during the war in June 1991.- I have the impression that I am still observed publicly and telephonically for this reason.

3. I give one extraordinary example: In April 1991 a "young man" came to my house collecting stamps, so he said, but in fact he wished to know my face; he parked his red car (St 448.815), unfortunately for him, in a spot, where I could read the plates with my field-glass. Since then I have seen him from time to time but always in a non-philatelic environment, as for example at one funeral, at demonstrations, at university lectures of a certain kind. I seems as if most recently he changed his car and/or plates to St 948.151. In the night of December 4th to 5th, 1992, two friends informed me

sity office; my telephone has been listened in and they still tap it from time to time, esp. they did in October/November/December 1987, and again in June/July 1991, when Slovenia's war for independence has been fought, etc. But all these are rather small details of an unbelievable huge package of violations of human rights which now, to some extent, can be proven: In my Stapo file there are copies of at least two letters, one of them I have written for a young girl (before entering high school), by December, 27th, 1987; this one letter has been stolen; the onus probandi that it has not been stolen is with the person which hides behind the word "Gelegenheitsinformation" or with the police; I quote from my Stapo file: 'A letter by Dr. Gombocz to a schoolgirl from the Radgonski kot is also interesting: The letter (attached as copy) shows the obstinacy with which he tries to recruit people for the Slovene language.'- As a matter of fact, this letter has been retrieved illegally by the police or their "Gelegenheitsinformant", and if not from the sealed envelope, then I simply

---

about an "uninhabited automobile" parking in the same hiding spot as above; my daughter and her boy-friend testify this fact happening, for the time they returned home around 23:30 o'clock. -Cfr. A7A, s.v. Innenministerium, 1991-04-30. -Another example of my post festum understanding is the following one: On the 10th of January 1989, at 9:40, the Rector magnificus of Graz University, Prof. Dr. Christian Bruenner, asked me by phone to come to his office. There he explained 'away' a problem concerning human rights and the Slovenes of Styria I had posed in a letter of November 27th 1988 (A7A, s.v. Bruenner, 1988-11-27; *ibid.* 1989-01-19); before I left he asked me for the complete addresses of two students, i.e. of two Styrian Slovenes, he knew I know, since they had written him a letter also; I did not provide these informations; so he wrote me a letter, the only one he ever wrote me, on January 19th, 1989, asking "ich bitte Sie nochmals, mir auch die Adressen der beiden Studierenden bekanntzugeben". From my Stapo file I, finally, learned why: The Stapo needs exact addresses, to do their pretty hard job(s), esp. when students have very common names like "Mueller" or "Maier" and/or change their addresses often.

1. A&A, s.v. Stapo, 1989-02-12, p.5; the German text runs as follows: Interessant ist auch ein Brief von Dr. Wolfgang Gombocz an eine Schuelerin im sogenannten "Radkersburger Eck". Der Brief, der in Ablichtung der Information beigeschlossen ist, zeigt auf, wie hartnaeckig versucht wird, (...) Leute fr die slowenische Sprache anzuwerben.- I asked Frau Frasl where this letter is coming from; when she did not answer as if she did not hear, I asked, where it possibly could come from; she looked into the file and finally pointed to page 1 of the piece I had been reading, where we found "Quelle: Gelegenheitsinformationen".- In the second part of my Stapo file (which I could read but was not allowed to take notes down) there are several informations which the police can only have gained by either listening in my phone calls or reading my letters or by some other illegal means of retrieval. That something like that happened is clear from the following fact: In this second part of my file Dr. Kranich, the "Bezirkshauptmann" (a local government official) of Radkersburg, is referred to as requesting from the police "to control Dr. Gombocz strictly and regularly".- Cfr. A7A, s.v. Gedchtnisprotokolle, 1992-07-15; even in the part of my Stapo file I could copy, there are some hints for this type of observation, for example A7A, s.v. Stapo, 1989-01-03, p.5, they say "Gombocz steht in stndiger Verbindung...", in a context, where telephone connections ("Verbindungen") are the topic of the report. For Dr. Kranich cfr. my notes taken down after a phone call on July 21st, 1992, where he admitted that he intervened with the police; A7A, s.v. Kranich, 1992-07-21; Kranich confirmed this again during a talk by phone on December 21st, 1992.

don't know from where; I regularly receive letters which have been opened before they reach my desk. (If Hungarian correspondents are correct, this happens even with my outgoing letters.) I ask what is a violation of human rights if not this kind of treatment of private letters and private phone calls? What about the police controls and observations? - After this "introductory case" I, now, shall give a list of persons by their names, which have been involved in violations of human rights in general, and in violations of the Austrian State Treaty of 1955, and esp. of the Ethnic Groups' Act of 1976 (BGBl. n.396/1976) in particular. Whenever needed I shall provide historical background information and analyses of the political parties and their officials involved.

4. Hofrat Dr. Konrad Kranich

He is acting "Bezirkshauptmann" of Radkersburg/Radgona; early in 1989 one¹ person came to see him in the office hours and told him about my so-called "Umtriebe" (agitations and/or machinations) in Poterna and Dedonci. I don't know what this denouncer had to say; Dr. Kranich does not tell me either; I know, though, what I have been doing at that time (i.e. end of December 1988, January 1989) in the Radgonski kot: I was visiting my parents and my two brothers with their families; and in addition I was asked to visit two other families in Dedonci and Poterna to talk about children considering their school choices. These families are friends of mine since the sixties; we talk about family matters regularly. This time I have been quite sick², so my visits were rather short, and I had to use my "American" car; since, being sick, I could not walk that long a distance on feet. If these visits have not been completely private, then they were acts in accordance with the Austrian State Treaty of 1955, Art. 7, where 1 and 4 repeat what, anyway, is clear from the Human Rights Declaration: Austrian Slovenes may meet in their private homes, as other Austrians also freely do, for whatever reasons. - What happened? The denouncer saw my car (which is a somewhat rare Ford Econoline 141, which I brought with me when I returned from the United States) and, after unsuccessful interventions with the Radkersburg police itself³, he decided to inform Kranich (1) that I am here and there,

---

1. Cfr. A7A, s.v. Gedaechtnisprotokolle, 1992-07-15; Dr. Kranich admits that this "only one person" intervened with him, *ibid.* 1992-07-21, again 1992-12-21; the police report stresses the fact that Kranich on the basis of one denouncer only asked the police for "strong controls of Dr. Gombocz". It looks as if the report, which I was not allowed to copy, indirectly ridicules Kranich for this order. - This can partially be explained by the further fact, that Kranich - according to my Stapo file - intervened with the local police office "against" Dr. Gombocz already in January 1988. Unfortunately, I do not remember his reason(s) of acting at that time, if they have been given in my Stapo file; there is nothing substantial in my Gedaechtnisprotokoll on this feature. - I guess that the local police became tired after all the worthless controls in November and December 1987 I am describing in the following pages of this 4.

2. Cfr. the doctor's attestation of December 29th, 1988; A7A, s.v. Kubin, 1988-12-29.

3. For this information I have to thank one of the police officers in charge that day, who very well knows that the "one person's" denunciation is without substance. Cfr. A7A, s.v. Kranich, 1989-01-31.

and wherever I am, there I am involved, of course, in "Umtriebe", and (2) that the police did not accept his notification; Kranich, immediately¹, gave order to the local police to "control Dr. Gombocz strictly", although he, as a Doctor juris and a learned man, knows what the Austrian "Strafprozessordnung" is, what human rights are and what the state laws say about minority rights etc. He, on his part, could have contacted me and he could have asked me for a conversation on my activity regarding the Slovene people in the Radgonski kot, or whatever he might have thought appropriate. He never contacted me, whereas I directly offered to meet, and also indirectly via common friends - without success². Dr. Kranich decided to use his power in order to cut and so violate my rights. I, on my part, have been visiting families in Dedonci already earlier than that, esp. in 1987 in relation to some activities concerning the Slovene language of the people there; I have been denounced to the police then, and I have been observed and controlled by the police from the very beginning in summer/fall 1987, I have even been chased and stopped in places where never regular police controls take place. I had several such experiences; I heard from the same happening to others of our association. In addition, I recall quite clearly what Leopold Gombocz, peasant in Dedonci Nr.1, said to me on December 26th, 1987³, when I entered his house for an interview which, on December 24th in the afternoon, we agreed about to write down on the "Stephanitag" (St. Stephan's Day): "Sorry, I cannot welcome you today in my house; a high official ("ein hoher Beamter") of the Bezirkshauptmannschaft has asked me to not let you in."- "Why?"- My question did not receive an answer.- So I wrote to the

---

1. This I recall quite completely from the reading of that part of my Stapo file which I could not copy;- cfr. A7A, s.v. Gedaechtnisprotokolle, 1992-07-15; cfr. also A7A, s.v. Kranich, 1992-07-21. I quote from the Gedaechtnisprotokoll, which I wrote with "ich" and "mein": "Laut Bericht der Gendarmerie nach Wien: Bezirkshauptmann Dr. Kranich beauftragt die Gendarmerie, meine Taetigkeit zu berpfen, nachdem ein (Ton auf "ein!") Ortsangehriger ber die Umtriebe ihm berichtet hatte."- All these details coincide with what the police man (mentioned in note 21) told me.- On December 21st, 1992, I had a 25 minutes talk with Dr. Kranich via phone, since I try to convince him to give me an interview soon. He told me that the very first intervention of his happened after information he (or his "only one denouncer") gathered on a Sunday in December 1987 "nach der Kirche" (after church), where people leaving the church, supposedly, have been very excited about my visit of friends in Dedonci and Poterna.

2. I may add here, that Dr. Kranich has been pupil of the same (catholic) gymnasium in Graz as I have been, and as his predecessor as "Bezirkshauptmann", Dr. Harasin, has also been; Dr. Harasin always had good contacts to me, without any chicanery.- On December 21st, 1992 (cfr. the phone call mentioned in the last note) he referred to Franz Klobassa and Josef Klobassa, the "sons of burgomaster Josef Klobassa from Sieldorf" as his school-mates if not class-mates in this catholic gymnasium, telling me that these are the types of Slovenes he prefers over and against me. Kranich thinks that they don't resp. that they did not create "Kaerntner Verhaeltnisse" as I, of course, do.

3. A7A, s.v. Gombocz Leopold, 1987-12-26; on this day I have been in party, Andrea Zemljič joined us.- Mr. Leopold Gombocz died on May 30th, 1990.- R.I.P.

"Innenminister" Karl Blecha¹ informing him about these illegal happenings around my person and my friends. He, of course, denied that I am or have been observed or somehow chased. That Blecha's answer (from August 1988) could not be true, I knew already at that time from Dr. Christian Fleck, who was involved in the preparation of a research project in the little village Mlaka/Laaken near Soboth, 100 kilometers west of Radkersburg/Radgona, where he and other researchers of the whole project have been contacted by the Stapo as early as December 1987; the police asked him: Are you doing here what Gombocz does there in Radkersburg/Radgona?- This fact is, post festum, also documented in that part of my Stapo file I was allowed to read and to copy.² So the Styrian police reports their regular controlling and intensive observing activities³ regarding my person and regarding Prof. Krizman and others between "Fall 1987" and "February 1989" to Blecha, and Blecha, in August 1988⁴, states that

---

1. A7A, s.v. Blecha, 1988-05-31; he answered by August 17th, 1988, Zl. 95 404/2-1/4a/88, stating that "keine Dienststelle meines Ressorts eine Ueberpruefung ihrer Taetigkeit in den Grenzgemeinden angeordnet hat. Wie mir berichtet wurde, hat eine solche auch nie stattgefunden."

2. A7A, s.v. Stapo, 1989-02-21, p.3-4; the report refers to a period "seit Herbst 1987" (since fall 1987) and repeats the same at the very beginning of the written informations regarding our so-called research: "Im erwaehten Zeitraum waren im Raum Laaken, Gemeinde Soboth, Bezirk Deutschlandsberg, (Dr. Elisabeth Katschnig-Fasch und Dr. Christian Fleck und) bis zu 12 Studenten unterwegs." Then the report on them in the "west", on my "Umtriebe" together with the ones of Prof. Mirko Krizman in the "east" and others follows; the next item to be mentioned in the same Stapo report, *ibid.* p.5, is my letter to a schoolgirl of December 27th, 1987, which has been retrieved by "Gelegenheit-sinformation". This whole part of the Stapo report has been written as late as January/February 1989, dated February 21st, 1989, after Dr. Krainer's intervention of early February.- On December 1st, 1992, Dr. Christian Fleck gave me an interview in his University office, where he confirmed this Stapo date specifying it as December 10th, 1987, or earlier.

3. The "Sicherheitsdirektion fuer Steiermark" states in its report to the Innenminister of January, 3rd, 1989 (A7A, s.v. Stapo, 1989-01-03, p.5): Die Aktivitaeten...des...genannten...werden wahrgenommen und relevante Ereignisse sofort berichtet.

4. Regarding exact dates of the Mlaka/Laaken research done by Fasch and others, I can quote Dr. Fleck: "Es begann im Wintersemester 1987/88 mit der Vorbesprechung am 5.10.1987. Die ersten Besuche in Laaken fanden am 20. und 21.11.1987 statt..."; cfr. A7A, s.v. Fleck, 1992-01-12, though Fasch was not that clear on the beginning of the Mlaka research, A7A, *ibid.* 1992-07-20.- Since Krizman's research started much earlier than the Mlaka research by FFF (=Fasch, Fikfak and Fleck), and since I did some sort of research from 1987 on, the police is obviously referring to their controllings and observings already done before the Mlaka incident. Unfortunately, there is no dating of the Mlaka incident itself in my Stapo file. But there is the following fact to be noted: My cousin Othmar Wresnig died from cancer on November 30th, 1987; since August or September I knew that he had to live only a few more weeks and I visited him regularly after work (early in the evening and in the dark); he was expecting his dead in his parents' house in Lahndoerfl, a little village between Halbenrain and Goritz/Gorica, some 80 kilometers southeast from Graz, 6 km northwest from my parents' house in Poterna/Laafeld. The more regularly I went down, the more often I have been stopped and

no such controlling of any kind has been ordered or executed. There never ("nie") has been any controlling of my person or activities, Blecha bluntly writes in his personal letter to me. It seems that Austrian ministers either don't know what their subordinates do, or that they lie, whenever they may. But, of course, Dr. Kranich knew very well what he did. - On December 26th, 1987, i.e. exactly one month later, Leopold Gombocz, cancelling our interview, did what either Kranich or the "hohe Beamte" asked him to do, i.e. forced him to do. Dr. Fleck¹ and Dr. Fasch-Katschnig² have confirmed the police interventions and interviews in Laaken/Mlaka - approximately at the same time; there have been more "Mlaka" meetings with the police than the only one meeting mentioned in

---

checked by the police next to but after the "Blitzeiche" in a little marshy depression between Lahn-döerfl and Halbenrain. In a few cases I had passengers in my car when I drove back to Graz, for example Othmar's sister, and twice Andrea Zemljič from Gorica. The police somehow must have known that fact before I came to the "stopping place" around 1 km from Othmar's death-bed. Why do I think so? From a certain date on, they stopped me when I have been in party; in these cases they smiled at me and (seeing them I was slowing down) they made signs that I should go on/speed on.- At Othmar's death-bed all kinds of friends and blood relatives, the doctor and the priest, met in the evening; sometimes there have been 7 or 8 cars parking in front of the house; the police, obviously, became nervous about these "massive conspiracy" involving my brothers and people from several villages nearby, especially at the peak of all that at Othmar's place, i.e. the weekend of his 27th birthday, November 16th - as I realize now after my talk with Dr. Fleck: These days before the 16th, a letter from Fasch and Fleck of November 11th informing the inhabitants about the research project has been causing disturbances in Mlaka/Laaken. As I learned in 1989 from him, in November / December 1987 Dr. Križman has been visiting families in Dedonci/Zetinci/Sicheldorf and in Zekovci / Zeltling.- In conclusion I quote from my Gedchtnisprotokoll of keinerlei die wissenschaftliche Qualifikation betreffenden Bewertungen bei mir oder Križman abgegeben, er hat aber gesagt, da er nicht kennt. Die Stapo hatte eine Verschwörungstheorie von einer "Zangenbewegung" (Fleck Ausdruck): Ich begann im Osten (und evtl. Križman), Fleck-Fasch-Fikfak im Westen. Er habe versucht, dem Stapoisten diese Konstruktion auszureden. Fikfak hat sich dann zurückgezogen; er wurde als "persona non grata" da er als Slowene und mit Dienstwagen angereist höchste Interventionen einschlie lich polizeilicher Funksprache hervorrief und auch von der Bevölkerung abgelehnt wurde.- Fleck bestigt, da die gesamte noch existierende Bevölkerung von Laaken zweisprachig ist (...).

1. Cfr. A7A, s.v. Fleck, 1992-12-01; A7A, s.v. Fasch, 1992-07-20; A7A, s.v. Fikfak.

2. Dr. Fasch invited me for a conversation after I informed her about the findings in Vienna on July 15th, 1992; we met on the evening of July 20th for more than two hours; cfr. A7A, s.v. Fasch, 1992-07-20; also A7A, s.v. Gedächtnisprotokolle, 1992-07-20.

in my Stapo file¹; in addition, Dr. Fasch has been visited and interviewed by one police officer in her University office². In conclusion I add that many other members of the "Article-7-Association", for example Andrea Zemljič and Gabriele Z., and, of course, all my Radgona blood relatives, have been victims of similar, some of them of even worse violations of human rights. OeVP-Kranich, backed up by fellow members Franz Wegart and Josef Krainer, is very much the cause of all of these illegal happenings in the Radgonski kot, even if Blecha or his successors do not support him; therefore, it is high time that Hofrat Dr. Kranich resigns from his office. This leads us to Dr. Josef Krainer, who is in charge of many "innovations" in Styria - of this kind.

5. OeVP-Landeshauptmann Dr. Josef Krainer and fellow members

In July 1991 the Frankfurter Allgemeine Zeitung³ published a letter to the editor, where the Styrian politician and ex-governor, Helmut Heidinger, states that there don't exist Slovenes in Styria (the actual Austrian province). This is the "old" tradition within the Styrian OeVP, as has already been documented with the quote from Veiter (1 of this paper); what is new with it is that also SPOe-Vice-Governor Dr. Peter Schachner-Blazizek is of the same opinion, as he frankly admitted on May 2nd, 1991⁴, when a group of Styrian Slovenes met

---

1. 'A7A, s.v. Stapo, 1989-02-21, p.4: Der Buergermeister von Soboth (Peter Kutsch), hat auf Grund mehrerer Beschwerden der Dorfbewohner von Laaken ber die Arbeitsweise und Fragestellung der Interviewer mit der Projektleiterin...gesprachen. Bei diesem Gespraech, bei dem zwei weitere Gemeindefunktionre anwesend waren...- The report does not mention the presence of the secret police, which Dr. Fasch very well remembers.

2. Cfr. A7A, s.v. Fasch, 1992-07-20; Dr. Fleck has been present, cfr. *ibid.*, s.v. Fleck, 1992-12-01.

3. Keep in mind that in June/July 1991 Slovenia fought her war of independence. Immediately, the Austrian army "occupied and protected" all the villages and places mentioned in my present article as belonging to the "Article-7-Territory".- For the OeVP-letter see: Frankfurter Allgemeine Zeitung, July 11th, 1991, p.9 (Letters to the Editor/Briefe an den Herausgeber): "Ohne slowenische Minderheit", sent in by Dr. Helmut Heidinger, Landesrat a(usser) D(ienst), Leibnitz/Steiermark.-- Dr. Heidinger has been "OeVP-Landesrat" (member of the Styrian government for the People's Party) for a very long time and he has been an intimate friend of Landeshauptmann Josef Krainer senior, father of the Dr. Krainer in office now, and also of Franz Wegart, the Styrian "Robak", from Altneudoerfl next Radgona.-- Here is the main text: "In der Steiermark gibt es ueberhaupt keine slowenische Minderheit, der diesbezugliche Passus im Staatsvertrag ist wohl darauf zurueckzufuehren, da Jugoslawien seinerzeit sowohl 1919 als auch 1945 Gebietsansprueche in der Steiermark bis kurz vor Graz angemeldet und mit slowenischer Bevoelkerung begruendete, die es - wie sich jeder ueberzeugen kann - nicht gibt." (The quotation is word by word including Heidinger's "typing" error: German, obviously, is a difficult language, even for German Austrians!).-- On Fritz Robak and "Robakism" cfr. Georg Wagner: Oesterreich. Zweite Republik. Zeitgeschichte und Bundesstaatstradition...Band II, Thaur/Wien: Oesterr. Kulturverlag 1987, 1224-1226; cfr. always Veiter, *op.cit.*

4. Cfr. A7A, s.v. Schachner, 1991-05-02; read Gombocz 1991, esp. p.10.

him in the Burg of Graz. Present¹ in person, I told him that this pretention of his in the presence of living Slovenes, very clearly, is a violation of human rights; with a smile of contempt, Dr. Schachner shrugged his shoulders and kept smiling without saying a word. Dr. Krainer and Dr. Schachner are the sons of their fathers, and as the old ones did in the fifties and sixties, the young ones do now: they rule Styria and they permanently violate the rights of the Styrian Slovenes as also Franz Wegart, their president of the local parliament with a notorious inclination towards societies of war veterans under the symbol of the "Doppelrune", has been doing for a long, long time and still does.

Here we, firstly, reconstruct some 50 years of history of the so-called "Existenzleugnung", i.e. the principal disavowal of the Slovenes' existence in Austrian Styria². The very first violation, i.e. the very first public acts against the Slovene (speaking) people and their cultural activities and structures in this respect are, as far as I see, the ones forcing the dissolution of the "Katoliško-slovensko izobraževalno društvo v Radgoni" per 1929³. What the Austrian pre-war fascists and what the Nazis did is documented for some cases⁴ and needs much more work re. the Styrian Slovenes and Gypsies. What Franz Wegart (and fellow members of the OeVP) did, begins 1945 in "new" Austria. For this period I have, partly, in my personal possession, partly, available in copies, well documented

1. The following people have been present: Ilse and Christian Storm, Rupert V., Andrea Zemljič and 3 or 4 members of the Socialist Party/SPOe.- Frau Kleewein from the Styrian Roma and Sinti had to cancel her participation in the last minute; being far advanced in pregnancy she had to see the doctor.

2. Cfr. Veiter 1990; in this article he quotes his own books, where he documents this political lie very carefully.- In an interview in Graz in 1989 Veiter told me, that he has been visiting "all the Slovene" villages in Styria in the fifties; the mayors, with only one exception he did not specify, have been in favour of "Robakism", that is in favour of "peaceful assimilation"; cfr. A7A, s.v. Assimilation, 1989-12-31.

3. Cfr. Stmk. Landesarchiv, s.v. Amt der Steiermärkischen Landesregierung, Abteilung 13, Zahl 206 R 24/3/1929; the files of the so-called cancellation (the word used is "Loeschung"; it sounds much better than "Aufloesung" or "Zwangsaufloesung") are available only in part, since file 384 N 5/1/1929 is "unauffindbar" (impenetrable).- Cfr. Grazer Zeitung, August 22th, 1929 = Nr. 101.- If one reads AVA, 6h-32/Z.G.K./20, fol.3-4 (cfr. Kabinettsprotokoll 202 of July 13th, 1920), one realizes the change in political method; Deutsch-Oesterreich (Austria), in 1920, tries to get rid of some of the Slovene villages in Styria north of the St. Germain border, but Yugoslavia does not take them, as I have shown in Gombocz 1991; ten years later already, they (in Vienna and they) in Graz start with what the UN Convention of 1946 will call genocide, i.e. species #2 and #3 of genocide.

4. Cfr. Gombocz 1991, 10-11; cfr. note 3.- Here I must mention the census of 1939, which showed Slovene majorities for several Styrian communities, as for example Dedonci/Dedenitz and Žetinci/Sicheldorf.

"cases" for the Radgonski kot¹ with many original letters and other documents. Peter Zoehrer², Wegart's successor³ in Radkersburg, frankly reports the interventions of (at that time) "Landesrat" Krainer (Zoehrer 1947, p.2; p.3), of Bezirkshauptmann Max Schiestl (p.2; p.6; p.7) and of several OeVP deputies and politicians, esp. Barthold Stuerghk (p.6; p.7), in order to remove Radkersburg's Slovene -- "Slovene" is used by Zoehrer on p.3, where he quotes "handgeschriebene Flugzettel" (handwritten broadsheets) and "eingeschlagene Fensterscheiben" (broken windows), which have been "placed" in the city -- OeVP-burgomaster Dr. Felix Kodolitsch (together with some "Slovene" Gemeinderäte, as for example OeVP-Hamler "from Murgasse" and SPOe-Matko; p.3-5) and two deputies of Sieldorf's (Zetinci's) Gemeinderat, i.e. Mr. Rogan (mentioned on p.5) and the brother of the mayor Josef Klobassa, Johann Klobassa⁴ (not

---

1. That the Radkersburg/Sieldorf crisis somehow also had parallels in the western part of Styria becomes clear from remarks on Krainer's movements to Eibiswald near Deutschlandsberg and his not showing up at the important Radkersburg meeting on January 19th, 1947, all mentioned in Zoehrer 1947, p.3.- In addition to the A7A documents, I have written several protocols of interviews with Peter Zoehrer, including the last interview on March 31st, 1988; since then his sickness makes further interviews impossible; other interview partners have been: Mr. Klobassa, son of the "crisis" Klobassa Johann, on April 1st, 1988, in my parents' house; the mayors of Dedonci, Karl Jauk from n.19 and Johann Koschar from n.10; and many others.

2. Peter Zhrrer was born in Rotleiten next Frohnleiten in Styria on July 7th, 1921; he came to Radgona/Radkersburg in 1946; there he married a Slovene woman and had to care for a "Slovene" stepson. More details of his biography appear during this essay in the main text.-- Keep in mind that Wegart is only three (!) years older than Zoehrer, or to put it differently, both, Wegart and Zhrrer, have been very young when they gained their power.

3. Peter Zoehrer becomes "Bauernbundbezirkssekretär" of and in Radkersburg per September 1st, 1946, as one learns from Zoehrer's autobiography written in June 1952 (cfr. A7A, s.v. Zoehrer, 1952-06-05) and as one sees from his letter to "sterreichischen Bauernbund. Landesleitung Steiermark" of August 30th, 1946 (A7A, s.v. Zoehrer, 1946-08-30). By November 8th, 1948 (A7A, s.v. Wegart, 1948-11-08) the "Landesparteisekretär" Wegart calls Zoehrer "Herrn Hauptbezirksparteisekretär" within the "Hauptbezirksparteileitung der OeVP". In contrast to this clear language, one sees from several letters in A7A, s.v. Zoehrer, that the "Bauernbund", at least in 1947, did not support Zoehrer's activity outside of the "Bauernbund", so that they protested his engagement in the Radgona community council, where he acted as OeVP-deputy: In der Zwischenzeit hat sich Ihre Taetigkeit...ausgeweitet, sodass Sie jetzt schon ausserhalb der OeVP. (sic!) als Gemeinderat...taetig sind... Š...Č...diese Taetigkeit die Arbeit im...Bauernbund stark beeinträchtigt...- These are the words of a certain "Ing.P/Z.", whose signature is unreadable, by June 17th, 1947 (A7A, s.v. Zoehrer, 1947-06-17.)- Zoehrer served as city deputy up to the elections of 1949, and as Bezirksparteisekretär up to 1973 (sic!); cfr. the interview of 1988-03-05.

4. Cfr. my interview with his son from April 1st, 1988.- In his last interview he gave me, Zhrrer considered him, the "Klobassa, father-in-law of Mr. Alt", being the head of the dissidents, which have been also supported by Mr. Troinko, obviously not a member of the community council, though a well known "figure" in Zetinci.

mentioned in Zoehrer's pamphlet). Why have these Slovenes been removed from their political offices in January 1947?

Radkersburg/Radgona and Sicheldorf/Zetinci did not sign the requested declarations ("Bekennnis", p.2) to stay with Austria -- without conditions/under all conditions ("unbedingt", p.3); these requests have been made by the Styrian government after Tito's Yugoslavia (with Stalin's support) claimed "Slovene" territory in Styria and Carinthia¹. The other communities did what they were expected to do; they "lieferten die Schriftstuecke ordnungsgemaess und anstandslos ab" (they delivered the pieces of writing orderly and unhesitatingly), since they wished to stay with Austria "unbedingt". Here is Zoehrer's list of the unhesitating - de facto eight - "seven dwarfs" villages with their burgomasters, all of them OeVP = People's Party, in brackets: Altneudoerfl/Stara Nova Vas (Josef Schroetter); Dedenitz/Dedonci (Josef Krainz); Goritz/Slovenska Gorica (Franz Kotzbeck); Hummersdorf/Ledumirje (Josef Gangl); Laafeld/Poterna (Matthias Bogen); Pfarrsdorf/Farovci (Josef Kirchengast); Pridahof/Pridova (Josef Viereck) and Zeltling/Zenkovci (Franz Samuda). Josef Klobassa from Sicheldorf/Zetinci had no "Gemeinderatsbeschluss" (p.3: "nur meine Unterschrift") and Radkersburg, the metropolis herself, only sent a "Geschreibsel" (p.2; a scribbling) saying that Radkersburg/Radgona always has been "antifaschistisch" and "antinational", and that she wishes to stay that way - signed by Dr. Felix Kodolitsch. Such a mayor had to be removed, and the "Black Peter" himself has been the executor (p.5): "Gemaess 5 des Landesgesetzes vom 4. Jaenner 1946 sind Sie ab sofort als Buergermeister der Stadt Radkersburg enthoben, bitte uebergeben Sie unverzueglich die Amtsgeschaefte an Vizebuergermeister Schrampf", uttered² the 25 years old and mighty OeVP secretary, Peter Zoehrer, on January 20th, 1947, at 9:00 a.m. entering Dr. Kodolitsch's private house. Dr. Kodolitsch, a "vornehmer Herr" according to Zoehrer's report (p.5), answered: "I have understood and I take notice of your words." OeVP-Zoehrer could not remove SPOe-Matko, so only Kodolitsch and Hamler had to leave the city council; "Bezirksschulinspektor" Schrampf, though not present in Radgona at the moment, became the new OeVP-burgomaster and Zoehrer himself (p.6) took Kodolitsch's seat, whereas Hamler's went to Gottfried Schitteg (p.6). That this new crew signed the requested piece of writing unhesitatingly and immediately, is so obvious that Zoehrer does not even mention it in his "Erinnerungen". Zoehrer had worked very hard that day; at six in the morn

---

1. Cfr. for example Steirerblatt, Graz, Friday, January 17th, 1947; Zoehrer 1947, p.3.- For a fine analysis cfr. Georg Wagner: Oesterreich. Zweite Republik. Zeitgeschichte und Bundesstaatstradition...Band II, Thaur/Wien: Oesterr. Kulturverlag 1987, 876-878: Jugoslawische Ansprueche nach dem Zweiten Weltkrieg.

2. = According to 5...you are removed from your office as mayor of Radgona; please, hand over your official function to vice-mayor Schrampf immediately.

ing he already left for Sieldorf¹ using the Dienstwagen of OeVP-Bezirkshauptmann Schiestl (p.4), in order to bring peace to the Gemeinderat there; at 7 a.m. the "old" Gemeinderat met at Josef Klobassa's house, where Zoehrer "erklarte...den bisherigen Gemeinderat fuer aufgeloeset" (p.4). Within less than one hour "die Sieldorfer" recruited nine new community deputies and elected the old mayor Josef Klobassa as the new one and signed "orderly and unhesitatingly" the requested piece of writing. Zoehrer lists the nine new -- most of them identical with the old ones -- unhesitatingly pro-Austrian thinking deputies, all nine from the People's Party (p.5): Alois Klanfar as vice-burgomaster and Friedrich Gombotz as cashier; the rest: Johann Adanitsch, Josef Hauko, Johann Nowak, Franz Sedonja, Franz Derwaritsch and Viktor Martinetz. "Um 8 Uhr² war die Gemeinderatskrise in der Gemeinde Sieldorf behoben" (p.5). One of the removed "Slovene deputies", the peasant Rogan, had then been forced to give Zoehrer a ride with his horse sledge to Radkersburg, which is more than 3 km west of Sieldorf. Zoehrer is aware of this violation of law and/or rights, and comments (p.5): "Ob³ sich Herr Rogan darueber gefreut hat, ist mir nicht bekannt!"-- Why had these two "Slovenes" in the city of Radkersburg and the two "Slovenes" in Sieldorf to be removed from the Gemeinderat? Why couldn't a majority of 7 (as opposed to 2 "dissidents") sign a majority declaration in favour of Austria? Nobody seems to know an answer -- unless one looks somewhat deeper into the matter: All these acts have been executed exclusively on the ground of orders received from Graz, i.e. from Landeshauptmann Pirchegger, from Landesrat Krainer and from Landesparteiensekretar Wegart. In the very moment of the political crisis, Krainer, for example, only went as far as to the "German" place Halbenrain to collect the requested pieces of writing from the Slovene seven or eight dwarfs. He, obviously, avoided to "invade" Slovene "territory". Wegart is not mentioned at all in Zoehrer's "Erinnerungen". (It is probable that Wegart is omitted on purpose⁴.) Franz Wegart, who has been brought up by his grandmother in Altneudoerfl, has been very happy with Zoehrer's performance in this case of an OeVP action over and against

---

1. Zoehrer remembers (interview of March 5th, 1988): "Ich hatte Angst. Gehst hin, kriegst Schlaege, gehst nicht hin, kriegst auch Schlaege!"-- He went after he had asked his "Vertrauensmann" Siegfried Adanitsch from Sieldorf, the brother of the last mayor of Sieldorf in the sixties, for advise.- I should mention in passing that Zoehrer, according to his own sight of the situation, made peace with Mr. Rogan in the year 1957, when Rogan met him on the Hauptplatz of Radgona and said: Jetzt wollen wir Frieden schliessen!

2. "At 8:00 a.m. the Sieldorf crisis was eliminated."

3. "I don't know whether Mr. Rogan liked doing it!"- Cfr. note 45.

4. My question "Was hat Wegart dazu beigetragen?", interview of March 5th, 1988, was answered by Zoehrer with: "Nichts!"-- In the years before 1987, I sometimes noticed that Zoehrer tried to "ignore" Wegart altogether - for personal reasons. Wegart, as one can infer from the letters in A7A, more and more disliked Zoehrer.- That Wegart is there, everybody can learn from: Kaufmann, Paul (Hg.): Wegart. Ein Stueck des Weges. Franz Wegart zum 65. Geburtstag, Graz: OeAAB Steiermark 1983, 192.

Slovene interests, though criticism against Zoehrer in person is already there in the background.¹

Schrampf's pro-Austrian rule lasted only 5 months; on July 1st, 1947, at 5 p.m., Schrampf² resigned from the mayor's office, since he refused to act as "Standesbeamter" (registrar of births and esp. marriages). And, again, Zoehrer acted effectively, found a new mayor, though definitely not his own choice, and he gained consent from everybody: from Krainer and a certain Dr. Morocutti in Graz, from the local deputy of the parliament in Vienna, burgomaster Kummer from Dietersdorf and from the "OeVP-Vertrauensmaenner" of the city with the exception of a certain Summer; Wegart, again, is not mentioned: The new mayor was Karl Pratscher senior, whom Zoehrer could not prevent from gaining the office, though he disapproved of Pratscher's "swastika past" and pre-1945 NSKK-membership for good reasons. On March 5th, 1988, very emphatically the old and sick man, Peter Zoehrer, told me in presence of his daughter Gabi: "Erster Nazi-Nachkriegsbuergermeister einer Bezirkshauptstadt in ganz Oesterreich!" And he added: "Sein Sohn, der (sc. nachmalige) Schuldirektor, war in der Napoli gewesen!"-- On March 21st, 1988, Zoehrer remembered³, that he talked to Bezirkshauptmann Schiestl about Pratscher's Nazi past, and that Schiestl declared Pratscher to be "minderbelastet", a term used for reintroducing people into public functions. From 1950 on Alfred Merlini⁴ has been "Vizebuergermeister" and from 1955 on Mayor, as member of the People's Party, of course; Zoehrer's short, though significant comment for Merlini on March 31st, 1988: "Wegart hat Merlini zum Buergermeister gemacht, obwohl er ein Brauner

---

1. Cfr. the personal letter of Franz Wegart to Peter Zoehrer of April 14th, 1947; A7A, s.v. Wegart, 1947-04-14.- Wegart ends his letter with the words "Soweit meine Kritik...", since he does not like the somewhat "chaotic" style of Zoehrer. But what is most embarrassing in Wegart's words in this letter is the insult against the disabled soldier Zoehrer, who lost his complete left arm during the war: Mich persoendlich berhrt es mehr als abgeschmackt, wenn da einer aufsteht und immer wieder von sich erzaehlt, was er gelitten und erduldet habe. Persoenliche Dinge von Teilnehmern an Debatten haben grundsaeztlich zu unterbleiben.- Keep in mind, that Zoehrer, in April 1947, is 25 years old and a 100% cripple and "Kriegsopfer" for the "rest" of his life!

2. Cfr. A7A, s.v. Schrampf, 1947-07-01 = s.v. Zoehrer, 1947-07-01; the letter is addressed to "Nationalrat" Kummer from Dietersdorf next to St. Peter am Ottersbach, where Hofrat Kranich lives in our days. Zoehrer reports his visit with Krainer in Graz and asks for Kummer's "Zustimmung fuer die neuen Gemeinderaeete".- In the interview of March 5th, 1988, Zoehrer indicated that the catholic Schrampf was not ready to marry previously divorced persons.

3. Zoehrer's German words: Die Ruecksprache mit BH Schiestl ergibt, dass Pratscher minderbelastet war - erinnere ich mich noch gut - und daher ging es.

4. Cfr. Kleine Zeitung, Graz, September 7th, 1983, Sonderbeilage (extra issue), p.28; Zoehrer thought, it was 1951.

war." That this is true¹ becomes clear from such newspaper stories as the one from the Grenzwacht n.23 of June 22nd, 1941, under the heading "Radkersburg-Anerkennungsurkunden": Fuer den handstreichartigen Einsatz am 6. April bei den beiden Murbruecken in Radkersburg erhielten Anerkennungsurkunden...die Parteigenossen Bruno Uray, Josef Prassl, Hans Kraemer, Alfred Merlini, Franz Fuchs, Josef Cernensek, Fritz Skoberne, Robert Styrnek. Wir beglueckwuenschen die Tapferen zu ihrer Auszeichnung.- Fortunately, the next mayor to be listed is also the last one: Merlini's successor in the city of Radkersburg is Werner Reiter, director of the local "Hauptschule", who still is in office these days.-- The nine villages around the city of Radgona finally merged into one community; the first mayor of this "Umgebungsgemeinde" has been Karl Neuhold, a pre-1945 "Parteigenosse" as well as an OeVP-member at that time; his successor has been Franz Potzer from Hummersdorf/Ledumirje, and at present we have Heinz Cziglar from Laafeld/Poterna in this office, all of them, of course, from the People's Party, Cziglar from a family with a strong "Doppel-rune" past on his father's side.

Why did I insert this extremely long detour? A continuous tradition of violations of human and other rights is connected with these OeVP politicians and officials, esp. the violations re. the negation of the existence of Slovenes and the systematic suppression of their language ("Slovenocide"). I can only select a few typical cases; we all know, that there has been no Slovene language course in any Styrian school between 1945 and today; we all know, that the language of the Slovenes is completely marginalized if not suppressed, since it is used nowhere publicly, since there are no newspapers, no radio programs, nothing. In selecting a few cases I approach, more and more, the present and have to protect my friends and fellow countrymen which informed me about recent happenings of such violations. They have to live where they live, in the Radgonski kot or somewhere else in the Slovenska krajina! (So I do not repeat cases here which I already have published about in the last ten years, esp. the case with Kurahs and "Rechtsanwalt" Reinisch.) With the quotations regarding the post-1955 negation of the Slovenes' existence from Theodor Veiter in mind, we may start with the Austrian census of 1951: Zoehrer said on March 31st, 1988, that there has been no official parole for how answering the language questions of the 1951 census, but that "we from the OeVP" told the people in the villages: "One has to be Austrian, i.e. has to understand that being Austrian involves speaking, at least, also German." He continued: "Regarding Dedonci² we all have been surprised; maybe, Karl Jauk did it, I don't know!"-- Before I left on this March 31st, 1988, i.e. towards the end of the very last interview with Peter

---

1. Cfr. also Merlini's short "Prefaces" for the regular "Festschriften" of the "Hauptschule" in Radkersburg, where one can test his (as well as Krainer's and Wegart's) ideological standing regarding "Grenzland" and "Deutschtum".

2. Dedonci/Dedenitz had a high majority of Slovene speaking people.- I am working on a book "I have been Mayor of Dedonci", which will explain all this 'mysteries' very nicely.

Zoehrer, I finally gained some important insights¹: According to Zoehrer, there has been this sort of directed influence from the party office but not in an official manner, it happened by means of individual conversations ("gespraechsweise"): Zoehrer, Wegart (this detail has been confirmed by several people he instructed before the census) and others visited them in their private homes and told them: You must behave as Austrians, you must choose² Austria...- In conclusion I have to add, that the local OeVP (including Zoehrer) seemed to not be aware of the "Staatsvertragsverhandlungen" (re. the question of Slovenes in Styria) already under way since 1949. From 1949 on Tito's claim for the Slovene territory suddenly had disappeared; the "Staatsvertrag" came nearer; the border had been re-opened in the early fifties; but in 1957, as the contingent findings of a bunch of letters at a flea market prove, the Innenministerium is nervous about "voelkische Unterwanderung" and decides to ask the Radgona OeVP office for support, i.e. for research and exact "Auskunft" (inquiry). This request from Vienna coincides with Krainer's public declarations, that there only are "eine Handvoll Slowenen" in Styria, which in addition are not subject for any actions in accordance with the "Staatsvertrag" of 1955³.

Per October 11th, 1957, Franz Grubhofer⁴, the "OeVP-Staatssekretar" of the "SPOe-Innenminister" Josef Afritsch writes a letter to his friend and fellow member Barthold (Graf) Stuerghk of Halbenrain #1, requesting some pseudo-police inquiry on 155 listed persons from the Radgonski kot⁵: May I ask you, dear friend, to check the lists of people, and, then, to answer, whether one must speak here of a "voelkische Unterwanderung" or not.-- The OeVP deputy Stuerghk and his helper Zoehrer worked very hard, for a month; by November 16th, Graf Stuerghk answers Grubhofer with two pages of a letter and the lists marked with "black spots" in negative cases (so Zoehrer 1988), resp. with "hooks" in positive cases (so the letter); we don't possess the qualified lists,

---

1. German original: Eine Schulung der Bauernbundobmaenner, jedes Dorf hat seinen eigenen, vor den Volkszaehlungen war eigentlich nicht da, auch Besuche von Funktionaeren bei den Obmaennern gab es offiziell nicht; dies ging gespraechsweise: "Ihr muesst euch oesterreichisch verhalten, ihr m t Oesterreich waehlen (sic!)." And furthermore: Die Gendarmerie war nicht neutral, sie war pro-deutsch-oesterreichisch (sic!) eingestellt. Ebenso alle Politiker...Karl Pratscher z.B. war stark national eingestellt und kirchlich...deutsch war gleich oesterreichisch!

2. With the German word "waehlen" you say, at the same time, both "choose" and "vote for"!

3. Cfr. Malle 1987, 53; Kleine Zeitung, Graz, August 2nd, 1972, p.4.

4. Cfr. A7A, s.v. Innenministerium 1957-10-11; also A7A, s.v. Blecha, 1988-08-17.

5. German original, A7A, s.v. Innenministerium, 1957-10-11: Darf ich Dich bitten, lieber Freund, das mitfolgende Verzeichnis zu ueberpruefen und mir dann unter Rueckschluss der Beilage mitzuteilen, ob...hier von einer beabsichtigten voelkischen Unterwanderung gesprochen werden kann oder nicht.

since they have been mangled according to Karl Blecha; we only have¹ Stuerghk's letter and an unmarked list of 155 people to be checked. Stuerghk painted his hooks and writes his letter without any hesitation, i.e. without any thought of wrongdoing: "I have worked through the lists, and I have written a hook into the margins for those persons, which are "einwandfreie Deutsche" (impeccable/incontestable Germans). In general one must say, that 90% of the persons in your lists are "voelkisch rein deutsch" and therefore belong to us, whereas the rest is of yugoslav nationality, even if they are Austrian² citizens..."³ Zoerer remembers hard and long research, mostly on his part, and much discussion with the "Herrn Graf", though Stuerghk⁴ did not have enough time to do it thoroughly. Zoerer is uncertain, whether at that time in October/November 1957 a secret police officer⁵ with the name "Sigmund" was involved or not; Zoerer worked assiduously and he visited the mayors in the villages around Radkersburg, but also as far as Mureck/Cmurek; he also visited his "Vertrauensleute" (confidants) and many party fellow members: "What's on with this one?", he asked them reading the 155 names from the Grubhofer list. Each individual listee received his/her personal attention with the result, that most of them ended up with a positive qualification by the "Black Peter", which later turned into Stuerghk's hook, but some ten (so Zoerer) failed to be qualified as "einwandfreie Deutsche". Zoerer quite clearly remembers one case: "Franz R. has been qualified negatively, since he has been a fanatic socialist (sic); he received a black spot. Most people have been qualified positively...in order to calm; Stuerghk and I agreed: calm down."

Violations of the Austrian State Treaty of 1955, and violations of human rights since then, have been described again and again by authors like Theodor Veiter, Tone Zorn, Peter Gstettner, Mirko Križman and myself⁶; it is the language which is the goal of the assimilative (and in final conclusion, genocidal) acts of

---

1. Cfr. A7A, s.v. Stuerghk, 1957-11-16; s.v. Innenministerium, 1957-10-11, extra sheets.

2. Stuerghk does not say, whether these atypical Austrians, being non-Germans, belong "to us" or not.

3. A7A, s.v. Zoerer, 1988-03-31, Gedächtnisprotokoll.

4. Stuerghk declared the whole action for "streng geheim"; Zoerer's words: Es hat von den Betroffenen niemand etwas erfahren!

5. In other cases "der Sigmund", regularly, met Zoerer in his OeVP office for inquiry interviews on people being observed.

6. Cfr. the bibliography; please, don't hesitate to contact the author for further informations and materials.

Krainer, Wegart and fellow members; read the Kleine Zeitung, Graz, of May 8th, 1976, p.11. Mayor Alfred Merlini from Radgona has the first word¹: "The so-called Slovene villages have produced the main contingent² of defence warriors (in 1919). Exactly these villages have refused bilingual school instruction. Today everybody speaks German!"- Merlini presents the results of genocidal Styrian politics as the very attributes of the victims themselves, as their attributes ab ovo. Since 1945 there has been no offer and, of course, no realisation of Slovene instruction in Styria at all; around 1929 the last stronghold of Slovene instruction in the Radgona "Buergerschule" was closed down; i.e. for more than 50 years there has been no public language instruction at all, and this is the only reason for all the Merlini victims -- speaking - also - German:

They had to learn it in school, and they had to learn it exclusively, without instruction in their mother tongue³. Franz Wegart, at that time "Landeshauptmannstellvertreter", finds the right words for this difficult situation of the years 1918/1919/1920 in his preface for the Mikl Festschrift⁴: The soldiers returning from the war, coming home to their Slovene villages around Radgona, take up arms ("griffen...zu den Waffen") in order to protect and to preserve their German tongue ("um...ihre deutsche Zunge zu verteidigen und...zu bewahren").- The

1. German original: Noch etwas am Rande: Gerade die als slowenisch angeführten Orte haben seinerzeit das Hauptkontingent der Abwehrkämpfer gestellt. Gerade diese Doerfer haben zweisprachigen Unterricht abgelehnt.- Heute spricht alles Deutsch!

2. That this proposition is plainly false for Dedonci and Zetinci, everybody down there in Radgona knows; cfr. Kurahs 1983 and Kurahs 1985.- Dr. Hermann Kurahs has been born in Radkersburg, where he is teacher at the local gymnasium and an OeVP-activist.

3. Cfr. the report in Kleine Zeitung, Graz, April 8th, 1977, p.4: In der Umgebung der Stadt Radkersburg gibt es einige kleine Ortschaften, in denen zahlreiche Familien leben, deren Muttersprache Slowenisch ist. Diese Personen...gaben, was vermutlich ueberwiegend der Fall war, Deutsch als Muttersprache an.- Cfr. also the beautiful police testimony in my Stapo file, A7A, s.v. Stapo, 1989-01-03, p.3: Tatsache ist, dass das sogenannte "Radkersburger Eck" mit ihren (sic!- German is indeed a difficult language!) neun Doerfern Dedenitz, Zeltling, Sichelndorf, Laafeld, Goritz bei Radkersburg, Altneudrfl, Pfarrsdorf, Hummersdorf und Pridahof, die alle zur Gemeinde Radkersburg-Umgebung gehoren, das einzige zweisprachige Gebiet in der Steiermark ist. In den Doerfern Dedenitz, Zeltling, Sichelndorf, Laafeld und Goritz bei Radkersburg ist die slowenische Minderheit existent. Dagegen wird in den uebrigen Doerfern...kaum Slowenisch gesprochen.- For the claim of uniqueness cfr. Moser 1989 and Behr 1992; Moser/Toescher show that Miaka/Laaken is 100% bilingual; Behr refers to the film by Schmelzer, where we find a beautiful collection of Slovene speaking peoples in the Lucane/Leutschach region.

4. Franz Wegart: Zum Geleit, in: Heinz Richter & Gerd Kobe: Bei den Gewehren. General Johann Mickl. Ein Soldatenschicksal, Radkersburg 1983, 7-8.- Cfr. Kurahs's excellent articles as well as his dissertation.- One wonders about the "common denominator": Why is it that still a minimum of the "Doppelrune" ideology is necessary for this Grenzland, Dr. Kurahs?

1992 protector of the "SS-Kameradschaft IV", comrade¹ Wegart, is quoted by the Kleine Zeitung of May 8th, 1976, p.11, immediately after Merlini: "All my schoolmates live in Radgona. None of them wishes Slovene schools or Slovene "Volkstum". In my opinion the mentioning of Styria in the State Treaty (of 1955), Article 7, is an error²." Again, the results of 40 years of Slovenocidal politics of him and his party fellow members are described as the very attributes of the victims themselves. He, Wegart, did not wish Slovene language instruction; he did not care for his "Volkstum"; and he did it, even if only "gesprachsweise". He did it in 1946/47, again in 1955/57, again in 1976/77, again and again; and again in 1990/91: The "Article-VII-Association" concentrates its activities in three areas, for three political "Bezirke": Deutschlandsberg, Leibnitz, Radkersburg. In one of these regions there is a rather well known museum³ doing good cultural work; and requesting and receiving some financial support ("Subventionen") from the government in Graz, they have to visit "leading politicians" from time to time; in one such case, the museum people waiting for a meeting with Wegart have been talking with personnel in the Landhaus office; after certain questions, one official took one of the waiting people, their "natural" leader, aside and made the following "personal offer": The person⁴ addressed, firstly, writes an article against the "Artikel-VII-Kulturverein fuer Steiermark" "proving" that there is no need for this society, since there are no existing Styrian Slovenes, and, secondly, he publishes it in certain newspapers; if so, Wegart will "add" up to 100.000 ASch to the "normal" subvention. My friend did not accept this unbelievable offer! This incident is unbelievable only in a non-epistemic sense. I had similar experiences during my talks with OeVP officials, regularly; I give one example: On September 20th, 1989⁵, four members of the "Article-VII-Association" met with the OeVP-Steiermark (Dr. Hirschmann, Prof. Schilcher, Abg. Ko-

---

1. I take this term "comrade" (German "Kamerad") from Anonymus (I.G.): SS - Ehre und Schutz, in: Courage (Graz) 1992/n.5 (May 15th, 1992), p.12.- In this article I.G. shows that there is no (big) difference between comrades Krainer and Wegart on the one side and "SP-Genosse" Schachner on the other side.

2. German original of the last words: Meiner Meinung nach erfolgte die Aufnahme der Steiermark in den Artikel 7 des Staatsvertrages irrtuemlich.- Since this error is, after all, known then from 1976 on, one has to ask: Why does, in 1989, the secret police "lie" that there are Slovenes in these villages?- Answer: Dr. Krainer's intervention came to late - the report has been sent away to Vienna already!

3. I say "museum" with the old Greek connotation, in order not to disclose the person informing me.

4. If it comes to the crunch, I, of course, shall provide name and address of the "denouncer".

5. Here the notice from my diary: 20.9.1989: Aussprache einer vierkoeppigen Vereinsdelegation (Zemljič, Berger, Brugger) mit der OeVP-Steiermark (Dr. Hirschmann, Prof. Schilcher, Abg. Kowald, Bezirksobm. Prutsch, Bgm. Reiter u.a.); Foerderung des Slowenischunterrichtes; Errichtung eines Kulturhauses und Museums; Subvention.

wald, Bezirksobmann Prutsch¹, Buergermeister Reiter u.a.) for about two hours in Graz, Karmeliterplatz; before we left after a rather long and unpleasant discussion, Kowald and Reiter took me aside, offering some financial support, if and only if we open or build our "Kulturhaus" not in Radkersburg but, say, in Graz.

Dr. Josef Krainer has not been mentioned very often - so far; he stays, it seems, in the background even more than Wegart does. My Stapo file opens the eyes here also. A7A, s.v. Stapo, 1989-02-21, says on page 3: "At the beginning of February 1989 a representative of the "Article-VII-Association" asked Landeshauptmann Dr. Josef Krainer for an appointment." The report, then, continues without naming this representative nor anybody else from our association, with the very exception of Krainer himself.- What happened? My reconstruction, which fortunately can rely also on first hand informations from Gross's office as well as from Krainer's, leads to something like the following: After receiving a letter from our president², Dr. Krainer³ informs - for burocratic measures almost immediately⁴ - the Stapo, and he obviously must have included my name, although I did not send in the letter of February 4th, and although my name is not mentioned in this letter either. In comparison with the Stapo report from January 3rd, 1989, this file is, due to the massive interventions from OeVP side on all levels, much more hostile and significantly closer in ideology to the official OeVP view, which is, to say the least, "rechtsextrem". Dr. Krainer, first of all, intervned with the secret police, when Austrian laws, esp. the Strafprozessordnung and Article 7 of the State Treaty clearly expect from him something quite different, and, secondly, he never answered the letter of Frau Mag.phil. Zemljic; Hans Gross⁵ on the other side reacted by March 30th, 1989, .pa

---

1. OeVP-Prutsch, not to be mixed up with the SP-Prutsch from Radkersburg itself, is the successor of Franz Trummer in almost all of his positions: Mayor of Eichfeld, olim Unterrakitsch, Bezirksparteiobmann, Landtagsabgeordneter, "Podgrad warrior", etc.-That the People's Party must have a clearcut strategy becomes evident from Trummer's words in *Kleine Zeitung*, Graz, May 8th, 1976, p.11: The Slovenes are to be Ignored, not to be taken in account, not to be taken notice of, "nicht zur Kenntnis zu nehmen". Trummer's original German: Wir kennen hier keine Minderheit. Wir kennen hier kein Problem. Es gibt hier nur Oesterreicher!

2. Andreja Zemljic wrote equivalent letters to Dr. Josef Krainer and to Hans Gross, SP-Landeshauptmannstellvertreter at that time, on February 4th, an appropriate day for writing letters on Radkersburgian or Styrian Slovene matters; cfr. A7A, s.v. Gross, 1989-02-04.

3. Krainer, of course, had Dipl.Ing. Peierl, Telephone connection 877-2371, doing the dirt work for him. That is to say, that I am aware of the transcendence of the king politicians of our modern democratic states; and though they all are omnipotent, I am very skeptic about their being all-bountiful and still all-good.

4. The Stapo report in my file in question is dated: February 21st, 1989.

5. A7A, s.v. Gross, 1989-03-30.- "Altlandeshauptmann" Hans Gross died November 19th, 1992. R.I.P.

and, to our surprise¹, in an extraordinary friendly and cooperative way. I translate the most interesting part of the Gross letter: "After receiving your letter I got in contact with Landeshauptmann Dr. Josef Krainer; during a talk we agreed, that the Landeshauptmann and I together will receive your executive committee for a talk. The coordination for the time of the meeting will be done by our offices. As soon as this is done, you will be informed and invited."- We all were happy, we became very optimistic; April went by, May went by; we started phoning Hans Gross's office and Hans Gross himself, we kept phoning; we understood better every day that Hans Gross's mind has been changing step by step; he even ordered a certain Dr. Mueller to see me in my departmental office, to collect materials, to prove that I am what I have to be, somebody involved in all kinds of "Umtriebe"; by October 19th, 1989, Andreja Zemljič finally asked Hans Gross for the realisation of the meeting, in written; by November 9th, 1989, Hans Gross sent a second, quite different letter, which I, again, quote here²: Regarding your letter of October 19th I inform you, that I have asked (SPOe-)Landesparteisekretär...Franz Trampusch to contact you. I forwarded a copy of your letter to him. I kindly ask you, that you discuss all details with him.-- That was it!-- I am not going to comment on this - here! Cherchez le Krainer!

6. The University of Graz

This paragraph indicates where Austrian academic institutions stand, at least, where Graz does, and it will provide a missing link, a missing link also for the previous paragraph on Slovenicide. Since 1975 I am "member" of the Department of Philosophy (Institut fuer Philosophie³); 1968-1975 I have been

---

1. This, of course, has been and is a twofold surprise: (1) We shall meet with the Government of Styria; we shall, finally, receive attention at home if not in Vienna. And we, of course, immediately started to prepare ourselves, we were very optimistic.- (2) Post festum: By March 30th, 1989, Gross either did - per impossibile - not know from Krainer's intervention with the Stapo, I describe in the main text, or he did not believe it, or nobody knows, what happened. As a matter of fact, Dr. Krainer from the very beginning did not consider to see and to hear us, and, of course, he did not think about supporting us financially or ideologically - and he never will do.

2. Cfr. A7A, s.v. Gross, 1989-11-09.

3. After the recent "publication" of an article of Ernst Topitsch's in the Neonazi journal Sieg. Die Stimme der deutschen Nation 21(1992), N.3/4, p.6-10, I have to confess that I am ashamed of being in the same institute with him -- but cannot help. Shame is all I can offer. As I hear from two colleagues I trust, the Sieg print is a reprint and unauthorized, i.e. a "Raubdruck". This is very little relief, though, for the following reasons: If so-called scholarly work is selected by declared Neonazis for reprint in their home-made PR outlet, then the author, at the very least, should start thinking self-critically about the quality of his product, firstly; secondly, he might inform the public about his very personal interpretation of this situation; thirdly, he definitely should act in order to avoid future follow-ups. As far as I can see, nothing of these things has happened. In addition one could ask, whether the University of Graz as an "oeffentliche Behoerde" has not the duty to start an investigation according to 84 of the Austrian "Strafprozessordnung"; or, say, academic functionaries (as Professor Bruenner) according to 86 in connection with 84.- In conclusion I quote from the Austrian State

Assistent in the Faculty of Theology; since 1981 I am Univ.-Dozent, now with the title of an "Ass.-Prof.". I am teaching and I am involved in research; some of this research is done in cooperation with colleagues from Maribor and Ljubljana. (I mention three France Veber Symposia I have been organizing in Radkersburg/Radgona and Maribor in 1986, 1988 and 1990.)-- During the rectorship ("Rektorat") of a certain Prof. Christian Bruenner, pro tempore OeVP deputy in the Vienna parliament, the University of Graz started its PR outlet Unizeit with its Numero 1 in November or October 1988; this journal of glazed paper has been and, in 1992, still is looking very much like those pamphlets I have been given by Yugoslav officials, when I visited Zagreb or Dubrovnik or Ljubljana in the sixties and seventies: A "home-made" selfportrait with features of all the sunny boys and sunny sides of an bulwark university with more than 400 years of exclusively glorious and, of course, German history. Bruenner himself appears as the father of the whole glazed idea and as the sire of the journal's issue n.1 especially, so I wrote him, the Rector magnificus in charge, my letter¹ of protest, a protest against the anti-Slovene chauvinism in one of the

---

Treaty of 1955, Article 9, in German: Oesterreich wird auch die Bemuehungen fortsetzen, aus dem...politischen, wirtschaftlichen und kulturellen Leben alle Spuren des Nazismus zu entfernen, um zu gewaehrleisten, dass die obgenannten Organisationen nicht in irgendeiner Form wieder ins Leben gerufen werden, und um alle nazistische und militaerische Taetigkeit und Propaganda ins Oesterreich zu verhindern.

1. Here is the German original of November 26th, 1988: Sehr geehrter, lieber Herr Professor Bruenner!-- Vorvorgestern haben mich aus dem Bezirk Radkersburg gebuertige Studenten (...) auf den folgenden Umstand aufmerksam gemacht: Numero 1 der offiziellen Zeitung unserer/Ihrer Universitaet namens "UNIZEIT" druckt auf Seite 9 einen Artikel "Ein Begraebnis erster Klasse?"- Inhalt: Inventarisierung der slowenischen Sprache in Kaernten. Ich freue mich mit Professor Prunc ueber die Fortschritte und Ergebnisse der Forschung, wie sie dort beschrieben sind; ich bin aber ueber den fettgedruckten Einleitungstext in seiner fuer die steirischen Slowenen chauvinistischen weil antislo-
wenischen Diktion entsetzt. Ich vermute Schlampigkeit und Unwissenheit seitens des Verfassers (?) Su -- hoffe aber umgehend auf Ihre Mitteilung, die ich hoeflich in schriftlicher Form erbitte, dass Absicht tatsaechlich auszuschliessen ist; anders kann ich mir nicht erklaren, dass meine Alma Mater, die Hohe Schule auch der Artikel-VII-Steirer uns (...) in aller Weltoeffentlichkeit hinwegzitiert, und uns damit nach Felix Ermacoras Inexistenzerklaerung von 1977 neuerdings und akademisch "ausradiert". Wir sind immer noch da, auch wenn uns die Vertragsbruechigkeit der Republik den Unterricht in der Muttersprache (...) vorenthaelt usw. usf. Ich habe aus meiner Abstammung (...) nie ein Hehl gemacht, bisher allerdings auch keinen Vorteil daraus ziehen koennen; mein Elternhaus in Laafeld 77 (vormals 21) steht weder im Burgenland noch in Kaernten; solange die Kirchenbuecher zurueckreichen, sind alle meine slowenischen Vorfahren aus einem Umkreis von 10-15 km gebuertig, also autochthon; der Artikel VII des Staatsvertrages von 1955 nennt meine Eltern und mich dreimal.-- Es gibt einen Artikel-VII-Kulturverein in der Steiermark, der auch mehr Unterstuetzung durch die Universitaet verdienen wuerde, welcher ohne Erfolg bisher fuer unsere Rechte kaempft etc. etc.-- In der Zwischenzeit habe ich erfahren, wohin alles UNIZEIT verschickt wird; ich muss daher aus dem Grunde des Zusammenfallens all dieser erschwerenden Umstaende aufs schaarfste gegen die chauvinistische und mich persoendlich aufs tiefste verletzende Diktion des Einleitungstextes protestieren; ich ersuche um

articles.- No answer. I wrote again, over Christmas, from my boyhood home at Poterna in the Slovenska krajina. On January 10th, 1989, at 9:40 a.m., his secretary ordered me by phone to see Bruenner, immediately, in his office, though I told her that I was sick¹, that I had fever. Bruenner was harsh, not to say hostile; he saw nothing in the article to be corrected; I left. Unizeit never corrected it. Bruenner never corrected it either. As I realized years later, after reading my Stapo file (in July 1992), and after the second Unizeit attack against the Styrian Slovenes (N.4 ex 1992, October 1992, p.3), Bruenner and his fellow members do what they do - knowingly and willingly. Read page 3 of Unizeit 4/1992, written by a certain Martin Behr: In an essay, badly and unprofessionally composed, we find the false but bold printed message, that there exist around ("rund") 1000 Slovenes in Styria, a figure which is only half of the number of "1991 census" Slovenes, for example. But now we have it officially, printed by the glazed University PR outlet: They are there! 1000 dying people, all assimilated, without culture, most of them drunkards, some idiots; that's it! In the State Treaty we read of Austria's duty to delete all vestiges ("Spuren") of Nazism: Is this the reaction of the 1988/89 "Spurensucher" Bruenner, now?-- I hear Behr and Bruenner asking: Why are you still Slovene, Gombocz? Why not assimilated? Why did you survive the KZ, Koerbler? Why?-- I said, these University people do it willingly. What do they knowingly and willingly do? They negate our existence, they minimize our number even below the official (though worthless) census figures², they get in contact with the secret police even earlier - December 1988! - as Dr. Krainer's office (see previous : February 1989) does. Etc., etc. As I mentioned in passing earlier, before I left Bruenner that day in January 1989 he asked for the addresses of two students (I did not provide), and, in addition, he gave me an "oral list" of 4 or 5 names of local OeVP politicians with whom we should get in contact to work out some strategy for our Radkersburg project. In January 1989 I have been surprised about this suggestion, and, fortunately, I have been skeptic, very skeptic; by July 15th, 1992, finally, I could read all these names (given to me by Bruenner) in the very next report from Graz in my Stapo file, just between Dr. Kranich and Dr. Krainer = A7A, s.v. Krainer, 1989-02-21. There is much more material in my Stapo file testifying against Bruenner's and the University's problems with "Spuren": In 1988/89,

---

eine oeffentliche Richtigstellung.- Keep in mind, that the Stapo report by 1989-01-03 (sic! January!) quotes directly from my personal file at the University administration already: keep in mind, that my letter reached Bruenner's desk on the 29th of November 1988, the very latest; keep in mind, that "the two students" whose addresses Bruenner has been still after by January 10th, 1989, wrote their letter by December 3rd 1988; and, again, I have been ordered to see him in his office by January 10th 1989, 9:40 o'clock.

1. Cfr. the doctor's attestation, A7A, s.v. Kubin, 1988-12-29.

2. Regarding censuses Veiter well states (on pages 78-79 of his article quoted at the beginning) the internationally accepted truth which is ignored in Styria: "As in many other minority regions the results of the census are falsified and not valid... (o)ne can see that everywhere in Europe, where an ethnical census does exist..."

dated January 3rd, 1989, the Stapo Graz wrote a curriculum of a certain Wolfgang Gombocz including information and wordings which can have only been retrieved from my personal file ("Personalakt", esp. "Habilitationssakt") in the University administration, or from somebody having access to it. There are included, for example, very detailed singular features from my University career from the years 1980 and 1981, though this report has been written seven or eight years later in 1989; these rather old "news" are/have been known to a very small group of officials and bureaucrats only; the Stapo file does not name the denouncer, in this part of it there are no names of persons mentioned at all - with the very exception of only one: Ernst Topitsch¹. I wish to state clearly, that he is not the denouncer - in my opinion. (I close here my report on the University, though I should fill a book, and soon, with all the relevant materials including Nazi and non-Nazi "Spuren" I collected so far in hecatombs².)

7. Concluding remarks

Peaceful assimilation is one of the most effective weapons! These words, so peaceful in themselves, are uttered everywhere we intervene. Why? The argument seems to run the following way: Since intentionally self-chosen assimilation is something we must accept as normal and legal, and something we must respect, assistance to it ("Beihilfe") cannot be a crime or a violation of rights either. To put it bluntly, suicide, dear Koebler, is not murder, assimilation is, therefore by parity of reasoning, in no case genocide. Suicide is a completely legal form of death in Austria and, of course, elsewhere; assistance to suicide (Beihilfe zur Selbsttoetung) is exempt of punishment (straffrei) in Austria, and this is good so for several reasons I very much appreciate. But should assistance to assimilation be also treated the same way?-- As Veiter³ says, the most recent methods of discrimination are finer, are more subtle (he uses the word "cultivated"!). Yes, they are, though not cultured! It's the language they kill, peacefully or not, the language! When there no Slovene language is spoken any more, then all Slovenes have been assimilated "peacefully"; a genos disappears without any homicidal killing on Austria's part; and, in consequence, since "everybody" (including Bruenners and Hallers and the like) reduces the UN concept of genocide to the #1 variety, no genocide proper is done. There is no such crime as language killing! Read Lang, read Dedijer, read Austria's Stapo files! Killing a language is straffrei, language murder happens unpun

---

1. Cfr. A7A, s.v. Topitsch, 1989-01-03, p.4.

2. More and more I understand the direct meaning of what Dr. Krainer calls "ein Fundament unserer regionalen Identitaet", whenever I open the "Vorlesungsverzeichnis" at the beginning of an academic semester.

3. Cfr. the opening quotes from him at the beginning of this paper.

ished, that is to say that Slovenicide remains exempt from punishment in all of Austria in all cases¹.

Bibliography

1. Documents and >Events

*Abkommen zur Verhuetung und Bestrafung des Genozides (Voelkermords) vom 11. Dezember 1946 = United Nations Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide.

*Charta der Volksgruppen in Oesterreich. Hg. v. Koordinationsausschuss d. Volksgruppen Oesterreichs (Vorsitz: Franci Zwitter), Klagenfurt: Hermagoras 1985, 5.

*Universal Declaration of Human Rights of the United Nations, December 10th, 1948.

*Die Deklaration der Menschenrechte der Vereinten Nationen vom 10.12. 1948. Mit Uebersetzung der auslaendischen Texte von Dr. Karl-Heinz Sonnewald, Frankfurt: Metzner 1955 (Dokumente. Herausgegeben von der Forschungsstelle fuer Voelkerrecht und auslaendisches Recht der Universitaet Hamburg 16), 41.

*Allgemeine Erklaerung der Menschenrechte. Ein gemeinsames Ideal fuer alle Voelker und Nationen. Sonderausgabe zum fuenfzehnten Jahrestag am 10. Dezember 1963. Herausgegeben von der Informationsabteilung der Vereinten Nationen, Vereinte Nationen 1963 (Veroeffentlichung der Vereinten Nationen Nr. 63.I.13), 38.

---

1. This article is substantially identical with the paper prepared for the symposium 'Slovenci v Avstrijski zvezni deželi Štajerski' in Maribor December 11-12th, 1992; this symposium has been postponed for May 1993.

*Europäische Konvention zum Schutze der Menschenrechte und Grundfreiheiten, Rom 4.11.1950: Unterzeichnet von allen Mitgliedstaaten des Europarates; von Oesterreich erst am 13.12.1957 unterzeichnet, seit 3.9.1958 ratifiziert.

*European Convention on Human Rights. Collected Texts. - Convention Européenne des Droits de l'homme. Redueil de Textes. Fourth Edition - Quatrième Edition, Strasbourg 1965.

*(Oesterreichischer) Staatsvertrag (vom 15.5.1955) betreffend die Wiederherstellung eines unabhängigen und demokratischen Oesterreich, Bundesgesetzblatt Nr. 152/1955 = Austrian State Treaty of 1955.

*(Oesterreichisches) Volksgruppengesetz 1976 = Ethnic Groups' Act of 1976, BGBl. Nr. 396/1976.

2. Books and Articles; including *News Papers *Stories*

*Anzenbacher, Arno: Zur Einführung in die Menschenrechtsproblematik, in: Zeitschrift fuer Didaktik der Philosophie 2(1980), 220-225.

*Benedek, Wolfgang: Zur Situation der Menschenrechte in Tibet, in: Oesterreichische Hochschulzeitung, 44(1992), Nr.10/Okttober 1992, 9-11.

*Behr, Martin: Trauma statt Weinseligkeit. Feldforschung in einem Dorf an der Grenze, in: Unizeit. Zeitschrift der Karl-Franzens-Universität Graz 4(1992), circulated in November 1992, p.3. (This and the next two articles are the typical chunk journalism we Slovenes face everywhere and ever worse and worse. Keep in mind that the periodical Unizeit is the official PR outlet of the University of Graz.)

*Behr, Martin: Steirische Slowenen: Leben mit Grenzen. Ihr Verschwinden ist mehr als "Assimilation", in: Salzburger Nachrichten, 1. September 1992, p.3 (=Die Seite Drei). (Here you can find passages of an interview with a certain Dr. Gombocz, although Mr. Behr has never met or spoken with me.)

*Bermann, Peter: Gehaltvoll, ausgewogen, kraeftig, exaktreich, steirisch. 1918: Ein guter Jahrgang. Landtagspraesident...Wegart ist 70 Jahre jung, in: Die Steirische, Graz, 21.7.1988(=N.28), 6f.

*Birtsch, Guenter et alii: Grundfreiheiten - Menschenrechte, 1500-1850. Eine internationale Bibliographie. 5 Bde., Stuttgart: Frommann-Holzboog 1991ff.: I 1991, LIV 563; II 1991 XIII 778.

*Dedijer, Vladimir: Jasenovac - das jugoslawische Auschwitz und der Vatikan, Freiburg: Ahriman-Verlag 1988; all citations from the English translation: The Yugoslav Auschwitz and the Vatican: The Croatian Massacre of the Serbs during World War II. Transl. by Harvey L. Kendall, Buffalo, NY.: Prometheus 1992, 445.

- *Dressler, Wolfgang: "Ein Volk, ein Reich, eine Sprache!" Zweisprachigkeit nimmt in Oesterreich erschreckend schnell ab, in: Wiener Zeitung, Wien, 24.6.1988=Nr.145, Extra Seite 1.
- *Ermacora, Felix: Volksgruppen- und Minderheitenschutz - rechtliche Grundlagen, in: Politische Bildung. Zeitschrift fuer Erwachsenenbildung, Wien, 8(1986), Heft 2, 72-77.
- *Ermacora, Felix: Bericht ueber die Lage der Menschenrechte in Afghanistan an die Vereinten Nationen vom 5. November 1985. Sonderberichterstatte Felix Ermacora, Koeln: Wissenschaft und Politik 1986, 79.
- *Ermacora, Felix (Hg.): Internationale Dokumente zum Menschenrechtsschutz. Dritte Auflage. Mit Hinweisen hg. v. o. Univ.-Prof. Dr. Felix Ermacora, Stuttgart: Reclam (1971¹) 1982 (Universal-Bibliothek 7956(2)), 190.
- *Ermacora, Felix: Volksgruppenausgleich in Oesterreich? In: Zeitschrift fuer auslaendisches oeffentliches Recht und Voelkerrecht, Heidelberg, 37(1977), 276-280.
- *Europa der Voelker mit Suedtirol. Zeitschrift fuer Volkstumsfragen Europas, Graz, 29.Jg., Folge 1, Februar 1989, 2-3: Die Bedrohung aus dem Suedosten. (Neo-Nazi-Report about Article-VII-Association.)
- *Ferenc, Tone (Hg.): Quellen zur nationalsozialistischen Entnationalisierungspolitik in Slowenien 1941-1945, Maribor: Založba Ozborja 1980.
- *Friesenhahn, Ernst: Der internationale Schutz der Menschenrechte, Niedersaechsische Landeszentrale fuer Politische Bildung 1960 (Schriftenreihe der Niedersaechsischen Landeszentrale fuer Politische Bildung, Reihe C, Heft 6), 68.
- *Gombocz, Wolfgang: Der Artikel 7 und die Steiermark, oder: "Hier sind alles Oesterreicher, es gibt keine Slowenen!", in: Peter Gstettner & Vladimir Wakounig (Hg.): Mut zur Vielfalt. Strategien gegen das Verschwinden ethnischer Minderheiten, Klagenfurt: Drava 1991 (= Slowenische Jahrbuecher 1989-1991), 101-116, Lit. 113-115.
- *Gombocz, Wolfgang: Slowenen in der Steiermark, in: Stimme von und fuer Minderheiten, Innsbruck, 1(1991), 10-13.
- *Gombocz, Wolfgang: Der Artikel-VII-Kulturverein der Slowenen in der Steiermark, in: Europa Ethnica 47(1990), H.2, 94-98.
- *Gombocz, Wolfgang: (Interview given on October 26th, 1987, published in) Matjaž Potrč: Filozofsko sodelovanje presega meje. Filozofija na graški Univerzi, raziskave tradicije in povezovanje, in: Naši razgledi 29.1.1988=37(1988), št. 2(865), 61-62.

- *Gombocz, Wolfgang: Zwei Sprachen sind besser als eine. Oder: Oesterreich und seine steirischen Slowenen: Letzte Folge, in: Koroško Mladje 66(1987), published by March 1988, 47-63.
- *Gombocz, Wolfgang: Zakaj ne? Ali: Avstrija in njeni Slovenci, in: Znamenje, Maribor, 17(1987), 314-325.
- *Gombocz, Wolfgang: (Interview given on February 4th, 1986, printed in) Branko Žunec: Lučati kamne z bičem, da glasno in dolgo žvižga, in: Vestnik, Murska Sobota, 26.6.1986, 4.
- *Gotz, Gerhard: Einige theoretische und praktische Aspekte der Menschenrechte, in: Zeitschrift fuer Didaktik der Philosophie 2(1980), 206-213.
- *Grassl, Wolfgang & Smith, Barry: A Theory of Austria, in: J.C. Nyiri (Hg.): From Bolzano to Wittgenstein. The Tradition of Austrian Philosophy, Wien: Hoelder-Pichler-Tempsky 1986, 11-30.
- *Das Grenzland ruft. Mitteilungsblatt des Vereines Grenzlandbund, Klagenfurt, Nr. 2, Februar 1989, 1-2: Steirer seid wachsam! Soll die Suedsteiermark slowenisiert werden?
- *Gstettner, Peter & Vladimir Wakounig: Ueber das Lernen und Forschen in fremder Naehe, in: Peter Gstettner & Vladimir Wakounig (Hg.): Mut zur Vielfalt. Strategien gegen das Verschwinden ethnischer Minderheiten, Klagenfurt: Drava 1991 (= Slowenische Jahrbuecher 1989-1991), 82-85. (=Introductory article for Section III: Die verschwiegene Minderheit: Slowenen in der Suedsteiermark.)
- *Hoedl, Guenther (Hg. fuer die Oesterreichische Rektorenkonferenz): Bericht der Arbeitsgruppe "Lage und Perspektiven der Oesterreichischen Volksgruppen", Wien, im Maerz 1988, 167. (Since the published book version has been changed significantly if only in parts, quotations are taken from this "very original" manifest.)
- *In der Maur, Wolf: Vom Buchstaben und vom Geist eines Vertrages, in: Slowenische Jahrbuecher, Klagenfurt/Celovec, 1985, 33-46.
- *Jaeckel, Eberhard: Der Mord an den europaeischen Juden und die Geschichte, in: Wolfgang Beck (Hg.): Die Juden in der europaeischen Geschichte. Sieben vorlesungen..., Muenchen: Beck 1992, 20-32, Lit. 31-32. (Fine study on genocide(s) and their definitional characteristics.)
- *Jellinek, Georg: Die Erklaerung der Menschen- und Buengerrechte (1904²; 1927⁴), in: Schnur, Roman (Hg.): Zur Geschichte der Erklaerung der Menschenrechte, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1964 (Wege der Forschung 11), 1-77.
- *Kaufmann, Paul (Hg.): Weg art. Ein Stueck des Weges. Franz Wegart zum 65. Geburtstag, Graz: OeAAB Steiermark 1983, 192.

*Klusemann, Erich: Sprache der Nachbarn, die wir lernen muessen, in: Kleine Zeitung, Graz, 20.11.1988, 16-17.

*Knierim, Volker: Fuenf vor zwei fuer die steirischen Slowenen. Die Minderheit der Slowenen in der Steiermark droht zu erloeschen, in: Courage, Graz, 4.15(1991-12-15), 6-7. (One of the few well written periodical stories on the genocide underway in Styria.)

*Kojalek, Kurt: Beitrage zur archaeologischen Landesaufnahme im Bezirk Radkersburg. Bericht ueber die Erhebungen...26./27. September 1986 in Semriach, Stein: Pannoniahaus 1986, 22. (=UB Graz II 428.252)

*Konrad, Helmut: Behoerdliche Ueberwachung "staatsgefaehrender" Gruppen - Zur Problematik einer Quellengattung, in: Manfred Lechner & Peter Wilding (Hg.): "Andere" Biographien und ihre Quellen. Biographische Zugaenge zur Geschichte der Arbeiterbewegung..., Wien: Europaverlag 1992, 133-142.

*Kovacs, Hans: Radkersburg - einst Bollwerk, heute Bruecke nach dem Suedosten, in: Illustrierte Rundschau der oesterreichischen Bundesgendarmerie 41(1988), F. 7/8, 57-63

*Kranich, Konrad: Land an der Grenze - Bezirk Radkersburg, in: Lot und Waage, Graz, 37(1987), Heft 3, 12.

*Kranich, Konrad: (Interview as part of) Dušan Loparnik & Branko Žunec: Z okrajnim glavarjem Avstrijske Radgone, Dr. Konrad Kranichom. Brez predpiso- vanja ali vsiljevanja pobud, in: Vestnik, Murska Sobota, 8.10.1987= št. 39/1987, 4.

*Križman, Mirko: Die sprachlichen Verhaeltnisse im Radkersburger Winkel, in: Peter Gstettner & Vladimir Wakounig (Hg.): Mut zur Vielfalt. Strategien gegen das Verschwinden ethnischer Minderheiten, Klagenfurt: Drava 1991 (= Slowenische Jahrbuecher 1989-1991), 91-100.

*Križman, Mirko: Jezik kot socialni in nacionalni pojav. Primerjalno z jezikovnimi odnosi v Radgonskem kotu, Maribor: Univerza v Mariboru 1989, 251.

*Križman, Mirko: Jezikovna sedanjost v Radgonskem kotu s socialno- lingvističnih vidikov (Die gegenwaertige Sprachsituation im Radkersburger Dreieck aus soziolinguistischer Sicht / The linguistic situation in the Radgonski kot from a socio-linguistic point of view), in: Časopis za zgodovino in narodopisje. Review for History and Ethnography, Maribor, 58(1987), 173-215, German abstract 214-215.

*Križman, Mirko: Razkranjanje identitete Slovencev v Radgonskem kotu. Jezikoslovni in jezikovnokulturni vidiki v socialnem kontekstu, in: Naši razgledi, Ljubljana, 11.12.1987=23(1987), 673-4.

*Kurahs, Hermann: Um wie in Kaernten frei ueber das kuenftige Schicksal verfuegen zu koennen. Zur Frage einer untersteirischen Volksabstimmung in

der oesterreichischen Friedensdelegation. Mai bis August 1919, in: Lot und Waage. Zeitschrift des alpenlaendischen Kulturverbandes Suedmark 37(1990), Heft 3, 1-11.

*Kurahs, Hermann: 70 Jahre Freiheitskampf. Radkersburg, 4. Februar 1919. Hg. v. Stadtgemeinde Bad Radkersburg und Gemeinde Radkersburg Umgebung. Druck P. Sbuell. Radkersburg 1989, 6. (Pamphlet for February 4th, 1989; here a quote in German, p.1=from the Preface/Vorwort of the Mayors/Buergermeister Werner Reiter and Franz Potzer: "Die Erinnerung an das heldenhafte Eintreten fuer die Heimat, das auch heute noch ein leuchtendes Beispiel der Heimatliebe und Vaterlandstreue darstellt, ist wach geblieben und wird uns weiterhin Leitlinie bei der Bewaeltigung der Zukunft sein."- Page 3 refers to the so-called "Radkersburg/Sicheldorf Crisis".)

*Kurahs, Hermann: Dr. Franz Kamniker in St. Germain. Zur Teilnahme des spaeteren Radkersburger Buergermeisters an den Friedensverhandlungen im Mai und Juni 1919, in: Heimatblaetter fuer Steiermark 1987, Heft 4, 112-121.

*Kurahs, Hermann: Die Abtrennung des Untergries 1919/20, in: 16. Jahresbericht des Bundes-Oberstufenrealgymnasiums Bad Radkersburg 1984/85, Radkersburg: Verein zur Foerderung des Bundes-Oberstufenrealgymnasiums 1985, 10-18.

*Kurahs, Hermann: Die Entwicklung der Stadt Radkersburg vom Zusammenbruch der oesterreichisch-ungarischen Monarchie bis zum Tode ihres Buergermeisters Dr. Franz Kamniker, Diss.phil. Graz 1985, insb. S.108-9; 224-32; 250-72; 307-11; 345-51; 367; 426-30; 729-32; 875-6; 975; 1065; 1106-22.

*Kurahs, Hermann: Der Radkersburger Freiheitskampf vom 4. Februar 1919 und Saint-Germain-en-Laye. Ein kritischer Beitrag zur Feier der 90. Wiederkehr des Geburtstages von General Hans Mickl, in: 14. Jahresbericht (des) Bundes-

*Oberstufenrealgymnasium(s). Veroeffentlicht im Juli 1983, Bad Radkersburg: Verein zur Foerderung des Bundes-Oberstufenrealgymnasiums 1983, 8-12.

*Lang, Berel: Act and Idea in the Nazi Genocide, Chicago: University of Chicago Press 1990, XXII 258. (Indispensable groundwork on of what is going on in Austria today.)

*Malle, Janko: Položaj Slovencev na Avstrijskem Štajerskem, in: Znamenje, Maribor, 17(1987), 53-64.

*Maritain, Jacques (Hg.): Um die Erklaerung der Menschenrechte. Ein Symposium. Mit einer Einfuehrung von Jacques Maritain, Zuerich: Europa Verlag 1951, 388.

*Mayer, Arno J.: Why Did The Heavens Not Darken? New York: Pantheon 1988. (German: Der Krieg als Kreuzzug, Reinbek: Rowohlt 1989.- Fine study on genocide(s) with the new term "judeocide".)

*Merlini, Alfred: (Interview as part of the "story") Er ist immer mit dem Rad unterwegs, in: Kleine Zeitung, Graz, 7.9.1983, Sonderbeilage Bezirk Radkersburg, page 28.

*Moser, Johannes und Toescher, Ernst: "Imajo nas ze za Jugoslovane". Premisleki o identiteti v obmejnem naselju ("Als Jugoslawen werden wir schon bezeichnet" / "We are indeed called Yugoslavs"), in: *Traditiones. Acta Instituti Ethnographiae Slovenorum*, Ljubljana, 18(1989), 89-106, German abstract 105-106. (Very fine work on the Slovene community of Laaken/Mlaka.)

*Mulley, Klaus-Dieter: "Ahnengau des Fuehrers". Alltag und Herrschaft in "Niederdonau" 1938-1945, in: *Mitteilungen des Instituts fuer Wissenschaft und Kunst*, Wien, 4/1991, 7-17.

*Nagel, Thomas: Gerechtigkeit, in: Thomas Nagel: Was bedeutet das alles? Eine ganz kurze Einfuehrung in die Philosophie. Aus dem Englischen ueberetzt von Michael Gebauer, Stuttgart: Reclam 1990 (UB 8637), 65-73.

*Narr, Wolf-Dieter: Wie soll man die Menschenrechte vermitteln? - Wie kann man die Schranken der Selbstzensur durchbrechen? Ueberlegungen zu den Schwierigkeiten, Menschenechte zu verwirklichen aufgrund u.a. der Erfahrungen anlaesslich des Dritten Internationalen Russell-Tribunals zur Situation der Menschenrechte in der Bundesrepublik Deutschland 1977/79, in: *Zeitschrift fuer Didaktik der Philosophie* 2(1980), 238-242. (Very fine report on the "Berufsverbot" discussion in Germany with some good material on Austria.)

*Nino, Carlos Santiago: *The Ethics of Human Rights*, Oxford: Clarendon Press 1991, 336.

*Oertl, Michael: Oesterreichisches Minderheitenjahr, in: *Oesterreichische Hochschulzeitung*, 44(1992), Nr.10/Oktober 1992, 14-15. (1994 shall bring an "Austrian Year of/for Minorities"). Sprache /1942/, in: Acta Universitatis Szegediensis de Attila Jozsef Nominatae. *Dissertationes Slavicae*. Slavistische Mitteilungen...Sectio Linguistica (Szeged) XVIII-XIX (1987), 257-284.

*Puntigam, Josef Paul: Freiheit - wie wir sie meinen. Ein Beitrag zur Wehrpolitischen (sic!) Ausbildung im Landwehrstammregiment 53, in: Lot und Waage. *Zeitschrift des alpenlaendischen Kulturverbandes Suedmark* 37(1990), Heft 3, 12.

*Robinson, Nehemiah: *The Genocide Convention*, New York: Institute for Jewish Affairs, 1960.

*Rosenbaum, Alan S. (Hg.): *The Philosophy of Human Rights. International Perspectives*, Westport, Conn.: Greenwood Press 1980, XVII 273.

*Schnur, Roman (Hg.): *Zur Geschichte der Erklarung der Menschenrechte*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1964 (Wege der Forschung 11), XI 331.

- *Schroeder, Hannelore: Menschenrechte - auch fuer weibliche Menschen? In: Zeitschrift fuer Didaktik der Philosophie 2(1980), 213-219.
- *Simm, Bruno: Der internationale Schutz der Menschenrechte: Moeglichkeiten und Grenzen, Salzburg 1989 (Herbert-Miehsler-Gedaechtnisvorlesungen an der Universitaet Salzburg Nr. 2/1988), 23.
- *Stingler, Heidi: Leider entscheiden nicht Argumente, sondern die Mehrheit. Zur Situation der slowenischen Volksgruppe in Radkersburg, in: Peter Gstettner & Vladimir Wakounig (Hg.): Mut zur Vielfalt. Strategien gegen das Verschwinden ethnischer Minderheiten, Klagenfurt: Drava 1991 (= Slowenische Jahrbuecher 1989-1991), 86-90.
- *Stourzh, Gerald: Geschichte des Staatsvertrages 1945-1955. Oesterreichs Weg zur Neutralitaet. 2. neubearb. und erw. Aufl., Graz: Styria 1980.
- *Streibel, Rudolf: Die "Gauhauptstadt" Krems. Eine Geschichte in vier Bildern, in: Mitteilungen des Instituts fuer Wissenschaft und Kunst, Wien, 4/1991, 39-47.
- *Su(ntinger), (Diethard): Ein Begraebnis erster Klasse? Inventarisierung der slowenischen Volkssprache, in: Unizeit. Zeitung der Karl-Franzens-Universitaet Graz, Nr.1/1988, 9.
- *Suppan, Arnold: Die oesterreichischen Volksgruppen. Tendenzen ihrer gesellschaftlichen Entwicklung im 20. Jahrhundert, Wien 1983.
- *Supper, Werner: Ein Riss in der Minderheit, in: Kleine Zeitung, Graz, 27.9.1987, 24-25.
- *Veiter, Theodor: Open Problems of the Treatment and the Rights of Ethnic Groups in Austria, in: Europa Ethnica 47.2(1990), 74-80. Veiter, Theodor: Die sprachenrechtliche Situation in den Staaten in der Mitte Europas, in: Archiv des Voelkerrechts (Tuebingen) 28(1990), 17-75.
- *Veiter, Theodor: Die Kaerntner Ortstafelkommission, Klagenfurt 1980.
- *Voigt, Alfred: Geschichte der Grundrechte, Stuttgart: Spemann 1948, 227.
- *Wakounig, Vesna & Milan Piko: Zakaj ne? Stajerski Slovenci v klubu, in: Punt, Wien, 2.3 (December 1989), 5.
- *Waldschuetz, Erwin: Menschenrechte und Menschenpflichten - auch fuer uns? Erfahrungsbericht zur Kampagne fuer die Menschenrechte 1978, in: Zeitschrift fuer Didaktik der Philosophie 2(1980), 234-238. (Very well written exposition of the situation in Austria including several reports of violations of human rights in Austria itself.)
- *Wegart, Franz: (Interview as part of) Peter Bermann: Gehaltvoll, ausgewogen, kraeftig, exaktreich, steirisch. 1918: Ein guter Jahrgang. Landtagspraesident Franz Wegart ist 70 Jahre jung, in: Die Steirische, Graz, Nr. 28, 21.7.1988, 6-7.

*Wegart, Franz: (Interview as part of) Branko Žunec: Pri predsedniku štajerskega deželnega parlamenta Franzu Wegartu: Le zastupili bi ozračje ali sprožili nesporazume, in: Vestnik, Murska Sobota, 31.7.1986, 4.

*Wegart, Franz: Zum Geleit, in: Heinz Richter und Gerd Kobe: Bei den Gewehren. General Johann Mickl. Ein Soldatenschicksal, Radkersburg: Im Selbstverlag der Stadtgemeinde 1983, 7-8. (Some typical quotes, p.7: "...dass Maenner...wiederum zu den Waffen griffen, um ihre Stadt, ihre Doerfer, ihre Haeuser, ihre Familien und ihre deutsche Zunge zu verteidigen und auch in Zukunft zu bewahren."- p.8: "Wir koennen auf die schicksalhafte Frage, warum es Kriege gibt, keine Antwort finden, ausser der, dass jedes Opfer, auch das des eigenen Lebens, reines Herzens dargebracht, seinen fortreuenden Sinn haben muss. Hans Mickl hat ein solches Opfer gebracht.")

*Wessner, Hans Peter M.: Die wichtigsten Artikel der "Europaeischen Konvention zum Schutze der Menschenrechte und Grundfreiheiten" nach dem Stand vom 24. September 1958. Eingeleitet und kommentiert von Hans Peter Michael Wessner. Herausgegeben von der Oesterreichischen Liga fuer Menschenrechte..., Wien 1959, 40.

*Zach, Rudolf: Festrede, am Abwehrkaempferdenkmal (Soboth), in: Lot und Waage. Zeitschrift des alpenlaendischen Kulturverbandes Suedmark 37(1990), Heft 3, 13-15.

*Zoehrer, Peter: Geschichtliche Entstehung und historische Entwicklung der Gemeinden des Verwaltungsbezirkes Radkersburg zusammengestellt und verfasst von Peter Zoehrer, gewesener Bezirkssekretaeer der Oesterreichischen Volkspartei Radkersburg, Selbstverlag 1982, 19.

*Zoehrer, Peter: Als Tito Radkersburg begehrte! Persoenliche Erinnerungen aus ereignisreichen Tagen, undated (regarding 1947), 8 pages. (Report by the "OeVP-Bezirksparteisekretaeer" which followed Wegart soon after the war in this office; Zoehrer circulated this pamphlet widely. It is a highly valuable document for the 1946/47 acts of the Styrian People's Party.)

*Žunec, Branko: Kulturno društvo 7. clen za Štajersko. Slovenci iz gluhe loze. In: Komunist, 3.2.1989, st. 5/1989.

*Žunec, Branko: Ustanovitev kulturnega društva 7. člen, in: Vestnik, Murska Sobota, 8.12.1988 = st. 47/1988, 2.

*Žunec, Branko: Slovenci in slovenstvo na avstrijskem Štajerskem. Možnost za narodni preporod - brezupno tveganje? In: Večer, 6.6.1987, 20.

*Žunec, Branko: Jezik v Radgonskem kotu, in: Delo, Ljubljana, 12.9.1987.

*Žunec, Branko: Dr. Wolfgang Gombocz: "Naš program se glasi: Zakaj ne?" In: Vestnik, Murska Sobota, 8.10.1987=št. 39/1987, 4.

*Žunec, Branko: Lučati kamne z bičem, da glasno in dolgo žvižga, in: Vestnik, Murska Sobota, 26.6.1986.

*Žunec, Branko O Slovencih na avstrijskem Štajerskem: Kot da bi odkril Ameriko, in: Vestnik, Murska Sobota, 19.12.1985=št. 50/1985.

*Žunec, Branko: Kako tečejo ure na Štajerskem? In: Delo, 21.12.1985, Sobotna priloga, str. 19.

*Žunec, Branko: Slovenci na avstrijskem Štajerskem: Trdožive korenine slovenstva, in: Komunist, 16.8.1985=št. 33/1985.

3. Archives, esp. Article-7-Archives: The abbreviation **A7A**, followed by a name or further abbreviation and a date, refers to my private collection of several hundred documents, most of which are also available in Slovenia either via Prof. Anton Vratuša and/or via Prof. Mirko Križman.- The Abbreviation **AVA** refers to the Allgemeines Verwaltungsarchiv in Vienna.

4. Address of the "Article-VII-Association":

Goritz 33, A-8490 Radkersburg, Austria.

My private address: W.L. Gombocz, A-8010 Schillingsdorf 5, Austria.

Povzetek

IZOBČENCI: STALNE KRŠITVE ČLOVEKOVIH PRAVIC NA AVSTRIJSKEM ŠTAJERSKEM S STRANI AVSTRIJE

Na avstrijskem Štajerskem so Slovenci in Cigani (Romi in Sinti) nenehno žrtve kršenja človekovih kakor tudi vseh drugih pravic. Po uvodnih dveh poglavjih, ki obravnavata človekove pravice na splošno, asimilacijo, genocid, "logocid", "slovenocid" in podobno, avtor opiše kršitve 8. člena Evropske konvencije o človekovih pravicah (paragraf 3) s strani tajne policije in/ali drugih. 4. odstavek obravnava dejanja (in zamisli, če to sploh so) nekega dr. Konrada Kranicha, okrajnega glavarja Radgone (Radkesburg). Kranich je član Ljudske stranke (OeVP), podobno kot nekateri drugi člani štajerske vlade. V nadaljevanju so opisana njihova dejanja (5. odstavek: Deželni glavar Josef Krainer in sočlana Franz Wegart in Helmut Heidinger). Šesti odstavek obravnava podobna protizakonita dejanja in napade tiska znotraj univerzitetnega sistema, v katere so bili vpleteni uradniki kot npr. Rector magnificus dr. Christian Bruenner; podoben je primer letaka "Unizeit" službe za stike z javnostjo. Gledano v celoti, avtor podaja pregled zgodovinskih dogodkov (npr. iz let 1946/47, 1957), doda več primerov kršitev državne pogodbe iz leta 1955, avstrijskih zakonov nasploh in človekovih pravic. V zaključku lahko ugotovimo, da poteka na Štajerskem "tiha" asimilacija, ki bo v končni fazi privedla do "slovenocida" in "ciganocida".

KATARINA MUNDA HIRNÖK

VZROKI IN RAZVOJ POLJEDELSKEGA ZAPOSLOVANJA MED PORABSKIMI SLOVENCMI NA MADŽARSKEM¹

V pričujočem besedilu predstavljam del izsledkov raziskave, ki je temeljila na pisanih, arhivskih in terenskih virih. Obsegala je obdobje od druge polovice 19. stoletja do današnjih dni. V članku obravnavam vzroke in razvoj sezonskega zaposlovanja v Porabju in interetnične odnose.

Vzroki sezonskega zaposlovanja v Porabju

V Slovenskem Porabju je bilo nekoč kmetijstvo glavna gospodarskega panoga, toda zanj nikoli ni bilo ustreznih pogojev, saj je zemlja ilovnata, peščena in premalo rodovitna.

Etnologinja Marija Kozar-Mukič je v monografiji o Gornjem Seniku zapisala: "Od 69 družin ob koncu 18. stoletja sta bili dve želarski družini brez zemlje. Polovica od 67 podložniških družin je gospodarila na četrtini zemljišča (5 ha). Pol kmetije jih je obdelovalo 13, pa tudi osminko jih je imelo 13. Štirje so gospodarili na tričetrtinki, trije na petosminki. Celotno kmetijo je imel samo kmet Balaž Hanžek."²

Nakazana struktura kmečke posesti ni bila značilna samo za Gornji Senik, ampak za celo Slovensko Porabje. To potrjujejo tudi izjave informatorjev. (Tiste v porabskem narečju sem, zaradi terminologije, v narečju tudi pustila, izjave v madžarskem jeziku pa sem prevedla v slovenščino): "Tau je največ bilau, ka smo meli 10 plúgof (oralov) grúnta. Pa nas je bilau 6-7. Štirdje mlajši smo bili, oča, mati pa stara mati. Te najstarejši sin mogo kraj dauma titi, da bi kaj k cuj parpravo."³ Ali: "Na Gorejnjon Senitje srmastvo bilau, samo so pavri meli grúnt, ka več mlajšof bilau, dosta srmakov bilau. Te so mogli titi na Vogrsko."⁴ In: "Mi smo 5 plugof meli, 2 pluga gauštja, 3 pa drugo."⁵ Kmetica z Gornjega Senika pravi: "So bili takšni, ki niso imeli zemlje, večina ljudi v Porabju je imelo zelo malo zemlje. Bile so takšne družine, kjer so imeli tudi 10 otrok, zato so bili prisiljeni, da so hodili na sezonsko delo. Zaslužili so toliko, da so lahko skromno živeli pozimi. Morali so varčevati, ker če so prinesli žito domov, so bili brez denarja. Če so žito prodali, so imeli malo denarja, ostali so pa brez kruha."⁶ Anna Gubics iz Monoštra mi je rekla: "Mus bilau titi na riepo, kak bi pa ovak živeli. V zimi smo doma bili, ka smo vleta zaslužili, tisto smo v zimi zeli. Grúnta je to malo bilau, pa nejsmo mogli tak odavati kak gnes, penezge so tak nej bili, kak gnes."⁷

Iz navedenega vidimo med drugim, da so imele porabske družine veliko otrok. Zemlja je bila razkosana na majhne dele zaradi običajnega dednega

1. Članek je izvleček iz magistrske naloge, ki jo je avtorica pod naslovom Poljedelstvo sezonsko delo med porabskimi Slovenci v Železni županiji na Madžarskem v 19. in 20. stoletju zagovarjala na oddelku za etnologijo Filozofske fakultete v Ljubljani l. 1989 pod mentorstvom prof.dr. Slavka Kremenška.

2. Marija Kozar-Mukič, Gornji Senik- Felsőszőlőnk, Szombathely-Ljubljana, 1988, str. 106

3. Informatorica Júlia Labricz, roj. 1919, Gornji Senik, upokojenka

4. Informatorica Mária Mukič, roj. 1926, Dolnji Senik, upokojenka

5. Informatorica Mária Holecz, roj. 1920, Števanovci, upokojenka

6. Informatorica Maria Kozar, roj. 1923, Gornji Senik, upokojenka

7. Informatorica Anna Gubič, roj. 1926 Monošter, upokojenka

prava Madžarov, po katerem imajo vsi otroci enako pravico do zemlje. Za Porabje je bilo značilno, da je najstarejši ali najmanjši med otroki podedoval hišo in druge nepremičnine. Sicer pa so si posestvo ali razdelili, ali pa je tisti, ki je ostal doma, izplačal ostale.

Z izjemo Monoštra v Porabju ni bilo večjega industrijskega obrata, kjer bi se lahko zaposlilo več ljudi. Torej so glavni vzroki sezonskega zaposlovanja v Porabju: preveč ljudi na že tako nerodoviti zemlji, dedno pravo, ki je povzročilo razkosavanje posesti, ter industrijska nerazvitost območja.

Po letu 1945 se je veliko spremenilo, ne samo v Porabju, ampak v vsej državi. Porabje je eno od redkih področij, kjer niso izpeljali podružbljenja kmetijstva zaradi neugodnih tal za kmetijstvo.

Industrijski obrati so od konca šestdesetih let postali nov vir preživljanja porabskih Slovencev. Z razvojem tovarne kos, tekstilne industrije itd. je postal Monošter pomembno zaposlitveno središče porabskih Slovencev. Leta 1973 so tam ustanovili tudi kmetijsko strokovno zadrugo; člani so v glavnem Slovenci. Ob tem pa je bilo leta 1982 ugotovljeno, da se: "še danes od 4-5% aktivnega prebivalstva posveča sezonskemu delu zunaj domačega kraja, zdaj največ dva tedna ali kak mesec. Nekoč so se odpravili spomladi in so se vrnili samo za zimo."⁸ Sezonsko delo je porabskim Slovencem pomenilo glavni vir preživljanja približno do 60. let 20. stoletja, še preden so se zaposlitvene možnosti v Monoštru povečale. Pri današnjem sezonskem zaposlovanju pa gre za dodatni vir dohodka, saj si tako lahko izboljšujejo življenjski standard.

Sezonstvo do prve svetovne vojne

Iz pisanih virov, ki so se ohranili iz začetka 19. stoletja in ki jih tu navajam po literaturi vidimo, da so bile že znane madžarske pokrajine, od koder je hodila večina ljudi na sezonsko delo, vidimo pa tudi že delovno-organizacijske oblike.

Na splošno je bila večina potujočih delavcev z obrobja karpatskega bazena, iz pokrajin Felvidék, Bakony, Vértes, Bükk in Mátraalja, obmejnih sosednjih pokrajin Zalske in Železne županije, iz SV Kárpátalja (Podkarpatska) in nekaterih goratih delov v županiji Bihar. Za te dele Madžarske je značilno, da je bila zemlja slabe kvalitete, prebivalci pa prenaseljeni. Na veleposestvih se je v tem času pričel proces kapitalizacije v razpadajočih okvirih fevdalnega sistema. Na nekaterih posestvih so vse redneje najemali dninarje in domače ali potujoče delavce za plačilo v denarju ali pridelku.⁹

Za omenjeno obdobje je bilo velikega pomena veleposestvo družine Feste-tich v Keszthelyu. Najprej so se za delo upravitelji pogodili s kmeti iz bližnjih vasi, toda domača delovna sila ni zadostovala. To potrjujejo prvi potujoči delavci v letu 1806. Pojavili so se v podobnih delovno-organizacijskih oblikah kot pozneje žetveni in sploh poljedelski sezonski delavci. V pogodbi (v latinščini) iz leta 1805 so se József Vritsik, István Matits, János Fitzkó in János Gombótz iz Gornje Lendave pogodili, da s 150 kosci pokosijo seno na posestvu. Zaradi imena kraja predvidevamo, da so bili med delavci tudi Slovenci.¹⁰

8. Francek Mukič - Marija Kozar-Mukič, Slovensko Porabje, Celje, Mohorjeva družba, 1982, str. 86.

9. Sárközi Zoltán, A summások, v: A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában II. 1848-1914, IX. (Poljedelski sezonski delavci, v: Kmetje na madžarskem v dobi kapitalizma), Budimpešta, 1982, str. 324

10. Sárközi Zoltán..., str. 325

Leta 1812 je veleposestvo spet sklenilo pogodbo z Jánosom Fitzkójem. János Fitzkó, kot prvi delavec, se je moral javiti 18. maja v Keszthelyu s petdesetimi ali šestdesetimi kosci, piše med drugim v pogodbi. Kosci so morali prinesiti dobre kose in kladiva, vile in grablje so dobili na posestvu. Delovni čas je trajal od sončnega vzhoda do zahoda, za zajtrk so imeli 1 uro, za kosilo uro in pol, za malico eno uro. Kruh so dobili vsak dan, kuhano hrano pa ob četrkih in nedeljah. Mast za kuhanje, sol in drva je dalo posestvo.¹¹

Naslednji podatek je iz leta 1828. V tem delu so se pogodili z Józsefom Vretsitsem in Györgyem Pozvigom iz Vidonec, spet za košnjo.¹²

Na veleposestvu družine Festetich se razmere v 30. in 40. letih niso spremenile. Še naprej so najemali kmečke proletarce iz bližnjih vasi ter potujoče delavce, ki so podobno kot žetveni delavci, hodili v skupinah in opravljali košnjo za denar, plačani so bili glede na velikost pokošene površine. Razmere so bile podobne tudi na drugih veleposestvih. Tako najdemo tudi na posestvu opatije Kapornak v Zalski županiji delavce slovenske narodnosti. Pogodba iz leta 1838 pove, da se je János Csontala, prebivalec iz Srdice, dogovoril z opatijo za košnjo trave in žita. Šlo je za skupino 12 koscev in 4 grabljic. Rečeno je bilo, da dobijo vsak dan toplo, kuhano hrano za večerjo. Dnevna plača je bila podobna kot na sosednjem posestvu Polóske. Plačilo so dobili iz požetega žita. Delavci so morali delati štiri dni zastonj.¹³

Iz pogodbe lahko sklepamo, da so bila v poletni sezoni posestva prisiljena najeti potujoče oz. sezonske delavce zaradi pomanjkanja delovne sile. Ti so opravljali različna poljska dela (košnja, žetev, mlačev), celo prisilili so jih, da so nekaj dni delali zastonj.

Že v tem času se tudi srečamo s skupinami, t.i. bandami (bandarendszer), z obliko, ki je bila že dokaj razširjena. Na čelu skupin so bili prvi delavci (elómunkás), delovodje (munkavezeto) oz. polirji, ki so imeli veliko oblast. Posestva so se z njimi pogodila za vse člane skupine. Ta oblika sezonskega zaposlovanja se je nadaljevala tudi po letu 1848, po odpravi tlake. Károly Galgóczy omenja v svojem delu iz leta 1855¹⁴ veliko primerov potujočih ali poljedelskih sezonskih delavcev, med drugimi tudi Slovence. Od njega zvedemo, da so v Železni županiji košnjo in mlačev opravljali delavci iz zahoda županije. Ti so morali na večjih posestvih pokositi 30-100 oralov travnika, da so dobili plačo po žetvi in mlačvi. Pri delu so vedno dobili hrano. Ti ljudje so se navadili hoditi v južne pokrajine v županije Somogy, Veszprém in v Zalsko županijo.¹⁵

Pismo Jánosa Faisza iz leta 1872 (Faisz je bil iz Sebeborec) tudi potrjuje obliko tovrstnega sezonskega zaposlovanja. Vodja koscev (kaszásgazda), János Faisz, je pismo poslal Jánosu Borondyju na veleposestvo v Keszthelyu. Pritožuje se, da ni dobil odgovora na svoje prejšnje pismo in prosi Borondyja, naj ga obvesti najmanj 14 dni prej, kdaj se morajo zglasiti na veleposestvu, da ne bi njegovi delavci odšli kam drugam, kot so storili prejšnje leto. Hkrati ga prosi za povračilo potnih stroškov v znesku 100 forintov.¹⁶

11. Sarkózi Zoltán, A summások ..., 326.

12. Sarkózi Zoltán, A summások ..., 326.

13. Sarkózi Zoltán, A summások ..., 327.

14. Galgóczy Károly, Magyarország a Szerb Vajdaság s Temesi bánóság mezőgazdasági statiszticája (Poljedelska statistika v srbski Vojvodini in banovini Temes), Pest, 1855, str. 208.

15. Galgóczy Károly, Magyarország ..., 208.

16. Sarkózi Zoltán, A summások ..., 334.

Na nadaljnji razvoj sezonstva v Porabju so vplivale spremembe v madžarskem poljedelstvu desetletja pred prelomom stoletja. Ni šlo za spreminjanje v strukturi agrarne družbe kot leta 1848, pač pa za intenzivno preoblikovanje poljedelskega pridelovanja. Konjunktura žita se je v 80. letih 19. stoletja končala zaradi uvoza iz Amerike in nizke cene žita iz Rusije. Katastrofalni padec cene žita na evropskih trgih leta 1884 je na madžarskem povzročil resno agrarno krizo. Te okoliščine so prisilile posestnike, da so preusmerili agrarno gospodarstvo na industrijske in krmilne rastline, pozornost pa so začeli posvečati tudi predelavi mleka.

Omenjene spremembe so v madžarskem agrarnem gospodarstvu povečale povpraševanje po delovni sili. Gojenje sladkorne pese, zahtevno okopavanje, redčenje in puljenje, je bilo zelo težavno delo. To delo so velikokrat opravljali le tisti ljudje, ki zaradi težkega gmotnega stanja delovnih razmer niso mogli izbirati.

S širjenjem sladkorne pese se je torej povečalo povpraševanje po poljedelskih sezonskih delavcih. Tisti, ki so prej hodili na košnjo in žetev, so zdaj začeli na pristavah zemljiških gospodov obdelovati polja s sladkorno peso. Enako je veljalo za porabske Slovence, ki pravijo, da so hodili "na riepo".

Sezonstvo od prve svetovne vojne do 60. let 20. stoletja

Oblike iz prvega obdobja sezonstva so se nadaljevale. Ljudje so še naprej hodili na pristave "na riepo". Zlasti v 30. letih se je veliko Porabcev zaposlovalo na pristavah v Železni županiji, pa tudi v županijah Somogy, Fejér, Baranya, Győr-Sopron, Pest.

Podrobneje bom obravnavala pojave sezonstva v okviru Železne županije. Za to obdobje imamo razen arhivskih tudi že ustne vire, saj spomin starejše generacije to dobo zajema še v celoti. Iz seznamov zaposlenih poljedelskih delavcev, ki so na voljo v železnožupanijskem arhivu v Sombotelu dobimo podatke o krajih-pristavah, ki so dajale delo porabskim sezonskim poljedelskim delavcem. Ni pa vedno razvidno, iz katerih vasi so prihajali, saj so uprave posestev navajale Slovence iz Železne županije v skupnem številu.

Prve podatke imamo iz leta 1823: (V arhivu so še sezname za leta: 1924, 1926, 1927 in 1928. Število pristav, za katere so na razpolago sezname je vsako leto večje).

Pristava št. porabskih poljedelskih sezonskih delavcev

Vassurány	59 ¹⁷
najeto posestvo Ungár	27
posestvo Táplánfa	
sladkorne tovarne Bükk	27
posestvo Vát	62 ¹⁸
Sorokmajor	91 ¹⁹

17. Železnožupanijski arhiv - arhiv okrajnega glavarja v Sombotelu, dok. št. 3679/1923

18. Železnožupanijski arhiv - arhiv okrajnega glavarja v Sombotelu, dok. št. 3943/1923

19. Železnožupanijski arhiv - arhiv okrajnega glavarja v Sombotelu, dok. št. 5256/1923

Ti podatki potrjujejo, da je bilo tedaj število porabskih poljedelskih sezonskih delavcev dokaj veliko. Najbolj priljubljena posestva so bila: Sorokmajor, Vassurany, Vasszecsény, Sopte. Iz pisem vaških notarjev (pisma so v Železnožupanijskem arhivu), v letu 1934, naslovljenih na okrajnega glavarja v Monoštru, lahko sklepamo, da je bilo za porabske Slovence sezonsko delo še zmeraj glavni vir preživljanja.

Vaški tajnik iz Števanovec je poročal, da je v vasi sklenilo pogodbo 8 moških, 6 žensk, iz Andovec 5 moških, 1 ženska, iz Otkovec 7 moških in 5 žensk. Vaški tajnik Gornjega Senika pravi, da v Ritkarovcih ni brezposelnega; na Gornjem Seniku je sklenilo pogodbo 53 moških in 28 žensk, v Ritkarovcih pa 6 moških in 5 žensk. Večina delavcev se je spomladi zaposlila v Avstriji²⁰.

V naslednjem poročilu, ravno tako iz leta 1934 (april), vaški tajniki poročajo okrajnemu glavarju o tistih delavcih, ki še niso sklenili pogodbe in čakajo za zaposlitev.²¹

Vas Število še nezaposlenih za leto 1934

Otkovci	10 (8 moških, 2 ženski)
Andovci	8 (7 moških, 1 ženska)
Verica	9 (8 moških, 1 ženska)
Števanovci	7 (6 moških, 1 ženska)
Gornji Senik	10 moških
Dolnji Senik	20 moških
Sakalovci	17 (14 moških, 3 ženske)
Slovenska ves	ni nezaposlenega

Podžupan Železne županije v letu 1934, dr. Kálmán Horvath, je pozival okrajne glavarje, da bi se pozanimali pri večjih posestvih v županiji, ali imajo zadosti poljedelskih sezonskih delavcev. Če bi posestnikom delavcev primanjkovalo, naj bi jih najeli iz vasi Gornji Senik in Števanovci. Prosil je okrajnega glavarja v Monoštru, da bi sporočil število poljedelskih sezonskih delavcev, ki bi ta dela opravljali.²²

Iz odgovorov občinskih tajnikov zvemo, da je bilo na Dolnjem Seniku 20 nezaposlenih Slovencev, v Števanovcih 7, na Gornjem Seniku pa 10.

V drugem pismu iz istega leta podžupan Železne županije poroča monoštrskemu okrajnemu glavarju, da bi se posestvo Fule v Kisunyomu pogodilo s slovenskimi poljedelskimi delavci. Obenem dodaja, naj okrajni glavar delavce opozori, naj svoje zahteve pri plačah znižajo, ker je iz poročila okrajnega glavarja iz Vasvára izvedel, da barona Istvan in Ernő Rosner nista mogla zaposliti slovenskih delavcev, ker so njihove zahteve presegle zahteve tamkajšnjih delavcev.²³

V letih 1936-1938 so se odprle dodatne možnosti sezonskega zaposlovanja v Nemčiji. Ta nova oblika ni bila enako dostopna vsem Slovincem. "Obstajali sta dve možnosti, da je lahko kdo prišel v Nemčijo: z notarjevo protekcijo ali z

20. Železnožupanijski arhiv - Okrajna državna uprava v Monoštru, dok. št. 1455/1934

21. Železnožupanijski arhiv - Okrajna državna uprava v Monoštru, dok. št. 540/1934

22. Železnožupanijski arhiv - Okrajna državna uprava v Monoštru, dok. št. 4887/1934

23. Železnožupanijski arhiv - Okrajna državna uprava v Monoštru, dok. št. 1455/1934

znanjem nemščine. Iz Nemčije je prišel polir v Monošter. Novica, da bo prišel, se je širila od hiše do hiše. Javno tega niso razglasili. Komur so vodje zamerili, temu novice niso zaupali. "Sejem z ljudmi" se je odvijal na monoštrski tržnici. Nemški polir je spraševal in tisti, ki so znali brez pomisleka odgovoriti, so bili postavljeni na desno stran. Kmalu so izbrane obvestili, da bodo lahko potovali. Sezonce z Gornjega Senika so se v Budimpešti pridružili sezonskim brigadam iz županije Heves. Potem so se s posebnim vlakom peljali v Mecklenburg. Na posamezne pristave so Madžarom iz županije Heves dodelili po tri-štiri porabske Slovence.²⁴

Ker leta 1938 ni bilo nabiranja poljedelskih sezonskih delavcev za v Nemčijo, so se oblasti zanimale za druge zaposlitvene možnosti, in sicer za sezonsko delo v Avstriji.

Okrajni glavar okraja Monošter se je 7. marca 1938 pritoževal velikemu županu Železne županije: "Iz področja okraja se je lani dogodilo z Nemčijo 214 poljedelskih sezonskih delavcev. To leto še ni bilo nabiranja ljudi za Nemčijo, zato nas skrbi, da bo ostalo veliko ljudi brez zaslužka. Veliki župan Zalske županije je organiziral transport delavcev, toda ljudje iz Železne županije ne smejo iti z njimi v Avstrijo, zato vas s spoštovanjem prosim, da bi ukreпали v to smer, da bi tudi s področja Železne županije, posebno iz okraja Monošter, lahko šli v Avstrijo.²⁵ Zdi se, da so bile zaposlitvene možnosti v Nemčiji in Avstriji omejene le za Slovence.

Večina Slovencev pa se je še naprej dogovarjala z veleposestvi v Železni in v drugih županijah.

V letih 1938-1944 so se Slovenci precej zaposlovali na pristavah v Vassurányu, Sorokmajoru in Vasszecsényu. Število zaposlenih v drugih županijah Madžarske je sorazmerno manjše. Terenski viri dodajajo, da je v letih 1944-1945 veliko Slovencev hodilo v Dánszentmiklos, seveda pa tudi na že naprej omejene pristave. Kot sem že omenila, v Porabju ni prišlo do podružbljanja kmetijstva zaradi neprimerne kvalitete zemlje. Zaposlitvene možnosti v Monoštru so se razširile v začetku 60.let, zato je do takrat bilo sezonsvo za porabske Slovence še zmeraj pomemben vir preživljanja. Sezonce pa so še prej hodili na sezonsko delo, kjer so poleti želi, jeseni pa pomagali pri pospravljanju koruze in sladkorne pese.

V tem obdobju so porabski Slovenci krajši ali daljši čas delali v naslednjih županijah: Železna, Veszprem, Pest, Baranya, Győr-Sopron, Somogy in Komárom.

Sezonsvo od šestdesetih let 20. stoletja do danes

Ob koncu 60.let se je porabskim Slovencem odprla nova možnost sezonske zaposlitve. Dogovorili so se z državnim posestvom Lajta-Hansag v Mosonmagyaróváru (županija Győr-Sopron), sprva za eno sezono, pozneje pa za stalno delovno razmerje. Sezonce so pospravljali koruzo in čebulo.

Novo oblike sezonskega dela so se razširile in so že pomenile dodaten vir zaslužka. V 70. in 80. letih so hodili v Dombóvár (županija Somogy) vršičkat in trgati koruzo. Od leta 1976 hodijo v državno zadrugo v Csepreg. Tu so prva leta

24. Kakor op. 2, str. 113

25. Železnožupanijski arhiv - Okrajna državna uprava v Monoštru, dok. št. 1521/1938

redčili repo in obirali jabolka. Danes jih zaposlijo izključno za obiranje, prebiranje in sortiranje jabolk v hladilnici ter košnjo in pospravljanje sena. Površina združnega posestva v Csepregu meri 285 ha. Sadovnjaki rodijo letno od 7-9 ton jabolk. Ob koncu 60.let so najemali delovno silo za obiranje jabolk iz srednjih šol. Dijaška delovna sila pa jih ni zadovoljila, zato se je vodstvo zadruga odločilo, da si poišče delavce nekje drugje. Ker porabski Slovenci še danes slovijo, da so dobri sezonci, se je zadruga odločila zanje. Pri odločitvi so upoštevali tudi neugodne razmere v Porabju.

Obiranje jabolk se začne v drugi polovici avgusta in traja do konca septembra ali začetka oktobra, odvisno od vremenskih razmer. Sortiranje jabolk v hladilnici poteka včasih celo še v novembru. V eni izmeni dobi delo od 80-100 sezoncev, ki jih razporedijo v skupine po približno 10 ljudi. Menjavajo se vsaka dva tedna.

Košnja in pospravljanje sena traja od maja do začetka avgusta. Tudi te skupine se menjajo vsaka dva tedna, v eni je od 10-12 sezoncev.

Od leta 1980 obstaja še ena možnost za sezonsko zaposlovanje v pridelovalni kmetijski zadrugi v Hrvaškem Židanju. Površina pridelovalne zemlje te kmetijske zadruga meri 4500 ha. Glavni panogi sta živinoreja in gojenje rastlin, posebno intenzivno se ukvarjajo s sadjarstvom. Pridelujejo jabolka, hruške, slive, češnje, višnje, maline, v zadnjem času tudi kumare. Ker v sami vasi ni zadosti delovne sile, je postala že stalna praksa najemanje vojakov in dijakov. Imajo pogodbo z gimnazijo Miklós Jurisics v Kőszegu, toda dijaška delovna sila je bila zmeraj težavna. Leta 1980 je to zadrugo obiskal Imre Soós iz Farkašovec in podpisal pogodbo z njo. Od tedaj on organizira sezonce, med njimi tudi Slovence, predvsem za obiranje sadja. Sezona se začne v začetku junija in traja do 1. novembra. Skupine se menjajo vsaka dva tedna. V prvi izmeni je okrog 40 ljudi. Število sezoncev v skupinah je odvisno od vrste sadja, največkrat po štiri ljudje v eni.

Na sezonsko delo tudi danes hodijo tako moški kot ženske, v zadnjem času se vključuje več mladih, prevsem dijakov poklicnih in srednjih šol. O poklicni strukturi bi lahko povedali naslednje: moški so večinoma kmetje, polkmetje, delavci in upokojenci, ženske delavke na poradniškem dopustu in gospodinje. Večina redno zaposlenih za ta čas vzame letni dopust.

Interetnični odnosi

Porabski Slovenci so kot poljedelski sezonski delavci od zgodnje pomladi do jeseni bivali daleč od domačega kraja. Delodajalci so bili večinoma Madžari, tako so več mesecev v letu preživali v madžarskem okolju. To je nedvomno vplivalo na njihov način življenja.

V tem poglavju bom poskusila ugotoviti kulturne razlike in povedati, kaj je tisto, kar je na kakršenkoli način oz. v kakršnikoli meri vplivalo na način življenja porabskih Slovencev in seveda obratno, kako je vplivala na druge etnične skupine navzočnost Slovencev v njihovi bližini.

Za potrebno ugotavljanje kulturnih razlik sem poskusila raziskati sestavine kot: sestava delovnih skupin na delovnem mestu, uporaba maternega jezika v tujem okolju, medsebojni odnosi, vpliv sezočnosti na način življenja porabskih Slovencev.

a) Sestava delovnih skupin na delovnem mestu

Arhivski podatki in izjave informatorjev kažejo, da so Slovenci vedno delali skupaj v eni delovni skupini. Če je delo zahtevalo več manjših skupin, so delodajalci pazili, da so jih sestavljali samo Slovenci. Polir je celo zbiral v skupine ljudi iz iste vasi. Če je vedel, da so med sabo sprti, jih nikoli ni dal v isto skupino. Slovenski sezonski delavci so se razlikovali od Madžarov in drugih etničnih skupin po tem, da so znali krepko in učinkovito delati. Njihovo zavzetost za delo so delodajalci velikokrat izkoristili proti drugim etničnim skupinam, ki so zahtevale večje plačilo. Zato so Madžari velikokrat videli v Slovencih sovražnike, obenem pa so jih zaradi, po njihovem, pretirane delavnosti in ubogljivosti zaničevali. O takih odnosih govorijo tudi informatorji:

"Nejsmo se trno pogajali, za toga volo, ka smo mi boula delali, pa so te oni nas dojgledali".²⁶

"Ponavadi smo bili mi Slovenci v eni skupini, Madžari pa so bili posebej".²⁷

Posamezne etnične skupine so se ponavadi delile na več manjših delovnih skupin glede na sposobnosti posameznih delavcev.

Ferenc Bajzek z Gornjega Senika je bil v 60. letih več let vodja skupine v državnih zadrugah v Bábolni in Csorni; med drugim je razporejal ljudi v skupine: "Pri žetvi je bil spredaj prvi kosec, da je narekoval tempo, sledili so mu slabši kosci. Zadnjega so večkrat počakali, da so potem skupaj nadaljevali".²⁸

Ker so ljudje hodili na sezonsko delo zaradi zaslužka, je vsak hotel čimveč zaslužiti. Različne delovne skupine so bile različno plačane, zato je prihajalo do preprirov. Te prepire je polir lahko preprečil, če je delavce razporejeval po delih tako, da so na koncu približno vsi enako zaslužili.

"25-30 delavcev sem moral razporediti v 4-5 članske skupine, od katerih je vsaka opravljala drugo delo (nakladanje gnoja, okopavanje, redčenje sladkorne pese itd.). Težja dela so bila bolje plačana. Tedensko je bilo do 50 forintov razlike (100 forintov, 150 forintov). Skupine sem sestavljal tako, da so na koncu prejeli vsi približno enako plačilo".²⁹

Pri sestavljanju skupin organizatorji dela še danes pazijo, da so ljudje iz iste vasi in iste narodnosti skupaj, saj so med vasmi precejšnje razlike.

Ferenc Lorencz, bivši organizator dela za Porabje in določene madžarske vasi, je sestavljanje skupin utemeljil takole: "Za štirinajstdnevno obdobje ne morem odpeljati več kot 100 ljudi. Od Porabja do vasi Kondorfa, to je moje področje, zbiram ljudi tako, da jih je iz vsake vasi približno zadosti za eno skupino, da se ne bi prepirali. Zdaj že vem, da ne smem pomešati vaščane različnih vasi v eno skupino, ker tedaj učinkovitost dela pade. Zato je najbolje, da skupine sestavljajo sovaščani".³⁰

Slovenci so sicer z veseljem delali skupaj z delavcem druge narodnosti, toda če so opazili, da je len, mu nič več niso pomagali, celo zahtevali so njegovo premestitev, ker so bili plačani po skupnem dosežku skupine.

26. Isto kot op. 3

27. Informator Janos Csuk, roj. 1915, Gornji Senik, upokojenec

28. Informator Ferenc Bajzek, roj. 1932, Gornji Senik varnostnik

29. Isto kot op. 28

30. Informator Ferenc Lorencz, roj. 1929, Gornji Senik, invalidsko upokojen

b) Uporaba maternega jezika v tujem okolju

"Pogodbeni delavci se med delom lahko pogovarjajo samo v madžarskem jeziku",³¹ je določeno v pogodbi Istvána Birója iz l. 1944. Med naštetimi pogodbami in drugimi viri, ki sem jih pregledala, sem samo v tem primeru našla omejitve uporabe maternega jezika. Kako strogo so kaznovali Slovence, ki so prekršili ta del pogodbe, ni bilo mogoče ugotoviti.

Drugi podatki potrjujejo nasprotno, v interesu delodajalcev je bilo, da so poljedelski sezonski delavci druge narodnosti pogodbo razumeli, zato so nekateri celo vključili naslednje določilo: "Vsebinsko pogodbe sem podpisanim strankam obrazložil, oz. s pomočjo prevajalca dal prevesti in obrazložiti, oni so se z vsem strinjali in so pogodbo podpisali lastnoročno oz. s križi".³²

Izjave informatorjev potrjujejo, da so Slovenci materinščino aktivno uporabljali, saj so bili navadno v isti delovni skupini; v barakah in hlevih so spali in živeli drug poleg drugega. Raba maternega jezika je zanje pomenila navezanost na domači kraj ter izraz narodnostne identitete. Tudi nad delodajalci in slabimi razmerami so se pritoževali v domačem dialektu. Tako so svoje nezadovoljstvo vsaj delno varovali pred tistimi, ki so vohunili za delodajalce. Sicer pa tudi med porabskimi Slovenci najdemo take delavce, ki so vohunili za polirje in delodajalce.

Danes se je to povsem spremenilo. Zaradi vsestranskega vpliva večinskega naroda je raba slovenskega jezika vse bolj omejena. Starejša in srednja generacija danes še rabi materinščino, kadar so sami; takoj ko se jim pridruži kak Madžar, govorijo v madžarščini. Mladi pa večkrat govore madžarsko, tudi če so skupaj samo Slovenci.

Vse to je vpliv asimilacije. Otroci hodijo v madžarske šole (samo v nekaterih osnovnih šolah poučujejo slovenščino in še to fakultativno). Zaposlijo se v madžarskem okolju. Madžarsko terminologijo dosti bolje obvladajo kot slovensko, zato jim je lažje govoriti madžarsko.

c) Medsebojni odnosi

Medsebojni odnosi so se izražali v prijateljstvu, skupnem petju in plesu po končanem delu in tudi na skupnih žetvenih in drugih plesih, ki so se jih udeležili tudi vaščani. V nekaterih primerih so se stakle tako močne prijateljske vezi, da so po opravljenem sezonskem delu ohranjali stike z dopisovanjem.

Mladi fantje in dekleta so hitreje navezali stike z Madžari kot poročeni in starejši ljudje, kar je povsem razumljivo.

Prijateljstvo se je velikokrat spremenilo v ljubezen. Podatki za starejša obdobja sicer zatrjujejo, da so starejše ženske na dekleta zelo pazile. V tistih obdobjih se ni dogajalo, da bi se dekleta poročila in ostala tam, kar velja za zadnja leta. O medsebojnih odnosih govori naslednja izjava: "So podja bili, pa smo mi dejkle bili, pa smo se poštváli mi mladi. Skurok od sikša iža je edna ostala tam na Vogrskon".³³

31. Boross Marietta, *Mezogazdasági munkaszervezésnek Nyugat-Dunán-túlról* (Poljedelske delovne pogodbe z zahodnega Prekdonavja), V: *Néprajzi Kozlemények*, 1.XII., Budimpešta, 1967, str. 305.

32. Boross Marietta, *Mezogazdasági ...*, str. 259.

33. Isto kot op. 28.

Ferenc Bajzek z Gornjega Senika se spominja: "Zbliževanje deklet in fantov je bilo omejeno, sicer so prej vsi spali v istem prostoru, vendar so bila ležišča strogo ločena. Ob desetih je morala biti tema in tišina. Če je polir nekoga našel, da "kali" nočni mir, ga je kaznoval. Vendar so se mladi vedno nekako znašli".³⁴ Kot sem že omenila, so starejše ženske pazile na dekleta, kljub temu je dostikrat prihajalo do ljubezenskih stikov deklet z delodajalci in polirji. Ta dekleta so potem pri delu in plačilu imele privilegije, vendar so to morale skrivati pred sodelavci. Če se je zvedelo o dekletovem razmerju, je bila osramočena in izločena tako iz družbenega kot iz družinskega kroga. V takih primerih je prihajalo tudi do samomorov.

Čas je prinesel tolerantnejši odnos do ljubezenskih razmerij. Danes družba ter družina ne vplivata več do take mere na medsebojne odnose.

u) Vpliv sezonstva na način življenja porabskih Slovencev

Ferenc Lencses je to tako opisal: "Delovna skupina poljedelskih sezonskih delavcev po vrnitvi prinaša v življenje vasi številna nova doživetja in izkušnje. To se je pokazalo predvsem tam, od koder so hodili delat na več posestev. Moralo je preteči veliko časa, da so se vsi ti vtisi uredili".³⁵

Ko raziskujemo tuje vplive, moramo upoštevati tako pozitivne kot negativne posledice sezonskega zaposlovanja.

Mária Holecz iz Števanovec pravi: "V času, ko so bili starši na sezonskem delu, so morali otroci, pa čeprav še nedorasli, skrbeti za dom in delo doma. Dostikrat zaradi tega niso šli v šolo, vzgajali so se sami, ali pa so jih vzgajali stari starši".³⁶

Na sezonsko delo so ponavadi odšli tisti člani družine, ki so se najbolje spoznali na delo doma. V času njihove odsotnosti je zaradi neizkušenosti domačih bil slabši pridelek. To se je spoznalo tudi v živinoreji.

Porabski Slovenci so svojo delovno silo prodajali za nekaj forintov. Dostikrat so bili slabše plačani kot madžarski delavci. Slaba hrana, prepolna bilvališča v hlevih in barakah ter nezadostna higiena, so negativno vplivali na zdravje; duševne posledice so bile hujše kot fizične. Sezonsko delo porabskih Slovencev pa ima tudi pozitivne posledice. V tujem okolju so vsaj delno izpopolnili znanje in izkušnje v obdelovanju zemlje in v živinoreji. Spoznali so se z novo tehnologijo. Kraji, v katere so hodili na sezonsko delo, niso nikoli bili visoko razviti, vendar so bili bolj razviti od Porabja. Zaslužek je bil v prejšnjih obdobjih edina možnost za preživetje porabskih družin (npr. pod Rákosijevim režimom od l. 1947-1953, so z zaslužkom plačevali dajatve). Zaslužek sezonskega zaposlovanja danes pozitivno vpliva na razvoj vasi, obenem pa pomaga pri ohranjanju življenske ravni ali celo pripomore k dvigu standarda.

Pri določenih družinah zasluženi pridelek (sezonci še danes lahko izbirajo denar ali pridelek) omogoča vzrejo več svinj, ker zaradi slabe kvalitete doma ne pridelajo več kot za krmo 1-2 svinj. Nekateri uporabljajo zasluženi denar npr. za nakup pohištva, oblek, šolskih potrebščin za otroke, televizorjev in ostale teh

34. Isto kot op. 28.

35. Lencsés Ferenc, *Mezőgazdasági idénymunkások a negyvenes években* (Poljedelski sezonski delavci v štiridesetih letih), Budimpešta, 1982, str. 170.

36. Isto kot op. 5.

nike itd.. Upokojencem pa je ponavadi ta zaslužek nujno potreben za vsakdanje življenje.

Porabski Slovenci se seznanijo tudi s kulturnimi prvinami v drugih okoljih, kar do neke mere pozitivno vpliva na njihov življenjski nazor; to velja za tiste, ki so v narodnostnem oziru zadosti zavedni, da se ne asimilirajo.

Summary

THE CAUSES AND DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL EMPLOYMENT AMONG THE SLOVENES OF PORABJE (THE RABA REGION) IN HUNGARY

Beginnings of agricultural seasonal work and emerging of agricultural seasoners, the so called *summas*... in Hungary reach back into the end of the eighties and beginning of the nineties of the 19th century. In the creation and directing of employment forms, changes in the Hungarian agrarian economy were of special significance, particularly after the crisis in the corn growing that occurred in the eighties of the previous century. Plants for industrial purposes began to be grown, intensive cattle breeding was introduced as well as dairy economy and growing of fodder plants. Economy was therefore becoming ever more intensive, but fundamental changes could not yet occur since the deeply rooted feudal elements had not entirely disappeared. The last decade of the 19th century is characterized by fast increase of population together with increasing pauperization, a large number of unemployed, and expansion of agricultural machinery.

The Slovenes of Porabje were forced to set out into the world to earn their daily bread by poverty, due to barren soil, numerous families, estates divided owing to the usual hereditary law and lack of factories capable of giving employment to a greater number of people. Changes in Hungarian agrarian Economy provided possibility of seasonal emigration.

Locations of seasonal employment in the first period were the following: estate of Festetich at Keszthely, abbey estate at Kapornak, and southern provinces in the counties of Somogy, Zala, Veszprém. Employers between the two wars were: hired and other estates at Železna and other counties (Somogy, Fejér, Baranya, Győr-Sopron, Pest). A limited number of Slovenes sought employment in Germany and Austria in the years 1936-1938. Locations of seasonal employment have not changed until the end of the sixties of this century. Afterwards, new locations emerged: state estate Lajta-Hansag at Mosonmagyaróvár and Dombovár, since 1976 also Csepreg, since 1980 agricultural cooperative at Hrvatsko Židanje.

The lifestyle of the majority nation and the non-Slovene surroundings affected the lifestyle of the Slovenes of Porabje. Experiences and novelties from their working surroundings were only gradually adopted by the Slovenes.

MARIJANA SUKIČ

OD PRIJATELA DO SLOVENSKIH UTRINKOV (Informiranje v slovenskem jeziku med porabskimi Slovenci)

Pri osveščanju in krepitvi občutka pripadnosti narodnostni skupnosti ima zelo važno vlogo pisana oz. "slišana" beseda. Še posebej velja to za tako maloštevilno skupnost kot je slovenska v Porabju, ki je nekaj desetletij živela skoraj hermetično zaprta in ločena od svojega matičnega naroda, torej ni bilo nemotnega, naravnega pretoka informacij.

Sredstva javnega obveščanja (lahko) odigrajo pomembno vlogo pri ohranjanju in razvijanju maternega jezika oziroma pri posredovanju lastnih kulturnih vrednot ter vzpodbujanju in krepitvi kulturne zavesti.

Pri obravnavanju vloge javnih občil ne smemo ločeno proučevati lastnih občil slovenske manjšine na Madžarskem ker vplivajo na prebivalstvo našega prostora razen lastnih občil tudi sredstva javnega obveščanja večinskega matičnega naroda.

1. Kratek zgodovinski pregled

V Porabju so pisno besedo več sto let pomenili molitveniki, pesmarice, od začetka tega stoletja pa versko časopisje iz Prekmurja. Tako so dobivali od leta 1904 Kalendar srca Jezušovoga, Marijin list, od leta 1913 pa Novine.

O začetku domačega tiska v Porabju lahko govorimo od konca preteklega stoletja. "Dober paidás" kalendarium je izhajal od leta 1899 do leta 1925. Mesečna revija "Priatelj" Imreja Augustiča je prvič izšla 15. septembra 1875 v Budimpešti. V zadnji številki v l. 1876 je zapisal naslednje: "Prejde ono lústvo, štero je brezi znanosti. I dōnok se najdo takši, ki eto kaplo našim Slovenom ne voščijo. Protivnicke so "Priatelj"-i zāto, ka zākoj naše slovensko lúdstvo obūdjava... Na sloboščino je samo vučen narod zreli. "Priatelj" za vas Slovene!" Zadnja številka mesečne revije je izšla 15. julija 1879.

Po drugi svetovni vojni je bila ustanovljena Demokratična zveza južnih Slovanov. Organizacija, ki je zastopala Srbe, Hrvate in Slovence na Madžarskem. Spomladi 1945. je začela izdajati časopis z naslovom "Naše novine". Časopis je približno eno leto izhajal v Battonyi, ko sta se uredništvo in tudi organizacija preselili v Budimpešto. Od leta 1946 je izhajal skupen časopis z imenom Narodne novine. Do leta 1970 je bilo objavljeno v tem listu le nekaj prispevkov v slovenskem jeziku izpod peresa Jožefa Langa in Franca Tota. Slovenska rubrika se je pojavila leta 1970, kar je na začetku pomenilo le toliko, da so bili slovenski članki zmeraj na isti strani in istem mestu objavljeni. Rubrika se je leta 1972 razširila na eno stran, ki je bila namenjena tako odraslim kot otrokom. S širjenjem slovenskega dela na 2 strani (leta 1978) in na 3 strani (leta 1983) je dobil "mladi rod" svojo stran in tudi odraslim je bilo namenjeno več zanimivega branja. Od leta 1983 je bila pri uredništvu Narodnih novin zaposlena slovenska novinarka Marija Bajzek-Lukač, ki je urejala slovenski del (Ljudski list) časopisa do 1988.

Kljub širjenju slovenskega dela, časopis med slovenskimi bralci ni bil preveč priljubljen. Povprečno je imel letno manj kot 50 naročnikov.

1.2. Porabje v vsako porabsko hišo

Po demokratičnih spremembah na Madžarskem je razpadla tudi Zveza južnih Slovanov in manjšine, združene v tej organizaciji so si ustanovile lastne organizacije. Tako je bila 27. oktobra leta 1990 v Gornjem Seniku ustanovljena Zveza Slovencev na Madžarskem. Ker se je zveza zavedala, da je "informacija oblast", si je zastavila kot enega glavnih ciljev ustanovitve lastnega časopisa.

14. februarja 1991 je izšla prva številka Porabja. Štirinajstdnevnik, ki ga tiska ID SOLIDARNOST v Murski Soboti je izhajal do začetka decembra na šestih straneh. Prvo leto so tiskali časopis v 700-ih izvodih, od tega je bilo namenjeno 600 Porabju, ostalih 100 izvodov pa Sloveniji. Ker uredništvo zaradi visoke cene poštnih uslug lista ni širilo preko pošte (prodajal se je po vseh trgovinah, cerkvah in šolah v Porabju) je bila distribucija precej negotova. Večkrat se je zgodilo, da je ostalo veliko izvodov v uredništvu.

Od decembra 1991 izhaja časopis na osmih straneh in od leta 1992 v 800-ih izvodih. 700 izvodov pride v porabske hiše oziroma slovenske domove drugod po Madžarskem. Uredništvo se je namreč dogovorilo s samoupravnimi organi porabskih vasi, da svojim občanom naročijo edini slovenski časopis, ki izhaja na Madžarskem. Ker je uredništvo pri teh vaških organih naletelo na razumevanje, časopis prispe vsak drugi teden skoraj v vsako porabsko hišo.

Uredniški odbor (sodelujeta tudi novinarja iz Murske Sobotice) se je odločil, da je treba najti pravo razmerje med slovenskim knjižnim jezikom in porabskim narečjem, kajti v nasprotnem primeru bi se lahko zgodilo, da bi ljudje zavračali časopis. List informira bralce predvsem o dogajanjih ožjega prostora.

1.3. Časopisi večinskega naroda

Velik del svojih potreb po obveščeniosti zadovoljujejo Slovenci v Porabju prek občil večinskega naroda. Naj omenim izmed madžarskih časopisov le dnevnik Železne županije "Vas Népe", katerega ima naročenega skoraj vsaka porabska družina. Dnevnik naročujejo zaradi tega, da bi se informirali o dogodkih širšega prostora. Treba je pa povedati, da je po osamosvojitvi Slovenije v ta "širši prostor" vse bolj vključena tudi Republika Slovenija.

1.4. Časopisi matičnega naroda

V Monoštru in po vseh vaseh slovenskega Porabja zaman iščemo na prodajnih mestih dnevnik in tednik iz Slovenije. Nekaj družin dobiva Pomurski Vestnik, ali kakšne druge revije, ki jim jih naročajo sorodniki ali znanci v Sloveniji.

Madžarska pošta in PTT podjetje iz Slovenije sta konec julija 1992 podpisali pogodbo o zamenjavi remitende. Tako prihaja v Porabje tedensko od 100 do 150 raznih dnevnikov, tednikov, revij (Naša žena, Jana, Moj mikro, Gospodarski Vestnik itd.). Zveza Slovencev periodike razpošilja po vseh inštitucijah, šolah, vrtcih itd.

S samoupravnimi organi v Porabju se je slovenska organizacija dogovorila, da remitendo razdelijo med prebivalci. Tako pride del slovenskega časopisja (četudi z zamudo) v roke porabskih bralcev.

2. Radio in televizija

2.1. Slovenske oddaje radia Győr

Od 1979 so na madžarskem radiu redne oddaje v slovenskem jeziku. Do leta 1984 se je oddaja vrtela vsako drugo nedeljo in je trajala 15 minut. Od začetka do leta 1981 je oddajo urejala Marija Kozar-Mukič, ki je končala v Ljubljani na Filozofski fakulteti slovenščino in etnologijo. Njo je zamenjal Franček Mukič, ki je urednik oddaje vse do danes. Od 1. aprila 1984 so oddaje polurne in tedenske. Oddaje imajo dvojno vlogo; po eni strani seznanjajo poslušalce v Porabju s političnimi, kulturnimi in gospodarskimi dogodki, po drugi strani pa imajo izjemen pomen pri negovanju in razvijanju jezika. Priljubljenost oddaj je pripisati temu, da so pogovori, reportaže, nekateri komentarji v porabskem narečju. Poslušanost te oddaje je skoraj 100 odstotna, oziroma je bila vse do 12. januarja 1992, ko je začel radio Győr oddajati na vzhodni UKV dolžini. Do takrat je namreč omenjena lokalna postaja oddajala na zahodni UKV dolžini in je bila njena slišnost precej dobra tudi v slovenskem Porabju. Po naših raziskavah (Porabje 2. št. v letu 1992) ima v Monoštru in okolici zelo malo ljudi sprejemnika z vzhodnim UKV-jem. Ne bi upala trditi, da je bil ta ukrep protimanjšinski, kajti nova valovna dolžina ne velja le za slovenske oddaje omenjena lokalne radijske postaje, temveč za ves program Radia Győr in tudi za ostale radijske postaje na podeželju. Toda medtem, ko madžarski poslušalci lahko izbirajo iz ničkoliko postaj in oddaj, so Slovenci v Porabju "skoraj" zgubili svojo edino radijsko oddajo.

2.2. Radijske oddaje slovenskih radijskih postaj, namenjene porabskim Slovencem

V Porabju so precej poslušane nekatere oddaje slovenskih radijskih postaj, predvsem Murski val (Radio Murska Sobota). Ljudje razen glasbenih oddaj radi poslušajo oddaje, ki govorijo o njih.

Prva oddaja namenjena Porabju na radiu Murska Sobota se je odvrtela 1. januarja 1971. Penajstminutna oddaja je bila na sporedu vsako zadnjo nedeljo v mesecu. Imenovala se je Porabska nedelja. Kmalu je oddaja postala štirinajstdnevna. Do prvih večjih sprememb je prišlo leta 1978. Takrat se je oddaja preimenovala v "Doma in onkraj meja". Postala je tedenska in polurna, v njej je bil tudi glasbeni del "Čez tri vode, čez tri gore". Oddaja je obravnavala tudi teme o življenju pomurskih Madžarov, gradiščanskih Hrvatov in Slovencev na Štajerskem.

V začetku leta 1991 je oddaja dobila novo ime, Panonski odmevi, in je bila zelo poslušana v Porabju vse do takrat, dokler je niso "preselili". Od začetka leta 1992 so jo vrteli od 18.00 uri namesto ob 13.00 uri. Do tega je prišlo zaradi delitev valovnih dolžin. Od zadnjega tedna v decembru bo oddaja na sporedu v zgodnjih dopoldanskih urah od 8.10 do 8.30.

Oddaja Sotočje, za katero je bil pobudnik radio Maribor, je stara 15 let. Pripravljale so jo lokalne radijske postaje - Koper, Nova Gorica, Murska Sobota, Maribor. Pred tremi leti je Radio Murska Sobota izstopil, od takrat pripravlja porabske prispevke novinar radia Maribor. Oddaja ima približno enaki koncept kakor TV oddaja Slovenci v zamejstvu, torej poroča o življenju narodnosti v Avstriji, Italiji in na Madžarskem. Oddaja je običajno dolga petdeset minut in je

na sporedu na prvem programu radia Slovenija vsak ponedeljek ob 20.00. Radio Maribor predvaja oddajo Sotočje vsak ponedeljek ob 18.00 uri.

2.3. Televizijska oddaja Naš ekran

Od začetka 80-ih let se je v pečujmskem studiu madžarske televizije pripravljala oddaja Naš ekran. Tedenska oddaja je bila zamišljena po istih načelih kot tednik Narodne novine, torej naj bi se predvajali prispevki o življenju Srbov, Hrvatov in Slovencev. Zaradi oddaljenosti Porabja od pokrajinskega studia in zaradi tega, ker v uredništvu ti. južnoslovanskega programa ni delal nobeden Slovencev, so bili prispevki iz Porabja prav redki. Do spremembe je prišlo v sredini leta 1992, ko se je ustanovilo samostojno srbsko uredništvo v Budimpešti ter kmalu tudi slovensko v regionalnem studiu v Sombotelu.

2.4. Slovenski utrinki

Oddajo "Slovenski utrinki" pripravljajo v regionalnem studio 2. programa madžarske televizije, kjer sta zaposleni dve sodelavki slovenske narodnosti, ter svetovalka. Tehnično opremo zagotavlja regionalni studio.

Prvo oddajo v slovenskem jeziku so predvajali 10. oktobra leta 1992. Oddaje so na sporedu vsako drugo soboto od 10.45 do 11.05.

2.5. Slovenci v zamejstvu

Prva oddaja je bila na sporedu 16. januarja 1983. Koncept oddaje je v osnovi od takrat nespremenjen, obravnava Slovence v treh sosednjih državah. Prvih pet let se je oddaja začela s pregledom aktualnih dogodkov, temu so sledili trije prispevki. Ker je oddaja mesečna, so bili dogodki večkrat zastareli, zato so pregled opustili.

Oddaja je na sporedu drugi torek v mesecu, ob 17.30. Oddajo običajno ponovijo ob četrtkih na prvem programu.

3. Predlogi

V zadnjih dveh letih je opazna precejšnja sprememba v informiranju slovenske manjšine v Porabju (časopis Porabje, samostojna TV-oddaja). Pri uredništvih medijev Slovencev v Porabju se postavlja vprašanje vzgoje in usposabljanja lastnih kadrov. V perspektivi je namreč treba razmišljati o tedniku in tedenskih televizijskih oddajah. Za slovensko oddajo radia Győr je treba spet zagotoviti ustrezno valovno dolžino kajti zaradi neprimerne valovne dolžine se oddaja vrti skoraj v "prazno".

Treba bi bilo izboljšati tehnične možnosti za sprejemanje 2. programa madžarske televizije ter televizije Slovenije.

Podlaga za izvršitev teh nalog je lahko dvostranski sporazum o zaščiti madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji ter slovenske manjšine na Madžarskem.

Summary

FROM PRIJATEL TO SLOVENSKI UTRINKI

The authoress discusses certain aspects of the role of media in the Slovene language among the Slovenes of Porabje. After a brief historical survey, she deals specifically with the paper *Porabje*, and with the impacts of the majority as well as parent nation's papers. Especially emphasized are the Slovene programmes of the radio Győr, as well as Slovene radio stations' programmes for Slovenes of Porabje. TV programmes in the Slovene language are an important novelty. The article concludes with suggestions concerning further expansion of media messages in the Slovene language.

FULVIO ŠURAN

**"LA MINORANZA NAZIONALE ITALIANA TRA DEMAGOGIA E
DEMOCRAZIA"**

"In questa terra di così brevi confini vivono, da oltre undici secoli, due popoli d'origine diversa, cui distingue tuttora la lingua, il grado di incivilimento e le condizioni economiche. Non si tratta né indigenato per gli uni, né di ospitalità per gli altri: ambi sono istriani. Ragione dunque vorrebbe, ed anche giustizia, che si considerassero uguali nei diritti e nei doveri: che le due lingue fossero per l'uno e per l'altro, libero e rispettato mezzo di progressivo incivilimento, e che si aiutassero vicendevolmente nella dura lotta quotidiana per l'esistenza"

Giuseppina Martinuzzi

"L'Istria nel suo complesso è un'area nazionalmente mista e non da oggi, ma da secoli; da questa realtà bisogna partire nel risolvere con spirito democratico la questione della pacifica convivenza delle sue genti. Infatti questa regione è popolata da secoli da tre comunità etniche autoctone, che nel corso di un lungo arco di tempo hanno plasmato abitudini, mentalità, peculiarità proprie. E' gente questa che vanta un destino comune tempratosi nell'infuriare di tante contrarietà. La secolare convivenza ha fatto nascere interessi comuni, ha promosso convergenze psicologiche, ha favorito l'avvicinamento dei costumi e la comprensione reciproca. Noi siamo interessati alla realizzazione di soluzioni concrete che concorrano alla creazione di rapporti giusti tra gli uomini, di una temperie di comprensione che soddisfino le esigenze di ognuno in modo da tenere viva in lui la sensazione di vivere realmente in casa propria".

Antonio Borme

Nella ex-Jugoslavia socialista il dubbio politico e lo scrupolo di contrabbattere alle autorità le scelte politiche non potevano affiorare in quanto tale società era ritenuta "utopisticamente perfetta" e il dibattito politicamente indirizzato - puramente ideologico e manicheo - sistemava ogni problematicità etica nei confronti delle particolarità etniche, e non solo, in modo sbrigativo e categorico. Il che si dimostra oltremodo deleterio per lo sviluppo delle diverse minoranze etnico-nazionali, specialmente di quella italiana e tedesca. Quest'ultima, per esempio, fu quasi del tutto cancellata dal territorio compreso entro i confini dello Stato federativo e socialista della Jugoslavia solo perché tedesca, cioè solo perché appartenente a quello Stato nazista tedesco che ha invaso la Jugoslavia.

Si sperava che con il crollo del regime social-populista e dell'ideologia comunista che l'aveva sostenuto le cose, a proposito del rispetto delle libertà individuale e dei diritti umani che da tale libertà sono l'espressione, sarebbero andate verso un miglioramento, specialmente per quel che riguarda il rispetto delle specificità etnico-nazionali delle minoranze nazionali e delle regioni pluri-etniche. Invece, dopo il crollo del totalitarismo comunista e quale conseguenza dell'anarchia politica dilagante, spesso fatta passare per democratizzazione, si può notare un proliferare di manifestazioni clamorose o minute, ispirate da un

nazionalismo strisciante che è in contraddizione con quanto si ama ufficialmente proclamare a livello di dichiarazioni di principi politici, di diniego dei diritti dei cittadini e delle minoranze nazionali, sino all'apparente irrilevanza verso quelle persone che la pensano diversamente dalla politica ufficiale e verso quei gruppi etnici che, dopo mezzo secolo di livellamento politico e nazionale, cercano anch'essi un loro posto al sole.

Non è quindi un caso che, riguardo alla realtà pluri-etnica della regione istriana, quasi tutti i partiti politici con finalità nazional-nazionalistiche verso la penisola istriana (in principal modo quelli dello Stato Croato), nel momento in cui si accingono a esplicitare le proprie convinzioni politiche alle genti istriane, sono soliti iniziare con la frase rituale: "Noi non siamo contro gli italiani dell'istria in quanto minoranza nazionale, ma ..."; ciò che segue quel ma modulerà in forma diversa il rifiuto dell'altro, in questo caso dell'italianità di questa terra e delle sue genti autoctone.

Quindi la volontà che il gruppo etnico italiano sopravviva, come minoranza nazionale, e un'interpretazione che inequivocabilmente si scontra con altre interpretazioni non sempre di tendenza veramente democratica, anche se si dichiarano tali in quanto si sa in politica l'ipocrisia e di casa.

Da parte sua un siffatto atteggiamento rende estremamente più difficile l'analisi della compessa e dinamica realtà storico-sociale della regione istro-quarnerina perché ogni richiesta dell'etnia istro-veneta, che non soddisfi le pretese politiche dei vari partiti o del governo, è possibile venga tacciata di "irredentismo": sentenza che significa l'infamante qualifica di "nemico della patria", di "quinta colonna", di "persona non gradita" alle autorità statali.

Quindi aprire oggi un tale dibattito non significa negare la croaticità o slovenicità della penisola istriana quanto finalmente accettare della secolare convivenza delle tre etnie autoctone della regione istro-quarnerina: quella di ceppo croato, sloveno e italiano. La realtà è dunque che si tratta di una regione pluri-etnica di confine, da trattarsi quindi come tale senza alcun sopruso nazionalistico e demografico.

L'etnia istro-veneta si trova dunque di nuovo, come 50 anni addietro quando ha iniziato la sua esistenza come minoranza nazionale italiana dello Stato federativo e socialista della Jugoslavia, in un mare aperto, pieno di nuove possibilità ma anche di pericoli nascosti. Per tali ragioni tale etnia, in qualità di minoranza nazionale italiana abbisogna di "punte di diamante", per sfondare in nuovi campi del vivere sociale e dell'agire politico, e di "buoni camminatori", per scoprire nuove vie di convivenza regionale e di progresso delle proprie specificità etnico-regionali e nazionali. Questo è importante e necessario se si vuole uscire dall'indifferenza nazionale dilagante tra le file dell'etnia istro-veneta e che può portare ad un'ulteriore gettizzazione o ad un'assottigliamento della sua già esigua consistenza numerica tramite la rassicurante assimilazione nazionale.

C'è però la paura di fare i primi passi. L'esodo, le foibe, le maltrattazioni personali e di gruppo, la chiusura delle scuole, la disoccupazione per ragioni politiche (da parte di un nazionalismo nascostosi sotto le spoglie della prepotenza totalitaria del bolscevismo livellatore delle correnti più deboli: delle minoranze nazionali), sono ancora freschi in molti della vecchia e della media generazione.

Gli intellettuali della minoranza nazionale italiana, anche grazie alla memoria storica riguardante il recente passato della loro collettività nazionale, sono ben consapevoli che qualsiasi Stato moderno, scientificamente costruito in base alla

convenzionalità assoluta del segno linguistico e logico, presuppone l'uso sottile della "paura dosata" a scopo intimidatorio. In tal modo l'individuo viene portato ad una relativa indifferenza verso la propria questione nazionale in quanto la paura totale per la salvaguardia esistenziale della propria persona convince l'individuo umano contemporaneo a scegliere argomenti meno pericolosi quali: il benessere economico, il successo professionale, il conformismo sociale ecc.. Ciò porta quell'entità etnico-nazionale minoritaria (nel nostro caso l'etnia istro-veneta) ad una progressiva e, individualmente, conveniente assimilazione nazionale.

Paura appunto della quale l'etnia istro-veneta nella sua qualità di minoranza nazionale italiana ha fatto più volte esperienza sotto il passato regime social-populista.

Ogni sistema politico che si innalza a baluardo di perfezione socio-politica, come lo è, appunto, ogni sistema totalitario tende a trasformare la soggettività sociale, come il sentimento, la fede, le tradizioni, in elementi di scarto sociale da relegare in qualità secondarie nell'illusione-desiderio di eludere la questione radicale del politico-burocrate. In tal modo si danno delle legittimità alle azioni repressive nei confronti di terzi - i diversi, stigmatizzati, a seconda dell'occasione, come i nemici della causa nazionale o rivoluzionaria. Meglio se tutte e due assieme, fa più effetto.

Quindi, per le democrazie, createsi dalla disgregazione dei sistemi social-populisti, esiste il pericolo di far "buon uso" delle passate tecniche repressive in uso presso i passati regimi. In questo senso si sta rafforzando uno dei bastioni ideologici del vecchio regime comunista: il cliché popolo-martire, popolo-vittima degli eventi storici, che traduce una concezione estesa della passata storiografia ufficiale e non (croata e slovena). Un'idea guida che molti partiti politici - specialmente quelli croati che in tal modo cercano di scrollarsi di dosso un'altro falso cliché del passato (in voga durante il regime bolscevico): quello che identificava il croato col'ustavstvo - hanno fatto propria e che sta indirizzando anche parte della coscienza collettiva nazionale dei due Stati di Croazia e di Slovenia, popoli nazionalmente maggioritari e con i quali la minoranza nazionale italiana convive. Si può osservare come questo cliché, nella sua forma nazional-ideologica, ha così, per esempio, trasformato la "bolscevica" "liberazione nazionale" di tutti i popoli della ex Jugoslavia incluso quindi anche quello croato e sloveno in un'altra oppressione: quella bolscevica serba verso gli altri popoli della passata federazione socialista.

Visto il passato condizionato e condizionante vivere quotidiano del cittadino medio, come pure il "senso comune" formatosi in seguito al "diktat" socio-politico del vecchio regime che regolava il vivere della sua comunità nazionale e facile comprendere come questo cliché, questa "forma mentis" vincente viene usato con profitto e per scopi nazionalistici anche dalla nuova classe politica dominante. Questa, abbinando per lo più al binomio peggiorativo serbo-bolscevico tutti i peggiori misfatti del periodo postbellico - come l'aveva già fatto il passato regime bolscevico-comunista al potere nei confronti dell'identificazione dell'italiano con il fascismo, dell'"ustavstvo" croato e del "ceticismo" serbo (nonché del nazismo con il popolo tedesco) -, si "lava le mani" dai vari misfatti e crimini compiuti in questa terra di frontiera alle genti istriane. Sembra sia una prassi del vincitore far sì che i "boia" risultino essere sempre gli altri: prima, cioè fino al 1943, i fascisti italiani, poi, dalla tanto "osannata" e in seguito "abiurata" liberazione, i bolscevichi all'occasione identificati con i serbi o i filo-serbi.

Si sta dunque continuando ancora a far buon uso della collaudata prassi politica appartenente ai sistemi totalitari il chi permette di dare credibilità scientifica ai vecchi nazionalismi, e alle nuove simbologie nazionalistiche cariche di analogie irrazionali che non hanno nulla a che fare con i moderni Stati europei e i sistemi liberal-democratici. Così, per esempio, si cerca di dimostrare scientificamente, come il bolscevismo-serbo, assieme all'altro binomio peggiorativo italiano-fascista, retaggio del periodo fascista, abbiano cercato di eliminare la presenza croata e slovena nella regione istro-quarnerina, facendo per lo più leva su dicerie, odi individuali e rivalità familiari incolpando per ciò solo la diversità etnica. Travisando in tal modo il fatto che quei regimi non sono stati repressivi solo per quelle popolazioni nazionalmente diverse dalla dominanza politico-nazionale di quello Stato, ma per tutte le popolazioni che da secoli coabitavano pacificamente nella regione istro-quarnerina, quindi anche per l'etnia istro-veneta.

Nascondendo o minimizzando questo dato di fatto gli storici del passato regime di fatto volevano giustificare le reazioni repressive condotte con sistematica ferocia nei confronti dell'etnia istro-veneta in qualità di minoranza nazionale italiana. In tal senso nazionalmente la più colpita dall'infoibamento, dall'esodo postbellico e dalla conseguente assimilazione. E se un dato interesse, minimo per dir il vero, suscita oggi un tale argomento ciò non avviene per ragioni intrinseche alla specificità di detta minoranza nazionale, della quale sembra a nessuno importi poi tanto, ma per ragioni di "real politik" in quanto, nei momenti di crisi di un dato regime la "politica" per rimanere "attuale" ha, sempre bisogno dell'altro, del diverso - in questo caso dell'etnia italiana - da trattare come capro espiatorio delle proprie miserie passate, presenti e, perché no, anche future.

E' stato Carl Schmitt che, nel 1932, aveva con genialità d'intuito individuato il fondamento della politica nell'antitesi amico-nemico. Secondo lo Schmitt le comunità statali si rinsaldano nella funzione dell'autodifesa, nell'ostilità e nell'esclusione dell'altro. Questo altro per lo più ideologicamente o nazionalmente diverso, diventa qualcosa di quanto mai necessario alla dominanza politica di una collettività sociale o nazionale cosciente del fatto che venendo meno il nemico si dissolve anche il movente della solidarietà comunitaria che teneva unito quello Stato che è, in genere linguisticamente simile ma etnicamente eterogeneo, e, in prevalenza tenuto assieme da almeno un comune denominatore il che può essere la stessa ideologia politica, religione, radice linguistica, razza o oppressore delle libertà nazionali di quei popoli costretti ad una coalizione più o meno momentanea. Il che, quest'ultimo, a sua volta, si può trasformare in un'altra oppressione assimilatoria portata avanti dal popolo etnicamente maggioritario.

Venuto quindi meno il pericolo esterno che li aveva accomunati aumentano le spinte centrifughe da parte di quei popoli che sentono in pericolo la loro identità etnico-nazionale. Allora cessa di funzionare anche la politica portata avanti da quella dominanza ideologica. La stessa federazione jugoslava, come del resto tutti gli Stati pluri-nazionali europei, si era creata basandosi su questa "regolarità" della politica.

La fine dello Stato Jugoslavo, oltre che indicare nell'odio e nella paura anziché nella fede e nella responsabilità la base della politica moderna portata avanti dall'Occidente, dimostra come necessario, per uno Stato che basi la propria esistenza su una ideologia totalitaria e nazional-nazionalistica, il man -

tenimento dell'antitesi schmittiana: amico-nemico. Comunque da questa "regolarità" politica ne segue che un simile destino, per ora toccato allo Stato jugoslavo e all'Unione Sovietica, inevitabilmente può toccare a tutti quegli Stati europei che si sono storicamente formati su simili basi socio-politiche libertarie e che attualmente non indirizzano la loro politica su un regionalismo nazionale plurietnico.

La nascita, in Italia delle "Leghe" ne è una evidente conferma (argomento che ho trattato in un'altro saggio dal titolo: "Verso l'Europa delle regioni: 2000 e dintorni").

Il disordine socio-politico che attualmente sta accadendo nei paesi che si stanno liberando dalla zavorra dell'ideologia comunista non ci deve trarre in inganno in quanto rappresenta una situazione momentanea di assestamento socio-economico molto traumatica. E' chiaro che settant'anni di Jugoslavia dei quali quarantacinque di livellamento comunista hanno lasciato il loro segno sulle presenti rivendicazioni nazionalistiche: per certi aspetti anacronistiche non fosse altro che per le diverse deformazioni ideologiche della storia nazionale dei suoi diversi popoli ed etnie (e anche in questo caso a scapito delle diverse minoranze autoctone), per le pressioni politiche esercitate sugli storici e i programmi scolastici dalla nuova ideologia nazional-nazionalistica, e tutto con l'obbiettivo di riplasmare il patriottismo e la coscienza storica falsificati dal passato "marxismo ufficiale". Questa seconda "forzatura interpretativa" delle singole storie nazionali, vista come base dello sviluppo della relativa coscienza collettiva, si fa evidente specialmente per quanto riguarda la manipolazione interpretativa della storia riguardante l'etnia istro-veneta.

Così per esempio, per quel che concerne la passata ideologia social-populista: tutto quel che poteva servire alla comprensione della lotta di classe è stato messo in rilievo è riconosciuto come tradizione da seguire e da portare avanti come: le rivolte operaie, la lotta contro il nazionalfascismo, l'internazionalismo socialista, ecc.. All'incontrario, tutto quello che poteva nutrire il sentimento d'appartenenza alle correnti liberali d'Occidente, all'Europa, alla Roma cristiana fu valutato con il termine: irredentismo, e quelli che si richiamavano a tale naturale quanto, per l'etnia istro-veneta, vitale collegamento, quinta colonna, cioè traditori dell'ideologia comunista e nemici della patria. Quindi, per quel che riguarda la minoranza nazionale italiana della regione istro-quarnerina tutto ciò che faceva un corpo unico con la storia, la società, l'economia e la cultura italiana, fu passato sotto silenzio, trascurato o minimizzato. In questo senso basta solo analizzare il calo demografico della popolazione italiana e tedesca, prese come capro espiatorio delle distruzioni belliche subite nel secondo dopoguerra in Jugoslavia.

Quindi, se questa soppressione, di importanti elementi storico-nazionali per una giusta comprensione della propria identità collettiva, rappresento un trauma per la popolazione maggioritaria, slovena e croata, si può immaginare cosa ciò significa e quali conseguenze ebbe per una minoranza nazionale, com'è quella italiana - con la quale l'etnia istro-veneta si identifica per cultura tradizione e radice linguistica - la cui Nazione Madre, l'Italia capitalista, era tutto quello che doveva essere negato in blocco, benchè tutto ciò rappresentasse quel fulcro vitale necessario per portare avanti la costruzione della sua identità nazionale. Alla minoranza nazionale italiana, cioè all'etnia istro-veneta come espressione nazionale era lasciato solo l'uso della lingua italiana. Lingua che la maggior parte degli appartenenti alla minoranza non praticava, e che

tuttora non pratica, in quanto socialmente non necessaria dato che non sussisteva, come attualmente non sussiste, l'obbligo del bilinguismo nella regione istro-quarnerina, nella quale da secoli convivono tre etnie autoctone della regione istro-quarnerina: i croati, gli sloveni e gli italiani.

La fragilità dell'identità collettiva dell'etnia istro-veneta, mai coagulatasi in una stabile identità nazionale italiana, si è fatta specialmente sentire dopo la rottura di ogni contatto con l'Italia capitalista e con il conseguente esodo (di dimensione biblica) della maggior parte degli istriani "traditori dell'ideologia comunista" che in massa optarono per l'Italia nemica. Il che avvenne dopo il passaggio di questa regione alla Jugoslavia e alle diverse, comunque politicamente legalizzate dal regime, "azioni terroristiche" condotte con fanatica parsimonia dai fedelissimi connazionali nei confronti di quei diritti che anche se formalmente garantiti alla minoranza italiana venivano quotidianamente calpestati (come la chiusura di molte scuole italiane e la conseguente eliminazione del bilinguismo in molti comuni istriani).

C'è, quindi, l'impellente necessità di continuare la negata costruzione dell'identità nazionale dell'etnia istro-veneta quale minoranza nazionale, da parte dell'Unione Italiana e con l'aiuto dello Stato italiano, per sentirsi in tutt'uno con la Nazione italiana. Senza per questo venir tacciati di irredentismo da parte dei governi della Croazia e della Slovenia che dovrebbero, invece, se democratici, garantirne l'appoggio in quanto ciò non comporta alcun cambiamento di confine.

Per tali ragioni c'è nei giovani e non, una rabbia che, per la sua natura essenzialmente impotente, si sa trasformare in fuga davuta ad interessi di lavoro non determinati dalla politica o in autolesione collettiva a causa dell'impotenza politica di tall collettività nazionale minoritaria. In questo secondo caso si arriva all'assimilazione rassicurante e all'apatia generale verso la politica in generale e specialmente verso quei problemi che interessano la specificità nazionale dell'etnia istro-veneta. Per esempio, si diceva (Memorandum trilaterale, poi solo bilaterale) che i Governi della Croazia e della Slovenia si sarebbero interessati di risolvere congiuntamente i problemi specifici della minoranza italiana venutisi a creare con la formazione dei due Stati sovrani, ma altresì delle loro rispettive minoranze all'estero. Però quando il sostegno politico della minoranza nazionale italiana era di vitale importanza per il riconoscimento internazionale dei due Stati sovrani di Slovenia e di Croazia questa politica neohobbesiana non veniva messa in risalto dalla loro élité politica. Allora, in barba alle promesse di maggior autonomia e di rispetto delle specificità etnico-nazionali in questione, nessuno di loro si era premurato a specificare, in un modo responsabile e per iscritto, tramite degli adeguati documenti ufficiali che il rispetto dei diritti e il soddisfacimento degli interessi specifici della minoranza nazionale italiana in Croazia e in Slovenia si svolgera indipendentemente dall'altra problematicità o sarà ancor sempre collegato, come lo è stato finora alla mai troppo sfruttata legge biblica del taglione: "occhio per occhio, dente per dente". Indipendentemente quindi dal "democratico" rispetto verso l'altro, il nazionalmente diverso: come misura di maturità democratica raggiunta dalle parti in causa. Questo significa che si continuava ad essere merce di scambio, da barattare per raggiungere diversi scopi politici. Del resto anche questa prassi politica rappresenta un'eredità del vecchio regime che si sta dimostrando quale efficace strumento anche per le nuove democrazie. E' cosa risaputa che anche nella politica condotta dal passato governo di Belgrado la popola-

zione italiana della penisola istriana e di Fiume veniva definita "ponte tra i popoli" quando le cose andavano bene o se serviva per terzi fini, se no "guai ai vinti".

Non ci si avide che il "guai ai vinti" è una caratteristica dei paesi totalitari: dal fascismo al nazional socialismo e al comunismo ortodosso.

Questo subdolo "gioco politico" con i propri cittadini di diversa nazionalità da parte della dominanza nazionalmente maggioritaria dimostra in un modo palese che quei determinati cittadini sono in quello stato trattati come cittadini di secondo grado, come merce di scambio.

Il fatto che uno Stato che si definisce democratico faccia dipendere il rispetto dei diritti etnico-nazionali di una minoranza nazionale dal corrispettivo rispetto dei diritti etnico-nazionali verso la propria minoranza nazionale, residente nello Stato che rappresenta la Nazione Madre di quella data minoranza nazionale, è una contraddizione del principio di democrazia. In questo caso lo stato in questione declassa certi suoi cittadini a cittadini di secondo grado, facendoli cioè sentire come degli intrusi nello stato che anche loro hanno contribuito a costruire.

C'è poi la questione dell'"unitarietà di trattamento" nei confronti della minoranza nazionale italiana della regione istro-quarnerina che è stata promessa all'Unione italiana dai due Stati neo-costituiti durante la loro gestazione politico amministrativa. Minoranza che di fatto si è, in seguito, vista divisa in due diverse entità statali anche se la promessa era di tutt'altro tipo. Questo "dato di fatto" indebolisce "di fatto" ulteriormente, la soggettività socio-politica dell'Unione Italiana rendendola soggetta ad una possibile futura spaccatura anche se l'idea base che informa la politica dell'Unione italiana è e rimane l'indivisibilità regionale della minoranza nazionale che rappresenta.

Comunque sia, già adesso si osservano, da parte dei due neo-governi, certe differenze nel trattamento delle questioni che interessano direttamente l'etnia istro-veneta e specialmente il segmento che riguarda la concessione e il rispetto dei diritti politici ed economici d'importanza decisiva per la crescita demografica della minoranza nazionale italiana. L'unitarietà della minoranza nazionale italiana, mai messa in questione nei suoi 45 anni d'esistenza come entità separata dalla sua Nazione Madre e attualmente rappresentata dall'Unione Italiana, è dunque d'obbligo e non deve essere solo di facciata cioè su carta.

Quindi, esiste in quel determinato Stato Nazione nel quale si trova attualmente suddivisa l'etnia italiana, il pericolo che i vari governi della Slovenia e della Croazia, che si succederanno al potere "tirino l'acqua al loro mulino", corteggiando o penalizzando la rispettiva minoranza italiana, per ovvi motivi: interessi economici, politici, ecc., spaccando così ulteriormente l'unitarietà della minoranza nazionale italiana. Che la spaccatura esiste già, indipendentemente dalle beghe politico-economiche presenti e passate, tra i governi dei due Stati nazionali è ben evidente, per esempio, per quanto riguarda il reddito personale dei due tronconi nei quali è "formalmente" divisa l'etnia istro-veneta: quale minoranza nazionale dello Stato Nazione sloveno e minoranza nazionale dello Stato Nazione croato. Già questi casi socialmente "inevitabili" stanno effettivamente dividendo l'etnia istro-veneta in fratelli poveri e in fratelli ricchi. Così come finora ci si sentiva "finanziariamente straniero" nella Madre Patria, in Italia, la stessa cosa sta accadendo per i connazionali che vivono in Croazia (i poveri) nei confronti di quelli residenti in Slovenia (i nuovi ricchi). Quindi l'unitarietà della minoranza nazionale italiana residente nella regione istro-quarnerina è più che mai messa in discussione perché è evidente come l'economia di una collet

tività etnico-nazionale rappresenti un tessello molto importante per sentirsi uguali agli altri e quindi anche per l'unitarietà della propria identità etnico-nazionale.

Con il riconoscimento internazionale dei due Stati nazionali di Slovenia e Croazia nei quali risiede l'etnia istro-veneta, tale anomala situazione sta diventando sempre più complessa in quanto vede l'esiguo numero di individui che fa parte della minoranza nazionale italiana residente nella regione istro-quarnerina che già da mezzo secolo vive distaccata dalla propria Nazione Madre, lo Stato italiano, ulteriormente divisa da due diverse giurisdizioni statali, quella croata e quella slovena. Dunque, secondo la politica ufficiale, e secondo il diritto internazionale, attualmente l'etnia istro-veneta esiste sotto forma di due differenti entità nazionali minoritarie, anche se, si spera, pur sempre sotto l'unica direzione dell'Unione Italiana. Inoltre oggi, con il pluripartitismo, tutto è messo in discussione.

Parlando della nostra realtà storico-sociale regionale, è necessario, dunque, arrivare gradatamente ad una maturazione storico filosofica capace di contribuire, effettivamente e con sempre maggiore consapevolezza, all'affermarsi di quella civiltà del reciproco conoscersi. Che permetta cioè la giusta comprensione dell'esistenza dell'altro, del diverso, delle diverse minoranze nazionali, come appunto l'etnia istro-veneta autoctona della regione istro-quarnerina.

Qui non deve mancare il contributo delle diverse coscienze etniche dell'intera area giuliana in quanto rappresentano un'importante anello - nella sua concezione universalizzatrice: dal particolare all'universale, dall'individuo al genere umano - di comprensione di tutte quelle diverse particolarità storico-sociali che un tempo stavano portando alla costruzione di un'identità regionale pluri-etnica quale può essere l'istrianità, osteggiata da sempre tutti i regimi totalitari e nazionalisti.

Bisogna, in tal senso, educare il singolo ad accettare la specificità dell'altro, non in un atteggiamento di passività e di inerzia bensì di attività e dinamicità socio-politica. Quindi impegnato anche a dar voce alla problematica minoritaria vista come anello più debole di quella identità regionale nella quale si viene a trovare con il suo bagaglio storico-culturale.

Summary

ITALIAN MINORITY BETWEEN DEMAGOGY AND DEMOCRACY

Istro-Venetian ethnos represents an atypical national minority since it is a minority which was compelled to post-war political divisions. Its regional autochthonism was treated by governments - at first Italian and Yugoslav, then Slovene and Croatian - more as an object of discomfort for both sides than as a socio-political subject, independent of boundaries and political divergences. The present article deals with factors affecting the ethno-social identity of the Istro-Venetian ethnos and dimensions of the ethno-cultural image of the Istro-Quarneran region.

Povzetek

ITALIJANSKA MANJŠINA MED DEMAGOGIJO IN DEMOKRACIJO

Istro-beneška etnija je atipična narodna manjšina, ker je manjšina, ki je bila prisiljena k povojnim političnim delitvam. Njeno regionalno avtohtonost so vlade - sprva italijanska in jugoslovanska, nato slovenska in hrvaška - obravnavale bolj kot obema stranema neprijeten objekt kot družbenopolitičen subjekt, neodvisen od meja in političnih divergenc.

V prispevku so podani dejavniki, ki vplivajo na etnosocialno identiteto istro-beneške etnije, pa tudi razsežnosti etno-kulturne podobe istro-kvarnerske regije.

KARMEN MEDICA

REGIONALIZEM - PRO ET CONTRA

Primer narodnostno mešanega območja Istre

Uvod

Konec XX. stoletja, spreminjanje starih meja, zlom ravnotežja, razkroj stare tolerance in sožitja, prinašajo daljnosežne spremembe na Starem kontinentu. Navidez stabilna Zahodna Evropa, čeprav težko in počasi nadaljuje pot k nadnacionalni organizaciji svojih gospodarstev in tako tudi družb. Za razliko od Zahodne Evrope, se je evropski Vzhod razdrobil. Razpad Sovjetske Zveze in Jugoslavije odpira še vrsto novih vprašanj, ki jih je potrebno identificirati, da bi jih sploh lahko razložili.

Po eni strani naraščajoča potreba po integraciji (Maastricht), po drugi strani pa dokaj nedefinirana koncepcija regionalizacije, kažeta na precejšnjo ambivalentnost sodobnih evropskih procesov. Procese integracije spremljajo trendi decenarizacije (vsaj v Zahodni Evropi). Državne meje skoraj v nobenem primeru ne predstavljajo idealnega okvira, ki bi vključeval samo etnično homogeno prebivalstvo. Prav tako ni najti homogenega ekonomskega in kulturnega prostora. Skoraj vsako državno ozemlje je sestavljeno iz različnih območij (regij) s posebnimi, zgodovinsko pogojenimi razvojnimi in strukturnimi značilnostmi. Ta območja so pogosto na zelo različnih stopnjah družbeno-ekonomskega razvoja. Tako pri manj razvitih kot pri razvitejših regijah, so zmeraj bolj prisotne zahteve po večji regionalni avtonomiji.

Regije kot manjše, homogene in pretežno ekonomsko-kulturne celote vse bolj nasprotujejo suvereni, teritorialni in nacionalni državi. Le-te izključujejo potrebo po centralizirani nacionalni državi, zahtevajo pa združevanje v okviru širših: evropskih in regionalnih celot. Močan pritisk centra je vedno predstavljal nevarnost za ohranjanje kulturnih, jezikovnih in drugih avtohtonih in tradicionalnih značilnosti obrobni delov države. Ravno ta območja so v večini primerov tudi območja bivanja različnih etničnih skupin ter kot obmejna območja pogosto tudi stičišča etničnih manjšin in so tudi te pritiske še bolj čutili. Zato ni presenetljivo, da so ravno etnično mešana območja postala najbolj izraziti nosilci etničnih in regionalnih gibanj nasploh.

Regionalizem kot (zahodno) evropski proces

Za regionalizem bi lahko rekli da je evropski proces, ker so se ravno na geopolitičnem območju Evrope izoblikovale "politike in rešitve specifičnega značaja do regionalizma, ki jih ob nameravanem vstopu v sodobno evropsko zgodovino ne kaže zanemariti". (Bučar, 1990)

Prve ideje regionalnega razvoja Evrope so se pojavile že v začetku 50-tih let, ko je zasnovan Evropski svet regij in lokalnih skupnosti. Kot cilj si je zastavil

povezovanje in koordiniranje aktivnosti regij, pokrajin in občin, najprej znotraj Skupnosti Švice in Avstrije.¹

Regionalizem se pojavlja v nekaterih zahodno-evropskih državah kot nova oblika teritorialne avtonomije. Izraža pa dolgo zgodovino napetosti v odnosih med centrom in periferijo (danes predvsem v okviru nacionalne države). Domet regionalne avtonomije je manjši od etnonacionalizma in federalizma, večji pa od lokalne in funkcionalne avtonomije. Od 60-tih let do danes, regionalistična gibanja so doživljala svoje vzpone in padce. Zahteve po decentralizaciji ter večji regionalni avtonomiji so prinesle največ sprememb nekaterim, do takrat unitarnim državam: Belgiji, Španiji pa tudi Portugalski. Do 1980. leta je Belgija bila definirana kot unitarna nacionalna država. Zaradi globokega razdora med etno-jezičnimi skupinami (Flamanci, Valonci, manjše germanske jezikovne skupine) je z ustavnimi amandmaji uvedla teritorialno avtonomijo. Kulturne skupnosti (flamanska, francoska, valonska, germanska imajo danes tudi regionalno upravo. Poleg le-teh so oblikovane tudi jezikovne regije: francoska, nizozemska, germanska ter bruseljska (dvojezična). Španija je regionalne zahteve na svojem območju uvajala postopno, korak po korak, pregovarjala je z vsako regijo posebej. Tako je l. 1983 nastalo 17 regij, od katerih imajo poseben, ustavno zagotovljen avtonomen položaj Katalonija, Baskija, Galicija, Andaluzija. Portugalska predstavlja kombinacijo unitarne države in specialne avtonomizacije (home rule). Država je regionalizirana, status avtonomnih regij pa imajo samo dva področja - otoki Azori in Madeira. (Katunarič, 1992; 8,9). Tudi Francija, tradicionalno unitarna država, je morala popustiti regionalnim pritiskom. Čeprav je ostala še vedno unitarna država, centralna kontrola je zaradi pritiska periferije bistveno zmanjšana. V Italiji in Španiji, za razliko od Francije je periferni pritisk pripeljal do močnejše regionalne avtonomije na račun zmanjševanja lokalne samouprave. Nizozemska je jasan primer funkcionalne avtonomije, kaže se v decentralizaciji, institucionalni avtonomiji na neteritorialni osnovi. Država je priznala specialno avtonomijo Frizijcem in priznala jim je pravico da uporabljajo lasten jezik in kulturno tradicijo. (Katunarič, 1992;10).

Posameznim manjšinskim skupnostim se omogoča, da neposredno vstopajo v mednarodne odnose, bodisi preko in s pomočjo država, ali pa samostojno. Vzemimo primer Baskov, ki na osnovi svoje avtonomije lahko, čeprav z določenimi omejitvami sklapajo mednarodne pogodbe, ali na primer belgijske narodnostne skupnosti, ki imajo lastno organizacijsko strukturo za delovanje na področju mednarodnih odnosov, celo lastna predstavništva v tujini in to neodvisno od, oz. ne glede na ozemeljsko avtonomijo. Diplomatske delegacije nordijskih držav so sestavljene tudi iz pripadnikov avtonomističnih enot, posebno ko gre za pogajanja o vitalnih interesih določene skupnosti. Pri problematiki ribištva so to npr. Enuiti.

1. Danes obstaja v Evropi približno dvajset institucionaliziranih regij (Euroregio, regio Basiliensis, Delovna skupnost Pirineji, Delovna skupnost Alpe-Jadran, Delovne skupnosti mediteranskih držav ipd.). Znotraj njih delujejo strokovne komisije za urejanje prostora in varstvo okolja, znanost, kultura, promet, gospodarstvo in turizem, kmetijstvo in gozdarstvo ter higijeno in zdravstvo. Vse zahodnoevropske države so podpisale medsebojne ugovore in dogovore o sodelovanju na obmejnih območjih. Glej o tem :

- D. Petrosino, *Etnicità e territorialità, Definizioni e teorie dell' attivazione etnica*, *Rassegna italiana di sociologia*, n.2, 1986.

- *Jadranski koledar* - Ferruccio Clavara, *Evropa in naš jutri*, Trst, 1990.

Kanadčani so pri istem vprašanju v svojo delegacijo vključevali že Indijance. Toda vitalni interesi so lahko tudi na drugih področjih, kulture, jezika ipd. (Bučar, 1990).

Vse pogosteje se slišijo razprave o "post-nacionalni" Evropi, njenih možnostih in perspektivah. Izhajajo iz spoznanj, da so evropske države večinoma mnogo-kulturne države. Etnično mešanje, prisotno sicer že stoletja, je tudi v bodoče realnejša perspektiva kot monokulturnost ali nacionalna "čistost" družbenega prostora.

Ambivalentni značaj regionalizma

Zaradi podobnih geografskih, strukturnih, kulturnih, jezikovnih, pa še kakih drugih skupnih lastnosti teh območij, je zahteva po skladnem regionalnem razvoju le-teh pridobila na pomenu.

Upoštevanje lokalnih ali regionalnih dimenzij med drugim pomeni sprejemanje in priznavanje regionalnih posebnosti. Zato neizogibno narašča pomen regionalnih in lokalnih skupnosti. Te postajajo prostorsko-funkcionalne ravni za zadovoljevanje prioritarnih potreb ljudi in družbenih skupin, hkrati pa so tudi prostor za razreševanje vse številnejših konfliktov. Pogosto se govori o "skupnostih blagostanja" - "social welfare municipality", ali pa o skupnostih kot stabilizatorjih sistema.

Po drugi strani ne moremo spregledati obstoja druge, negativne plati regionalizma.

Vzemimo primer fevdalizma. Fevdalizem je bil "idealni model" regionalizma. Ni priznaval ne centralne oblasti, ne zakonov centra.

"No, domini locrum"; "Cuius regio, eius religio"² so bila pravila "regionalne" oblasti v fevdalizmu. (M. Bertoša, Glas Istre, 14.9.1992; 2) Takšen "regionalizem" v svoji togi avtarkičnosti ni bil sposoben ustvariti niti minimalnega gospodarskega razvoja. Ravno tako ni mogel biti nosilec kulturne prosperitete lastnega območja.

Poglejmo še primer nemškega nacionalizma, ki se je uveljavljal v imenu regionalizma. Ta se je v preteklosti kar dobro ujemal z nagnjenji Prusov, Renccev, Bavarcev in drugih (Zbornik, R. Rizman, 1991). Čeprav regionalizem nima tako močnega emocionalnega naboja kot nacionalizem, to ne pomeni, da si vedno nasprotujeta. Če regionalizem "zaide" v svoje ekstreme (npr. precenjevanje lastne regije, podcenjevanje drugih), lahko postane le oblika izražanja nacionalizma.

Posebno neproduktivna plat regionalizma se pojavlja, kadar se le-ta izraža v svoji skrajni, evforični obliki. Slednje lahko ponazorimo na primeru Italije, kjer je bil regionalizem zelo "popularen" in je še vedno. V zanosu regionalizma so šli tako daleč, da so negirali vse, kar ni izražalo "regionalne čistosti". Tako so npr. lokalne vlake poimenovali regionalni vlaki ("treno regionale"), ki pa niso od lokalnih vlakov ("treno locale") nič hitrejši! (M. Bertoša, ibidem).

2. Načelo "cuius regio, eius religio" je izšlo iz verskih delitev reformacije. Parafraziranje le-tega se danes uporablja pri karikiranju regionalizma in pri opredelitvah njegovih negativnih plati. V podobnem pomenu se parafrazira tudi naslednja sintagma: "cuius regio, eius lingua" (E. Gellner, 1983). Slednja se uporablja pri pojasnjevanju določenih "obrazcev" nacionalizma. (Op. K. M.).

Centralistično usmerjeni kritiki tovrstnega regionalizma v Italiji v drugi skrajnosti poudarjajo njegovo "sebičnost" in togo zapiranje v meje lastne regije. "Sto con chi mi piace e fin tanto che mi piace" - (Sem s tistim, ki je meni všeč in toliko, kolikor je meni všeč), je po mnenju italijanskih centralistov življenski moto regionalizma. (L' identità regionale in Europa, 1991)

Pri regionalizmu je vsekakor potrebno upoštevati njegov precej nedefiniran "značaj". Le-ta predstavlja transmisijo centralno-državnih organov, in izraža avtonomne interese prebivalstva določenega ozemlja. Ilustrativno bi o tem lahko govorili kot o "anteni" centralne oblasti in o "glasu periferije". (Miliband, 1969).

Vendar pa postindustrijsko obdobje že nakazuje nove in obetavne priložnosti uveljavljanja koncepta regionalizma kot uspešne različice urejanja sodobnega družbenega prostora.

O tem pričajo rezultati kot so: izboljšanje izobrazbene ravni, širjenje inovacijskih dejavnosti v prostoru, internacionalizacija in integracija družbeno-ekonomskih procesov, ki so najelementarnejši dosežki evropskega regionalnega razvoja. Valoriziranje etničnih, lokalnih, regionalnih skupnosti odpira tudi nove možnosti sožitja različnih etničnih skupin. To problematiko lahko nazorno spremljamo na narodnostno mešanem območju Istre.

Perspektive regionalizma na narodnostno mešanem območju Istre

Dandanes opažamo potencialne prednosti regionalizma v nastanku novih mikro svetov, kot so recimo : Mediteran in mediteranski svet, alpsko-jadranska skupnost in njen svet, Istra in istrski svet.

Istra je nujno del tako mediteranskega kakor tudi alpsko-jadranskega sveta. Ravno tako je povezana z ostalimi evropskimi regijami v sestavi svoje/svojih nacionalnih držav. Že pred nastankom novih nacionalnih držav Slovenije in Hrvaške, je bilo na območju Istre čutiti kali regionalizma (skupina 88). Ta začetni regionalizem je bil v svojih pojavnih oblikah bolj politično usmerjen. Napovedal pa je prihodnjo, ekološko, gospodarsko, kulturno in socialno usmerjenost regionalnega razvoja za uspešno napredovanje Istre kot regije.

Istra kot enotna geografska celota, je danes razdeljena na tri nacionalne države - Slovenijo, Hrvaško, Italijo (občina Milje - Muggia). Tri državne meje na relativno majhnem območju prav gotovo predstavljajo oviro za normalen pretok ljudi, surovin, blaga in kapitala. Otežkočena je naravna in tradicionalna povezanost prebivalcev istrskega polotoka. Posebno pri naraščajočih ekoloških problemih (npr. problem alg, onesnaženosti tržaškega in piranskega zaliva ipd.) naj bi se državni interesi čim prej podredili regionalnim. Po drugi strani sta se konkretno Slovenija in Hrvaška kot novonastali državi na območju nekdanje Jugoslavije konstituirali v smeri nacionalnih držav s predomnanco slovenske oziroma hrvaške nacionalne entitete. Vrednostni sistem, ki ga ustvarjajo in, ki temelji izključno na enonacionalnem kriteriju, bodisi slovenskem, bodisi hrvaškem, in čigar logična posledica je vsesplošna centralizacija, je v nasprotju s sodobnim evropskim razumevanjem modelov regionalne ureditve. Še več, vse bolj jasno postaja, da nacionalni državi ne uspeva več zadovoljevati vseh interesov in potreb vseh ljudi. Njene funkcije se reducirajo tako, da funkcije, potrebne za delovanje sistema ostanejo, toda institucionalizirane na višji, nadnacionalni ravni. Druge funkcije (vezane na splošne potrebe ljudi) pa naj bi se lahko uspešneje uresničevale na regionalni in lokalni ravni.

To lahko ponazorimo z rezultati, ki smo jih dobili v naši raziskavi Javno mnenje "ISTRA 90".³

Od 560 anketiranih prebivalcev istrskih občin, je največje število anketirancev (38%) percipiralo Istro kot samostojno regijo, ki bi obsegala slovenski, hrvaški in italijanski del Istre. Opcije kot so priključitev Istre samo eni nacionalni državi, bodisi Sloveniji, Hrvaški ali pa Italiji, niso naletele na velik odmev.⁴

Ureditev razmerij med funkcijami regije in države postaja življenskega pomena za prebivalstvo etnično mešanih območij. Zato ni čudno, da se prihodnost različnih etnij čedalje bolj percipira kot problem načrtovanja in delovanja preko državnih meja.

Tega se, v glavnem, zavedajo tudi "Istrani", bodisi v Italiji, Sloveniji ali na Hrvaškem. Zato prevladujoče stališče o Istri kot samostojni regiji, ki naj bi obsegala slovenski, hrvaški in italijanski del Istre, kot je pokazala tudi naša omenjena raziskava, ni ravno presenetljivo. Istro je kot samostojno regijo percipiralo (kot smo že povedali) 38% anketirancev; za avtonomijo se je izjasnilo le 14% anketirancev. Zavzemanja za Istro regijo v okviru Evrope regij ne bi smeli mešati z ti. "avtonomaštvom".

Regija Istra naj bi bila prostor za uresničitev dejanskih, življenskih potreb vseh njenih prebivalcev, ne pa ideoloških interesov različnih političnih strank.

Regionalizem v evropskih okvirih načelno podpirata tudi centra nacionalnih držav, ki delita istrski polotok (Ljubljana - Zagreb). Prav tako se zavzemata za "ustrezno vrednotenje vseh komparativnih prednosti multikulturnih okolij". Glede regionalizma Istre pa so stališča "malce" drugačna. Regionalni razvoj Istre kot regije se v glavnem podreja državnim in nacionalnim interesom centra. V tretji nacionalni državi - Italiji, kateri pripada minimalen geografski del Istre (prostor občine Milje - Muggia), pa se vse močnejše utrjuje ideja italijanstva Istre. To, česar Ljubljana, Zagreb, pa tudi Trst nočejo ali pa ne želijo sprejeti, je tako potreba, kakor tudi želja prebivalstva Istre, da se čimprej pridruži evropskim razvojnim tokovom, kar bo uresničljivo le, če bo omogočen svoboden regionalni razvoj na celotnem območju Istre.

Usmerjanje k človeškim svoboščinam in ekonomski uspešnosti spremlja vse močnejši čut regionalne pripadnosti. V tem je tudi zasnova možne bodoče evropske (pa tudi svetovne) ureditve.

Čeprav še nimamo novejših empiričnih podatkov, je v neposrednih pogovorih z prebivalci "slovenske", "hrvaške" in "italijanske" Istre slutiti, da je potreba po ustreznem regionalnem razvoju vedno bolj prisotna.

3. V prvi fazi raziskave smo se osredotočili na sedem občin v hrvaškem delu Istre - Pulo, Poreč, Rovinj, Labin, Buje, Umag, Pazin. Sledi raziskava na slovenskem delu Istre (občine Koper, Piran, Izola) in italijanskem (občina Muggia - Milje). (Op.K.M.).

4. Rezultati raziskave Javno mnenje "ISTRA 90", so objavljeni v časopisu "Naša sloga", Pazin, 1.2. 1991, str. 21-23, avtorjev S. Vugrinec, S. Orbanić, K. Medica.

Menim, da so rezultati raziskave, ne glede na velikost vzorca, relevantni in uporabni za publikacijske in znanstvene namene. Rezultati zadnjega popisa prebivalstva (I. 1991) so namreč potrdili ugotovitve iz naše raziskave. To so še posebej rezultati, ki se nanašajo na že omenjeni prehod iz kategorije "Jugoslovanov" v kategorijo "Italijanov", ter percipiranje Istre kot samostojne regije, ki naj bi obsegala slovenski, hrvaški in italijanski del Istre.

Podrobnejša analiza rezultatov naše empirične raziskave, presega ozko zastavljeni okvir pričujočega sestavka. Zato jo tukaj navajamo le kot dodatno ilustracijo teoretičnih razlag problematike regionalizma. (Op. K.M.).

V integrirani Evropi, kjer meje in nacionalne države že izgublajo na pomenu, bi Istra svoje mesto kot regija ne samo lahko našla, temveč, predvsem v svojem lastnem interesu, in seveda s svojo močno in jasno izraženo voljo v prihodnosti tudi ustvarila.

Namesto sklepa

Na relativno majhnem koščku zemlje kot je Istra, so se zaradi njene geografske lege vedno sovpadali različni politični interesi. Zato predstavlja menjavanje politične oblasti oziroma gospodstva nad obravnavanim območjem osnovno značilnost njenega zgodovinskega razvoja. Skozi stoletja so se prepletale slovanske, romanske, pa tudi germanske kulture in je skoraj nemogoče opredeliti nekaj avtohtonega in tipičnega samo za eno kulturo. Državne meje so se spreminjale, prav tako oblasti, uradni jeziki od Republike Sv. Marka ti. Sere-nissime, Avstro-Ogrske, Italije, Jugoslavije, do današnje Slovenije in Hrvaške. Ali bo na novo razmejena Istra med novonastalimi unitarizmi in lokalnimi autarkijami, doživela ponovna nacionalna "čiščenja" in egzoduse?; Ponovne poskuse uveljavljanja samo ene "višje" kulture? To ostaja za enkrat odprto vprašanje. Morda pa bo prebujeni identiteti Istre uspelo prevladati hrvatstvo, slovenstvo, italijanstvo...pa tudi istrijanstvo Istre.

Sožitje različnih etničnih, nacionalnih, jezikovnih, itd. skupin na narodnostno mešanih območjih kot je Istra ter možnosti regionalnega razvoja le-teh, naka-zujejo vizijo nove, (post) nacionalne Evrope. Ravno "etnos in etos" Istre, mikro svet, izprepleten z makro-kulturno slojevitostjo, bi lahko bil njen svojevrstan izraz.

LITERATURA:

- Bertoša, Miroslav (1992), Glas Istre, 14.9.
- Bučar, Bojko (1990): RIG 24, Narodnost - manjšina ali skupnost, Ljubljana
- L' identità regionale in Europa (1991): Atti di Convegno, Trento
- Katunarić, Vjeran (1992): Centar, periferija i regionalizam: "tvrda" europska postmoderna, Društvena istraživanja 1, Država, regije, regionalni razvoj, Zagreb
- Miliband, Ralph (1969): The State in Capitalist Society, Weidenfeld and Nicolson, London
- Morin, Edgar (1987): Kako misliti Evropu, Sarajevo
- Salvi, Sergio (1978) : Patria e Matria, Vallecchi, Firenze

Summary

REGIONALISM - PRO ET CONTRA The case of ethnically mixed region of Istria

Changing of old boundaries, breakdown of equilibrium, withering of traditional tolerance and coexistence, have brought about far-fetched changes on the old continent at the end of the 20th century. The seemingly stable Western Europe continues its way towards supranational organization of its economies and societies, although slowly and not without difficulties. Contrary to Western

Europe, Eastern Europe fell apart. The dissolution of Soviet Union and Yugoslavia has opened a series of new questions that have to be identified in order to be explained.

The growing need of integration (Maastricht) on the one hand, and a rather undefined conception of regionalization on the other hand indicate considerable ambivalence of the contemporary European processes. Processes of integration are accompanied by trends of decentralization (at least in Western Europe).

Slovenia and Croatia as newly formed states on the territory of the former Yugoslavia, were constituted as national states with the predomination of the Slovene and Croatian ethnic entity, respectively. The system of values is being created which is based exclusively upon one-national criterium, be it Slovene or Croatian, and the logical consequence of which is overall centralization, is in striking controversy with contemporary European understanding of models of regional regulation.

The ethnically mixed region of Istria provides a distinct example of these issues.

SRDA ORBANIĆ
NATAŠA MUSIZZA-ORBANIĆ

REGIONALISMO ISTRIANO: FINIZIONE DA FINE MILLENNIO

Regionalismo istriano: una questione culturale

Iniziamo questo nostro intervento con una riflessione che prende spunto dal concetto dell'**ambiente pluriculturale** di cui in genere si fa parola quando si parla dell'Istria. Non per pignoleria terminologica, bensì per profonda convinzione che tale riflessione possa comportare un aggiustamento dell'apparato concettuale di cui esso fa parte, aggiustamento richiesto dalla stessa realtà istriana indagata. È implicito nell'uso che generalmente si fa del concetto da una parte che l'ambiente è solo ambiente sociale, per cui tendenzialmente non si tiene conto delle sue caratteristiche fisiche, mentre dall'altra che le più culture a cui si fa riferimento sono esclusivamente culture nazionali o etniche. Ora, chi voglia fare una descrizione della dinamica (multi)culturale istriana muovendo dall'uniformità dell'ambiente sociale e dall'opposizione tra la cultura e lingua italiana e quella croata o slovena, ben presto si renderà conto che la varietà della casistica indagata, le differenze che si incontrano non solo confrontando la realtà istriana con altre realtà, ma anche le differenze a livello subregionale, rappresentano un serio problema interpretativo.

Una presa di coscienza in questo senso si riscontra nei lavori di vari ricercatori e studiosi di cose istriane: Fulvio Tomizza, Miroslav Bertoša, Nelida Milani Kruljac, Loredana Bogliun Debeljuh, Dario Marušić, Franco Juri, Ezio Mestrovich, per citare solo alcuni in diversi campi di studio, sono giunti a conclusioni simili, conclusioni che non hanno soltanto implicazioni per quanto attiene la ricerca, ma anche quelle più ampie inerenti il clima culturale nell'ambito regionale. Qualche esempio tratto dai lavori degli studiosi citati.

La disposizione a macchia di leopardo dei parlanti italofoeni, come la definisce la Milani Kruljac (1990), trasforma a livello micro ciò che a livello macro appare come una penisola linguistica in un insieme discontinuo di isole linguistiche italofone. La detta disposizione, che gravita verso la costa occidentale dell'Istria, è legata alle caratteristiche fisiche della costa orientale della Penisola le quali non hanno permesso la formazione degli insediamenti urbani, ed è in genere accettato che la popolazione urbana storicamente era italofoena, per origine o per acculturazione (Bratulić-Šimunović 1985). Se la popolazione urbana era italofoena, non vale però il contrario: la popolazione italofoena non era soltanto urbana. Inoltre, se in certe parti della regione c'era una forte presenza degli italofoeni negli ambienti rurali, altresì in altre parti della penisola c'era una forte presenza dei croatofoni nelle città.

L'impostazione rigidamente dualistica che contrappone la città italofoena al paese croatofono non è quindi del tutto giustificata: la colonizzazione dell'Istria, conseguente al continuo spopolamento, rispettava le caratteristiche fisiche dell'ambiente, per cui sono state colonizzate prima quelle parti della regione che richiedevano minore spesa energetica e successivamente quelle parti la cui antropizzazione richiedeva spese maggiori (Bertoša 1986). Quindi, sono state in realtà già le colonizzazioni veneziane (e non soltanto l'esodo) che hanno spezzato la continuità italofoena del territorio, poiché il continuo flusso migratorio che si realizzava con la fondazione di comunità organiche su terreni

abbandonati o disboscati e messi a coltura sul livello macro non ha permesso l'assimilazione degli immigrati slavofoni, mentre ha reso possibile l'assimilazione degli italofoeni al livello micro (Steward 1981).

La presenza degli italofoeni nella regione coincide grosso modo con una distinzione che, con le dovute cautele, fa Marušić (1991) sul piano della cultura materiale, e che noi qui, parafrasandolo, esplicitiamo con la distinzione tra la **cultura dell'ulivo** e la **cultura del grano**. Vale però lo stesso distinguo di prima, la cultura degli italofoeni rurali è **cultura dell'ulivo**, ma non il contrario: la **cultura dell'ulivo** non è soltanto degli italofoeni e, per giunta, non è di tutti gli italofoeni.

Il contrasto tra il campo aperto (openfield) dell'Istria interna e il campo delimitato dal muro nell'Istria occidentale e meridionale è la manifestazione, chiamiamola così, paesaggistica di questa distinzione, derivata dalle differenze nelle tecnologie agrarie che le due culture presuppongono, a partire dalla bonifica delle terre e la loro messa a coltura fino allo sfruttamento dei beni prodotti (Brown 1992).

La cultura dell'ulivo riduce l'autosufficienza delle comunità locali, sicché queste non potevano mai essere comunità organiche in versione radicale. Esse erano maggiormente legate alle forme di interscambio dei beni e conseguentemente al mercato delle città (Darovec 1992). Da qui la differenza tra gli insediamenti tipici per le due culture: mentre per la cultura dell'ulivo l'insediamento tipico è quello della villa (villa rustica, villa colonica), quindi insediamento fino a cinquanta abitanti, in genere tutti membri di uno stesso ceppo familiare, e quindi per forza votato all'esogamia, per la cultura del grano l'insediamento tipico è quello del pagus (villaggio, un insieme di case singole con corte), quindi insediamento tra i 100 e i 500 abitanti, composto da più famiglie e non più organizzato attorno al potere patriarcale del capofamiglia bensì attorno al potere contrattuale di un consiglio (spesso ufficiale) dei capifamiglia, e quindi tendenzialmente votato all'endogamia.

Si tratta di elementi culturali che non sono legati all'etnia, all'appartenenza a una o altra comunità nazionale, come qualcuno nel passato ha voluto affermare (Kandler 1851), ma sono semplicemente effetti delle determinanti ecologiche dell'ambiente che come tali sono presenti nel sapere sedimentato della popolazione, cioè nella cultura popolare tradizionale.

Dalle considerazioni di questo tipo nasce anche quel continuum di identificazione etnica della Bogliun Debeljuh (1991), in nome di "quell'Istria che le piange dentro", come lei, poetessa oltre che studiosa di cose istriane, è solita dire. Un continuum che mostra come l'identificazione etnica nell'Istria poggi su determinate costanti culturali che prescindono le pure matrici etniche o nazionali e che danno alle peculiarità istriane una chiara dimensione non di standardizzazione bensì di sedimentazione, quindi una dimensione ecologica in cui gli opposti poli del continuum etnico, italofono e slavofono, sono delimitati da un confine fisico, geografico (linea Monte Maggiore/Trieste).

Però lo stesso concetto della regione a cui fa riferimento la Bogliun Debeljuh nell'esplicare il suo continuum non è così univoco come potrebbe sembrare. Secondo la studiosa istriana, l'Istria è diventata unità culturale o ecotipo per ragioni ecologiche: l'ambiente fisico specifico ha alimentato e forse costretto a un modo di vita diverso da altri e tale modo di vita diverso ha prodotto l'identificazione dei singoli in una comunità, o, più astrattamente, in una cultura specifica, quella istriana appunto.

Ma si può parlare di identità o di cultura istriana in modo assoluto? Dicendo istriana si localizza la detta identità o cultura non solo nello spazio ma in parte anche nel tempo. Però già precedentemente nel presente saggio abbiamo detto della cultura dell'ulivo e quella del grano, della cultura rurale e quella urbana, della cultura italoфона e quella croatofona, e di tante altre non abbiamo detto. E tutte sono presenti nell'Istria, spezzando l'unitarietà dell'istriana a cui si richiama la Bogliun Debeljuh, ma sono presenti non solo in essa, collegando l'istriana con altre identità o culture, il che nella Bogliun Debeljuh resta ambiguo, addirittura ambivalente, dato che per la studiosa istriana essa è sovraordinata ad altre, quindi ad esse formalmente superiore.

A differenza della posizione della Bogliun Debeljuh, per Milani Kruljac e Orbanic (1989) già allo stato definitorio si ha a che fare con molte culture e sempre con le stesse persone. I due suppongono tratti generali e tratti specifici, ciò che accomuna e distingue gli istriani tra di loro, ma anche ciò che accomuna e distingue gli istriani da altre persone, che non vivono nell'Istria e il cui modo di vita è alimentato da un ambiente le cui caratteristiche fisiche non coincidono con quelle istriane.

Se si vuol togliere alla questione trattata quella dimensione trascendentale che nella riflessione della Bogliun Debeljuh è implicita, in quanto per essa l'istriana è una categoria dello spirito e non una caratteristica culturale, si deve dire che la cultura, ognuna delle culture fin qui citate e un frammento dell'umanità che rispetto ad altri frammenti della stessa umanità presenta delle discontinuità significative. Di modo che il termine identità o cultura viene applicato a un insieme di tratti importanti i cui confini coincidono solo in linea di massima. Il fatto che questo coincidere non è mai completo a tutti i livelli non invalida il valore euristico del termine cultura o identità o unità culturale o ecotipo. In ciò il termine si avvicina, come insegna Levy Strauss (1988), al termine isolato nella demografia.

Questa ovvia stratificazione delle discontinuità e la correlazione imperfetta dei tratti culturali creano i presupposti epistemologici per molte opposizioni che dal punto di vista logico si equivalgono, togliendo ad ognuna di esse quel valore assoluto che per la Bogliun Debeljuh ha l'istriana. L'istriana non è qualcosa di originario e primitivo, ma una scelta da un inventario comune, possiamo dire come minimo europeo, di invarianti culturali (Braudel 1987). Soltanto in questo senso uno tra i molti confini mediante i quali si manifestano le discontinuità di cui sopra è anche la linea Monte Maggiore/Trieste.

E al di qua del detto confine c'è l'Istria, quel microcosmo in movimento, dove il movimento, la dinamica non è dovuta soltanto al contatto di etnie, nazioni, culture nazionali diverse, come insegna Bertoša (1985) prospettando una visione più ampia in cui il microcosmo istriano trova il suo posto, e non importa quanto effimero esso possa essere, nell'universo europeo, in quanto zona di contatto tra due aree culturali il cui apporto è stato fondamentale nella storia della civiltà occidentale, quella mediterranea e quella mitteleuropea. Una prospettiva questa che oltre che relativizzare la diversità tra le cosiddette tre anime dell'Istria (italiana, slovena e croata), avvicina per usi, costumi, tradizioni gli istriani, a prescindere dalla loro appartenenza nazionale, a genti che a primo vedere sembrano culturalmente tanto lontani da riuscire in buona misura incomprensibili: siciliani, albanesi, friulani, carnioli.

Infatti, se si prendono in considerazione quelle che nella coscienza degli istriani d'oggi sono i tratti distintivi della loro terra che la fanno unica, si potrà

notare che l'Istria su di essi non può campare diritti esclusivi. La mitica casita, kažun, la casa a tetto conico che, secondo gli istriani, solo il genio istriano poteva costruire trova i suoi corrispettivi nei trulli, case a tetto conico dell'Italia meridionale. Con le masiere, suhozidi, i muretti a secco che delimitano i campi la cosa è ancor più drastica, si arriva passando per Spagna addirittura in Irlanda (Brown 1992). Roženice, lo strumento musicale popolare a fiato per forma e caratteristiche foniche si avvicina agli strumenti di tipo clarinetto dell'area germanica (Marušić 1991). Non cambia niente se dalla cultura materiale passiamo alla cultura spirituale. L'istituto della besida, della parola e affine alla besa albanese e all'omertà siciliana (Cirese 1975). E si potrebbe proseguire così per pagine e pagine smontando la specificità istriana.

Da una tale multiformità dell'esperienza esistenziale collettiva, in cui si sposano la pluralità delle tecnologie di intervento organizzato nell'ecosistema ambientale e delle tradizioni derivanti dall'impegno cognitivo e comportamentale implicito in tale intervento, e la molteplicità delle influenze culturali, legata al fatto che l'Istria è stata sempre una zona di frontiera, nasce l'istriano, non il mitico ed eroico uomo di frontiera, difensore della patria o della civiltà ai suoi confini orientali o occidentali, ma, come autoironicamente ebbe a dire Ezio Mestrovich (1991), semplicemente portiere, colui che vive il contatto con il Diverso, ci sia permessa una metafora freudiana, non come una tanatologica penetrazione nel proprio corpo virginalmente intatto bensì come una pratica erotica libera ma non libertina, priva di frustrazioni, isterie e sensi di colpa.

La metafora del portiere sottolinea la fondamentale importanza che nella formazione dell'identità e della mentalità degli istriani ha avuto ed ha il contatto linguistico e culturale, e spiega in buona parte le conseguenti ragioni della marginalità dell'Istria. Il contatto, in quanto costante culturale della storia istriana che paradossalmente ne determina la marginalità, così come non ha permesso l'affermazione completa del nazionalismo di tipo romantico risorgimentale, oggi non permette l'affermazione completa del nazionalismo di tipo neoromantico postcomunista, entrambi fondati sulla legittimazione storicistica ed etnopsicologica (Smith 1984). Lo scontro tra il contatto e le tendenze centripete, centralizzatorie ha prodotto in Istria quel senso di allontanamento e di esclusione che già nella seconda metà dell'Ottocento ha portato alle rivendicazioni autonomiste e che oggi si ripropone sotto forma di denuncia del presunto colonialismo interno, in cui il potere centrale, data la mancata pianificazione di uno stato plurimo, limita la partecipazione politica delle comunità periferiche, marginalizzandole (Anderson 1989).

Quindi, una soglia, un fazzoletto di terra effimero e marginale l'Istria, però con lo sguardo che nel passato era rivolto a due capitali spirituali, Venezia e Vienna, nel periodo del loro maggior splendore quando erano capitali spirituali dell'intera Europa, la Venezia cinquecentesca e secentesca e la Vienna del fine Ottocento e inizio Novecento. E la grande lezione di Tomizza (1992), lezione di civiltà ancor prima che letteraria, consiste nell'indicare come la mancanza di una capitale spirituale a cui rivolgere lo sguardo nei tempi più recenti, perché non potevano esserlo né la Roma del Ventennio né la Mosca del migliore di tutti i mondi possibili tramite la sua filiale belgradese e le succursali lubianese e zagabrese, ha trasformato l'Ottocento e il Novecento in Istria in un susseguirsi di repressioni, di migrazioni, di esodi, di devastazioni del patrimonio culturale, ovvero in una trista storia di degrado ambientale tanto più grave e profondo

quanto più noncurante del suo tessuto umano, del suo essere una e trina: *humanitas una in linguis tres*. Parafrasando Caprin (1905), potremmo dire che l'Istria è nobilissima proprio perché e plurima.

Sulla falsariga della riflessione tomizziana, va ribadito il carattere civile delle istanze regionaliste che gli intellettuali istriani hanno fatte proprie e alle quali hanno voluto dare degli strumenti del sapere adeguati, dando in tal modo voce anche alle attuali tensioni collettive.

Regionalismo istriano: una questione politica

Alla fine di questo breve itinerario non ci resta che spiegare perché riteniamo l'attuale regionalismo istriano nelle sue espressioni politiche una finzione da fine millennio. Nel farlo ci saranno d'aiuto le riflessioni di Franco Juri (1989), uno dei padri putativi del revival regionalista istriano. Nel promuovere l'azione del Gruppo 88, un gruppo informale di intellettuali istriani organizzatosi come movimento d'opinione, facendo tesoro di assunti a cui si è accennato Juri e partito dal giusto presupposto che la sopravvivenza della comunità italiana dell'Istria, e quindi la sopravvivenza dell'Istria in quanto tale, era strettamente legata alla sua trasformazione da oggetto a soggetto della vita politica e che tale trasformazione poteva realizzarsi soltanto su una piattaforma culturale e politica regionalista che comportasse un'alleanza tra i subalterni, cioè un'alleanza tra gli italiani, gli sloveni e i croati in quanto istriani: in tal modo si sarebbe potuto ricostruire la comunità istriana, che in passato era già esistita e che nell'Ottocento e nel Novecento aveva ceduto di fronte alle spinte nazionaliste.

Quest'ultima valutazione si è però dimostrata sbagliata sul piano politico, poiché il regionalismo derivante dalla subalternità delle culture locali di fronte alle culture nazionali, con in aggiunta il rapporto di dominanza e minoranza tra la cultura slovena o croata e quella italiana, ha implicato la legittimazione del rafforzamento del sentimento nazionale italiano, mentre nel caso di quello sloveno e croato legittimava l'opposizione del locale al nazionale. Un simile dispiegamento ha ben presto provocato la rottura dell'alleanza: gli italiani hanno ricostruito la loro comunità nazionale, ma non l'hanno ricongiunta alla comunità istriana. Così il revival istriano, perdendo una delle sue componenti essenziali, si è trovato a scadere nel populismo, in cui al neonazionalismo si opponeva un'eticità simbolica che ha portato alla radicalizzazione sia dei fautori politici del revival istriano che della risposta del potere centrale.

Chi ne ha fatto le spese maggiori è stata di nuovo l'Istria: disattesi i principi genuinamente regionalisti degli inizi, i quali unici potevano garantire la rigenerazione comunitaria su solide basi civili e il rispetto della sua multiformità culturale nonché del suo patrimonio naturale, la regione ha subito un'ulteriore privazione nel senso che l'incapacità dei politici istriani di proporsi non solo come un'alternativa politica nel governo locale, ma come un'alternativa culturale nella società civile ha contribuito alla rigenerazione di un sistema clientelare dei clan e delle lobby in cui gli istriani hanno tutto da perdere e niente da guadagnare. Da questo punto di vista ci sembra di poter affermare che il regionalismo attualmente dominante sulla scena politica istriana sia una finzione: esso è più che altro retorico, ed anche nella sua mera retoricità non comprende tutte le peculiarità istriane ma avvantaggia alcune a scapito delle altre, mentre nelle azioni e nei comportamenti ripropone la stessa noncuranza per i limiti accettabili di sfrut-

tamento dell'ambiente istriano e lo stesso interesse per i profitti derivanti da questo sfruttamento selvaggio che sono propri di chi istriano non è.

LITERATURA:

- Anderson B. (1989), Nacija zamišljena zajednica, Zagreb, 1989.
 Bertoša M. (1985), Etos i etnos zavičaja, Pula, 1985.
 Bertoša M. (1986), Mletačka Istra u XV i XVI stoljeću, Pula, 1986.
 Bogliun Debeljuh L. (1991), Riflessioni sull'identità etnica nel contesto del gruppo nazionale italiano di Jugoslavia, in Gruppo nazionale italiano in Istria e a Fiume: una cultura per l'Europa. Ravenna, 1991.
 Braudel F. (1987), Mediterraneo al tempo del re Federico, Torino, 1987.
 Brown R. (1992), Junaci, nitkovi, lude. Zagreb, 1992.
 Bratulić J., Šimunović P. (1985), Prezimena i naselja u Istri, Pula, 1985.
 Caprin G., Istria Nobilissima, Trieste, 1905.
 Cirese G. (1975), Cultura popolare siciliana, Roma, 1975.
 Darovec D. (1992), Pregled zgodovine Istre, Koper, 1992.
 Juri F. (1989), Talijanska manjšina v Istri, Teorija in praksa, 7, 1989.
 Kandler P. (1851), Il Comune slavo, u L'Istria, 6, 1851.
 Levy Strauss C. (1988), Strukturalna antropologija, Zagreb 1988.
 Marušić D. (1991), Etnološka radionica, u Novigradsko Proljeće, Novigrad, 1991.
 Mestrovich E. (1991), Vrtar vlastitog propuha, Jurina i Franina 47, Pula, 1991.
 Milani Kruljac N., Orbanić S. Jezični i kulturni metasistem: početna razmišljanja, u V kongres Zveze društev za primenjeno lingvistiko, Ljubljana, 1989.
 Smith R. (1984), Il revival etnico, Bologna, 1984.
 Steward J. (1981), Teorija kulturne promene, Beograd, 1981.
 Tomizza F. (1992), Intervista a Tomizza, Genova, 1992.

Summary

REGIONALISM IN ISTRIA: FICTION AT THE END OF THE MILLENIUM

In the eighties, Istrian characteristics were being studied from various aspects in the cultural circles of Istria. This resulted in a new cultural climate which brought about political articulation of the regional characteristics of Istria. But, this political articulation neglected original values of regionalism, thus becoming only a seeming expression of the political will of the people of Istria.

Povzetek

ISTRSKI REGIONALIZEM: PRIVID OB KONCU TISOČLETJA

V osemdesetih letih so v istrskih kulturnih krogih proučevali istrske posebnosti z različnih izhodišč. Rezultat tega je bila nova kulturna klima, ki je pripeljala do politične artikulacije istrskih regionalnih posebnosti. Slednja pa je zanemarila izvirne vrednote regionalizma in tako postala le navidezen izraz politične volje istrskih ljudi.

SAMO KRISTEN

NEMCI V SLOVENIJI PO LETU 1945
(Statistični oris)

V uvodu k uradni zahodnonemški publikaciji o usodi Nemcev v Jugoslaviji je leta 1961 eden izmed najboljših poznavalcev problematike Hans-Ulrich Wehler zapisal naslednjo sumarno ugotovitev: "V nasprotju z Romunijo in Madžarsko so evakuacije, beg, smrtni primeri v času taboriščnega bivanja, prikriti izgon in končno po letu 1950 dovoljeni "transfer" privedli do tega, da so Nemci takorekoč popolnoma izginili iz FLR Jugoslavije".¹

Stavek, ki je zvenel kot svojevrsten epitaf nekdam polmilijonski, gospodarsko najbolj razviti in politično in socialno najbolj artikulirani manjšini na področju Jugoslavije, je v knjigi istega pisca o Nemcih v Jugoslaviji v obdobju 1918-1978, natisnjeni četrtr stoletja kasneje, doživel le dve majhni spremembi: spremenjen je bil naziv države, ki je medtem postala "socialistična", in taksativno naštetim vzrokom za popolno izginotje manjšine je bila v zaglavju dodana besedica "Krieg".² Toda, če je bila prva sprememba zgolj formalne narave, je druga poimenovala prvi in pravi razlog za vse tisto, kar se je nad jugoslovanske Nemce po načelu "vae victis" zgrnilo ob koncu izgubljene vojne: "evakuacije", "beg", "smrtni primeri v času taboriščnega bivanja", "prikriti izgon" in končno tudi "po letu 1950 dovoljeni transfer". Hkrati je ugotovitev, ki jo je avtor zapisal "pro toto", "in pars" veljala tudi za Nemce na področju Slovenije, ki so bili - izvzemši bosenske Nemce - številčno najmanjši, a ekonomsko in kulturno zdaleč najmočnejši in narodnostno najbolj osveščeni del predvojnega jugoslovanskega nemštva. Slovenija in Slavonija sta se od preostale Jugoslavije ločili pravzaprav le po okoliščini, da je tu prišlo, tako pravi Wehler, tudi do neprikritega izгона Nemcev.

A Slovenija se je od Jugoslavije ločila še po nečem; njen največji in najstarejši ohranjeni nemški jezikovni otok je izginil že pozimi 1941/1942 po volji vodje Tretjega Reicha. Takrat je približno 12.000 kočevskih Nemcev optiralo za preseelitev iz svoje šeststoletne domovine, vlakovnemu "transferju" pa se je po navedbah Balduina Sarie pridružilo še okrog 1000 ljubljanskih Nemcev, torej "celotno nemško prebivalstvo Ljubljane".³ To, čemur se je v jeziku nacionalsocialističnega režima reklo "ethnische Flurbereinigung," ni pomenilo nič drugega kot odselitev skorajda vseh Nemcev iz t.i. "Ljubljanske pokrajine", ki je pripadla Italiji, in njihovo pretežno naselitev na območju Posavja, odkoder so nacisti predhodno izgnali okrog 35.000 Slovencev. Toda "živa meja" Tretjega Reicha, ki naj bi trajal naslednjih tisoč let, ni preživela nemškega zloma spomladi 1945. "Finis Germaniae" je na Slovenskem pomenil tudi abruptni in v marsičem tragični konec lokalnega nemštva, ki se je že pred vojno v veliki meri vprešlo v pogubni voz ekspanzivne nacionalsocialistične politike.

1. Dokumentation der Vertreibung der Deutschen aus Ost-Mitteleuropa. Band V. Das Schicksal der Deutschen in Jugoslawien. Herausgegeben vom Bundesministerium fuer Vertriebene, Fluechtlinge und Kriegsgeschaedigte. Duesseldorf 1961, str. 118 E).

2. Prim.: Nationalitaetenpolitik in Jugoslawien. Die deutsche Minderheit 1918-1978. Vandenhoeck und Ruprecht. Goettingen 1985, str. 94.

3. Das Laibacher Deutschtum. Suedostdeutsche Heimatblaetter 2, 1953, 8f.

Leta 1948, tri leta po koncu vojne, je bilo na področju Slovenije naštetih le še 1.824 Nemcev.⁴ Le za primerjavo navedimo, da je statistični urad Kulturbunda v Sloveniji tik pred začetkom vojne, januarja 1941, ocenjeval, da v Sloveniji živi 28.075 Nemcev-Volksdeutscherjev, medtem, ko jih je dokaj kontroverzno uradno štetje deset let prej po kriteriju materinega jezika naštel 28.998). Vsekakor je mogoče priznati, da je takrat, v "trdi" in represivni fazi jugoslovanskega komunističnega režima, priznavanje nemštva pomenilo tudi nevarnost osebne stigmatizacije in izpostavljanje družbenemu ostracizmu, zmanjšanje je bilo vendarle tako veliko, da ga je mogoče pojasniti le z apokaliptičnimi razmerami v letih in ob koncu druge svetovne vojne. Leta 1953, ob naslednjem štetju, ko se je Jugoslavija vsaj zunanjepolitično zblížala z zahodnimi državami, se je število Nemcev v Sloveniji zmanjšalo na 1.617, toda to bi bilo mogoče razložiti tudi s spremembo statistične metode, saj je bila kategoriji Nemcev tokrat pridana kategorija Avstrijcev. Teh je bilo leta 1953 v Sloveniji 289, tako, da se je število prebivalcev Slovenije, ki so jih predhodno vodili pod skupno rubriko "Nemci" celo nekoliko povečalo (1906).⁵ Leta 1961 je bilo Avstrijcev 254 in Nemcev 732 (v seštevku 986), leta 1971, ko so liberalni "odkloni" v slovenski družbi dosegli vrhunec, pa se je število Avstrijcev malenkostno povzpelo (278) in Nemcev znižalo (422). Število Nemcev se je zmanjševalo tudi v naslednjem desetletju. Leta 1981 so jih našeli 380, še večje pa je bilo zmanjšanje števila Avstrijcev teh je bilo 180. Leta 1991, v času epohalnih zgodovinskih sprememb doma in na tujem, ko se je z zlomom komunističnih sistemov, koncem hladne vojne in hkratnim razpadanjem bolj ali manj artificialnih večnacionalnih državnih tvorb izrazito povečal vpliv združene Nemčije v srednjeevropskem prostoru in po svetu, se je v Sloveniji za Avstrijce izreklo 199 oseb, za Nemce pa 546, torej skupaj 745. Tega leta je potekal tudi popis po kriteriju maternega jezika. Število prebivalcev Slovenije, ki so kot svoj materni jezik navedle nemščino, je bilo več kot še enkrat višje (1543) in se je približalo podatkom o skupnem številu Nemcev in Avstrijcev v prvih povojnih štetjih. Bilo je tudi višje kot pri štetju leta 1981, ko je nemščino kot materni jezik navedlo 1.189 prebivalcev Slovenije.

Če bi torej število Nemcev - pred letom 1941 priznane manjšine na Slovenskem - primerjali z demografskimi trendi razvoja obeh po drugi svetovni vojni priznanih avtohtonih manjšin, bi ugotovili, da je število Madžarov upadalo počasneje in manj skokovito (1948 - 10.579; 1953 - 11.019; 1961 - 10.498; 1971 - 9.785; 1981 - 9.496; 1991 - 8503). Medtem, ko je bilo število Italijanov ob prvih dveh povojnih štetjih še manjše od števila Nemcev (1948 - 1.458; 1953 - 854), se je po podpisu Londonskega memoranduma o soglasju in s tem povezano dokončno razmejitvijo povečalo in preseglo mejo 3.000 oseb (1961 - 3.072; 1971 - 3.001), v letu 1981 pa padlo na 2.187 in leta 1991 znova doseglo število 3064 oseb (Rezultati popisov iz leta 1948 in 1953 niso zajemali dela okrajev

4. Federativna narodna republika Jugoslavija; Savezni zavod za statistiku. Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. marta 1948 godine, Vol. IX.: Stanovništvo po narodnosti, p. XIV.

5. Tega in vse nadaljne statistične podatke o uradnih štetjih 1953, 1961, 1971 in 1981 navajamo po publikaciji Zavoda Republike Slovenije za statistiko: Statistične informacije. Statistika prebivalstva, 6. februar 1992/št. 30. Definitivne podatke za leto 1991 navajamo po publikaciji: Popis prebivalstva, gospodinjstev, stanovanj in kmečkih gospodarstev v republiki Sloveniji, 1991 - Končni podatki. Zavod Republike Slovenije za statistiko: Statistične informacije, 17. julij 1992/št. 181

Koper in Buje, priključenih Jugoslaviji z Londonskim memorandumom o soglasju z dne 5.10.1954, kar pojasnuje precejšnja nesorazmerja v podatkih).

Drugače kot pripadniki italijanske in madžarske manjšine, ki žive strnjeno na območju petih narodnostno mešanih občin (Izola, Koper, Piran, Lendava in Murska Sobota), "Nemci" oziroma "Avstrijci" v Sloveniji ne naseljujejo sklenjenega območja, ampak so, kot kažejo zdaj že dokončni podatki poslednjega štetja, močno razpršeni po večini slovenskih občin, ne da bi v vsaj eni izmed njih dosegli kaj več kot desetinko odstotka celotnega prebivalstva. V tej zvezi v sodobni literaturi o narodnostnih manjšinah seveda prevladuje stališče, da za obstoj manjšinske skupnosti ni mogoče predpisovati nikakršnega numeričnega limita, a se hkrati poudarja, da bi število vendarle moralo doseči mejo, ki skupinsko življenje, kohezivnost in konsistentnost takšne skupnosti šele omogoči.⁶ Vprašljivo je, ali sta homogenost naselitve in procentualni delež nemških prebivalcev Slovenije dovolj visoka, da bi bila takšna meja dosežena. V tem smislu se zdi, da definitivni rezultati poslednjega popisa tudi v primeru Slovenije potrjujejo uvodno ugotovitev nemškega pisca, zapisano v zvezi z obstojem nemške manjšine v državi, ki je medtem že tudi sama prenehala obstajati.

Značilno je, da tudi ugledni avstrijski mednarodnopravni ekspert dr. Felix Ermacora v intervjuju za Slovenski vestnik (3. junij 1992) ne govori o obstoju nemške manjšine, ampak v zvezi z Nemci in Avstrijci v Sloveniji dovolj previdno uporablja termin "nemško govoreča skupina oseb" (deutschsprechende Personengruppe). Glede na dejstvo, da je nemška manjšina pred drugo svetovno vojno vsekakor obstajala in da dandanašnji "ostanki njenih ostankov" (oznaka ni mišljena slabšalno, a je hipotetična) zahtevajo ponovno priznanje statusa manjšine ob sklicevanju na 64. člen Ustave Slovenije, ki pravic "obeh narodnih manjšin" (italijanske in madžarske) ne pogojuje s številom njihovih pripadnikov, se vprašanje morebitnega priznanja "nove" ali nove "stare" manjšine kaže tudi kot vprašanje politične volje, formirane v skladu z dejanskim stanjem (načelo učinkovitosti) in v določenem obdobju prevladujočo percepcijo "državnega interesa" (raison d'etat).

Sodobna evropska zgodovina vsekakor pozna primere ponovno "oživelih" manjšin, a tudi primere "prestopanja" posameznikov iz enega naroda v drugi iz motivov, ki s samo narodnostno pripadnostjo nimajo nič skupnega. Tako, denimo, Theodor Veiter v tej zvezi omenja takoimenovane "Speckdaenen" - Nemce iz Schleswig-Holsteina, ki so se zaradi materialnih ugodnosti po drugi svetovni vojni izjasnjevali kot Danci.⁷ Seveda je takšno "laviranje" možno le v

6. Prav to dejstvo je imel v mislih nemški avtor Johann Wuescht, ko je v zvezi z obstojem nemške manjšine v nekdanji Jugoslaviji leta 1970 zapisal: "Man kann von einer deutschen Volksgruppe in Jugoslawien, deren prozentueller Anteil an der Staatsbevoelkerung von 3,6%/1931/ auf 0,10-0,05%, in absoluten Zahlen von rund einer halben Million auf 10.000 bis 15.000 herabsank, heute nicht mehr sprechen..." Na naslednji strani je svojo sodbo dopolnil takole: "Dieser deutschen Rest-Minderheit in Jugoslawien fehlen die elementarsten Voraussetzungen einer nationalen und soziologischen Gemeinschaftsbildung: Das sippenhafte Zusammenwohnen, die Dorfgemeinschaft, die Wechselbeziehungen zwischen den Einzelnen und dem Volksganzen, das gemeinsame Wollen und ein inneres ordnendes Prinzip, das die Angehoerigen zu Gemeinschaftszwecken hinleitet./.../ Von einer geschlossenen Volksgruppe kann also keine Rede sein..." (Handbuch der europaeischen Volksgruppen. W. Braumueller. Wien-Stuttgart 1970, str. 389-390).

7. Nationalitaetenkonflikt und Volksgruppenrecht im 20. Jahrhundert. Bayerische Landeszentrale für politische Bildungsarbeit. Muenchen 1977, str. 161.

razmerah večjega gmotnega pomanjkanja in na območjih t.i. "lebdeče narodnostne pripadnosti", torej na stičiščih različnih, medsebojno se prežemajočih etničnih entitet, kjer je možnost osebne izbire med različnimi narodnostnimi identitetami veliko večja kot v etnično homogenih okoljih.

Summary

GERMANS IN SLOVENIA AFTER 1945 (STATISTICAL OUTLINE)

The author ascertains that the results of official post-war censuses also in Slovenia as a part of the former Yugoslav state, confirm the findings of German authors (Hans Ulrich Wehler, Johann Wuescht), according to which the once half-million strong German minority in Yugoslavia ceased to exist after the war due to different reasons (war, evacuations, flights, death cases in concentration camps, concealed expulsions, after 1950 permitted transfer).

The difference between Slovenia and the rest of Yugoslavia was in the circumstance that here, just like in Slavonia, open expulsion occurred; the other difference being that its largest and oldest German linguistic island (Kočevje /Gottschee) disappeared as early as in the winter of 1941/1942 at will of the leader of the Third Reich. At that time about 12000 Germans of Gottschee opted for emigration; moreover, about 1000 Germans from Ljubljana joined the train transfer. "Etnische Flurbereinigung", so called "in lingua Tertii Imperii", meant nothing but emigration of practically all Germans from the province of Ljubljana and their settlement in the region of Posavje, whence the Nazis previously expelled about 35000 Slovenes. But the "defense wall" of the Third Reich which was to last a thousand years, did not survive the German breakdown in the spring of 1945. "Finis Germaniae" in Slovenia signified a more or less abrupt and in many ways tragic ending of the local German nationality.

The census of 1948 indicated only 1824 Germans left in Slovenia. At that time, in the "hard" and repressive phase of the Yugoslav communist regime, appurtenance to the German nationality signified the risk of personal stigmatization and one's exposure to social ostracism; however, the decrease reached such an extent that it can only be accounted for by the apocalyptic conditions at the end of the WWII. In 1953, in Slovenia there were 1617 Germans and 289 Austrians, in 1961, 732 Germans and 254 Austrians, in 1971, 422 Germans and 278 Austrians; 10 years later there were 380 Germans and 180 Austrians, and in 1991 there were 199 Austrians and 546 Germans in Slovenia. The inhabitants stating German language as their mother tongue numbered 1543 in that year.

The prevailing opinion in literature is that no numeric limit should be determined in reference to the existence of minority community; however, it is at the same time emphasized that the number ought nevertheless to reach the limit which allows group life, cohesiveness and consistency of such a community. The question is whether the homogeneity of settlement and percentage of German inhabitants of Slovenia - these are, contrary to members of Italian and Hungarian minorities, dispersed over numerous municipalities without reaching more than one tenth of percent of entire population in any of them - is sufficient to reach such a limit.

Tabela 1: Pregled števila stalnih prebivalcev Republike Slovenije, ki so se opredelili kot Avstrijci in Nemci, po slovenskih občinah (popis 1971, 1981 in 1991)

Vir: Zavod Republike Slovenije za statistiko: Statistične informacije. Statistika prebivalstva. 30/92 za popise 1971 in 1981; Statistične informacije 181/92 za popis leta 1991.

	Avstrijci			Nemci		
	1971	1981	1991	1971	1981	1991
Republika Slovenija	278	180	199	422	380	546
Ajdovščina	-	-	-	1		5
Brežice	3	4	1	6	4	4
Celje	13	9	2	26	21	22
	-	-	-	-	-	1
Cerknica	-	-	-	-	-	1
Črnomelj	1	2	3	3	1	3
Domžale	1	2	4	3	6	16
Dravograd	4	2	2	1	1	1
Gornja Radgona	4	5	2	18	10	9
Grosuplje	1	-	-	1	8	2
Hrastnik	1	-	1	5	7	2
Idrija	-	-	-	-	-	-
Iliirska Bistrica	-	-	1	1	2	-
Izola	1	1	-	6	5	3
Jesenice	3	6	4	6	7	9
Kamnik	-	1	-	-	4	1
Kočevje	1	0	1	11	7	4
Koper	1	-	2	9	11	8
Kranj	4	5	5	7	9	15
Krško	3	-	1	6	6	12
Laško	5	1	1	5	5	6
Lenart	6	3	9	2	1	5
Lendava	1	-	3	16	9	30
Litija	-	1	1	1	1	4
Ljubljana-Bežigrad	9	9	7	11	12	17
Ljubljana - Center	12	3	5	16	12	12

	Avstrijci			Nemci		
	1971	1981	1991	1971	1981	1991
Lj.-Moste-Polje	7	5	3	7	9	5
Ljubljana Šiška	11	5	7	17	14	29
Lj.-Vič-Rudnik	12	6	7	16	19	14
Ljutomer	1	4	5	2	3	14
Logatec	-	-	-	1	1	-
Maribor	84	38	39	87	69	76
Metlika	1	1	1	-	-	1
Mozirje	1	-	-	1	5	4
Murska Sobota	6	9	13	14	7	34
Nova Gorica	1	2	2	4	1	2
Novo mesto	1	4	2	8	15	15
Ormož	3	-	1	1	3	7
Pesnica	9	9	4	9	2	11
Piran	2	2	3	6	8	9
Postojna	4	1	2	3	-	-
Ptuj	10	6	21	7	15	25
Radlje ob Dravi	4	4	5	4	3	4
Radovljica	3	2	-	4	5	11
Ravnice na Koroškem	8	2	2	8	2	5
Kalmea	-	-	1	2	1	3
Ruše	9	1	2	7	10	7
Sevnica	2	1	-	5	1	5
Sežana	1	-	-	2	1	1
Slovenj Gradec	-	1	1	3	1	1
Slovenska Bistrica	8	1	8	11	1	18
Slovenske Konjice	-	1	1	3	2	7

	Avstrijci			Nemci		
	1971	1981	1991	1971	1981	1991
Šentjur pri Celju	2	1	-	-	1	4
Škofja Loka	-	-	-	3	-	-
Šmarje pri Jelšah	6	10	4	4	6	13
Tolmin	-	-	1	1	1	-
Trbovlje	-	1	1	4	8	1
Trebnje	1	3	-	1	-	-
Tržič	-	-	1	1	-	1
Velenje	1	5	4	5	6	4
Vrhnika	1	-	-	-	4	6
Zagorje ob Savi	1	-	-	2	-	1
Žalec	4	1	1	8	6	15

Tabela 2: Pregled razporeditve stalnih prebivalcev Republike Slovenije, ki so kot svoj materni jezik navedli nemščino, po slovenskih občinah (popis 1991)
Vir: Statistične informacije 181/92.

	Nemški
REPUBLIKA SLOVENIJA	1543
Ajdovščina	2
Brežice	24
Celje	61
Cerknica	4
Črnomelj	8
Domžale	21
Dravograd	5
Gornja Radgona	32
Grosuplje	9
Hrasnik	9
Idrija	2
Ilirska Bistrica	2
Izola	16
Jesenice	30
Kamnik	8
Kočevje	21
Koper	30
Kranj	26
Krško	24
Laško	13
Lenart	14
Lendava	57
Litija	8
Ljubljana Bežigrad	54
Ljubljana Center	43
Ljubljana Moste - Polje	38
Ljubljana Šiška	64
Ljubljana Vič - Rudnik	48
Ljutomer	18
Logatec	5
Maribor	288
Metlika	6
Mozirje	5
Murska Sobota	85
Nova Gorica	9
Novo mesto	32
Ormož	11
Postojna	38
Piran	24
Postojna	4
Ptuj	70
Radlje ob Dravi	17
Kadovljica	27
Ravne na Koroškem	18
Ribnica	4
Ruše	22
Sevnica	14
Sežana	4
Slovenj Gradec	11
Slovenska Bistrica	23
Slovenske Konjice	24
Šentjur pri Celju	14
Škofja Loka	5
Šmarje pri Jelšah	30
Tolmin	4
Trbovlje	5
Trebnje	2
Trbiž	3
Velenje	13
Vrhnika	7
Zagorje ob Savi	4
Žalec	24

Tabela 3: Pregled procentualnega deleža stalnih prebivalcev Republike Slovenije, ki so se opredelili kot Avstrijci in Nemci, po slovenskih občinah. (popisi 1971, 1981, 1991)
Vir: Popis prebivalstva, gospodarstev, stanovanj in kmečkih gospodarstev v Republiki Sloveniji 1991 - začasni podatki. Zavod Republike Slovenije za statistiko. Statistične informacije 30/92.

	Avstrijci			Nemci		
	1971 %	1981 %	1991 %	1971 %	1981 %	1991 %
R Slovenija	0,02	0,01	0,01	0,02	0,02	0,03
Ajdovščina	-	-	-	0,00	-	0,02
Brežice	0,01	0,02	-	0,02	0,02	0,01
Celje	0,02	0,01	0,00	0,04	0,03	0,03
Cerknica	-	-	-	-	-	0,01
Črnomelj	0,01	0,01	0,01	0,02	0,01	0,02
Domžale	0,00	0,01	0,01	0,01	0,02	0,04
Dravograd	0,05	0,02	0,02	0,01	0,01	0,01
Gornja Radgona	0,02	0,02	0,00	0,09	0,05	0,04
Grosuplje	0,00	-	-	0,00	0,03	0,01
Hrasnik	0,01	-	0,01	0,05	0,06	0,02
Idrija	-	-	-	-	-	-
Ilirska Bistrica	-	-	0,01	0,01	0,01	-
Izola	0,01	0,01	-	0,06	0,04	0,02
Jesenice	0,01	0,02	0,01	0,02	0,02	0,03
Kamnik	-	0,00	-	-	0,02	0,00
Kočevo	0,01	-	0,01	0,06	0,04	0,02
Koper	0,00	-	0,00	0,03	0,03	0,02
Kranj	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,02
Kriško	-	-	-	0,02	0,02	0,04
Ljubljana	0,03	0,02	0,05	0,01	0,01	0,03
Lendava	0,00	-	0,01	0,06	0,03	0,11
Litija	-	0,01	0,01	0,01	0,01	0,02
Ljub. Bežigrad	0,02	0,02	0,01	0,03	0,02	0,02
Ljubljana-Center	0,03	0,01	0,02	0,04	0,04	0,04

	Avstrijci			Nemci		
	1971 %	1981 %	1991 %	1971 %	1981 %	1991 %
Lj. Moste-Polje	0.02	0.01	0.00	0.02	0.01	0.01
Ljubljana-Siška	0.02	0.01	0.01	0.03	0.02	0.03
Lj. Vič-Rudnik	0.02	0.01	0.01	0.02	0.03	0.02
Ljutomer	0.01	0.02	0.03	0.01	0.02	0.07
Logatec	-	-	-	-	0.01	0.01
Maribor	0.06	0.02	0.02	0.06	0.05	0.05
Medika	0.01	0.01	0.02	-	-	0.01
Mozirje	0.01	-	-	0.01	0.03	0.02
Murska Sobota	0.01	0.01	0.02	0.02	0.01	0.05
Nova Gorica	0.00	0.00	0.00	0.01	0.00	0.00
Novo mesto	0.00	0.01	0.01	0.02	0.03	0.03
Ormož	0.02	-	0.01	0.01	0.02	0.04
Pesnica	0.05	0.05	0.02	0.05	0.01	0.06
Piran	0.02	0.01	0.02	0.05	0.05	0.05
Postojna	0.02	0.01	0.01	0.02	0.01	0.01
Ptuj	0.02	0.01	0.03	0.01	0.02	0.04
Radlje ob Dravi	0.02	0.02	0.03	0.02	0.02	0.02
Radovljica	0.01	0.01	-	0.01	0.02	0.03
Ravnice na Koroškem	0.03	0.01	0.01	0.03	0.01	0.02
Kibitka	-	-	0.03	0.02	0.01	0.02
Ruše	0.06	0.01	0.01	0.05	0.07	0.05
Sevnica	0.01	0.01	-	0.02	0.01	0.00
Sežana	0.00	-	-	0.01	0.00	0.00
Slovenj Gradec	-	0.01	0.00	0.02	0.01	0.00
Slov. Bistrica	0.03	0.00	0.02	0.04	0.00	0.06
Slov. Konjice	-	0.00	0.00	0.02	0.01	0.03

	Avstrijci			Nemci		
	1971 %	1981 %	1991 %	1971 %	1981 %	1991 %
Šentjur pri Celju	0.01	0.01	-	-	0.01	0.02
Škofja Loka	-	-	-	-	0.01	-
Šmarje pri Jelšah	0.02	0.03	0.01	0.01	0.02	0.04
Tolmin	-	-	-	-	0.00	0.00
Trbovlje	-	0.01	-	0.02	0.04	0.01
Trebnje	0.01	0.02	-	-	0.01	-
Trzin	-	-	0.01	0.01	-	0.01
Velenje	0.00	0.01	0.00	0.02	0.02	0.01
Vrhnika	0.01	-	-	-	-0.02	0.03
Zasorje ob Savi	0.01	-	-	0.01	-	0.01
Zalec	0.01	0.00	0.00	0.02	0.02	0.05

PRAVNI POLOŽAJ NARODNOSTI/NARODNIH MANJŠIN V SLOVENIJI

V gradivu so zajeta najvažnejša pravna določila, ki se nanašajo na položaj narodnih manjšin v Sloveniji. V prvem delu so citirana temeljna ustavna določila, ki so bila sprejeta v letu 1991. V drugem delu pa so navedeni členi zakonov in podzakonskih aktov, ki urejajo pravice manjšin. Na koncu navajamo določila statuta občine Izola, ki podrobno opredeljujejo tudi način uresničevanja posameznih pravic manjšin.

Seznam veljavnih pravnih aktov je objavljen v RIG-u 24, str. 149-160.

1. del

I. TEMELJNE DOLOČBE

Temeljna ustavna listina o samostojni in neodvisni Republiki Sloveniji (Ur.l.RS št. 1-4/91)

III.

Republika Slovenija zagotavlja varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin vsem osebam na ozemlju Republike Slovenije, ne glede na njihovo narodno pripadnost, brez sleherne diskriminacije, skladno z ustavo Republike Slovenije in z veljavnimi mednarodnimi pogodbami.

Italijanski in madžarski narodni skupnosti v Republiki Sloveniji in njunim pripadnikom so zagotovljene vse pravice iz ustave Republike Slovenije in veljavnih mednarodnih pogodb.

Ustava Republike Slovenije (Ur.l.RS št. 33/91)

3. člen

Slovenija je država vseh svojih državljanek in državljanov, ki temelji na trajni in neodtujljivi pravici slovenskega naroda do samoodločbe.

V Sloveniji ima oblast ljudstvo. Državljanke in državljanji jo izvršujejo neposredno in z volitvami, po načelu delitve oblasti na zakonodajno, izvršilno in sodno.

5. člen

Država na svojem ozemlju varuje človekove pravice in temeljne svoboščine. Varuje in zagotavlja pravice avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti. Skrbi za avtohtone slovenske narodne manjšine v sosednjih državah, za slovenske izseljence in zdomce, ter pospešuje njihove stike z domovino. Skrbi za ohranjanje naravnega bogastva in kulturne dediščine ter ustvarja možnosti za skladen civilizacijski in kulturni razvoj Slovenije.

Slovinci brez slovenskega državljanstva lahko uživajo v Sloveniji posebne pravice in ugodnosti. Vrsto in obseg teh pravic in ugodnosti določa zakon.

11. člen

Uradni jezik v Sloveniji je slovenščina. Na območjih občin, v katerih živita italijanska ali madžarska narodna skupnost, je uradni jezik tudi italijanščina ali madžarščina.

14. člen

(enakost pred zakonom)

V Sloveniji so vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmetno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerokoli drugo osebno okoliščino.

Vsi so pred zakonom enaki.

61. člen
(izražanje narodne pripadnosti)

Vsakdo ima pravico, da svobodno izraža pripadnost k svojemu narodu ali narodni skupnosti, da goji in izraža svojo kulturo in uporablja svoj jezik in pisavo.

62. člen
(pravica do uporabe svojega jezika in pisave)

Vsakdo ima pravico, da pri uresničevanju svojih pravic in dolžnosti ter v postopkih pred državnimi in drugimi organi, ki opravljajo javno službo, uporablja svoj jezik in pisavo na način, ki ga določi zakon.

64. člen
(posebne pravice avtohtone italijanske in madžarske
narodne skupnosti v Sloveniji)

Avtohtoni italijanski in madžarski narodni skupnosti ter njunim pripadnikom je zagotovljena pravica, da svobodno uporabljajo svoje narodne simbole in da za ohranjanje svoje narodne identitete ustanovljajo organizacije, razvijajo gospodarske, kulturne in znanstvenoraziskovalne dejavnosti ter dejavnosti na področju javnega obveščanja in založništva. V skladu z zakonom imata ti narodni skupnosti in njuni pripadniki pravico do vzgoje in izobraževanja v svojem jeziku ter do oblikovanja in razvijanja te vzgoje in izobraževanja. Zakon določa območja, na katerih je dvojezično šolstvo obvezno. Narodnima skupnostima in njunim pripadnikom je zagotovljena pravica, da gojijo odnose s svojima matičnima narodom in njunima državama. Država gmotno in moralno podpira uveljavljanje teh pravic.

Na območjih, kjer ti skupnosti živita, ustanovijo njuni pripadniki za uresničevanje svojih pravic svoje samoupravne skupnosti. Na njihov predlog lahko država pooblasti samoupravne narodnostne skupnosti za opravljanje določenih nalog iz državne pristojnosti ter zagotavlja sredstva za njihovo uresničevanje.

Narodni skupnosti sta neposredno zastopani v predstavnih organih lokalne samouprave in v državnem zboru.

Zakon ureja položaj in način uresničevanja pravic italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti na območjih, kjer živita, obveznosti samoupravnih lokalnih skupnosti za uresničevanje teh pravic, ter tiste pravice, ki jih pripadniki teh narodnih skupnosti uresničujejo tudi zunaj teh območij. Pravice obeh narodnih skupnosti ter njunih pripadnikov so zagotovljene ne glede na število pripadnikov teh skupnosti.

Zakoni, drugi predpisi in splošni akti, ki zadevajo uresničevanje v ustavi določenih pravic in položaja zgolj narodnih skupnosti, ne morejo biti sprejeti brez soglasja predstavnikov narodnih skupnosti.

80. člen
(sestava in volitve)

Državni zbor sestavljajo poslanci državljanov Slovenije in šteje 90 poslancev.

Poslanci se volijo s splošnim, enakim, neposrednim in tajnim glasovanjem.

V državni zbor se vedno izvoli po en poslanec italijanske in madžarske narodne skupnosti.

Volilni sistem ureja zakon, ki ga sprejme državni zbor z dvotretjinsko večino glasov vseh poslancev.

2. del

II. UPORABA JEZIKA IN NARODNOSTNIH SIMBOLOV

Zakon o sistemu državne uprave in o izvršnem svetu Skupščine RS ter o republičkih upravnih organih (Ur.LRS št. 24/79, 12/82, 39/85, 37/87 in 18/88)

16. člen

Izvršni svet in upravni organi morajo pri svojem delu zagotavljati enakopravnost jezikov in pisav narodov in narodnosti Jugoslavije v skladu z ustavo in zakonom ter statutom občine.

Upravni organi poslujejo v slovenskem jeziku.

Upravni organi na območjih, na katerih je z zakonom ali statutom občine določena enakopravnost italijanskega oziroma madžarskega jezika, poslujejo, vodijo postopek in izdajajo odločbe tudi v italijanskem oziroma madžarskem jeziku, če stranka uporablja italijanski oziroma madžarski jezik.

Kadar republiški upravni organ odloča o pravnih sredstvih v zadevah, v katerih je upravni organ prve stopnje vodil postopek tudi v italijanskem oziroma madžarskem jeziku, izda odločbo tudi v italijanskem oziroma madžarskem jeziku.

Vsakdo ima v skladu z zakonom pravico v postopku pred upravnim organom uporabljati svoj jezik in pisavo. Upravni organ ga je dolžan seznaniti z gradivom in s svojim delom v njegovem jeziku in mu omogočiti, da spremlja potek postopka po tolmaču.

Zakon o delavcih v državnih organih (Ur.l.RS št. 15/90)

4. člen, 2.odstavek

Za višje upravne delavce in upravne delavce ter za tiste strokovno tehnične delavce, ki opravljajo neposredno delo s strankami, je pogoj za sklenitev delovnega razmerja tudi aktivno znanje slovenskega jezika; na območjih, na katerih je določena enakopravnost italijanskega oziroma madžarskega jezika, pa tudi jezikov teh narodnosti.

Pisarniško-tehnična in pomožna dela lahko opravlja tudi delavec, ki je dopolnih 15 let starosti.

Sklep o določitvi koeficientov za določanje osebnih dohodkov (Ur.l.RS št. 2/91, 17/92)

1

S tem sklepom se določajo v skladu z uredbo o skupnih temeljih za notranjo organizacijo in sistemizacijo delovnih mest v upravnih organih (Uradni list RS, št. 8/91-I) koeficienti za določanje osebnih dohodkov (v nadaljnjem besedilu: koeficienti).

Koeficienti za delavce v pravosodnih organih se določajo na podlagi veljavnih sistemizacij delovnih mest v teh organih.

7

Na območjih občin, v katerih živita italijanska ali madžarska narodna skupnost se za delovna mesta, za katera je v sistemizaciji predpisan pogoj znanje jezika narodne skupnosti, zagotavljajo sredstva za dvojezični dodatek in sicer za delovna mesta, kjer se zahteva:

- aktivno znanje jezika narodne skupnosti v višini 6 %,
  - pasivno znanje jezika narodne skupnosti v višini 3 %
- od osebnega dohodka, ugotovljenega na podlagi koeficientov.

Zakon o matičnih knjigah (Ur.l.RS št. 2/87)

30. člen, 2.odstavek

Na območjih, kjer živijo pripadniki italijanske oz. madžarske narodnosti so matičarji dolžni izdajati izpiske in potrdila iz matičnih knjig tudi v italijanskem oz. madžarskem jeziku.

Zakon o imenovanju in evidentiranju naselij, ulic in stavb (Ur.l.RS št. 5/80)

8. člen

O imenovanju, preimenovanju, združevanju, razdruževanju in odpravi naselij in ulic ter o določitvi območij naselij odloča občinska skupščina.

Na območjih, kjer živijo pripadniki slovenskega naroda in pripadniki madžarske oz. italijanske narodnosti soodloča v postopku iz prejšnjega odstavka tudi SIS za prosveto in kulturo ustrezne narodnosti.

Pravilnik o določanju imen naselij in ulic ter o označevanju naselij, ulic in stavb (Ur.l. št.10/80)

25. člen

Na območjih, kjer živijo poleg pripadnikov slovenskega naroda tudi pripadniki italijanske oz. madžarske narodnosti, se imena naselij in ulic na tablah navedejo v obeh jezikih. Zgoraj je napis v slovenskem, spodaj pa v jeziku manjšine. Oba napisa sta enake velikosti.

Zakon o rednih sodiščih (Ur.l.št.10/77)

18. člen

Sodišča poslujejo v slovenskem jeziku.

Sodišča na območjih, na katerih je z zakonom ali statutom družbenopolitične skupnosti določena enakopravnost italijanskega oz. madžarskega jezika, vodijo postopek in izdajajo odločbe tudi v italijanskem oz. madžarskem jeziku, če stranka uporablja italijanski oz. madžarski jezik.

Kadar sodišče višje stopnje odloča o pravnih sredstvih v zadevah, v katerih je sodišče nižje stopnje vodilo postopek tudi v italijanskem oz. madžarskem jeziku, izda odločbo tudi v prevodu v italijanskem oz. madžarskem jeziku.

Če sodišče višje stopnje pri odločanju po prejšnjem odstavku opravi obravnavo, uporablja določbe 2. odstavka tega člena.

Vsakdo ima pravico, v skladu z zakonom, v postopku pred sodiščem uporabljati svoj jezik in pisavo. Sodišče ga je dolžno seznaniti z gradivom in s svojim delom v njegovem jeziku. Pri tem se sodišče poslužuje sodnih tolmačev.

Zakon o javnem tožilstvu (Ur.l.10/77)

11. člen

Javna tožilstva na območjih, na katerih je z zakonom ali s statutom družbenopolitične skupnosti določena enakopravnost italijanskega oz. madžarskega jezika, uporabljajo pri svojem poslovanju tudi italijanski oz. madžarski jezik.

Zakon o potnih listinah državljanov republike Slovenije (Uradni list 1/91)

16. člen

Obrazci potnih listin in vizumi se tiskajo v slovenščini, angleščini in francoščini, na območjih, določenih z zakonom, kjer avtohtono živijo skupaj s pripadniki slovenskega naroda tudi pripadniki italijanske oziroma madžarske narodnosti, pa namesto francoščine v italijanščini oziroma madžarščini.

III. ORGANIZIRANOST NARODNOSTI IN SODELOVANJE V ORGANIH OBLASTI

Zakon o volitvah v državni zbor (Ur.l.št. 44/92)

2. člen

Poslanci se volijo po volilnih enotah.

Poslanci se volijo po načelu, da se en poslanec voli na približno enako število prebivalcev, in po načelu, da so v državnem zboru sorazmerno zastopani politični interesi.

Italijanska in madžarska narodna skupnost volita v državni zbor vsaka po enega poslanca.

3. člen

Kolikor ta zakon nima posebnih določb za volitve poslancev italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti, se za te volitve smiselno uporabljajo določbe tega zakona, ki veljajo za volitve drugih poslancev.

8. člen

Pravico voliti in biti voljen za poslanca italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti imajo pripadniki teh narodnih skupnosti, ki imajo volilno pravico.

17. člen

Če poslancu preneha mandat, razen če je odstopil prej kot v šestih mesecih od potrditve mandata, postane poslanec za preostanek mandatne dobe tisti kandidat z iste liste kandidatov, ki bi bil izvoljen, če ne bi bil izvoljen poslanec, ki mu je prenehal mandat.

Če preneha mandat poslancu narodne skupnosti, postane poslanec za preostanek mandatne dobe tisti kandidat s seznama kandidatov, ki bi bil izvoljen, če ne bi bil izvoljen poslanec, ki mu je prenehal mandat.

Če kandidat iz prvega oziroma drugega odstavka tega člena v roku osmih dni ne sporoči, da sprejema mandat, se ta pravica prenese na naslednjega kandidata.

20. člen

Za volitve poslancev državnega zbora se oblikuje osem volilnih enot. V vsaki volilni enoti se voli enajst poslancev.

Volilne enote se oblikujejo v skladu z načelom, da se en poslanec voli na približno enako število prebivalcev.

Pri oblikovanju volilnih enot in volilnih okrajev je treba upoštevati geografsko zaokroženost ter skupne kulturne in druge značilnosti teh.

Volilni okraj lahko obsega območje ene občine, območje dveh ali več občin, ali območje dela občine.

Vsaka volilna enota se razdeli na enajst volilnih okrajev, tako da je v vsakem volilnem okraju približno enako število prebivalcev. V vsakem volilnem okraju se glasuje za enega kandidata.

Za volitve poslancev italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti se na območjih, kjer ti skupnosti živita, oblikujeta posebni volilni enoti.

23. člen

Volilne komisije so:

- 1) republiška volilna komisija,
- 2) volilne komisije volilnih enot,
- 3) okrajne volilne komisije.

Za volitve poslancev italijanske in madžarske narodne skupnosti se imenujeta volilni komisiji posebnih volilnih enot.

Zakon o osebnem imenu (Ur.l.RS, št. 2/87)**3. člen**

Osebno ime pripadnika italijanske oz. madžarske narodnosti se vpiše v italijanski oz. madžarski pisavi in obliki, razen, če se pripadnik narodnosti opredeli drugače.

33. člen

Volilne komisije volilnih enot imenuje republiška volilna komisija.

Volilno komisijo volilne enote sestavljajo predsednik in trije člani ter njihovi namestniki.

Predsednik in namestnik predsednika volilne komisije volilne enote se imenujeta izmed sodnikov.

En član in en namestnik člana volilne komisije volilne enote se imenujeta izmed pravnih strokovnjakov. Dva člana in dva namestnika članov volilne komisije volilne enote se imenujeta po predlogih poslanskih skupin, pri čemer se upošteva sorazmerna zastopanost političnih strank.

V volilni komisiji posebne volilne enote za izvolitev poslanca narodne skupnosti mora biti vsaj en član pripadnik narodne skupnosti.

37. člen

Republiška volilna komisija:

- 1) skrbi za zakonitost volitev in enotno uporabo določb tega zakona, ki se nanašajo na volilne postopke,
- 2) usklajuje delo volilnih komisij volilnih enot in okrajnih volilnih komisij in daje strokovna navodila v zvezi z izvajanjem tega zakona ter nadzoruje njihovo delo,
- 3) predpiše obrazce za izvrševanje tega zakona,
- 4) določa enotne standarde za volilni material in določa druge materialne pogoje za izvedbo volilnih opravil,
- 5) objavlja izide volitev v državni zbor,
- 6) izdaja potrdila o izvolitvi,
- 7) opravlja druge naloge, ki jih določa zakon.

Republiška volilna komisija določi, katere volilne spise ji mora poslati volilna komisija volilne enote oziroma okrajna volilna komisija, v kakšnem roku in na kakšen način.

Republiška volilna komisija lahko prenese na volilno komisijo posebne volilne enote za volitve poslancev narodnih skupnosti posamična opravila iz svoje pristojnosti.

39. člen

Okrajna volilna komisija:

- 1) določa volišča in območja volišč,
- 2) imenuje volilne odbore,
- 3) ugotavlja izid glasovanja v volilnem okraju,
- 4) vodi neposredno tehnično delo v zvezi z volitvami,
- 5) opravlja druge naloge, ki jih določa zakon.

Naloge iz prejšnjega odstavka pri volitvah poslancev italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti opravlja volilna komisija posebne volilne enote.

45. člen

Kandidata za poslanca italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti določi s podpisni najmanj trideset volivcev - pripadnikov italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti.

74. člen

Glasovnica za glasovanje o kandidatih za poslanca italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti vsebuje:

- oznako volilne enote,

- priimke in imena kandidatov po vrstnem redu iz seznama kandidatov,
- navodilo o načinu glasovanja.

Volilec glasuje tako, da pred priimki in imeni kandidatov označi prednostni vrstni red kandidatov s številkami od 1 naprej.

84. člen

Ko je glasovanje končano, volilni odbor brez prekinitve začne ugotavljati izide glasovanja. Najprej prešteje neuporabljene glasovnice ter jih da v poseben oмот in oмот zapečati. Nato ugotovi po volilnem imeniku in po potrilih skupno število volivcev, ki so glasovali, odpre glasovalno skrinjico, ugotovi število oddanih glasovnic, koliko glasovnic je neveljavnih in koliko glasov so dobili posamezni kandidati.

Pri volitvah poslanca narodne skupnosti ugotovi volilni odbor prednostni vrstni red kandidatov.

85. člen

O delu volilnega odbora pri ugotavljanju izida glasovanja se sestavi zapisnik. Vanj se vpiše: koliko je na območju volišča volilnih upravičencev po volilnem imeniku, koliko volivcev je glasovalo po volilnem imeniku, koliko jih je glasovalo s potrdilom in koliko jih je skupno glasovalo po glasovnicah, koliko glasovnic je bilo neveljavnih in koliko glasov so dobili posamezni kandidati.

V primeru iz drugega odstavka prejšnjega člena se v zapisnik vpiše prednostni vrstni red kandidatov.

V zapisnik se vpišejo tudi morebitna posebna mnenja in pripombe članov volilnega odbora in zaupnikov list kandidatov.

Zapisnik podpišejo predsednik in člani volilnega odbora.

95. člen

Volilna komisija posebne volilne enote za volitve poslancev italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti ugotovi, koliko volilcev je vpisano v volilni imenik, koliko od njih je glasovalo, koliko jih je glasovalo po pošti, koliko glasovnic je bilo neveljavnih in prednostni vrstni red kandidatov.

Prednostni vrstni red kandidatov se točkuje. Za vsako prvo mesto se dodeli kandidatu toliko točk, kolikor je kandidatov na glasovnici. Za vsako naslednje mesto se dodeli točka manj. Točke, ki jih dobi posamezni kandidat, se seštejejo.

96. člen

Za poslanca italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti je izvoljen tisti kandidat, ki je dobil največje število točk v volilni enoti. Če je dvoje ali več kandidatov dobilo enako največje število točk, med njimi o izvolitvi odloči žreb. Žreb opravi volilna komisija posebne volilne enote ob navzočnosti kandidatov oziroma njihovih predstavnikov.

Volilni izid iz prejšnjega odstavka ugotovi volilna komisija posebne volilne enote. O tem in o svojem delu sestavi zapisnik, ki ga podpišejo predsednik in člani komisije. Zapisnik in drug volilni material pošlje republiški volilni komisiji.

Zakon o določitvi volilnih enot za volitve poslancev v državni zbor (Ur.l.št. 46/92)

2. člen

Za območje Republike Slovenije se določi osem volilnih enot, ki obsegajo območja več sosednjih občin.

Za območja občin, kjer živi italijanska oziroma madžarska narodna skupnost, se določita dve posebni volilni enoti, v katerih se voli po en poslanec italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti.

4. člen

Za volitve poslancev v državni zbor se določijo naslednje volilne enote in volilni okraji ter občine, v katerih so sedeži volilnih enot:

9. volilna enota obsega območje občin Koper, Izola, Piran za volitve poslanca italijanske narodne skupnosti (sedež: Koper);

10. volilna enota obsega območje občin Murska Sobota in Lendava za volitve poslanca madžarske narodne skupnosti (sedež: Lendava).

Zakon o evidenci volilne pravice (Ur.l.šl. 46/92)

2. člen

Volilna pravica državljanov se evidentira s splošnim volilnim imenikom, ki se sestavi za vsake volitve oziroma za vsako glasovanje na podlagi stalne evidence volilne pravice.

Volilna pravica državljanov, ki nimajo stalnega prebivališča v Republiki Sloveniji, se evidentira s posebnim volilnim imenikom.

Volilna pravica državljanov za volitve poslancev italijanske in madžarske narodne skupnosti se evidentira z volilnim imenikom državljanov pripadnikov italijanske in madžarske narodne skupnosti.

Volilna imenika iz prvega in drugega odstavka tega člena sestavi upravni organ, pristojen za vodenje stalne evidence volilne pravice (v nadaljnjem besedilu: pristojni organ). Volilni imenik iz prejšnjega odstavka sestavi samoupravna narodna skupnost, potrdi pa pristojni organ.

18. člen

Volilni imenik državljanov pripadnikov italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti ima tele stolpce: zaporedna številka, priimek in ime, spol, datum rojstva, stalno prebivališče in pripomba.

19. člen

Volilni imenik državljanov pripadnikov italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti na območju, kjer ti skupnosti živita, sestavi komisija ustrezne samoupravne narodne skupnosti.

Za vsako volišče se sestavi poseben volilni imenik.

20. člen

Komisija iz prejšnjega člena ima predsednika in dva člana.

Komisija za sestavo volilnega imenika mora biti ustanovljena ter njen predsednik in člana imenovani najpozneje pet dni po razpisu volitev.

21. člen

Volilni imenik državljanov pripadnikov italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti potrdijo predsednik in člana komisije za sestavo volilnega imenika s podpisom in pečatom ustrezne samoupravne narodne skupnosti.

Komisija predloži volilni imenik najpozneje v 15 dneh po razpisu volitev pristojnemu organu v potrditev.

22. člen

Državljanji pripadniki italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti, ki nimajo stalnega prebivališča na območjih, kjer živita ti skupnosti, se vpišejo v volilni imenik državljanov pripadnikov italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti na njihovo pisno zahtevo ustrezni samoupravni narodni skupnosti.

23. člen

Za volilne imenike državljanov pripadnikov italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti se smiselno uporabljajo določbe 11. do 16. člena tega zakona.

Zakon o političnem združevanju (Ur.l. 42/89, 35/90)

21. člen, 3.odstavek

Za financiranje političnih organizacij pripadnikov italijanske in madžarske narodnosti in za financiranje političnega delovanja samoupravnih narodnostnih skupnosti v zvezi z obvezno zastopanostjo italijanske in madžarske narodnosti v skupščinah družbenopolitičnih skupnosti iz proračuna občine oziroma republike se lahko poleg kriterijev iz prvega odstavka tega člena uporabljajo tudi drugi kriteriji.

IV. INFORMIRANJE

Zakon o javnem obveščanju (Ur.l.RS št. 2/86)

7. člen, 3.odstavek

Z zakonom, statutom občine in samoupravnimi akti OZD in drugih organizacij in skupnosti se določa način ureenitve pravic italijanske oz. madžarske narodnosti na področju javnega obveščanja, na območju, kjer živijo poleg pripadnikov slovenskega naroda tudi pripadniki italijanske oz. madžarske narodnosti.

8. člen, 2.odstavek

Javna glasila morajo posvečati posebno in trajno skrb obveščanju o življenju italijanske in madžarske narodnosti v SR Sloveniji ter o življenju slovenske narodnostne skupnosti v Italiji, Avstriji in na Madžarskem.

32. člen

Na območjih, kjer živijo poleg pripadnikov slovenskega naroda tudi pripadniki italijanske ali madžarske narodnosti morajo biti v svetu tudi pripadniki te narodnosti.

Zakon o RTV Slovenija (Ur.l.RS št. 14/90)

3. člen

Temeljni cilji RTV Slovenija so, da s svojo celotno dejavnostjo prispeva k vsestranski obveščeni in rasti kulturne ravni, neguje in spodbuja kulturo ustvarjalnost, prispeva k ustvarjalnemu povezovanju in enakopravnosti slovenskega naroda in italijanske in madžarske narodnosti v Republiki Sloveniji, skrbi za obveščanje izseljencev, slovenske narodnostne skupnosti v Avstriji, Italiji in na Madžarskem, delovnih ljudi iz Republike Slovenije na začasnem delu v tujini, za seznanjanje tuje in jugoslovanske javnosti o dogajanjih v Republiki Sloveniji ter za seznanjanje slovenske in jugoslovanske javnosti o življenju in delu slovenske narodnosti v tujini.

4. člen

Cilje in naloge iz 3. člena tega zakona RTV Slovenija uresničuje s tem, da ustvarja in oddaja radijske in TV programe (v nadaljnjem besedilu: programi), ki so skupnega pomena za prebivalce in za posamezne specifične skupine gledalcev in poslušalcev v Republiki Sloveniji, zagotavlja pro-

grame za italijansko in madžarsko narodnost v Republiki Sloveniji, za slovensko narodno skupnost v zamejstvu, delavce na začasnem delu v tujini ter za izseljence.

10. člen

Organ upravljanja RTV Slovenija je skupščina, ki jo sestavlja 20 delegatov, delavcev RTV Slovenija in 30 delegatov družbene skupnosti.... po enega delegata imenujeta samoupravni narodnostni skupnosti.

15. člen

Program ima programski svet, ki ga imenuje RTV Slovenija. V programski svet narodnostnega programa iz 1. odstavka 4. člena tega zakona imenujejo najmanj polovice članov samoupravne narodnostne skupnosti.

Programski svet iz 2. odstavka tega člena daje soglasje k imenovanju glavnega in odgovornega urednika oz. urednika programa za italijansko oz. madžarsko narodnost.

Programski svet opravlja naloge določene z zakonom.

Število in sestavo programskih svetov ter postopek imenovanja in razrešitve članov sveta določa statut RTV Slovenija v skladu z zakonom.

V. VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE, KULTURA

Zakon o zavodih (Ur.I.RS št. 12/91)

3. člen

Za opravljanje javnih služb se ustanovijo javni zavodi.

Javni zavodi se lahko ustanovijo tudi za opravljanje dejavnosti, ki niso opredeljene kot javne službe, če se opravljanje dejavnosti zagotavlja na način in pod pogoji, ki veljajo za javno službo.

Javne zavode ustanovijo republika, občine, mesto in druge z zakonom pooblaščen javne pravne osebe.

Samoupravna narodnostna skupnost ima pravico soustanoviti ali tudi sama ustanoviti javni zavod, ki opravlja dejavnost, pomembno za uresničevanje pravic narodnosti.

Soustanovitelji javnega zavoda so lahko tudi druge pravne in fizične osebe.

Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Ur.I.RS št. 12/91)

11. člen

Javne vzgojno-izobraževalne zavode ustanovljajo občine oziroma mesto in republika.

Občina oziroma mesto ustanovljata v soglasju z republiškim upravnim organom, pristojnim za vzgojo in izobraževanje, osnovne in glasbene šole, vrtce pa v soglasju z republiškim upravnim organom, pristojnim za družino in socialno varstvo.

Republika ustanovlja srednje šole, zavode za izobraževanje in usposabljanje otrok in mladostnikov z motnjami v razvoju, dijaške domove in zavode za izobraževanje odraslih.

Občina oziroma mesto lahko ustanovljata v soglasju z republiškim upravnim organom, pristojnim za vzgojo in izobraževanje tudi dve in triletno srednje šole, dijaške domove in zavode za izobraževanje odraslih.

Republika lahko ustanovlja tudi osnovne šole.

Akt o ustanovitvi javnega vzgojno-izobraževalnega zavoda, ki ga ustanovi republika, sprejme izvršni svet Skupščine Republike Slovenije.

Samoupravna narodnostna skupnost je soustanoviteljica javnih vzgojno-izobraževalnih zavodov, ki se ustanovijo na narodnostno mešanem območju za vzgojo in izobraževanje v jeziku narodnosti oziroma za dvojezično vzgojo in izobraževanje.

Zakon o vzgoji in varstvu predšolskih otrok (Ur.l.RS št. 5/80)

17. člen

Vzgojno delo v vzgojnovarstvenih organizacijah poteka v slovenskem jeziku.

V vzgojnovarstvenih organizacijah na območju, kjer živijo pripadniki slovenskega naroda in pripadniki italijanske narodnosti in so s statutom občine določena kot narodnostno mešana območja, se za poglobljanje enakopravnega sožitja med pripadniki slovenskega naroda in italijanske narodnosti in za razvijanje dvojezičnosti otroci seznanjajo tudi z osnovami italijanskega jezika, otroci italijanske narodnosti pa z osnovami slovenskega jezika.

18. člen

Varstvo posebnih pravic pripadnikov italijanske in madžarske narodnosti na področju vzgoje in varstva predšolskih otrok se določa s posebnim zakonom.

Zakon o osnovni šoli (Ur.l.št. 5/80)

19. člen

Učni jezik v osnovnih šolah je slovenščina.

V osnovnih šolah na območjih, kjer živijo pripadniki slovenskega naroda in pripadniki italijanske narodnosti in so s statutom občin opredeljena kot narodnostno mešana območja, se za poglobljanje enakopravnega sožitja med pripadniki slovenskega naroda in italijanske narodnosti in za razvijanje dvojezičnosti učenci obvezno učijo jezika italijanske narodnosti, učenci italijanske narodnosti pa slovenskega jezika.

V osnovnih šolah na območju, kjer živijo pripadniki slovenskega naroda in pripadniki madžarske narodnosti in so s statutom občine opredeljena kot narodnostno mešana območja, se v skladu s posebnim zakonom organizira vzgojnoizobraževalno delo v slovenskem in madžarskem jeziku.

20. člen

Varstvo posebnih pravic pripadnikov italijanske in madžarske narodnosti na področju osnovnega šolanja se ureja s posebnim zakonom.

Zakon o usmerjenem izobraževanju (Ur.l.RS št. 11/80)

18. člen

Učni jezik v usmerjenem izobraževanju je slovenski.

Na območju, kjer živijo pripadniki slovenskega naroda in italijanske narodnosti, in so s statutom občine opredeljena kot narodnostno mešana območja, se v srednjem izobraževanju za učence italijanske narodnosti, v skladu s posebnim zakonom izvaja vzgojnoizobraževalno delo v italijanskem jeziku, po določenih vzgojnoizobraževalnih programih pa lahko tudi v italijanskem in slovenskem jeziku.

20. člen

Varstvo posebnih pravic pripadnikov italijanske in madžarske narodnosti na področju usmerjenega izobraževanja se ureja s posebnim zakonom.

Obseg in vsebino pouka madžarskega jezika iz tretjega odstavka 18. člena in slovenskega, italijanskega oziroma madžarskega jezika iz 19. člena, določi Strokovni svet Socialistične republike Slovenije za vzgojo in izobraževanje.

Zakoni, ki obravnavajo posamezna področja vzgoje in izobraževanja, ne morejo urejati vseh zadev, ki se nanašajo na varstvo pravic italijanske in madžarske narodnosti, zato je še naprej predvideno, da bo poleg temeljnih določb v zakonu o vzgoji in varstvu predšolskih otrok, v zakonu o

osnovni šoli, zakonu o usmerjenem izobraževanju in v zakonu o svobodni menjavi dela na področju vzgoje in izobraževanja, to materijo urejal tudi poseben zakon.

Zakon o usmerjenem izobraževanju pooblašča Strokovni svet SRS za vzgojo in izobraževanje, da določi vsebino in obseg skupne vzgojnoizobraževalne osnove v programih srednjega izobraževanja, 20. člen zakona pa mu nalaga tudi obveznost, da določi vsebino in obseg pouka madžarskega oziroma italijanskega jezika v slovenskih šolah ter obseg in vsebino pouka slovenskega jezika v šolah za pripadnike narodnosti.

Vzgojnoizobraževalne programe za pridobitev izobrazbe, ki se bodo izvajali na narodnostno mešanih območjih, bodo sprejemali uporabniki in izvajalci v posebnih izobraževalnih skupnostih in pri tem upoštevali obseg in vsebino pouka jezika narodnosti oziroma slovenskega jezika, ki ga bo določil Strokovni svet SRS za vzgojo in izobraževanje.

Zakon o uresničevanju posebnih pravic pripadnikov italijanske in madžarske narodnosti na področju vzgoje in izobraževanja (Ur.LRS št. 12/82)

2. člen

Vzgoja in izobraževanje za pripadnike italijanske in madžarske narodnosti je sestavni del enotnega vzgojno-izobraževalnega sistema in poteka v skladu s predpisi, ki veljajo na področju vzgoje in varstva predšolskih otrok osnovnega in usmerjenega izobraževanja, če ni s tem zakonom drugače določeno.

4. člen

Za uresničevanje posebnih pravic italijanske in madžarske narodnosti in za uresničevanje enakopravnosti jezikov teh narodnosti s slovenskim jezikom se na območjih, na katerih živijo pripadniki teh narodnosti skupaj s pripadniki slovenskega naroda (v nadaljnjem besedilu: narodnostno mešana območja), ustanavljajo vzgojnoizobraževalne organizacije, ki opravljajo vzgojnoizobraževalno delo v slovenskem jeziku in v jeziku narodnosti (v nadaljnjem besedilu: dvojezične izobraževalne organizacije) ter vzgojnoizobraževalne organizacije, ki opravljajo vzgojnoizobraževalno delo v jeziku narodnosti (v nadaljnjem besedilu: izobraževalne organizacije v jeziku narodnosti).

V dvojezičnih izobraževalnih organizacijah se izobražujejo pripadniki slovenskega naroda skupaj s pripadniki ustrezne narodnosti.

V izobraževalnih organizacijah v jeziku narodnosti se učenci obvezno učijo slovenskega jezika; v vzgojnoizobraževalnih organizacijah, ki na teh območjih opravljajo vzgojnoizobraževalno delo v slovenskem jeziku, pa se učenci obvezno učijo jezika narodnosti, s čimer dobivajo temelj za dvojezično sporazumevanje, spoznavanje kulturnih in drugih vrednot obeh narodov ter za poglobljanje medsebojnega sožitja.

Za uresničevanje družbenih smotrov in nalog iz 3. člena tega zakona se organizira tudi študij jezika narodnosti na ustreznih visokošolskih organizacijah.

5. člen

Na območjih, ki so s statutom občine opredeljena kot narodnostno mešana območja, se ustanavljajo izobraževalne organizacije iz prvega odstavka prejšnjega člena v skladu s predpisi, ki veljajo za ustanavljanje posameznih vrst izobraževalnih organizacij, in s tem zakonom.

6. člen

V dvojezičnih izobraževalnih organizacijah in v izobraževalnih organizacijah v jeziku narodnosti poteka vzgojnoizobraževalno delo po vzgojnem programu, po programu življenja in dela osnovne šole oziroma po vzgojnoizobraževalnih programih v srednjem izobraževanju, ki se za delo v teh organizacijah prilagodijo v skladu s tem zakonom.

7. člen

Vzgojni program za vzgojo in varstvo predšolskih otrok mora biti prilagojen tako, da poleg uresničevanja smotrov in nalog, določenih s tem zakonom, omogoča otrokom ob razvijanju materinega jezika tudi seznanjanje z osnovami slovenskega jezika oziroma jezika narodnosti.

8. člen

Program življenja in dela osnovne šole in vzgojno-izobraževalni programi v srednjem izobraževanju, po katerih se izobražujejo pripadniki italijanske oziroma madžarske narodnosti, se prilagajajo tako, da poleg smotrov in nalog, določenih s tem zakonom, upoštevajo zlasti posebnosti zgodovine, zemljepisa, kulture in drugih dosežkov matičnega naroda ter da zagotavljajo spoštovanje narodnostnih čustev učencev.

13. člen

Izobraževalne organizacije v jeziku narodnosti in dvojezične izobraževalne organizacije, v katerih zaradi majhnega števila učencev ni smotrno organizirati pouka po razredih in oddelkih, lahko organizirajo prožnejše oblike vzgojnoizobraževalnega dela z učenci, vendar morajo v celoti obdelati snov, ki je z učnim načrtom predvidena za posamezen razred.

15. člen

Za uresničevanje smotrov in nalog iz tega zakona izobraževalne organizacije, v katerih se vzgajajo in izobražujejo pripadniki narodnosti, sodelujejo z ustreznimi institucijami matičnega naroda v skladu z letnim delovnim načrtom.

16. člen

Vzgojnoizobraževalno delo v izobraževalnih organizacijah v jeziku narodnosti izvajajo oziroma sodelujejo pri njegovem izvajanju učitelji, vzgojitelji, varuhi, svetovalni in drugi strokovni delavci, ki so pripadniki ustrezne narodnosti.

Določba prejšnjega odstavka ne velja za učitelje, ki poučujejo slovenski jezik.

Kadar se izvajanje vzgojnoizobraževalnega dela ni mogoče zagotoviti ustrezno usposobljenih učiteljev, vzgojiteljev, varuhov, svetovalnih in drugih strokovnih delavcev izmed pripadnikov narodnosti, lahko opravljajo to delo tudi delavci, ki niso pripadniki narodnosti.

17. člen

Učitelji, vzgojitelji, varuhi, svetovalni in drugi strokovni delavci morajo za delo v izobraževalnih organizacijah v jeziku narodnosti obvladati učni jezik, za delo v dvojezičnih izobraževalnih organizacijah pa oba učna jezika.

18. člen

Šteje se, da obvlada jezik narodnosti kot učni jezik delavec iz prejšnjega člena, ki je končal srednjo, višjo ali visoko šolo v jeziku narodnosti oziroma dvojezično srednjo šolo ali študij jezika narodnosti na ustreznih višjih ali visokih šolah.

Šteje se, da obvlada slovenski jezik kot učni jezik za delo v dvojezičnih izobraževalnih organizacijah, kdor je končal srednjo, višjo ali visoko šolo v slovenskem jeziku oziroma dvojezično srednjo šolo.

Delavec, ki ne izpolnjuje pogojev iz prvega in drugega odstavka tega člena, opravi preskus znanja učnega jezika. Obseg, vsebino in način tega preskusa določi republiški upravni organ, pristojen za vzgojo in izobraževanje.

19. člen

Programi strokovnega izpopolnjevanja za delavce iz 17. člena tega zakona morajo obsegati tudi izpopolnjevanje znanja učnega jezika.

22. člen

Sklep o ustanovitvi, o začasnem prenehanju dela ali odpravi izobraževalne organizacije začne veljati, ko da nanj soglasje Skupščina Republike Slovenije ob enakopravnem odločanju skupščine izobraževalne skupnosti.

26. člen

Izobraževalne organizacije v jeziku narodnosti poslujejo v jeziku te narodnosti, dvojezične izobraževalne organizacije pa dvojezično.

27. člen

Izobraževalne organizacije po tem zakonu izdajajo spričevala in druge listine dvojezično.

28. člen

Za opravljanje svetovalnega in nadzornega dela v izobraževalnih organizacijah morajo biti med pedagoškimi svetovalci tudi pripadniki italijanske oziroma madžarske narodnosti.

Zakon o naravni in kulturni dediščini (Ur.l.RS št.1/81)

16. člen, 6.odstavek

Etnološki spomeniki so lahko območja, stavbe, skupine stavb in posamični predmeti vsakdanje rabe in oblikovani izdelki, ki izključujejo način življenja in ustvarjalnosti slovenskega naroda, italijanske in madžarske narodnosti in drugih ljudstev na območju Republike Slovenije.

Zakon o knjižničarstvu (Ur.l.št. 27/82)

31. člen

Matične knjižnice na narodnostno mešanih območjih posebej skrbijo tudi za strokovnost in organiziranost knjižnične dejavnosti, namenjene pripadnikom italijanske in madžarske narodnosti.

3. del

Izvečki iz statuta občine Izola

2.člen, 2. odstavek

Narodnostno mešana območja občine obsega: mesto Izola in naselja Dobrava pri Izoli, Jagodje, Livade in Polje pri Izoli. Na tem območju je v javnem in družbenem življenju italijanski jezik enako-praven s slovenskim jezikom. Vsi javni in drugi napisi na tem območju morajo biti napisani v obeh jezikih, upoštevajoč pravilno rabo obeh jezikov.

3. člen, 3.odstavek

Občina ima svoj pečat, ki je okrogle oblike. Na pečatu sta grb in imeni socialistične Republike Slovenije napisani v slovenskem in italijanskem jeziku.

97. člen

V krajevni skupnosti na narodnostno mešanem območju morajo organi krajevne skupnosti zagotoviti tudi zastopnost delovnih ljudi in občanov italijanske narodnosti.

149. člen

Državni organi, organizacije združenega dela, samoupravne interesne skupnosti in druge samoupravne organizacije in skupnosti, krajevne skupnosti ter družbenopolitične organizacije in družbene organizacije, ki imajo svoj sedež na narodnostno mešanem območju oziroma se njihova dejavnost nanaša tudi na narodnostno mešano območje, so z občani italijanske narodnosti ter njihovimi organizacijami dolžni poslovati v italijanskem jeziku.

155. člen

Na narodnostno mešanem območju občine se vodijo postopki za izdajo odločbe pri samoupravnih sodiščih, sodišču združenega dela, rednih sodiščih javnem tožilstvu in organu za kaznovanje prekrškov tudi v italijanskem jeziku, če stranka uporablja italijanski jezik.

Postopki, v katerih nastopa več strank obeh narodnosti, se vodijo v obeh jezikih.

Vsakdo ima v skladu z zakonom pravico, v postopku pred organi iz prvega odstavka tega člena, uporabljati svoj jezik. Organ ga je dolžan seznaniti z gradivom in s svojim delom v njegovem jeziku. Pri tem se organ poslužuje sodnih tolmačev.

156. člen

Upravni organi in organi iz predhodnega člena in drugi organi, ki izdajajo uradne akte v zakonitih postopkih, morajo te akte izdajati občanom italijanske narodnosti v obeh jezikih, pri čemer se štejeta oba akta za izvirna.

157. člen

Državni organ, organizacije združenega dela, samoupravne interesne skupnosti ter druge samoupravne organizacije in skupnosti, ki poslušajo s strankami, so dolžni upoštevati in uporabljati izvirne priimke in imena občanov italijanske narodnosti.

158. člen

V državnih organih, organizacijah združenega dela, samoupravnih interesnih skupnostih ter drugih samoupravnih organizacijah in skupnostih na narodnostno mešanem območju, ki pri svojem delu občujejo z občani, morajo imeti v delovnem razmerju tudi delavce z obveznim znanjem slovenskega in italijanskega jezika.

159. člen

Zakonska zveza med občanoma italijanske narodnosti se sklepa v italijanskem jeziku.

Zakonska zveza med občanoma obeh narodnosti se sklepa v slovenskem in italijanskem jeziku, če se zaročenca ne sporazumeta za en sam jezik.

160. člen

Na proslavah, zborovanjih in drugih javnih manifestacijah na narodnostno mešanem območju, ki so namenjeni vsem delovnim ljudem in občanom, morajo priti do izraza delovni ljudje in občani obeh narodnosti in oba jezika.

Napovedovanja in druga javna pooblastila na narodnostno mešanem območju se morajo opraviti v obeh jezikih.

Organ, ki skliče zbor delovnih ljudi in občanov na narodnostno mešanem območju, mora poskrbeti, da je gradivo za zbor pripravljeno v obeh jezikih.

161. člen

Obrazci, ki so namenjeni delovnim ljudem in občanom na narodnostno mešanem območju, morajo biti dvojezični.

Uporaba dvojezičnih obrazcev je obvezna zlasti v matični službi, prijavno-odjavni službi, davčni službi, zdravstveni službi, službi varstva pri delu in socialnega varstva, službi socialnega zavarovanja, pri samoupravnih sodiščih, sodišču združenega dela, rednih sodiščih, organu za vodenje postopka o prekršku ter v službah organizacij združenega dela, samoupravnih interesnih skupnostih in drugih samoupravnih organizacijah in skupnostih, ki redno občujejo z delovnimi ljudmi in občani.

162. člen

Državni organi, krajevne skupnosti, organizacije združenega dela, samoupravne interesne skupnosti in druge samoupravne organizacije in skupnosti, ki imajo svoj sedež na narodnostno mešanem območju, uporabljajo v svojem poslovanju z delovnimi ljudmi in občani z narodnostno mešanega območja v skladu s pozitivnimi predpisi dvojezične pečate.

163. člen

Javni napisi na narodnostno mešanem območju so dvojezični.

Dvojezični morajo biti tudi razglasi in obvestila na oglasnih deskah državnih organov in drugi javni razglasi in naznanila krajevnih skupnosti, samoupravnih interesnih skupnosti in organizacij posebnega družbenega pomena ter družbenopolitičnih organizacij.

Dvojezični morajo biti tudi plakati in obvestila, s katerimi se vabi delovne ljudi in občane na kulturne, športne in druge prireditve, ne glede na to, kdo jih prireja.

164. člen

Statut občine, njegove spremembe in dopolnitve ter odloki in drugi splošni akti občinske skupščine in njenih organov, se objavljajo v obeh jezikih.

Gradivo sta zbrala in uredila Peter Winkler in Vera Klopčič.

MARINKA LAZIĆ

Inštitut za narodnostna vprašanja

**BIBLIOGRAFIJE IN BIOGRAFIJE DELAVCEV
INŠTITUTA ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA
1989-1992**

Po nekajletnem premoru je pred nami spet bibliografija sodelavcev INV za obdobje 1989-1992. Biografije smo dodali le pri novih sodelavcih INV, ter dopolnitve k biografijam pri sodelavcih, ki so pridobili nove, višje nazive.

Bibliografijo smo zaradi preglednosti razvrstili v več sklopov in sicer v: - samostojne publikacije

- objavljena dela
- raziskovalne naloge
- kongresi in vabljeni predavanja
- uredništvo
- prevodi
- neobjavljena dela in ekspertize

v okviru teh sklopov pa kronološko.

mag. Boris JESIH

Dodatek k biografiji objavljeni v Rig-u št. 19

Še naprej proučuje politološke razsežnosti manjšinske problematike, v zadnjem času posveča posebno pozornost problemom politične participacije manjšin.

Leta 1992 je magistriral na FDV.

Je glavni in odgovorni urednik Koroškega vestnika (do leta 1992 Vestnik koroških partizanov).

1989

Objavljena dela

FEDERALISTIČNA unija evropskih narodnih skupnosti. - V: Enciklopedija Slovenije : 3. knj., 1989 str. 93

GOMBOCZ, Leopold Wolfgang. - V: Enciklopedija Slovenije : 3. knj., 1989 str. 265

GRILC, Matevž. - V: Enciklopedija Slovenije : 3. knj., 1989 str. 386

POLITIČNE spremembe na Koroškem po deželnozborskih volitvah 1989. Vestnik koroških partizanov (Ljubljana), 1-2, 1989, str.15-28

Raziskovalne naloge

POLITIČNA participacija in manjšina. - INV, 1989, 60 str.

1990

Objavljena dela

AVSTRILJA je volila. - Evropa (Ljubljana), 11.10.90, str. 18-19

AVSTRILJA pred volitvami : brez pretresljivih sprememb. - Evropa (Ljubljana), 4.10.90, str. 22

AVSTRIJSKE politične stranke : (feljton). - Evropa (Ljubljana), 12.7., 26.7., 16.8., 30.8. in 6.9.90, str. 24-25

HADERLAP, Maja. - V: Enciklopedija Slovenije. - Lj, 1990. - 4. knj., str. 2

KOROŠKI Slovenci v letu 1990. - Vestnik koroških partizanov (Ljubljana), 1990, 3-4, str. 49-55

NARODNE manjšine in večstrankarske volitve. - V: Volitve '90 : prispevki za politološko analizo : zbornik referatov. - Ljubljana, 1990. - str. 124-130

POLITOLŠKE preiskave v avstrijskem zamejstvu. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1990, 23, str. 40-41

1991

ETNIČNA zbornica - avtonomija za koroške Slovence? - Slovenski Vestnik (Celovec), 31.1.91, str. 5

KAERINTNER Heimatdienst. - V: Enciklopedija Slovenije : 5. knj. - Lj, 1991, str. 4-5

KLADIVO. - V: Enciklopedija Slovenije : 5. knj. - Lj, 1991, str. 82

KLUB slovenskih občinskih odbornikov. - Enciklopedija Slovenije : 5. knj. - Lj, 1991, str. 106

KLUB slovenskih študentov in študentk na Dunaju. - V: Enciklopedija Slovenije : 5. knj. - Lj, 1991, str. 106. (Soavtor J. Stergar)

KMETJSKA zbornica. - V: Enciklopedija Slovenije : 5. knj. - Lj, 1991, str. 117

KOMUNISTIČNA partija Avstrije. - V: Enciklopedija Slovenije : 5. knj. - Lj, 1991, str. 226

KOROŠKA dijaška zveza. - V: Enciklopedija Slovenije : 5. knj. - Lj, 1991, str. 286

KOROŠKA enotna lista. - V: Enciklopedija Slovenije : 5. knj. - Lj, 1991, str. 286

NATIONALTAETENKONFLIKT : Ende oder Wende. - Impuls (Wien), 1991, 5, str.

OBČINSKE volitve na Koroškem : uspešen nastop slovenskih list. - Evropa (Ljubljana), 21.3.91, str.

PODELJENE prve Rizzijeve nagrade. - Evropa (Ljubljana), 7.3.91.

PODELJENE prve Rizzijeve nagrade. - Evropa (Ljubljana), 7.3.1991, str. 5

1992

Magistrska naloga

AVSTRIJSKE politične stranke in manjšinsko vprašanje : magistrska naloga. - Ljubljana, 1992, 426 str.+ tabele

Objavljena dela

F.J. Bister o Antonu Korošču. - Slovenski vestnik (Celovec), 3.12.1992, str. 3

KLUB slovenskih študentov in študentk na Dunaju - KSSŠD. - Organizacije, društva, ustanove ... - Vestnik koroških partizanov (Ljubljana), 25, 1991, št. 3-4, str. 102-104

(Izšlo 1992 ; soavtorja Janez Stergar, Nada Vilhar)

KULTURNO društvo 7. člen za štajerske Slovence. - V: Enciklopedija Slovenije : 6. knj. - Lj, 1992, str. 70

KUMER, Mirko. - V: Enciklopedija Slovenije : 6. knj. - Lj, 1992, str. 72

MANJŠINSKA zakonodaja v zamejstvu. - V: Enciklopedija Slovenije : 6. knj. - Lj, 1992, str. 392-393

NARODNE manjšine kot element pluralne družbe. - V: Nastajanje slovenske državnosti : zbornik referatov. - Ljubljana : Slovensko politološko društvo, 1992, str. 87-104

ROBERTO Battelli in Marija Pozsonec v državnem zboru. - Slovenski vestnik (Celovec), 16.12.1992, str. 3

70 - let koroškega plebiscita. - Vestnik koroških partizanov (Ljubljana), 25, 1991, št. 3-4 (Sodeloval pri Okrogli mizi - lastni tekst str. 28-29)

VOLITVE v Sloveniji : tudi Italijani in Madžari bodo volili svoje poslance. - Slovenski vestnik (Celovec), 2.12.1992, str. 3

mag. Vera KLOPČIČ

1989

Objavljena dela

AKTUALNA vprašanja pravnega urejanja enakopravnosti jezikov narodov in narodnosti v Jugoslaviji. - V: Uporabno jezikoslovje. - Ljubljana, 1989, str. 290-296
LANGUAGES of nations and nationalities and legal regulation in Yugoslavia. - V: Dret linguistic : actes del simposi sobre dret linguistic. - Barcelona, 1989, str. 233-254
LIPOVLJANSKI susreti 1989. - Sveske (Sarajevo), 7, 1989, 26-27, str. 483-484
O pravih djeteta. - Sveske (Sarajevo), 1989, 24-25, str. 131-135

Kongresi in vabljeni predavanja

"PREPOVED izzivanja narodnostne nestrpnosti". - INV, 1989, 15 str. Referat na mednarodni znanstveni konferenci Manjšine za jutrišnjo Evropo = Minorities for Europe of tomorrow. - Ljubljana, 8.-9.6.1989

Neobjavljena dela

Narodnostno opredeljevanje v pripravah na popis leta 1991. - INV, 1989, 20 str. (Soavtor Karmen Medica; Elaborat)
Osnutek člena o otrokovih pravicah za ustavo SRS glede na določila Mednarodne konvencije o pravicah otroka. - INV, 1989, 5 str. (Soavtor Marjan Čonč)

1990

"JUGOSLOVANI" - opredeljeni ali neopredeljeni občani. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1990, 23, str. 187-190
NEKATERE realizacije pravnega vidika etnične problematike. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1990, 23, str. 36-37
PRAVNI akti, ki so pomembni za uresničevanje pravic italijanske in madžarske narodnosti (narodne manjšine) v Republiki Sloveniji. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1990, 24, str. 149-160
SPLOŠNO o mednarodnopravnem varstvu manjšin. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1990, 24, str. 76-79

Kongresi in vabljeni predavanja

LANGUAGE policy - Yugoslav case. - INV, 22 str.
 Referat na simpoziju Linguistic rights as human rights, Strasbourg, 1990

1991

Objavljena dela

GRADIVO : izbor in ureditev. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1991, 25, str. 137-282
ORIS mednarodnih dokumentov o prepovedi diskriminacije in odpravi predsodkov. - Vestnik koroških partizanov (Ljubljana), 25, 1991, 3-4, str. 62-66
PRAVNI položaj Romov. - Razprave in gradivo (Ljubljana) 1991, 25, str. 64-71
VPRAŠANJE individualnih in kolektivnih pravic narodnosti v novih ustavnih ureditvah. V: Odprti problemi narodnosti v Jugoslaviji : zbornik. - Novi Sad, 1991, str. 84-89 (Posebna št. revije Pravo : Teorija i praksa (Novi Sad) 1991)

Kongresi in vabljeni predavanja

CULTURAL rights of minorities in multinational societies. - INV, 1991, 22 str.

Referat na mednarodnem simpoziju "Minorities in politics", Bratislava, 13-16 november 1991
INDIVIDUALNE in kolektivne pravice manjšine : teze za posvet "Etnične skupine in človekove pravice". - INV, 8 str. Uvodni referat na posvetovanju na temo "Etnična enakopravnost in človekove pravice" v organizaciji Sveta za varstvo človekovih pravic in temeljnih svobodičin RS, Ljubljana, 11.12.1991

"PRAVNI položaj Romov". - INV, 6 str. Referat na posvetu "Romi na Slovenskem", Ljubljana, 1991

Uredništvo

Uredništvo revije RiG 25 - Romi na Slovenskem. - Ljubljana : INV, 1991, 22 str. + 44 str. prilog. (Sourednik S. Novak Lukanovič)

1992

Objavljena dela

MEDNARODNO varstvo otrokovih pravic. - V: Pravni vidiki otrokovih pravic. - Ljubljana : Uradni list RS, 1992, str. 41-53

LE droit des langues dans l'ex-Yugoslavie. - V: Les minorites en Europe. - Paris : Kime, 1992, str. 325-344

Kongresi in vabljena predavanja

CULTURAL rights of minorities. - INV, 1992, 20 str.

Referat na evropski znanstveni konferenci Nation and State : small nations and minorities in the emerging Europe, Maribor, 3-5 februar 1992

DINAMIKA medetničnih odnosov v Sloveniji : pravni del. - INV, 1992, 5 str.

Referat na kolokviju Sveta Evrope in Sveta za varstvo človekovih pravic, Ljubljana, junij 1992

INTERNATIONAL legal protection of children's rights

Referat na mednarodni, interdisciplinarni konferenci Children at risk, Bergen (Norway) 13-16 maj 1992

Neobjavljena dela

The ethnic structure of Yugoslavia and "yugoslav" minorities in neighbouring countries : projekt UNRISD. - INV, 1992, 30 str.+ tabele

(Pripravljeno za objavo - V: Towards disaster and beyond : ethnic issues, conflict and collapse of Yugoslavia (ed. D. Turk)

doc. dr. Miran KOMAC

1989

Objavljena dela

SLOVENSKA narodnostna manjšina na Goriškem : prispevek k analizi socialne in politične zgodovine pripadnikov slovenske narodne manjšine v obdobju 1947-1954. - Goriški letnik (Nova Gorica), 15-16, 1988/1989, str. 131-159

Raziskovalne naloge

Politična socializacija pripadnikov slovenske manjšine : raziskovalna naloga I. del. - INV, 1989, 100 str.

1990

Doktorska disertacija

POLITIČNA kultura, narodnostna identiteta, migracijski procesi in etnorazvoj (protislovja narodnostnega razvoja Slovencev v Videmski pokrajini) : doktorska disertacija. - Ljubljana, 1990. - 340 str. + 63 str. pril.

Objavljena dela

O možnih smernicah razvoja Inštituta za narodnostna vprašanja.

- Razprave in gradivo (Ljubljana), 1990, 23, str. 21-25

SKELETNI oris stanja znotraj slovenske manjšine v Italiji. - Vestnik koroških partizanov (Ljubljana), 1990, 3-4, str. 66-69

PROUČEVANJE narodnostno manjšinske politične (sub)kulture. Antropološki zvezki (Ljubljana), 1990, 1, str. 247-257

RECENZIJA. Pavel Stranj: La comunita sommersa : gli Sloveni in Italia daia A alla Ž. - Trieste, 1990. - Teorija in praksa (Ljubljana), 27, 1990, 8-9, str. 1162-1163

KANALSKI Slovenci. - V: Enciklopedija Slovenije : 4. knj. - Lj, 1990. - str. 395

1991

ELEMENTI za analizo političnih procesov znotraj slovenske manjšine na Goriškem po drugi svetovni vojni. - Borec (Ljubljana) 43, 1991, 1-3, str. 181-191

MIGRACIJSKI procesi v Furlaniji-Juljski krajini s posebnim ozirom na beneško Slovenijo. - Zgodovinski časopis (Ljubljana), 45, 1991, št. 4, str. 639-649

NARODNOSTNOMANJŠINSKA problematika skozi prizmo raziskovalnih procesov. - Sodobnost (Ljubljana), 39, 1991, 5, str. 535-539

NATIONALITES et minorites en Yugoslavie. - V: Minorites quelles chances pour l'Europe? - Paris, 1991. - (Posebna št. revije L'evenement Europeen, 1991, 16, str. 155-176)

Predavanja in kongresi

Ethnic conflicts and development in Yugoslavia : current state of research. / UNRISD, 1991, 25 str. (Workshop on ethnic conflict and development, Dubrovnik, 3/6 June 1991 ; soavtorja S. Meznarič, D. Turk)

Madzarska manjšina v Sloveniji. - INV, 12 str.

(Referat na Dnevih Madžarov iz Slovenije, Budimpešta, 5. april 1991)

1992

Objavljena dela

ELEMENTI di analisi dei processi politici all'interno della comunita slovena dell'Isontino dopo la seconda guerra mondiale. - V: Etnia e sviluppo. - Gorizia, 1992. - str. 117-132

Le **MINORANZE** etniche e la "sindrome permanente delle due identita". - V: Minoranze etniche ed immigrazione. - Gorizia, 1993, str. 41-50 (soavtorica Laura Bergnach)

NACIONALITAT i minorities a Iugoslavia. - Afers : fulls de recerca i pensament (Catarroja), 7, 1992, 14, str. 401-422

NARODNE manjšine - most med narodi ali subjekti lastnega razvoja. - Teorija in praksa (Ljubljana), 29, 1992, 7-8, str. 670 - 681

Neobjavljena dela

Political expression of ethnic conflicts during the general social crisis in Yugoslavia after the death of Tito, with special reference to the period 1986-1991 : projekt UNRISD. - INV, 1992, 44 str.

(Pripravljeno za objavo V: Towards disaster and beyond : ethnic issues, conflict and collapse of Yugoslavia (ed. D. Türk)

Samo KRISTEN

1989

Objavljena dela

JUGOSLAVIJA in Zahod leta 1949 : predavanje tržaškega zgodovinarja profesorja Jožeta Pirjevca. - TV-15 (Ljubljana), 25.5.1989, str. 11

Raziskovalne naloge

ROBERT Murphy in tržaško vprašanje : ameriška diplomatska iniciativa v luči jugoslovanskih dokumentov : raziskovalna naloga. - INV, 1989, 30 str.

TRŽAŠKA kriza spomladi leta 1945 v luči memoarskih pričevanjih jugoslovanskih sodobnikov : raziskovalna naloga. - INV, 1989, 44 str.

1990

Objavljena dela

AMERIŠKI tisk in Trst spomladi 1945 : konec nekega zavezništva. -Zgodovinski časopis (Ljubljana), 1990, 1, str. 101-112

JERI, Janko. - V: Enciklopedija Slovenije : 4. knj. - Lj, 1990, str. 291

NEW documents on the Trieste crisis in the Yugoslav and American archives. - V: International Council for Soviet and East European Studies. - Croydon, 1990, str. 74

PROJEKT Tržaško vprašanje 1945-1954. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1990, 23, str. 44-45

ROBERT Murphy's mission to Belgrade, September 1954 - the decisive step towards the final solution of the Trieste crisis : the evidence of the Yugoslav foreign ministry archives, Belgrade. - Slovene Studies (Columbus-Ohio) 12, 1990, 2, str. 157-168

1992

Objavljena dela

FINIS Germaniae : Nemci v Sloveniji po letu 1945. - Delo (Ljubljana), 30.10.1992, str. 21

Raziskovalne naloge

NEMCI na področju Slovenije po letu 1945 : (kratek statistični oris). - INV, 1992, 16 str.

Neobjavljena dela

Trieste ali Trst? Vprašanja resničnih in domnevnih zavezniških zagotovil glede Istre in Trsta. - INV, 1992, 60 str.

dr. Vera KRŽIŠNIK-BUKIČ

Biografija

Rodila se je 27. marca 1949 v Ljubljani. Tu je končala osnovno šolo in klasično gimnazijo. V letih 1967-1991 je živel v Banjaluki. Diplomirala je leta 1973 na Filozofski fakulteti v Ljubljani, zgodovino in sociologijo. Za diplomsko nalogo iz zgodovine je prejela Prešernovo nagrado. Podiplomski magistrski študij političnih ved je končala na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo v Ljubljani 1981. leta, doktorirala pa je na ljubljanski Filozofski fakulteti leta 1987.

Po končanem študiju je bila zaposlena kot profesor zgodovine na Srednji tehnični šoli v Banjaluki. Od leta 1980 do 1991 je delala na Inštitutu za zgodovino v Banjaluki kot asistentka raziskovalka, znanstvena sodelavka in višja znanstvena sodelavka. Od leta 1991 dela pogodbeno na Inštitutu za narodnostna vprašanja v Ljubljani.

Njen prvi zgodovinopisni prispevek sega v leto 1974. Do sedaj je objavila okrog 20 znanstvenih in strokovnih razprav in člankov v ustreznih revijah, zbornikih in samostojnih publikacijah s področja zgodovine in družbenih ved. Avtorica je dveh knjig. Leta 1988 je v izdaji Inštituta za zgodovino izšla njena prva monografija "Politika KPJ prema agrarnom i seljačkom pitanju na području Bosanske krajine 1945-1948" (425 str.), kar je bila tematika njenega raziskovalnega projekta na Inštitutu, sicer pa znatno razširjena njena doktorska disertacija. Konec leta 1991 je pri založbi Svijetlost v Sarajevu izšla njena druga knjiga, socialno historična študija, Cazinska buna 1950 (540 + XXIV str.). Sodelovala je na številnih znanstvenih srečanjih širom po bivši Jugoslaviji, leta 1989 z referatom o jugoslovanskih agrarnih političnih izkušnjah po 2. svetovni vojni tudi v Washingtonu (D.C.). Zelo veliko je arhivsko raziskovala. Specializirala se je za jugoslovansko socialno zgodovino 20. stoletja. Po vrnitvi v Ljubljano na Inštitutu za narodnostna vprašanja raziskuje tematiko in vodi projekt o "jugoslovanskih Slovencih".

Bibliografija njenega dela do leta 1988 je objavljena v Zborniku Inštituta za istoriju v Banjaluki, 10, 1989, št. 10, str. 255-257

1989

Objavljena dela

POČEĆI seljačkog radnog zadrugarstva u Bosanskoj krajini 1946-1947. - V: Zbornik Matice srpske za istoriju (Novi Sad), 1989, št. 39, str. 71-91

SLOVENAC dr. Mihajlo Rostohar i jugoslovenska misao. - V: Stvaranje jugoslovenske države 1918. - Beograd, 1989, str. 349-353

1990

Objavljena dela

BANJALUKA - Banjaluka, 1990. - str. 122-153
(Koavtorica za obdobje 1945-1990)

1991

Samostojna objavljena dela

CAZINSKA buna : 1950. - Sarajevo, 1991. - XXIV, 541 str.

1992

Objavljena dela

Položaj in vloga Slovencev v jugoslovanskem prostoru. - Svobodna misel (Ljubljana), 1992, junij-julij, št. 11, 12, 13

Karmen MEDICA

1989

Objavljena dela

NOVEJŠA dogajanja pri italijanski narodnosti v Istri. - Vestnik koroških partizanov (Ljubljana), 1-2, 1989, str. 43-57

Raziskovalne naloge

Narodnostna in migracijska problematika Slovenske Istre. - INV, 1989, (200 str.)

Neobjavljena dela

Migracije na narodnostno mešanem območju Slovenske Istre. - V: Migracije i nacionalni odnosi u jugoslovenskom društvu :Zbornik, Sarajevo, 1989 (17 str.)

Narodnostna in migracijska problematika Slovenske Istre. - INV, 1989, 208 str.
(Magistrska naloga oddana v zagovor)

Ekspertize

Novejša dogajanja pri italijanski narodnosti. - INV, 1989, 24. str.

Popis prebivalstva (leta 1991) in narodnostne skupnosti v Jugoslaviji (italijanska narodnost v Istri). - INV, 1989, 12 str.

1990

Objavljana dela

KULTURNA identiteta Istre. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1990, 24, str. 75

MIGRACIJE na nacionalno mješanom području Slovenske Istre. - V: Migracije i Bosna i Hercegovina. - Sarajevo : Institut za proučavanje nacionalnih odnosa, 1990, str. 479-504

NARODNOSTNA in migracijska problematika Slovenske Istre. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1990, 23, str. 29-30

NOVI popis prebivalstva (L.1991) in narodnostne skupnosti v Jugoslaviji - primer italijanske narodnosti v Istri. - Razprave in gradivo (Ljubljana) 1990, 23, str. 184-186

1991

Objavljena dela

JAVNO mnenje "Istra 90". - Naša Sloga (Pazin), 1.2.91, str.21-23

ISTRAŽIVANJE javnog mnijenja "Istra 90". - Naša Sloga (Pazin), 4.3.91, str. 5

Referati in vabljena predavanja

The ITALIAN minority group in Istria

Referat na Seminario internacional sobre planificacion linguistica, Santiago de Compostela, sept.

1991

1992

Objavljena dela

Moliški Hrvati između povijesti i stvarnosti : jezik na pragu izumiranja. - Glas Istre (Pula), 18.4, 25.4., 16.5.1992

Kongresi in vabljena predavanja

*L'istria - 'la penisola del tesoro. Referat na Accademia di Studi Mediterranei, Agrigento, 22.6.-4.7.1992

dr. Renata MEJAK

1989

Objavljena dela

O madžarski pomladi. - Teorija in praksa (Ljubljana), 1989, 8-9, str. 1102-1107

RAZVOJ narodnostnega šolstva v Porabju po letu 1945 : 1. del. Sodobna pedagogika (Ljubljana), 1989, 5-6, str. 280-288

RAZVOJ narodnostnega šolstva v Porabju po letu 1945 : 2. del. - Sodobna pedagogika (Ljubljana), 1989, 7-8, str. 408-414

SODELOVANJE staršev, šole in družbenega okolja pri uresničevanju koncepta dvojezične šole. - Vzgoja in izobraževanje (Ljubljana), 20, 1989, 4, str. 37-40

ŠE enkrat o madžarski pomladi. - Teorija in praksa (Ljubljana), 1989, 10, str. 1314-1317

Raziskovalne naloge

SODELOVANJE staršev, šole in družbenega okolja pri uresničevanju koncepta dvojezične šole : projekt OECD . - INV, 1989 (Soavtor Sonja Novak-Lukanovič)

Ekspertize

Informacija o položaju slovenske manjšine v Porabju (za SAZU - Medakademijski odbor za proučevanje narodnih manjšin in narodnosti). - INV, 1989, 39 str.

Oblikovanje nove koncepcije zaščite manjšin na Madžarskem s posebnim pogledom na položaj slovenske manjšine v Porabju. - INV, 1989, 15 str.

1990

Objavljena dela

"DISKUSIJA na temo narodne manjšine"

V: Narodne manjšine : zbornik referatov in razprav na znanstvenem srečanju 30. in 31. marca 1989. - Ljubljana, SAZU, 1990, str. 209-211

MADŽARI v Sloveniji. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1990, 23, str. 119-123

O aktualnih vprašanih manjšinske problematike na Madžarskem s posebnim pogledom na porabske Slovence. - Vestnik koroških partizanov (Ljubljana), 24, 1990, 3-4, str. 56-65

O vprašanih sodelovanja narodne manjšine z matico. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1990, 24, str. 90-93

PRISPEVKI k spoznavanju slovenske manjšine v Porabju. - V: Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete. - Ljubljana, 1990, str. 55-105

SODELOVANJE staršev pri uresničevanju dvojezične vzgoje in izobraževanja. - Vzgoja in izobraževanje (Ljubljana), 21, 1990, 1, 63-67

1991

Samostojne publikacije

The PARTICIPATION of parents, schools and the social surrounding in the implementation of the concept of bilingual education : (Case study). - Ljubljana : INV, 1991, 100 str. - (Soavtor Sonja Novak-Lukanovič)

The PARTICIPATION of parents, schols and the social surrounding in the implementation of the concept of bilingual education. - Educational and cultural and linguistic pluralism : inovative schools, Working document, OECD/CERI, Paris 1989, 158 str. - (izšlo 1991, soavtor Sonja Novak Lukanovič)

Objavljena dela

A szulok es a ketyelvu iskola. - Naptar 1992 (Murska Sobota), 1991, str. 134-144

IZOBRAŽEVANJE v večjezičnih in večkulturnih družbah. - Vzgoja in izobraževanje (Ljubljana), 1991, 4, str. 23-27

O nekaterih problemih Romov na Madžarskem. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1991, 25, str. 56-63

Konference in vabljeni predavanja

Cooperation of the parents with the bilingual school in Lendava. - INV, 1991, 10 str. (Referat na mednarodni konferenci OECD : Education and cultural and linguistic pluralism, Sydney, NDW 20-22 March 1991)

1992

Objavljena dela

O novem valu antisemitizma na Madžarskem. - Teorija in praksa (Ljubljana) 29, 1992, 7-8, str. 794-799

O smereh šolske reforme na Madžarskem. - Vzgoja in izobraževanje (Ljubljana), 1992, 2, str. 8-12

OD Rabe do Mure. - Porabje (Szentgotthard/Monošter), 22.10.1992, str. 2

ODZIV na vprašalnik Inštituta za narodnostna vprašanja v Monoštru (junij-julij 1992). - Slovenski koledar 1993 (Monošter), 1992, str. 53-56

OSNUTEK zakona o obveznem izobraževanju na Madžarskem. - Šolski razgledi (Ljubljana), 10.2.1992, str. 4

mag. Katalin MUNDA HIRNOK

Biografija

Katalin Munda Hirnök se je rodila 23. 10. 1959 v Szentgotthárdu (Monošter) na Madžarskem. Osnovno šolo je obiskovala od leta 1966 do l. 1974 v Sakalovcih in Monoštru. Od leta 1974 je obiskovala gimnazijo Vörösmarty Mihály v Monoštru in l. 1978 uspešno maturirala. Po opravljenih sprejemnih izpitih se je l. 1978 vpisala na Filozofsko fakulteto v Ljubljani, kjer je študirala etnologijo kot A, slovenski jezik in književnost kot B predmet. Leta 1984 je uspešno zaključila drugo stopnjo in se vrnila v Porabje, kjer je bila zaposlena v Kulturnem centru in v Muzeju Avgusta Pavla v Monoštru.

Tretjo stopnjo je vpisala l. 1986 na Oddelku za etnologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani in l. 1989 dobila naziv magister etnologije.

Od 1.12.1989 do 30.8.1991 je bila kustos v Muzeju Avgusta Pavla v Monoštru. Njeno delo je bilo posvečeno raziskovanju načina življenja porabskih Slovencev v Monoštru.

Razen stroke se je ukvarjala z manjšinskimi vprašanji v Porabju. Od ustanovitve Zveze Slovencev na Madžarskem (s sedežem v Monoštru) in izida samostojnega časopisa Porabje je pomagala pri povezovanju stikov z matično domovino in s Slovenci v zamejstvu.

Od l. 1992 je zaposlena na Inštitutu za narodnostna vprašanja v Ljubljani kot mladi raziskovalec.

Bibliografija

1989

Magistrska naloga

POLJEDELSKO sezonsko delo med porabskimi Slovenci v Železni županiji na Madžarskem v 19. in 20. stoletju : magistrska naloga. - Ljubljana, 1989, 215 str.

Objavljena dela

DOMOZNANSKI krožki v Porabju in etnologija. - V: Etnologija in domoznanstvo. - Ljubljana, 1989, str. 31-35

1991

Objavljena dela

A Rabavidéki szlovenek kulturális életeröl. - Vasi Honismreti Kozlemenyek (Szombathely), 1991, 2, str. 21-25

ČE se Slovenec preseli v Monošter. - Porabje (Monošter), 14.2.1991, str. 3

IV. narodno slavistični dnevi. - Porabje (Monošter), 6.6.1991, str. 1

ETNOGRAFSKI raziskovalni tabor. - Porabje (Monošter), 20.6.1991, str. 6

KORENINE. - Porabje (Monošter), 1.8.1991, str. 6

LUBEZEN pa bogastvo. - Porabje (Monošter), 14.3.1991, str. 4

NAŠI ljudje o dogajanjih v Sloveniji. Kaj menite? - Porabje (Monošter), 18.7.1991, str. 6

NOV most v Sakalovcih. - Porabje (Monošter), 29.8.1991, str. 6

OD fašanka do vuzma. - Porabje (Monošter), 28.2.1991, str. 3

ORGANIZACIJE, društva, ustanove in glasila Slovencev na Madžarskem. Sklepne misli o kulturnem življenju porabskih Slovencev. Priloga: Statut Zveze Slovencev na Madžarskem. - Monošter 1991, 13 str. + 6 str. pril.

"PRAVLJICA" o dobrih ljudeh. "O kako je duga, duga paut ...". - Porabje (Monošter) 14.3., 11.4., 25.4., 9.5. 1991

RAZDRUŽITEV. - Porabje (Monošter) 20.6.1991, str. 5

SLOVENSKI poljedelski sezonski delavci v Železni županiji v 20. stoletju. - V: Nemzetiség - Identitás. - Békéscsaba, Debrecen 1991, str. 216-222

SREČANJE s prijatelji. - Porabje (Monošter), 6.6.1991, str. 1

SREČANJE ob tromeji. - Porabje (Monošter), 26.9.1991, str. 1

TELEVIZIJO imamo. - Porabje (Monošter), 9.5.1991, str. 4

V etnografskem taboru. - Porabje (Monošter), 18.7.1991, str. 5

"VI pa bodite trdni in zvesti" : (pogovor Katarine Hirnök z dr. Vilkom Novakom). - Porabje (Monošter), 21.11.1991, str. 2

VRATA so odprta. - Porabje (Monošter), 15.8.1991, str. 5

ŽENSKA na funkciji. - Porabje (Monošter), 26.9.1991, str. 3

1992

Objavljena dela

FRANCI, si ti? - Porabje (Monošter), 4.6.1992, str. 4

KAJ menite? - Porabje (Monošter), 16.7.1992, str. 3

dr. Albina Nečak-Luk

Biografija

Dopolnitev biografije, ki je objavljena v Rig-u št. 19.

V naziv univerzitetni docent za sociologijo jezika je bila izvoljena 1986, v naziv izredni profesor za uporabno jezikoslovje pa januarja 1993.

Od 1984. do 1992. leta je bila zaposlena kot raziskovalka na Pedagoškem inštitutu Univerze v Ljubljani. Od 1992. leta je vodja raziskovalne skupine na INV.

Na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani predava predmet "Uporabno jezikoslovje", na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru pa "Osnove slovenske sociolingvistike". Bila je mentorica in somentorica pri diplomskem, podiplomskem in doktorskem študiju.

V obdobju od 1987-1989 je bila predsednica Društva za uporabno jezikoslovje Slovenije.

1987

Objavljena dela

MASS media and the promotion of the minority languages. - V: *Minority languages and mass communication*, Ljubljana 1987, str. 117 - 123

Kongresi in vabljeni predavanja

MODEL dvojezične vzgoje in izobraževanja v Prekmurju. Vabljeni predavanje na seminarju o dvojezičnosti za učitelje na slovenskih šolah v Furlaniji Julijski Krajini, julij 1987

RAZISKOVANJE dvojezičnosti v jugoslovanskem prostoru. Vabljeni predavanje na Filozofski fakulteti v Trstu (Inštitut za slovansko filologijo), jeseni 1987

1988

Objavljena dela

RAZISKOVANJE dvojezičnosti v jugoslovanskem prostoru. - *Migracijske teme* (Zagreb) 1988, 4, str. 275-284

VZGOJA in izobraževanje na narodnostno mešanih območjih Slovenije - funkcija, dosežki, perspektive. - V: *Posvet ob 30-letnici enotne osnovne šole (1958-1988)* : zbornik strokovnega posvetovanja, Ljubljana 1988, str. 457-468

Kongresi in vabljeni predavanja

METODIKA dvojezične vzgoje in izobraževanja. Referat in vodenje jugoslovanske delegacije na meddržavnem jugoslovansko madžarskem strokovnem kolokvijju o pedagoških razsežnostih dvojezičnosti v Budimpešti, 1988

VZGOJA za sožitje na narodnostno mešanem območju v Prekmurju. Vabljeni predavanje na študijskem srečanju "Šola in sožitje" v Čedadu, novembra 1988

1989

Objavljena dela

Le **FINALITA** dell'educazione alla convivenza nelle zone etnicamente miste del Prekmurje / Smotri vzgoje za sožitje na narodnostno mešanem območju Prekmurja. - V: *Scuola e convivenza*

= Šola in sožitje, Čedad=Cividale 1989, str. 49-62

O temeljnem izrazju pri proučevanju jezikov v stiku. - V: Slovenski jezik v znanosti 2, Ljubljana 1989, str. 121-128

SLOVENSKI in madžarski jezik kot učna predmeta in učna jezika v dvojezični osnovni šoli. - V: Uporabno jezikoslovje, Ljubljana 1989, str. 403-408.

VZGOJA in izobraževanje na narodnostno mešanih območjih Slovenije - funkcija, dosežki, perspektive. - Sodobna pedagogika. (Ljubljana), 15, 1989, 5-6, str. 288-299

VZGOJA in izobraževanje v večjezičnem okolju : motivacija za učenje maternega in drugega jezika v dvojezični šoli v Prekmurju : izsledki raziskave. - Pedagoški inštitut pri Univerzi v Ljubljani, Ljubljana 1989, 216 str.

Kongresi in vabljeni predavanja

The CONCEPT of Bilingualism in the Nationally Mixed Region of Prekmurje

Vabljeni predavanje za študente Inštituta za jezik Univerze na Dunaju, 1989

SECOND language learning in a bilingual school. Papers of the World kongress of school psychology, Ljubljana 1989

1990

Objavljena dela

EDUCAZIONE ed istruzioni bilingue nel Prekmurje (Oltremura) : presentazione del modello. - V: Problematiche educative in ambiente plurilingue, Trieste 1990, str. 72-82

K načrtovanju pouka drugega jezika/jezikov okolja na narodnostno mešanih območjih SFRJ. - V: Učenje jezika, komunikativni pristup i obrazovanje nastavnika : zbornik radova, Novi Sad 1990, str. 113-116

RAZISKOVANJE dvojezičnosti v jugoslovanskem prostoru. - Jezik in književnost, Trst 1990, 1, str. 31-41

SLOVENE as a minority language : historical background and sociolinguistic prospects. (Historical Background by D. Nečák). - Slovene Studies (Edmonton), 12, 1990, 2, p. 169-181

STATUS jezika narodnih manjšin. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1990, 24, str. 106-109

Raziskovalne naloge

MEDETNIČNI odnosi v slovenskem etničnem prostoru. Vodja projekta. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1990 -

VZGOJA in izobraževanje v večjezičnem okolju. Vodja večdisciplinarnega projekta. Pedagoški inštitut, Ljubljana 1986 - 1990

Kongresi in vabljeni predavanja

Der ERWERB der Muttersprache und einer Zweitsprache in zweisprachiger Umgebung. Vabljeni predavanje na Essener Symposium Interkulturelle Erziehung un Zweisprachigkeit. Universitat-GHS-Essen, 17.-21.9.1990

MODELS and goals of second language teaching in Yugoslavia. Vabljeni predavanje na seminarju za študente podiplomskega študija "Second Language Learning and Teaching" na Mednarodnem univerzitetnem centru v Dubrovniku, maj 1990

NYELVOKTATO a ketnyelvu iskolaban. Referat na mednarodni konferenci o učenju L1 in L2 na Akademiji znanosti v Budimpešti, februar 1990

PRIMERJALNI pogled na položaj štajerskih Slovencev, porabskih Slovencev in Madžarov v Prekmurju. Referat na 25. zborovanju slovenskih zgodovinarjev, Murska Sobota, oktober 1990

SLOVENE as a minority language : historical background and sociolinguistic prospects. Invited Lecture, presented at the session "Slovene as a Minority Language: Historical, Sociological and Psycho-Sociolinguistic Analyses" at the IVth World Congress for Soviet & East European Studies, Harrogate, England, July 1990, (Historical background prepared by Dušan Nečák).

Die ZWEISPRACHIGKEIT als Erfahrung. Vabljeni predavanje za Symposium "Kulturelle Nachbarschaft Oesterreich-Slowenien". Oesterreichische Gesellschaft fur Literatur, 24.-26.9.1990

1991

Raziskovalne naloge

MOTIVACIJA za učenje in rabo maternega in drugega jezika v dvojezični šoli v Prekmurju. Longitudinalna akcijska raziskava - poskusno uvajanje sodobnih glotodidaktičnih postopkov pri pouku drugega jezika ter znanstveno ovrednotenje dosežkov.

PREOBRAZBA vzgoje in izobraževanja. Vodja večdisciplinarnega projekta. Pedagoški inštitut, Ljubljana 1991.

Kongresi in vabljeni predavanja

CULTURAL issues of bilingual education. Vabljeno predavanje za Bunter Tisch v organizaciji Europahaus v Bratislavi, oktobra 1991

ČLANICA jugoslovanske delegacije ekspertov na delavnici (Workshop) OECD projekta "Živi jeziki" na temo "Učenje in poučevanje drugega jezika" v Walesu 1991. Predlagani projekt raziskovalke ("Opismenjevanje v dveh jezikih") je bil vključen v raziskovalni program OECD.

SECOND language acquisition in a bilingual school in Slovenia. Vabljeno predavanje za 17. svetovni kongres FIPLV za panel na temo "Language education for intercultural communication", Pečuh, avgust 1991

1992

Objavljena dela

MADŽARSKA narodna skupnost v Republiki Sloveniji. - V: Enciklopedija Slovenije : 6. knj. - Lj, 1992, str. 350-351

MADŽARŠČINA. - V: Enciklopedija Slovenije : 6. knj. - Lj, 1992, str. 361

(Soavtor: V. Nar.)

MATERINŠČINA je imetje. - Slovenski koledar 1993 (Monošter), 1992, str. 48-52

MEDETNIČNI odnosi in narodna identiteta v mestu Lendava/Lendva : Raziskovalni projekt: Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru. Komparativna analiza elementov narodnostne identitete prebivalstva na stičnih območjih obmejnih regij Slovenije, Avstrije, Italije in Madžarske : sumarni pregled. - INV, 1992, 95 str. (S sodelavci)

MEDETNIČNI odnosi in narodna identiteta v mestu Szentgotthard/Monošter : Raziskovalni projekt: Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru. Komparativna analiza elementov narodnostne identitete prebivalstva na stičnih območjih obmejnih regij Slovenije, Avstrije, Italije in Madžarske : sumarni pregled. - INV, 1993, 105 str. (S sodelavci)

POLOŽAJ slovenščine kot sredstva javnega sporazumevanja v manjšinskih področjih. - V: Zbornik soboškega muzeja II. - Murska sobota, 1992, str. 67-72

SLOVENE as minority language : historical background and sociolinguistic perspectives. - Slovene studies (Columbus-Ohio), 1990, 12, 1990, št. 2, str. 169-181. (Soavtor Dušan Nečak; izšlo 1992)

Recenzije

RECENZIJA učbenika: Marija Feher: Avto, baba, kocka : za predmet madžarski jezik kot jezik okolja : za 2. razred dvojezične (slovensko-madžarske) osnovne šole. - INV, 1992, 3 str.

Kongresi in vabljeni predavanja

DYNAMICS of interethnic relationships

Vabljeno predavanje na kolokviju Slovenia and the convention on human rights, Ljubljana, 16.4. 1992

INTERETHNIC relations and language identity in nationally mixed (Slovene-Hungarian) region of Prekmurje.

Referat z mednarodnega srečanja Ethnic groups, Borders, Europe, Brioni, 18.-21. septembra, 1992

MODELS of education in multilingual linguistic surroundings in Slovenia. Vabljeno predavanje na kolokviju Frei Schulle und Staat VI = Educational freedom and the state VI : Freiheit für Schulvielfalt

v okviru sekcije "Toleranz in der Erziehung: Schutz von Minderheiten", Poljče, 7.-11. maj 1992
SECOND language learning on the primary level. Referat na mednarodnem kolokviju *Las lenguas en la Europa comunitaria = Les languages dans l'Europe communautaire*, Amsterdam, 25-28 novembre, 1992

ROMSKI učenci in učenje slovenskega jezika na začetku šolanja. Predavanje na seminarju v zvezi z izvajanjem projekta Vzgoja in izobraževanje romskih učencev v OŠ. Murska Sobota, 26.8.1992

ROMSKI učenci in učenje slovenskega jezika na začetku šolanja. Predavanje na seminarju v zvezi z izvajanjem projekta Vzgoja in izobraževanje romskih učencev v OŠ, Novo mesto, 24.8.1992

STRATEGIJA usvajanja drugega jezika na razredni stopnji. Dve vabljeni predavanji na seminarju za učitelje 1. in 2. razredov ter za učitelje 3. in 4. razredov dvojezičnih osnovnih šol, Murska Sobota, 4.2.1992

Neobjavljena dela - v tisku

Education of national minorities in Slovenia - societal goals and linguistic aims. Študija za revijo *Multilingual Matters*.

Gesla za Enciklopedijo Slovenije: Narodna manjšina. *Narodnost*.

The linguistic basis of ethnic conflicts in Yugoslavia : projekt UNRISD. - INV, 1992, 15 str.

(Pripravljeno za objavo V: Towards disaster and beyond : ethnic issues, conflict and collapse of Yugoslavia (ed. D. Turk)

Multilingual concepts in schools in Yugoslavia. Naročena razprava za revijo *Sociolinguistica*. Izide 1993.

Sonja NOVAK-LUKANOVIČ

1989

Objavljena dela

VLOGA jezika narodnosti / madžarskega jezika v nadaljevanju šolanja. - V: *Uporabno jezikoslovje*. - Ljubljana, 1989, str. 409-417

Raziskovalne naloge

KULTURNA ustvarjalnost pripadnikov italijanske narodnosti. - INV, 1989, 34 str.

SODELOVANJE staršev, šole in družbenega okolja pri uresničevanju koncepta dvojezične osnovne šole : projekt OECD. - INV, 1989, 100 str. (Soavtor Renata Mejak)

The PARTICIPATION of parents, schools and the social surrounding in the implementation of the concept of bilingual education : (case study). - Ljubljana, 1989. - 158 str. (Projekt OECD ; Soavtor Renata Mejak)

Neobjavljena dela

Dvojezična osnovna šola : kam in kako potem? : III. del. - INV, 1989, 15 str.

Languages and educational system in Slovenia. INV, 1989. - 15 str.

1990

Objavljena dela

ITALJANSKA narodnostna skupnost v R Sloveniji. - V: *Enciklopedija Slovenije* : 4. knj. - Lj, 1990, str. 189

ITALJANSKA Unija za Istro in Reko. - V: *Enciklopedija Slovenije* : 4. knj. - Lj, 1990, str. 190-191

IZOBRAŽEVANJE manjšin v prostoru Alpe-Jadran. - *Sodobna pedagogika* (Ljubljana), 1990, 9-10, str. 530-534

MADŽARSKI jezik po končani osnovni šoli. - *Sodobna pedagogika* (Ljubljana) 1990, 1-2, str. 89-94

MANJŠINE v prostoru Alpe-Jadran. - *Primorska srečanja* (Koper), 1990, 113, str. 785-788

MINDERHEITEN im Alpen-Adria-Raum. - V: "Dokumentation Alpe-Adria-Alternativ". - Klagenfurt, 1990, str. 5-11

ORIS področij dela in opravljene naloge. - Razprave in gradivo (Ljubljana) 1990, 23, str. 31-33

POMEN in vloga dvojezičnega izobraževanja v večkulturnem okolju. - Razprave in gradivo (Ljubljana) 1990, 24, str. 118-120

SLOVENIJA: Talijani, Madžari, Romi (Cigani). - V: Manjine u alpsko jadranskom prostoru = Die Minderheiten im Alpen-Adria-Raum. - Zagreb, 1990. - str. 171-214

Kongresi in vabljen predavanja

BILINGUAL Education in Interregional Community Alpe-Adria. - INV, 1990, 9 str.

Referat na seminarju Plurilingual and Multicultural Education, v organizaciji UNESCO-a in Università di Venezia, Venezia 20-22.9.1990

MANJŠINE in Alpe-Jadran. - INV, 1990, 14 str. Referat z vabilom na simpoziju Minderheiten Fremd in eigenen Land?, Graz 8.5.1990

ODNOS učencev do dvojezične šole : predstavitev rezultatov raziskave OECD/CERI. - INV, 1990, 15 str. Predavanje na OŠ Drago Lugarič v Lendavi 23.3.1990

Neobjavljena dela

Mnenje učencev o dvojezični šoli - rezultati raziskave OECD/CERI. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1990, 22, 15 str.

Participation of parents, school and social surrounding in the implementation of bilingual education - case study. - Ljubljana : INV, 1991

1991

Samostojne publikacije

The PARTICIPATION of parents, schools and the social surrounding in the implementation of the concept of bilingual education : (Case study). - Ljubljana : INV, 1991, 100 str. (Soavtor: Renata Mejak)

The PARTICIPATION of parents, schools and the social surrounding in the implementation of the concept of bilingual education. - Educational and Cultural and linguistic pluralism : innovative schools, Working document, OECD/CERI, Paris 1989, 158 str. (izšlo 1991 ; soavtor Renata Mejak)

Objavljena dela

BILINGUAL education and regionalism - the example of Alpe Adria;

L'education bilingue et le regionalisme - le cas Alpe Adria. - Regions of Europa = Regions d'Europe (Strassbourg), 1991, 3. - str. 230-236

DVOJEZIČNA osnovna šola - kam in kako potem? - Vzgoja in izobraževanje (Ljubljana), 22, 1991, 4, str. 19-22

JEZIKOVNI in kulturni pluralizem : primer dvojezične osnovne šole v Lendavi/Lendva. - Vestnik koroških partizanov (Ljubljana), 25, 1991, 1-2, str. 67-78

UČENClin dvojezična šola. - Pravo : teorija i praksa (Novi Sad) 1991, str. 160-164

Kongresi in vabljen predavanja

The BILINGUAL education in Slovenia - presentation of the results of case study. - Ljubljana 1991, 6 str.

Referat na mednarodni konferenci OECD: Education and cultural and linguistic pluralism, Sydney, NSW 20-22 March 1991

The CULTURE of the majority and minority. - Ljubljana, 1991, 4 str.

Referat na mednarodni konferenci: "Meeting overlapping cultures and plural identity", Viena, May 23-26 1991

SODELOVANJE staršev, šole in družbenega okolja pri uresničevanju koncepta dvojezične vzgoje in izobraževanja. - Ljubljana, 1991. Referat na mednarodnem srečanju: *Alpen-Adria : Alpe-Adria : Alpe : Jadran : Sindikat vzgoje, izobraževanja in znanosti Slovenije*, Ljubljana, 23.-24.4.1991

Uredništvo

Uredništvo revije RIG 25 - Romi na Slovenskem. - Ljubljana : INV, 1991, 220 str. + 44 str. pril.

1992

Kongresi in vabljeni predavanja

MINORITY language and educational system. - INV, 1992. - 10 str. Referat na "International conference on maintenance and loss of minority languages", Noordwijkerhont, 1-4 September 1992

"MAJORITY - minority, culture with or without enemy images". (Referat na mednarodni konferenci *Overlapping cultures and plural identities*, Kobenhavn, 3-5 december 1992)

MULTIKULTURALIZEM v slovenskem prostoru. - INV, 1992. - 9 str. Prispevek na seminarju o vzgojno-izobraževalnem delu z romskimi učenci, Novo mesto, 4. 6. 1992

The ROLE of the minority in the educational system. - INV, 1992. - 12 str.

Referat na kongresu "Nation and state : small nations and ethnic minorities in the emerging Europe", Maribor, 3-5 februar 1992

Janez STERGAR

Dodatek k biografiji, ki je objavljena v RiG-u št. 11-12

Od 1981 višji raziskovalni sodelavec INV.

V obdobju 1989-92 je še naprej raziskoval predvsem novejšo zgodovino in nekatere sodobne družbeno-politične procese pri koroških Slovencih.

Od prvega zvezka Enciklopedije Slovenije (1987) je njen urednik za zamejstvo. Še vnaprej je namestnik glavnega urednika osrednje slovenske historične revije "Zgodovinski časopis" (ZČ), ki je v obravnavanem obdobju ob rednih štirih letnih številkah izdal še več ponatisov starejših zvezkov in več publikacij Zbirke ZČ. Ostaja član upravnega odbora in vodja gospodarskega odbora Slovenske maticice, član upravnega odbora Kluba koroških Slovencev v Ljubljani, izdajateljskega sveta Vestnika koroških partizanov oz. od 1992 dalje Koroškega vestnika ter član sosveta Gašperjeve bralne značke.

Od začetka delovanja konference raziskovalnih organizacij v Sindikatu vzgoje, izobraževanja in znanosti Slovenije leta 1990 je njen predsednik. V mesecih boja za samostojnost Republike Slovenije je bil leta 1991 predsednik Odbora za varstvo in vrnitev slovenskih vojakov.

Dodatek za leto 1988

Objavljena dela

A BRIEF information on the Institute for ethnic studies in Ljubljana. - *Razprave in gradivo* (Ljubljana), 1988, 21, str. 225-227. (Soavtor)

BIBLIOGRAPHIES and biographies of the workers of the Institute for ethnic studies in the year 1988 = Bibliografije in biografije delavcev Inštituta za narodnostna vprašanja v letu 1988. - *Razprave in gradivo* (Ljubljana), 1988, 21, str. 215-224. (Soavtor Marinka Lazić)

OBVESTILA o izhajanju Zgodovinskega časopisa. - *Zgodovinski časopis* (Ljubljana), 42, 1988, 4, str. 624

1989

- BRANDNER, Anton.** Narodni delavec. - Delo (Ljubljana), 8.9.1989. (Ponatis iz ES : 1. knj. - Lj, 1987)
- EINSPIELER, Franc.** - V: Enciklopedija Slovenije : 3. knj. - Lj, 1989, str. 2
- FALLE, Anton.** - V: Enciklopedija Slovenije : 3. knj. - Lj, 1989, str. 83
(Objavlja tudi Enciklopedija Jugoslavije : slovenska izd. : 4. knj. - Zg, 1989, str.88-89)
- FEINIG, Anton.** - V: Enciklopedija Slovenije : 3. knj. - Lj, 1989, str. 94
(Soavtorica M. Šulc)
- FELAHER, Julij.** - V: Enciklopedija Slovenije : 3. knj. - Lj, 1989, str. 94-95
(Objavlja tudi Enciklopedija Jugoslavije : slovenska izd. : 4. knj. - Zg, 1989, str. 112)
- GERM, Herman.** - V: Enciklopedija Slovenije : 3. knj. - Lj, 1989, str. 206
- GLOBASNICA** - V: Enciklopedija Slovenije : 3. knj. - Lj, 1989, str. 249-250
(S soavtorji)
- GRAFENAUER, Franc(e).** - V: Enciklopedija Jugoslavije : slovenska izd. : 4. knj. - Zg, 1989, str. 489.
(Soavtor: Bogo Grafenauer)
- GSTETTNER, Peter.** - V: Enciklopedija Slovenije : 3. knj. - 1989, str. 405
- HAAS, Hanns.** - V: Enciklopedija Slovenije : 3. knj. - Lj, 1989, str. 411
- KAKO** je zgodovina učiteljica : o tem, kdo nas ni osvobodil, kateri sistem nas ni pripeljal v krizo, kaj je uničilo šolo ipd. Govori zgodovinar prof. dr. Vasilij Melik. - Naši razgledi (Ljubljana), 38, 1989, 3, str. 80 in 71
(Spraševala: Janez Stergar in Štefan Kališnik)
- OBLETNICI** - povod za premislek. - Delo (Ljubljana), 11.1.1989, str. 3
- OBVESTILA** o izhajanju Zgodovinskega časopisa. - Zgodovinski časopis (Ljubljana), 42, 1989, 1, str. 154
- OBVESTILA** o izhajanju Zgodovinskega časopisa. - Zgodovinski časopis (Ljubljana), 43, 1989, 3, str. 469
- ORGANIZACIJE**, društva, ustanove in glasila koroških Slovencev v Avstriji. - Ljubljana : INV, 1989, 56 str. (Sourednik in soavtor)
- BLUEML, Rudolf.** verski in narodni organizator. - Delo (Ljubljana), 22.9.1989
(Ponatis iz ES : 1. knj. - Lj, 1978, str. 293)
- KDO** je kdo med koroškimi Slovenci : korekturni zvezek. - Ljubljana : INV, 1989, 53 str.
- OB 32.** Letnem poročilu Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu in ob tisočem maturantu te šole. - Vestnik koroških partizanov (Ljubljana), 23, 1989, 3-4, str. 16-20. (Objavlja tudi Informator INV, 1989, št. 7-8, str. 3-6)
- PREDSTAVITEV** v vabilu na razstavo Karmen Goričar v Galeriji Mohorjeva. - Celovec, 28.9.-20.10.1989
- PREGLED** koroških in s Koroško povezanih obletic v letu 1989. - Informacije, termini, naslovi, ponudbe, obletnice : 1989. - Celovec : Krščanska kulturna zveza, 1989, str. 4-7
- SODOBNI** nacionalni interesi kličejo po novih raziskavah : poročilo o srečanju SLORI, INV in SZI v Žabnicah, 29.-30.9.1989. - Delo (Ljubljana), 2.10.1989, str. 3
- "SREDINA"** koroških Slovencev v času narodnoosvobodilnega boja. - Zgodovinski časopis (Ljubljana), 43, 1989, 3, str. 393-404
(Objavlja tudi Koroški koledar 1990, (Celovec), 1989, str. 103-118)
- ŠE** o novih ustavnih določilih o pravicah italijanske in madžarske narodnosti v SR Sloveniji. - Naš tednik (Celovec), 17.11.1989, str. 5
(Objavlja tudi Slovenski vestnik (Celovec), 24.11.1989, str. 6)
- V** novo slovensko ustavo tudi člen o obveznostih do zamejstva : (s predlogom besedila člana). - Delo (Ljubljana), 11.11.1989, str. 30
- VPRAŠANJA** razvoja Osvobodilne fronte za Slovensko Koroško v času NOB (1942 - maj 1945). - TV-15 (Ljubljana), 27, 1989, 16/17, 22 (26.4.-8.6.)
- ZERZER, Janko.** Manjšinski delavec. - Delo (Ljubljana), 3.11.1989. (anonimno)

Neobjavljena dela

- Okrogla** miza koroških Slovencev z deželnim glavarjem Haiderjem :
v Celovcu 24.9.1989. - INV, 26.9.1989.(Elaborat ; Objavlja Informator INV, 1989, št. 7-8, str. 6-8)
- Pogled** Zveze slovenskih organizacij na Koroškem na sedanji trenutek koroških Slovencev : ob klavzuri ZSO v Celovcu, 21. 10. 1989.

(Elaborat ; Objavlja Informator INV, 1989, št. 9-10, str. 4-8)
Pregled s Koroško povezanih obletnic v letu 1990. - INV, 1989, 21+2 str.

Predstavitve

Likovna izpoved Karmen Goričar : nagovor ob otvoritvi slikarske razstave. Ljubljana, 1989, 3 str.

1990

Objavljena dela

- HORNBOECK /hornbek/, Janez.** - V: Enciklopedija Slovenije : 4. knj. - Lj, 1990, str. 42
- INŠTITUT** za narodnostna vprašanja. - V: Enciklopedija Slovenije : 4. knj. - Lj, 1990, str. 160
- INZKO /incko/, Valentin.** - V: Enciklopedija Slovenije : 4. knj. - Lj, 1990, str. 172-173
- INZKO /incko/, Zdravko.** - V: Enciklopedija Slovenije : 4. knj. - Lj, 1990, str. 173
- JADRANSKA** straža. - V: Enciklopedija Slovenije : 4. knj. - Lj, 1990, str. 242
- JANEŽIČ, Janko.** - V: Enciklopedija Slovenije : 4. knj. - Lj, 1990, str. 265
- JUGOSLOVANSKA** matica. - V: Enciklopedija Slovenije : 4. knj. - Lj, 1990, str. 338
- "KJE je tvoj brat?"** - Družina in dom (Celovec), 41, 1990, št. 8, str. 8-9
 (V nemškem jeziku objavljeno tudi v: Zeitdokument, Klagenfurt, 1990, str. 92-93)
- KONFERENCA** delavcev raziskovalnih organizacij v sindikatu delavcev vzgoje, izobraževanja in znanosti Slovenije. - Ljubljana : ROS VIZ, 1990, 3 str.
- KOROŠKI** plebiscit in sedem desetletij po njem. - Vestnik koroških partizanov (Ljubljana), 24, 1990, 3-4, str.9-21
- MAROJEVIĆ** in Peterle kot fenomen. - Delo (Ljubljana), 12. 5. 1990, str. 18 in 28
 (Odgovor na istoimenski članek Jaše L. Zlobca v Delu 5.5.90)
- NOČ** do jutra ali: slovenski zrelostni izpit. - Naš tednik (Celovec), 13. 4. 1990, str. 4. (Komentar prvega kroga volitev v Republiki Sloveniji)
- O raziskovalnih inštitucijah v Avstriji. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1990, 23, str. 196-197
- OBVESTILA** o izhajanju Zgodovinskega časopisa. - Zgodovinski časopis (Ljubljana), 44, 1990, 1, str. 133-134
- OBVESTILA** o izhajanju Zgodovinskega časopisa. - Zgodovinski časopis (Ljubljana), 44, 1990, 2, str. 327
- OCENA:** Thomas M. Barker: Social revolutionaries and secret agents : the carinthian slovene partisans and britain's special operations executive, New York, 1990. Marjan Linasi: antifašistično in narodnoosvobodilno gibanje mladine na Koroškem : 1938-1945. - Ljubljana, 1990. - Zgodovinski časopis, (Ljubljana), 44, 1990, 4, str. 652-654
- OCENA:** Celjska izdaja "Celovškega zvona". - Slovenski vestnik (Celovec), 18.5.1990, str. 5
- POROČILO** o finančnem poslovanju Slovenske matice v letih 1988- 1989. - Glasnik Slovenske matice (Ljubljana), 14, 1990, 1-2, str. 7-10
- PREDSTAVITEV** dosedaj opravljenega lastnega dela. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1990, 23, str. 47-500 ; diskusija str. 51 in 191-192
 (1. in 2. Etnična delavnica štirih inštitutov : zbornik predstavitev in razprav)
- PREGLED** s Koroško povezanih obletnic v letu 1990. - Koroški fužinar, 40, 1990, 1, str. 57-60
- PROTIFAŠISTIČNI** in narodnoosvobodilni boj koroških Slovencev. - Zgodovinski časopis (Ljubljana), 44, 1990, 4, str. 598-602. (Predavanje na 24. zasedanju jugoslovansko-češko-slovaške zgodovinske komisije na Cetinju 24.-27.9.1990)
- "SENCE** preteklosti" v obliki stotnije odvehlenih s Koroškega : po sledi Peterletovih obljub. - Delo (Ljubljana), 2. 6. 1990, str. 22
- "SREDINA"** koroških Slovencev v času narodnoosvobodilnega boja. - Vestnik koroških partizanov (Ljubljana), 24, 1990, 2-3, str. 86-103. (Dopolnjen ponatis iz ZČ, 43, 1989, št. 3, str. 393-404)
- ŠE** enkrat "K volitvam v Sloveniji". - Slovenski vestnik (Celovec), 11. 5. 1990, str. 7
- V novo slovensko ustavo tudi člen o obveznostih do zamejstva. - Delo (Ljubljana), 1.12. 1990, str. 31

Kongresi in vabljeni predavanja

70 let koroškega plebiscita : okrogla miza v Slovenj Gradcu 14. 11. 1990
(Vodstvo in redakcija okrogle mize)

1991

Objavljena dela

AKADEMIJA slovenskih bogoslovcev v Salzburgu (str. 69). Aula slovenica (str. 69-70). Izobraževalna delavnica za dvojezično komunikacijo (KOKO) (str. 92-93). Koordinacijski odbor narodnih skupnosti v Avstriji (str. 109-110). - Organizacije, društva, ustanove ... - Vestnik koroških partizanov (Ljubljana), 25, 1991, 3-4

(Soavtorica Majda Šulc)

CELOVŠKI zvon (str. 73-74). Družina in dom (str. 81-83). - Organizacije, društva, ustanove ... - Vestnik koroških partizanov (Ljubljana), 25, 1991, št. 3-4

(Soavtorici Majda Šulc in Nada Vilhar)

DOSJE državljana S. : kratki kurz četrstoletne zgodovine koroških Slovencev. - Delo (Ljubljana), 20. 4. 1991, str. 25. (O vsebini policijskega dosjeja dr. Boruta Marjana Sturma)

KAJ je odveč v kritiki Enciklopedije Slovenije? - Delo (Ljubljana), 7. 2. 1991, str. 14 (Književni listi)

KARNIČAR, Ludvik. - V: Enciklopedija Slovenije : 5. knj. - Lj, 1991, str. 4

KATOLIŠKI dom prosvete Sodalitas. - V: Enciklopedija Slovenije : 5. knj. - Lj, 1991, str. 26

KATTNIG, Franc. - V: Enciklopedija Slovenije : 5. knj. - Lj, 1991, str. 28

KERSCHE /kerše/, Peter. - V: Enciklopedija Slovenije : 5. knj. - Lj, 1991, str. 55

KLEŠČE (časopis za slovensko mladino). - Organizacije, društva, ustanove ... - Vestnik koroških partizanov (Ljubljana), 25, 1991, št. 3-4, str. 98

KLUB koroških Slovencev. - V: Enciklopedija Slovenije : 5. knj. - Lj, 1991, str. 105-106

KLUB slovenskih študentov in študentk na Dunaju. - V: Enciklopedija Slovenije : 5. knj. - Lj, 1991, str. 106. (Soavtor Boris Jesih ; Objavljeno tudi v Vestniku koroških partizanov (Ljubljana), 25, 1991, št. 3-4, str. 102-104 ; Soavtorja Boris Jesih in Nada Vilhar)

KMETIJSKO in živilsko šolstvo. - V: Enciklopedija Slovenije : 5. knj. - Lj, 1991, str. 121-123. (Glavni avtor France Adamič)

KMETIJSKO zadružništvo. - V: Enciklopedija Slovenije : 5. knj. - Lj, 1991, str. 123-125. (Glavna avtorja France Adamič in Zdenko Čepič)

KONFERENCA raziskovalnih organizacij v Sindikatu vzgoje, izobraževanja in znanosti Slovenije. - Novice RSRDT (Ljubljana), 16.4.1991, str. 10-11

KONGRES evropskih manjšin. - V: Enciklopedija Slovenije : 5. knj. - Lj, 1991, str. 245

KOPEINIG /kopajnik/, Jože. - V: Enciklopedija Slovenije : 5. knj. - Lj, 1991, str. 255

KOROŠKI kulturni dnevi. - V: Enciklopedija Slovenije : 5. knj. - Lj, 1991, str. 288

KOROŠKI Slovenci. - V: Enciklopedija Slovenije : 5. knj. - Lj, 1991, str. 290-303

(Soavtorja Bogo Grafenauer in Avguštin Malle)

OBVESTILA o izhajanju Zgodovinskega časopisa. - Zgodovinski časopis (Ljubljana), 45, 1991, 1, str. 173-174

OCENA: Fran Miklošič in južni Slovani : ob stoletnici smrti največjega slovenskega jezikoslovca je dr. Katja Sturm-Schnabl objavila njegovo korespondenco z južnimi Slovani. - Naš tednik (Celovec), 29. 11. 1991, str. 16

ORGANIZACIJE, društva, ustanove in glasila koroških Slovencev v Avstriji v letu 1991 / uredila Nada Vilhar. - Vestnik koroških partizanov (Ljubljana), 25, 1991, 3-4, str. 67-111. (Sodelavec urednice in soavtor)

70 let koroškega plebiscita : okrogla miza v Slovenj Gradcu 14. 11. 1990.

Vodstvo in redakcija okrogle mize ; lastno besedilo na str. 3-4, 11-12, 17, 22, 24-25, 28, 29, 31, 35-37

SINDIKAT vzgoje, izobraževanja in znanosti Slovenije (SVIZ).

Izdala Konferenca raziskovalnih organizacij (RO SVIZ). - Ljubljana, 1991, 4 str.

(Razmnoženo)

SPOROČILA za javnost št. 5 (23.5.1991) do 21 (13.9.1991) Odbora staršev za varstvo in zaščito slovenskih vojakov. - Objavljeno v celoti ali v izvlečkih v vrsti slovenskih sredstev obveščanja, večinoma nepodpisano.

SPREMENA beseda h knjigi: Thomas M. Barker: Socialni revolucionarji in tajni agenti : koroški slovenski partizani in britanska tajna služba. - Ljubljana, 1991, str. II-III, zavihek

UREDNIŠKO pojasnilo (str. 67-69). Dušnopastirski urad (str. 82-83). Iniciativna skupina Slovenščina, moj jezik (str. 91-92). Katoliški delovni odbor (KDO) Katoliške akcije (str. 93-97). Katoliški dom prosvete "Sodalitas" v Tinjah (str. 97-98). - Organizacije, društva, ustanove ... - Vestnik koroških partizanov (Ljubljana), 25, 1991, 3-4. (Soavtorica Nada Vilhar)

ZDOVC, Pavel. - V: Slovenski biografski leksikon : 15. zv. - Lj, 1991, str. 781-782

ZERZER, Janko. - V: Slovenski biografski leksikon : 15. zv. - Lj, 1991, str. 798-799

ZWITTER, Mirt. - V: Slovenski biografski leksikon : 15. zv. - Lj, 1991, str. 912-913

ZWITTER, Vinko. - V: Slovenski biografski leksikon : 15. zv. - Lj, 1991, str. 914-915

1992

Objavljena dela

CENA priznanja. - Svobodna misel (Ljubljana), 7. 2. 1992, str. 6
(Vprašanje veljavnosti Avstrijske državne pogodbe in pristopa Republike Slovenije k pogodbi ; Objavlja tudi Slovenski vestnik (Celovec) 25. 3. 1992, str. 7)

FINANČNO poslovanje Slovenske matice v letih 1990 in 1991. - Glasnik Slovenske matice (Ljubljana), 16, 1992, 1-2, str. 45-47

KONFERENCA raziskovalnih organizacij. Sindikat vzgoje, izobraževanja in znanosti Slovenije. - Ljubljana, 4. 3. 1992, 4 str. (Razmnožil RO Sindikata VIZ)

KOROŠKI partizanski pevski zbor. Krščanska kulturna zveza. Narodni svet koroških Slovencev. Slovensko kulturno društvo v Globasnici. Slovensko prosvetno društvo "Dobrač" na Brnci. Mladi rod - šolski list za koroško mladino. Mohorjeva družba v Celovcu. - Organizacije, društva, ustanove .... - Koroški vestnik (Ljubljana), 26, 1992, št. 1-2

KOROŠKI Slovenci na Dunaju po letu 1918. - Slovenski vestnik (Celovec) 8.7.1992, str. 5-6. (Mednarodni simpozij "Dunaj in Slovenci", Ljubljana 18.-20.6.1992)

KRŠČANSKA kulturna zveza. - V: Enciklopedija Slovenije : 6. knj. - Lj, 1992, str. 42-43

MALLE, Avguštín. - V: Enciklopedija Slovenije : 6. knj. - Lj, 1992, str. 385-386

MANJŠINSKI inštitut. - V: Enciklopedija Slovenije : 6. knj. Lj, 1992, str. 395

OBVESTILA o izhajanju Zgodovinskega časopisa. - Zgodovinski časopis (Ljubljana), 46, 1992, 1, str. 147-148

OCENA: Science in Slovenia. Overview with highlights. - Ljubljana, 1992. - Zgodovinski časopis (Ljubljana), 46, 1992, 1, str. 145-147. (Soavtor Jože Maček)

ODPRTO pismo ministru za znanost in tehnologijo. - Delo (Ljubljana) 12. 2. 1992, str. 17 (Znanje za razvoj). (Objavlja tudi Slovenec 20. 2. 1992)

ORGANIZACIJE, društva, ustanove in glasila koroških Slovencev v Avstriji v letu 1991 : 2. del. - Koroški vestnik (Ljubljana), 26, 1992, 1-2, str. 68-123
(Sodelavec urednice Nade Vilhar)

POROČILO o delu Sindikata konference raziskovalnih organizacij v letu 1991. - Ljubljana 7. 2. 1992, 2 str. (Razmnožil RO Sindikata VIZ)

100 let. Počitniška zveza Slovenije 1892-1992. - Ljubljana, 1992, /zgirbanka/

STOLETNICA Počitniške zveze Slovenije. - Ljubljana, 12.4.1992, 3 str.
(Razmnožil IO Počitniške zveze Slovenije)

TISKOVNA konferenca ob izidu Borca 7-8-9, 1991. - Borec (Ljubljana), 44, 1992, 3-4, str. 398-399. (Sodelovanje v razpravi)

TUDI zaposleni v znanosti se bojujejo za svoje pravice : sindikalno gibanje v raziskovalni dejavnosti : intervju. - Delo (Ljubljana), 5.8.1992, str. 7 (Znanje za razvoj)

ZAUPNIKOM SVIZ (Sindikata vzgoje, izobraževanja in znanosti Slovenije) v raziskovalnih zavodih. - Ljubljana, 11.9.1992, 4 str. (Razmnožil RO SVIZ)
(Predvsem o kolektivnem pogajanju in plačah ter o ne-izvajanju Zakona o raziskovalni dejavnosti)

Ekspertize

K strategiji odnosov s sosednjimi državami z vidika Inštituta za narodnostna vprašanja. - INV, 10. 6. 1992, 5 str. (Soavtor Boris Jesih)

Pred obiskom zunanjega ministra Republike Slovenije v Avstriji. - INV, 5.5.1992, 3 str. (Soavtor Boris Jesih)

Pregled teksta in predlagana izpopolnitev za knjigo:

Sandi Stitar: Jožef Stefan : pesnik in fizik : ob stoletnici smrti. - Lj, 1993

(Izšlo 1992)

mag. Irena ŠUMI

Dodatek k biografiji, ki je bila objavljena v RiG-u št. 20, 1987

Magistrirala marca 1991 na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo s temo iz socialne antropologije. Vpisuje doktorski študij na isti fakulteti (zdaj Fakulteta za družbene vede) pri mentorju prof. dr. Stanetu Južničju. Od leta 1988 je asistent za predmet Socialna in politična antropologija na FDV. Od leta 1992 asistira pri predmetu Dežele v razvoju.

Je članica Slovenskega soliološkega društva, ustanovna članica Društva slovenskih antropologov, članica evropskega in svetovnega antropološkega društva.

1989

Objavljena dela

SINKRETISTIČNA in revivalistična gibanja severnoameriških staroselcev po zgodovinskem stiku : zgodovinski oris in prikaz modernih staroselskih stališč. - Anthropos (Ljubljana), 1988, št. 3-4, str. 46-65

The ETHNIC question. - Razprave in gradivo (Ljubljana) 1989, 21, str. 209-214

KAJ je novega v etničnem vprašanju? - Anthropos (Ljubljana), 1989, 3-4, str. 443-449

Prevodi

JOHN H., Moore: Nekateri etnohistorični koncepti in teorije v Sovjetski zvezi. - Anthropos (Ljubljana), 1989, št. 3-4, str. 343-439. (Prevedla I. Šumi)

ROBERT G., Minnich: Govoriti slovensko - biti Slovenec : jezikovni kodi in kolektivna samopodoba : nekaj primerjav med Kanalsko in Ziljsko dolino. - Traditiones (Ljubljana), 1988, št. 4. (prevedli I. Šumi in I. Slavec)

Neobjavljena dela

Renesansa v književnosti staroselcev v ZDA : poskus sociološkega ovrednotenja. - INV, 1989

Renesansa v literarnem ustvarjanju staroselcev v ZDA po drugi svetovni vojni : oris. - INV, 1989, 26 str. (Seminarska naloga)

Verski revivalizem in sinkretizmi med severnoameriškiimi staroselci v ZDA : oris in analiza. - INV, 1989, 39 str. (Seminarska naloga)

1990

Objavljena dela

AMERIŠKA socialna in kulturna antropologija na domačem terenu. - Antropološki zvezki (Ljubljana) 1990, 1, str. 3-63

EUROPOCENTRISM and cultural relativism. - American studies from Central and Eastern Europe (Amsterdam), 1990

IŠČIMO vire nacionalnega ponosa, ne pa vzrokov za večno tarnanje : pogovor s slovenskim antropologom dr. Stanetom Južničem (intervju). - Delo (Ljubljana), 18.7.1990, str. 6

KAKSNA naj (ne) bo delitev vlog med štirimi inštituti? : pogovor z dr. Avguštinom Mallejem (intervju). - Delo (Ljubljana), 22.8.1990, str. 6

KOMPARATIVISTIKA v preučevanju etnične problematike. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1990, 23, str. 191-193

LE nacije bodo enakopravni sogovorniki pri nastajanju postmodernih skupnosti : pogovor z dr. Tinetom Hribarjem (intervju). - Delo (Ljubljana), 25.7.1990, str. 6

MANJŠIN ni več, so le samostojne skupnosti : pogovor z dr. Miranom Komacem (intervju). - Delo (Ljubljana), 1.8.1990, str. 6

NARODNOSTNA vprašanja morajo porušiti zid marginalizacije. - Delo, (Ljubljana), 29.8.1990

REVIDIRATI moramo svoj pristop k slovenstvu : pogovor z dr. Darkom Bratino (intervju). - Delo (Ljubljana), 8.8.1990, str. 6

STROKA potrebuje veliko več empiričnih podatkov s terena. - Delo (Ljubljana), 11.7.1990, str. 6

UREDNIŠKA opomba. - Antropološki zvezki (Ljubljana), 1990, št. 1, str. i-ii
(Soavtorica: V. Godina)

VSEM manjka odnos do razčlenjenosti slovenščine : pogovor z dr. Mirkom Krížmanom (intervju). - Delo (Ljubljana), 15.8.1990, str. 6

Referati in predavanja

RAZVOJ koncepta kulture v socialni in kulturni antropologiji. - INV, 12 str.

(Prispevek za srečanje slovenskih sociologov. Okrogla miza: Socialna antropologija. - Portorož, 7.-8. 6. 1990

Uredništvo

1. in 2. etnična delavnica štirih inštitutov : zbornik predstavitev in razprav. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1990, št. 23, 237 str. (Uredila I. Šumi)

Neobjavljena dela

Jezik in etnična identiteta : idejni projekt za serijo AV TV oddaj. - INV, 1990, 5 str.

Sigmund Freud: Metapsihološki spisi. - INV, 1990, 81 str. (Seminarska naloga)

Tečaj slovenskega jezika v Kanalski dolini 1987 - 1990. - SLORI,

1990, 30 str. + tabele. - (Soavtor Salvatore Venosi)

1991

Magistrska naloga

STAROSELSKA etnična renesansa v Združenih državah Amerike :

geneza, pregled in označitev : magistrska naloga. - Ljubljana : FSPN, 1991. - XV, 251 str.

Objavljena dela

INDJANSKI tisk v ZDA. - Znanstvena revija (Maribor), 1991, 2-3

Referati in predavanja

INDIAN press in the USA. - INV, 1991, .. str. (Referat na okrogli mizi Priseljenski tisk v priseljenskih deželah, Maribor, 18.-20. 4.)

Prevodi in uredništvo

Robert G. Minnich: **Socialni antropolog o Slovencih** : zbornik. - Trst, 1991
(Prevedla in uredila I. Šumi)

Neobjavljena dela

Freud in psihologizirana antropologija. - INV, 1991. Za Antropološke zvezke (Ljubljana), (199?), št. 2
Kultura / civilizacija. - INV, 1991, 18 str. (Izpitna naloga)

1992

Kongresi in vabljeni predavanja

BORDERS old and new : the process of identity formation slovene border regions. - INV, 1992, .. str.
Referat na Issues of identity in conemporary "Yugoslavia" : antagonism and the costruction of
community, University of Kent, 20-23 avgust

Razstave

12. OKTOBER 1492-1992 : razstava americane v Narodni in univerzitetni knjižnici. - Ljubljana, 1992

Uredništvo

Antropološki zvezki : 3 : zbornik društva antropologov Slovenije. - Ljubljana 1992
Stane Južnič: Diplomaska naloga : napotki za izdelavo. - Ljubljana, 1992

Prevodi

Roger Keesing: Ponovno o teorijah kulture. - V: Antropološki zvezki 3. - Ljubljana, 1992
Fredrik Barth: O vrednotah : enigma naturalizma v antropološkem govoru o vrednotah. - V: Antropološki zvezki 3. - Ljubljana, 1992

dr. Mitja ŽAGAR

Biografija

Rodil se je 17. decembra 1961 na Jesenicah. Osnovno šolo je obiskoval v Radovljici, gimnazijo pa na Jesenicah in jo končal leta 1980. Diplomiral je leta 1984 na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani s temo iz mednarodnega prava "Vloga UNEPa v mednarodnopravni zaščiti ozonske plasti". Podiplomski študij in magisterij na Pravni fakulteti je končal leta 1987 na temo "Voga družbenopolitičnih zborov v delegatskem skupščinskem sistemu" in leta 1990 je doktoriral na isti fakulteti z doktorsko disertacijo "Sodobni federalizem s posebnim poudarkom na asimetrični federaciji v večnacionalnih državah."

Leta 1984-1985 je bil zaposlen kot pripravnik v Skupščini RS, od 1985 do 90 v Marksističnem centru, od leta 1990 pa na INV kot višji raziskovalni sodelavec - doktor. Od leta 1988 je bil asistent na FSPN ter je v letih 1988-1990 sodeloval v pedagoškem procesu, leta 1992 je bil izvoljen v naziv docent na isti fakulteti (FDV). Od leta 1991 je predavatelj na Višji šoli za socialne delavce.

Na raziskovalnem področju se posveča predvsem naslednjim temam:
- ustavno pravo in primerjalno - ustavno pravo ter primerjalni politični sistemi,
- politologija - politična teorija,

- mednarodni odnosi in mednarodno javno pravo,
- etnične študije.

1990

Doktorska disertacija

SODOBNI federalizem - s posebnim poudarkom na asimetrični federaciji v večnacionalnih državah : doktorska disertacija. - Ljubljana, 1990, 800 str. + 31 str. bibliografije

Objavljena dela

ČE že, kakšna naj bo? : razmišljanje o elementih in vsebini nove jugoslovanske skupnosti in njene konfederalne pogodbe. - Naši razgledi (Ljubljana), 23.11.1990, str. 653-654

JUGOSLAVIA 1990 : jugoslaviako egoeraren eta garapenerako baldintzen perspektiba posibleen aurkezpen laburra, Soviet Batasuna eta Jugoslavia. - Jakin (Donostia, Španija), 1990, 60, str. 27-52

KAKŠNA je perspektiva jugoslovanske skupnosti? : nekaj opomb na rob. - Teorija in praksa (Ljubljana), 27, 1990, 12, str. 1499-1507

MIT, utvara ali reala možnost : (teze o sodobnem federalizmu in asimetrični federaciji). - V: (Kon)federalizem; večinsko odločanje in konsenz : zbornik referatov. - Ljubljana, 1990, str. 157-174

MOŽNO besedilo določb o osnutku ustave Republike Slovenije. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1990, 24, str. 137-148

NEKAJ elementov za novo jugoslovansko konfederalno pogodbo. - V: Za konfederalno Slovenijo : zbornik razprav. - Ljubljana, 1990, str. 130-139

STANOVANJSKI strah je (kaj) lahko upravičen. - Nedeljski dnevnik (Ljubljana), 11.11.1990, str. 8 (Komentar ob gradivu za izdajo novega zakona o stanovanjskem gospodarstvu)

V čigave roke bo prišlo žezlo? : določanje mandatarja za sestavo vlade. - Delo (Ljubljana), 14.4.1990, str. 21

UREJANJE pravic in položaja narodnosti in drugih avtohtonih etničnih skupnosti (narodnih manjšin in etničnih skupin) v posebnem ustavnem zakonu ter predstavljanje narodnosti (v republiškem parlamentu) in njihova možnost vpliva na sprejem odločitev. - Razprave in gradivo (Ljubljana), 1990, 24, str. 30-40

Raziskovalne naloge

IZHODIŠČA in temeljni elementi oblikovanja nacionalne kulturne politike ter modeli organiziranja in upravljanja v kulturi, s posebnim poudarkom na problematiki v Republiki Sloveniji. - INV, 1990, 192 str. (Naloga je opravljena v okviru naloge Organizacijski modeli upravljanja v kulturi, za Sekretariat za kulturo RS)

ON ethnic situation in Yugoslavia. - INV, 1990, 32 str. (Raziskovalno poročilo za projekt UNRIS)

Kongresi in vabljena prdavanja

DEMOCRATIC development in Eastern Europe : the case of Yugoslavia. - INV, 1990. Predavanje na Columbia university (New York), 9. april 1990

DEMOCRATIC movements in post-communist societies : perspectives of democratic development in Slovenia and Yugoslavia. - INV, 1990. Referat na 8th annual socialist scholars conference pod naslovom "Democratic upheavals and the end of the cold war", New York, 6-8 april 1990

DEMOCRATIZATION in Yugoslavia : multi-party elections in Slovenia and Croatia. - INV, 1990. Predavanje na University of Massachusetts (ZDA), 13. april 1990

The **FREE** multi-party elections in Slovenia and Croatia. - INV, 1990

Uvodno predavanje na okrogli mizi "Yugoslavia in spring 1990" na Kulturnem in informacijskem centru SFRJ v New Yorku, 9. april, 1990

The **PERSPECTIVE** of democratic development in Eastern Europe and the European integrations : is the federalist development in europe possible? - INV, 1990. Predavanje v okviru programa mednarodnega seminarja JEF - Norway, Oslo, 31. avgust - 6. september 1990

The **POSSIBILITY** for democratic development in Eastern Europe. - INV, 1990

Predavanje na Swortmorth college, Swortmorth, 10. april 1990

YUGOSLAVIA and Eastern Europe. What is democracy. - INV, 1990

Predavani na Harvard university, Cambridge, 12. april, 1990

1991

Objavljena dela

"NARODNE manjšine v Sloveniji : manjšine naj ne bodo drobiž v

ustavnih političnih sporih" : I., II. - Naši razgledi (Ljubljana), 5. in 19. 4. 91, str. 195, 226

OCENA: Stephen Moor, Sociologija : ključni pojmi in dejstva. - Evropa (Ljubljana), 6.6.91, str. 43

PREDSTAVNIŠKO telo kot dejavnik demokracije : parlament kot demokratična institucija v političnem sistemu in demokracija v parlamentu. - V: Parlamentarizem : dileme in perspektive : zbornik referatov. - Ljubljana, 1991, str. 1-13

SOCIJALNA demokracija u Sloveniji. - Aktiva (Zagreb), 1991, 5-6, str. 42-44

Kongresi in vabljen predavanja

DEMOCRACY and minorities in post-communist Eastern Europe. - INV, 1991, 12 str. Predavanje na 9th Annual socialist scholars conference : after

the flood : the world transformed, New York, 5.-7.4.91

ETHNIC situation and ethnic conflict in Yugoslavia. - INV, 1991, 10 str.

Predavanje na mednarodnem seminarju JEF - Evropskega mladinskega centra in Sveta Evrope, Strasbourg, 24.2.-3.3.91

FEDERALISM in Europe : prospects of extension of the EC by other West-and Eas-european nations.

Predavanje na seminarju JEF-Nemčije in F. Eberhart Stiftung, Freudenstadt, 11.-15.3.91

LOCAL government and ethnic minorities in multi-ethnic society : ethnic groups, the six republics and local government in Yugoslavia. Referat na mednarodni konferenci Racial equality in Europe, Birmingham 5. december 1991

MEASURES and mechanisms for the management and/or resolution of ethnic conflicts : thesis for discussion. Referat na mednarodnem kolokviju Ethnicity : conflict and cooperation, Detroit, 24-26 oktober 1991

MODELS of protection of ethnic minorities in multi-ethnic societies

Referat na mednarodnem simpoziju National identity in the baltic republics, and Croatia and Slovenia : from minority in a multinational state to majority in a national state, Oslo, 5-6 september, 1991

PRAVNA in politična situacija v Jugoslaviji v začetku devetdesetih let

Prispevek na mednarodni znanstveni delavnici UNRISD, Dubrovnik, 3.-6.6. 1991

REGIONALISM and federalism as solutions to the minorities problem

Predavanje na mednarodnem seminarju JEF - Evropskega mladinskega centra in Sveta Evrope, Strasbourg, 24.2.-3.3.91

VLOGA parlamenta v sodobni demokraciji in zlasti v razvijajoči se demokraciji v nekdanjih socialističnih državah. Referat na mednarodnem srečanju "Politološki dnevi 91", 31.5.-1.6.91

The YUGOSLAV crisis : when the ethnos becoms the Demos. Predavanje na 9th Annual socialist scholars conference : after the flood : the world transformed, New York, 5.-7.4.91

1992

Objavljena dela

INSTITUCIONALIZACIJA demokracije : demokracija, pluralizem, centralizacija in decentralizacija, integracija in dezintegracija, konfederalizem in federalizem ter koncentracija in dekoncentracija državnih pristojnosti : raziskovalno poročilo 1992. - INV, 1992, 150 str.

LOCAL government and minorities in different parts of the territory of (former)

Yugoslavia. - TOD newsletter (International project "Transition to Democracy in a world perspective"), 1992, 5, str. 18-22

The **MODEL** of asymmetrical decision-making as a mean of protection and of assuring equal rights for ethnic minorities in multi-ethnic (ethnically plural) societies. - The Journal of ethno-development (Detroit), 1, 1992, 1, str. 91-108

PLURALIZEM, demokracija in manjšine. - V: Nastajanje slovenske državnosti : zbornik. - Ljubljana, 1992, str. 289-306

STRATEGIJA in taktika zunanje politike "novih" (novonastalih) držav. - V: Nastajanje slovenske državnosti : zbornik. - Ljubljana, 1992, str. 87-104

Kongresi in vabljena predavanja

BREAKDOWN in Yugoslavia. Predavanje na panelni diskusiji v okviru The 10th annual socialist scholars conference z naslovom "Whose new world order? What's left?", New York 24.-26. april, 1992

CONSTITUTIONAL and legal mechanisms as means for the regulation of ethnic relations and the management of ethnic conflicts. - INV, 1992, str. Predavanje na International colloquium on ethnicity: Conflict and cooperation, Wayne State university, Detroit, 5.-8. marec 1992

CONSTITUTIONAL protection of minorities in the constitution of the Republic of Slovenia. Predavanje na mednarodnem seminarju Educational leadership international - the 3rd annual Oslo seminar on comparative and international education, Oslo, 26.-28. novembra, 1992

CONSTITUTIONAL regulation of ethnic pluralism - prispevek v delovni skupini na International Colloquium on Ethnicity and Cooperation - III, Detroit, 4. december 1992

DEMOCRATIC institutions in transition to democracy. Prispevek na seminarju o političnem pluralizmu Inštituta za Vzhodno-zahodne študije (Institute for East-West Studies) v Štirinu pri Pragi, 22.-25. januar 1992

LOCAL authorities and democracy. - INV, 1992, str.

Predavanje na Urban agenda convention, Wayne State university, Detroit, 9. marec 1992

NATIONAL sovereignty at the end of the twentieth century : new contents and relativity of classical principles. Prispevek na seminarju Small states in the new european architecture, Bergen, 14.-18. oktober, 1992

NATIONALISM in multi-ethnic societies. Predavanje na panelni diskusiji v okviru The 10th annual socialist scholars conference z naslovom "Whose new world order? What's left?", New York 24.-26. april, 1992

NATIONALISM in the former Yugoslavia. Prispevek na diskusiji IEWS Yugoslavian dissolution: National suicide or rebirth, New York, 27. april 1992

SITUATION in Slovenia : 1992. - INV, 1992, str. Diskusijski prispevek na 11th annual conference of the Quest for autonomy : meeting the obstacles and opportunities in the New Europe of 1992, Basl, 8.-10. junij 1992

SLOVENIA on her Way to democracy. Predavanje na srečanju Slovenia - et nytt land i Europa, Hoevikodden, 25. november, 1992

Neobjavljena dela

The constitutional and legal system of Yugoslavia as a multi-ethnic state : prispevek v okviru raziskovalnega projekta UNRISD. - INV, 1992, 56 str.

(Pripravljeno za objavo V: Towards disaster and beyond : ethnic issues, conflict and collapse of Yugoslavia (ed. D. Turk)

VARSTVO narodnih manjšin in tujcev v ustavi in zakonodaji Republike Slovenije. - INV, 1992, 30 str.

S P O R A Z U M

o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji

Republika Slovenija in Republika Madžarska (v nadaljnjem besedilu: podpisnici)

v želji, da bi zagotovili čim višjo raven pravnega varstva ter ohranjanja in razvijanja narodne identitete slovenske manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji (v nadaljnjem besedilu: manjšini);

v prepričanju, da je dejansko enakost, ohranjanje lastne identitete in razvoj slovenske oziroma madžarske manjšine mogoče doseči s posebnimi pravicami posameznikov in pravicami manjšine kot celote;

izhajajoč iz načel mednarodnih dokumentov o človekovih pravicah in svoboščinah ter mednarodnih dokumentov o varstvu manjšin, zlasti pa: Splošne deklaracije o človekovih pravicah, Pakta o državljanskih in političnih pravicah, Pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, Konvencije o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, Konvencije Združenih narodov o otrokovih pravicah, Helsinške sklepne listine, Pariške listine za novo Evropo, Dokumenta Pariškega, Kopenhagenskega in Moskovskega srečanja Konference o človekovi dimenziji KVSE, Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Konvencije Sveta Evrope o regionalnih in manjšinskih jezikih;

izhajajoč iz dejstva, da celovit razvoj manjšin, zlasti na območjih, kjer avtohtono živita, v Porabju v Republiki Madžarski in v Prekmurju v Republiki Sloveniji, bogati kulturno življenje in vsestransko medsebojno sodelovanje med obema državama,

sta se sporazumeli o naslednjem:

1. člen

Podpisnici zagotavljata možnost za ohranitev in razvoj ter svobodno izražanje kulturne, jezikovne, verske in celovite slovenske oziroma madžarske identitete manjšin in njihovih pripadnikov. V ta namen bosta sprejeli in uveljavljali ustrezne ukrepe in mehanizme na področjih: izobraževanja, kulture, javnega obveščanja, založniške in znanstveno-raziskovalne dejavnosti, gospodarstva in na drugih področjih, ki bodo prispevali k vsestranskemu razvoju manjšin.

2. člen

Podpisnici s posebno pozornostjo podpirata v javnih izobraževalnih ustanovah za potrebe manjšine pouk v materinem jeziku in učenje maternega jezika v vrtcih, osnovnih, srednjih in visokih šolah in skrbita za spoznavanje kulture, zgodovine in sodobne stvarnosti matičnih narodov ter manjšin.

V ta namen vzpodbujata izmenjavo izkušenj na področju manjšinskega šolstva, zlasti dvojezičnega in alternativno uporabo učbenikov obeh strani.

Podpisnici podpirata izmenjavo učencev in učiteljev, pošiljanje učbenikov, učil in učnih pripomočkov, organiziranje seminarjev in izpopolnjevanja, podeljevanje državnih stipendij in stipendij drugih skladov za redno, delno in podiplomsko izobraževanje in izpopolnjevanje, zlasti za učitelje in teologe.

Poleg tega na vseh ravneh izobraževanja spodbujata spoznavanje in učenje jezika, kulture in zgodovine manjšine in njihovih matičnih narodov tudi pri pripadnikih večinskih narodov.

3. člen

Podpisnici vzpodbujata celovito uresničevanje kulturnih in izobraževalnih potreb narodnih manjšin.

Podpirata ustanavljanje in delovanje njihovih kulturnih ustanov, organizacij, društev in skladov.

V ta namen še posebej podpirata nekomercialno usmerjeno pošiljanje knjig, časopisov in ostalega tiska, tonskih in slikovnih materialov brez carinskih in drugih dajatev, izdajateljsko dejavnost narodnih manjšin, gostovanja profesionalnih in amaterskih umetniških skupin ter

organiziranje prireditev, ki bogatijo kulturo in identiteto manjšin, ki živita v obeh državah.

4. člen

Podpisnici zagotavljata pripadnikom manjšin svobodno uporabo njihovega jezika v zasebnem in javnem življenju, uporabo izvirnih imen in priimkov in njihovo vpisovanje v matične knjige.

Podpisnici se zavezujeta, da bosta na območjih, kjer manjšini avtohtono živita, zagotavljali enakopravno uporabo obeh jezikov, posebej pri zemljepisnih imenih in javnih napisih, v organih lokalne samouprave, v pisni in ustni komunikaciji, pred upravnimi in sodnimi organi ter drugimi javnimi službami.

5. člen

Podpisnici priznavata pravico manjšin do informiranja v maternem jeziku v tisku, radiu in televiziji.

V ta namen zagotavljata lastno informacijsko dejavnost manjšin in njen razvoj. Podpirata svoboden pretok informacij v jezikih manjšin ter sodelovanje med množičnimi občili manjšin in večinskih narodov.

Pogodbenici bosta skrbeli za možnost sprejemanja domačih radijskih in televizijskih programov, kakor tudi radijskih in televizijskih programov matičnega naroda ter za redne in ustrezne programske termine radijskih in televizijskih oddaj v maternem jeziku.

6. člen

Podpisnici podpirata znanstveno raziskovanje in proučevanje pravic manjšin, njune preteklosti in sedanjega položaja. V ta namen podpirata sodelovanje manjšin pri teh raziskavah, ustanavljanje, delovanje in sodelovanje manjšinskih raziskovalnih organizacij in znanstvenih ustanov podpisnic ter jim omogočata raziskovanje manjšinskih vprašanj na njihovih ozemljih.

7. člen

Podpisnici se zavezujeta, da bosta v svojih prostorskih in gospodarskih razvojnih načrtih upoštevali posebne interese manjšin in zagotovili gospodarski in družbeni razvoj območij, na katerih manjšini avtohtono živita, ki bo omogočal družbeno in gospodarsko enakopravnost manjšin.

Podpisnici bosta v korist manjšin podpirali vse oblike obmejnega sodelovanja, še posebej gospodarskega.

Podpisnici bosta podpirali tak gospodarski razvoj regij, ki bo preprečeval izseljevanje prebivalstva ter nasilno spremembo etničnega sestava avtohtonega ozemlja manjšin.

8. člen

Podpisnici zagotavljata, v skladu z notranjo zakonodajo, ustrezno udeležbo manjšin pri odločanju na lokalni, regionalni in državni ravni o zadevah, ki se nanašajo na pravice in položaj manjšin in njihovih pripadnikov.

9. člen

Podpisnici se zavezujeta, da upravne in teritorialne organizacije države ter lokalne samouprave ne bosta urejali v škodo manjšin. Prizadevali si bosta, da se meje upravnih, volilnih in z manjšinama naseljenih območij čim bolj ujemale.

V skladu s svojo zakonodajo bosta zagotavljali pogoje za delovanje organizacij, ki zastopajo manjšinske interese na državni ravni.

10. člen

Podpisnici zagotavljata možnost za vsestranske svobodne in neposredne stike manjšin s pripadniki matičnega naroda ter njegovimi državnimi in javnimi ustanovami. V ta namen bosta predvsem odpirali nove mejne prehode, skrbeli za prometne povezave, podpirali gospodarske in kulturne stike ter izmenjavo strokovnjakov.

11. člen

Podpisnici se zavezujeta, da bosta obveznosti iz tega sporazuma upoštevali pri sklepanju medsebojnih pogodb in programov sodelovanja.

Pogodbenici bosta zagotovili sodelovanje predstavnikov manjšin pri sklepanju sporazumov, ki neposredno zadevajo njihove pravice in položaj in ki izhajajo iz tega sporazuma.

12. člen

Podpisnici bosta za uresničitev nalog iz tega sporazuma zagotavljali materialno in drugo podporo.

13. člen

Nobene določbe tega sporazuma ni dopustno razlagati ali uresničevati tako, da bi se s tem znižala raven zagotovljenih in že doseženih pravic.

14. člen

Nobenega določila tega sporazuma ni mogoče razlagati tako, da bi škodoval ozemeljski integriteti katere izmed podpisnic.

15. člen

Podpisnici bosta ustanovili posebno medvladno komisijo za manjšine, ki bo spremljala uresničevanje določil tega sporazuma. V to komisijo bosta vladi podpisnic za vsako zasedanje imenovali ustrezno število članov. Člane komisije iz vrst pripadnikov manjšin imenujeta vladi na predlog manjšinskih organizacij.

Medvladna komisija se bo sestala vsaj dvakrat letno, izmenično v obeh državah podpisnicah.

Medvladna komisija ima naslednje naloge:

- obravnava aktualna vprašanja manjšin v obeh državah;
- ocenjuje uresničevanje obveznosti iz tega sporazuma;
- pripravlja in sprejema priporočila za svoji vladi v

zvezi z uresničevanjem tega sporazuma in po potrebi predlaga njegove spremembe.

Komisija sprejema stališča soglasno.

16. člen

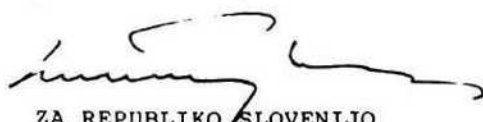
Ta sporazum bosta podpisnici ratificirali v skladu s svojo zakonodajo.

Sporazum bo začel veljati 2 meseca po izmenjavi obvestil o ratifikaciji, komisija iz 15. člena pa se lahko imenuje takoj po podpisu sporazuma.

17. člen

Ta sporazum velja 5 let. Veljavnost se podaljša vsakokrat za nadaljnjih 5 let, če ga katerakoli od podpisnic ne odpove 6 mesecev pred vsakokratnim potekom v pisni obliki.

Sporazum je sestavljen v Ljubljani dne 6. novembra 1992 v dveh izvornikih v slovenskem in madžarskem jeziku, ki sta oba enako veljavna.

ZA REPUBLIKO SLOVENIJO

ZA REPUBLIKO MADŽARSKO

Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenski manjšini v Republiki Madžarski in madžarski narodni skupnosti v Republiki Sloveniji sta podpisala zunanja ministra držav dr. Dimitrij Rupel in dr. Géza Jeszenszky v Ljubljani 6. novembra 1992.

Sporazum je vsebinsko in po širini pristopa na ravni najnovejših evropskih in svetovnih določil o varstvu manjšin. Zagotavlja pravno varstvo ter ohranjanje, razvijanje in svobodno izražanje celovite (kulturne, jezikovne, verske) identitete. Pripadnikom manjšin zagotavlja: šolanje v materinem jeziku; enakopravno uporabo obeh jezikov pri zemljepisnih imenih, javnih napisih, pred upravnimi in sodnimi organi, v pisni in ustni komunikaciji; prostorski in gospodarski razvoj območij, kjer živita manjšini; udeležbo manjšin pri odločanju na lokalni, regionalni in državni ravni.

Zaradi izvajanja določil sporazuma ni potrebno sprejeti novih ali spremeniti veljavne predpise. Ratificirati ga morata še oba parlamenta.

EGYEZMÉNY

a Szlovén Köztársaságban élő magyar nemzeti közösség és a Magyar Köztársaságban élő szlovén nemzeti kisebbség különjogainak biztosításáról

A Magyar Köztársaság és a Szlovén Köztársaság (a továbbiakban Szerződő Felek)

attól a szándéktól vezérelve, hogy a Magyar Köztársaságban élő szlovén nemzeti kisebbség és a Szlovén Köztársaságban élő magyar nemzeti közösség (a továbbiakban: kisebbség) számára minél magasabb szintű jogi védelmet valamint nemzeti identitásuk megőrzését és fejlesztését biztosítsák;

meggyőződve arról, hogy a szlovén illetve a magyar kisebbség tényleges egyenlősége, a saját identitás megőrzése egyéni és közösségi különjogokkal érhető el;

kiindulva a nemzetközi emberjogi és szabadságjogi dokumentumok valamint a nemzetközi kisebbségvédelmi dokumentumok elveiből, különösképpen pedig: az emberi jogok egyetemes nyilatkozata, az állampolgári és politikai jogok egyezségokmánya, a gazdasági, szociális és kulturális jogok egyezségokmánya, a faji megkülönböztetés valamennyi formájának megszüntetésére vonatkozó egyezmény, a gyermekek jogairól szóló ENSZ-egyezmény, a Helsinki Záróokmány, az új Európáról szóló Párizsi Charta, az EBEE emberi dimenziókról rendezett párizsi, koppenhágai és moszkvai konferenciája, az emberi jogok, valamint szabadságjogok biztosításáról szóló európai egyezmény, a regionális vagy kisebbségi nyelvek európai konvenciója alapelveiből;

abból a tényből kiindulva, hogy a kisebbségek teljeskörű fejlődése különösen azokon a területeken, ahol őshonos módon élnek a Magyar Köztársaságban a Rába-vidéken és a Szlovén Köztársaságban a Mura-vidéken, gazdagítja a kulturális életet és a két ország közötti sokoldalú kölcsönös együttműködést,

az alábbiakban állapodtak meg:

1. cikk

A Szerződő Felek biztosítják a kisebbségek és hozzájuk tartozó személyek számára a kultúra, a nyelv, a vallás, és a teljes szlovén illetve magyar identitás megőrzésének és fejlődésének, valamint szabad kinyilvánításának a lehetőségét. Ennek érdekében az oktatás, a kultúra, a tömegtájékoztatás, a kiadói és tudományos - kutatási tevékenység, a gazdaság és egyéb területeken olyan megfelelő intézkedéseket és mechanizmusokat hoznak létre és valósítanak meg, amelyek elősegítik a kisebbségek sokoldalú fejlődését.

2. cikk

A Szerződő Felek megkülönböztetett figyelemmel támogatják a két országban élő nemzeti kisebbségek intézményes anyanyelvű és anyanyelvi oktatását az óvodákban, az általános iskolákban illetve a közép- és felsőfokú oktatási intézményekben, az anyanemzet, valamint a kisebbségi közösség kultúrájának, történelmének és jelen valóságának megismerését.

E célból szorgalmazzák a kisebbségi iskolarendszerrel, különösképpen a kétnyelvű oktatással kapcsolatos tapasztalatok cseréjét és egymás tankönyveinek alternatív használatát.

Elősegítik továbbá a diák- és tanárcserét, tankönyvek, oktatási segédletek és eszközök küldését, tanfolyamok és szakmai gyakorlatok szervezését, állami és alapítványi ösztöndíjak kölcsönös adományozását, teljes, rész- és posztgraduális képzés céljából, különösképpen a pedagógus és teológusképzést is.

Emellett az oktatás minden szintjén ösztönzik a kisebbségek és azok anyanemzetei nyelvének, kultúrájának és történelmének megismerését és tanulását a többségi nemzethez tartozók számára is.

3. cikk

A Szerződő Felek ösziönzik a nemzeti kisebbségek kulturális és művelődési igényeinek maradéktalan teljesítését.

Elősegítik kulturális intézményeik, szervezeteik, egyesületeik és alapítványaik létrehozását és működését.

E célból különösen támogatják könyvek és folyóiratok, hang- és képhordozók nem kereskedelmi jellegű (vám- és illetékmentes) küldését, a nemzeti kisebbségek saját kiadói tevékenységét, hivatásos és amatőr művészeti együttesek vendégszereplését, valamint minden olyan kulturális és művészeti rendezvény megszervezését, amely a két országban élő nemzeti kisebbség kultúrájának és identitásának gazdagítását szolgálja.

4. cikk

A Szerződő Felek a kisebbségek tagjai számára a magán- és közéletben biztosítják a saját nyelv, így az eredeti vezeték- és utónevek szabad használatát és anyakönyveztetését.

A Szerződő Felek kötelezik magukat, hogy az őshonos nemzetiségek által lakott erületeken biztosítják mindkét nyelv egyenlő használatát, különösképpen a földrajzi nevek és nyilvános feliratok vonatkozásában a helyi önkormányzatok szerveiben, az írásos és szóbeli kommunikációban, a közigazgatási és igazságügyi szervek előtt, valamint egyéb közintézményekben.

5. cikk

A Szerződő Felek elismerik a két kisebbség jogát az anyanyelvükön való tájékoztatásra a sajtó a rádió és a televízió útján.

Ennek érdekében biztosítják a kisebbségek saját információtevékenységét és annak fejlesztését. Támogatják a kisebbségek nyelvén történő szabad információáramlást, valamint a kisebbségek és a többségi nemzet tömegtájékoztatási eszközei közötti együttműködést.

A Szerződő Felek gondoskodnak a hazai és anyanyelvi rádió- és televízióműsorok vételi lehetőségeiről, az anyanyelvű rádió- és televízió adások rendszeres és megfelelő műsoridejéről.

6. cikk

A Szerződő Felek támogatják a kisebbségek jogainak, múltjának és jelen helyzetének a tudományos kutatását és tanulmányozását. Ebből a célból támogatják a kisebbségek részvételét e kutatásokban, a Szerződő Felek és a kisebbségek tudományos intézményeinek a létrehozását, működését és együttműködését, valamint lehetővé teszik a Felek területén a kisebbségkutatást.

7. cikk

A Szerződő Felek kötelezik magukat, hogy területi és gazdasági fejlesztési terveikben figyelembe veszik a kisebbségek külön érdekeit, és az őshonos kisebbségek által lakott területeken biztosítják a gazdasági és társadalmi fejlődést, amely lehetővé teszi a kisebbségek társadalmi és gazdasági egyenjogúságát.

A Szerződő Felek kisebbségeik érdekében támogatják a határon átnyúló együttműködés minden formáját, különös tekintettel a gazdasági együttműködésre.

A Szerződő Felek olyan regionális gazdasági fejlesztést támogatnak, amely megakadályozza a lakosság elvándorlását és az őshonos területek etnikai összetételének az erőszakos megváltoztatását.

8. cikk

A Szerződő Felek belső jogrendjükkel összhangban biztosítják a kisebbségek megfelelő részvételét a kisebbségek és azok tagjainak jogaira és helyzetére vonatkozó helyi, területi és országos szintű döntések esetén.

9. cikk

A Szerződő Felek kötelezik magukat, hogy az állam valamint a helyi önkormányzat közigazgatási és területi szervezeteit nem alakítják ki a kisebbségek kárára. Törekedni fognak, hogy a közigazgatási, a választókerületi és a két kisebbség által lakott területek minél inkább egybeessenek.

Belső jogrendjükkel összhangban biztosítják a kisebbségek országos érdekképviseleti szervezeteinek a működési feltételeit.

10. cikk

A Szerződő Felek biztosítják a kisebbségek számára a sokoldalú szabad és közvetlen kapcsolatok lehetőségét az anyanemzetek polgáraival, állami és közintézményeivel. Ebből a célból elsősorban újabb határátkelőköt nyitnak, gondoskodnak a közlekedési összekötettségéről, támogatják a gazdasági és kulturális kapcsolatokat és a szakemberek cseréjét.

11. cikk

A Szerződő Felek kötelezik magukat, hogy az ebből az Egyezményből eredő kötelezettségeiket a kölcsönös megállapodások és együttműködési programok megkötésekor figyelembe veszik.

A Szerződő Felek biztosítják a kisebbségek képviselőinek közreműködését azon szerződések kötésekor, amelyek jelen Egyezményből adódóan közvetlenül a helyzetükre és jogaikra vonatkoznak.

12. cikk

A Szerződő Felek a jelen Egyezményben meghatározott kötelezettségek megvalósításához megfelelő anyagi és egyéb támogatást biztosítanak.

13. cikk

Ennek az Egyezménynek egyetlen pontja sem értelmezhető vagy végrehajtható úgy, hogy ezzel a biztosított és már elért jogok szintje csökkenjen.

14. cikk

A jelen Egyezmény egyetlen rendelkezése sem értelmezhető úgy, hogy bármely Szerződő Fél területi integritását sértené.

15. cikk

A Szerződő Felek külön kormányközi kisebbségi bizottságot hoznak létre, amely figyelemmel kíséri a jelen Egyezmény rendelkezéseinek a megvalósítását. Ebbe a bizottságba mindkét Szerződő Fél kormányai minden ülés alkalmával megfelelő számú tagot neveznek ki. A bizottság kisebbségi tagjait a kormányok kisebbségi szervezetek javaslatára nevezik ki.

A kormányközi bizottság évente legalább kétszer ülésezik, felváltva mindkét szerződő országban.

A kormányközi bizottság feladatai a következők:

- megvitatja a két kisebbség időszerű kérdéseit;
- értékeli az Egyezményből eredő kötelezettségek megvalósítását;

- ajánlásokat készít elő és fogad el saját kormányai számára az Egyezmény megvalósításával, szükség esetén módosításával kapcsolatosan.

A bizottság állásfoglalásait egyhangúlag fogadja el.

16. cikk

A jelen Egyezményt a Szerződő Felek saját belső jogszabályaikkal összhangban ratifikálják.

A jelen Egyezmény a ratifikálásról szóló okirat kicserélését követő két hónap múlva lép hatályba, a 15. cikk szerinti bizottság az aláírást követően azonnal kinevezhető.

17. cikk

A jelen Egyezmény öt évig marad hatályban. Ha a Szerződő Felek egyike sem mondja fel írásban az Egyezményt annak mindenkor lejártá előtt hat hónappal, annak hatálya további öt-öt évre meghosszabbodik.

Az Egyezmény Ljubljanában, 1992. november 6-án, két eredeti példányban, szlovén és magyar nyelven készült, mindkettő egyaránt hiteles.

A SZLOVÉN KÖZTÁRSASÁG
NEVÉBEN

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG
NEVÉBEN

ŽAGAR, Milja, Ph.D., Senior Research Associate at the Institute for Ethnic Studies, SLO-61000 Ljubljana, Erjavčeva 26

Status and protection of national communities (ethnic minorities) in the constitution of the Republic of Slovenia (basic information)

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Institut for Ethnic Studies, Ljubljana 1992, No.26-27, p.5-20

Special rights, status and protection of autochthonous national communities are determined by the Constitution of the Republic of Slovenia; the regulation of the status and protection of the Italian and Hungarian national community are based, to a high degree, on "the positive concept of protection of ethnic minorities." Compared to international standards of ethnic minorities' protection and to normative regulation and practice of other states, the standards of protection of autochthonous national communities, determined by the Constitution, are much higher. Like other European states, Slovenia does not ensure special collective protection to the immigrant communities, the share of which has increased considerably in the last decades. Momentarily, ethnic structure of the Slovene population is influenced by vast numbers of refugees from Bosnia and Herzegovina and Croatia.

STRANJ, Pavel, Researcher at the Slovene Research Institute in Trieste, SLORI, Via Carducci 6, 34100 Trieste

Val Canale. Critical analysis of estimates of population's ethnic structure

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Institute for Ethnic Studies, Ljubljana 1992, No. 26-27, p.72-109

The author gives a critical analysis of twenty official or non-official censuses and estimates of ethnic structure of the population of Val Canale, the north-easternmost edge of the Friuli-Venezia Giulia in Italy, where along the Slovene and Austrian border, the Slavic, Germanic and Romanic language spheres come into contact. The dealt with evaluations originate from the period between 1846 and 1983. The author outlines the former historic genesis of the ethnic stratification, by which the region became part of the most recent history. There are two main turning points: the change of the borderline after WWI and the enforced citizenship choice (option) in 1939. Especially the latter of the two events irreversibly altered the former ethnic relations.

JURČ-PAHOR, Marija, M.Sc. of Philosophy, Research Associate of the Institute for Ethnic Studies in Ljubljana and a free-lance associate of the Slovene Research Institute in Klagenfurt and Slovene Research Institute in Trieste, SLO-61000 Ljubljana, Erjavčeva 26

We want to be a uniform nation of Brethren

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Institute for ethnic Studies, Ljubljana 1992, No. 26-27, p. 36-50

Ethnocentrism, nationalisms, racisms confirm: identity or harmony with oneself has been and is built upon the elimination of the female (mother) gender, projected upon everything different and alien. It is therefore no coincidence that the (subconscious) fear of one's mother's rape is one of the most distinct characteristics of ethnic self-awareness. This fear, being the other side of adoration of woman, is associated with degeneration, desecration of the "national", i.e. male body. The author provides numerous examples to prove her thesis.

NEČAK Luk, Albina, dr. vodja raziskovalne skupine in inštitutu za narodnostna vprašanja, SLO-61000 Ljubljana, Erjavčeva 26

Literacy acquisition in a bilingual school

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Institut for Ethnic Studies, Ljubljana 1992, No.26-27, p.110-117

The problem of literacy instruction was dealt with in the framework of a longitudinal research project on motivation for the first and the second language learning and use in a bilingual (Slovene-Hungarian) setting. Pupils attending first grade at the beginning of the project are in the seventh grade now. Their communicative competence in L1 and L2 was assessed after each grade. Several psychological and background variables were taken into account. Among other aspects of their linguistic development the influence of prolonged oral acquisition of L2 on development of writing and reading skills in that language was evaluated.

JURČIČ-PAHOR, Marija, mag. phil., raziskovalna sodelavka Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani, SLO-61000 Ljubljana, Erjavčeva 26, ter prosta sodelavka Slovenskega znanstvenega inštituta v Celovcu in Slovenskega raziskovalnega inštituta v Trstu.

"Bili hočemo enoten narod bratov" - Sla po kolektivni identiteti kot odraz družbeno pogojenih incestuoznih fantazij

Razprave in gradivo - Treatises and Documents, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1992, št. 26-27, str.36-50

Etnocentrizmi, nacionalizmi, rasizmi potrjujejo: identiteta odnosno skladnost s samim seboj je bila in je zgrajena na izrinjanju ženskega (materinega spola), ki se projicira na vse, kar je drugačno in tuje. Ustrezno ni slučaj, da je ena naizrazitejših karakteristik etničnega samoobčutenja (nezavedni) strah pred materinim posilstvom. Ta strah, ki je druga plat povečevanja ženske, se asociira z izrojenostjo, degeneracijo, onečiščenjem "narodnega", se pravi moškega telesa. - Avtorica podkrepuje to tezo s številnimi primeri.

NEČAK Luk, Albina, dr. vodja raziskovalne skupine na Inštitutu za narodnostna vprašanja, SLO-61000 Ljubljana, Erjavčeva 26

Opisemenjevanje v dvojezični šoli
orig.angl.

Razprave in gradivo - Treatises and Documents, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1992, št. 26-27, str. 110-117

Vprašanja opisemenjevanja je obravnavano tudi v sklopu dolgoročnega raziskovalnega projekta o motivaciji za učenje in rabo maternega in drugega jezika v dvojezičnem (slovensko madžarskem) okolju. Učenci, ki so ob začetku projekta obiskovali prvi razred, so danes v sedmem razredu. Ob upoštevanju različnih spremenljivk, ki se nanašajo na njihovo kognitivno zmožnost in značilnosti mikrookolja, pridobimo podatke o razvoju sporazumevalne zmožnosti v prvem in drugem jeziku ob koncu vsakega letnika. Ob drugih dejavnikih jezikovnega razvoja smo preverjali tudi vpliv podaljšane razvoja zmožnosti ustnega sporočanja v drugem jeziku na opisemenjevanje v tem jeziku.

ŽAGAR, Miha, dr., višji raziskovalni sodelavec, Inštitut za narodnostna vprašanja, SLO-61000 Ljubljana, Erjavčeva 26

Položaj in zaščita narodnih skupnosti (etničnih manjšin) v ustavi Republike Slovenije

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1992, št. 26-27, str.5-20
orig. angl.

Posebne pravice, položaj in zaščito avtohtonih narodnih skupnosti določa ustava Republike Slovenije, ki pri urejanju položaja in zaščite italijanske in madžarske narodne skupnosti v velikih meri temelji na "pozitivnem konceptu zaščite etničnih manjšin." V ustavi opredeljeni standardi zaščite avtohtonih narodnih skupnosti so višji v primerjavi z mednarodnimi standardi zaščite etničnih manjšin ter z normativno ureditvijo in prakso drugih držav. Podobno kot druge evropske države, tudi Slovenija ne zagotavlja posebne kolektivne zaščite imigrantskim skupnostim, katerih delež se je zlasti v zadnjih desetletjih bistveno povečal. Trenutno pa na etnično strukturo prebivalstva v Sloveniji vpliva tudi veliko število beguncev iz Bosne in Hercegovine ter Hrvaške.

STRANJ, Pavel, raziskovalec pri Slovenskem raziskovalnem inštitutu v Trstu, SLO-RI, ul. Carducci 8, 34100 Trst.

Kanalska dolina. Kritična analiza ocen etnične strukture prebivalstva

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1992, št. 26-27, str.72-109

Avtor kritično analizira dvajset uradnih ali neuradnih popisov in ocen o etnični strukturi prebivalstva Kanalske doline, skrajnega severo-vzhodnega roba Dežele Furlanije Julijske krajine, v Italiji, kjer se na meji s Slovenijo in Avstrijo stikajo slovanska, germanska in romanska jezikovna sfera. Obravnavane vrednosti izhajajo iz dobe od leta 1848 do 1983, avtor pa oriše tudi prejšnjo zgodovinsko genezo etnične stratifikacije s katero je regija stopila v najnovejšo zgodovino. V njej izstopata dva mejnika: sprememba mejne črte po prvi svetovni vojni ter vsiljena izbira (opcija) državljanstva leta 1939. Zlasti ta drugi dogodek je irreverzibilno prevlekel nekdanja narodnostna razmerja.

NOVAK LUKANOVIC, Sonja, prof. raziskovalni sodelavec, Inštitut za narodnostna vprašanja, SLO-61000 Ljubljana, Erjavčeva 26

Jezik manjšine in izobraževanje

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1992, št. 26-27, str. 118-124

Prispevek prikazuje empirične podatke študije opravljene na narodnostno mešanem območju v Prekmurju. Posebna pozornost je posvečena uspešnemu nadaljevanju učenja manjšinskega jezika- to je madžarskega jezika, kar zagotavlja kontinuiteto dvojezičnega izobraževanja.

KLOPČIČ, Vera, mag. višji raziskovalni sodelavec, Inštitut za narodnostna vprašanja, SLO-61000 Ljubljana, Erjavčeva 26

Etnična struktura bivše Jugoslavije

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1992, št. 26-27, str. 149-171

Od vsega začetka njenega obstoja je Jugoslavijo kot državo označevala etnična, verska, jezikovna in kulturna pestrost. Zaradi specifičnega geografskega položaja je bilo namreč to območje obenem mejnik in stičišče najpomembnejših verskih, političnih, ideoloških, kulturnih in gospodarskih tokov v Evropi in na Balkanu. Vsi ti dejavniki so že v času pred nastankom skupne države vplivali na narode in druge etnične skupine, zlasti pa na gospodarsko raven, način življenja ter kulturne in vedenjske vzorce, kakor tudi na procese oblikovanja narodne identitete. Ob stiku z etnično različnostjo so se nekatere razlike stopnjevale in ohranjale ter se v posameznih okoljih manifestirale kot etnične.

KRŽIŠNIK BUJČIĆ, Vera, dr. zgodovine, Inštitut za narodnostna vprašanja, SLO-61000 Ljubljana, Erjavčeva 26

O Slovencih na območju Jugoslavije izven Slovenije po popisih prebivalstva 1921-1991

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1992, št. 26-27, str. 172-169

Avtorica spremlja gibanje števila etničnih Slovencev v celotnem obdobju trajanja jugoslovanske države, kakor tudi njihovo razmestitev po posameznih njenih delih ob popisih prebivalstva skozi 20. stoletje. Največ teh Slovencev so našli sredi stoletja, najmanj pred razpadom jugoslovanske države; vedno pa jih je bilo daleč največ na Hrvaškem. Z osamosvojitvijo republike Slovenije leta 1991 ti Slovenci postajajo v sociološkem smislu narodna manjšina.

MEJAK, Renata, dr., Inštitut za narodnostna vprašanja, SLO-61000 Ljubljana, Erjavčeva 26

O odnosu staršev do dvojezične šole v Lendavi

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1992, št. 26-27, str. 125-148

Prispevek predstavlja izsek iz drugega dela raziskave "Sodelovanje staršev, šole in družbenega okolja pri uresničevanju koncepta dvojezične vzgoje in izobraževanja". Raziskava, ki je potekala v okviru projekta OECD/CERI "Izobraževanje in jezikovni pluralizem", obravnava odnos staršev do dvojezične šole v Lendavi.

V prispevku so prikazane značilnosti družin zajetih v vzorec, jezik pogovora v družini, vrednotenje pomena slovenskega in madžarskega jezika, izkušnje staršev z dvojezično šolo, mnenje staršev o dvojezični šoli, pogovori v družini o vprašanih dvojezične šole in o mednacionalnih (slovensko-madžarskih) odnosih, predlogi in pripombe staršev glede dvojezične šole, podpora in sprejemanje kakor tudi odklanjanje koncepta in prakse dvojezične šole. Na koncu prispevka so podane sklepne ugotovitve in predlogi za nadaljnje delo dvojezične šole.

KRŽIŠNIK BURČ, Vera, Ph.d. of History, Institute for Ethnic Studies, SLO-61000 Ljubljana, Erjavčeva 26

Slovenes on the territory of Yugoslavia outside Slovenia according to the 1921-1991 censuses

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Institute for Ethnic Studies, Ljubljana 1992, No. 26-27, p. 172-189

On the basis of population censuses made in the 20th century, the author deals with the oscillation of the number of ethnic Slovenes throughout the entire period of the Yugoslav state as well as with the locations of their settlement in individual parts of the state. The censuses indicated the highest number of Slovenes in the middle of the century and the lowest right before the dissolution of the Yugoslav state; the number of Slovenes settled in Croatia, however, has always exceeded their number in other parts of the state. With the independence of Slovenia in 1991, these Slovenes are on the way to become a national minority in terms of sociology.

MEJAK, Renata, dr., Institut za narodnosna vprašanja, SLO-61000 Ljubljana, Erjavčeva 26

Attitude of parents towards bilingual school at Lendava

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Institut for Ethnic Studies, Ljubljana 1992, No. 26-27, p. 125-148

The article presents a segment from the second part of the research "The participation of parents, school and the social surrounding in the implementation of the concept of bilingual education". The research that was carried out within the framework of the OECD/CERI project "Education and language pluralism" deals with the attitude of parents to the bilingual school at Lendava. The article presents characteristics of the sample families, their communication language, evaluation of the significance of the Slovene and Hungarian languages, parents' experience with bilingual school, parents' opinions on bilingual school, family discussions on matters concerning bilingual school and interethnic (Slovene-Hungarian) relations, suggestions of parents regarding bilingual school, support and acceptance as well as rejection of the concept and practice of bilingual school. Finally, concluding remarks and suggestions for further work of bilingual school are offered.

NOVAK LUKANOVIC, Sonja, Research Collaborator, Institute for Ethnic Studies, SLO-61000 61000 Ljubljana, Erjavčeva 26

The minority Language and the Education

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Institute for Ethnic Studies, Ljubljana, 1992, No. 16-27, p. 118-124

The contribution presents the empirical data of the case study performed in the ethnically mixed community of Prekmurje. Special attention is given to the analysis of data regarding the successful continuation of learning the minority language - the Hungarian language that ensures the continuation of bilingual education on all levels.

KLOPČIČ, Vera, M.I. Senior Research Collaborator, Institute for Ethnic Studies, SLO-61000 Ljubljana, Erjavčeva 26

The ethnic structure of ex Yugoslavia

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Institut for Ethnic Studies, Ljubljana, 1992, No. 26-27, p. 148-171

Yugoslavia as a state was marked by ethnic, religious, linguistic and cultural diversity ever since the beginning of its existence. Owing to the specific geographic position, the region was namely at the same time the abutment and the juncture of the most important religious, political, ideological, cultural and economic currents in Europe and the Balkans. Long before the establishment of the common state, all these factors influenced the nations and other ethnic groups, particularly the economy, lifestyle, cultural and behavioural patterns, and the processes of formation of the national identity. Some of these differences intensified and were preserved in the contact with ethnic diversity, manifesting themselves as ethnic in individual surroundings.

GOMBOCZ, Wolfgang L., dr. Inštitut za filozofijo, Univerza Gradec, član društva Člen 7: Goritz 33, A 849o Radkesburg/Radgona

Izobčenci: Blažne kršitve človekovih pravic na avstrijskem Štajerskem s strani Avstrije

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1992, št.26-27, str.200-237

Članek obravnava kršitve človekovih pravic na avstrijskem Štajerskem v zadnjih 20-ih letih. Žrtve tovrstnih nezakonitih dejanj so bili in so še Slovenci, Romi in Sinti (Cigani). Članek podaja analizo in oceno dejanj (in idej) nekaterih visokih zveznih uradnikov, kakor tudi profesorjev Univerze v Gradcu.

MUNDA HIRNOK, Katarina, mag. raziskovalni sodelavec, Inštitut za narodnostna vprašanja, SLO-61000 Ljubljana, Erjavčeva 26

Vzroki in razvoj poljedelskega zaposlovanja med porabskimi Slovenci na Madžarskem

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, Ljubljana 1992, št.26-27, str. 238-248

Članek podaja kratko predstavitev in analizo ključnih momentov v sezonskem zaposlovanju porabskih Slovencev od 2. polovice 18. stoletja dalje. Avtorica obravnava tudi medetnične odnose, ki so pomemben dejavnik v oblikovanju načina življenja in kulture porabskih Slovencev. Članek prikazuje tako pozitivne kot negativne posledice sezonskega zaposlovanja porabskih Slovencev.

ORBANIĆ, Brda, mag., Pedagoška fakulteta Pula, 52000 Pula, Hrvaška
MUBIZZA ORBANIĆ, Nataša, mag., Pedagoška fakulteta Pula, 52000 Pula, Hrvaška

Istria regionalizma: položaj ob koncu tisočletja

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1992, št.26-27, str.270-275

V osemdesetih letih so v istrskih kulturnih krogih proučevali istrske posebnosti z različnih izhodišč. Rezultat tega je bila nova kulturna klima, ki je pripeljala do politične artikulacije istrskih regionalnih posebnosti. Slednja pa je zanemarila izvorne vrednote regionalizma in tako postala le navidezen izraz politične volje istrskih ljudi.

ŠURAN, Fulvio, dr. Center za zgodovinska raziskovanja, 52000 Rovinj, Hrvaška

Italijanska manjšina med demagogijo in demokracijo

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1992, št.26-27, str.254-262

Istro-beneška etnija je atipična narodna manjšina, ker je manjšina, ki je bila prisiljena k povojnim političnim delitvam. Njeno regionalno avtonomnost so vlade - sprva Italijanska in Jugoslovanska, nato slovenska in hrvaška - obravnavale bolj kot obema stranema neprijeten objekt kot družbenopolitičen subjekt, neodvisen od meja in političnih divergenc. V prispevku so podani dejavniki, ki vplivajo na etnosocialno identiteto istro-beneške etnije, pa tudi razsežnosti etno-kulturne podobe istro-kvarnerske regije.

MUNDA HIRNOK, Katarina, M.Sc., Research Associate, Institute for Ethnic Studies, SLO-61000 Ljubljana, Erjavčeva 28

The causes and development of agricultural employment among the Slovenes of Porabje (the Raba region) in Hungary

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Institut for Ethnic Studies, Ljubljana 1992, No.26-27, p.238-248

The author gives a short presentation and analysis of the turning points of the seasonal employment of the Slovenes of Porabje from the second half of the 19th century on. Along with the causes and development of seasonal employment of the Slovenes of Porabje, interethnic relations, representing an important factor in the lifestyle and culture of the Slovenes of Porabje, are analyzed. Positive as well as negative consequences of the seasonal employment of the Slovenes of Porabje are evident.

ŠURAN, Fulvio, Ph.d., Centro di Ricerche Storiche, 52000 Rovigno, Croatia

Italian minority between demagogy and democracy

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Institute for Ethnic Studies, Ljubljana 1992, No.26-27, p.254-262

Istro-Venetian ethnics represents an atypical national minority since it is a minority which was compelled to post-war political divisions. Its regional autochthonousness was treated by governments - at first Italian and Yugoslav, then Slovene and Croatian - more as an object of discomfort for both sides than as a socio-political subject, independent of boundaries and political divergences. The present article deals with factors affecting the ethno-social identity of the Istro-Venetian ethnics and dimensions of the ethno-cultural image of the Istro-Quarneran region.

GOMBOCZ, Wolfgang L. Ph.d. Institut for Philosophy of University Graz, Austria, member of the Article 7 Association: Gortitz 33, A 8490 Radkesburg

Outsized: The Republic of Austria's Permanent violations of human rights in Styria

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Institut for Ethnic Studies, Ljubljana 1992, No.26-27, p. 200-237

The article deals with violations of human rights in Austrian Styria (Steiermark, Štajerska) within the last 20 years; the victims of these illegal acts have been Slovenes and Roma and Sinti (Gypsies). The acts (and ideas) of several high officials within the government and within Graz University are analyzed and evaluated.

ORBANIĆ, Brda, M.Sc. Facolta di Pedagogia, 52000 Pola, Croatia

ORBANIĆ MUBIZZA, Natalija, M.Sc. Facolta di Pedagogia 52000 Pola, Croatia

Regionalism in Istria: Situation at the end of the millenium

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Institut for Ethnic Studies, Ljubljana 1992, No.26-27, p. 270-275

In the eighties, Istrian characteristics were being studied from various aspects in the cultural circles of Istria. This resulted in a new cultural climate which brought about political articulation of the regional characteristics of Istria. But, this political articulation neglected original values of regionalism, thus becoming only a seeming expression of the political will of the people of Istria.

STURM, Marjan, Ph.d. Chairman of the Association of the Slovene organizations, Celovec/Klagenfurt, Austria

The Europe of regions, cultures and languages

Razprave in gradivo - Treatises and Documentes, Institut for Ethnic Studies, Ljubljana 1992,⁹ No. 26-27 p. 32-37

Author believes that solution of problems, appearing in ethnically mixed region, is to be found in social and economic development of the respective region, in coexistence between minority and majority, and in establishing of the concept of multiculturalism. This will present the basis for surpassing of the ideology of nationalism.

SUKOČ, Marijana, Association of Slovenes in Hungary, 9970 Szentgotthard, Hungary, pp. 77

From Prijatelj to Slovenski utrinik

Razprave in gradivo - Treatises and Documentes, Institut for Ethnic Studies, Ljubljana 1992, No. 26-27, p. 32-37

The authoress discusses certain aspects of the role of media in the Slovene language among the Slovenes of Porabje. After a brief historical survey, she deals specifically with the paper Porabje, and with the impacts of the majority as well as parent nation's papers. Especially emphasized are the Slovene programmes of the radio Gyor, as well as Slovene radio stations' programmes for Slovenes of Porabje. TV programmes in the Slovene language are an important novelty. The article concludes with suggestions concerning further expansion of media messages in the Slovene language.

SUKOČ, Marijana, Zveza Slovencev na Madžarskem, 9970 Szentgotthard, Madžarska, pp.77

**Od Prijetela do Slovenskih utrinkov
(informiranje v slovenskem jeziku med porabskimi Slovenci)**

Razprave in gradivo - Treatises and Documentes, Inštitut za narodnostna vprašanja. Ljubljana 1992, št. 26-27, str. 32-37

Avtorica opisuje nekatere vidike vloge medijev v slovenskem jeziku med porabskimi Slovenci. Po kratkem zgodovinskem pregledu posebej opredeli časopis Porabje, vplive časopisov večinskega naroda, časopisov matičnega naroda. Posebej opozori na slovenske oddaje radija Győr, ter radijske oddaje slovenskih radijskih postaj namenjene porabskim Slovencem. Pomembno novost predstavljajo televizijske oddaje v slovenskem jeziku. Prispevek se zaključuje s predlogi za nadaljnjo razširitev medijskih sporočil v slovenskem jeziku.

STUFIM, Marjan, dr. predsednik Zveze slovenskih organizacij na Koroškem, Celovec/Klagenfurt, Avstrija

Evropa regij, kultur in jezikov

Razprave in gradivo - Treatises and Documentes, Inštitut za narodnostna vprašanja. Ljubljana 1992, št. 26-27, str. 32-37

Razrešitev problemov, ki se pojavljajo v etnično mešani regiji, vidi avtor v socialno-ekonomski izgraditvi regije, sožitju med večino in manjšino, izgraditvi koncepta multikulturalnosti. To bo osnova za preseganje ideologije nacionalizma.

KOMAC, Miran, Ph.d. Institute for Ethnic Studies, SLO-61000 Ljubljana, Erjavčeva 26

From passive to active emigration

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Institut for Ethnic Studies, Ljubljana 1992, No. 26-27, p. 51-71

The author analyzes the contents and forms of political organizing of Slovene emigrants from Friuli-Venezia Giulia to the West of Europe. Thereby, special emphasis is laid upon development of political associating from its beginnings to returns and reintegration of, mostly second generation, remigrants. Activity of the Association of Slovene emigrants as the main migrant organization is presented within the period, ranging from its foundation to the earthquake in 1976.

MEDICA, Karmen, Research Collaborator, Institut for Ethnic Studies, SLO-61000 Ljubljana, Erjavčeva 26

Regionalizem-pro et contra

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Institute for Ethnic Studies, Ljubljana 1992, No.26-27, p. 263-269

Changing of old boundaries, breakdown of equilibrium, withering of traditional tolerance and coexistence, have brought about far- fetching changes on the old continent at the end of the 20th century. The growing need of integration (Maastricht) on the one hand, and a rather undefined conception of regionalization on the other hand indicate considerable ambivalence of the contemporary European processes. The ethnically mixed region of Istria provides a distinct example of these issues.

GSTETTNER, Peter, Ph.d., University Klagenfurt/Celovec, Austria,
WAKOUNIG, Vladimir, Ph.d., University Klagenfurt/Celovec, Austria

Intercultural learning as a tool for living together in a democracy based on respect for human rights

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Institut for Ethnic Studies, Ljubljana 1992, No.26-27, p.21-30

Apart from euphoria and optimism, recent trends of development in Europe have brought about numerous flashpoints of social and national conflicts. In order to overcome the newly arisen antagonisms, intercultural education is necessary as one of the possibilities of support of the social plan dealing with human dignity and respect for human rights.

KRISTEN, Samo, Research Collaborator, Institut for Ethnic Studies, SLO-61000 Ljubljana, Erjavčeva 26

Germans in Slovenia after 1945.

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Institut for Ethnic Studies, Ljubljana 1992, No. 26-27, p.276-286

The author ascertains that the results of official post-war censuses also in Slovenia as a former part of the Yugoslav state more or less confirm the findings of German authors (Hans Ulrich Wehler, Johann Wuesch) according to which the once half- million German minority in Yugoslavia ceased to exist after the war owing to different reasons (war, evacuations, flights, death cases in concentration camps, concealed expulsions, after 1950 permitted transfer).

GSTETTNER, Peter, dr., Univerza za izobraževalne vede, Celovec/Klagenfurt, Avstrija
WAKOUNIG, Vladimir, dr., Univerza za izobraževalne vede, Celovec /Klagenfurt, Avstrija

Mekulturno učenje kot sredstvo demokratičnega sožitja na podlagi človekovih pravic

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana
1992, št.26-27, str.21-30

Evropski razvoj v zadnjih letih je prinesel poleg optimizma in evforije številna žarišča socialnih in nacionalnih konfliktov. Za preseganje novonastalih antagonizmov je potrebna medkulturna vzgoja kot ena izmed možnosti za podpiranje družbenega načrta, pri katerem gre za človeško dostojanstvo in upoštevanje človekovih pravic.

KOMAC, Miran, dr. Inštitut za narodnostna vprašanja, SLO-61000 Ljubljana, Erjavčeva 26

Od pasivne k aktivni emigraciji

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana
1992, št.26-27, str.51-71

Avtor razčlenjuje vsebine in oblike političnega organiziranja slovenskih izseljencev iz Furlanije - Juljske krajine v zahodni Evropi. Pri tem posebej poudarja razvojno komponento od začetkov političnega organiziranja pa vse do vračanja in reintegracije predvsem emigrantov povratnikov, pretežno že iz druge generacije. Delovanje Zveze slovenskih izseljencev kot osrednje emigrantske organizacije je podano v obdobju od ustanovitve do potresa leta 1976.

KRISTEN, Samo, dipl. pravnik, raziskovalni sodelavec, Inštitut za narodnostna vprašanja, SLO-61000 Ljubljana, Erjavčeva 26

Nemci v Sloveniji po letu 1945. (Statistični oris)

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana
1992, št. 26-27, str. 276-286

Avtor ugotavlja, da rezultati uradnih povojnih popisov prebivalstva tudi v Sloveniji kot delu bivše Jugoslavije, več ali manj potrjujejo ugotovitve nemških avtorjev (Hans Ulrich Wehler, Johann Wueschl), da je nekoč polmilijonska nemška manjšina v Jugoslaviji po vojni iz različnih razlogov prenehala obstajati (vojna, evakuacije, pobegi, smrt v taboriščih, prikriti izgoni, po 1950 dovoljene selitve).

MEDICA, Karmen, dipl. soc. raziskovalna sodelavka, Inštitut za narodnostna vprašanja, SLO-61000 Ljubljana, Erjavčeva 26

Regionalizem-pro et contra

Razprave in gradivo-Treatises and Documents, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana
1992, št. 26-27, str. 263-269

Spremembe starih meja, porušeno ravnotežje, odmiranje tradicionalne tolerance in sožitja, so ob koncu 20. stoletja povzročili daljnosežne spremembe na stari celini. Na eni strani naraščajoča potreba po integraciji (Maastricht), na drugi pa precej nedodelan koncept regionalizacije, kažeta na ambivalentnost sodobnih evropskih procesov, ki jih odlično ponazarja tudi etnično mešano področje Istre.